

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**TÜRK KÜLTÜRÜ DERGİSİ'NDE SOVYETLER
BİRLİĞİ'NDEKİ TÜRKLER (1962-2008)**

DAMLA DEMİRÖZ

TARİH ANA BİLİM DALI

TEMMUZ 2021

**TÜRK KÜLTÜRÜ DERGİSİ'NDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NDEKİ
TÜRKLER (1962-2008)**

DAMLA DEMİRÖZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Damla DEMİRÖZ
27/07/2021

TÜRK KÜLTÜRÜ DERGİSİ'NDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NDEKİ TÜRKLER
(1962-2008)

(Yüksek Lisans Tezi)

DAMLA DEMİRÖZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2021

ÖZET

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından kurulan *Türk Kültürü* dergisi, Türkiye Cumhuriyeti'nde 1962 yılından beri Türk dünyası ile ilgili inceleme ve araştırmalar yapan yayınlar arasında yerini almış, günümüzde ise bu yerini *Türk Kültürü Araştırmaları* dergisi adı ile hâlâ korumaktadır. 2006 yılına kadar aylık olarak yayın yapan Türk Kültürü dergisi, Türk dünyasını toplu olarak ele alıp incelemeyi hedeflemekle beraber kültür konusu başta olmak üzere daha pek çok alanda Türk dünyasını araştırmayı amaçlar. Bu çalışma Türk Kültürü dergisinin 1962-2008 yılları arasında Sovyetler Birliği hâkimiyetinde bulunan Türklerle ilgili yayınlanan yazılar çerçevesinde oluşturulmuştur. Çalışmada Türk Kültürü dergisinde Sovyet Türklerinin işleniş ve ele alınış biçimi başta olmak üzere, Sovyet Türklerinin yaşadığı güncel olayların dergideki yansımaları ve yaşanan bu olayların dergide nasıl karşılandığı, söylem değişikliğine sebep olup olmadığı incelenmektedir.

Bilim Kodu : 111302

Anahtar Kelimeler : Türk Kültürü Dergisi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Sovyet Türkleri, Türk Dünyası

Sayfa Adedi : 381

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN

TURKS IN SOVIET UNIONS IN THE JOURNAL OF TURKISH CULTURE
(1962-2008)

(M. Sc. Thesis)

DAMLA DEMİRÖZ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATION

July 2021

ABSTRACT

'Turk Culture Journal' founded by Turk Culture Research Institution has been ranked one of the publishings studying and researching about Turkish World in Republic of Turkey since 1962. And still it is holding its place. Turk Culture Journal publishing on every month till 2006 aimed at searching Turkish World as a whole, as well as it aims at studying many field, particularly culture. This study is formed within the scope of the articles Turk Culture Journal published about Turks under the authority of Soviet Union between 1962-2008. In the study, It has been examined, particularly the action and approach of Soviet Turk in the journal, how the reflection of current issues Soviet Turks lived is, how the issues are reacted in the journal and whether it causes expression change or not.

Science Cod : 111302

Key Words : Turkish Culture Journal, Turkish Culture Research Institute, Soviet Turks, Turkish World

Page Number : 381

Supervisor : Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN

TEŞEKKÜR

Lisans dönemimden itibaren Genel Türk Tarihi alanında vermiş olduğu derslerine katılım sağlayarak, engin bilgisi ve nevi şahsına münhasır ders işleyiş ve yöntemleriyle bana örnek olan, tez çalışmam boyunca destekleriyle yol gösterici olan sevgili danışmanım Prof. Dr. Konuralp Ercilasun hocama teşekkür ederim. Daima destekleriyle de yanımda olan sevgili anneme, babama ve kız kardeşime, desteğini bir an olsun benden esirgemeyen değerli eşime de bu süreçte yanımda var oldukları için ayrıca teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. HANLIK DÖNEMİ İLE İLGİLİ YAZILAR.....	13
3. TÜRK-RUS MÜCADELESİ İLE İLGİLİ YAZILAR	23
4. RUS HÂKİMİYETİ DEVRİ İLE İLGİLİ YAZILAR	29
4.1. Çarlık Dönemi ile İlgili Yazılar	29
4.2. Ceditçilik ile İlgili Yazılar	40
4.3. Sovyet Dönemi ile İlgili	88
4.3.1. Azerbaycan.....	88
4.3.2. Kazakistan	113
4.3.3. Kırgızistan.....	119
4.3.4. Özbekistan.....	123
4.3.5. Türkmenistan.....	126
4.3.6. Diğer Sovyet Türk Bölgeleri.....	129
4.3.6.1. Kırım Türkleri	129
4.3.6.2. Tataristan.....	141
4.3.6.3. Sibirya Türkleri	141
4.3.6.4. Dağıstan.....	143
4.3.6.5. Çuvaşistan	143

	Sayfa
4.3.6.6. Gagauz Türkleri.....	144
4.3.6.7. Erivan Türkleri	145
4.3.6.8. Ahıska Türkleri	145
4.3.7. Sovyet Dönemi Genel Konulu Yazılar	147
5. BAĞIMSIZLIK DEVRİ İLE İLGİLİ YAZILAR.....	191
5.1. Azerbaycan.....	191
5.2. Kırgızistan	196
5.3. Özbekistan.....	197
5.4. Kazakistan	199
5.5. Türkmenistan.....	200
5.6. Diğer Türk Bölgeleri	202
5.6.1. Özbek Türkleri (Tacikistan).....	202
5.6.2. Kırım Türkleri	203
5.6.3. Tataristan.....	204
5.6.4. Başkurdistan.....	205
5.6.5. Sibirya Türkleri	205
5.6.6. Çuvaşistan	206
5.6.7. Çeçenistan	207
5.6.8. Dağıstan	207
5.6.9. Nogay Türkleri.....	208
5.6.10. Gagauz Türkleri	208
5.6.11. Ahıska Türkleri	209
5.7. Bağımsızlık Dönemi Genel Konulu Yazılar	211
6. DİĞER YAZILAR	221
6.1. Kültür	221
6.2. Tarih	261

	Sayfa
6.3. Türkologlar.....	269
6.4. Yer İsimleri (Toponomi)	274
6.5. Etimoloji.....	276
6.6. Eğitim.....	277
6.7. Milliyetçilik.....	278
6.8. Etnoloji.....	278
7. HABERLER.....	281
7.1. Türk Dünyası ile İlgili Güncel Haberler	281
7.2. Sempozyum, Kongre, Seminer, Konferans, Kurultay Haberleri:	293
7.3. Kayıplar.....	298
7.4. Kitap Tanıtımları.....	300
7.5. Dergi Tanıtımları.....	316
8. SONUÇ	321
KAYNAKLAR	325
ÖZGEÇMİŞ	381

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Hanlık dönemi ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	20
Şekil 2.2. Hanlık dönemi ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı.....	20
Şekil 2.3. Hanlık dönemi ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo	21
Şekil 3.1. Türk-Rus mücadelesi ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	27
Şekil 3.2. Türk Rus mücadelesi ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı.	27
Şekil 3.3. Türk-Rus mücadelesi ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo.....	28
Şekil 4.1. Çarlık dönemi ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	39
Şekil 4.2. Çarlık dönemi ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı.....	40
Şekil 4.3. Çarlık dönemi ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo	40
Şekil 4.4. 1991 yılında yayımlanmış yazıların aylara göre oranı	85
Şekil 4.5. Ceditçilik ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	87
Şekil 4.6. Ceditçilik ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı.....	87
Şekil 4.7. Ceditçilik ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo	88
Şekil 4.8. 1988 yılında yazılmış yazıların aylara göre oranı.....	108
Şekil 4.9. 1989 yılında yazılmış yazıların aylara göre oranı.....	110
Şekil 4.10. 1990 yılında yazılmış yazıların aylara göre oranı.....	110
Şekil 4.11. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	112
Şekil 4.12. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı	112
Şekil 4.13. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo	113
Şekil 4.14. Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı.....	118
Şekil 4.15. Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı	118
Şekil 4.16. Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo.....	119
Şekil 4.17. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı.....	122

Şekil	Sayfa
Şekil 4.18. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı	122
Şekil 4.19. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo.....	123
Şekil 4.20. Sovyet Özbekistan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı.....	125
Şekil 4.21. Sovyet Özbekistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası durumu	126
Şekil 4. 22. Sovyet Türkmenistan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	128
Şekil 4.23. Sovyet Türkmenistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı	128
Şekil 4.24. Sovyet Türkmenistan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo	129
Şekil 4.25. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	140
Şekil 4.26. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı	140
Şekil 4.27. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo	141
Şekil 4.28. Diğer Sovyet Türk bölgeleri	147
Şekil 4.29. Sovyet dönemi genel konulu yazıların yıllara göre dağılımı.....	188
Şekil 4.30. Sovyet dönemi genel konulu yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı	188
Şekil 4.31. Sovyet dönemi genel konulu yazıların içeriğini gösteren tablo.....	189
Şekil 5.1. Bağımsız Azerbaycan ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı	196
Şekil 5.2. Bağımsız Azerbaycan ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo.....	196
Şekil 5.3. Bağımsız diğer Türk Cumhuriyetleri.....	202
Şekil 5.4. Bağımsızlık sonrası diğer Türk bölgeleri	211
Şekil 5.5. Bağımsızlık dönemi genel konulu yazıların içeriğini gösteren tablo	219
Şekil 6.1. Kültür konulu yazıların yıllara göre dağılımı	260
Şekil 6.2. Kültür konulu yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı.....	260
Şekil 6.3. Kültür konulu yazıların içeriğini gösteren tablo	261
Şekil 6.4. “Diğer Yazılar” başlığı altında bulunan yazıların oranı	279
Şekil 8.1. Çalışmanın içeriğini gösteren tablo	321

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e.

Adı geçen eser

a.g.m

Adı geçen makale

a.g.t.

Adı geçen tez

bkz.

Bakınız

EMH

Esir milletler haftası

SB

Sovyetler Birliği

SSCB

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TKAE

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

TKD

Türk Kültürü Dergisi

vs.

Vesaire

y.y.

Yüzyıl

1. GİRİŞ

Bu çalışmada 1962 yılından 2006 yılına kadar aylık yayın yapan Türk Kültürü dergisinde Sovyet Türklerinin ele alınışı incelenmiştir. Hakkında çok fazla araştırma yapılmamış olunan Türk Kültürü dergisinde, Sovyet Türkleri konusu ilk kez işlenecek; dönemin Sovyet Türklerinde yaşanan güncel olayların dergideki akisleri incelenecektir. Çalışma boyunca Türk Kültürü dergisinin Sovyet Türklerini nasıl ele aldığı, Sovyet Türklerine olan ilginin incelenen dönem boyunca ne gibi değişiklikler gösterdiği ve dönemlere göre dergideki söylem farklılıklarının olup olmadığı, varsa nasıl olduğu aranan cevaplardır. Aynı zamanda bibliyografik bir çalışma olan bu tez Sovyet Türkleri ile ilgili çalışma yapan kişilere kaynak açısından yardımcı olacak niteliktedir.

Türkiye’de dış Türkleri araştırma ve inceleme konusunda olan eksiklikten dolayı meydana gelmiş olan Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (TKAE)¹ Alparslan Türkeş’in 1960 yılındaki girişimleri sonucu² 20 Ekim 1961 yılında Prof. Dr. Ahmet Temir, Dr. Osman Nedim Tuna ve Prof. Dr. Abidin İtil önderliğinde kurulmuştur. Enstitü bu tarihten itibaren varlığını günümüzde de sürdürmeye devam etmektedir. Kurulduktan bir yıl sonra Dr. Osman Nedim Tuna ve Prof. Dr. Abidin İtil’in enstitü üyeliğini bırakması ardından Ahmet Temir kurucu başkan olarak 1974’e kadar yöneticiliğe devam etmiştir. 1975-2005 yılları arası ise enstitüde yöneticiliği Şükrü Elçin devralmış, 2006 yılından günümüze kadar olan süreçte ise yöneticiliği Dursun Yıldırım devam ettirmektedir.³

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 1961’de kurulduktan sonra kendi bünyesinde üç farklı yayın çıkarmaya başlamıştır: Türk Kültürü dergisi, Türk Kültürü Araştırmaları dergisi ve Cultura Turcica. 1964 yılında çıkmaya başlayan Türk Kültürü Araştırmaları dergisi ciddi ilmî yayınlar yapmaktadır.⁴ 6 ayda bir olmak üzere yılda iki kere çıkar. 1964’de çıkmaya başlayan Cultura Turcica adlı dergi de 6 ayda bir olmak üzere yılda iki kere çıkmaktadır.

¹ Ahmet Temir, “Kıbrıs Hadiseleri ve Dış Türkler Meselesi Karşısında Enstitümüz”, *Türk Kültürü*, 12(139-140-141), Mayıs-Haziran-Temmuz 1974, s.305 TKAE, yine aynı yazıda esas görevinin dış Türklerin kültür varlığını araştırmak ve incelemek olduğunu belirtir. bkz. s.305

² Ercilasun, A. B. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. (12 Şubat 2017). *Yeniçağ Gazetesi*, s.10

³ Web: [⁴ Ahmet Temir, “Kıbrıs Hadiseleri ve Dış Türkler Meselesi Karşısında Enstitümüz”, *Türk Kültürü*, 12\(139-140-141\), Mayıs-Haziran-Temmuz 1974, s.307-308](http://www.turkkulturu.org.tr/baskanlarimiz.asp#:~:text=TKAE%20%2F%20Türk%20Kültürünü%20Araştırma%20Enstitüsü&text=Türk%20Kültürünü%20Araştırma%20Enstitüsü%2C%2020,Dr. İnternet sitesi adresinden 01.05.2021’de alınmıştır.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Yazılar Fransızca, İngilizce ya da Almanca olarak üç farklı dilde yazılabilmektedir. *Cultura Turcica* dergisinin amacı Türkler hakkındaki yanlış bilgilerin düzeltilmesini ve Türk kültürünün bilinmesini sağlamaktır.⁵ Türk Kültürü dergisi ise TKAE tarafından Kasım 1962 yılında çıkarılarak yayın hayatına başlayan bir dergidir. Dergi 2006 yılına kadar aylık olarak çıkmıştır. Bu tarihin son yayınından sonra yeniden yapılanma sürecine giren dergi 2007 yılında yayın yapamamıştır. Bu yapılanma sonunda ise Türk Kültürü dergisi haricinde enstitü tarafından yılda iki kere çıkarılan *Türk Kültürü Araştırmaları* dergisi 2008 yılından itibaren Türk Kültürü dergisi ile birleştirilmiş ve bu tarihten itibaren “*Türk Kültürü Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*” adı ile artık yılda iki kere, Bahar ve Güz dönemlerinde, çıkmaya başlamıştır.⁶ Dergi, günümüzde bu isimle hâlâ yayın hayatını devam ettirmektedir.

Türk Kültürü dergisi, 1962 Türkiye’inde çıkmaya başladığında toplumun Türk dünyası hakkında oldukça az bir bilgiye sahip olduğu bir dönemde “gök mavisi” rengiyle çıkmaya başlamıştır.⁷ Bu yayının amaç ve kapsamı birinci sayının ilk yazısı olan “Amacımız ve Yolumuz” isimli yazıda belirtilir. Amacının esas sebebini Türklerin kültürel açıdan kalkınmasına katkı sağlamak şeklinde açıklayan enstitü, Türk dünyasını ayrı ayrı olarak değil toplu bir şekilde araştırmayı ve onu her açıdan incelemeyi hedefler. Kültür konusu asıl konu olmakla birlikte Türk tarihi, sanatı, dili, edebiyatı, etnolojisi, sosyal problemleri, coğrafyası vb. gibi Türklükle ilgili daha pek çok konuda ilmî olmak ve hiçbir siyasi harekete bağlı olmadan yayınlar yapmak yine hedefler arasındadır.⁸

Dergi, araştırmaya dâhil olan 1962-2008 yılları boyunca gerçekten yayınlarını ilk sayının ilk yazısı olan “amacımız ve yolumuz” adlı başyazıda belirttiği gibi sürdürmüştür. Ayrıca yayınlarını Atatürk’ün çizdiği yolda devam ettirmiş, O’nun kasımda hayattan ayrılışına denk gelen 1. sayıdan sonra enstitü, çok uzun süre daha kasımda çıkan dergiyi “*Atatürk Sayısı*” olarak çıkarmaya devam etmiştir. Dergi, sadece Sovyet hâkimiyeti altındaki Türklerle ilgili çalışmalar ortaya koymamış, bütün Türk grupları ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle Balkan Türkleri, Kıbrıs Türkleri ve Azerbaycan Türkleri gibi dönemde sıcak gelişmeler yaşayan Türklerle ilgili bazı dönemler daha fazla araştırmalar yapmıştır. Ayrıca Türk dünyasında yaşanan sıcak gelişmeler, tarihi olaylar veya yıl dönümleri gibi önemli birtakım günler dergide özel sayılarla anılmış ve kutlanmıştır. Türk Kültürü dergisi 1962’den

⁵ Haberler: Enstitü Çalışmaları Hakkında, Türk Kültürü Dergisi, 5(56), Haziran 1967, s.627-628

⁶ Web: <http://www.tkaed.org> internet sitesi adresinden 01.05.2021’de alınmıştır.

⁷ Ercilasun, A. B. a.g.m. (12 Şubat 2017). *Yeniçağ Gazetesi*, s.10.

⁸ TKAE. (1962). Amacımız ve Yolumuz. *Türk Kültürü*, 1(1), Kasım 1962, s.5-8.

2008 yılına kadar toplamda 57 özel sayı çıkarmıştır. Bu özel sayılar genellikle konu ya da kişi ile ilgili yaşanan güncel olayların ardından ele alınmıştır. Özel sayılara bakıldığında sadece 8 tanesi bizzat Sovyet Türkleriyle alakalıdır. Bu özel sayılar 1964 yılında 19. sayıya çıkan Azerbaycan Sayısı ve 21. sayıya çıkan Esir Milletler Sayısı, 1965 yılında 27. sayıdaki Reşit Rahmeti Arat Sayısı, 1967 yılında 53. Sayıdaki Sadri Maksudi Arsal Sayısı, 1988 yılında 305. sayıdaki Azerbaycan Sayısı, 1989 yılında çıkan 313. sayıdaki Azerbaycan-2 Sayısı, 1990 yılında 322. sayıdaki Azerbaycan Kanıyor Sayısı, 1991 yılında 337-338. sayıdaki Gaspıralı İsmail Bey Sayısı'dır. Sovyet Türkleriyle ilgili olan özel sayılar genellikle yaşanan olaylar sonrası ya da önemli isimlerin vefatı dolayısıyla çıkmış ve ilgili bölge ve kişiyi çeşitli yönlerden ele alan çalışmalardan oluşmuştur.

Ayrıca aylık olarak yayın yapan bu dergide Türk dünyası ile ilgili güncel haberlerden oluşan "haberler" kısmı, çoğunlukla yeni çıkan kitaplar hakkında bilgi veren "bibliyografya" bölümü ve hayatını kaybeden değerli çalışmalarda bulunmuş kişilerin vefat haberinin olduğu "kayıplar" bölümü bulunmaktadır. Yine olmuş veya olacak sempozyum-kongre, vs. gibi programlar hakkında da bilgi verilmektedir.

TKD, bazı dönemler ekonomik açıdan zorluklardan geçse de 2006'ya kadar yayınlarını aralıksız olarak sürdürmeye gayret etmiştir. Dergi 1971 yılından itibaren zaman zaman maddi zorluklardan ötürü derginin satış fiyatında artışa gitmiştir. Hatta çıkartılmak istenen bazı özel sayılar maddi sıkıntılardan ötürü çıkartılamamıştır. Örneğin, 123. sayı "Türk Dili Sayısı" olarak çıkarılacakken maddî imkân el vermediği için istenen gerçekleşmemiştir. Yine maddî imkânsızlıklardan ötürü dergi 1979 ortalarından başlayarak 1981'e kadar dergiyi iki ayda bir olmak üzere çıkarmıştır. 1981'de yeniden aylık çıkmaya başlayan dergi, bu durumu ancak 2002 ortalarına kadar devam ettirebilmiş, 2002 yılı ortalarından 2006 yılı sonuna kadar dergi yeniden iki ayda bir olacak şekilde çıkarılmıştır. Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığından sonra eski Sovyet coğrafyasına ilginin artması ve bölge ile ilgilenen daha pek çok yayının varlık göstermesinden ötürü TKD'de zaman içinde yazı çeşitliliği ve sayısı azalmaya başlamıştır. Özellikle 2000'lerden 2006 yapılanma sürecine kadar böyle devam eden dergi, yapılanma sonucu (2008 yılından itibaren) daha canlı ve yenilenmiş bir şekilde yayınlarına devam etmeye başlamıştır.

Ayrıca derginin yayın hayatının devam ettiği süre boyunca bazı isimlerin dergide oldukça etkin oldukları görülür. Özellikle İbrahim Yarkın ele almış olduğu 63 yazı ile başı

çekmektedir. Sovyet Türkleri ile ilgili yazılar bağlamında dergiye oldukça önemli katkıda bulunan İbrahim Yarkın, yazılarında Sovyet rejimini ve bu rejim altındaki milletlerin durumu, Türkistan'ın durumu, Ceditçilik konusu ve Ceditçi isimlerle ilgili konuları ele almıştır. Ayrıca kitap ve dergi tanıtımlarına da oldukça önem vermiş olan yazarın dergi boyunca en çok verimi sağlayan kişi olduğu ortadadır. İbrahim Yarkın'dan sonra en dikkat çekici yazı sayısına sahip isimler Nadir Devlet (31), Ahmet Caferoğlu (29), Ahmet Temir (27) Abdülkadir İnan (22), Ahmet Bican Ercilasun (21), Tuncer Gülensoy (17), İlhan Çeneli (16), Hüseyin Baykara (12) ve Şükrü Elçin (12)'dir. Esas yazıları bu isimlerin yazdığı ve yine bu isimlerin ele almış oldukları yazıların yoğunluğuyla dergiye yön verdikleri açıkça söylenebilir. Yine bu isimler Türk dünyasıyla ilgili durum ve gelişmeleri en gerçekçi şekilde ortaya koymuşlardır.

Hakkında çok fazla bir araştırma yapılmamış olunan bu dergi Türk dünyası, Türklük ve Türkoloji konularında oldukça önemli yayınlar yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Bu çalışmada da Türk Kültürü dergisinin Sovyet Türklerini ele alışı incelenecektir. Bu çalışma hazırlanırken Sovyet Türklerinin tarihsel bağlamdaki süreçte içinde bulundukları, siyasi durumları belirleyici rol olmuştur. Buna göre Sovyet Türklerinin 1500'lü yıllardan başlayarak Rus hâkimiyeti gerçekleşene kadar olan dönemleriyle ilgili yazılar “Hanlık Dönemi ile İlgili Yazılar” isimli başlık altında, ikinci bölümde bulunur. Bizzat Rus-Türk mücadelelerinin ele alındığı yazılardan oluşan bölüm başlığı ise “Türk-Rus Mücadelesi ile İlgili Yazılar” adlı üçüncü başlıktır. Dördüncü bölümde ise Rus hâkimiyetinin gerçekleştiği, Rusya Türkleri için esaretin başladığı dönem ile ilgili olan yazıların olduğu “Rus Hâkimiyeti Devri ile İlgili Yazılar” başlığı bulunur. Bu bölüm altında Rus hâkimiyetinin olduğu dönem ile ilgili yazılar da kendi içerisinde bölümlere ayrılarak Çarlık dönemi, Ceditçilik dönemi ve Sovyet dönemi şeklinde alt başlıklarda incelenmiştir. Beşinci Bölüm “Bağımsızlık Devri ile İlgili Yazılar” adlı bölümdür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönem ile ilgili yazıların toplandığı bölümdür. Altıncı bölüm bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemlendirmelerinin haricinde kalan diğer konulu yazılardan oluşur. Yedinci bölüm ise derginin haberler kısmında bulunan yazılardan oluşur. Daha çok dergi ve kitap tanıtımlarının yapıldığı, sempozyum, kongre ve kurultay haberlerinin ve Türk dünyasına ait haberlerin verildiği bölümdür.

Ayrıca çalışmada, Rus siyasi tarihinden kısaca bilgiler vermek, bölümlendirmelerin anlamlandırılmasında kolaylık sağlamaktadır. Tarihi süreçte Ruslar ile Türklerin siyasi

bağlantıları olmasından dolayı, Türklerle olan ilişkiler çerçevesinde aşağıda Rus siyasi tarihine kısaca değinilmiştir.

Hint-Avrupa halklarından olan Ruslar etnik köken olarak Slav'dırlar.⁹ 3. yüzyıldan itibaren Rus devletinin oluşmaya başladığı görülmekle birlikte¹⁰ Rusların tarihinin ilk dönemleri oldukça karanlıktır. Fakat 9. yüzyıldan itibaren daha rahat bir şekilde takip edilebilmektedirler.¹¹ Buna göre tarihte görülen ilk Rus devleti 862'de Rurik'in önderliğinde ortaya çıkmış, Rurik'ten sonra Oleg'in Kiev 'de kurulması ile Rusların tarihinde Kiev Knezliği dönemi başlamıştır.¹² Fakat Kiev devrinde Yaroslav'ın hâkimiyetinden sonra dağılma sürecine adım atarak Rus toprakları knezliklere bölünmüştür.¹³ Rus tarihindeki taht mücadeleleriyle geçen karmaşık dönem 1200'lü yıllarda Moğol savaşları ve nihayetinde Moğol hâkimiyeti ile sonuçlanacak şekilde devam eder. Batu Han'ın komuta ettiği ordular ile Kiev'in hâkimiyeti 1240'da sağlanmış, bu tarihten çok kısa bir süre sonra da bu bölgenin kendi hâkimiyetinde olduğu Altın Orda Devleti kurulmuş ve Ruslar Altın Orda Devleti altında varlığını sürdürmeye devam etmiştir.¹⁴ Altın Orda Devleti içerisinde varlığını sürdürmeye devam eden Rus Knezliklerinden biri olan Moskova Knezliği, diğer knezlikler karşısında Altın Orda içerisinde zamanla yerini daha da güçlendirmeye başlar.¹⁵ 15. yüzyıl başlarında Altın Orda Devleti yerini Kırım, Sibir, Astarhan, Kazan hanlıkları gibi parçalanmış yapıya bırakmaya başlarken Moskova Knezliği de özellikle 1480'den itibaren daha hür bir şekilde davranmaya başlar.¹⁶ 16. yy başında ise Altın Orda Devleti Kırım tarafından tamamen ortadan kaldırılır. Altın Orda Devletinin ardılları olarak ise Sibir, Astarhan, 1437'de Kazan, 1452'de Kasım, 1449'da Kırım hanlıkları kurulur.¹⁷ 16. yüzyıla kadar olan dönem Rusların savunmada kaldığı ve Türklerin de ilerlemede olduğu bir dönemdir.¹⁸ Türkler bu dönemde bağımsız bir şekilde siyasi varlıklarını sürdürmektedirler.

⁹ Vernadsky, G. (2009). *Rusya Tarihi*. (Çev. Mızrak, D. Mızrak, E. Ç.) İstanbul: Selenge Yayınları, s.19.

¹⁰ Vernadsky, G. (2009). a.g.e. s.37.

¹¹ Beydilli, K. (2008). "Rusya: Tarih". *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, s.253.

¹² Kurat, A. N. (1948). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.19-21.

¹³ Kurat, A. N. a.g.e., s.37.

¹⁴ Kurat, A. N. A.g.e., s.69-70.

¹⁵ Kardaş, K. (2015). AltınOrda Devleti'nin Siyasi Tarihi (1241-1502), Yüksek Lisan Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s.67.

¹⁶ Yetişgin, M. (2006). Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), s.674.

¹⁷ Kardaş, K. (2015). a.g.t., s.99-107.

¹⁸ Yetişgin, M. (2006). a.g.m., s.675.

Bu çalışmanın ikinci bölümü olan Türklerin “hanlıklar dönemi” ne ait yazılar bu konular çerçevesinde (1500’lü yıllardan Rus istilasına kadar) ikinci bölümde bulunur.

Türk bölgelerinde Çarlık istilasının gerçekleşmeye başladığı dönem ise “Türk-Rus Mücadelesi ile İlgili Yazılar” bölümünde bulunur. Moskova Knezliğinin yükselişe geçtiği dönem IV. İvan dönemi olmuştur. Rus tarihinde ilk kez Moskova Çarı olarak hükmetmeye başlayan IV. İvan¹⁹ 1552 yılında Kazan’ı,²⁰ 1556 yılında ise Astarhan’ı işgal etmiştir.²¹ Astarhan’ın işgaliyle birlikte Rusya yayılacak olduğu Kafkasya, İdil Nehri ve Türkistan bölgelerinin anahtarını eline almıştır.²²

Rusya’nın Türk bölgelerinde asıl ilerleyişi 1721 yılında “imparator” sıfatı alan Petro döneminden itibaren olmuştur.²³ Bu işgalleri Sibiry Hanlığı’nın işgali devam ettirmiş, 1600’lü yıllarda durgunluk gösteren Rus yayılması 1700’lü yıllarda yeniden ilerleyişe geçmiştir. Bu dönemden sonra, 18. yüzyılda Rusya’nın ilerleyişi genel olarak Balkanlar-Kafkaslar ve Türkistan coğrafyası olmak üzere iki bölge üzerinde gelişme göstermiştir.²⁴ Rusya 1768’de Osmanlı’nın açmış olduğu savaştan galibiyetle ayrılması sonucu²⁵ imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile önce Kırım’ın Osmanlı’dan ayrılmasını sağlamış²⁶, 1783’de ise II. Katerina önderliğinde Kırım, Rusya’ya dahil edilmiştir.²⁷ Rusya’nın Anadolu ve Balkanlara yayılışı ise 1856 Kırım Savaşı ile durmuş, Rusya bundan sonraki hareket alanını Türkistan olarak belirlemiştir.²⁸

Gelişmelere bakıldığında ise Çarlık Rusya 19. yüzyılda Kafkaslar ve Türkistan bölgelerinde yayılış göstermiştir.²⁹ I. Petro döneminden itibaren, Ruslar Kazak bölgeleri üzerinde kaleler yaparak ilerlemeye başlamış ve Kazak topraklarını bu şekilde ele geçişi 19. yüzyılın ilk

¹⁹ Kurat, A. N. (1948). a.g.e., s.145.

²⁰ Türkoğlu, İ. (2002). Kazan Hanlığı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, s.137

²¹ Saray, M. (1991). Astarhan Hanlığı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, s.505

²² Gömeç, Y. S. (1999). “Rusya Türklerinin Bağımsızlık Hareketlerine Bir Bakış”. *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı*, 1(2), s.143.

²³ Kurat, A. N. (1948). a.g.e., s.262.

²⁴ Çapraz, H. (2011). “Çarlık Rusyası’nın Türkistan’da Hâkimiyet Kurması”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), s.52.

²⁵ Ayhün, E. A. (2008). “Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.98-106

²⁶ Ayhün, E. A. (2008). a.g.t., s.122-124

²⁷ Kuzucu, S. (2010). II. Katerina Dönemi Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kırım, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (185), s.116.

²⁸ Kurat, A. N. (1948). a.g.e., s.346.

²⁹ İnternet: Yıldırım S., Egamberdiyev, M. (Nisan 2021). “Türkistan’ın İşgali ve Sovyetleştirilmesi Sürecinde Ermeniler ve Bölgede Yaptıkları Katliamlar”. *Belleten*, 85(302). Web: <https://belleten.gov.tr/tam-metin/3650/tur> adresinden 03.04.2021’de alınmıştır.

yarısında tamamlanmıştır.³⁰ Buhara, Hive ve Hokand adlarıyla varlıklarını devam ettiren Türkistan hanlıkları ise 1853-1885 yıllarında Rusya tarafından işgal edilmiştir.³¹ Nadir Şah'ın ölmesiyle beraber Azerbaycan'ın hanlıklara bölünmesi bu bölgede Rus-Kaçar Hanedanı mücadelesinin gelişmesine sebep olmuştur. Bu mücadele neticesinde yapılan savaş sonucu 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Rusya Azerbaycan hanlıklarını kendi idaresi altına almıştır.³² Böylece Kaçar Hanedanı'nın Kafkasya üzerinde hak iddia etme durumu son bularak bölge üzerinde hâkimiyet tamamen Rusya 'ya geçmiştir.³³ Bundan sonra Kuzey Kafkasya'ya yönelen Rusya Kafkas halklarının mücadelesiyle karşılaşmıştır. Kafkas halkı önderlerinden Şeyh Şamil önderliğinde devam eden mücadele hareketi onun esir olmasından sonra kısa süre daha devam etmiş olsa da bölgedeki bağımsızlık mücadelesi Rusya karşısında yeterli olamamış, mücadeleleri 1864'e kadar devam edebilmiştir.³⁴ Ve bu mücadeleler sonucu Rusya 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kafkasya'da hâkimiyeti tam olarak sağlamıştır. Bu mücadelelerin anlatıldığı bölüm "Türk-Rus Mücadelesi ile İlgili Yazılar" başlığında bulunurken, bu mücadelelerden sonra Rus hâkimiyetinin başladığı dönem gelir. Bu konuya ait yazılar da "Rus Hâkimiyeti Devri ile İlgili Yazılar" başlığı altında bulunur. Rus hâkimiyetinin ilk dönemini oluşturan Çarlık hâkimiyet dönemi "Çarlık Dönemi ile İlgili Yazılar" başlığı altında gösterilir. Bundan sonra ise Rusya Türkleri içerisinde bir takım yenilenme hareketlerinin olduğu dönem ile ilgili olan "Ceditçilik ile İlgili Yazılar" gelir. Derginin de oldukça önem vermiş olduğu bu konuya değinmek gerekir.

Mühim gelişmelerin yaşandığı 19. yüzyıl Çarlık Rusya'sındaki hareketlerden İdil-Ural bölgesindeki aydın Rusya Türkleri de nasibini almıştır. Daha çok Rusların okullarında okuyan öğrenciler ve öğretmenlik yapanlar, ulema ve tüccarlar Batı uygarlığı ile yakından tanışma fırsatı yakalamıştır. Ve böylece Rusya Türkleri arasındaki aydınlar arasında farklı ve yeni görüşler belirmeye başlamıştır.³⁵ 19. asrın sonunda Rusya'daki Türkler arasında eğitim ve kültür sahasında kendini gösteren ve bir yenileşme hareketi³⁶ olan Ceditçilik, Usul-

³⁰ Çapraz, H. (2011). a.g.m., s.52-56.

³¹ Kurat, A. N. (1948). a.g.e., s.349-353.

³² Okan Yeşilot. (2008). "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları". *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (36), s.188-189.

³³ Kurat, A. N. (1948). a.g.e., s.323.

³⁴ Saydam, Abdullah. (1990). "Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali", *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1990, s.255.

³⁵ Kanlıdere, A. (2005). "Dini Reformculuktan Seküler Reformculuğa: İslahçı ve Ceditçilerin Zihni Serüveni", (XIV. *Türk Tarih Kongresi Ankara*: 9-13 Eylül 2002: Kongreye Sunulan Bildiriler), II. Cilt, II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.1341.

³⁶ Kılıçoğlu, M. E. (2019). "Çarlık Rusyasında Ceditçilik/Yeni Usul Hareketleri", *Journal of Awareness*, 4(1), s.66.

ü Kadim denilen eski eğitim sistemine karşı çıkararak yerine Usul-ü Cedit olarak adlandırılan eğitim sisteminin getirilmesini savunan bir harekettir.³⁷ Ceditçilik hareketin ilk temsilcileri Mirza Fethali Ahundov, Çokan Velihanov, Mirza Kazım Bek, Kayyum Nasırî, Hasan Bey Zerdabi gibi isimler olmuştur.³⁸ Ve bu hâreket zamanla 19. yüzyıl sonunda Rusya Türkleri arasında pek çok bölgede yayılmayı başarmış bir hareket haline gelmiştir.³⁹

İdil-Ural bölgesinde başlayan bu hareket Rusya'nın bazı politikaları ile tüm Türkistan'a yayılışını kolaylaştırmıştır. Özellikle Türkistan Genel Valisi olan Kaufman'ın döneminde Türkistan'da misyonerlik girişimlerinin devlete karşı bir etki yaratacağı düşüncesiyle bölge üzerinde bu girişimlerden uzak durularak “görmezlikten gelme yöntemi” uygulanmıştır. Kaufman Ruslaştırma siyasetini bölge halkını Rus kurumlarına çekerek, zaman içinde, gerçekleştirmeyi düşünmüştür. İşte bu zaman tanıma gerekliliğini ortaya koyan Kaufman'ın bu görüşü pek çok konuda görmezlikten gelme yöntemi uygulatmış ve bölge ahalisi kendi hâline bırakılmıştır. Türkistan'da kontrol sisteminin olmayışı ise Rus idaresinin dönemin Türkistan'ında büyüyen Ceditçilik hareketinden artık çok geçen haberi olmasına sebep olmuştur. Böylece bölgede Ceditçilik faaliyetleri kısmen daha rahat bir şekilde gelişim gösterebilmiştir.⁴⁰

Bu hareketin nüfuzunun artmasında ve örgütlü bir hareket şeklini almasında ise Gaspıralı'nın çıkarmış olduğu Tercüman gazetesi ve yine onun öncülüğünde kurulan Usul-ü Cedit okullarının etkisi oldukça büyüktür.⁴¹ İsmail Gaspıralı'ya göre istenilen yeniliklerin ve gelişmelerin sağlanabilmesi için özellikle okulların önemi çok büyüktü. Daima eğitim ve okul konularına dikkat çeken Gaspıralı, ulusların her türlü geleceğinin okullara bağlı olduğunu belirtir.⁴² İsmail Gaspıralı'nın Usul-ü Cedit'ini kısaca ifade etmek gerekirse mevcut alfabenin öğretim yönteminde değişiklikler yaparak en yeni ve en basit yöntemlerle öğretmeye dayanıyordu. İsmail Gaspıralı'ya göre Rusya Türklerinin Rus esaretinden kurtulmalarının tek yolu bu yenilik hareketleriydi. Rusya Türklerinin ilerleyememe ve bu dünyanın oldukça gerisinde oluşlarının nedenini cehalet olarak gören Gaspıralı asıl sorunun

³⁷ Akyol, T. (1993). “Cedidcilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, s.211

³⁸ Kanlıdere, A. (2005). a.g.m., s.1341-1342.

³⁹ Devlet, Nadir. (1996). “İsmail Gaspıralı Dönemi ve Ruslarla Uzlaşma”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (2), s.404-405

⁴⁰ Somuncuoğlu, B. T. (2014). “Çarlık Rusyası Dönemi Türkistan'ında İslam ve Modernleşme”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182), s.230-231.

⁴¹ Kanlıdere, A. (2005). a.g.m., s.1342

⁴² Yelok, S. V., Abdırashidov, Z. (2018), “Çarlık Rusya'sında Bir Kırımının Mücadelesi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), s.173

eğitim olduğu sonucuna varmıştır. Bu sebeple de kaleminin değdiği her yerde bu konuyu gündeme getirmeye çalışmış, özellikle Tercüman gazetesinde bu konuyu oldukça sık işlemiştir.⁴³ O, kendi düşüncelerini etrafına yaymak için gazeteyi araç olarak kullanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türklerin yaşadığı bölgelere geziler düzenlemiş ve düşüncelerini daha geniş bir alana yaymaya çalışmıştır.⁴⁴ Ayrıca belirtmek gerekir ki İsmail Gaspıralı, Rusya Türklerini düzeltmek için çözümü dinî söyleyiş haricinde bulmuştur. Böylece zamanla 19. yüzyıl sonlarında, İsmail Gaspıralı, Sadri Maksudi, Yusuf Akçura ve Togan gibi Batı uygarlığını iyi bilen, yetişkin ve daha seküler denilebilecek bir grup meydana gelmiştir.⁴⁵

Kısaca bu hareketin en büyük temsilcisi İsmail Gaspıralı olmuş, onun öncülüğünde kurulan Usul-ü Cedit denilen yeni tarzda mektepler Rusya Türkleri arasında kısa sürede pek çok bölgede yayılmıştır. Fakat en başta eğitim alanında bir yenileşme olarak ortaya çıkmış olan bu hareket, zamanla Rusya Türkleri içindeki sosyal ve kültürel yenilikten yana olan bir faaliyet hâline gelmiş, sonrasında ise millî taleplerin bulunduğu siyasi bir hareket hâline almıştır.⁴⁶

Ceditçilik döneminin getirmiş olduğu aydınlanma ve millî farkındalıkla ayağa kalkan Rusya Türklerinin yeniden Rusya hâkimiyetine girmeleri ve çok farklı bir rejim altında olmaları enstitü tarafından da oldukça ilgi ve alaka görmüştür. Bu konu ile ilgili yazılar ise “Sovyet Dönemi ile İlgili Yazılar” başlığı altında bulunur.

Türk halklarının büyük çoğunluğunu hâkimiyeti altına alan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin doğuşunu sağlayan hareket Ekim 1917 devrimi olmuştur.⁴⁷ Rusya’daki ihtilal ilk olarak Rusların Japonlarla yaptığı savaş esnasında, 1905 yılında ortaya çıkmış ve bu ihtilali çeşitli sebeplerle Şubat 1917’deki ayaklanma hareketi takip etmiştir. Rusya’da Şubat 1917’de yaşanan olaylardan sonra ise Çarlık rejimi tamamen yıkılarak bir koalisyon hükümeti kurulmuş, bu koalisyon hükümeti ise varlığını Lenin’in Ekim 1917’de hâkimiyeti

⁴³ Kılıçoğlu, M. E. (2019). a.g.m., s.68.

⁴⁴ Gömeç, Y. S. (1999). a.g.m., s.148.

⁴⁵ Kanlıdere, A. (2005). a.g.m., s.1342.

⁴⁶ Akyol, Taha. (1993). a.g.m. s.212. (Ayrıntılı bilgi için başka bir kaynak olarak bakınız. Kanlıdere, A. (2005). a.g.m., s.1339.

⁴⁷ Ağır, O. (2019). “Dünya Siyasetini Etkileyen Devrimlerin Uluslararası Sonuçları: 1917 Bolşevik Devrimi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s.329.

eline alana kadar sürdürebilmiştir.⁴⁸ Koalisyon hükümeti boyunca Lenin'in hâkimiyeti eline almasını kolaylaştıran en büyük etken devletin içinde bulunduğu savaş durumuna karşılık halkın barış beklentisi ve bu beklentinin geçici hükümet tarafından karşılanamayışı olmuş ve ayrıca Lenin'in “Ekmek, Barış, Hürriyet” sloganı Bolşevik grubunun gittikçe güçlenmesine katkı sağlamıştır. Yönetimdeki memnuniyetsizlikten dolayı sonu gelmeyen ayaklanmaların yarattığı karışık ortamdan yararlanan Bolşevikler kesin olarak 27 Kasım 1917'de Rusya Çarlığı topraklarında yeni bir rejim başlatmıştır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal sebeplerle meydana gelmiş olan bu ihtilal hem kendi içerisinde hem de dünyada da oldukça büyük yankı uyandırmıştır. Ekim 1917 devriminin kesinleşmesiyle birlikte böylece tarihte ilk kez sosyalist bir devlet kurulmuştur.⁴⁹

Lenin tarihteki ilk sosyalist devrimi gerçekleştirip devrimin Moskova'da tutunmasını sağladıktan sonra bunun daha Doğu'ya ve Türkistan'a yerleşmesini amaç edinmiştir.⁵⁰ 1918'de yayınladığı bildiriyle ülke içerisindeki diğer milletlere kendileri istemeleri halinde onlara ayrılma hakkı vermiş⁵¹ olan Lenin, rejimi merkez Moskova'da oturtuktan sonra yürüttüğü “parçala ve hükmet” politikası ile Rusya Türklerinin kısa bir zaman içinde Sovyetler Birliği'nin birer parçası hâline gelmesine sebep olmuştur.⁵² Sovyet Rusya'nın birer parçası hâline gelen Sovyet Türklerinin bu durumu 1991 yılında gerçekleştirdikleri bağımsızlıklarıyla sonlanmıştır.

Bağımsızlık sonrası konulu yazılar ise “Bağımsızlık Sonrası ile İlgili Yazılar” bölümünde bulunmaktadır. Türk dünyası için önemli bir gelişme olan ve dergi için de büyük bir heyecana sebep olan bu büyük gelişme hakkında da kısaca bilgi vermek gerekir.

1917 yılında Lenin önderliğinde hâkimiyeti ele alan Bolşeviklerin kurduğu rejim⁵³ 1991'e kadar varlığını sürdürmüştür. Gorbaçov'un Glasnot ve Perestroyka temelli yeni yapılanma uygulamalarının birtakım tepkilere yol açması sonucu Gorbaçov yönetimine ordudan başarısız bir darbe girişiminde bulunulmuştur. Fakat darbe girişimi her şeyi değiştirmiş, bu

⁴⁸ Ekici, Y. (2017). “Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), s.265-266

⁴⁹ Ağır, O. (2019). a.g.m. s.330-334

⁵⁰ Yalçınkaya, A. (1999). *Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliği'nde Moskova Türkler İlişkileri*, İstanbul: Simurg (Dağıtım), s.68

⁵¹ Ağır, O. (2019). A.g.m., s.335

⁵² Gündüz, A. (2005). “1917 İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), s.4

⁵³ Armaoğlu, F. (1988). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.132

darbe hareketinden sonra yönetim artık Yeltsin'in eline geçmiştir.⁵⁴ 1991 Ağustos'unda gerçekleşen darbe girişimini engellemeye çalışan Yeltsin, Gorbaçov karşısında taraftar kazanmaya başlamıştır. Ülke içinde artan Komünist Partisi karşıtlığı durumunda Gorbaçov, 24 Ağustos'ta Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nden ayrılmış, bundan sonra Sovyetler birliği içinde çözülme de hız kazanarak birçok Sovyet cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵⁵ Böylelikle Ağustos 1991 darbe girişimi ile 74 yıldır varlığını devam ettiren Sovyetler Birliği dağılarak son bulmuştur. Darbeden itibaren de Kırgızistan 31 Ağustos, Azerbaycan 18 Ekim, Türkmenistan 27 Ekim, Kazakistan ve Özbekistan 16 Aralık 1991'de bağımsızlıklarını duyurmuşlardır.⁵⁶ Türk cumhuriyetlerinin farklı bağımsızlık tarihlerinden dolayı, çalışmamızda netlik olması için Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının başlangıcını darbeden itibaren kabul etmiş bulunmaktayız.

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde bu çalışma boyunca izlenen yol şu şekilde olmuştur: Öncelikle çalışma konusuna Sovyet Türkleri haricinde diğer Türkistan Türklerini de dâhil etmek amacıyla 1962-2008 yılları arasındaki tüm yazılar tarandı. Lakin alanın ve dönemin çok geniş oluşunun yaratmış olduğu zorluklardan dolayı konu Sovyet Türkleri olarak belirlendi. Konudan ve dönemden çok fazla uzaklaşmamak için de Sovyet Türklerinin 16. yüzyıl ve sonrası dönemleriyle ilgili haklarında ele alınan yazılar araştırma konusuna dâhil edildi. 1962-2008 yılları arasında yayımlanan yazıların Sovyet Türkleri ile ilgili olanlar seçilerek, yukarıda üzerinde durulan bilgiler doğrultusunda oluşturulan bölümlere yerleştirildi. Bölümlere yerleştirilen bu yazılar kendi içlerinde de konularına ve yıllara göre değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler ise grafiklerle desteklenmiştir. Yine bölümler içerisinde göze çarpan, ele alınan yazılardaki yıllara göre konu değişimlerine değinilmiş, dergide ele alınmış konuların Sovyet dönemin güncel olaylarıyla bağlantısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Buraya kadar anlatılanlar, tezi bölümlere ayırmanın ve değerlendirmelerin hangi kriterlere göre yapıldığının, nasıl bir yol izlendiğinin ufak bir anlatısı şeklinde olmuştur.

Tüm bunların haricinde bazı noktalara açıklama getirmek faydalı olacaktır. İçerik kısmında da açıklanması gereken konu Çeçenler ile ilgili olan başlığın çalışma içerisinde neden

⁵⁴ Armaoğlu, F. 2000(?). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınevi, s.946-950. Darbe ile ilgili ayrıca bkz: 20 Ağustos 1991, *Hürriyet Gazetesi*, s.1, 2, 13, 14, 15, 16.

⁵⁵ Abdulvahap Kara, (2012). *Turgut Özal ve Türk Dünyası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.117-118

⁵⁶ Özkan, İ. (2007). *Bengü İzler*, Pegem Yayıncılık, s.35

bulunmuş olmasıdır. Dergide Çeçenlerle ilgili olan yazıların konumuzla ilgili olan sayısı toplamda 2’dir. Çeçenler günümüzde ilim aleminde büyük bir çoğunlukla Türk olarak kabul edilmeyen Müslüman bir Kafkas halkıdır. Çeçenlerin çalışma içerisine dâhil edilme sebebi ise bu yazılardan birinde Çeçenlerin Türk olarak kabul edilmesi, diğerinde ise kökenlerinin Cücen’lere bağlanmasıdır. Cücen’ler ise Moğol olarak kabul edilen bir Orta Asya kavmidir ve Moğolların da Türk olup olmadıkları henüz kesinleştirilememiştir. Bu sebeple dergide Türk olarak ele alınmış olan Çeçenler çalışmaya dâhil edilmiştir. Çeçenlerin dergi içerisinde Türk olarak kabul edilmesi ise bizi farklı sorulara yöneltir. TKD neden Çeçenleri Türk olarak almış? gibi. Bu konu ile ilgili sonuçlar ortaya çıkarmaya çalışırken anakronizm yapmamak ve yanlış bir sonuca ulaşmamak adına o dönemin Türkiye’sini göz önünde bulundurmak gereklidir. O dönemde olan kaynaklar Çeçenlerin Türk olduğuna dair işaret ediyor olabilirken, aynı zamanda bu durum yazarın görüşüne göre de şekillenerek böyle bir yazı ortaya çıkmış olabilir.

Açıklanması gereken diğer bir nokta da şekille ilgili kısımlardır. Başlıklar altında başlıkla ilgili yazının künyesi ve özeti bulunmaktadır. Yazıların künyesi altı çizili şekilde verilmiş ve hemen altında da özetine yer verilmiştir. Bir başlık altında bulunan yazıların sayısı gruplandırma açısından yeterliyse, daha kolay değerlendirmede bulunmak adına ait oldukları başlık altında da kendi içinde konularına göre başlıklara ayrılmaktadır. Numaralandırılmadan verilmiş bu alt başlıklar ve bölüm sonlarında bulunan değerlendirmeler *italik* olarak yazılıdır. “Haberler” bölümünde de haber niteliğindeki bazı yazıların “haberler” bölümü yerine yazıların olduğu bölümde verilmesinden ötürü bu haberler “*Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler*” şeklinde belirtilerek “haberler” kısmında yer verilmiştir.

2. HANLIK DÖNEMİ İLE İLGİLİ YAZILAR

Bu bölümde TKD’de Sovyet Türkleri ile ilgili 1500’lü yıllardan başlayan ve bu Türklerin hanlık dönemini kapsayan yazılar bulunur. İçeriklerine göre gruplandırılan bu yazıların sayısı 20’dir.

Edebiyat

Yusuf Azmun, “Büyük Türkmen Şairi Mahtum Kulu Pırağı”, Cilt 3, Sayı 29, Mart 1965, s.307-310

Türkmen Edebiyatının en büyük şairi sayılan Mahtum Kulu, 1733’de doğmuştur. Köy mekteplerinde okuduktan sonra tahsilini Hive’de yapmıştır. Şiirlerinde 18. Yüzyıl Türkmen sorunlarına (tarih, felsefe, sosyoloji, vs.) yer vermiştir. Mahtum Kulu ayrıca yazdığı şiirlerine duygularına da katmıştır, mesela âşık olduğu Mengli adındaki kızı babası başkasıyla evlendirdince yaşadığı duyguları şiirine yansıtmıştır. Mahtum Kulu, diğer halkların yaşayışlarını öğrenmek için pek çok farklı yere seyahat etmiştir. Kullandığı dil ve özellikleri Türkmen edebiyatının oluşmasında çok büyük bir etkisi olan Mahtum Kulu’nun ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

Yusuf Azmun, “Türkmen Şairi Seydi (Seyitnazar)”, Cilt 4, Sayı 48, Ekim 1966, s.1135-1138

1768’de Türkmenistan’ın Çarçov kasabasında doğmuş ama gençliğinde Lebab’a yerleşmiştir. Onun şiirlerinde daha çok kahramanlık duygusu hakimdir. Genelde şiirlerinde başından geçen olayları anlatmaktadır. Bu kahramanlık olaylarının kaynağı ise Buhara Hanının Lebab’daki Türkmenlere baskı yapması sonucu buradaki yurttaşlarına liderlik yaparak muharebe meydanlarında savaşması olmuştur. Şiirlerinde sade dil kullanması da dikkat çekmektedir.

H. Ahmed Schmiede, “Büyük Azeri Şair Molla Penah Vakıf’ın Dili”, Cilt 7, Sayı 79, Mayıs 1969, s.494-498

Azerbaycan’ın Kazak şehrinde doğmuştur. O, şiirlerini sade, halk diliyle yazmış, kalıplaşmış şiir şekillerinin kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmediğini düşünmüştür. Klasik şiir şekilleri ile de şiirleri vardır fakat onun sanatını büyüten, dilinin sade oluşu olmuştur.

Fevziye Tansel, “Kırım Hanı IV. Mehmet Giray’ın Elimize Geçen Bir Koşması”, Cilt 10, Sayı 109, Kasım 1971, s.45-47

IV. Mehmet Giray Han’ın “Kâmilî” takma adıyla şiirler yazdığı bilinmektedir. Son aylarda yapılan çalışmalarda bir eseri daha bulunmuş ve halk şiiri tarzındaki şiir sayısı on beş olduğu ortaya çıkmıştır. “Türkü” başlıklı şiir, bu yazıda olduğu gibi verilmiştir.

Nizamettin Onk, “Aras Boyu Ozonlarından Revanlı Âşık Alhas”, Cilt 11, Sayı 124, Şubat 1973, s. 219-222

Revan-Türk Hanlığı döneminde 1749-1828 yılları arasında yaşamış olan âşık Alhas, güzellikleri ile meşhur bir halk ozanıdır. Bu yazıda ona ait parçalar yer almaktadır.

Nizamettin Onk, “Aras Boyu Şairlerimiz: Âşık Alhas”, Cilt 27, Sayı 303, Temmuz 1988, s.428-435

Revan Hanlığı döneminde yaşayan bu halk ozanı aslında Osmanlı sınırları içinde kalan Ahıska’da doğmuştur. Fakat gençlik yılları Revan’da geçmiş ve buranın güzelliği her açıdan bu halk ozanını etkilemiş ve gördüğü güzellikleri şiire aktarmıştır. Ayrıca hanlığın yönetimi, hanlık dönemindeki sosyal, kültürel ve ekonomik durum da şiirlerinde yer almıştır.

İrfan Ünver Nasrattınoğlu, “Görkemli Türkmen Ozanı Memmedveli Kemine”, Cilt 33, Sayı 354, Ekim 1992, s.615-620

Türkmen şiirinin öncülerinden sayılan Kemine, 1770 yılında doğmuştur. Hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Edinilen bilgiler sözlü kaynaklardan derlenmiştir. Yazıda da Kemine’nin “Yoksulluk”, Tufan Salar”, “Gülistan” ve “Selvinaz” şiirlerine yer verilmiştir.

Abdülkadir Haytmetov, (Çev. Çağrı Özdarendeli), “Çağatay Edebiyatında Kul Ubeydi”, Cilt 38, Sayı 413, Eylül 1997, s.543-546

Şeybaniler sülalesinin meşhur şairlerinden olan Ubeydullah Han'ın, siyasi olarak en önemli faaliyetlerinden biri Şii'leri bölgeden uzaklaştırması olmuştur. Kendisinin “Kul Ubeydi” mahlasıyla ve halk diliyle şiirler yazdığı, pek çok gazel, rubai, mâni örneklerinin bulunduğu ve bugüne kadar da onun sanatının öğrenilmediğine dikkat çekilmiştir.

Feridun Tekin, “Muhammed Rıza Âgehî ve “Ta’vizü'l-âşikîn” Divanı”, Cilt 41, Sayı 446, Haziran 2000, s.s370-375

Özbek edebiyatının önemli isimlerinden olan ve önemli miktarda değerli eserler bırakmış olan Âgehî, 1809'da Hive'de dünyaya gelmiştir. Âgehî, Çağatay edebiyatının çöküş sürecine denk gelmesine rağmen yine de çok önemli eserler vermiş, pek çok tercüme yapmıştır. O, gençliğinden beri yazdığı şiirlerini 1871-1872 yıllarında Ta'vizü'l-âşikîn adı altında toplamıştır. Âgehî, bu eserin başında kendisi ve sanatsal faaliyetleri hakkında bilgiler de vermektedir. Onun edebî kişiliğinin daha iyi anlaşılması için divanının incelenmesi gerektiğini belirten yazar, onun eserleriyle Çağatay edebiyatının son devrine damgasını vurduğunu belirtmiştir.

Selahittin Tolkun, “Meşreb (1640-1711) (17. Yüzyıl sonu 18. Yüzyıl Baş Mutasavvuf Şair)”, Cilt 42, Sayı 454, Şubat 2001, s.110-115

Özbekistan'ın Namangan şehrinde Çağatay edebiyatının ise gerileme ve çöküş devrinde dünyaya gelmiş şairlerdendir. Şair daha çok hicivleriyle, açık sözlülüğü ve aykırı hareketleriyle dikkat çekmiş, ilahi aşkı işleyen şiirler yazmış ve halk tarafından çok sevilmiştir. Hala da sevilip söylenmekte olan Meşreb, şiirlerini Türkçe yanında Farsça da yazmıştır. Hakkında yapılmış pek çok araştırma da mevcuttur.

Levent Doğan, “Gurbani”, Cilt 42, Sayı 456, Nisan 2001, s.239-243

Azerbaycan'daki aşık tarzı şiirin ilk temsilcisi olan Gurbânî 16. Yüzyılda yaşamıştır. O, şiirlerinde devrin yöneticilerinden, insanların ikiyüzlülüğü ve vefasızlığından şikâyet

etmiştir. Şah İsmail'den sonra yönetimde yaşanan her türlü çekişme, liyakatsizlik, rüşvet gibi konular şiirlerinde işlenmiştir. Onun şiirleri kendisinden sonrakileri de etkilemiştir.

Selahittin Tolkun, “Çağatay Edebiyatının Az Bilinen Hiciv Şairi Turdı”, Cilt 43, Sayı 469, Mayıs 2002, s.263-267

Hakkında pek fazla bilgi olmayan Turdı, Buhara'da dünyaya gelmiştir. Onun yaşadığı dönem hanlıklar arası mücadelenin dinmediği, sürekli savaş ve mücadelenin olduğu bir dönemdir. Bu sebeple eserlerinde yöneticilere bu mücadelenin durması, halk için çalışılması gibi çağrılar yapmıştır. Bunların yanında halk ile beraber isyanlara katılmış, hatta katıldığı bir ayaklanma bastırılınca Buhara'dan kaçmak zorunda kaldığı bile olmuştur. Günümüze az da olsa ulaşmış olan eserlerinde görülmektedir ki şiirlerinde hiciv önemli bir yer tutmaktadır. Şiirlerinde Ferâğî mahlasını kullanarak Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır.

Salih Yılmaz, “Muhammed Rıza Agehi'nin “Gülşen-i Devlet” Aldı Eserinde Geçen Karakalpaklarla İlgili Bölümlerin Tercümesi”, Cilt 43, Sayı 472, Ağustos 2002, s.496-505

Agehi Hive'de yaşamış ve bu hanlıkta saray tarihçiliği yapmış biridir. Onun en önemli eseri Hive hanlarından Seyid Muhammed dönemini kendi el yazısıyla yazıp oluşturduğu Gülşen-i Devlet adlı eseridir. 19. yüzyıl ortaları Hive Hanlığı'nın en sıkıntılı ve karmaşık süreçleridir ve Karakalpak, Kazak ve Türkmen kabileleri bu durumdan Hanları sorumlu tutmakta, bu sebeple de kabile önderleri çeşitli isyanlar yürütmektedir. Agehi'nin yazmış olduğu bu eserde de bahsi geçen kabilelerin isyan faaliyetleri, kabileler ile barışın nasıl sağlandığı hakkında bilgiler de yer almaktadır.

Kültür-Sanat

Oktay Aslanapa, “Kırım'da Türk Eserleri ve Mimar Sinan'ın Yaptığı Cami”, Cilt 3, Sayı 28, Şubat 1965, s.229-240

Makalenin konusu Mimar Sinan'ın 1552 yılında Kırım'a gittiğinde Kırım Hanı Devlet Giray için yaptığı camidir. Bu cami iki minareli olmakla birlikte çok fazla bilinmemektedir. Yazar bu camiden bahsetmeden önce Kırım'da 1314'te yapılmış Özbek Han medrese ve camiden, 14. ve 15. yüzyılda yapılmış türbeden, Bahçesaray Salacık'ta 1500'de yapılmış Zincirli medreseden ve diğerlerinden resimlerle bahsetmiştir.

Mehmet Saray, “XIX. Asırda Türkmenlerde Demokrasi Anlayışı ve Parlamento”, Cilt 17, Sayı 197, Mart 1979, s.257-263

Yazıda Türkmenlerin demokrasi ve parlamento hayatlarını anlatabilmek için öncelikle eski Türk hayatındaki demokrasi hayatından bahsedilmesinin gerekli olduğu belirtilerek önce bu konuya açıklık getirilmiştir. Eski Türklerde hukuki kuralların hepsine “töre” dendiği ve “töre” anlayışının da Türkmenlerde hâlâ geçerli olduğu ve bunu tam anlamıyla yaşatan Türk boyunun da yine Türkmenler olduğu bilgisi yazı içerisinde verilmiştir. Ayrıca Türkmenlerin idare ve parlamento sistemlerinin töreye uygunluğu Türkmenler arasında bulunmuş seyyahların ve dönem araştırmacıların yazdıkları eserlerden örnekler verilmiş, bu örneklerin doğruluğu da Kutadgu Bilig’de verilen bilgiler ile karşılaştırılarak anlatılmıştır. Yazar, bütün bu bilgilerden Türkmenlerin 19. yüzyıl sonuna kadar diğer milletlerle kıyaslandığında daha demokratik bir yaşamlarının olduğu sonucuna varmıştır.

Siyasi

Yunus Emre Tansü, “XVI. Yüzyılda Türk Dünyasının Siyasi Durumuna Bir Bakış”, Cilt 38, Sayı 414, Ekim 1997, s.594-602

16. yüzyılda Türk dünyasının siyasi durumunun kısaca anlatıldığı yazıda Türk devlet ve hanlıklarının genel durumundan kısaca bahsedilmiştir. Bu siyasi güçler coğrafi bölgelere ayrılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Rus istilasına bahsi geçen bazı siyasi güçler üzerinde 16. yüzyılın yarısından itibaren başlayacaktır.

Remzi Kılıç, “Osmanlı- Özbek Siyasi İlişkileri (1530-1555)”, Cilt 40, Sayı 437, Eylül 1998, s.523-534

Osmanlı ile Türkistan hanlıkları arasında ilişkilerinin en aktif olduğu dönem olan 16. yüzyılda, yani Kanuni Sultan Süleyman döneminde özellikle Özbek hanları ile siyasi ilişkiler kurulmuştur. Kanuni döneminin ilk yılları Batı’ya dönükken varlığını oldukça hissettiren Şii tehlikesi karşısında Kanuni Doğu’ya yönelmiştir. Tabi Özbek hanlarının da Kanuni’ye mektup göndermeleri bunun sebeplerindendir. İran’a karşı oluşturulan siyasi ilişkiler boyunca Osmanlı, Özbek hanlarından yardımlarını esirgememiş fakat Osmanlı-İran ilişkilerinin Amasya Antlaşması ile düzelmesi ise Osmanlı-Özbek ilişkilerinin bozulmasına

sebepe olmuştur. Ayrıca Kanuni'nin Safeviler ile antlaşma yapıp yok etme politikasının olmaması Türk dünyasının parçalanmasına zemin hazırlayan etkenlerden biri olmuştur.

Diğer

Mehmet Saray, “Türkmenlerde Çapul Meselesi ve Bunun Doğurduğu Problemler”, Cilt 20, Sayı 236, Aralık 1982, s.888-892

Yazıda Türkmenlerin İngiliz ve Ruslar tarafından “insan hırsızı”, “esir tüccarı” gibi tanıtılmaya çalışıldıkları belirtilerek bunun neden kaynaklandığını ve gerçekten Türkmenlerin itham edildikleri gibi bir durumları olup olmadığı belgelerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Yazar, tarih boyunca İranlıların saldırılarına tepki veren Türkmenlerin diğer devletler tarafından kötü gösterilmesini kabul etmemekle beraber bu durumun çıkış noktasını ve bu devletlerin neden bu şekilde bir tavır sergilediğini bu yazıda açıkça ortaya koymaktadır. Yazıda Türkmenlerin çapulculukla ilgili faaliyetlerinin olmayıp sadece İran saldırılarına karşılık verdiği tarihi belgelerle ortaya konmuş, Ruslar tarafından “insan hırsızı”, “esir tüccarı” gibi algıların oluşturulmaya çalışılmasının asıl sebebinin ise Rusya'nın Türkmen gücünü kırmak ve Türkistan'daki istilayı tamamlamak gibi hedeflerinin sonucu olduğu belirtilmiştir.

Mehmet Alpargu, “Bir Özbek Hanı Ubeydullah Han”, Cilt 33, Sayı 346, Şubat 1992, s.109-115

Özbek hanlarından olan Ubeydullah han, savaşlarla dolu hakimiyeti boyunca Safevilerle mücadele etmiş ve pek çok başarı kazanmıştır. Savaşlarda olduğu gibi Özbek boylarını birleştirerek de birliği sağlama konusunda başarı sağlamış, aynı zamanda yaşadığı dönemde önemli kültür hareketlerinde de bulunmuştur.

M. Akif Erdoğan, “Kâtip Çelebi'nin Cihannüması'nda Azerbaycan”, Cilt 42, Sayı 455, Mart 2001, s.155-166

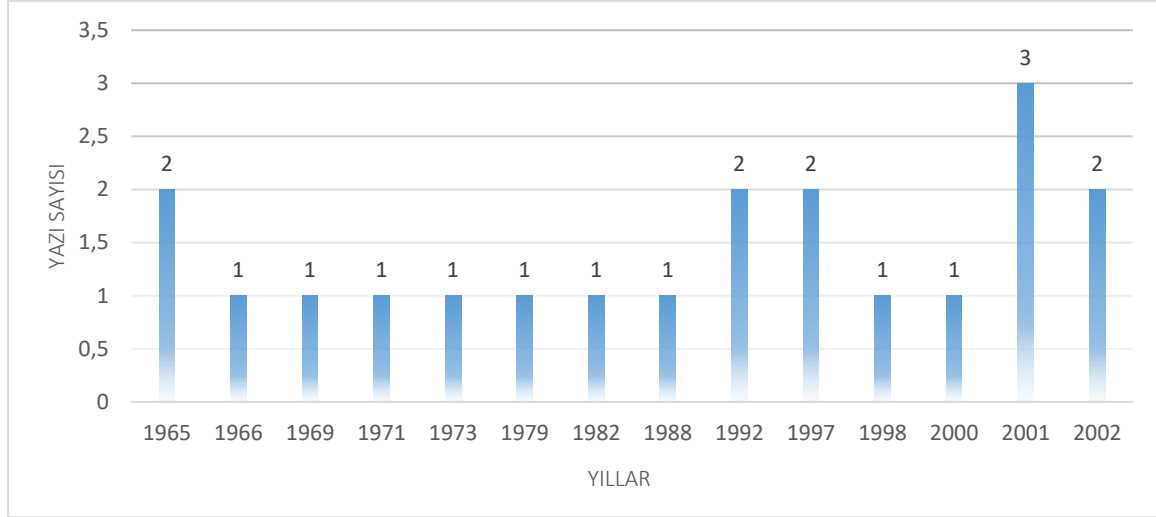
Kâtip Çelebinin bu eseri Kafkaslar ve Azerbaycan hakkında önemli bilgiler vermektedir. Kâtip Çelebi'nin bu bilgilerin kaynağının Arap ve Fars seyyahları, tarihçi ve coğrafyacılarından, Osmanlı kaynaklarından, Latin kaynaklı haritalardan ve de onun kendi gözlemlerinden olduğunu belirten yazar, öncelikle kaynak konusunda ayrıntılı bilgi

vermiştir. Devamında ise Kâtip Çelebi'ye göre Azerbaycan'ın sınırları, başkenti, kasaba ve şehirleri ile ilgili başlıklar altında bilgiler vermiştir.

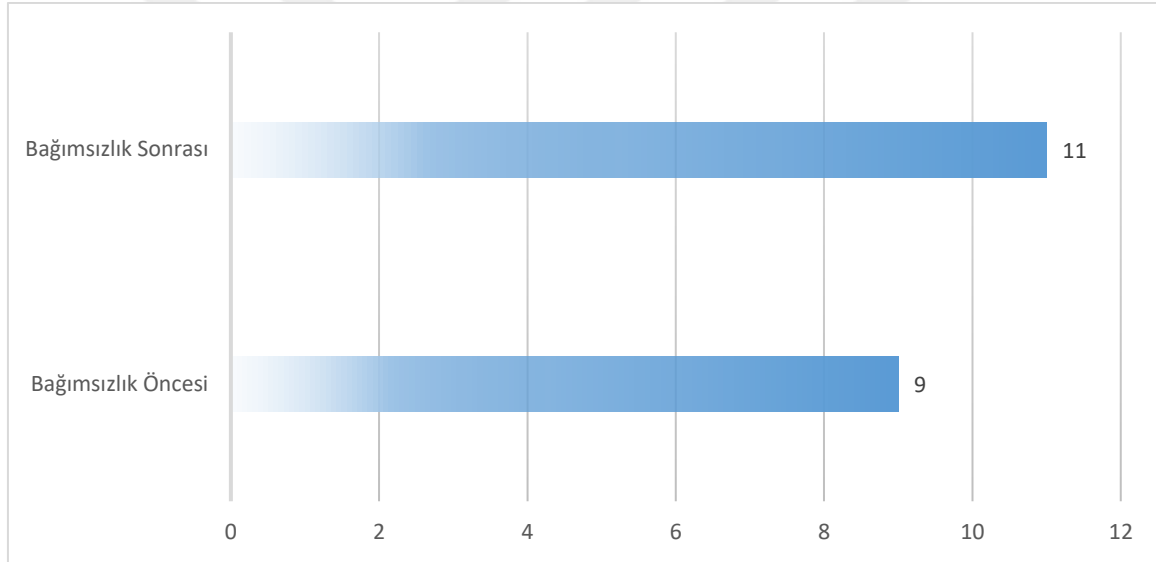
Değerlendirme

Yazıların ağırlığına bakıldığında daha çok edebiyat konusu ve millî kültürün bir parçası hâline gelmiş isimler yer almaktadır. Sovyet Türklerinin edebiyatlarında yer almış olan bu kişiler tanıtılmış yahut önemli eserlerinden bahsedilmiştir. Bu yazılardan 13'ü edebiyat, 2'si siyasi, 2'si kültür-sanat, 3'ü ise diğer konulu yazılardır. Şekil 2.1.'e bakıldığında Hanlık dönemi ile ilgili hiçbir yazının olmadığı yıllar da olmakla birlikte yazıların yazılma yıllarına bakıldığında bağımsızlık öncesinde yazılanların sayısı 9, bağımsızlık sonrasında ise 11 olduğu görülür. Şekil 2.2'ye bakıldığında ise bağımsızlık öncesi ve sonrası oranları neredeyse aynı olmakla birlikte bağımsızlık sonrasında daha fazla olduğu görülmektedir. Fakat bağımsızlık döneminde yazılan 11 yazının 1991-2008 yılları arasında 17 yılda yazıldığı, 9 yazının ise 1962-1991 yılları arası 29 yılda yazıldığı dikkatten kaçmamalıdır. Bu bölümdeki yazıların azlığına bakıldığında Sovyet döneminde özellikle kültürel ve dinî anlamda büyük bir baskı yaşayan Sovyet Türklerinin⁵⁷ içinde bulundukları bu durum karşısında Türkiye'de çıkan bir dergi olan Türk Kültürü dergisinin Sovyet Türklerinin geçmiş dönemlerini önemsemekle birlikte Sovyet Türklerinin Rus esareti altında bulunduğu bir süreçte çok fazla ele almadığı, daha ziyade o dönemde yaşadıkları güncel sorunları ile ilgilenmeyi öncelikli tutmuş olduğu görülür. Sovyet dönemi ile ilgili olan yazı sayısı da ilerleyen bölümlerde görüleceği gibi bunu gösterir.

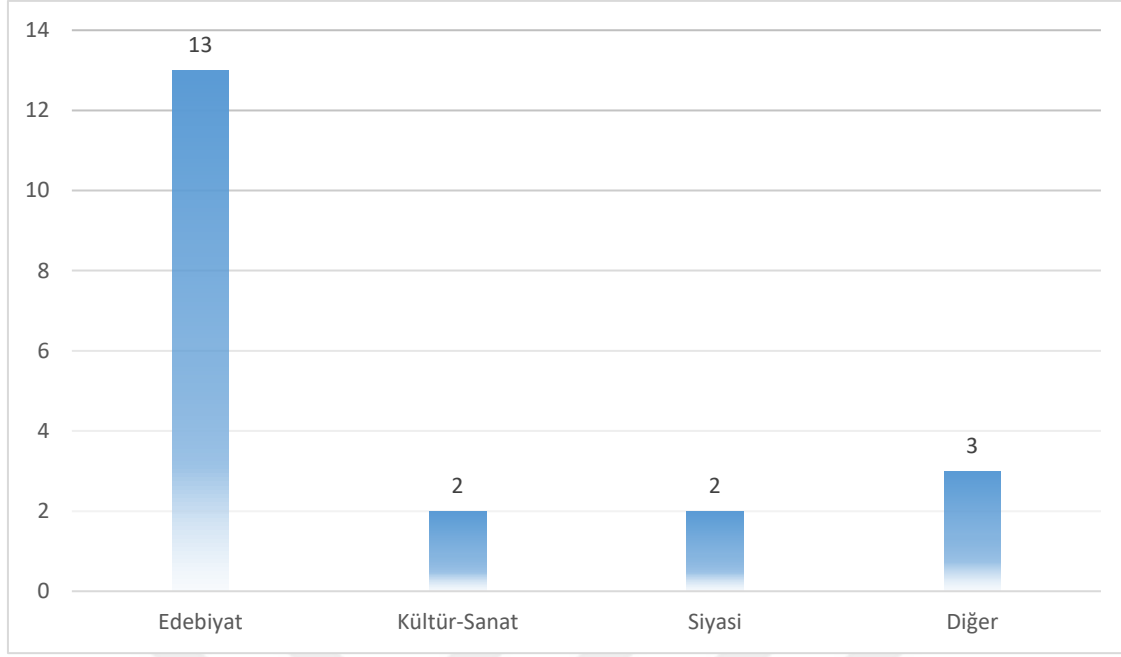
⁵⁷ Hayit, B. (1987). Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslâmın Bazı Meseleleri, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s.111-112

Şekil 2.1. Hanlık dönemi ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 2.2. Hanlık dönemi ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 2.3. Hanlık dönemi ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

3. TÜRK-RUS MÜCADELESİ İLE İLGİLİ YAZILAR

Bu bölümde henüz Çarlık hâkimiyetine girmemiş olan Türklerin Çarlık ile mücadelelerin yaşandığı yazılar yer almaktadır. Bu mücadeleler sonucunda Türkler ya Çarlık Rusya'ya boyun eğmek zorunda kalmış ya da zafer elde etmişlerdir. Toplam 11 yazı bulunmaktadır.

Kafkasya

Hüseyin Baykara, “Çarlık Rusya’sının Azerbaycan’da Yaptığı İstila Savaşları”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.17-25

Azerbaycan, Rusları 10. Yüzyıldan beri tanımaktadır. Yıllardan beri bu iki taraf arasında pek çok savaş gerçekleşmiştir. Bunlardan son üçünün tarihleri 1723, 1796 ve 1804’tür. Bu üç tarihte de Rusya ve Azerbaycan kuvvetleri karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmaların üçünde de Azerbaycan’ın direndiği göz önüne alındığında Azerbaycan’ın kendi isteği dışında, zorla Rus hâkimiyetine girdiği açıkça görülmektedir.

Cemal Gökçe, “Kafkasya İstiklal Savaşları Üzerine Notlar”, Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.44-46

Makalenin amacı Rusya’nın “Türkler kendi istekleri ile bizimle birleşti” iddiasının gerçeğe dayanılır olmadığını kanıtlamaktır. Yazar bunu kanıtlayan üç tane vesika ortaya koymuş ve bunlardan anlaşılıyor ki Kafkasya Türkleri kendilerine hükümdar olarak sadece Osmanlıyı görüp, Rus istilasından kurtulmak için Osmanlı’dan yardım istiyorlar.

A. T., “Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Şeyh Şamil (1798(?)-17.II.1871)”, Cilt 9, Sayı 101, Mart 1971, s.481-482

Kuzey Kafkasya’nın Gimri köyünde 1795 yılında doğan Şeyh Şamil, zaten başlatılmış olan Rusya hâkimiyetine karşı mücadeleyi 1834’te imam olmasından sonra daha da teşkilatlandırarak devam ettirmiştir. Dağıstan istiklal hareketlerinin öncüsü konumunda bulunan ve çok büyük mücadelelerde bulunan Şeyh Şamil, yıllarca uğraştırdıkları Ruslara 1859’da teslim olmak zorunda kalmıştır. Petersburg’a götürülen Şamil, ailesi ile birlikte

Moskova'nın güney batısına yerleştirilmiştir. Daha sonra ise hacca gitmek için izin isteyen Şeyh Şamil, Medine'ye yerleşmiş ve burada 1871'de vefat etmiştir.

İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde Türk-Rus Savaşları, Cilt 11, Sayı. 126, Nisan 1973, s.387-388

Bölgedeki Türk-Rus savaşı iki bölümde olacak şekilde 1828 ve 1853-1855 Türk-Rus savaşları çerçevesinde anlatılmıştır. Türk yenilgisi olan her iki savaşta da Rusya'nın bölge üzerinde ilerleyişi artarak devam etmiştir. İlk savaşta Rusya Kars, Ahıska, Ardahan bölgelerinde ilerlemiş, ikinci savaşta bu ilerlemeyi durdurmak isteyen Şeyh Şamil, Rusya'ya karşı koymaya çalışmış ancak bundan sonuç alamamıştır.

İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, "Büyük Türk Mücahidi Şeyh Şamil'in Kafkasya'da Rus Ordularıyla Mücadelesi ve Dargo Meydan Savaşları", Cilt 11, Sayı 126, Nisan 1973, s.389-398

1829'da Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan antlaşma sonucu Osmanlı Kafkasya bölgesini Ruslara bırakmış, bu durum ise Kafkasya'da Rus hâkimiyetine karşı milli mücadelenin başlamasına sebep olmuştur. Bu mücadele Nakşibendi tarikatı önderliğinde Dağıstan ve Çeçenistan'da doğan milli bir kuvvet ile yürütülmüştür. Şeyh Şamil bu liderliği Gazi Muhammed ve Hamzat'ın Rusya ile mücadelesinde hayatlarını kaybetmeleri üzerine 1934'te ele almış, 1959'a kadar mücadelesini sürdürmüştür. Onun Ruslara karşı vermiş olduğu en büyük ve kanlı mücadele Dargo Savaşı'nda olmuştur.

Kazan

A. Battal-Taymas, "Kazan'ın Müdafaası", Cilt 3, Sayı 35, Eylül 1965, s.834-838

Bu yazıda Kazan'ın Rusya'ya verdiği mücadele ve düşmesi anlatılmıştır. Buna göre Kazan'ın Rusya'ya fazlasıyla cevap vermesine karşılık yenilmesinin sebebi Rusya'nın 1552 saldırısında yeni savaş tekniklerinin kullanılması olmuştur. Bu yeniliklerden habersiz olan diğer Türk hanlıkları ise bu durumdan ders çıkaramamışlar, aynı şeyin başlarına gelebileceğini görememişlerdir. Rusya, Kazan Hanlığı'nı aldıktan sonra erkek nüfusu kırmış, burada katliam gerçekleştirmiştir. Fakat buna rağmen Kazan'da Rus hakimiyetine karşı mücadeleler belli bir süre daha görülmeye devam etmiştir.

Naile Binark, “Tarihin Meşhur Türk Kadınlarından Kazan Melikesi Süyüm-Bike”, Cilt 6, Sayı 64, Şubat 1968, s.227-233

Nogay kabilesinden olan Süyüm-Bike Kazan Hanlığı'na Kazan hanı Can Ali Han ile evlenerek gitmiştir. Süyüm Bike, Can Ali Han öldükten sonra Safa Giray ile evlenmiş ve onun da kısa bir süre sonra ölmesiyle çocuğu küçük yaşta olduğu için tahta kendi geçmiştir. Rusya tahtına çıkan IV. İvan Kazan Hanlığı'nı çok zorlamış ve 1551'de sulh yapılarak Süyüm-Bike esir edilmiştir. Fakat bundan bir yıl sonra, 1552'de ise Kazan'daki hareketlenmelerden dolayı Kazan Hanlığı kesin olarak ortadan kaldırılmıştır. Süyüm-Bike ise bu habere çok üzülmüş, bundan kısa bir süre sonra ölmüştür. Süyüm-Bike Kazan'ı kurtarmak için büyük mücadele ve fedakarlıklarda bulunmuş bir Türk kadınıdır.

Doğan Kaya, “Çora Batır Destanı”, Cilt 39, Sayı 425, Eylül 1998, s.555-559

Kuzey Türkleri arasında oldukça yaygın olan bir Tatar destanıdır. Ruslara karşı verdiği mücadelesiyle tanınan Çora Batır destanının birçok rivayeti bulunmaktadır. Metinde de destan hakkında bilgi verilerek destanın diğer rivayetlerinden kısaca bahsedilmiştir.

Remzi Kılıç, “XVI. Asrın İkinci Yarısına Doğru Rusların Türk İllerinde Kazan ve Astarhan'ı İşgal Etmeleri”, Cilt 42, Sayı 454, Şubat 2001, s.90-96

Yazıda Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlık sürecinde olduğu bir dönemde Kazan ve Astarhan Türk bölgelerinin Rusya tarafından işgali gibi tarihi bir olayın yeniden hatırlanması ve unutulmaması, bu durumdan ders alınması gerektiğini belirterek Türkler açısından bu tarihi olay anlatılmıştır. Bu olayların yaşanmasına sebep olan asıl sıkıntıların da altı çizilerek birlik ve beraberliğin önemine vurgu yapılmıştır.

Türkmen

Mehmet Saray, “100. Yıldönümünde Türkmenlerin 1879 Gök-tepe Zaferi ve Düşündürdükleri”, Cilt 17, Sayı 203-204, Eylül-Ekim 1979, s.249-260

Rusların Orta Asya'yı istila hareketlerinde uğradıkları ilk yenilgi olan Gök-tepe Zaferi, Rusya'nın Türkmenler üzerinde hâkimiyet kurmak istemesi dolayısıyla Türkmenlerin

Rusya'ya karşı tepkisi sonucu kazanılmıştır. Yazar, askeri kuvvetlerin, silah ve mühimmat dengelerinin eşit olmadığı bir savaşta vatanlarına sahip çıkmak uğruna çok zor şartlarda ve çok fazla kayıp verilerek kazanılmış olan bu zaferi anmamanın mümkün olmadığını belirtmiştir.

Diğer

Ahmet Temir, “Rus İmparatorluğu’nun Kuruluşu ve Genişlemesi”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.22-29

Bu makale Rusların tarihte görülmeye başlamalarından itibaren olan dönemi konu edinir. Slavların nerede görüldükleri ve bu kelimenin kökeni, Doğu Slavları ve Rusya’nın genişlemesi anlatılmış ve bu genişlemenin 16. ve 20. yüzyıl arası hangi tarihlerde olduğunu kronolojik sıra ile anlatmıştır. En sonda ise Sovyet Rusya’nın milletler siyasetinden bahsedilmiştir. Burada ise Sovyet Rusya’nın nüfusunun yaklaşık yarısının sömürge devletlerden oluştuğu ve bu sebepten dolayı hâkimiyeti altındaki milletleri Ruslaştırmak için dönemlere göre değişen milletler siyasetinin olduğunu belirtmiştir.

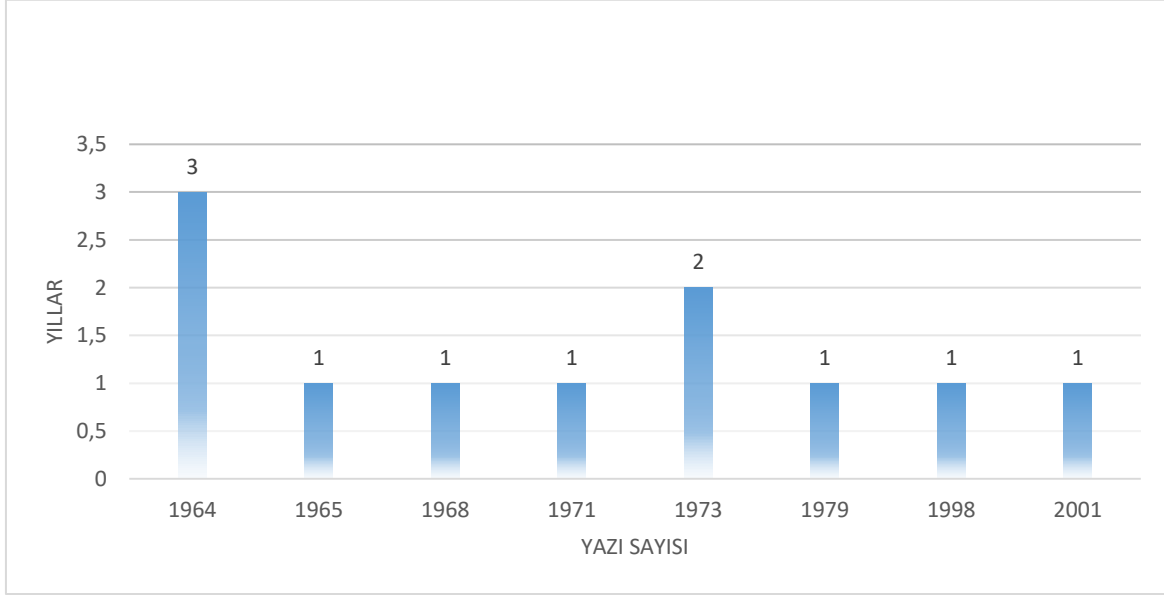
İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde Türk-Rus Savaşları, Cilt 11, Sayı 126, Nisan 1973, s.387-388

Bölgedeki Türk-Rus savaşı iki bölümde olacak şekilde 1828 ve 1853-1855 Türk-Rus savaşları çerçevesinde anlatılmıştır. Türk yenilgisi olan her iki savaşta da Rusya’nın bölge üzerinde ilerleyişi artarak devam etmiştir. İlk savaşta Rusya Kars, Ahıska, Ardahan bölgelerinde ilerlemiş, ikinci savaşta bu ilerlemeyi durdurmak isteyen Şeyh Şamil, Rusya’ya karşı koymaya çalışmış ancak bundan sonuç alamamıştır.

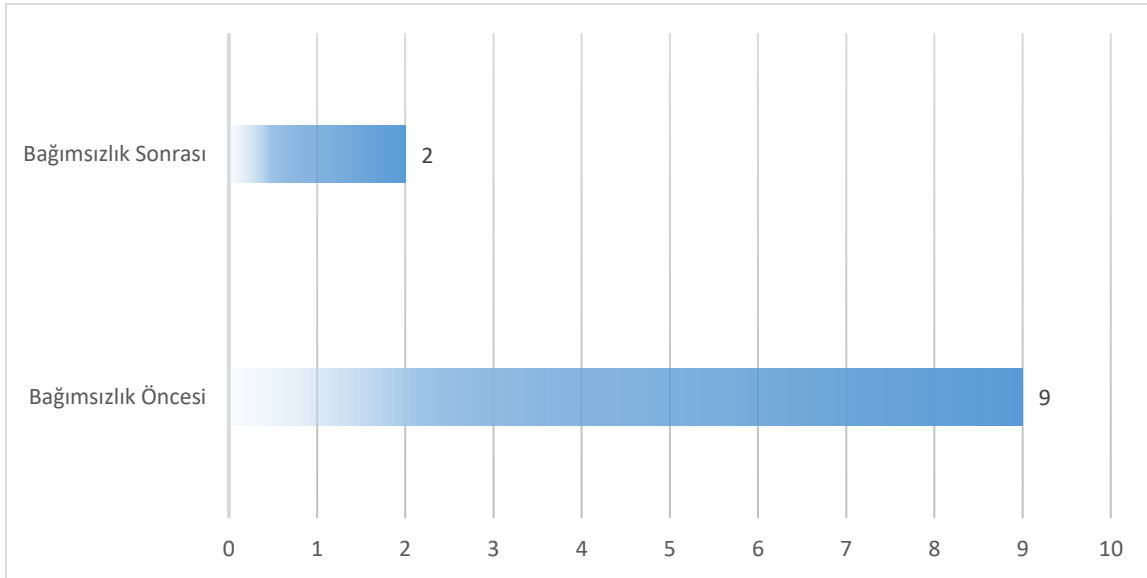
Değerlendirme

Yazıların 5’i Kafkasya, 4’ü Kazan, 1’i Türkmenler ile yapılan savaşlarla ilgili, 1’i de diğer başlıklı yazıya aittir. Yazıların 3’ü 1964’te, 2’si 1973’te, diğer 6 tanesi de 1965, 1968, 1971, 1979, 1998 ve 2001 yıllarında yazılmıştır. Bağımsızlıktan önce yazılan yazı sayısı 9 iken, bağımsızlıktan sonraki sayı ise 2’dir. Türk Kültürü dergisinin Sovyet Türklerinin bağımsızlığından önceki dönemde onların esaret başlangıçlarıyla daha çok ilgilendiklerine küçük de olsa işaret ettiği söylenebilir. Çünkü Sovyet Türklerinin Sovyet hâkimiyetinde

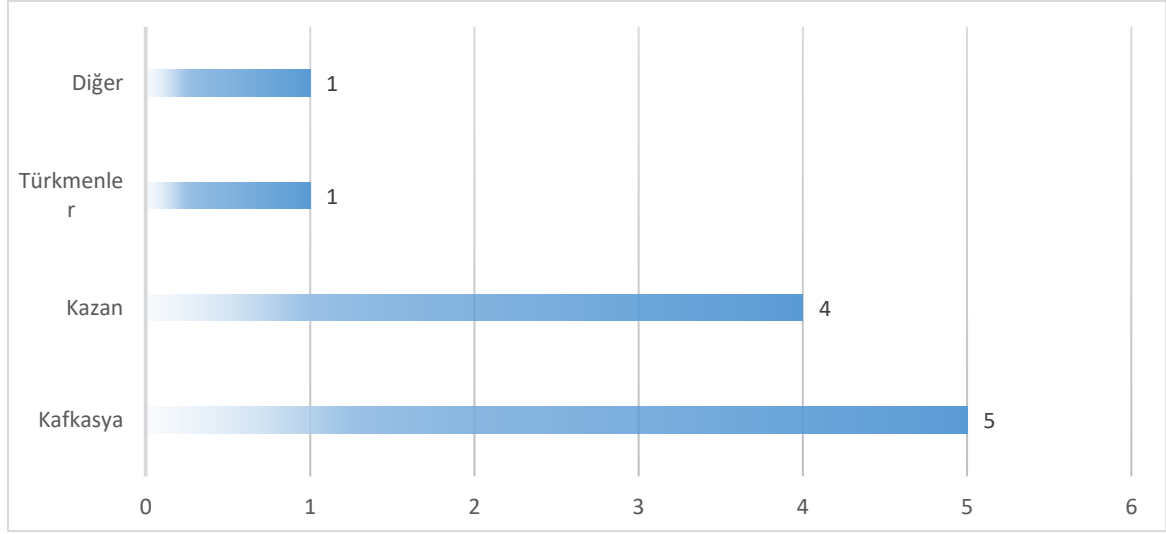
olması ve bu hâkimiyet altındaki durumu Çarlık istilasının direkt sonucu olduğundan bu bölümde özellikle de bağımsızlık öncesi dönemde var olan istila konularının işlenmiş olduğu görülmektedir. İlgilenilen bölgelere bakıldığında da daha çok Kafkasya ve Kuzey Türklüğünün işlenmiş olduğu dikkat çeker.

Şekil 3.1. Türk-Rus mücadelesi ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 3.2. Türk Rus mücadelesi ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 3.3. Türk-Rus mücadelesi ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4. RUS HÂKİMİYETİ DEVRİ İLE İLGİLİ YAZILAR

4.1. Çarlık Dönemi ile İlgili Yazılar

Çarlık hâkimiyetinin başladığı ve Çarlığın yıkılışına kadar devam edecek olan dönemdir. Çarlık dönemi ile ilgili bulunan yazı sayısı ise 29’dur. Bunlar:

Kişi-Kitap Tanıtmalarının Olduğu Yazılar

Abdulkadir İnan, “Dağıstanlı Mehmet Efendi Osmanoğlu ve Eseri Doğumunun 120. Yıl dönümü Münasebetiyle”, Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1963, s.32-35

Dağıstanlı Mehmet Efendi, Dağıstanlı Türklerin folkloru ile ilgili eser yazan ilk kişidir. 1843’de doğan Mehmet Efendi’nin yazdığı bu eser, Nogay Lehçesi ve Kumık Lehçesi olmak üzere iki kısımdan oluşur. Bu eserde Nogay destanlarının tarihi olayları gösterilir. Ayrıca eser pek çok konuda da bilgiler vermektedir.

H. Fethi Gözler, “Ali Suavi’yi Tanımalıyız”, Cilt 6, Sayı 64, Şubat 1968, s.236-247

Yazar, Ali Suavi’nin kendisinin ve öneminin tam olarak bilinmediğini belirterek onun yazılarından parçalarla hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise Suavi’nin ilmi konularla ilgili düşüncelerini gazetelere yazmış olduğu makalelerden alınan kesitlerle, Türk dünyası ile düşüncelerini ise özellikle 1873 yılında yazılmış “Hıyva” isimli eserinden parçalarla uzunca açıklamıştır. Adı geçen eser Rusya’nın Batı Türkistan’ın istilasını tamamlamak üzere çıktığı sefer karşısında yazılmış bir eserdir. Çarlık Rusya’nın Deli Petro’dan itibaren vazgeçmediği ve istikrarla devam ettiği Asya politikasından bahsederken bu devamlılığın yanında Osmanlı Devleti yönetimini istikrarsız yönetimi eleştirir. Yazıda eserden parçalar verilir, yazar metin sonunda ise Türkçüler arasında önde gelen kişilerden olduğunu ve unutulmaması gerektiğini belirtir.

Nizamettin Onk, “Göğçe’li Âşık Elesker (1821-1926)”, Cilt 12, Sayı 136-137-138, Şubat-Mart-Nisan 1974, s.235-242

Bu yazıda Nahçıvan, Gürcistan, Azerbaycan illerinde yaşamış olan Âşık Elesker’den bahsedilmiştir. Şiirlerinde siyasi ve sosyal konulardan bahsetmiş, haksızlığa boyun

eğmemiştir. Bu yazıda özellikle Aşık Elesker'in tecnis çeşitlerinden bahsetmiştir. Tecnis çeşitlerine sahip olan şiirleri de yazı içerisinde mevcuttur.

Meserret Diriöz, “Seyyid Ebülkasım Nebati”, Cilt 14, Sayı 173, Mart 1977, s.302-307

Divan tarzı ve aşık tarzı şiirleriyle ün kazanmış olan Seyyid Ebülkasım Nebati, 18. yüzyıl sonlarında, Azerbaycan'da dünyaya gelmiştir. Türkçe ve Farsça olarak yazdığı şiirleri pek çok bölgeye yayılmıştır. Yazar, bahsi geçen şair pek bilinmediği için onu daha iyi tanıtmak adına yazının en sonunda şiirlerinden bazılarını yer vermiştir

M. Fuad Köprülü, “Abdal Valih”, Cilt 13, Sayı 146, Aralık 1974, s.86-87

19. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Azeri şair hakkındaki bilgiler daha çok şiirlerinden öğrenilmektedir. Şiirlerindeki aşk konusunun doğa tasvirleri kadar güçlü olmadığını söyleyen yazar, kısa bir şekilde Abdal Valih'ten bahsetmiştir.

Yılmaz Nevruz, “Karaçayca Bir El Yazması Mecmua ve Yusuf Haçır'ın Dini Manzumeleri”, Cilt 19, Sayı 218, Ocak-Şubat 1981, s.164-184

Yazar, dedesi Karaçay'da iken öğrencisi tarafından kendisine verilen derlemeyi alarak ölene kadar sakladığını ve bu derlemenin daha sonrasında kendisine geçtiğini söyler. Bu eseri Türkiye Türkçesine aktararak Türkçülük dünyasına tanıtmayı ummaktadır. Derleme içindeki manzumeler genel olarak Karaçayca olsa bile Arapça manzumelerin de olduğu görülmektedir. Yazar, bu derleme içerisinde Yusuf Haçır'ın manzumelerini yakından tanıtacaktır. Bu manzumelere geçmeden önce ise Yusuf Haçır hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

Özcan Mert, “Amerikalı İki Seyyahın XIX. Yüzyıl Türkistan'ı ile İlgili Eserleri”, Cilt 19, Sayı 218, Ocak-Şubat 1981, s.185-213

Hive seferi sırasında iki Amerikalı seyyahın (Janurarius Aloysius MacGahan ve Eugene Schuyler) eserleri bu yazının konusudur. Bu iki seyyah ve eserleri hayatları, seyahatnamenin muhtevası ve seyahatnamenin baskıları şeklinde üç başlık altında incelenmiştir. Perovskiy'de yollarını ayıran seyyahlardan MacGahan Hive, Schuyler ise Taşkent üzerinde Türkistan ve Çimkent yolunu izler. Seyyahlar bu seyahatlerinde Türkistan'daki Türk

yaşayışı, ticaret hayatı, Rus idaresi ve politikaları, Hive'nin Rus h kimiyetine girişi ve savaş esnasında Rusların Türkmenleri katliamı hakkında bilgiler verilmiştir. Yazıda her iki eserin tarafsız olarak bilgiler aktarmış olması sebebiyle önemli kaynaklar olduğu vurgulanmıştır.

Antoni Sarkady, “Adam Miskiyeviç ve Kırım Soneleri”, Cilt 39, Sayı 425, Eylül 1998, s.570-573

Polonya’da yetişen bir şair olan Adam Miskiyeviç, 1824 yılında Kırım’a gitmiştir. Yapmış olduğu iki aylık bir Kırım yolculuğu sonucu Kırım’ın güzelliğinden etkilenen şair 19 tane sone yazmıştır. Yazılan bu Kırım sonelerinin Türkiye Türkçesine ilk defa şimdi çevrildiğini belirten yazar metinde bu sonelerden bazılarını yer verilmiştir.

Bekir Tümen Somuncuoğlu, “Türkistan’da İki Rus Eğitimci: Vladimir Petroviç Nalivkin ve Nikolay Petroviç Ostroumov”, Yeni Seri Cilt 1, Sayı 2 (Güz) 2008, s.314-321

Nikolay Petroviç Ostroumov ve Vladimir Petroviç Nalivkin’in kısaca hayatlarının anlatıldığı bu yazıda her ikisinin de Türkistan’da olacak faaliyetleri belirleyecek konumda olan kişiler olduğu dikkat çeker. Yaptıkları çalışmalar ile Türkistan hakkında idareye bilgiler vermişler, yine her ikisi de Türkistan’da konuşulan Türk dillerinden en az birine hâkim olmakla birlikte Türkistan coğrafyası ve insanını tanımaktadır.

İsyan Konulu Yazılar

Abdülkadir İnan, “Dükçü İşan İsyanı”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s. 10-13

Yazar, Dükçü İşan İsyanının sebepleri ve sonuçları hakkında çok kısa bir açıklama yaparak Sovyet dönemindeki İlimler Akademisi’nde oluşan genel görüşten ve bu isyanın İlimler Akademisi’nce nasıl gösterildiğine değinmiştir. Özellikle 1940’tan sonra müstemlekeci görüş İlimler Akademisi’nde gittikçe çoğalmıştır. Bu görüşe göre Rus istilasını tarihi bir olaydır ve bu tarz isyanlar ise gerici ve medeniyet karşıtı hareketlerdir. İşte bu sebepten ötürü Dükçü İşan İsyanı da Sovyet tarihçilerine göre gerici bir harekettir. Makale aynı zamanda ilim adamlarının yazdıkları yazılarda “büyük Rus milleti” sloganının olduğu ve bu sloganların zaman zaman parti kararları doğrultusunda değiştiğini ve bu kişilerin de alınan kararlara göre hareket ettiğini belirtmiştir.

Abdülkadir İnan, “Türkistan’da 1916 Yılındaki Ayaklanma”, Cilt 1, Sayı 12, Aralık 1963, s. 26-30

İsyan öncesi Rus hükümeti Türk topraklarını göçmen Ruslara veriyordu. Bu gibi olayların üzerine 1916’da seferberlik ilan edilince halk kürek ve sopalarla isyan etmiştir. Bu isyan artık tahammülün kalmadığı bir noktada patladığı için herhangi bir plan ve program, idare merkezi yoktu. Var olan belgelerde gösteriyor ki Türkistan halkı Rus zulmüne karşı ayaklanmış, Ruslar da çok kanlı bir şekilde bu isyanı bastırmışlar. Rusya’da komünist rejim kurulduktan sonra ise bu isyanın kanlı bir şekilde bastırılma sorumluluğu Çarlık yönetimi ve generallerine atılmıştır. Fakat var olan yazarların bahsettiğine göre Rus halkı da en az Rus askerleri kadar Türk halkını öldürmüş, eziyet etmiştir.

Ayrıca bu isyanın çıkışı da tarihçiler arasında tartışmalıdır. Bu isyanın komünist partisince çıkarıldığını savunanların yanında Alman ve Türk ajanları tarafından çıkarıldığını savunanlar vardır. Makalede Türkistanlılara verilen cezalar iki fotoğraf ile desteklenmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da 1916 Yılı İsyanı Hakkında Bazı Bilgiler”, Cilt 6, Sayı 68, Haziran 1968, s.564-568

1916 yılı isyanı son zamanlarda pek çok araştırmacının dikkatini çekmekte ve bu isyan ile ilgili farklı yorumlarda bulunmaktadırlar. Mesela kimi araştırmacı bu isyanın Çarlık tarafından kışkırtıldığı ve çıkan isyan sonrası Kazak ve Kırgızları ortadan kaldırıp yerlerini işgal etmek için çıkarıldığını söylemekte, kimi araştırmacı bu isyanın Türkistanlıların Rus halkını asla benimseyemediklerini ve Ruslara soyguncu olarak baktıklarını söylemekte, kimi araştırmacı ise bu isyanın sebebinin Çarlık eziyetinin bir sonucu olduğunu söylemektedir. Bunun haricinde makalede isyanın sebep ve sonuçlarına da yer verilmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Çarlık Rusyasının Baskı ve Sömürge İdaresine Karşı İsyanlar I”, Cilt 7, Sayı 84, Ekim 1969, s.932-935

Rusya’nın Türkistan’a yayılması, Altın Ordu Devleti’nin hanlıklara ayrılması ile başlar. Bu süreç, Altın Orda hanlıklarının teker teker Rusya himayesine girmesi ile devam eder ve Türkistan’ın istilası kısa sürede tamamlanır. Ruslar, Türkistan’a her zaman sömürülecek ve

Rus göçmeni yerleştirilecek saha olarak bakmıştır. Yazıda, Rusların bu siyasetine karşı yerli Türk halkının çıkardığı isyanların, bir sonraki yazının olacağı konusu bilgisi de verilmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Çarlık Rusyası’nın Baskı ve Sömürme İdaresine Karşı İsyenlar II”, Cilt 8, Sayı 87, Ocak 1970, s.215-221

Bu yazı 84. Sayıdaki yazının devamı olarak çıkmıştır. Çarlık idaresine karşı Türkistan Türklerinin çıkardıkları isyanlar Kenesarı İsyani, İset Batur ve Canhoca İsyenları, Fergane İsyani, Buhara’da Şehrisebz ve Kitab beylerinin İsyani, Dükçi İşan İsyani ve 1916 yılı isyanıdır. Her isyan ayrı başlık altında olacak şekilde açıklanmıştır.

Ali Rahim, “Tatarları Öğrenme İlmi Cemiyetinin “Haberci” Mecmuası, No: 8/1928”, Cilt 40, Sayı 432, Nisan 1999, s.227-233

1878 yılında Kazan’da olan ayaklanma, belgelerin yanında bu dönemde yaşamış olan Şahi Ahmet’in hatırasında kalanlarla anlatılmıştır. Anlatılana göre ise köy halkının muhtarlarına gelen gizli evrakta halkın Hristiyanlaştırılması için bazı kararlar olduğu, bu sebeple köy halkının muhtar ve valilikteki kişilerin değiştirilmesi talebinin merkez tarafından sopa ve dayaklarla karşılık verildiği, suçlu suçsuz ayırımına bakılmadan bu duruma karşı çıkan herkesin dayaktan geçirildiği anlatılmaktadır.

Asimile ve Kırım Konulu Yazılar

Halil İnalçık, “Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.61-68

Kırım en az bin beş yüz yıllık bir Türk yurdu olmasına rağmen son yüz elli yıl içinde uygulanan yok etme politikasıyla buradaki varlığı yok olma noktasına gelmiştir. Bu bölge Osmanlı hâkimiyetinden Rus hâkimiyetine geçtikten sonra Kırım “Tavrida” vilayeti adı altında idare edilmeye başlanmıştır.

Kırım Rus hakimiyetine girer girmez Rusya, Ruslaştırma ve buradaki Türk nüfusunu kaçırma politikaları uygulamaya başlamıştır. Kırım Rus hâkimiyetine girdikten sonra hükümetin Türk köylerini boşaltıp buraya yüksek memurları ve Ortodoks kilise memurlarını yerleştirmeye başladığı için Kırım’dan Osmanlı’ya nüfus akını yaşanmıştır. Ayrıca çoğu

Türk köylüsü de Rusya'nın buraya getirdiği kölelik siteminden kaçmak için yine buradan göç etmiş ve 1800'lü yılların sonuna baktığımızda ise Kırım Türk nüfusu oldukça azalmıştır.

Ahmet Muhtar, "Hayes Turkes? – Ermeniler Tarafından Yapılan Türk Katliamının 60. Yıldönümü Müsabetiyle-", Cilt 2, Sayı 32, Haziran 1965, s.529-534

1905 yılında Ermeniler tarafından, Azerbaycan Türkleri katliama uğramıştır. Bu katliamın Türk kasabalarında aynı anda başlaması, bu saldırının planlı olduğunu göstermektedir. Azerbaycan Türkleri, çok kanlı olan bu saldırıyı kısa zamanda kesebilmiş, diğer Türklerle birleşmeye çalışmıştır. Ermeniler bu durumu engellemek için diğer Türk bölgelerine, İran, Kars ve Erzurum civarına saldırılarda bulunmuşlardır. Yazı içerisinde Osmanlı ile olan münasebetlerine de yer verilmiştir.

Saadet Çağatay, "Çar Devrinde Hristiyanlık Yoluyla Ruslaştırma", Cilt 17, Sayı 196, Şubat 1979, s.239-245

Rusya'nın Ruslaştırma siyasetinin ilk uygulandığı bölgeler onun Türk bölgelerini hâkimiyetine almasıyla doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bu bilgi doğrultusunda Rusya önce İdil boyu Türkleri arasında Hristiyanlığı yaymak için misyonerleri kullanmıştır. Bu misyonerler arasında en önemli isimlerden biri İlminski'dir. Bu çalışma İlminski'nin Rusya Türklerini Hristiyanlaştırmada din ve kültür yoluyla sağlanabileceği düşüncesinin faaliyete geçirilmesi ve onun bu doğrultudaki çalışmaları anlatılmıştır. Yazar, yazının sonunda misyonerlerin çalışmalarının sadece diğer Türk bölgelerinden uzakta bulunan Yakutlar üzerinde başarılı olduğunu belirterek, İlminski'nin de bu durumun farkında olduğunu ifade etmiştir.

Fatma Özkan, "Tatar Şairi Abdullah Tukay'ın Azerbaycan'daki Ermeni Mezalimi ile İlgili Bir Hikayesi: Doğma Ay!", Cilt 28, Sayı 309, Ocak 1989, s.55-61

Tukay'ın 1907'de Kazan'da çıkan bir dergide yayınladığı bir yazıdır. Hikâye Ermeni zulümleri sebebiyle ölen oğlunun cesedini toprağa gömmek için çaba veren Zeynep annenin, onun küçük oğlu Şevket'in ve ölen oğlunun sevdiği Zehra kızın etrafında dönmektedir. Hikâye, ölen oğluna mezar açarken küçük oğlunun da düşman kurşunu yemesinden dolayı Zeynep annenin ölmesi ile sonuçlanmaktadır.

Askerî Konulu Yazılar

Hüseyin Baykara, “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunda, İstiklal Savaşında Türkiye Ordusunda Azerbaycan Askeri Kıt’aları”, Cilt 2, Sayı 22, Ağustos 1964, s.72-74

Osmanlı’nın son yıllarında gerçekleşen inkılaplar Rusya Türkleri tarafında ilgiyle takip ediliyor ve destekleniyordu. Osmanlı’da Balkan Savaşları çıkınca İstanbul’a gönüllü akını başladı ve Dağıstan ve Kafkasya’dan gelen gönüllüler Kafkas Gönüllü Kıt’ası adı ile birlik kurulmuştur. Bu birlik ayrıca Çanakkale’de, I. Dünya Savaşı’nda ve Kütül’emmare’ de de savaşımıştır. Bunun haricinde Samet Bey kumandasındaki Azerbaycan Kıt’aları Kuvayı Milliye ordusu ile birlikte Kars Harekâtı ve Ermeni seferine katılmıştır.

Şiir

İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, 1828’de Moskofların Yakıp Yıkarak Ele Geçirdiği Ahıska Üzerine Halk Deyişlerimizden, Cilt 11, Sayı 126, Nisan 1973, s.416-423

1828’de Ahıska’yı ele geçiren Ruslar burayı ve buradaki insanları ateşler içinde bırakarak bunu gerçekleştirmişlerdir. Yazıda verilen halk deyişleri de bu olaydan sonra söylenmiştir. Verilen halk deyişleri de genel olarak ağıttan oluşmaktadır.

“Kırım’dan: Soğuksu Türküsü”, Cilt 15, Sayı 181, Kasım 1977, s.42

Tek sayfada verilmiş bir şiidir. Verilen dipnota göre bu türkü, Rus işgali sonrasında Kırım Türkleri tarafından söylenmiştir. Şiirin içeriğine bakıldığında ise Kırım Türklerinin Rus işgali sebebiyle yüreklerinin burukluğu derin bir şekilde hissedilmektedir.

Zeynelabidin Makas, “Pund İnkılabı”, Cilt 25, Sayı 278, Haziran 1986, s.388-389

Hicri 1905 yılında söylenmiş, 1973 yılında derlenmiş olan bu şiir, Revan’da yaşayan Türklerin Türkiye ve Azerbaycan’dan aldıkları destek ile Ermeni saldırılarına karşı koyuşları anlatılmaktadır.

İsmail Bey Gaspıralı, “Kırım (Şiir)”, Cilt 34, Sayı 357, Ocak 1993, s.9-10

Bizzat Gaspıralı’nın olan şiirde önce Kırım’ın güzelliği betimlenir. Sonrasında düşmanın gelişiyle her şeyin bozulduğu yabancı halkın geldiği, Kırım halkının gittiği anlatılarak Kırım’ın kendilerine ait olduğu ve vatanlarından vazgeçilmemesi öğütlenir.

Diğer

Hüseyin Baykara, “Azerbaycan İstiklal Mücadelesinin İktisadi Temeli”, Cilt 9, Sayı 103, Mayıs 1971, s.598-609

Bu yazıda Azerbaycan ekonomisine temel olan sanayi ve ticaret sahasının durumu gösterilmeye ve bahsi geçen petrol, balıkçılık, ipekçilik, nakliyat gibi daha pek çok iktisadi alanların Azerbaycan milli sermayesindeki payları belirtilmeye çalışılmıştır. Yazar, Çarlık dönemindeki Azerbaycan iktisadi durumunu ve bu iktisadi alanlardaki Türk sermayesinin yerini anlatmıştır. Mesela 1870’de Bakü petrol yataklarının %80’inin yerli Türk halkın elinde bulunduğunu fakat sonradan petrol yataklarının yabancı sermayeciler eline geçmesi verilen örneklerden sadece biridir. Örneklerde verilen yıllar 19. yüzyıl sonu 20. yüzyılın ilk yılları olduğu görülür. Yazar, Azerbaycan’da üretime katkısı bulunan her alanın Çarlık idaresi tarafından sömürüldüğünü de açıkça belirtmektedir.

W. Radloff, (Çev. Ahmet Temir), “Kazak Türklerinde Koyunculuk Hakkında Notlar”, Cilt 21-22, Sayı 240, Nisan 1983, s.238-241

Yazı boyunca “Kazak-koy” denilen Kazak koyununun Rus ve Kalmık koyunlardan farkları ve tüm özellikleri anlatılmıştır. Buna göre Rus koyunlarından daha büyükçe olan bu koyunlar aynı zamanda oldukça büyük ve etine dolgun yapıdadırlar. Onların en belirgin özelliği ise yağlı bir kuyruğa sahip olmalarıdır. Kazak-koyların Rusya içine yayılmasının sebebi ise kasaplık olarak diğer bölgelere gönderilmesi sebebiyle olmuştur. Sürü halinde yetiştirilen bu koyunlar genellikle fakir çobanlar tarafından otlatılır. Kış aylarının zorluğundan dolayı baharda doğurmaya bırakılan koyunlar genellikle günde iki kere ve dört ay boyunca sağılabilir.

Ferhat Tamir, “Safahat’ta Türkistan”, Cilt 26, Sayı 294, Ekim 1987, s.634-637

Yazar, Safahat’tan bahsedilirken, Safahat’ta Türkistan ile ilgili olan kısımdan pek fazla bahsedilmediği, bu sebeple Safahat’ta Türkistan ile geçen yerlere değineceğini belirtir. Eserde Süleymaniye Camii kürsüsünden cemaate vaaz veren ve kendini seyyah olarak tanıtan kişi Türkistan hakkında bilgi verir. Belirtilene göre Tatar Türkleri arasında eğitim ve kültür faaliyetleri gayet iyi, Buhara, Taşkent ve Semerkant’ta ahlak tamamen bozulmuş, cehalet çok yaygındır. Halkın bu durumu ise tamamen din bilginlerinden kaynaklanmaktadır. Yazar, Mehmet Akif’in Türkistan Müslümanlarının durumu ile ilgilendiğini ve onun bu özelliğinin de incelenmesi gerektiği belirtir.

Resulzade Mehmet Emin, “Azerbaycan Türkleri- Yüz Sene Moskof Elinde”, Cilt 33, Sayı 350, Haziran 1992, s.374-377

Yazıda Rusya’nın silahla aldığı yerlerde hâkimiyetini güçlendirmek, halkı idaresine alabilmek için öncelikle iktidar ve itibar sahibi kişileri kazanmaya çalıştığı, Azerbaycan’daki Rus hâkimiyeti incelendiğinde bu meselenin ayırmak, bölmek olduğu belirtilmiştir. Bu bölme işinin ise toprak, din, eğitim gibi pek çok alanda gerçekleştiği, fakat Azerbaycan’da uyanışın artık başladığı belirtilmiştir.

O. Radova, “19. Yüzyılda Gagauzların Etno-Demografik Gelişmeleri Problemine Dair”, Cilt 36, Sayı 389, Eylül 1995, s.556-565

Tarih boyunca pek çok coğrafyada yaşamış olan Gagauzlar bu bölgeye iki göç halinde gelmişler, 18. Yüzyıldan itibaren Basarabya bölgesinde yaşamaya başlamışlardır. Daha çok ya Oğuz Türkü ya da Bulgar olarak kabul edilen Gagauzların etnik olarak belirlenememiş olması onların demografik durumunun da ne olduğunun belirlenememesine sebep olmuştur. Çünkü pek çok araştırmacı onları Bulgar halkından ayrı bir halk olarak saymamıştır. Gagauzların Bulgarlardan ayrı bir halk sayılması ise ilk kez 1837 yılında olmuş, bundan öncesinde Türkçe konuşan Bulgarlar olarak ifade edilmişlerdir. Bu bilgiler ışığında yazıda Gagauzların Besarabaya’ya yapmış oldukları göç hareketleri ve nüfus oranları verilmiştir. Verilen bu sayıların 1850 yılı öncesinde Bulgar-Gagauz ayrımının yapılmadığı, bu ayrımın ancak 1850’den sonraki verilen istatistiklerde yapılabildiği tablolarla gösterilmiştir.

Değerlendirme

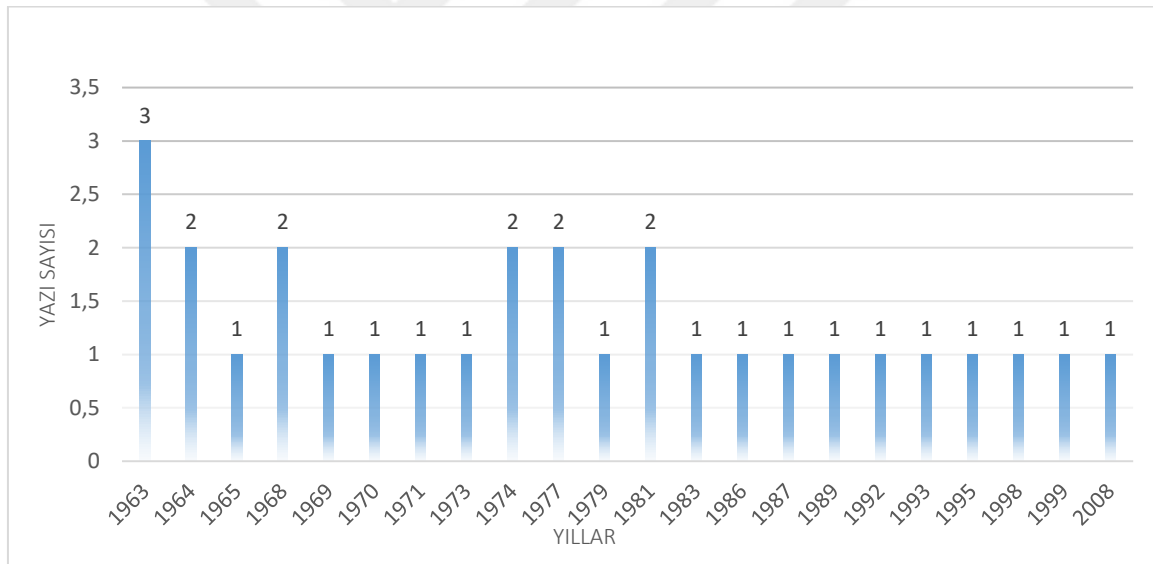
Çarlık dönemi ile ilgili olan 29 makalenin yayımlanışlarında herhangi bir dönemde büyük bir dalgalanma görülmez. 1964, 1968, 1974, 1977, 1981 yıllarında 2, 1965, 1969, 1970, 1971, 1973, 1979, 1983, 1987, 1986, 1989, 1992, 1993, 1995, 1998, 1999 ve 2008 yıllarında ise 1'er yazı bulunur. Bunun yanında bağımsızlık dönemi öncesi yayımlanmış yazı sayısı 23, bağımsızlık sonrası ise 6'dır. En fazla yazı 1962 yılındayken yayımlanmış, sonrasında da büyük bir dalgalanma olmadan bir ya da iki yazı şeklinde devam etmiş, bazı yıllar da ise hiç yayımlanmamıştır. Yazıların içeriğine bakıldığında ise kişi ve kitap tanıtımlarının yapıldığı yazı sayısı 9, isyan konulu yazı sayısı 6, askerî olarak nitelendirilebilecek yazı sayısı 1, asimile ve kırma konulu yazı sayısı ve şiirler başlığı 4, içinde Çarlık dönemi ile ilgili çeşitli konuların olduğu diğer konulu yazılar ise 5'tir.

Yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranına bakıldığında ise Çarlık dönemi ile ilgili konuların Sovyet Türklerinin bağımsızlığından önce daha çok işlendiği, bağımsızlık sonrası ise bu alana ilginin azaldığı görülür. Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığı ile beraber ortaya çıkan bir takım güncel sorunlar⁵⁸ bu alana olan ilginin azalmasına sebep olmuş olabilir. Yazıların içeriğine bakıldığında en fazla yazı kişi- kitap tanıtımları ve Çarlık içerisindeki Türk isyanlarıyla ilgili olduğu görülür. Bu isyanlar çeşitli sebeplerle Çarlığa başkaldırının olduğu isyanlardır. Dergide Çarlık dönemi ile ilgili yazılarda özellikle Çarlığa başkaldırı konularının işlenmesi Çarlık hâkimiyetindeki Türklerin Rus hâkimiyetine karşı tavrını göstermesi açısından oldukça önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca yine asimile ve kırma konulu yazıların sayısının varlığı da azımsanamayacak kadar olduğu söylenebilir. Kişi ve kitap tanıtımlarının yapıldığı yazılarda ise daha çok Sovyet Türklerinden önemli isimler yahut Çarlık dönemi ile ilgili önemli bir isme ya da esere sahip olan kişiler ve eserleri anlatılmaktadır. Böylece dönemin önemli isimleri ve kaynakları yeniden hatırlatılmaya çalışılır. Diğer konulu yazılarda ise Çarlık hâkimiyetindeki Türklerle ilgili birbirinden farklı konu ve durumların ele alınmış olduğu görülür.

Ayrıca dikkatimizi 1986 ve 1989'da yayımlanan yazılara çektiğimizde Çarlık döneminin son dönemlerindeki Ermeni zulmünün anlatıldığı bir hikâye ve bu durumu anlatan şiir

⁵⁸ Güncel sorunlara verilebilecek en iyi örneklerden biri alfabe sorunudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdieva, R. (2017). Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetlerinin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Ortak Alfabe Çalışmaları, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi, 1(2), s.104-119

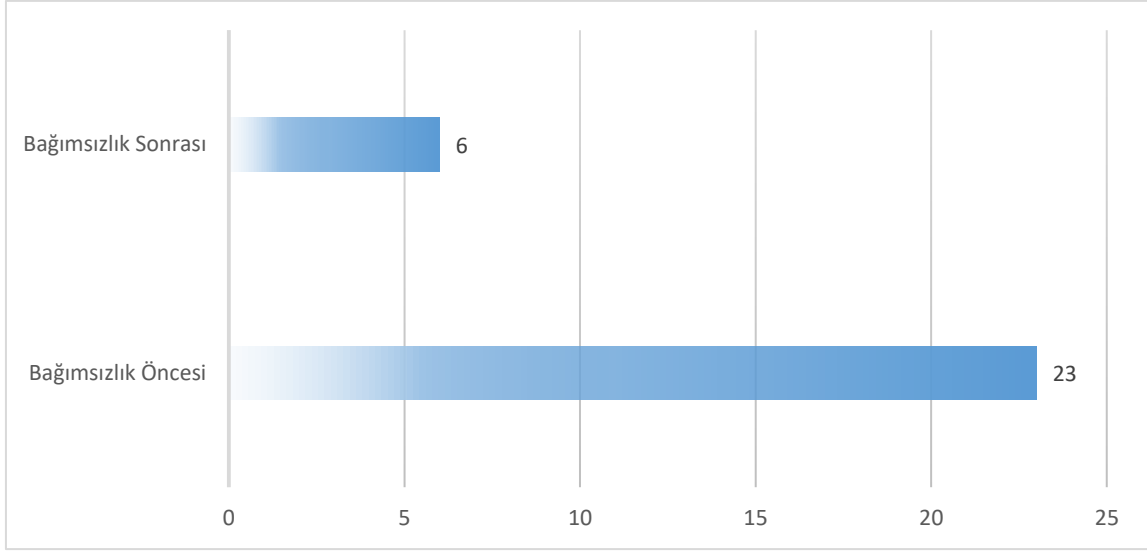
yayımlandığı görülür. 1980’li yıllara bakıldığında Azerbaycan için oldukça hareketli olan dönemlerdir. Dönemin olaylarına bakıldığında 1989’da yayımlanmış olan bu hikâyenin yayımlanmasının aslında tesadüfi değil, 1987 yılının sonlarına doğru Ermenistan ve Azerbaycan arasında yeniden çatışmaların başlaması⁵⁹ sebebiyle olduğudur. Tarihte, Çarlık döneminin sonlarında fırsat bularak Azerbaycan Türklerine zulüm eden Ermeniler⁶⁰, aslında “Sovyet döneminin sonlarında” yine aynı davranışta bulunmuştur. Bu sebeple Ermeni zulmünün anlatıldığı bu hikâye dönem olarak Çarlık dönemine ait olmasına rağmen Sovyet döneminde de hâlâ aynı durumun yaşandığını göstermesi açısından ve bu makalenin yayımlandığı süreç olarak çok anlamlıdır. Bu durum da aslında çıkmakta olan Türk Kültürü dergisinin tarihî bağları ve bilinci güçlü bir niteliğe sahip olarak dönemin Türkiye’inde diğer Türklerin yaşadıkları olaylardan haberdar bir şekilde yayın yaptığını ortaya koymaktadır.

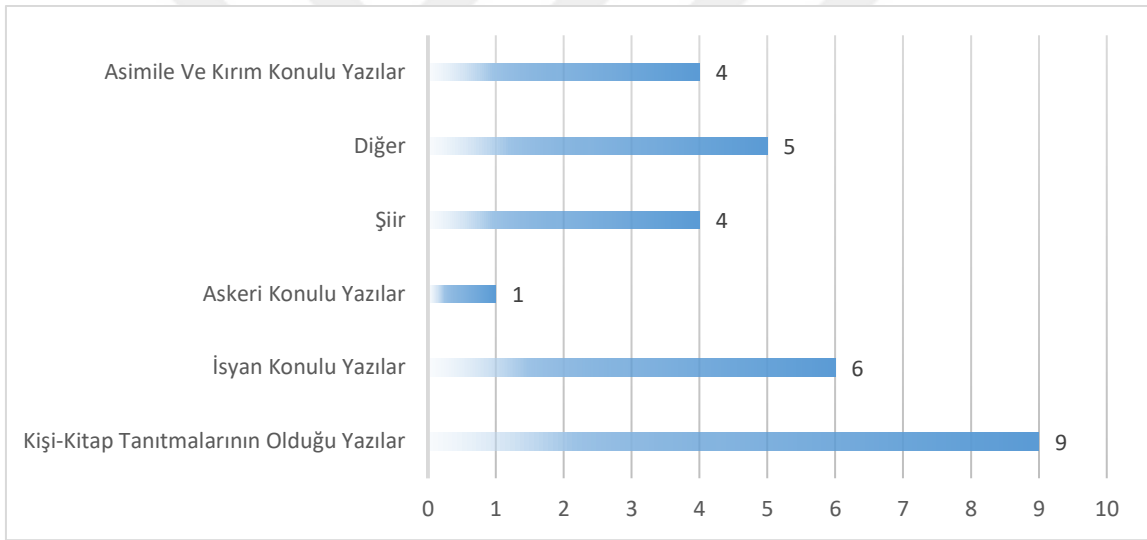
Şekil 4.1. Çarlık dönemi ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

⁵⁹ Sarıahmetoğlu, N. (2011). *Karabağ*, İstanbul: IQ Yayıncılık, s.13.

⁶⁰ Mustafayev, B. (2012). “Kafkaslarda Müslüman-Türk Soykırımı” (1905-1920), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII(1), s.533-561

Şekil 4.2. Çarlık dönemi ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 4.3. Çarlık dönemi ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.2. Ceditçilik ile İlgili Yazılar

Ceditçilik hareketinin, kültürel ve sosyal alanda yenilikçi bir hareket olarak başladığı ve zamanla siyasi bir hareket hâline dönüştüğü yukarıda belirtmişti. Verilen bilgiler ışığında “Ceditçilik ile ilgili Yazılar” bölümünde Ceditçilik olarak nitelenebilecek tüm kişi ve faaliyetlerin olduğu her türlü yazı bu başlık altında toplanmıştır. Mahmut Hoca Behbudi, Münevver Kari, Abdullah Evlani, Abdurrauf Fıtrat, Abdülhamid Çolpan gibi dönemin Ceditçi aydınları⁶¹ olan isimlerle ilgili tüm yazılara yer verilmiştir. Bir de bunlar haricinde

⁶¹ Kaya, B. Kushmuratov, S. (2020). “Ceditçilik Hareketi ve Türkistan’da Yayılmasında Mahmut Hoca Behbudi’nin Rolü”, *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), s.18.

bu bölümde Sadri Maksudi Arsal, Cafer Seydahmet Kırimer, Osman Kocaoğlu, Ayaz İshaki gibi pek çok Ceditçi faaliyette bulunmuş fakat hayatlarının belli bir dönemden sonrasını Sovyet dışı bir ülkede geçiren isimler bulunmaktadır. Bu isimlerin 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı gibi özellikle Sovyet Türkleri için fikrî ve siyasi anlamda oldukça faal bir ortamı soludukları, böyle bir dönemde büyüyüp geliştikleri ve faaliyette bulundukları göz önüne alınırsa bu tarz isimlerin yine bu başlık altında incelenmesi daha doğru olacaktır.

Bu isimler arasında bulunanlardan biri de Mustafa Çokay'dır. Çokay'ın da bu bölümde değerlendirilmesinin sebebi yukarıda sayılan sebeplere ek olarak onun Avrupa'da çıkarmış olduğu "*Yaş Türkistan Dergisi*"dir. O, Almanya'da çıkarmış olduğu bu derginin amaç ve hedefini "yurtlarının bağımsızlığı ve kurtuluşu" olduğunu ilk sayısında bildirmiş⁶² ve bu dergi ile Türkistan Türklerinin kurtuluş mücadelesinin Avrupa matbuatında yer almasını sağlamıştır.⁶³ Baymirza Hayit, bu Ceditçilik hareketi etkisinin Sovyet yönetimi kurulduktan sonra bile Türkistanlı Ceditçiler arasında uzun bir süre daha varlığını koruduğunu fakat Sovyet idaresinin 1937-1939 yıllarında uyguladığı milliyetçileri ortadan kaldırma siyaseti ile 1939'da Türkistan'daki bu hareketin faaliyetlerinin sonlanmış sayılabileceğini belirtmektedir.⁶⁴ Fakat Rusya Türkleri arasında reformist hareketler olarak başlayan Ceditçilik hareketinin siyasi taleplere varmasının bir sonucu olan bu dergi Almanya'da Türkistan milletlerinin bağımsızlığı için uğraşıp yayınlar yapan Mustafa Çokay'ın Ceditçilik düşüncesinin 1939'dan ziyade 1941'de ölene⁶⁵ kadar devam ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu bölümde 111 yazı mevcuttur. Konularına göre gruplandırılmış olarak sıralanan yazılar aşağıdadır. Bunlar:

⁶² Köseoğlu, T. (2019). "Hariçte Türkistan Millî Mücadelesi'nin Sesi: Yaş Türkistan Dergisi" (1929-1939), *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65) s.436

⁶³ Bayraktar, R. (2013). "Türkistanlı Aydınlarımızın Siyasi ve Yayın Mücadelesi: Mustafa Çokayoğlu ve Etrafindakiler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), s.323.

⁶⁴ Hayit, B. (1987). a.g.e., s.89

⁶⁵ Kara, A. (2002). "Mustafa Çokay'ın Hayatı ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığı Yolundaki Mücadelesi", *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, İstanbul, s.221

Kişi Tanıtmalarının Olduğu Yazılar

Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan’ın Mizah Şairi Ali Ekber “Sabir” (1862-1911) Doğumunun 100. Yılı Münasebetiyle” Cilt 1, Sayı 3, Ocak 1963, s. 8-14

Yazar bağımsızlığı olmayan milletlerin tarihte kendilerine yer bulabilmenin yollarından birinin o millete ait yazar, şair gibi kişilerin varlığı olduğunu söylemiştir. Yazar, bu bağlamda anlatacak olduğu kişiye geçmeden önce ise farklı milletlerden de örnek vererek durumu açıkça göstermeye çalışmıştır.

Yazar Azerbaycan’da milletin tarihte yer tutması için çabalayanlardan mizah şairi olan Ali Ekber’i anlatmıştır. 1862’de Azerbaycan’da doğan şair, en başta babasında dolayı da zorluklar yaşasa da pes etmemiştir. Yazarın asıl tanınması ise “Molla Nasreddin” adlı mizah dergisi ile olmuştur. Hicivlerinde modern mektep düşmanlığı en çok işlenen konuyken, halkın paraya olan düşkünlüğü gibi olumsuz özellikleri de şiirlerine konu olmuştur. Yazar aynı zamanda şairin bu konuları işleyen şiirler şiirlerine de yer vermiştir.

Ahmed Ateş, “Mirza Fethali Ahund-Zade (Mirza Fetalı Ahundof) Doğumunun 150. Yılı Dönümü Münasebetiyle”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 10-14

Yazar bu makalede Azerbaycan’ın kültür tarihinde çok önemli bir yeri olan, Azerbaycan’ın ilk tiyatro yazarı olan Mirza Fethali’yi tanıtmıştır. Mirza Fethali Ahundzade, Azerbaycan halkını uyandırmak için onlara ulaşabilmek için tiyatroyu tercih etmiştir. Çünkü o zamanlarda Azerbaycan’da matbuat gelişmemiştir. Yazar bu makalede Mirza Fethali Ahundzade’nin eserlerine tarihsel sıralama ile yer vermiştir. Ayrıca Mirza Fethali Ahundzade, sadece tiyatro ile değil düşünceleri ile de kendini göstermiştir. Alfabe ıslah olması gerektiği düşüncesini sadece kendi ülkesinde değil, Osmanlı Devleti’nde de gündeme getirmiştir. Yazarın belirttiğine göre Mirza Fethali Ahundzade’nin dünya edebiyatına girmiş eserlerinden sadece bir tanesi Türkçe ’ye çevrilmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Hürriyet Şairi Çolpan”, Cilt 1, Sayı 5, Mart 1963, s. 37-41

Yazar bu makalede, dünyada yaşanan bir takım hak, özgürlük, bağımsızlık gibi istemlerin Rusya içinde de baş göstermesiyle Rusya milletleri içinde bu gibi davaların önderliğini

yapan şairlerin, yazarların ortaya çıktığını anlatmış ve bununla ilişkili olarak da Abdülhamit Süleyman Çolpan'ı anlatmıştır.

Çolpan, hayatı boyunca pek çok dilden tercüme yapıp, milli bağımsızlık hareketlerine katılarak Sovyetlerle mücadelede bulunmaya çalışmıştır. O özellikle edebî atılımlarını Sovyetlerin yüzünü yumuşak gösterdiği 1924 yılına kadar daha rahat yapabilmıştır. O, bu eserlerinde milli bilincin uyanması için çabalamış ama onun bu amaçları Sovyet idaresi tarafından fark edildiği için defalarca hapse girmek zorunda kalmıştır. Hatta ölümü 1937 yılında hapse atıldıktan bir yıl sonra olmuştur. Yazarın makalede belirttiğine göre o, Türkistan'ın kurtulacağına hep inanmıştır. Yine yazar, makale sonunda şairin en meşhur şiirlerine yer vermiştir.

Abdullah Battal-Taymas, Kazanlı Şair Abdullah Tukay Üzerine (Ölümünün 50. Yıldönümü Üzerine)", Cilt 1, Sayı 9, Temmuz 1963, s. 40-47

Yazar önce Tukay'ın tanınmadan önceki yaşamından kısaca bahsetmiştir. Tukay, I. Rus İhtilali gerçekleştiği sıralarda dergi yazarlığında ilk tecrübelerini gerçekleştiriyordu. Fikir, El-Asrıcedid onun ilk yazdığı dergilerdir. 1908-1911 yılları onun ün bakımından gittikçe tanınmaya başladığı zamanlardır. O, şiirlerinde halkın her türlü iç ve dış sıkıntılarıyla ilgilenmiştir. Şiirlerinde dini kullanan sarıklıları eleştirirken, aynı zamanda milliyetçi olanları da eleştirmiştir.

Ayrıca yazar, Köprülü'nün Tukay hakkında bazı düşüncelerine yer vererek bunlardan bazılarının doğru olmadığını sebepleri ile belirtmiş. Ayrıca yazar makalesinin sonlarına doğru Tukay için "millî şair" diyerek, bu unvanı taşımaya layık olan başka birisini görmediğini söylemiştir.

Rahmeti Arat, "Abdullah Tukay (1886-1913)", Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.76-81

Bu yazı Kazan Türk gençleri tarafından kurulan "Tukay Gençlik Kulübü"nün 23 Nisan 1964'te düzenlediği "Tukay Günü" dolayısıyla yazılmıştır. Tukay küçük yaşta annesiz ve babasız kalınca dedesinin ve daha sonra halasının yanında yaşamış, eğitim hayatını onların yanında devam ettirmiştir.

Tukay, şiirlerini ilk olarak 1905'te "Fikir" gazetesinde yazmaya başlamıştır. Burada yayınlanan ilk şiirinin adı ise "Köylü Uykusu"dur. 1906'da ise Fikir'in yerini "el-Asrû'l-cedid" alıyor ve Tukay, şiirlerini artık burada yazmaya başlıyor. Bu değişikliğin sebebi ise Rus idaresinin sık sık dergi ve gazeteleri çeşitli bahanelerle kapatması olmuştur.

Bundan sonra yazar, Yeşin ve Yalt-Yult gazetelerinde çalışıyor ve Yalt-Yult'ta 1913'e kadar yani ömrünün sonuna kadar çalışıyor. Yazar bu tarihte daha 27 yaşında iken tüberküloz sebebi ile vefat etmiştir.

Ayhan Göksan, "Gaspıralı İsmail Bey Ölümünün 50. Yıldönümü Dolayısıyla", Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.23-30

1881 yılında Kırım'da doğmuş olan Gaspıralı sahip olduğu bu şuurun uyanışını Moskova askeri idadisindeki Rusların milliyetçi düşünceleri ve Türk düşmanlığını görmesi ile olmuştur. O, 1872'de Paris'e gittiğinde yeni fikirlerle karşılaşmıştır. Yine Osmanlı ülkesine gittiğinde de Türk ülkelerindeki sorunu görmüş ve kendisinin çözüm olarak düşündüklerini 1883 yılında zorla çıkarma izni aldığı Tercüman ile aktarmaya başlamıştır.

Tercüman gazetesinin başlık altında "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" yazmaktadır. Bunun Gaspıralı'daki anlamı ise Tüm Türk gruplarında birlik idi. Onun, Tercümanda İstanbul Türkçesini kullanmasının amacı Osmanlı'nın Avrupa ile ilişkilerinde Osmanlı Türkçesini kullanmasıyla bu dilin diplomatik bir hale gelmesiydi. Bu sebeple Gaspıralı diğer Türk gruplarının kullandıkları lehçelere özgü bir yazı dili meydana çıkarmalarına karşı çıkmış, bu lehçelerle yayın yapmalarını kesinlikle istememiştir. Fakat tüm çabasına rağmen dilde birlik düşüncesinde başarıya ulaşamamıştır. Fakat tüm sonuçlara rağmen Gaspıralı, birlik ve millet olma düşüncesini Türk milletine aşılamaaya çalışmış bir kahramandır.

Hüseyin Baykara, "Azerbaycan Rönesansını Yapanlardan Abaskulu Ağa Bakıhanlı (1794-1847)", Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.90-97

Bakıhanlı, 1794 yılında Bakü'nün bir köyünde doğmuştur. Ait olduğu Azerbaycan milletini ilimle yükseltmeyi amaç edinmiştir. Ayrıca milletin kurtuluşunun tek yolunun Batı kültürünün benimsenmesi olduğunu düşünmüştür. Çocuklar için "Nasihatname" adlı ders kitabını yazmıştır. "Esrarı Melekût" kitabında da ilim adamlarının görüşlerine yer vermiştir.

Bakıhanlı'nın edebi yönünün de çok güçlü olduğunu görüyoruz. “Kitabı Askeriye” adlı kitabı o çağda çok az olan aydın tipini bir hikâye ile yansıtmaktadır. Yazdığı roman ve hikâyeler ile Mirza Fethali'nin tarzının temelini oluşturmuştur. Bakıhanlı'nın ortaya koyduğu eserlerin genel olarak Azerbaycan halkının sosyal ve kültürel hayatı ile ilişkili olduğu dikkat çekmektedir.

Muharrem Ergin, “Reşid Rahmeti Arat (1900-1964)”, Cilt 3, Sayı 27, Ocak 1965, s.143-158

1900 yılında Kazan'ın Eski Ücüm köyünde doğan Arat, gençliğinde millî kültür hareketlerinde çok aktif olmuş, daha sonra ise akademik hayata geçmiştir. Hayatının her iki döneminde de çok verimli çalışmalar ortaya koyan Arat, Türk dünyası ve Türkoloji ile ilgili önemli çalışmalar meydana getirmiştir. Yazı sonunda Arat'a ait çalışmalar yıllara göre verilmiş ve kendisine ait fotoğraflar da eklenmiştir.

A. Battal-Taymas, “10 Yıl Kötürüm Halde Çalışmış Olan Kazanlı Bir Muharrir Fatih Emirhan (1885-1926) Doğumunun 80. Yılı Dolayısıyla”, Cilt 3, Sayı 29, Mart 1965, s.319-324

Usul-ü Cedit okulunda okumuş olan Emirhan, ün bırakan Kazanlı bir muharrirdir. Aldığı eğitim ve kendi özel gayretinin de etkisiyle dönemin fikir akımlarından etkilenmiştir. Bu dönemde arkadaşlarıyla İslah Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Yirmili yaşlarında bilinmeyen bir sebepten ötürü felç kalmış ve ömrünün geri kalanını bu şekilde geçirmiştir. Fakat bu durum onun yaşamından çalmamış, asıl muharrirlik hayatı ise bundan sonra başlamıştır.

1907'de El-İslah adlı gazeteyi çıkarmaya başlamıştır. Bu gazetede başlıca yazılar kendisine aitti. Fakat bu gazete bir süre sonra kapatılmış ve beş yıl kadar sadece tiyatro ve hikâyeler yazmıştır. Bu beş yıl aradan sonra ise Kuyaş adlı dergide yazmaya başlamış fakat bu derginin de 1917'de kapanmasıyla Emirhan'ın gazetecilik hayatı da bitmiştir, 1926'da ise vefat etmiştir.

Ahmet Temir, “Abdullah Tukay (1886-1913)”, Cilt 3, Sayı 31, Mayıs 1965, s.469-472

1886'da doğan Tukay, yirmi yedi yıllık yaşamında pek çok eser ortaya koymuştur. O, millî şiirleriyle halkın her kesimine dokunabilmiştir. O, millî ve dini duyguları en uygun şekilde

işleyip modern kalıba sokarak okuyucularına sunmuştur. Tukay, ilk şiirlerini Fikir gazetesinde yayınlamış fakat Rus idaresi, dönemin gazetelerini çeşitli bahanelerle kapattığı için buradan sonra pek çok gazetede daha yazmıştır. Tukay, tüberküloz hastalığı sebebiyle erken yaşta vefat etmiştir.

Halil İnalcık, “Cafer Seydahmet Kırımer (1889- 4 Nisan 1960)”, Cilt 3, Sayı 31, Mayıs 1965, s.473-478

Yazıda Cafer Seydahmet Kırımer’in en belirgin özelliği olan inkılapçılığından bahsedilmektedir. Onun bu özelliğinin gelişmesinde 20. yüzyıl başlarında Rusya ve Osmanlı’da meydana gelen değişimlere şahit olması etkili olmuştur. Kırımer, arkadaşıyla öncelikle Kırım Talebe Cemiyeti’ni, daha sonra ise gizli olarak Vatan Cemiyeti’ni kurmuşlardır. “Yirminci Asırda Tatar Millet-i Mazlumesi” adlı eserini Kırım’a gizlice sokup dağıtması üzerine tutuklanmamak için Paris’e kaçmıştır.

Kırımer, bütün düşüncelerinin gerçekleşmesi için öncelikle Çarlığın yıkılması gerektiğini düşünüyor ve buna inanıyordu. Gerçekten de öyle oldu ve bunun üzerine hemen çalışmalara başladı. 1 Kasım 1917’de Akmescit’te Kırım Halk Cumhuriyeti kuruldu. Kurulan cumhuriyetin anayasası ise tıpkı onun gibi halkçı, demokrat ve millî bir karaktere sahip olmuştur.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Milliyetçi Şairi Elbek”, Cilt 3, Sayı.32, Haziran 1965, s.543-547

Makale yazarının okul arkadaşı olan Elbek, yine yazarın hatırladığı kadarıyla 1898 yılında doğmuştur. Okul yıllarında şiir yazmaya hevesli oluşu dikkat çekmiş, hocaları bu yönünün gelişmesi için teşvikte bulunmuşlardır. 1918’de Abdurrauf Fıtrat önderliğinde “Çağatay Topluluğu” kurulmuş, amaçları ise Türkistan Türkçesini ve gelenekleri modern hayata uyarlamaktı. Bu sebeple asıl ismi “Maşrık” olmasına rağmen, “Elbek” ismini Türkçe olduğu için bu sebepten ötürü almıştır.

Onun şiirleri içerik bakımından millî problemlerden oluşmaktadır. Yazdığı şiirlerin bazılarında o dönemde yaşanan olayların konu olduğu açıkça görülmektedir (Koral/silah). Bazı şiirlerinde de başka dilleri kullananları şiddetle eleştirmiştir (Til/dil). Sovyet baskılarına

rağmen mücadelesini sürdüren Maşrık Elbek 1938’de Sovyet rejimi tarafından öldürülmüştür.

A. Battal Taymas, “Yusuf Akçura-Ölümünün 30. Yıldönümü Dolayısıyla Kısa Notlar-”, Cilt 3, Sayı 36, Ekim 1965, s.997-999

1876’da Kazan’da doğan Akçura, küçük yaşta babasız kalmış ve sonradan annesiyle İstanbul’a gelmiştir. Harbiye mektebine giden Akçura, siyasi olaylara katıldığı için sürgün yemiş ve buradan kaçarak Paris’e gitmiştir. Burada okulunu tamamlamış ve sonra Osmanlı’ya gidemediği için Rusya’ya akrabasının yanına girmiş, burada yazılarını yayımlamaya başlamıştır. Kazan’da “Kazan Muhbiri” adlı Türkçe bir gazete çıkarmış, buradaki Türklerin siyasi olarak teşkilatlanmalarında yardımcı olmuştur. Ayrıca Tercüman gazetesinde de yazılar yazmıştır.

Akçura, Osmanlı’daki 1908 inkılabından sonra buraya gidebilmiş, burada en verimli dönemini “Türk Yurdu” dergisi ile başlatmıştır. 1935 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Uyanış- Millî Hareketler ve Münevver Kari”, Cilt 4, Sayı 46, Ağustos 1966, s.910-917

Rusya Türklerindeki uyanış önce Kırım, Azerbaycan, İdil-Ural Türklerinde başlamış, Türkistan’da ise 19. Yüzyıl sonuna doğru başlamıştır. Buna en büyük sebepler ise öğrencilerin Türkiye gibi farklı ülkeler ve fikir hareketlerini görmeleri, Rus okullarına gitmeye başlamalarıdır. Türkistan’daki hareketi başlatan kişi Münevver Kari olmuştur. Kari, diğer Türk ülkelerindeki millî hareketleri gazete ve dergilerden sıkıca takip ederek Türkistan’da Usul-ü Cedit okulları açmaya başlamıştır. 1901’de açmaya başladığı bu okullar 1917’ye kadar artarak devam etmiştir. Bunun yanında Türkistan’da Hurşid, Asya gibi gazeteler çıkararak buradaki gazetecilik faaliyetlerini de yürütmüştür. Çarlığın yıkılmasını fırsat bilerek millî bir hükümet kurmaya çalışan Kari, 1921 yılında ilk kez hapsedilmiş, en son ise 1932’de hapsedilmiş, 1933’de ise kurşuna dizilerek öldürülmüştür.

Reha Poray, “Ord. Prof. Sadri Maksudi Aarsal”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.299-300

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Sadri Maksudi’nin ölüm yıldönümü anmak amacıyla yapılan toplantıda Hukuk Fakültesi dekanı bu konuşmayı yapmıştır. Buna göre Sadri Maksudi Aarsal, 1880’de Kazan şehrinin Taşsu köyünde doğmuştur. Aarsal 1906’da Paris’te hukuk fakültesi ve edebiyat ve sosyoloji bölümlerini bitirmiştir. Rusya’ya dönünce Çarlık Duma’sında Kazan vilayetini temsil etmiştir. Rus ihtilalinden sonra ise İdil-Ural Devletinin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Bolşeviklerin hâkimiyeti almasından sonra ise yeniden Paris’e gitmiştir. Fakat buradayken Türkiye tarafından hukuk hocalığı için Ankara’ya çağırılmış, bundan sonraki faaliyetlerine akademik çalışmalarla devam etmiştir. 1957 yılında ise yaşamı sona ermiştir.

Selçuk Özdemir, “Sadri Maksudi Aarsal”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.306-308

Yazar, 1946-1950 yılları arası Aarsal’ın asistanlığını yapmış bir kişidir. Aarsal’ı anlatırken öncelikle onun Paris’ten döndükten sonra Kazan’daki faaliyetlerinden, daha sonra ise Rusya’da Bolşeviklerin hâkim olmasından sonra Paris’e, oradan da Türkiye’ye gidişinden ve buradaki faaliyetlerinden bahsetmiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Sadri Maksudi Aarsal’ın Aziz Hatırasına”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.309-312

Rusya’da 1905 yılı ihtilali yaşandıktan sonra Rusya Türklerinde var olan hareketlenmeler yeryüzüne çıkmıştır. Bu hareketin kendini gösterdiği en önemli yerlerden biri de Rusya Devlet Duma’sı olmuştur. Aarsal Duma’ya Kazan milletvekili olarak seçilmiştir. Burada Türk vekillerin sürekli gündeme getirdiği konulardan biri millî maarifin korunması olmuştur. Millî mücadelelerini Duma’ya taşıyan Türk vekilleri seslerini ancak bu şekilde duyurabilirlerdi. Fakat bütün bunlara rağmen Ruslar ikna olmamışlar, Türk mekteplerini kapatmışlardır. Fakat Türk aydınları bu mücadelelerini sonuna kadar devam ettirmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Ceditçi Devri Simalarından İdealist Öğretmen ve Teşkilatçı İshan Hoca Hani”, Cilt 5, Sayı 58, Ağustos 1967, s.773-777

Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte 1885-1886 diyebileceğimiz bir tarihte, Taşkent’te doğmuştur. Aynı zamanda bu yazı sahibinin hocası olan İshan Hoca Hani, Münevver Kari’den

ders almış ve 1908 yılında yeni usul mektebini açmıştır. O, okuldaki öğrencilere daima millî tarihlerini anlatmış, okulda “malumatı nafia” adlı ders adı altında sohbet eder şekilde onların ruhlarını uyandırmaya çalışmıştır. İstiklalcilerin çoğu faaliyeti Sovyetler tarafından ortaya çıkarıldığında İshan Hoca Hani, 1930 yılına doğru Doğu Türkistan’a kaçmak zorunda kalmış ve burada isim değiştirerek bu sefer de Çin idaresine karşı Doğu Türkistan hükümetinin teşkilatlanmasına yardımcı olmuştur. Fakat buradan da kaçmak sorunda kalınca Hotan’a gitmiş, buradan da kaçarken 1934 yılında yolda vefat etmiştir.

Hamza Zülfikar, “Abdullah Tukay (1886-1913)”, Cilt 6, Sayı 66, Nisan 1968, s.374-385

Tukay, 27 yıllık hayatında çok şanssızlık yaşamıştır. Babası o çok küçükken ölmüş, annesi de onu başka bir kadına vererek kendisi evlenmiştir. Bundan sonra düzenli bir hayatı olmadan, hatta evlatlık olarak bile yaşamıştır. En son Cayık’a halasının yanına gittiğinde burada mektebe gitmiş, iyi bir eğitim almıştır. Hatta burada gittiği mektep fikirlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Tukay ilk şiirlerini “Fikir” adlı gazetede yazmaya başlamış fakat bu dönem Türk basını Rus idaresi tarafından sürekli kapatıldığı için belirli bir gazetede tutunamamış zaten hastalıklarla uğraştığı dönemde yaşamı sona ermiştir.

Tukay’ın şiirlerinde millî duyguların varlığı ve vatanının kurtulması dileği en göze çarpan konulardandır. Ayrıca din ile halkın kandırılmasına da her zaman karşı çıkmıştır. Onun ölümü halk arasında büyük yankı uyandırmıştır. Bunun sebeplerinden biri onun sade bir dil ile şiirlerini yazması, halka da hitap etmesi olmuştur.

A. Naim Öktem, “Osman Kocaoğlu’nun Ardından”, Cilt 6, Sayı 71, Eylül 1968, s.876-879

1878’de Oş’da doğan Osman, ismini Plevne müdafaasını yapan Gazi Osman Paşa’dan almaktaydı. Buhara’da medrese eğitimi görürken Türkistan’da Ceditçi önder sayılan Müftü Mahmut Hoca Behbudi ile sıkı temasta bulunuyor. Bu durum Osman Hoca’nın fikrî yönünün gelişmesinde çok etkili oluyor. Osman Hoca, Buhara’da arkadaşlarıyla açtığı yeni usul okullar Buhara emiri tarafından kapatılıyor. 1917-1918 yılına kadar sadece okul ve eğitim alanında çalışmalar yapan Osman Hoca bundan böyle bağımsızlık için çalışmaya başlıyor. Buhara emirine karşı başlatılan bu mücadelede emirin kaçması ile birlikte 1920’de Buhara Halk Cumhuriyeti kuruluyor, ilk cumhurbaşkanı da Osman Hoca oluyor. Osman Hoca

Buhara'daki bağımsızlık mücadelesinden sonra Afganistan'a oradan da Türkiye'ye iltica ediyor. Fakat burada da "Türkistan" ve "Yeni Türkistan" dergilerini yayınlıyor.

Osman Hoca ayrıca Anadolu'daki mücadele ile de ilgilenmiş, Anadolu Türklerinin ihtiyacı olan altını göndermiştir. Bunun yanında bir de Sakarya zaferinden sonra Atatürk ve İnönü'ye değerli kılıç ve eşyalar da göndermiştir.

Mahmut Tahir, "Abdullah Kari (Minglibay Hayrullahlıoğlu) (1886-28.I.1920)", Cilt 8, Sayı 88, Şubat 1970, s.280

Kazan Türklerinden olan Abdullah Kari, Kazan Türklerinde tiyatro sanatının kurucularındandır. Köy medreselerinde okurken yeteneğinden dolayı hocası onun hafız olmasını ister Kari, kısa zamanda hafız olur. Zaten, onun Kari ismi de hafız olmasından geliyordu. Şöyle ki Kazan'da hafız olanlara Kari ismi veriliyordu. Yine Abdullah ismini de hocası vermiştir. O, Kuran'ın yanında şiir ve şarkılara da ilgi duyuyordu. 1907'de, İlyas Kudaş'ın tiyatro grubuna katılarak tiyatro hayatı başlamıştır. Pek çok zorlukla karşılaşmış olmasına rağmen Kazan Türkleri arasında tiyatro sanatının sevilmesine, gelişmesine katkıda bulunmuştur. Fakat otuz dört yaşında iken, 1920'de tifo hastalığından dolayı hayatını kaybetmiştir.

İbrahim Yarkın, "Türkistan'ın Cedidcilik Devri Rehberlerinden, Edib ve Siyaset Adamı Mahmud Hoca Behbudi (1874-1919)", Cilt 8, Sayı 90, Nisan 1970, s.410-414

Behbudi, Semerkant şehrinde 1874 yılında doğmuştur. O, Semerkant'ta eski usul okullara gittikten sonra Buhara'da medreseye gitmiştir. Bu yıllarda diğer Türk memleketlerde ortaya çıkan ve gelişen fikir hareketleri buralarda da kendini göstermeye başlamıştır. Behbudi'nin bu yeni düşünce akımlarını benimsemesinde en etkili kişi Buhara'da yaşayan Ahmet Kalle adında bir bilginin çıkardığı eserler olmuştur. Behbudi, 1910 yılında Buhara Neşri Maarif Derneği'nin kurucularından olmuştur. Behbudi, Buhara'da bu faaliyetleri yaparken yenilik taraftarı olmayan grupların baskısına uğradığı için Semerkant'a döndü ve faaliyetlerine orada devam etti.

Behbudi, buradaki faaliyetleri ile Türkistan'da en önemli Ceditçilerden biri hâline gelmiştir. Buradayken "Ayine" dergisini yayınlamış, "Sadayi Türkistan" gazetesinde yazılar yazmıştır.

1916-1919 yılları arasında Türkistan'ın bağımsızlığı konusunda aktif faaliyet göstermiş fakat Buhara Emiri'nin emriyle 1919'da taşa tutularak öldürülmüştür. Buhara Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Behbudi ismi milliyetçiler tarafından şehir ismi olarak koyulmuş fakat Sovyet rejimi ise 1935 yılından sonra onun hakkında konuşmayı bile yasaklamıştır.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Milliyetçi Şairi Çolpan’ın Vatanî Şiirleri”, Cilt 8, Sayı 95, Eylül 1970, s.801-805

Türkistan'ın kurtuluşunda pek çok faaliyette bulunarak millî bir devlet kurmak için çabalayan Çolpan'ın şiirleri de bu mücadelede yerini almış, onun şiirleri gerek halk gerekse aydınlar tarafından söylenmiştir. Bu şiirlere örnek olarak “Güzel Fergana”, “Yapraklar”, “Kişen (Zincir)” gösterilebilir.

İbrahim Yarkın, Türkistan’ın Milliyetçi Edebi Simalarından Abdullah Kadiri (Culkunbay) (1894-1939)”, Cilt 9, Sayı 100, Şubat 1971, s.386-389

1894 yılında Taşkent'te doğan Kadirî, yaşamı boyunca Özbek edebiyatının gelişmesi için faaliyette bulunduğu bir yaşama sahip olmuştur. O, ilk edebi denemelerini şiirle yapsa da sonraları hikâye ve roman yazmaya ilgi duymuştur. Bundan sonra pek çok gazete ve dergide hikâyeler yayınlamıştır. Şöhretini “Muştum” adlı hiciv dergisinde yazdığı tefrikalarla kazanmıştır. Onun ilk romanı ise tefrikalardan oluşmuş, 1926'da kitap haline getirilmiştir. Konusu ise Türkistan'da 19. Yüzyıl ortalarında Hokand Hanlığı'ndaki siyasi idare ve aile hayatındaki geriliklerin anlatılmasıdır. Bu romanda kullanılan edebi stil ile pek çok kişi tarafından tanınan Kadirî, bu eseri “Culkunbay” adı ile yayınladığı için bu isimle tanınmıştır. Bundan başka pek çok roman yazmış olan Kadirî, Sovyetler tarafından milliyeti ve halk düşmanı olarak ilan edilerek 1939'da öldürülmüş, 1959'da ise Kadirî'nin itibarı geri verilmiştir.

Altan Araslı, “Bakü'deki Kız Kalesi Efsanesi ve Bunu Destanlaştıran Büyük Azeri Şairi Cafer Cabbarlı”, Cilt 9, Sayı 101, Mart 1971, s.483-497

Bakü'de bulunan Kız Kalesi'nin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı kesin olmamakla birlikte 12. Yüzyılda yapıldığına dair bazı işaretler bulunmaktadır. Bunun yanında neden

yapıldığı hakkında da pek çok farklı görüş vardır. Kimi görüşe göre hükümdar ve ailesini korumak için yapılmış, kimi görüşe göre ise ani baskınları önlemek için gözleme kulesi olarak yapılmıştır. Yine, kale hakkında pek çok hikâyeye vardır. Bu yazıda üç farklı hikâyeye de kısaca ver verilmiş, yazının devamında ise bu hikâyeyi nazıma aktaran Azerbaycan dram şair ve yazarı olan Cafer Cabbarlı hakkında bilgi verilmiştir. 1899'da doğan Cabbarlı 1934'te yaşamı son bulana kadar pek çok dergide şiirler yazmış ve farklı çalışmalarda bulunmuştur.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Kazak Türklerinde Uyanış ve İlk Fikir Adamları”, Cilt 12, Sayı 135, Ocak 1974, s.200-203

Bu yazıda Kuzey Türkistan bölgesinin Güneye göre daha erken Rus istilasına uğradığından yenileşme ve fikir hareketlerinin güneye göre daha önce gerçekleştiği belirtilmiştir. Yenileşme hareketine giren ilk kişiler, Kuzeyde Kazak Türkleri bölgesinde Rus okul ve aydınlarıyla temas edenler olmuştur. Yazıda, ilk yenilik isteyenlerden Velihan oğlu Çokan, İbrahim Altunsarın, Abay (İbrahim Kunanbayoğlu), Alihan Bökeyhan, Ahmet Baytursunoğlu ve Mir Yakub Dolatoğlu hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Cedidçi Fikir Adamı, Yazar ve Şair Abdurrauf Fitret”, Cilt 13, Sayı 147-148-149, Ocak-Şubat-Mart 1975, s.183-186

Abdurrauf Fıtrat 1886 yılında Buhara’da doğmuştur. Bu dönemde, özellikle 20. Yüzyıl başlarında Türkistan’ın pek çok bölgesinde ıslahat hareketleri ve millî kıpırdanmalar görülmektedir. Bu dönem hareketlerinde Fıtrat de etkilenmiş, Yaş Buharalılar hareketinin kurucularından olmuştur. Fıtrat, Kızıl Ordu yardımıyla kurulmuş olan Buhara Halk Cumhuriyeti’nde önemli görevlerde bulunmuş fakat bir süre sonra ise tüm milliyetçiler gibi görevden uzaklaştırılmış, 1938’de ise Sovyetler tarafından öldürülmüştür.

Hikmet Tanyu, “Prof. Dr. Abdülkadir İnan (1889-1976)”, Cilt 15(?), Sayı 169, Kasım 1976, s.10-13

Bugünkü Başkurdistan Türklerinden olan ve yaşamı boyunca Türk tarihine pek çok alanda hizmet etmiş olan İnan vefat etmiştir. Onun ölümü üzerine hayatının ve çalışmalarının anlatıldığı bu yazı kaleme alınmıştır.

Saadet Çağatay, “Abdülkadir İnan (29.XI.1908-1.X.1976”, Cilt 14, Sayı 171, Ocak 1977, s.147-152

Yazıda İnan’ın vefatından bahsedildikten sonra çalışmalarından bahsedilmiştir. Yazar, İnan’ın çalışmalarını 1908-1917 ve sonrası olan dönem olarak ikiye ayırır. İlk dönemde daha çok millî bağımsızlık için mücadele edildiği görülürken 1924-1925 yıllarında Türkiye’de başlayan ikinci devrinde Rusya Türklerinin kültürel ve sosyal problemlerinden bahseder. Bunlar yanında Türk edebiyatı, gelenek ve dinleri ile ilgili de önemli araştırmalar yapmıştır. Yazar ayrıca İnan’ın “otodidakt” sıfatı ile anılmasının kötü bir tabir olarak algılandığını fakat bu tabirin öyle bir anlama gelmemesi gerektiğini belirtir. Yazar, İnan’dan ders almış, onun, hayatını Türk kültürüne adan bir olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yazar, Atatürk yolunda ve İnan’ın çalışma yolunu seçerlerse Türklüğe önemli hizmetlerde bulunacaklarını belirtmiştir.

Saide Arslanbek, “Prof. Abdülkadir İnan’dan Birkaç Hatıra”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.216-218

Yazar, İnan’ın on küsur yıldır yardımcılığını yapmış biri olarak onunla ilgili hatıralarından bazılarını burada yer vermiştir. Bu hatıralardan biri de Abdülkadir İnan’ın vatan toprağı olan Başkurdistan’a duyduğu özlem ve hasreti gösteren şiiridir.

Sadri Maksudi Arsal, “Dostum Yusuf Akçura”, Cilt 14, Sayı 174, Nisan 1977, s.346-354

Bu yazı Arsal’ın ailesi tarafından bulunmuştur. Yazıda Akçura ile hayatlarının farklı dönemlerinde yollarının kesiştiği gerek Türkiye Türkleri için gerekse dış Türkler için belli dönemlerde hizmette bulunduklarını birkaç hatıra ile anlatmaya çalışmıştır. Arsal’ın Akçura ile ilk teması 1902’de Paris’te olmuş, öğrencilik yıllarından itibaren arkadaşlıkları devam etmiştir. Arsal, Akçura ile olan fikir ayrılıklarını ilk fark ettiği zaman 1919 yılı olduğunu belirtmiştir. Bu fikir ayrılığı ise Akçura’nın Rusya Türklerinin kurtuluşunun Bolşeviklere katılması ile olacağını düşünmesi, Arsal’ın ise bu birleşme imkânının olmadığını düşünmesi şeklinde olduğunu belirtmiştir. Bundan sonraki süreçte de Türkiye’de yollarının kesiştiğini söyleyen Arsal, Akçura’nın Türklük için daima çalıştığını belirtmiş ve dış Türklerin de zaman içinde bağımsızlıklarını kazanacağını ve Yusuf Akçura’nın da bu bağımsızlıktaki hizmetinin anlaşılacağını ve isminin önemli bir yer kaplayacağını belirtmiştir.

Yusuf Akçura, “Sadri Maksudi”, Cilt 14, Sayı 176, Mayıs 1977, s.497-499

Bu yazı, Akçura’nın bir konferans metnidir. Akçura, metinde Türk ve Tatar tabirlerinin bir olduğu, ayrı iki millet olmadığı konusunda Arsal ile aynı fikirde olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Arsal’ın Rusya Duma’sında bu fikri savunduğunu Duma’daki Rus savunucularından biri ile bu konudaki tartışmalarını aktarmıştır.

İbrahim Yarkin, “19 uncu Yüzyılın İkinci Yarısında Buhara’da Islahatçı Fikir Adamı Ahmed Daniş”, Cilt 15, Sayı 181, Kasım 1977, s.43-46

Ahmet Daniş, 1827’de doğmuştur. Elinden hattatlık ve minyatür sanatı geldiği için Buhara Emiri sarayındaki süsleme işlerini yapan kişinin ölmesi üzerine onun yerine Daniş saraya alınmıştır. Burada çalışırken elçilik heyetleriyle birlikte Rusya ve farklı bölgelerde bulunmuş olması onun dünya görüşünün genişlemesine, ülkesindeki eksiklikleri ve hataları görmesini sağlamıştır. Daniş, gördüğü, öğrendiği ve düşündüğü çoğu şeyi kaleme almıştır. Yazdığı eserlerde Buhara’nın siyasi, ilmî, kültürel gibi pek çok yetersizliklerden bahsetmiş, bu durumdan nasıl çıkılacağına dair çözümler aramaya çalışmıştır. Hatta ıslahat yapılmasını düşündüğünü belirttiği öneri sunmuş fakat öneri reddedilmiş ve saraydan gönderilmiştir. Yazar, Daniş’in inkılapçı olmadığını kabul etmekle birlikte onun yenilikçiliğe öncülük eden ve gelen yeni kuşağı bir uyarıcı olduğunu belirtmektedir.

Hasan Agay, “Ayaz İshaki’nin Kısa Hayat Hikâyesi”, Cilt 16, Sayı 188, Haziran 1978, s.468-470

Ayaz İshaki Tatar Türklerinin kurtuluş hareketleri sürecinde öne çıkmış kahramanlardan biridir. 1978’de Kazan ‘da doğan İshaki, ihtilal hareketlerine katılarak milletin bağımsızlığı için faaliyetlerde bulunmuştur. Bu sebeple yaşadığı süre içerisinde hapisane ve sürgün hayatı da yaşamıştır. O, tüm bu faaliyetlerinin yanında aynı zamanda kalemini de çok aktif tutmuş, 1897-1918 yılları arası yirmi dokuz edebi eser yazmıştır.

İshaki, Bolşeviklerin ülkede hâkimiyet kurmalarından sonra var olan rejime karşı olması sebebiyle mahkemeye verilmiş, bundan sonra artık ülkesine geri dönmeyerek yaşamına Türkiye’de devam etmiştir. 1954’te ise yaşamı sona ermiştir.

Emel Esin, “Yusuf Akçura Hakkında Bilinmeyen Kaynaklar ve F. Georgeon’un Araştırması”, Cilt 17, Sayı 200-201-202, Haziran-Temmuz-Ağustos 1979, s.428-437

Yazıda Akçura hakkında bilinmeyen kaynaklardan ve F. Georgeon’un çalışmasından bahsedilecektir. Bilinmeyen bu kaynaklar, Akçura’nın kızı tarafından bulunan şecere, Akçura’nın makale yazarı olan Emel Esin’in babasına yazdığı mektuplar ve yine Akçura’nın eşi tarafından yazılan hatıralardır. Bunun haricindeki en önemli kaynaklardan biri Georgeon’un Yusuf Akçura ile ilgili bir doktora çalışmasıdır. Yazar araştırmada Akçura’nın Türk milliyetçilik hareketlerindeki yerini incelemiş ve genel görüşten farklı olarak, o, “Türkçülük” öncüsünü Akçura olarak göstermiştir. Yazının büyük kısmında da bu çalışmanın bölümlerinden ayrı ayrı bahsedilerek incelenmiştir. Buna göre yazının ilk bölümünde Akçura’nın gençlik yılları, ikinci bölümde 1897-1903 yılları arasında Osmanlı meşrutiyeti ile ilişkisi, üçüncü bölümde Yusuf Akçura’nın Üç Tarz-ı Siyaseti’nde değinilen konuları, dördüncü bölümde 1903’de ailesinin yanına Kazan’a gittiğinde buradaki faaliyetleri, beşinci bölümde 1908-1914 yılları arasındaki faaliyetleri, altıncı bölümde tarih şuuru, “İslam ile Batı” ve “Türkçülük” başlıkları ise yedinci ve sekizinci bölümde işlenmiştir. Dokuzuncu bölümde 1914-1919 yılları arasında Türkçülüğün amaçları ve onuncu bölümde ise Akçura’nın Kemalizm ile ilişkisi incelenmiştir.

Dursun Yıldırım, “Çuvaşlı Şair İvanov ve “Narspi”si”, Cilt 19, Sayı 220, Mayıs-Haziran 1981, s.331-335

Çuvaş Türklerinden olan Vasilyeviç İvanov, 1890-1915 yılları arası yaşamıştır. Çarlık idaresinin baskı ve zulümlerine, Rus olmayan milletlerin eğitimlerinde izlenilen yola karşı girişilen mücadeleye Çuvaş Muallim Mektebi’nde olduğu sıralar o da katılmıştır. 1906 yılında Narspi adlı destanını oluşturmaya başlayan İvanov, 1907-1908’de en verimli yıllarını geçirir ve Narspi’yi bu dönemde tamamlar. Bu destanda bir bey kızı olan Narspi, fakir olan Setner’i sevmektedir. Fakat ailesinin isteği ile yaşlı bir adam olan Taxtamam ile evlenmek zorunda kalır. Bu duruma göz yuman köy halkı iki gencin hayatlarının son bulması ile gerçeği görür. Yazar, buradaki her karakter ve durumun Çuvaş halkını uyandırmaya çalışma amacı ile birer anlamları olduğunu belirtip, Çuvaş halkı arasında bu efsanenin hâlâ yaşayıp yaşamadığını yönelttiği soru ile akıllarda bırakmıştır.

Haver Aslan, “Doğumunun Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle Hüseyin Cavid: Izdıraplı Dönemin Çilekeş Şairi”, Cilt 20, Sayı 232, Ağustos 1982, s.625-634

1882’de Nahçıvan’da doğmuş olan Hüseyin Cavid, millî his duygu ve düşüncelerinin temelini atıldığı Mekteb-i Terbiye’ye gitmiş, daha sonra ise 1905-1909 yılları arası Osmanlı ülkesinde bulunmuştur. Eğitim amaçlı bulunduğu Osmanlı ülkesinden eğitimi bitince memleketine dönmüş ancak uzun bir süre iş bulamamıştır. Uzun uğraşlar sonucu Tiflis’te iş bulmuş, bu dönemde aynı zamanda Azerbaycan basınında da aktif olmuştur. Kısa zamanda yazı, şiir ve tiyatro eserleriyle de üne kavuşmuştur. Fakat Sovyet idaresinin yavaşça kurulması Hüseyin Cavid açısından haksız suçlamalara, çok sert eleştirilere uğraması ile sonuçlanmıştır. Bu şartlar altında daha fazla dayanamayan Hüseyin Cavid, son eserini 1936 yılı sonlarında yazmıştır. Bundan sonrasında nerede olduğu ve ne yaptığı hakkında bilgi alınamamıştır. 1944’te öldüğü bilinmektedir.

Yazı sonunda onun 1918’de yazdığı “İblis” piyesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu piyes 1918 yılında yazarın bizzat şahit olduğu, Ermenilerin vahşice yapmış olduğu Türk katliamlarını anlatmaktadır. Yazar, bu eserin çilekeş, perişan bir neslin yaşadıkları olaylar sonucu ortaya çıkmış olduğunu belirterek, gerçeklere dayanan bu olayların unutulmaması gerektiğini belirtmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistanlı Cedidçi Şair Avez Otaroglu (1884-1919)”, Cilt 23, Sayı 252, Nisan 1984, s.250-252

1884’te Hive şehrinde doğan Otaroglu’nun yetişmesinde babası ve batıdan gelen fikir hareketleri çok etkili olmuştur. Onun şiirlerine bakıldığında da hürriyet, cehaletten kurtulma gibi konular işlenmiştir. Ayrıca tenkit ve eleştiri yönü de güçlü olan Otaroglu’nun sahte şeyh ve din adamlarına, onların uygunsuz davranışlarına karşı çıkışları sebebiyle onun han tarafından dövdürülmesine ve hatta delirdiği iddia edilerek tedavi için şeyhlere gönderildiği fakat onun tüm bunlara rağmen düşüncelerinden vazgeçmediğinden de bahsedilmiştir.

Fuad Köprülü, “Abdullah Tukay”, Cilt 25, Sayı 277, Mayıs 1986, s.299-308

Tukay’ın ölümü sebebiyle 1913’de Türk Yurdu dergisinde yazılmış olan bu yazı Tukay’ın doğumunun yüzüncü yılında dergi içerisinde sadece ufak değişikliklerle aynen yer almıştır.

Millî şair diye ifade edilen Tukay'ın erken ölümü, yazar tarafından Türk edebiyatı için telafisi olmayan bir felaket olduğu belirtilmiştir. Yazıda Tukay'ın ölümü İstanbul'un edebi çevresinde çok ilgisiz karşılandığı, bunun sebebinin ise millî vicdan eksikliği olduğu şeklinde açıklanmıştır. Hayatının da anlatıldığı bu yazıda Tukay'ın ömrü boyunca yoksulluk çektiği ve ömrü boyunca göremediği sevgi eksikliğini vatan sevgisiyle tamamladığı belirtilmiştir. O, milletin gelişiminde önünde duran bütün engellere yıkmaktan, buna engel olacak kişileri eleştirmekten korkmamıştır. Aynı zamanda da hayatını sürdürebilmek için çeşitli gazetelerde çalışmış, farklı işlere girişmiş fakat hasta vücudu daha fazla yaşamasına müsaade etmemiştir. Genç yaşında yaşamı sona ermiştir.

Nadir Devlet, “Abdullah Tukay Ateist Mi İdi?”, Cilt 25, Sayı 277, Mayıs 1986, s.320-326

Tatar Türk edebiyatının en tanınmış kişilerinden olan Tukay, kısa hayatında çok önemli eserler ortaya koymuştur. O, eserlerinde halkın her türlü sorunlarına yer vermiş, halkın ilerlemesi için gerekli olan ne ise onu yapmaktan çekinmemiştir. Bu sebeptir ki boş hurafeler, dinî kullanan şeyhler ve dinle yapılan sahtekarlıklar oldukça fazla bir şekilde eleştirilmiştir. Onun bu yönü Sovyetler tarafından çarpıtılarak onun ateist olduğu iddia edilmiştir. Yazıda bu durumun yanlışlığı Tukay'ın yazmış olduğu beş şiiri ile gösterilmeye çalışılmıştır.

Saadet Çağatay, “Fatih Emirhan (1886.13.1- 9.III.1926)”, Cilt 25, Sayı 279, Temmuz 1986, s.430-435

İdil-Ural Türklerinden olan Fatih Emirhan, 1906 yılından itibaren Rusya'nın içinde bulunduğu durumun diğer milletlere yaratmış olduğu etkisiyle, faaliyetlere başlar. Kurultay düzenler, gazete ve dergi faaliyetlerine başlar. Bu sıralarda geçirdiği kaza sonucu ömrünün sonuna kadar felçli kalsa da asla durmamıştır. Yazdığı yazıları millî görüşle ele almış ve toplumsal meselelere muhakkak yer vermiştir. Yazar pek çok konuda kendini yetiştiren ve dönemin öncülerinden olan Fatih Emirhan'ın pek tanınmamasına içten içe üzülmemektedir.

Alimcan el-İdrisi, “Musa Carullah Efendi Bigi”, Cilt 26, Sayı 288, Nisan 1987, s. 240-246

Musa Carullah 1875'de Rostov'da doğmuştur. O daha çok Müslüman tarih ve hukuku ile ilgilenmiş, gençliğinden beri skolastik eğitim ona yeterli cevaplar vermediği için hep bir

arayış içinde olmuştur. Çok ünlü olan Buhara’da bile aradığını bulamayarak oradan geri dönmüştür. O, medreselerin içinde bulunduğu vahim durumu gördüğü için birebir hocalarla çalışıp ders almıştır. Çok fazla sayıda eseri bulunan Musa Carullah aynı zamanda da pek çok dil bilmektedir. Yazıda Musa Carullah’ın bu özelliğine vurgu yapılarak hem batı hem İslam dillerine sahip olan kişilerin nadir bulunduğu belirtilmiştir.

Saadet Çağatay, “Müftü Rızaeddin Bin Fahreddin (12.1.1859- 14.IV.1936)”, Cilt 26, Sayı 291, Temmuz 1987, s.427-438

1922-1936 yılları arasında bütün Rusya Müslümanlarının genel müftüsü olarak görev yapan Rızaeddin Bin Fahreddin, bugünkü Tataristan’da 1859’da doğmuştur. O, dil, tarih ve edebiyat konuları ile yakından ilgilenmiş, Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmıştır. Özellikle Ufa’ya kadı olarak atandıktan sonra burada Türk dünyasındaki hareketlenmeleri yakından takip etmiştir. 1922’de müftü olarak seçilmiş, Sovyetlerin zamanla artan din baskısı onu da etkilemiştir. Hatta kendisine Sovyet idaresinde baskı olmadığına dair beyannameye imza atması istenmiş fakat bunu kesinlikle yapmamış, bu gibi sebeplerle geliri kesilmiş ve hayatının son dönemlerini oldukça fakir bir şekilde geçirmiştir. 1936 yılında hayatı sona ermiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistanlı Cedidçi (Yenilikçi) Şair Avez Otaroğlu (1884-1919)”, Cilt 27, Sayı 306, Ekim 1988, s.644-647

Hive’de dünyaya gelen Avez, küçüklüğünden itibaren daha çok Çağatay edebiyatında kendini geliştirdi ve örnek aldığı kişiler doğrultusunda küçük yaşından itibaren şiir yazmaya başladı. Onun şiirlerinin konusunu, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk ülkelerinde görülen yenilikçi fikirler oluşturmuştur. O da diğer Türk ülkelerindeki gibi bu fikirleri şiirlerinde konu edinmiştir. Şiirlerinde halkı çağdaşlaşmaya çağırdığı gibi gerici faaliyetleri, cehaleti de eleştirmiştir. Onun bu eleştirileri şikâyeteye kadar bile gitmiş, ceza yemiştir. Fakat o kısa olan ömründe bu görüşlerini savunmaktan vazgeçmemiştir.

Türk Kültürü, “Mağcan Cumabayoğlu Hakkında”, Cilt 27, Sayı 307, Kasım 1988, s.695-696

Mağcan Cumabayoğlu hakkında tek sayfada kısa bir bilgi verilmiştir. Buna göre 1937-1938 yıllarında rejim düşmanı sayılarak imha edilen şairlerdendir. Günümüzde ise hâlâ

aklanamamıştır. Türkiye’de Mağcan Cumabayoğlu hakkında yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalardan da kısaca bahsedilmiştir.

Halife Altay, “Mağcan Cumabayoğlu”, Cilt 27, Sayı 306, Kasım 1988, s.697-700

1894’te doğan Cumabayoğlu, Kazak Türklerinin büyük şairlerindendir. O, ilk şiirlerini 1909’da yayınlamaya başlamış, şiirlerinde Türk birliğinden ve Türklerin yüceliğinden bahsetmiştir. Onun ölümüne Sovyet idaresinin değişen tutumu sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası Türkiye Türklerine hitaben yazdığı “Uzaktaki Kardeşim” adlı bir şiiri de bulunmaktadır.

Zeki Kaymaz, “Mirze Elekber Sabir ve Hophopnamesi”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.307-312

1862’de doğan ve 1911’de vefat eden Sabir, eğitim hayatına ilk Molla Mektebine giderek başlamış, sonrasında da Usul-ü Cedit okuluna gitmiştir. Usul-ü Cedit okulundaki hocası sayesinde şairlik yeteneği burada gelişmiştir. Yazdığı şiirleriyle olduğu yerde tanınan Sabir’in asıl ününü kazanması 1905’ten sonra Tiflis ve Bakü’de çıkan Türkçe gazetelere “hophop” adı ile gönderdiği şiirleriyle olmuştur. O, şiirlerinde genel olarak içtimai, dinî, millî meseleler ve de Türkçe sevgisini işler. Onun şiirleri “Hophopname” adı ile toplanmış, Türkiye’de ise bu eserin varlığı ancak 1975’te Kiril alfabesinden Türkçeye aktarılması ile bilinmiştir. Sabir’in bilinçli bir Türk aydını olması, Türkçeyi ve milletini sevmesi onun eserinin daha çok kişi tarafından bilinmeyi ve anlaşılmayı hak ettiğini göstermektedir.

Baymirza Hayit, “Said Ahmed Hoca Siddıkî (1864-1927)”, Cilt 29, Sayı 322, Şubat 1990, s.109-113

Said Ahmed Siddıkî, Rusya Türkleri arasında oluşmaya başlayan yenileşme hareketinin özellikle 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Türkistan’daki temsilcilerinden olmuştur. Buhara’da tahsil yapmış olan ve pek çok dil bilen Said Ahmed Siddıkî, 1901-1903 arasında Semerkant civarında Usul-ü Cedit okulu kurarak ders vermiştir. Yazdığı şiirlerde halkına öğütlerde bulunarak Rus hâkimiyetini eleştirmiş, yazdığı şiirleri ise ancak 1913’ten itibaren yayınlamaya başlayabilmiştir. Kendisi Gaspıralı’nın pek çok düşüncesini savunsa da

Gaspıralı'nın "Ruslarla anlaşmak" düşüncesini hiçbir zaman savunmamış, Rusları her zaman zulüm eden olarak görmeye devam etmiştir.

Müstecip Ülküsal, "Büyük Düşünür ve Öğretmen Gaspıralı İsmail Bey", Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.347-354

Yazıda İsmail Gaspıralı'nın ölümünden itibaren Türkiye'de yapılan çalışmalardan kısaca bahsedilmiş, ardından hayatı anlatılmıştır. 1851'de Kırım'ın Gaspıra köyünde doğmuştur. Rus okullarında okuyan Gaspıralı dönemin güçlenen Slavcılık milliyetçiliği karşısında hissettiği kin ve nefret onu Osmanlı ordusuna katılmak üzere harekete geçirmiş fakat başarısız olmuştur. Bundan sonraki süreçte medrese de öğretmenlik yaptığı dönem medreselerin ne vaziyette olduğunu gördü. Daha sonra Paris ve İstanbul'da bulundu, buradan Kırım'a dönerek gazetecilik işleri ile uğraşmaya ve 1883'den itibaren Tercüman gazetesini yayınlamaya başladı. Tüm Türk dünyasını uyandırmak için sade ve anlaşılır bir dille çıkarılan gazete zaman içinde hak ettiği değeri bulmaya başladı. Gaspıralı'nın ılımlı ve temkinli olması gençler tarafından eleştirilmiş, fakat Rusya'nın dikkatini çekmemek için davranışlarını bu şekilde devam ettirdiği görülmektedir. Ayrıca Gaspıralı eğitim işlerine de girmiş, eğitimde reformlar yaparak pek çok yeni okul açmış, okuyan nüfusun sayısını zamanla arttırmıştır.

İklil Kurban, "Magcan Cumabay Yüz Yaşında (1893-1938)", Cilt 34, Sayı 359, Mart 1993, s.182-187

Yazıda Magcan Cumabay'ın Stalin tarafından 1938'de öldürülmesine rağmen onun aslında ölmediği, 1993'te doğumunun 100. yılı olduğu belirtilerek şiirlerine yer verilmiştir.

Fatma Özkan, "Ömrünün Baharında Vefat Eden Büyük Bir Şair: Abdullah Tukay", Cilt 37, Sayı 395, Mart 1996, s.148-158

Çocukluğu dramatik bir şekilde geçen Tukay'ın gençliği ve çalışmaları, hayata erken yaşta gözlerini kapaması metinde verilerek onun Tatar edebiyat tarihinde çok önemli bir yerde olduğu vurgulanmıştır. Onun şiirleri halkı yükseltmek amacı taşıdığından daima şiirlerinde vatan, millet ve sosyal konularını işlendiğini belirtmiştir. Onun faaliyetlerinden bahseden

yazar Tatar Türklerinin onun değerini bildiğine, hakkında roman yazıldığına, isminin çeşitli yerlere verilerek yaşatıldığına değinmiştir.

Ali Haydar Bayat, “Kendi Notlarına Göre Hüseyinzade Ali Turan’ın Hayat Hikayesi”, Cilt 37, Sayı 404, Aralık 1996, s.733-738

Azerbaycan’ın önemli değerlerinden olan, Azerbaycan’da Türklük, birlik düşüncelerini konferanslar aracılığıyla dönemin gençliğine anlatan Hüseyinzade Ali Turan, Sovyet döneminde Azerbaycan’da unutturulmaya çalışılmışsa da Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığı kazanmasından itibaren yeniden hak ettiği değeri görmeye başlamıştır. Bu yazıda da bizzat kendisinin ele aldığı hayat hikâyesi verilmiştir. Yazısında doğumu, tahsili ve faaliyetleri anlatılmaktadır.

Mirzatay Joldasbekov (Çev. Meryem Kırımlı), “Mustafa Çokay Hakkında”, Cilt 38, Sayı 407, Mart 1997, s.176-183

Kazak Türkleri için çok önemli bir vatansever olan ve yakın zamanda aklanan Mustafa Çokay’ın çok iyi bilinmediğini belirten yazar, Çokay ve onun milleti için yaptıkları hakkında bilgiler vermektedir. Yazar, Berlin’deki Türk Şehitliği Camii’nde Çokay’ı ziyaret ettiğini, burada Çokay hakkında bilgi edinmek üzere Baymirza Hayıt ile bizzat görüştüğü, onun hayatı ve faaliyetlerini ondan dinlediğini belirtmiş, onun doğduğu yer, siyasi faaliyetleri ve çıkardığı dergi hakkında bilgiler vermiştir.

Orhan Doğan, “Abay (İbrahim) Kumanbayoğlu’nun Tarihi Kişiliği ve Devri (10 Ağustos 1845- 6 Temmuz 1904)”, Cilt 38, Sayı 413, Eylül 1997, s.547-550

1845 yılında olan ve Kazak Türklerinden olan Abay, sadece Türklerin değil tüm dünyanın kabul ettiği bir değerdir. Şöyle ki, Unesco 1995 yılını “Abay yılı” ilan etmiştir. O, Kazak edebiyatının temellerini atan kişi olmuş, halkının duygularını yansıtan şiirler yazmıştır.

H. Emel Aşa, “Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu’nun Edebi Çehresi”, Cilt 39, Sayı 428, Aralık 1998, s.761-768

Abay Kunanbayoğlu, dünyaca da bilinen önemli Kazak şairlerindendir. Onu önemli yapan pek çok detay bulunmaktadır. Şöyle ki, o çağdaş şiir teknikleri ile halk edebiyatını bir araya getirmiştir. Şiirlerinde konu olarak adaletsizliği, yönetimin kötülüğü, zengin ve fakir hayatını işlemiş, kadının toplumdaki yerine değinmiştir. O, şiirlerinde bu konulara sadece değinmekle kalmamış, toplumdaki eksikliklerin giderilmesi için tavsiyelerde de bulunmuştur. O, kendisinden sonra pek çok Kazak aydınını etkilemiş, Sovyet döneminde unutturulmaya çalışılsa da başarısız ve 1995 yılı Unesco tarafından “Abay yılı” ilan edilmiştir.

Alaeddin Mehmedoğlu, “Türk Dünyasının Ölmez Şairi Hüseyin Cavid ve Onun “Peygamber” Eseri”, Cilt 40, Sayı 432, Nisan 1999, s.218-224

Nahçıvan’da doğan fakat 1937’de Sovyetler tarafından Türk casusluğu ile suçlanarak sürgün edilen ve orada ölen Hüseyin Cavid’in yazmış olduğu “Peygamber” adlı eseri üzerinde durulmaktadır. Sovyetlerin anti İslamcı bir tavır sergilediği dönemde, İslam dininin son hak dini olduğunu gösteren ilk manzum dram eseri olacak “Peygamber” adlı eser Hüseyin Cavid tarafından 1922’de yayınlanmıştır. Burada Hz. Muhammed’in hayatı anlatılmaktadır ve pek çok özelliği olan bir bilgin gibi ele alınmaktadır. Hüseyin Cavid, yazmış olduğu “Peygamber” ve “Topal Teymur” adlı eserler sebebiyle Pantürkçü ve Panislamist gibi damgalarla tutuklanarak sürgün edilmiştir.

Özkan Öztekten, “Şeyhzade Babiç (Öldürülmesinin 80. Yılında) (1895-1919)”, Cilt 41, Sayı 444, Nisan 2000, s.239-243

Edebiyat ve kültür merkezlerinden olan Kazan’da pek çok güçlü isim yetişmiştir, bu güçlü isimler arasında Şeyhzade Babiç de bulunmaktadır. Kazan’dan Başkurdistan’a göç etmiş olan Şeyhzade Babiç’in ailesi eğitilmiş ve kültürlü bir ailedir. Böyle bir ortama sahipken küçük yaşlarda Tukay gibi önemli kişilerin eserleriyle tanışması onun fikrî gelişiminde çok etkili olmuştur. Çeşitli eserler veren, yazılar yazmış olan Şeyhzade Babiç güçlü mizah yönünü gösteren şiirler de ortaya koymuştur. Ayrıca 1917’de Başkurt millî hareketlerine

katılarak bu hareketi sonsuz desteklemiş, ancak henüz çok genç olduğu yaşta devrim karşıtları tarafından tutuklanarak vahşice öldürülmüştür.

Dönemin Kültürel ve Siyasi faaliyetlerinden Bahseden Yazılar

Ahmet Caferoğlu, “Yaşasın Şehriyar-ı Hürriyet”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 5-7

Yazar bu makalede Azerbaycan Türklerinin 1906’da çıkarmış olduğu “Molla Nasreddin” adlı dergiden bahsetmektedir. Yazara göre çıkan bu dergi, Rusya’nın Ruslaştırma politikalarına karşı ortaya çıkan tabii bir sonuçtur. Yazar, Celil Mehmet Kulizade tarafından çıkarılan bu mizah dergisinin Azerbaycan’ın bağımsız olabilmesi, derginin sahip olduğu bu fikirlerin herkese ulaşabilmesi için çaba verildiğini, fakat onun yirmi beş yıllık hayatının Komünist Azerbaycan idaresi tarafından susturulduğunu anlatmıştır.

Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan’da Maarif Hareketleri”, Cilt 2, Sayı 18, Nisan 1964, s.130-137

19. yüzyıl başlarında Rusya hâkimiyetine giren Azerbaycan’da o dönem Arapça din dili, Farsça edebiyat dili, Türkçe ise sadece konuşma dili idi. Bu duruma karşı çıkan ilk kişi ise Abbas Kuli Ağa Bakihanlı olmuştur. Aynı zamanda Zerdabi de tek çıkar yolun öz dile dönmek olduğunu düşünmüş ve Rusya Türklerinin ilk gazetesi “Ekinci”yi çıkararak burada eski yönleme ve bu yöntemle eğitim verenlere karşı çıkmıştır.

Bu gazete yazarlarından olan Seyid Azim Şirvani modern bir Türk Okulu açmış ve 19. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde bu okullardan pek çok yerde açılmış, Türkçe eğitim yapılmaya başlanmıştır. Fakat bu zamana kadar ki muhalefet grupları muhafazakâr kesim iken 19. yüzyıl sonlarına doğru ise Çarlık Rusya ile karşılaşmışlardır. Çarlık Rusya buralarda Rus okulları açarak Rus dilini bu halklara öğretme amacı gütmeye başlamıştır. Açılan bu okullar Rus ve Türkçe olarak iki dilliydi. Buralarda öğretmenlik yapanlar da darülmuallim mekteplerinden mezun olanlar sonradan “mirza” adını alacak kişilerdi. Bu kişiler gericilik karşıtı ve milliyetçi olan yeni kuşaktı. Fakat ne kadar olursa olsun Rus baskısı altında oldukları için çok fazla bir şey yapamamış olsalar da en önemli çalışmaları 1918 yılında Cumhuriyeti kurmaları ile başlamıştır. Bu dönemde Türkiye’den muallimler getirilmiş, bu durum hem Azerbaycan’da öğretmen sayısını arttırmış hem de İstanbul Türkçesi’nin

Azerbaycan’da yerleşmesine vesile olmuştur. Yine bu yılda Azerbaycan eğitim sistemi millî bir dönüşüm yaşamıştır.

Ahmet Caferoğlu, “Tarihin İlk Türk Cumhuriyeti Azerbaycan”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.10-16

Rusya hâkimiyeti altında yaşayan Azerbaycan, 1917 yılında Rusya’nın yaşadığı olayları fırsat bilerek 28 Mayıs 1918’de Azerbaycan Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır. Fakat bu istiklal sadece sözde ilanla kazanılmamış, Şamhor’da İslam Ordusu’nun da desteği ile Rus askerleriyle savaşarak ilk Türk cumhuriyetini kurmayı başarmışlardır. Böylece 27 Nisan 1920’ye kadar varlığını korumuştur. Bu süre zarfında yapılan her türlü faaliyet millî amaca yönelik olmuş ve yine bu süreçte Türkiye Türkleri aydınlarından da yararlanılmıştır. 1920’de ise bu cumhuriyet Sovyetler Birliği’ne dahil edilmiştir.

Mustafa Hakkı Türkekul, “İlk Azerbaycan Operası Nasıl Yaratıldı?”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.48-53

Azerbaycan’da millî opera ilk defa Üzeyir Bey Hacıbeyli tarafından yaratılmıştır. Hacıbeyli, arkadaşlarının da teşvik ve yardımı ile Türk dünyasında ilk millî operayı “Leyli ve Mecnun Operasını” ortaya çıkarmıştır. Mecnun rolünü oynayan opera artisti ise Hüseyin Kulu Saraplı’dır. Bu opera çok zor şartlar altında ortaya çıkarılıp oynanmıştır. Halkın cahil kısmı tiyatro, artistlik gibi mesleklere düşmanlık beslediği için artist bulunmasında büyük zorluk yaşanmış, yine aynı zamanda maddi açıdan ve Çarlığın bu gibi kültürel faaliyetlere olumlu bakmaması sebebiyle opera gösteriminde de büyük zorluk yaşanmıştır. Fakat bunlara rağmen gecikmeli de olsa 1908’de ilk gösterim yapılmıştır. 12 Ocak 1908’de böylece Azerbaycan opera sanatının doğuşu gerçekleşmiştir. Ayrıca bu opera büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Bu ilgiyi Hacıbeyli “millî operanın çoktandır beklenmesi” olarak açıklamıştır.

Yılmaz Nevruz Karaçaylı, “Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.79-85

Kuzey Kafkasya milletleri tarihleri boyunca bağımsızlık için çok kanlı mücadeleler vermişlerdir. 1917’de Çarlık Rusya’da ihtilal meydana gelince Çarlık İmparatorluğu’na

dahil her millet gibi Kuzey Kafkasyalılar da harekete geçmişler ve kurultay toplanıp komite kurarak kararlar almışlardır. Bu sıralarda ise Abdullah Çermoy'a bağımsızlığın ilanı için de yetki verilmiş, etraftaki komşular ile iyi geçinilmeye çalışılarak Kazaklar ile anlaşma yapılmıştır. Fakat Bolşevikler bunu büyük tepkiyle karşılayarak Kazakları derhal etkisiz hale getirmişlerdir.

Kuzey Kafkasyalılar destek sağlamak amacı ile Osmanlı'ya heyet gönderiyorlar ve bunun neticesinde Osmanlı Devleti Nuri Paşa komutasında Kafkas İslam Ordusu'nu gönderiyor fakat Osmanlı'nın Mondros Mütarekesi'ni imzalaması sebebiyle bu orduyu geri çekiyor ve Dağıstanlılar Beyaz ve Kızıl Rus ordularıyla çarpışmak zorunda kalıyor. Kuzey Kafkasyalılar her türlü mücadelelerine rağmen Bolşeviklere karşı başarı sağlayamamışlardır.

Hüseyin Baykara, "1905 ve 1917 Rus İnkılapları Arasında Azerbaycan'da Basın", Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.114-117

1800'lü yılların sonlarında çıkan gazeteler kapatıldıktan sonra 1905 yılına kadar Azerbaycan Türklerine basın yasaklanmıştır. Hâl böyle olunca Azerbaycan aydınları gizli basın evleri kurarak basın faaliyetlerine devam etmişlerdir. 1905'te yaşanan inkılaptan sonra ise Azerbaycanlılar pek çok matbaa açarak 1917'ye kadar kültürel bir patlama yaşamıştır. 1917'ye kadar çıkarılan dergi ve gazetelerden bazıları Debistan, Taze Hayat, İttifak, Mezeli, Kurtuluş, Açık Söz'dür. On iki yılda daha bunun gibi pek çok gazete ve dergi daha ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmelerden söylenebilir ki Azerbaycan'da millî bir devlet kurma fikri bu on iki yılda oluşmuştur.

İbrahim Yarkın, "Muhtar Türkistan ve Alaş Orda Hükümetleri ile Basmacılık Hareketi Hakkında", Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.36-43

Çarlık hükümeti yıkıldıktan sonra toplanan Türk kongrelerinde üzerinde durulan en önemli konulardan ikisi Türklerin topraklarının haksız yere ellerinden alınması ve Türkistan'a taşınan Rus nüfusu olmuştur. Bu gibi sebepler ve Çarlığın içinde bulunduğu durum Türkistan'da Türkistan Millî Muhtar cumhuriyeti ve Alaş Orda Hükümeti'nin kurulmasına vesile oldu. Böylece Türkistan'da 1917 yılında iki millî muhtar hükümet kurulmuştur. Fakat

Çarlık içerisindeyken bu milletler önemli mevkilere getirilmediği için idareyi kurmada çok büyük zorluklar yaşamışlardır.

Güney Türkistan'da Kokand millî hükümeti kurulmuş, iki ay varlığını sürdürebilen bu hükümetin silah gücü ile kanlı bir şekilde ortadan kaldırılması (1918) “Basmacılık Hareketi” diye anılan millî ayaklanmanın başlamasına sebep olmuştur (1918-1923). Bütün bir ülkeye yayılan bu ayaklanma Rus himayesine karşı başlatılmış bir kurtuluş mücadelesi olmuştur.

Hüseyin Baykara, “Azerbaycan Cumhuriyetinin İki Askeri Zaferi”, Cilt 3, Sayı 35, Eylül 1965, s.828-833

Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduğunda mücadele etmesi gereken pek çok konu ve kuvvetler vardı. Bunlardan biri Çarlık Rusya'nın Mugan ve Lenkeran vilayetlerindeki Türkleri yerlerinden edip buraya yerleştirilen Molokan diye anılan Rus göçmenlerinin Azerbaycan hükümetini tanımamalarıydı. 1919'da Millî Azerbaycan Ordusu bu bölgeleri hâkimiyetine almıştır. Diğer bir konu ise Ermenilerin Karabağ'da çıkardıkları isyandır. Azerbaycan hükümeti her iki durumdan da zafer ile çıkmıştır.

Ahmet Caferoğlu, “Türk-İslam Ordusu”, Cilt 3, Sayı 35, Eylül 1965, s.839-843

Bu yazıda Türkiye-Azerbaycan arasındaki iş birliğinin en iyi örneği olan Türk-İslam Ordusu anlatılmıştır. İslam Ordusu, 1918'de Osmanlı Devleti ve Azerbaycan arasında yapılan anlaşma gereğince Azerbaycan'ın yardım talebine karşılık kurulmuştur. Osmanlı ordusuna bağlı olarak oluşturulan bu ordunun başına Nuri Paşa geçirilmiştir. İçerisinde Azerbaycan askerlerinin de olduğu bu ordu ile Bakü pek çok düşmandan amansız bir mücadele verilerek kurtarılmıştır.

H. Z. Koşay, “Sadri Maksudi Arsal'ın Hizmetleri ve Millet Anlayışı”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.313-320

Yazar, Arsal'ın biyografisinden ziyade Türk milletine hizmetlerinden ve millet anlayışından bahsedeceğini belirtmiştir. Bu sebeple Sadri Maksudi Arsal'ın 1905 yılından sonraki Duma'da yer almasından bahsederek burada bazı noktaların üzerinde durmuştur. Ayrıca Arsal'ın devlet başkanı olarak seçilmesinden ve aktif mücadele yerine akademik mücadeleye

geçişinden de bahsetmiştir. Bundan sonra ise 1955 tarihinde yazmış olduğu eserinden yola çıkarak onun millet anlayışını da açıklamaya çalışmıştır.

“Sadri Maksudi’nin Siyasi Hayatından Bir Safha”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.326-327

Turanlı imzası ile yazılmış Tercüman gazetesinin 29 Aralık 1917 yılındaki yazıda Sadri Maksudi’nin Kadet Partisine üye olması ve Türk-Tatar sosyalistleri ile mücadele ettiğini anlatmaktadır. Bahsi geçen yazı burada verilmiştir. Yazıda verilene göre sosyalizmde işçi sınıfına sürekli ayırım yapılması Tatarlar gibi güçsüz milletler içindeki milliyet duygusunu azaltır. Sosyalizmin en kötü noktalarından biri de çoğu aydını halk düşmanı ilan etmesiydi. Hatta Sadri Maksudi’nin de Kadetler Partisi’nde verdiği nutku çarpıtılarak itibarı yok edilmeye çalışılmıştır.

“Bir Rus Parti Kongresinde Boğazları Müdafaa”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.328

Birinci Dünya Savaşı’nda Rusya savaştan çekildiğinde anlaşma şartları iktidarda bulunan Kadet Partisi’nde görüşülürken, Sadri Maksudi Sosyalistler tarafından tepki gösterilecek konuşma yapmıştır. Konuşmaya göre Maksudi, parti iktidarda diye Müslüman ve Türklerin desteğinin önemsiz olduğunu zannetmemeleri, Türkiye’nin yok edilmesine izin vermeyeceklerini, barış şartlarında Türkiye’nin başkenti ve boğazların alınmasına razı olmadıkları belirtmiştir.

Nakleden: Reşid Mazhar Ayda, “Sadri Maksudi’ye Dair Üç Fıkra”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.338-339

Yazıda, ikisi Türkiye’de biri de Rus Duma’sında gerçekleşmiş olan Sadri Maksudi’yle ilgili üç fıkra almaktadır.

A. Battal Tayman, “Ben Onu Gördüm (İsmail Gaspıralı Hakkında Notlar)”, Cilt 6, Sayı 69, Temmuz 1968, s.649-652

Bu yazı yazarın anısından oluşmaktadır. Buna göre yazar, Kahire’de bulunduğu sırada Gaspıralı da buradadır ve burada geçici olarak çıkaracağı gazete için Türkçe yazdıklarını Arapça’ya çevirecek bir Kırimli arıyor. Bunun haberini duyunca yazar bunu kabul ediyor ve

üzerine gazeteyi çıkarıyorlar. Gaspıralı iki üç sayı çıktıktan sonra gazeteyi kapatıyor, burada işlerini hallettikten sonra Kahire'den ayrılıyor. Yazar, bu yazı içerisinde Gaspıralı'nın burada neden bulunduğunu sorgulamıştır. Yazarın çıkardığı sonuca göre Gaspıralı Kahire'ye düşüncelerini İslam dünyasına da duyurmak için gelmiştir.

Altan Deliorman, “İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi”, Cilt 6, Sayı 69, Temmuz 1968, s.653-658

Gaspıralı İsmail Bey'in hayatı ile Tercüman gazetesi sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. İkisi birbirinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Gaspıralı, Türk dünyasının çırpındığı yıllarda Rus okulunda iken, daha sonradan Paris ve İstanbul'da bulunarak pek çok fikirle karşılaşmış ve kendi milletindeki eksikliğin eğitimsizlik, gerilik ve sefaletten kaynaklandığını görmüş ve bunları yenebilmek için ise yeni usul mektepler açmak, herkesin ulaşabileceği yayınlar yapmak, kızların da okumasını sağlamak gibi faaliyetlerin yapılması gerektiğini görmüş ve bu düşüncelerin herkese ulaşabilmesi için bu düşünceleri yayabileceği bir gazeteye ihtiyaç duymuştur. Bu gazete Rusya'dan çıkarabilmek için zorla izin aldığı Tercüman gazetesi olmuştur. Bu gazete Gaspıralı'nın fikirlerini daha geniş kitlelere ulaştıran “dilde, fikirde, işte birlik” parolasıyla millî bir gazeteydi. Onun gazetesinin etkisi Türk halkları için büyük olmuştur.

İbrahim Yarkın, “Buhara Hanlığı'nın Sovyet Rusya Tarafından Ortadan Kaldırılması ve Buhara Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu”, Cilt 7, Sayı 76, Şubat 1969, s.297-303

Buhara Hanlığı'nın Rus himayesine girmesi 1868'de yapılan anlaşma ile olmuştur. Bundan sonra Buhara, Rusya'nın himayesi altında kukla bir devlet konumuna girmiştir. Buhara'da hiçbir yeniliği kabul etmeyen kişilerin hâkimiyeti 1917'ye kadar devam etmiştir. 1918'de Buhara Emiri, Sovyet desteğini alan Genç Buharalılar ile karşı karşıya gelmiş fakat Emir onları püskürtmüştür. Bundan sonraki süreçte ise Genç Buharalılar Sovyet Rusya ile iş birliğine girdi ve Emire karşı propaganda faaliyetlerine başlamışlardır. Sovyetler 28 Ağustos 1920'de genç Buharalılara yardım bahanesiyle Buhara'ya saldırmışlar ve “İstiklal komitesi” tarafından Buhara devlet başkanı olarak Mirza Abdülkadir Muhiddin seçilmiş ve böylece Buhara Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Hüseyin Baykara, “Azerbaycan İstiklali Dramı”, Cilt 7, Sayı 79, 1969, s.481-493

Yazar, Fethi Tevetoğlu’nun “Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, 1910-1960” adlı kitabında “Azerbaycan İstiklali Dramı”nda komünistlerin oynadığı rolün üzerinde durulmadığı, konunun ayrıca ele alınmadığı belirtilerek bu konuyu açıklamak istemiştir. Azerbaycan’ın 1920’de Sovyet hâkimiyetine girmesiyle dünya basınında pek çok görüş olmakla birlikte hâkim görüşün Mustafa Kemal’in Azerbaycan’ın bağımsızlığını Anadolu millî mücadelesinde alacağı yardıma karşılık Rusya’ya verdiği görüşüdür. Yazar öncelikle bu görüşlere yer vererek daha sonra Azerbaycan’ın bağımsızlığını kaybetme sürecini detaylı bir şekilde anlatmış ve Azerbaycan’ın bağımsızlığını kaybedişinden dolayı duyduğu üzüntüyü bir alıntı yaparak ifade etmiştir.

İbrahim Yarkın, “Hive Hanlığı’nın Ortadan Kaldırılarak, Harezmi Halk Cumhuriyetinin Kuruluşu ve Sonunda Sovyetler Birliğine İlhakı”, Cilt 9, Sayı 99, Ocak 1971, s.237-245

Hive Hanlığı, Türkistan’ın parçalanmasından sonra kurulmuş, 1873 yılında Rus işgaline uğramış ve Rus işgalinden sonra Türkistan Umumi Valiliği’ne bağlanmıştır. Hive Hanlığı içerisinde genel olarak Türkmen gruplarının Özbek yönetimindeki hoşnutsuzlukları onların önder olarak Cüneyt Han’ı çıkarmasına sebep olur. Cüneyt Han, Rus devrimine kadar Ruslara karşı, 1917’den sonra ise Hive Hanına karşı mücadele eder. Hive hanına karşı mücadele eden bir diğer grup da Yaş Hiveliler’dir. Yaş Hiveliler’den Cüneyt Han ile iş birliği yapan grup Hive hanını öldürmüştür. Türkmen olan Cüneyt Han’ın bu sefer de Özbeklere eziyet etmesiyle Genç Hiveliler Sovyet Rusya’dan yardım istemişlerdir. Bu bahane ile Hive’ye giren Sovyet Rusya’nın yardımıyla 1920’de Harezmi Halk Cumhuriyeti Genç Hiveliler başkanlığında kurulmuştur. Rusya, kurulan bu devlete yüzünü hemen göstermemiş, onları gerçekten ayrı bir devlet görüyormuş gibi davranmıştır. Fakat Genç Hiveliler ile Sovyet Rusya’nın amaçları çatıştığı için önce Genç Hiveliler iktidardan uzaklaştırılmış, daha sonra ise 1924’te Harezmi Cumhuriyeti’ni Sovyetler Birliği’ne ilhak etmişlerdir.

Ülker Çağatay, “Hokand ve Alaşorda Milli Muhtariyetleri ve Mustafa Çokayoğlu”, Cilt 9, Sayı 100, Şubat 1971, s.381-385

Bolşevikler, Rusya’da hâkimiyeti ilk ele geçirdikleri zaman ülkede bir karmaşa başlamış, bunu fırsat bilen pek çok millet millî hareketlerde bulunmuştur. Bu hareketlerden biri de Türkistanlı aydınların Hokant’ta kongre toplayarak Hokant Milli Muhtariyeti’ni ve Alaş Orda Millî Muhtariyeti’ni ilan etmeleri olmuştur. Bu muhtariyetlerin kurulması halk içinde büyük coşkuya sebep olsa da Rusya’nın askerî kuvvetine karşı koyamamıştır. Alaş Orda Muhtariyeti’nin başında olan Çokayoğlu, mücadelesine Türkistan dışında çeşitli konferanslar vererek, dergiler çıkararak devam etmiştir. İstanbul’da çıkan “Yeni Türkistan” ile Berlin’de çıkan “Yaş Türkistan” dergileri bunlardandır. Ayrıca Çokayoğlu, yaptığı çalışmalarla Türkistan meselesini uluslararası konular arasına sokarak 13 Aralık Türkistan Günü olarak ilan edilmesini sağlamıştır. Yine Çokayoğlu, II. Dünya Savaşı’nda Almanların esir alınan Rusya Türklerinden bir lejyon oluşturarak bunun başına geçmiş fakat verdiği bu Türkistan mücadelesinde tiffuse yakalanarak hayatını kaybetmiştir

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Milliyetçi Şairi Çolpan’ın Belcivan Adlı Ağıt Şiiri”, Cilt 11, Sayı 123, Ocak 1973, s.162-166

Enver Paşa’nın Türkistan’a geliş sebebi buradaki Rus hâkimiyetini kırıp “Büyük Türkistan Devleti” kurmaktır. Bu uğurda hali hazırda var olan hareket "Basmacılık Hareketi” adını alarak Rusya’ya karşı mücadele başlamış fakat bu mücadelede Enver Paşa şehit düşmüştür. Onun ölümü pek çok millî şairin kalemine yansımış, işte Çolpan’ın yazdığı “Belcivan” şiiri de Enver Paşa’nın ölümü dolayısıyla duyulan acıdan ortaya çıkmıştır.

İbrahim Yarkın, “Buhara Halk Cumhuriyeti ve Bunun Ortadan Kaldırılarak Sovyetler Birliğine İlhakı”, Cilt 11, Sayı 124, 1973, s.242-253

Kızıl Ordu’nun Buhara’ya girmesiyle milliyetçi ve komünist Genç Buharalılar başkanlığında Buhara Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Kızıl Ordu müdahalesi ile Emir idaresi ortadan kaldırıldığında Rusya burada Sosyalist hükümet şekli kurmayı planlamıştı. Fakat burada hükümet kurulduktan sonra halk arasında Basmacılık hareketinin büyüme ihtimali Rusya’ya bu planı uygulamasına belli bir süre müsaade etmemiştir. Fakat kısa bir zaman sonra Sovyet Rusya, Buhara üzerinde baskısını arttırarak onun görüşüne hizmet

etmeyenleri idareden çıkarttı, halkın da desteğini alabilmek için bazı fırsatlar yarattı. Bu durum ise 1924 Eylül’de Buhara Kurultayı’nda Buhara’nın Sosyalist cumhuriyet ilan edilmesi ile sonuçlandı. Bu iki tarafın verdiği bir karar gibi görünse de Buhara’nın pek çok yönden bağımsızlığını kaybettiği bir anlaşma olmuştur. Anlaşmada Moskova’nın siyasi üstünlüğü kabul edilmektedir. Rusya, bundan sonra da buradaki gücünü arttırmak için zaman içinde kendi siyasi ideolojisine ait kişileri en önemli yerlere getirerek tam olarak hâkimiyeti eline almaya başlamıştır. Rusya, bunu aynı zamanda iktisadi yollarla da destekleyerek ilhakı tamamlamaya çalışmıştır.

Mehmet Kaplan, “Gaspıralı İsmail’in Avrupa Medeniyeti, Sosyalizm ve İslamiyet Hakkındaki Eseri”, Cilt 14, Sayı 180, Ekim 1977, s.716-731

Yazıda öncelikle Gaspıralı ve onun faaliyetleri kısaca anlatılmıştır. Yazının son on üç sayfasında ise yazarın Türkiye Türkçesine çevirmiş olduğu, Gaspıralı’nın eseri olan “Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene” adlı eseri verilmiştir. Gaspıralı burada Avrupa medeniyetinin tamamen gösterişten ibaret olduğunu, bu medeniyete özenmeyi bırakıp tecrübelerini alarak sadece bu şekilde yararlanmak gerektiğini belirtmektedir.

Yazar, çoğu dış Türk aydınının gerektiği şekilde tanınmadıklarını, unutulduklarını, buna sebep olarak da eserleri tercüme edilmediği için bu kaynaklara ulaşılmaması olduğunu belirtmektedir. Hem bu sebeple hem de Gaspıralı’yı daha iyi anlamak için onun bu eserini tercüme etmiştir. Yazar böylece Gaspıralı’ya karşı ilginin artacağını ummaktadır.

Mehmet Saray, “Türkiye Dışındaki Türklerin Basın Hayatı (XIX. Asır)”, Cilt 26, Sayı 287, Mart 1987, s.129-137

Yazıda öncelikle Türk gazeteciliği ve Rusya Türkleri hariç diğer dış Türklerin gazeteciliği hakkında bilgi verildikten sonra yazının asıl konusu olan Rusya Türklerindeki basın hayatı anlatılmıştır. Rusya Türklerinin basın hayatında Gaspıralı’nın çok önemli bir yeri olduğu, Gaspıralı’nın Tercüman gazetesini çıkarmak için verdiği mücadele, gazete çıkmaya başladıktan sonra ise belirttiği düşünceler sebebiyle belli bir kesimin tepkisine verdiği mücadele, “dilde, fikirde ve işte birlik” parolasıyla eğitimin ıslahı için verdiği mücadele anlatılmıştır. Bunun haricinde çıkan gazetelerin ise isimleri verilmiştir.

Şükrü Elçin, “İsmail Gaspıralı, Eğitim ve Öğretim Problemleri”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.275-279

Eğitim ve öğretim aslında dünyaya gelindiği anda başlar ve özellikle anne başta gelen eğitici ve öğretici kişidir. Bu bağlamda bakıldığında Gaspıralı'nın kurmak istediği mekteplerde kızların da okutulması fikrinin temelinde bu yatmakta idi. Özellikle Müslüman olduktan sonra 15. yüzyıla kadar eğitimde medreselerde sağlanan gelişim bundan sonrasında ilimden uzaklaşmaya ve cehalet yuvası haline gelmeye başlamışlardır. Bu durum 19. yüzyıla kadar artarak devam etmiştir.

İsmail Gaspıralı ise gençlik yıllarında eğitimini Slav milliyetçiliği ve Batı usulü bilgilerin verildiği okullarda geçirmiş, Batı'nın medeniyetinin eksik ve iyi olan yönlerini yakından görmüş ve tüm bunlar kendi halkının içinde bulunduğu durumu daha iyi anlamasına sebep olmuştur. Gaspıralı, Türklerin kullandığı alfabenin Türk dil sistemine uygun olmadığını ve bu durumun Türklerde eğitimin yaygınlaşmasını engellediğini görmüş, bu sebeple Usul-ü Cedit adını verdiği mekteplerde sesli harflere dayalı alfabeyi oluşturmuştur. Pek çok tepkiyle karşılaşan Gaspıralı, 35 yıl boyunca bu amacından şaşmadan ve durmadan devam etmiştir.

Mustafa Kafalı, “İsmail Gaspıralı'nın Yayımcılığı ve Gazeteciliği”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.302-307

Pek çok yönde vasfı olan İsmail Gaspıralı'nın bu yazıda gazeteciliği ve yayımcılığı üzerinde durulmuştur. Gaspıralı'nın gazete çıkarmak için girişimleri 1879'da başlasa da izin alamamış 1883'e kadar kısa süreli gazeteler çıkarıp makaleler yazmıştır. 1883'de ise Tercüman gazetesini çıkarma izni almış, bu tarihten itibaren sade bir dille “dilde, fikirde, işte birlik” parolasıyla gazetesini ölene kadar çıkarmıştır. Tercüman gazetesinin yanında pek çok roman, hikâye, edebi ve fennî risale de yayımlamıştır. “Kadınlar Ülkesi”, “Türkistan Uleması”, “Arslan Kız”, “Beden-i İnsan”, “Nasihat-i Tıbbiye”, “Zoraki Tabib” onun ortaya koyduğu çalışmalardan bazılarıdır. Yazılarında sadece Kırım'dan değil genel olarak Türk dünyasından bahseden Gaspıralı yayın hayatını 35 yıl boyunca devam ettirmiştir.

Mehmet Saray, “Gaspıralı'nın Türk Dünyasında Verdiği Dil ve Kültür Birliği Mücadelesi”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.308-315

Gaspıralı 1874 yılında Osmanlı ülkesine geldiği dönemde buradaki aydınların Türk dili üzerine yaptıkları tartışmalara bizzat şahit olmuştur. Gaspıralı buradaki genel görüşün Türkçe'nin millî dil olarak gelişmesi kanısında olduğunu görmüş ve Kırım'a döndüğünde o da aynı usulü uygulayarak Kırım Türklerinin dillerini sadeleştirme yoluna gitmiş, zamanla bunu daha da geliştirmiştir. O, gelişen bu düşüncelerini çıkardığı Tercüman gazetesinde uygulayarak Türk dünyasının tamamının anlayacağı bir şekilde yazılarını oraya koymuş ve meslektaşlarını da sade dil kullanmaya teşvik etmiştir. Yazar, bu düşüncenin amacına ulaştığını ve gayet başarılı olduğunu, günümüzde ise Sovyet Türklerinin Latin alfabesi temelli alfabelerini oluşturarak dil ve kültür birliğinin tamamlanması gerektiğini belirtmektedir.

Mustafa Balcıoğlu, "Teşkilat-ı Mahsusa Belgelerine Göre Bolşevik İhtilali Sırasında Kırım Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesi", Cilt 30, Sayı 343, Kasım 1991, s.687-695

Yazar, Kırım Türklerinin İsmail Gaspıralı'nın oluşturduğu fikir ve düşünceleriyle yola çıkıp Rusya'da yaşanan ihtilal ortamından yararlanarak verdikleri bağımsızlık mücadelesini işlemiştir. Bu mücadele Numan Çelebi Cihan önderliğinde bir komite tarafından yürütülmüştür. Kırımlılar komite önderliğinde bağımsızlık mücadelesini yürütürken Ukrayna'nın da bağımsızlığını ilan etmesi onların bağımsızlık düşüncesini güçlendirmiştir. Bolşeviklere karşı verilen bu mücadelede Kırım Türklerinin önderi Numan Çelebi öldürülmüş, Kırım Bolşevikler tarafından işgal edilmiştir. Numan Çelebi'den sonra bu mücadeleyi Cafer Seydahmet devam ettirmeye çalışmış fakat şartlardan dolayı bu da gerçekleşmemiştir. Osmanlı'dan da bekledikleri yardımı alamayan Kırım Türklerinin Bolşevik hâkimiyetine girmesini kolaylaştırmıştır.

Mustafa Balcıoğlu, "Bolşevik İhtilali Sırasında Teşkilat-ı Mahsusa'nın Rusya'daki Faaliyetleri", Cilt 33, Sayı 347, Mart 1992, s.137-146

Osmanlı'nın İstihbarat kuruluşu olan Teşkilat-ı Mahsusa, Türklerin yoğun bulunduğu Rusya'da faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Dünya savaşı öncesinde başlayan bu faaliyet savaş sırasında ve Bolşevik ihtilali sırasında da devam etmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa önderliğinde kurulan Kafkas İhtilal Cemiyeti çerçevesinde silahlı çeteler kurularak Rusya'ya karşı güç oluşturulurken Gürcü, Çerkes, Dağıstan gibi Kafkas kavimleri bu faaliyetlere katılarak maddi ve manevi desteklerini Osmanlı'dan karşılamaya çalışmışlardır. Teşkilat-ı

Mahsusa'nın faaliyetleri sadece Kafkasya'daki Türkler ile sınırlı kalmamış Türkistan Türklerini de destekleyerek buralarda propagandalar yapmışlardır. Tüm bunlara rağmen Osmanlı'nın savaşta yenilmesi verdikleri bu mücadelede Rusya Türkleri için de aynı sonucu doğurmuştur.

Bilge Ercilasun, “1908-1920 Yılları Arasında İdil-Ural Aydınlarının Türkiye’deki Faaliyetleri”, Cilt 33, Sayı 356, Aralık 1992, s.719-725

Çarlık devrinin kapanma sürecinde ülkenin içinde bulunduğu durum ve Rusya Türk aydınlarının birtakım faaliyetleri onların Rusya içerisinde yaşama ve hareket imkânını kesmiştir. Bu gibi sebeplerle Türkiye’de gerek siyasi alanda gerek fikir bakımından öncülük edecek olan pek çok Rusya Türkü Türkiye’ye gelmiştir. Yazıda bunlardan sadece İdil-Ural Türklerinden ve 1908-1920 yılları arasında faaliyette bulunanlardan bahsedilmiştir. Yazıda onların faaliyetleri aktif çalışmalar, yurt dışı faaliyetleri ve yazı ve yayın olarak üç başlık altında incelenmiştir. Onların yararı sadece kurulmak üzere olan Türkiye Cumhuriyeti’ne değil Rusya hâkimiyetindekilere de olmuştur. Fikir ve düşünce açısından, onların seslerini dünyaya duyurmaya çalışmak açısından da yardım etmeye çalışmışlardır.

Mesut Çapa, “Yusuf Akçura’nın Rusya Seyahati ve Türk Esirleri”, Cilt 34, Sayı 366, Ekim 1993, s.608-622

Yusuf Akçura, 1918-1919 yıllarında Türk harp esirleri hakkında bilgi toplamak için Kızılay Murahhası olarak Rusya’da bulunmuştur. Genel olarak Osmanlı Türk esirlerinin durumu, karşılaştıkları davranış, vs. hakkında bilgi verilen bu yazıda aynı zamanda Rusya Türklerinin millî mücadelelerde bulunduğu bu dönem hakkında da önemli bilgiler verilmiştir. Türk esirlerin Rusya’daki millî hareketlere katılarak burada aktif rol oynadıkları, pek çok sahada buradaki Türk gruplarına yardımcı oldukları da anlatılmıştır.

Ramile Yarullina, (Ter. Özkan Öztekten), “Reformcu Tukay ve İshaki’nin Eserlerinde Millet Kaderi Meselesinin Yansımaları”, Cilt 38, Sayı 409, Mayıs 1997, s.306-312

Her ikisi de Türklerin neden geri kaldığı meselelerine kafa yormuş ve bunlar hakkında eser meydana getirmekten korkmamış kişilerdir. Ayaz İshaki Türk milletlerindeki çöküşün sebebinin daha çok ruhî-ahlaki sebebi üzerine durur. Tukay ise Tatarların birlik olmaması

ve ileri adım atmamalarını sebep göstermiştir. Tukay Tatarların diğer milletlerden geri kalmasının sebeplerinden çok onların bu durumdan nasıl kurtarılacağı ile ilgilenmiş, bu durumun sebeplerine çok fazla eğilmemeye çalışmıştır. İshaki ise bu çöküşün sebeplerini korkmadan dile getirmiştir. Fakat her ikisi de Tatarların ilerlemesini bilim ve eğitimde görmüşler, kendi kaderleriyle milletlerinin kaderini farklı görmemiştir.

Ali Erol, “Azerbaycan’da Eğitim Sisteminde Millî Sınırların Teşkilinde İlk Adım”, Cilt 45, Sayı 495-496, Temmuz-Ağustos 2004, s.653-661

19. yüzyılın başından itibaren eğitim meselesinin edebi çevrelerde Azerbaycan’da sürekli konuşulup tartışıldığı, kongreler düzenlediğini belirten yazar, III. Umum Rusya Müslümanları Kongresi, I. Muallimler Kurultay gibi toplantılarda ilk defa alınan kararları uygulayarak okul kitapları çıkaran kişi Abdullah Şaik olduğunu belirtmektedir. Hazırladığı ilk ders kitabı 1907’de çocuklar için olan Uşaq Çéşme’yi oluşturur. Bundan sonrasında da pedagojik anlamda önemli çalışmalar yapan Abdullah Şaik, çalışmalarında millî dil ve milli eğitim kavramları üzerinde açıkça durmuş, bunların önemini bilerek bu kavramlara sahip eğitim verilebilmesi için uğraşmıştır. Özellikle ihtilal olduktan sonraki süreçte, dönemin ortamından yararlanarak millî sınıflar açmayı başarabilen Abdullah Şaik çalışmalarını büyük bir titizlikle 1931 yılında görevini bırakana kadar devam ettirir. Görevi bırakmasına sebep olarak hastalığının yanı sıra siyasi sıkıntılar olduğu tahmin edilen Abdullah Şaik, Azerbaycan’da eğitimin millîleşmesi konusunda yaptığı faaliyetlerinden dolayı “halk muallimi” olarak anılmaktadır.

Dönemin Fikir Hareketleriyle İlgili Yazılar

A. Battal-Taymas, “Türk Dünyasında Usulü Cedid Hareketi”, Cilt 2, Sayı 18, Nisan 1964, s.119-125

Türk dünyasında “Usul-ü Cedit” hareketinin öncüsü olan İsmail Gaspıralı, Türk dünyasının meseleleriyle ilgilenen fikir adamıdır. Türk dünyasını, dünyada olan gelişmelerden haberdar etmek, onların gözünü açabilmek için 1883’de Tercüman Gazetesi’ni çıkarmaya başlamıştır. Bunun yanında Gaspıralı “Usul-ü Cedit okulları” da açmıştır. Bu okulun öğrencilere okuma-yazmayı kırk beş günde öğrettiğini duyan diğer Türk ülkelerindeki öğretmenler de buraya gelip sistemi öğrenmişlerdir. Sadece bununla değil, Gaspıralı da bu yeni sistemi

yaygınlaştırmak için seyahatlerde bulunmuştur. Usul-ü Cedit hareketleri gelişimini en yavaş Türkistan'da gösterirken bu fikrin en çabuk benimsendiği ve Gaspıralı'ya destek çıkan yer Kazan olmuştur.

Usul-ü Cedit, isminden de anlaşılacağı üzere yeni bir eğitim sistemi getirmiştir. Artık mektep medreselerden ayrılacak, öğretmenler maaş alacak, eğitim belli bir yaş kriterine göre ve bu yaşlara göre ders kitapları ile olacaktı. Bu uğurda ise iki büyük zorluk vardı: maddiyat ve muhalif sınıf. Fakat sonuç olarak bu iki büyük engele rağmen okullarda artış devam etmiştir.

Ayhan Göksan, “Gaspıralı İsmail Bey ve Usulü Ceditçiliği”, Cilt 2, Sayı 18, Nisan 1964, s.126-129

Usul-ü Cedit hareketi Gaspıralı ile başlamış fakat ondan öncede olan bir harekettir. Öncekilerden farklı olarak Gaspıralı harekete geçebilmiştir. Onu diğerlerinden ayıran nokta dışarıya yaptığı seyahatler olmuş ve düşüncelerini 1883'de “Tercüman” adlı gazeteyle aktarmaya, yapılması gerekenleri, eksikleri söylemeye başlamıştır. Gazetede kadınların olması gereken mevkiden, eğitim bozukluklarından sürekli bahsetmiştir. Bu harekete karşı grup, muhafazakârlar olmuştur. Fakat gazete vesilesiyle anlattığı bu okul ve eğitim sistemine kısa bir süre sonra geçiş yapabilmiş, ilk cedit okullarını açmıştır. Bu hareket 1905 ihtilalinden itibaren daha da güçlenmiştir. Gaspıralı'nın faaliyetleri eğitim açısından başarıya ulaşmış olduğu söylenebilir ama diğer açılardan tam olarak bir başarıdan söz edilemez.

Ahmet Caferoğlu, “Ziya Gökalp'in Azerbaycan Türklüğü Üzerindeki Tesiri”, Cilt 2, Sayı 24, Ekim 1964, s.10-15

Ziya Gökalp'in düşünce ve fikirleri Azerbaycan'ın kurtuluş felsefesine etki edecek kadar güçlü olduğu kabul edilir. Ziya Gökalp Azerbaycan Türklüğünün esaslarının Gaspıralı'nın Tercümanı, Mirza Fethi Ahundzade'nin Avrupa dillerine çevrilen eseri ile oluştuğunu söylemiştir. Ayrıca Gökalp, Azerbaycan toplum hayatında Sünnilik ve Şiilik tartışmasının Türklük mücadelesini engelleyeceğini belirtmiş ve bu sorunun Türklük ve İslamlık olarak değiştirmenin kendi fikirlerinin gelişimi için uygun olacağını belirtmiştir.

Gökalp fikirlerinin, “Çarlık” etkeninden dolayı Azerbaycan’a girişi kolay olmamış fakat Rusya dışına sürülenlerin bu fikirlerle tanışabilmesi ve Azerbaycan’a götürebilmeleri için fırsat olmuştur. Rusya’dan sürülenler Gökalp’in fikirlerini benimsemiş, kendi ülkelerinde resmen Gökalp olmuşlardır. Resulzade’nin “Açık Söz” gazetesindeki Ziya Beycilik sloganı ile Müsâvat Partisi programının önsözüne yerleştirilen Gökalp’in “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim” formülü ile bu yol Millî Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kuruluşuna gitmiştir.

Şeref Kalaycıoğlu, “Doğumunun 100. Yılında Ayaz İshaki’nin Unutulmuş Bir Yazısı”, Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.349-353

Yazar, öncelikle diğer kültürlerle hayran kişileri ve Türk tarihinde önemli yeri olan kişilerin artık unutulmasını eleştirmiştir. Bu sebeple kısaca Ayaz İshaki’yi tanıtarak onun 1911’de Türk Derneği dergisinde yayınlanmış yazısını bizzat vermiştir. Makalenin adı “Tatar Edebiyatının Tarihçesi”dir. Makalede Kazan Hanlığı’nın Rus himayesine girerken ülkenin Ruslar tarafından yakılıp yıkıldığı ve edebiyatları hakkında hiçbir bilginin olmadığını, Tatar halkının 18. yüzyılda Buhara’ya gitmeye başladıktan sonra uyanmaya başladıkları, bu süreçten sonra ilk matbaa kurulması ve yayınlar yapılması, Abdülkayyum Nâsırî’nin pek çok alanda eser yazdığı ve yenilikçiliğe açık olduğundan bahsedilmiştir. İshaki, Nâsırî’yi daha ayrıntılı ele almış, onun Türk diline büyük hizmetler yaptığından fakat yeni hayat taraftarlarının olduğu gibi eski hayat taraftarlarının da olması sebebiyle çekişmeler olduğundan, Tatar edebiyatının bu devrelerden geçerek bağımsız edebiyat haline geldiğinden bahsetmiştir.

Çağatay Koçar, “Türkistan’da Ceditçilik Hareketinin Başlaması”, Cilt 24, Sayı 269, Eylül 1985, s.582-589

Türkistan’da özellikle 19. yüzyıldan itibaren eğitim daha sonraları toplumsal alanda yapılan yenilikler Ceditçilik olarak adlandırılmıştır. Rusya içerisinde olan gelişmeler, Türkiye’den gelen öğrencilerin eğitime ve hürriyete bakışları Türkistanlılar arasında bir bilinç oluşturmıştır. Ceditçilik hareketi ilk önce eğitim alanında kendini göstermiş, sonraları halkın kalkınması haline gelen millî bir hareket haline gelmiştir. Bu hareket aynı zamanda edebiyat hayatında da Türkistan aydınlarının eserlerinde açık bir şekilde görülmektedir.

Ahmet Baytursun, Kasım Tınıstanuulu, Abdurrauf Fıtrat, Mir Yakup Dulat dönemin aydınlarından sadece bazılarıdır.

Ferhat Tamir, “Ayaz İshaki’nin “Türk Dünyasında Ortak Yazı Dili” Konusunu İnceleyen Bir Yazısı”, Cilt 29, Sayı 331, Kasım 1990, s.656-671

1925 yılında Türk Yurdu dergisinde yayınlanmış bu yazıda İshaki, Türk dünyasında ortak dil konusunu işlemiştir. Buna göre Türk dili önceden beri güney ve kuzeydoğu lehçeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Bulunan bu küçük farkların bu iki lehçenin ayrı diller olduğu anlamına gelmediğine vurgu yapan yazar, Türk dilinin yabancı dillerin etkisinde kalmasıyla, özellikle Arap ve Fars edebiyatına ait eserlerin tercüme olarak değil aynen alınmasıyla, bu hale geldiğini hatta Türklük ruhunu kaybettiğini belirtmiştir. Türk dillerinin kendini en iyi koruduğu yer Arap ve Acem illerinin dışında kalan yerler olmuştur. Fakat bu lehçeler de Rus diline maruz kalmışlardır. Rus etkisinden kurtulmaya çalışılan millî hareketlerin güçlendiği dönem işe yaramış fakat bu dönem çok kısa sürdüğü için amaca ulaşamamıştır. Afganistan, Çin ve İran’da da aynı durum yaşanmış, Türkçülük hareketi bu bölgelerde de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Türk birliği düşüncesi genel olarak, 1800’lü yılların sonunda kendini göstermiş ve Türk aydınları lehçe farkı gözetmeksizin Türkçe konuşan tüm toplulukları birleştirecek edebi bir Türk dili oluşturmaya karar vermiştir. Buna itiraz eden aydınlar da bulunmasına rağmen, bu şekilde hareket etmek ilmî ve edebi güçlerin hep birlikte yükselmesine ve güçlenmesine vasıta olmuş olacaktır. Yazar, bu durumun Türkler için, Türk sahası büyük olduğundan ve bir merkez etrafından toplanmanın zorluğundan dolayı çok zor olduğunu değinerek, Güney Türklüğünün merkezi İstanbul olduğunu fakat bu durumun da değişmekte olduğunu ve değişmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre merkez daha doğuya kaydırılmalıdır ve bu durum Rusya Türkleri için de daha yararlı olacaktır. Rusya Türkleri için ise böyle bir merkezin olamayacağını da belirtmiştir.

Sevgi Kafalı, “İsmail Bey Gaspıralı’nın Fikir Dünyası ve Batı Türklüğü”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.290-301

Yazar İsmail Gaspıralı’yı Türk fikir hayatında bir milat olarak görmekte, bu yüzden Türk fikir hayatını değerlendirirken milattan önce ve sonra olarak adlandırmaktadır. Gaspıralı’nın

fikir dünyasının bu şekilde gelişme sebebini ise Batı yani Osmanlı Türklüğü, Doğu ve Kuzey Türklüğü, Batı medeniyet ve kültürünü çok iyi tanınması olarak açıklamaktadır. Batı Türklüğünü çok iyi bilen Gaspıralı, Batı Türklüğüne dâhil olan kişileri ve buralarda olan gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Özellikle Namık Kemal ile düşüncelerindeki benzerlik dikkat çekicidir. Gaspıralı ayrıca yine dönemin adamlarından olan Süleyman Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Cevdet Paşa, Şeyh Cemalettin Efendi'den de etkilenmiştir. Bu bahsi geçen isimlerin çoğunda Gaspıralı'da etkisi görülmektedir. Gaspıralı'nın fikir dünyasının oluşmasını sağlayan Batı Türklüğü, aynı zamanda onun ortaya koyduğu fikir hareketlerinden etkilenmiştir.

Tuncer Gülensoy, “İsmail Gaspıralı ve Anadolu Türklüğü”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.321-324

Pek çok çeşitli isimlerle adlandırılan Türkler varlıklarını, benliklerini kaybetmeden bugüne kadar gelmişlerdir. Bu birliğin bozulmamasının sebebi ise dil birliğidir. Gaspıralı da bunun farkında olan ve “dilde, fikirde, işte birlik” sloganıyla gazetecilik yapmış biridir. İsmail Gaspıralı yaptığı tüm faaliyetler boyunca Anadolu'da olan gelişmelerle yakından ilgilenmiştir. Gaspıralı Anadolu Türklerindeki fikir hareketlerinden ne kadar etkilenmişse Anadolu Türkleri de Gaspıralı'nın fikir ve düşüncelerinden etkilenmiştir. Milletine pek çok hizmeti bulunan bu kişi ise günümüz Türkiye'sinde pek bilinmemekte ve onun kendisi, fikir ve düşüncelerinin bilinmesi için Türkiye'nin bazı faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

A. B. Ercilasun, “İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.329-336

Yazar, Gaspıralı hakkında yapılan çalışmaları ve Gaspıralı'nın kendi yazdığı makale ve eserleri incelediğinde fikirlerini üç kısma ayırmayı uygun görmüştür. Buna göre yazar Gaspıralı'nın fikirlerini “batının faydalı fikirlerini Müslüman dünyasında yaymak”, “eğitimde ıslah” ve “Osmanlı Türkçesini Türk dünyasında ortak dil haline getirmek” başlıkları altında toplamıştır. Bu başlıklar altındaki faaliyetlerini açıklamıştır.

Sadık Kemal Tural, “Gaspıralı İsmail Bey’in Osmanlı Türkiyesine Tesirleri”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.339-346

1800’lü yıllardan itibaren Osmanlı ülkesinde millî hareket ve düşünceler kendini göstermesine rağmen kendini çok belli etmemiştir. Türk aydınlarını uyandıran en önemli şeylerden ilki Mehmet Emin Yurdakul’un millî kimliğe vurgu yapan bir manzumesi, ikincisi ise İsmail Gaspıralı’nın “Tercüman” gazetesi olmuştur. Tercüman gazetesi Osmanlı ülkesinde Türk aydınları tarafından çok okunan bir gazeteydi. Gazeteden etkileniş o kadar olacak ki 1909’da çıkmaya başlayan “Türk Derneği” dergisi incelendiğinde dergide var olan fikirler aynen Gaspıralı’dan alındığı dikkat çeker. Yine Osmanlı Türk aydınlarının çıkarmış oldukları Genç Kalemler, Türk Yurdu dergileri Gaspıralı’nın fikirlerine dayanmaktadır. Gaspıralı’nın dilde, fikirde, işte birlik” sloganına dayan daha pek çok yayın ortaya çıkmıştır. Bu çıkan gazete ve dergilerin hepsi İsmail Gaspıralı’dan doğup büyüyen düşüncelerdir. Bu düşünceler Osmanlı aydınları ile genişlemiş ve sistemleşmiştir.

Zühal Yüksel, “Gaspıralı İsmail Bey’in Anadolu Türklüğü’ne Tesirleri”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.379-384

İsmail Gaspıralı’nın fikir ve düşüncelerinin etkileme sahası Anadolu Türklüğü, Rusya Türklüğü ve diğer İslam ülkeleri olarak üç sahada incelenebilir. Yazının konusu olarak Gaspıralı’nın Anadolu Türklüğündeki etkisine bakıldığında gerek bu düşüncelerin ortaya çıktığı dönemde gerekse sonrasında da bu düşüncelerin etkisi kendini Anadolu sahasında göstermiştir. Yani Gaspıralı’nın Anadolu Türklüğünü etkileme dönemi 1883-1918 ve 1919 ve sonrası şeklinde ikiye ayrılabilir. Türklük düşüncesinin tek çıkar yol olduğunun anlaşılmasını sağlayan İsmail Gaspıralı ve onun çıkardığı Tercüman gazetesi olmuştur. Gaspıralı’nın düşüncelerinden etkilenen Osmanlı’daki genç aydınların çıkardıkları dergilerde de bu etkinin olduğu açıkça belli olmaktadır. Bu etki siyasi alanda da kendini göstermiş ve İttihat ve Terakki önderliğinde yapılan yenilikler, İsmail Gaspıralı’nın savunduğu düşüncelerin Osmanlı ülkesinde uygulamaya geçtiğini göstermiştir. Millî Mücadele döneminden sonra ise Anadolu Türklüğü Mustafa Kemal Atatürk şahsiyetinde kaderine yön vermiştir. O’nun fikirlerine yön verenler ise Gaspıralı’nın etkisi altında kalan Namık Kemal ve Ziya Gökalp olmuştur. Buradan da denilebilir ki Atatürk, ülkeyi şekillendirirken aslında Gaspıralı’nın fikirleriyle şekillendirmiştir. Yapılan uygulamalar da bunun kanıtıdır.

Hakan Kırımlı, “İsmail Bey Gaspıralı Yaş Tatarlar ve “Tilde Birlik” Meselesi”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.385-388

İsmail Gaspıralı'nın fikirlerinin temelinde Türkler arasında birlik meselesi yatmaktaydı ve buna giden yolun da eğitim ve medeniyette ilerlemeyle sağlanacağını çok iyi biliyordu. Ona göre Rusya Türklerinin kaderi ortak olduğu gibi dili de ortak olmalıydı. Bu düşüncelerle olmasını istediği dili, yani sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi'ni, Tercüman gazetesinin dili olarak kullanmıştır. Gaspıralı'nın fikirleri Türk dünyasını ne kadar etkilese de bu fikirlerin asıl taşındığı ve etkisini gösterdiği yer Kırım olmuştur. Kırım gençlerinin yahut Yaş Tatarları 1905 yılından itibaren aktif faaliyete geçmişler ve bu faaliyetlerinde de Gaspıralı'nın çizgisinden gitmişlerdir.

Selim Hazbiyevic, “İsmail (Bey) Gaspıralı, Pantürkizm ve Polonya ile Münasebeti”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.316-318

Yazıda Panslavizm'e karşı Gaspıralı'nın sahip olduğu ve geliştirdiği Pantürkizm fikri incelenmiştir. Panslavizm'in bir cephesi Polonya (Leh) milliyetçiliğidir. Bu cephe Büyük Rus Milliyetçiliğine tamamen zıt olmanın yanında istibdat rejimlerini reddederek Rus milletine ait tek bir “Slav milleti” fikrini savunmaktadır. Gaspıralı'nın fikri Polonyalı şair Adam Mıtskevici'nin ortaya attığı Panslavizm'in bu cephesi ile örtüşmektedir. Bu sebeple olacak ki son yüzyılda da Polonya hükümeti Tatar Türklerinin özgürlük mücadelelerini desteklemiştir.

Diğer

Ahmet Caferoğlu, “Sağol Mustafa Kemal”, Cilt 4, Sayı 37, Kasım 1965, 80-83

Mustafa Kemal'in başlattığı mücadele diğer Türk ülkeleri için bir umut, bir uyarıcı olmuştur. Onun mücadelesinden esinlenerek sonu olumsuz biten pek çok isyan çıkarmışlardır. Rusya Türkleri açısından başlanılan bu mücadele olumsuz sonuçlanmışsa bile Mustafa Kemal'in başlattığı mücadele ruhu hala sönmemiştir. Atatürk ve mücadelesi, Sovyet Rusya'daki Türklerde var olan bu cumhuriyet rejimlerinin asıl kurucusudur. Resmiyette Sovyetlerin bu cumhuriyetleri kurması bir şey ifade etmemektedir.

Fethi Tevetoğlu, “Mustafa Suphi’nin Bakü’de Kurduğu: Türkiye Komünist Partisi (I)”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.355-363

Yazıda öncelikle partinin 45. Yılı kuruluş sebebiyle Yakub Demir takma isimli kişinin yapmış olduğu konuşma verilmiştir. Bu konuşmada partinin neden Bakü’de kurulduğu, nasıl oluştuğu, ilk kongreye gelen delegelerin sayısı hakkında bilgi verilmektedir. Yazıda Suphi’nin amacının Türkiye’deki millî mücadeleyi komünist ihtilaline çevirmek olduğu belirtilmektedir. Mustafa Suphi’nin hayatına yer verilerek onun komünistlik ile ilgili Rusya’daki faaliyetleri hakkında daha detaylı bilgi veren yazarın belirttiğine göre Suphi, ihtilalden sonra Tatar-Başkurt inkılapçıları ile ilk Türk komünist gazetesi Yeni Dünya’yı neşretmeye başlamıştır. Ayrıca ilk Türk sol sosyalistlerin I. kongresini açmış ve Rusya’daki Türkleri ve Osmanlı esir Türkleri uyarmak ve Rus inkılabını anlatmak için Kazan, Samara, Astarhan gibi pek çok şehirde Türk komünist teşkilatları meydana getirmiştir. Kurulan bu teşkilatlar ile toplanan delegelerle Bakü’de Türkiye Komünist Partisi kurulmuş ve bundan sonra Suphi Türkiye’ye geçmiştir. Mustafa Suphi’nin Türkiye’ye geçmesinden sonra yaşananlar da yazının ikinci bölümünde anlatılacaktır.

Necati Akder, “Bir Neslin Dramı” Üzerinde Düşünceler: I”, Cilt 9, Sayı 99, Ocak 1971, s.194-218

Birkaç yıl önce yayınlanmış olan “Bir Neslin Dramı”, Hüsamettin Tugaç’ın cephe ve esaret hatıralarından oluşturduğu bir eserdir. Bu eserde Türk istiklalini kurtarmak için her şeyi göze almış nesil ile sonraki nesil arasında kaos yaratılmaya çalışıldığını, hatıralarında Türk milliyetçiliğinin emperyalizm olarak gösterilen dışı Türkler mevzusunu kendi gözlemleriyle ve edindiği tecrübelerle anlatmaktadır. Tugaç, Ruslar tarafından esir edilmesini, 1917 Rus devrimi sırasında kaçtığını, Orta Asya’da gördüklerini ve yaşadıklarını anlatırken, Akder ise, kitap yazarının yaşadıklarını nasıl değerlendirdiğini inceleyip, kendi düşüncelerine de yer vermiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Milliyetçi Şairlerinden Birkaç Şiir”, Cilt 13, Sayı 157, Kasım 1975, s.31-36

Türkistan milliyetçilerinin bazıları içinde bulundukları durumu şiirlerle ifade etmeye, seslerini bu şekilde duyurmaya çalışmışlardır. Dönemin Rusyasının uyguladığı baskı ve

zulümden dolayı şiirlerinde kişen (pranga, zincir), yav (düşman), yırtkılar (yırtıcılar) gibi simgesel ifadeler kullanmışlardır. Yazar, başlangıçtan günümüze kadar Türk edebiyat tarihi yazılsa dış Türklerin de unutulmayacağına vurgu yaparak Çolpan ve Abdurrauf Fıtrat'ın şiirlerine yer vermiştir.

Seniye Işıkkay, “Abdülkadir İnan”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.219

Yakın bir tarihte vefat eden İnan için yazılmış bir şiirdir. Şiirde İnal'dan esen meltem, Ural'dan doğan güneş, aydınlatan ışık olarak bahsedilmiş, onun kattıkları şiir yoluyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Muhammed Ayaz İshaki, “İle Doğru (İlge Taba), Cilt 20, Sayı 228, Nisan 1982, s.390-393

İshaki, başka bir milletin hakimiyetinde yaşayan milletlerin tüm güçlerini ikiye böldüklerini belirtmiştir: iç saf ve dış saf. İç saf, esir milletlerin kendini korurken gelişmeye devam etmesi, bunun için çabalaması, dış saf ise kimliğini dış tehditlere karşı koruma savaşıdır. Yazar, dış savaş ile uğraşmaktan iç safta gelişemediklerini, tüm güçlerini Ruslaştırma ve Hristiyanlaşmaya karşı kendilerini korumaya çalıştıklarını belirtmiştir. Fakat bu durum Rus inkılabından itibaren tam tersi olmuş, iç saf bu süreçte güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte de Rusların gerçek yüzünü görememişler, her şeyi ancak Ukrayna'nın ve Kırım Tatarlarının başına gelenleri gördükten sonra fark etmişlerdir. 1918'de Rusların katliamlarının olduğu bir zamanda yazılan bu makalede, istiklallerinin tehlikede olduğu, iç safı korumak için maddi ve manevi tüm güçlerini dış safta toplamak zorunda oldukları belli ki acı çığlıklar içinde yazıya aktarılmıştır.

Adas Yakubaskas, (Çev. M. Halil Leylak), “Gaspıralı ve Vilnyus”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.272-274

Bu makale İsmail Gaspıralı'nın Polonya ve Litvanya'da yaşayan tatarlara karşı bakışını ele almıştır. Yazar, Gaspıralı'nın hayatından küçük notlar vererek bu notların Gaspıralı'nın Litvanya ve Polonya Tatarlarını kendi kanından olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Buna göre, 1881'de Gaspıralı Vilno'ya gider ve burada Tatar çiftlik sahiplerinden birinin kızı ile evlenmek ister fakat babası kızı vermemiştir. Gaspıralı bu kıza annesinin kendisine verdiği Kuran'ı vermiş ve üç adet de

mektup vermiştir. Ayrıca Gaspıralı burada bulunduğu süre zarfında buralı pek çok Tatar ile de tanışmıştır. Sonradan Gaspıralı'nın kan kardeşi olarak adlandırabileceğimiz Litvanya Tatarlarından Mustafa Davidoviç ile çok yakın olmuşlardır. İleride ise Litvanya Tatarı Davidoviç, Kırımli Tatar kızlarından biri ile evlenmiştir.

İnci Ertem, “Dedem, İsmail Gaspıralı”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.325-328

Aslında konferansta sunulan bir bildiri olan yazıda konuşmacı, Gaspıralı'nın asıl torunlarından olduğunu belirterek aile bireylerinden duydukları kadarıyla onun aile hayatını, kadınlara bakış açısını ve bu konular ile ilgili yapmış olduğu çalışmaları anlatmıştır.

Vilayet Muhtaroglu, “Türk Alimlerinin Araştırmalarına Göre Gaspıralı İsmail Bey”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.355-359

Türkiye ile her zaman bağı olmuş ve Türkiye'yi ikinci vatanı olarak görmüş olan İsmail Gaspıralı ile ilgili Türkiye'deki alimlerin onun hakkında yaptıkları çalışmalardan bahsedilmiştir. Gaspıralı öldüğü zaman o dönemin Türkiye topraklarında bu durum büyük bir kayıp olarak görülmüş ve hakkında pek çok makaleler yazıldığı, sonraki süreçte de sayı olarak çok fazla bir çalışmadan söz edilemeyecek olsa da yeterli ve aynı zamanda değerli çalışmaların da yapıldığı anlatılmıştır. 1930'lu yıllarda Sovyet Türklerinde Gaspıralı ile ilgili çok az çalışmalar varken ve unutulmuş gibiyken aynı tarihlerde Türkiye'de Gaspıralı ile ilgili çok önemli eserler meydana getirilmiştir. Bunlar haricinde sonraki süreçte Mehmet Saray ve Nadir Devlet gibi isimler kalite olarak oldukça önemli eserler meydana getirmiştir. Bu eserler ve çalışmalarla İsmail Gaspıralı'nın pek çok yönü ortaya konmuştur. Ayrıca yazar, Türk halkının manevi muhafızları olarak adlandırdığı Türk alimlerinin gerekli çalışmaları yaptıkları ve yapmaya devam edeceklerine vurgu yapmıştır.

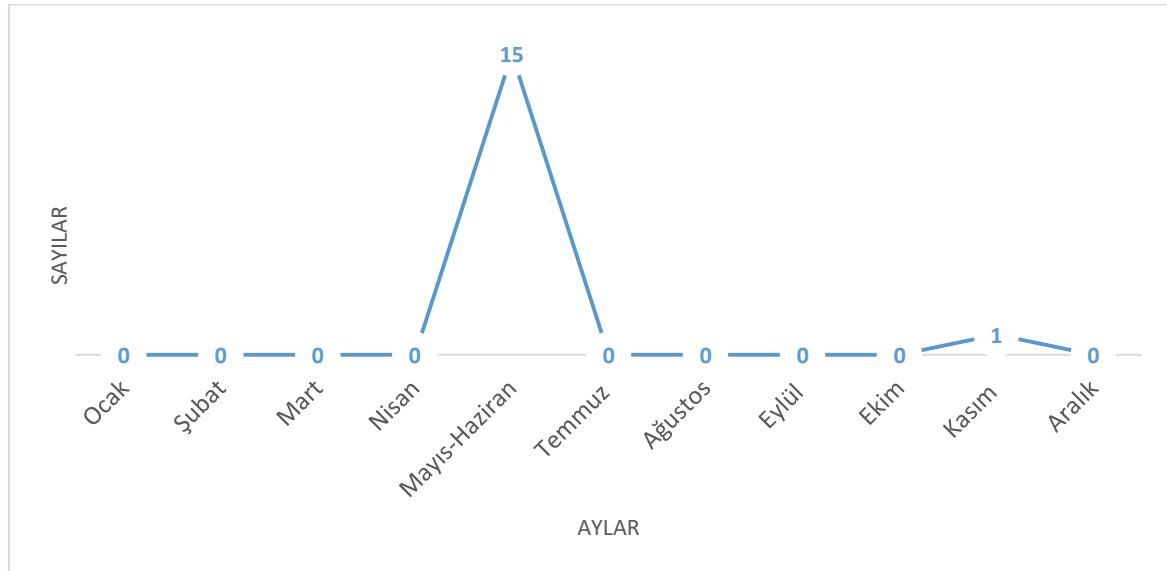
Değerlendirme

Ceditçilik ile ilgili yazılar toplamda 111 tane olup 34 ayrı yılda yazılmıştır. Buna göre 1963'de 5, 1964'te 12, 1965'de 9, 1966'da 1, 1967'de 9, 1968'de 4, 1969'da 2, 1970'de 3, 1971'de 5, 1973'de 2, 1974'te 1, 1975'te 2, 1976'da 1, 1977'de 7, 1978'de 2, 1979 ve 1981'de 1, 1982'de 2, 1984 ve 1985'te 1, 1986, 1987 ve 1988'de 3, 1989'da 1, 1990'da 2,

1991’de 15, 1992, 1993 ve 1996’da 2, 1997’de 3, 1998, 1999, 2000 ve 2004’te 1’er yazı bulunur. En fazla yazı ise 1991’de bulunmaktadır. (Şekil 4.5.) Bu yazıların 97’si bağımsızlık öncesine, 14’ü ise bağımsızlık sonrasına aittir. (Şekil 4.6) Ceditçilik ile ilgili yazılmış yazıların içeriğine bakıldığında ise 57’si kişi tanıtımlarının olduğu, 32’sinin dönemin kültürel ve siyasi faaliyetlerinin anlatıldığı yazılar olduğu, 13’ünün dönemin fikir hareketlerini tanıtan yazılar olduğu ve 9’unun da diğer konulu yazılar olduğu görülür. (Şekil 4.7.)

Yıl grafiğine bakıldığında en fazla yazı özellikle 1964 ve 1991 yılındadır. 1964 yılında toplam 4 özel sayı bulunur: nisan Eğitim, mayıs Azerbaycan, ağustos Ordu ve kasım Atatürk sayısı. Bu sayılar Ceditçilik konusu ile doğrudan ilgili olmadığı halde bile hem özel hem de diğer sayılarda genel olarak Ceditçilik konusunun işlenmiş olduğu göze çarpar. Bu durum da aslında dergide Ceditçilik hareketine karşı genel bir ilginin varlığını ortaya koymaktadır. Yıl grafiğine genel olarak bakıldığında zaten 1991’e kadar olan süreçte Ceditçilik konusuna ilginin varlığı rahatlıkla görülür.

1991’de yayınlanmış yazıların yayınlanışını aylara göre grafikte incelediğimizde ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Şekil 4.4. 1991 yılında yayımlanmış yazıların aylara göre oranı

Yukarıda görüldüğü gibi Ceditçilik ile ilgili yazılar 1991 yılı içerisinde en fazla Mayıs-Haziran ayında çıkan sayıda yazılmıştır. Bu durum grafikte açıklanmadığı zaman ilk

bakıldığında ani dalgalanmanın Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarıyla ilgili görülebilme ihtimali çok yüksektir. Fakat 1991'deki yazıların aylara göre oranına bakıldığında bu durumun aslında Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanmasıyla doğrudan bir bağlantısının olmadığı açıkça görülür. Bağımsızlığa giden bir süreçtir ama henüz gerçekleşmemiştir. Türk Kültürü dergisi 1991'de Mayıs-Haziran ayındaki sayıyı “*Gaspıralı İsmail Bey Sayısı*” adıyla çıkarmıştır. Bunun sebebi ise 1991'de Simferopol Üniversitesi tarafından düzenlenen bir konferansla İsmail Gaspıralı'nın 140. doğum yıldönümünde anılması olmuştur. Bu konferansa Türkiye'den 40 kişilik bir grup da katılmıştır.⁶⁶ İlk kez böyle bir konferansın yapılması dergi yönetiminde de büyük bir heyecana sebep olmuş olacak ki içerisinde müzik ve şiirin de olduğu 21 yazıdan oluşan oldukça zengin bir Gaspıralı İsmail Bey sayısı çıkarılmıştır.

Şekil 4.6'ya baktığımızda ise Ceditçilik ile ilgili yazıların çok büyük bir kısmı bağımsızlık öncesi döneme aittir. Burada açıkça görüldüğü gibi Sovyet Türklerinin verdikleri siyasi-sosyal-kültürel mücadele bağımsızlık öncesi kadar dergiye konu olmamıştır. Bu büyük farklılığın oluşmasında en belirleyici nokta Sovyet Türklerinin bağımsız oluşudur. Sovyet Türkleri zaten millî bir hareketle bağımsızlıklarını 1991 yılında kazandıkları için Ceditçilik hareketi ile ilgili yazılar, yerini bağımsızlığın getirdiği bir takım güncel konulara, sorunlara bırakmıştır. Fakat bağımsızlıktan sonra bile konunun hâlâ işlenmeye devam edilmesi elbette ki önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar.

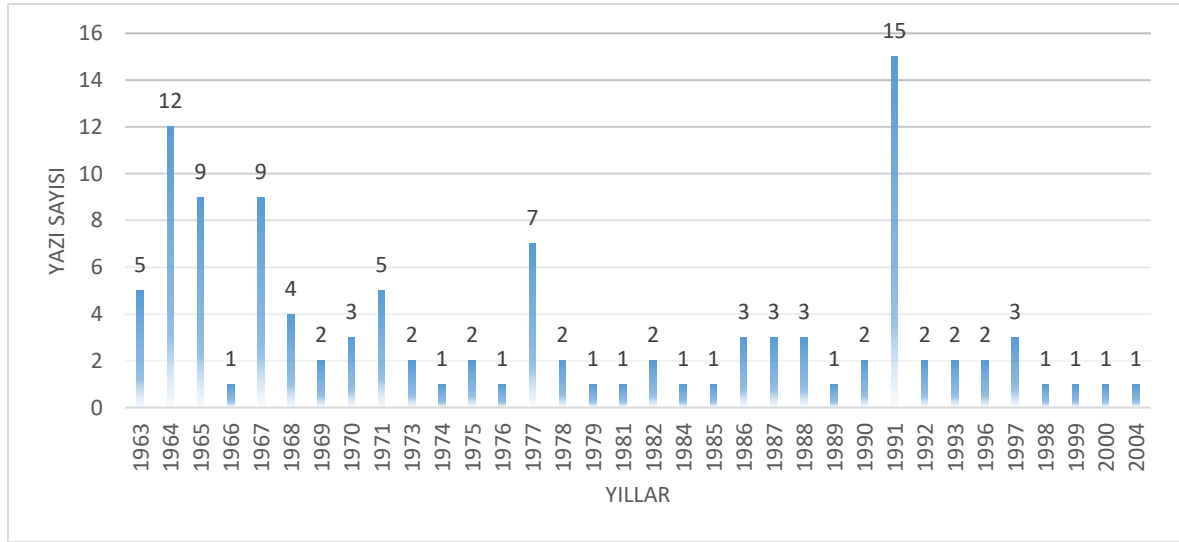
Şekil 4.7.'ye baktığımızda ise kişi tanıtımlarının yapıldığı yazılar ağırlıklıdır. Fakat bu yüzdenin neredeyse diğer bir yarısını da dönemin ürünü olan kültürel-siyasi faaliyetler ve fikir hareketleri hakkında bilgi veren yazılar oluşturur. Yani aslında dergideki Ceditçilik ile ilgili yazılar Ceditçi kişiler, kişilerin faaliyetleri ve fikirleri olarak üç ana yönden ele alınmıştır. Tanıtılan kişilere göz atıldığında ise 35'ten fazla Ceditçi aydın tanıtılmış, tanıtılan bu aydınlar içinde de en fazla Abdullah Tukay'ı tanıtan yazıların olduğu göze çarpar. Sovyet Rusya'nın hâkimiyeti altındaki Türkler için önemli pek çok Ceditçi ismin unutturulmaya çalışıldığı⁶⁷ ve millî bağların koparılacak istendiği Sovyet döneminde⁶⁸ Türk Kültürü dergisi, bu isimleri adeta millet hafızasında canlı tutmaya çalışmıştır. Bu Ceditçi isimlerin gerçekleştirdiği sosyal, kültürel, siyasi faaliyet, fikir ve düşünceler hakkında

⁶⁶ Çalışkan, K. (24 Mart 1991). “Kırım'da Vatan Kavgası“, *Cumhuriyet Gazetesi*, s.1. ve 14.

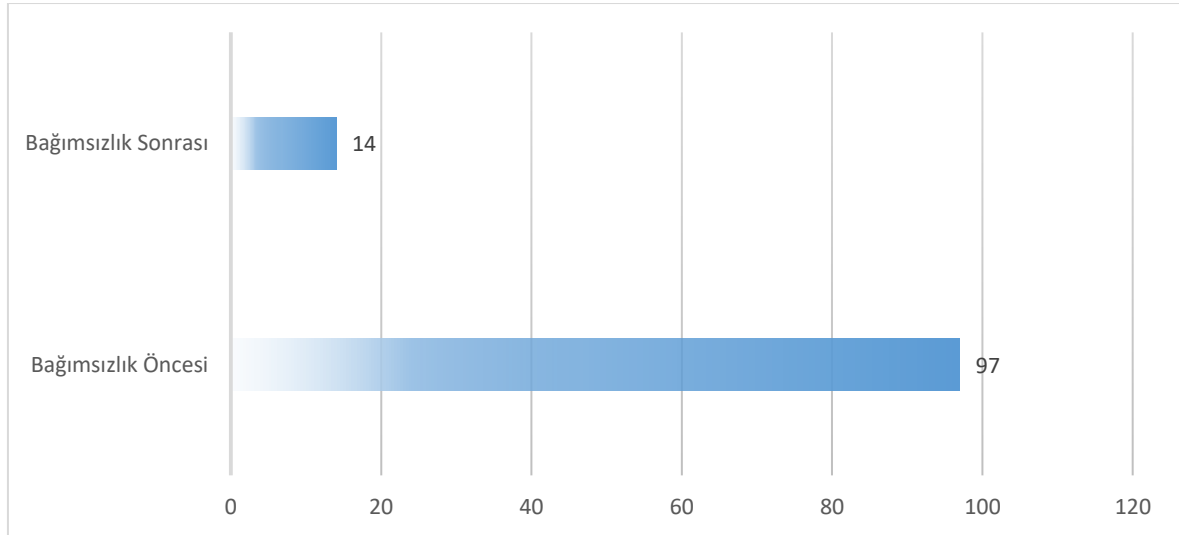
⁶⁷ Akyol, T. (1993). a.g.m., s.213.

⁶⁸ Musahan, A. Y. (2015). “Sovyet Rejiminin Müslümanlar Üzerindeki İnanç, Ahlak ve Aile Politikası”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)*, (44), s.228.

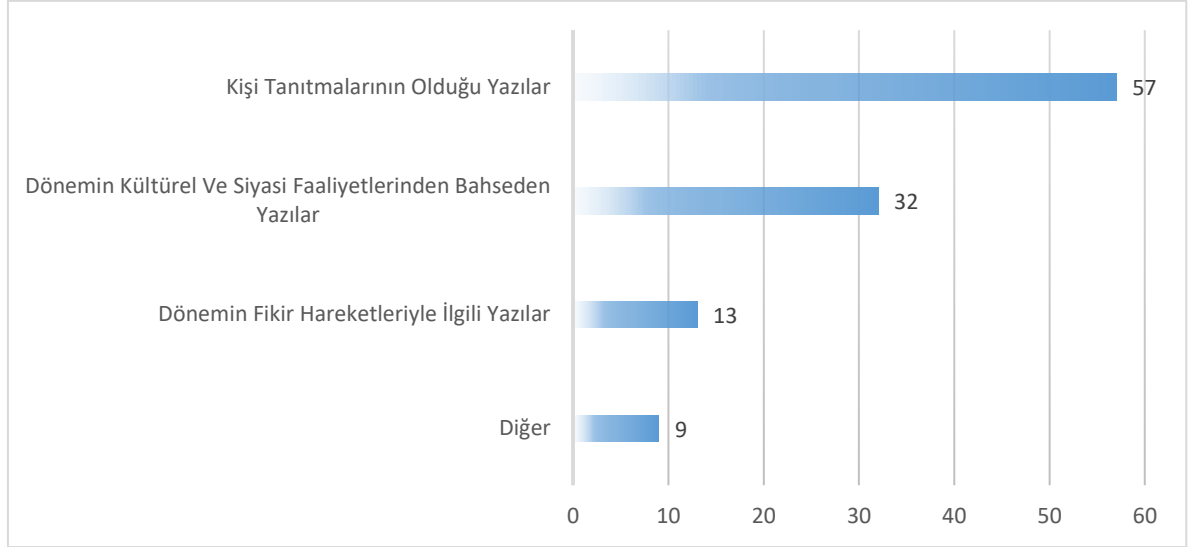
yayınlar yapma vasıtasıyla bu isimlerin önem ve değerini daima hatırlatmaya yoluna gitmiştir. Sovyet Türklerinin bağımsız oluşundan sonra artık esaret altında yahut demir perde gerisinde olmayışları, aradan engellerin kalması ve bağımsızlıktan sonra Türk dünyasında ortaya çıkan güncel konular ve sorunlar dergide bağımsızlık sonrası Ceditçilik ile ilgili yazı sayısındaki düşüşe sebep olmuş olabilir.

Şekil 4.5. Ceditçilik ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.6. Ceditçilik ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 4.7. Ceditçilik ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.3. Sovyet Dönemi ile İlgili

Bu bölümde Sovyet Birliği'nin bir parçası hâline getirilmiş olan Sovyet Türkleri ile ilgili yazılar bulunmaktadır. Bu yazılar öncelikle ait oldukları bölgelere yerleştirilmiştir. Buna göre Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'dan bahseden yazılar bu başlıklar altında değerlendirme bölümünde ele alınır. Ayrıca daha küçük Türk toplulukları ise "Diğer Sovyet Türkleri" başlığı altında değerlendirilmiştir. "Sovyet Dönemi Genel Konulu Yazılar" başlığı altında bulunan yazılar ise daha çok Sovyet döneminin genel yapısı ve Sovyet Türklerini "Ruslaştırma" adına uygulanan politikalar hakkında bilgi vermektedir. Bunların yanında Sovyet Türklerinin yaşadığı coğrafya ve ekonomisi, nüfusları ve pek çok konuyla ilgili dönemin güncel bilgilerinin verildiği yazılar bulunur.

4.3.1. Azerbaycan

Sovyet dönemi Azerbaycan'ı ile ilgili yazılar 65 tane olup, konularına göre Ermeni sorunuyla ilgili, Edebiyat-Kültür-Sanatla ilgili, Azerbaycan'a yapılan seyahatlerle ilgili, Azerbaycan'ı tanıtan, kişi tanıtan, mâni-şiir ve diğer yazılar olmak üzere yedi konu başlığı altında toplanmıştır. Bu yazılar özetleriyle birlikte aşağıda verilmektedir.

Ermeni Sorunuyla İlgili Yazılar

D.B.O., “Sovyet Rusya’nın Kafkasya’da Yaratdığı İsrail: Ermenistan”, Cilt 5, Sayı 59, Eylül 1967, s.856-862

Osmanlı’da Ermeni sorunu yaratılıncaya kadar Erivan’da Ermeniler baskın nüfus olamamış, yaratılan bu sorundan sonra ise buraya sürekli Ermeni nüfusu taşınmıştır. Ruslar bu sorunu Osmanlı’ya karşı uyguladığı parçalama siyaseti olan Kafkasya bölgesinde Ermeni nüfusunu arttırarak devam ettirmiştir. Sovyet Rusya döneminde ise Türkiye ve Azerbaycan’a benzer politikalar güdülmüş, hatta bu politikalar Ankara hükümeti ile olan münasebette Rusya’nın Ermeniler adına toprak talebine kadar gitmiştir. Ruslar Kafkasya’daki Azerbaycan Türklerine karşı Ermenileri kullanmaktadır ve bu yüzden de Ruslar, Kafkasya’da Ermenilere ayrı bir önem vermişlerdir. Ermenilerin Sovyet Rusya’daki özel yeri sebebiyle uygulanan politikalarla Ermenistan’da Ermeni nüfusu artarken Türk nüfusu ise yok seviyesine gelmiştir.

Hüseyin Baykara, “Kafkasya’da Ermenilerin Durumu ve Ermenistan’a Sessizce İlhak Edilen Azerbaycan Toprakları”, Cilt 7, Sayı 84, Ekim 1969, s.924-931

Rusya, hem I. Dünya Savaşı’ndan hem de iç savaşından dolayı perişan bir hâldeydi. Azerbaycan’da mevcut olan, işine yarayacak petrol kaynaklarını da ele geçirecek gücü olmadığı için bunu son zamanlarda gelişen Türk-Ermeni düşmanlığını kullanarak yapmayı planlamıştır. Aralarında yapılan anlaşmalarla Rusya, Ermenilere toprak talep etmiştir. 1920’de Azerbaycan işgali gerçekleşince kukla bir komünist Azerbaycan hükümeti kuruldu. Hedefine ulaşan Rusya, sırada bekleyen Ermenilerin hedeflerini gerçekleştirmek üzere girişimlerde bulunsa da bu hemen gerçekleşmemiş fakat Dağlık Karabağ bölgesi zaman içinde fiilen ilhak edilmiştir.

Hüseyin Baykara, “Azerbaycan’da Ermeni Baskısı ve Nahçıvan Meselesi”, Cilt 8, Sayı 92, Haziran 1970, s.560-564

Rusya, Kafkasya’da Ermeni nüfusuna çok önem vermiş ve buradaki özellikle Ermenistan sınırı içindeki Ermeni nüfusunu arttırmak için pek çok farklı bölgeden Ermenistan devleti sınırları içine göçlerini teşvik etmiştir. Ayrıca Rusya, kendi için çok önemli olan Ermenilere

bu sahada pek çok ayrıcalık tanımıştır. Ermeniler ise bundan güç duyarak Azerbaycan toprağı olan Karabağ ve Nahçıvan üzerinde rahatlıkla hak iddia edebilmişlerdir. Hatta daha ileri giderek buradaki Türk halkını ya katledip ya da sürerek buradaki durumu istedikleri yöne çevirmeye çalışmışlardır. Nahçıvan, Türkiye ile Rusya arasında yapılan 16 Mart 1921 antlaşması ile Azerbaycan'a bağı bir muhtar eyalet hâline getirilmiştir. Günümüzde ise devamlı olarak Ermeni baskısına maruz kalmaktadırlar.

İğdırlioğlu, “Karabağ'da Talan Var”, Cilt 27, Sayı 300, Nisan 1988, s.207-212

Sovyet Cumhuriyetlerinden biri olan Ermenistan'ın bulunduğu topraklara bakıldığında tarih boyunca asıl hâkim unsurun Türkler olduğu görülür. Fakat günümüzde ise Ermenistan nüfusunun sadece 150 binini Türkler oluşturmaktadır. 1936'da Ermenistan Cumhuriyeti kurulduktan itibaren ise Ermenistan, Azerbaycan'dan toprak talebinde bulunmaktan çekinmemiş, Basargeçer yöresi, Şemseddin yöresi gibi yerler nihayetinde kendi topraklarına katabilmiştir. Nahçıvan ve Karabağ da Ermenilerin ısrarla topraklarına katmak istedikleri yerlerdendir. Yazı boyunca da Ermenilerin isteklerinin hiç bitmediğine vurgu yapılarak, Ermenilerin Moskova'yı da istemelerinin muhtemel olduğunu belirterek Ermeni isteklerinin sonsuz olduğu kesin olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Enver Konukçu, “Çardaklı'dan Yüksek Sovyet Prezidyumuna”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.517-522

1987'de Çardaklı'da Ermenilerin başlattığı olaylar yazara göre Azerbaycan'dan toprak koparma çabalarıdır. Hem Ermenistan'da hem batı ülkelerinde bu amaca hizmet eden kampanyaların olduğu da dikkat çekmektedir. Yine aynı şekilde yazar, Ermenilerin bu hareketinin sebebini ise Gorbaçov yönetiminin idareyi gevşetmesiyle ilişkili bulmuştur. Ayrıca Çardaklı'da başlayan ve devamında gelişen olayları batı dünyasının çoğunlukla Ermeni taraftarlığı ile takip ettiğini belirtmiştir. Son gelişen olaylarda ise Sovyet idaresi Karabağ idaresinin Ermenistan'a verilmesini reddetmiş ve iki taraf arasındaki gerginlik de gittikçe artmaktadır.

Mehmet Saray, “Azerbaycan’da Neler Oluyor?”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.547-551

Batı Türklerinin bir kolu olan Azerbaycan Türkleri Oğuz Türklerindendir. Azerbaycan’ın Türkleşmesi Sultan Alp Arslan döneminde başlamış, bundan sonra pek çok Türk devleti hakimiyetine (Moğollar, Timurlar, Ak ve Karakoyunlular, Safevi Hanedanlığı) girmişlerdir. Fakat 19. yüzyılda bu bölgenin hâkimiyeti Türklerden Rus hâkimiyetine doğru değişmiştir. Çevredeki Türk hâkimiyetlerinin tehdit oluşturan varlığı ise Rusya’nın Kafkasya’da yapay bir Ermeni toprağı oluşturmaya yol açmıştır. Hem Türk hem Müslüman olan bu bölgenin ortasına Rusya’ya tampon bölge olacak olan Hristiyan ve Ermeni kökenli yapay bir siyasi yapı oluşturulmuştur. Günümüzde yaşanan olaylar ise Ermenilerin hakkı olmadan Azerbaycan’dan toprak koparma hareketinden başka bir şey değildir. Yazar, bu olaylara Türkiye’nin ilgisiz kalmaması gerektiğini belirtir.

Yasin Aslan, “Azerbaycan Aydınlarının Dağlık Karabağ Üzerindeki Ermeni Taleplerine Reaksiyonu”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.552-558

Dağlık Karabağ üzerindeki Ermeni taleplerine ilk tepkiler Azeri şair Bahtiyar Vahapzade ve tarih profesörü Süleyman Aliyev’den gelmiştir. Ermenilerin Neriman Nerimanov’un bu bölgeyi kendilerine hediye ettiğini ve bu bölge Ermenilerine ayrımcılık yapıldığı iddialarına karşılık ismi geçen Azerbaycan aydınları, Nerimanov’un bir makalesiyle karşılık vermişlerdir. Yine Ermeniler Dağlık Karabağ’ın ekonomik olarak geriliğinden de bahsetmektedir. Buna cevap olarak da tüm Sovyet ülkelerinde işsizliğin büyük bir sorun olduğu, Azerbaycan’daki işsizlik oranına göre Dağlık Karabağ’da bu oranın daha düşük olduğu; ayrıca bölgedeki sorunun iktisadi sebeplerden değil Sovyetler Birliği’ndeki milletler meselesinin halledilememiş olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

Nadir Devlet, “Karabağ Olaylarının Ardındaki Gerçek”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.257-268

Özellikle bu yıllarda Sovyetler Birliği’ndeki en önemli meselenin Azeri-Ermeni çatışması olduğunu belirten yazar, bunun çok eskilere dayanmasından dolayı kısa bir tarihçe verir. 1890’larda ortaya çıkan Ermeni milliyetçiliği 1905 Rus olayları ile daha güçlenmiş ve Azerilere karşı silahlı mücadeleyi bu dönemde başlatmışlardır. Ermeniler faaliyetlerini Taşnak çeteleri ile yürüterek Azeri köylerine saldırmışlardır. Ermenilerin “Büyük

Ermenistan” hayali Ruslar tarafından da desteklendiği için Kafkasya kazalarında azınlıkta olan Ermeniler, yıkma faaliyetlerini buradaki Türk nüfusu azaltmak için başlamışlardır. 1900’lü yılların başında Dağlık Karabağ üzerinde talepte bulunan Ermeniler, bu isteklerini Sovyet rejiminin baskıcı idaresi altında ortaya çıkaramamışlar fakat ilk buldukları fırsat olan Gorbaçov döneminde istekleri doğrultusunda faaliyete geçmeye başlamışlardır.

Karabağ’ın %75’i Ermeni olmasına rağmen Ermenistan ile sınırı yoktur. Fakat bu bölge üzerindeki Ermeni faaliyetleri kanlı olayların yaşanmasına, bunun sonucunda da Karabağ’ın Azerbaycan toprağı olmaktan çıkıp Sovyet toprağı olmasına sebep olmuştur. Bu durum yazar tarafından Ermeniler açısından bir başarı olarak yorumlamıştır. Yazar, Ermenilerin Azerilere göre eğitim durumunun daha iyi olduğunu ve devlet kademesinde yüksek yerlere gelebildikleri için kolay kamuoyu oluşturdıklarını fakat Azerilerin ise dünya ve Sovyet basınında çok yalnız kalıp kendilerini anlatamadıklarını belirtmiştir. Bu sebeple Azerbaycan aydınlarının kendilerini biraz olsun anlatabilmek için İngilizce yayınlamış oldukları metni aynen vermiştir.

Bahtiyar Vahapzade, “Birliğı Elden Vermiyelim Temkinli Olalım”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.269-271

Yazıda, son zamanlarda olan olaylardan dolayı Azerbaycan’da miting yapıldığı, bu mitingde Azerbaycanlıların haklarını aradıkları, bu hak arayışından vazgeçilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Mitingdeki halkın talepleri Azerbaycan dilinin devlet dili olması, Dağlık Karabağ’daki muhtariyetin kaldırılması ve buradaki teşkilatın kaldırılması yönündedir.

E. Efendiyev, Hakikat Bizimledir”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.272-276

Azerbaycan’daki son olaylar üzerine yapılan bu röportajda Efendiyev’e olay karşısında Azerbaycan halkının verdiği tepkileri nasıl karşıladığı, Moskova televizyonun bu olaylara objektif yaklaşıp yaklaşmadığı, Karabağlı olan bu kişinin yaşanan bu olaylarda nasıl hissettiği, bu günlerde aydınların halka yol gösterip gösteremediği şeklinde sorular yöneltilmiştir.

Derleyen: Ahmet Bican Ercilasun, M. Kengerli, “Sovyetlerde Ermeni Lobisi”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.286-295

Ermeni lobisinin tarihi orta çağdan itibaren askerî ve siyasi güçlerin etkisi ile yaşadıkları yerleri terk etmeleri ve farklı yerlere göç etmeleri ile başlar. Ermenilerin bu dönemlerden beri dikkat çeken en önemli özellikleri ise gittikleri ülkelerde önemli mevkilere gelebilmeleri olmuştur. Günümüze de bakıldığında gerçekten Ermenistan dışında yaşayan Ermenilerin büyük kısmı ülkelerin büyük şehirlerinde önemli görevlerde yer almaktadırlar. Sovyetler Birliği içerisinde ise daha çok Azerbaycan, Gürcistan ve Moskova’da bulunurlar. Buralarda ise daha çok devlet mekanizmasının üst kademelerinde bulunmaları dikkat çekmektedir. Bu durum Ermeni lobisinin Rusya’da çok fazla hissedilir olduğunu ve son dönemlerde yaşanan olaylarda da Ermeni kaynaklı haberlerin bu durum sayesinde dış dünyaya rahatça ulaşabildiğini göstermektedir. Sovyetler Birliği içerisindeki çoğu kurum ve kuruluşların başında Ermeniler olduğu gibi iletişim ve haberleşmenin başında da Ermeniler vardır. Bu durum da Sovyetler Birliği içerisinde Ermeni taraflı bir haberciliğin ortaya çıkmasına sebep olmakta ve Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan olaylarda Azerbaycan’ın dış dünyaya kendini ifade edememesine neden olmaktadır.

“Azerbaycan Halk Cephesi’nin Programı”, Cilt 28, Sayı 319, Kasım 1989, s.658-668

Azerbaycan Halk Cephesi, Azerbaycan’da adaleti ve demokrasiyi yeniden kurmak için oluşmuş bir halk hareketidir. Halk hareketinin programı Azerbaycan Türkçesi ile olduğu gibi verilmiştir. Bu programda halk cephesinin genel prensiplerinden, siyasi faaliyetlerinden, sosyal ve iktisat programlarından, vs. bahsedilmiştir.

Türk Kültürü, “Azerbaycan Kanıyor”, Cilt 29, Sayı 322, Şubat 1990, s.65-66

19 Ocak gecesi Sovyet tanklarının Bakü’ye girerek binlerce insanı öldürmesi üzerine ele alınan bu yazıda, bu sebepsiz kan döküşü, Batı’nın bu duruma sessiz, hatta destekler tavrına ve bu durum karşısında Türkiye’de verilen tepkiye değinilmiştir.

“Azerbaycan’daki Katliam Hakkında Öğretim Üye ve Görevlilerinin Bildirisi”, Cilt 29, Sayı 322, Şubat 1990, s.66-67

Azerbaycan’da yaşanan bu olaylar üzerine Türkiye’deki öğretim görevlilerinin imzaladıkları bu bildiri de insan haklarına değinen bu kişiler, yaşanan olaylara Sovyetlerin iç işleri olarak bakılamayacağı ve hiçbir kimsenin sessiz kalmaması gerektiği belirtilmektedir.

Ahmet Kabaklı, “Dinamo’dan Ermeni Zulmü”, Cilt 29, Sayı 323, Mart 1990, s.149-150

Günümüzde Karabağ ve Nahçıvan’da yaşanan Ermeni zulmünün daha iyi anlaşılabilmesi için Hasan İzzettin Dinamo’nun hatıralarından 1919’da Bakü’de yaşanan Ermeni zulmüne örnek olan bir hikâye verilmiştir.

Yavuz Aslan, “Bugünkü Ermenistan Arazisinde Türklerin Çıkarılması Meselesi”, Cilt 35, Sayı 372, Nisan 1994, s.193-200

Yazar, bu yazıda Karabağ’ın Türk toprağı olduğunu kanıtlamayacağı, bunun zaten böyle bilindiğini, asıl konuşulacak olan konunun ise Ermenistan’da kalmış olan Türk toprakları olduğunu belirtmiştir. Rusya’nın bu bölgede hâkimiyetinin başladığı günden itibaren buradaki Türklerin çeşitli bahanelerle topraklarından kovulup yerlerine Ermenilerin yerleştirildiği belirtilerek Sovyet döneminin sonlarında ise çeşitli bahanelerle Türk topraklarına ve insanına saldırıda bulundukları, Ermenistan’da yaşayan Türklerin kendi topraklarından kovuldukları, zorla göç ettirildikleri ifade edilmiştir. Bu olayların yaşanmasında dönemin Azerbaycan Komünist idaresini suçlu bulan yazar, sorunun çözülmesini ve göçe zorlanan bu insanlara Türkiye’nin yardım etmesini temenni etmektedir.

Budak Budakov (Çev. Emrullah Güney), “Ermenistan’ın Azerbaycan Menşeli Coğrafi Adları Hakkında”, Cilt 35, Sayı 377, Eylül 1994, s.560-566

Azerbaycan Türkleri bulundukları coğrafyada çok uzun yıllardır yaşamaktadır ve yaşadıkları coğrafya isimleri de onların buralardaki varlığını kanıtlar niteliktedir. Ermeniler ise bu izleri yok ederek, buralarda isim değişiklikleri yaparak, Türk varlığını buralardan silmeye çalışmaktadır. Yazıda da Azerbaycan kökenli yer isimlerin verilerek bunların ortaya çıkarılması ve Ermenistan’ın önceden beri Azerbaycan yurdu olduğunun kanıtlanması gerektiği belirtilmektedir.

Edebiyat-Kültür-Sanat-Folklor ile İlgili

Süleyman Arısoy, “Ressam İbrahim Safi’nin Sanat Görüşü”, Cilt 11, Sayı 124, Şubat 1973, s.213-218

Bu yazı İbrahim Safi’ye Türk resim sanatı hakkında yöneltilen sorular ile soru-cevap şeklinde ilerlemiştir. Bu sorularda sanatçıya Türk resim sanatı hakkındaki görüşleri, bu sanatın geleceği sorulmuş, bunun yanında ayrıca kendisinin etkilendiği kişiler, resim sanatındaki tekniği gibi sorular sorulmuştur.

Nebi Hazri, “Dede Gorgut” Destanıyla Elegedar Azerbaycan’da Araştırmalar”, Cilt 19, Sayı 220, Mayıs-Haziran 1981, s.324-330

Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış olan bu yazıda öncelikle Dede Korkut Destanı’nın Azerbaycanlılar için ne anlama geldiğinden ve öneminden bahsedilmiştir. Türkiye’de bu konu ile ilgili araştırmaların 1916’da İstanbul’da başladığı, Azerbaycan’da ise Sovyet döneminde başladığı belirtmiştir. Azerbaycan’da yapılan araştırmalar karakterleri tahlil ederek halkın yiğitlik ve güzelliğini göstermek ve Azerbaycanlıların dil ve ifade zenginliğini göstermek şeklinde iki yolla yürütülmüştür. Yazının devamında bu yolla yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Mehmed Aslan, (Çev. İbrahim Bozyel), “Azeri Edebiyatı: Semender Kuşu”, Cilt 23, Sayı 249, Ocak 1984, s.57-63

Bu hikâye ve yazarı ile ilgili bilgi dipnotta verilmiştir. Verilen hikâyede ise saz şairi Aşık Adalet’in sanatının yüceliğinden ve Yanık Kerem’den bahsedilmektedir.

Timur Kocaoğlu, “Türkoloji’de Unutulmuş Eserler: II Türkistanlı Dilci Said’in Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Grameri”, Cilt 24, Sayı 266, Haziran 1985, s.396-405

1926’da Bakü’de Halid Said’in “Osmanlı, Özbek, Kazak Dillerinin Mukayeseli Sarfı” adlı eseri yayınlanmıştır. Çok fazla bilinmeyen bu eser Türk lehçelerinin karşılaştırmasını yapmaktadır. Ayrıca ortak bir edebi dil oluşturma zor olduğuna değinilmiş ve Türk lehçelerini karşılaştıran çalışmaların yapılması gerekliliğine de dikkat çekilmiştir. Bu eserin

neredeyse hiç bilinmemesinden dolayı yazar, eserin “unutulmuş bir eser” sayılabileceğini belirtmiştir. Halid Said’in önsözde belirttiğine göre eser, 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı sebebiyle ortaya konmuştur.

Süleyman Tekiner, “50. Ve 60. Yılların Azerbaycan Sovyet Edebiyatında Yönetime Ters Düşen Bazı Gelişmeler Üzerine”, Cilt 26, Sayı 288, Nisan 1987, s.224-235

Stalin’in ölümü Sovyet toplumunda gözle görülür bir serbestlik yaratmıştır. Yazar, bu serbestliği daha iyi açıklayabilmek için Marksizm’in eleştirildiği örneğini vermiştir. Bu serbesti Azerbaycan edebiyatında da kendini göstermiş, bu dönem pek çok Azeri yazar klasik edebiyat geleneklerine bağlı bir şekilde eserler vermişlerdir. Fakat belirtildiğine göre bu durum Kruşçev’in genel politikasında gerileme başlattığı için kısa sürmüştür. Fakat Azerbaycan edebiyatında Sovyet idaresini rahatsız eden bu edebi çalışmalar bir süre daha devam etmiştir. Yazar, rahatsızlık yaratan çalışmalardan Resul Rıza’nın “İnsan” ve “duvar taşı” ve diğer şiirlerine de yer vererek Sovyet yöneticilerinin bu şiirlere verdiği tepkiler açıkça gösterilmiştir. Yazar tüm bunların sonucunda, Sovyet idaresinin Azerbaycan’daki bu gelişmeleri güç kullanarak önlediğini fakat edebiyatta geleneklere bağlılığın önlenemeyeceği çıkarımını yapmıştır.

Dursun Yıldırım, “Şair “Kan Yaddaşı”/ Şiir Can Yaddaşı”, Cilt 27, Sayı 297, Ocak 1988, s.12-25

Yazar, şiirin artık çağ dışı bir ürün olduğu gibi düşünceleri anlamsız bulmakta, kendi kültürü ile oluşturulan hiçbir şiirin ses getirmeme ihtimali olmadığını belirtmektedir. Sabir Rüstemhanlı’nın “Kan Yaddaşı” adlı kitabının da bu tarz bir şiir kitabı olduğu, kitabın kişiyi şaire bağladığı gibi kişinin kendisine de bağladığını, bu şiir kitabıyla Azerbaycan’a yolculuk yapmış, oranın havasını solumuş gibi hissettirebildiğini belirtmiştir. Yazı içerisinde onun kitaptaki şiirlerine yer verilerek şiirlerin kendisinde çağrıştırdıklarını uzunca anlatmıştır.

Oktay Aslanapa, “Kuzey Azerbaycan’da Türk Eserleri”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.525-546

Azerbaycan’da Türk eserleri Selçuklu Devleti’nin fethinden itibaren (11.yy ‘da) görülmeye başlanır ve bu kültürel gelişme 12. ve 13. Yüzyılda da devam eder. Yazıda bu yüzyıldan

itibaren Kuzey Azerbaycan'da yapılan mimari şekillerinden ve özelliklerinden bahsedilmiştir. Cuma Camii, Şirvanşahlar Saray Külliyesi ve Saray Camii, Mümine Hatun Kümbedi, Gülistan Kümbedi gibi pek çok mimari yapı hakkında bilgi verilmiş ve ilgili eserler ile ilgili görsellere de yer verilmiştir.

Cevat Heyet, “Oğuzname veya “Mecma’Ul Emsâl-i Mehmed Ali”, Cilt 27, Sayı 307, Kasım 1988, s.716-721

Oğuzname kitabı 1987’de Samet Alizadeh tarafından Bakü’de yayımlanmıştır. Kitabın el yazması Arap harfleri ile yazılmış, 1987’deki neşri ise Sirilik harfleri ile yazılmıştır. Bu kitabın önemi Azerbaycan ve Türkiye Türkleri için en önemli ortak folklor kaynağı ve her iki tarafın atasözlerinin kaynağı olmasıdır. Oğuzname’nin dili Oğuz Türkçesidir ve Anadolu Türkçesine Azeri Türkçesinden daha yakındır. Ayrıca Oğuzname’de Arapça ve Farsça atasözlerinin de varlığı görülmekte ve bu durum Oğuz Türklerinin Farslarla olan ilişkileri hakkında da bilgi vermektedir. Yazıda bu kitapta bulunan atasözlerinden örnekler de verilmiştir.

Kâmil Veliyev, “Halça Ozanı”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.54-55

Kâmil Veliyev’in “Elin Yaddaşı Dilin Yaddaşı” adlı eserinden bir bölüm olan bu yazıda Letif Kerimov’un halı (halça) sanatındaki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Onu halça ozanı olarak isimlendiren yazar, halça medeniyeti dendiğinde akla gelen isim olduğunu belirtmektedir.

İsmail Aka, “1920-1930 Yılları Arasında Azerbaycanlıların Yurt Dışındaki Basın Yayın Faaliyetleri”, Cilt 40, Sayı 431, Mart 1999, s.139-143

Rusya’nın içinde bulunduğu durumdan yararlanan Azerbaycan Türklerinin, 1918’de ülkelerinde ilan ettikleri Azerbaycan Cumhuriyeti 1920’de Sovyetler tarafından yıkılmış ve ülkede Bolşevik hâkimiyeti kurulmuştur. Bu olaydan sonra Azerbaycan aydınları farklı ülkelere dağılmışlar ve buralarda çeşitli yayınlarla faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmışlardır. Azerbaycan’ın bağımsızlığını yeniden sağlamayı amaç edinen, bu amaç doğrultusunda da bahsi geçen yıllar arasında halkın da desteğini almak için çeşitli dergi ve

gazete çıkarmaya başlamışlardır. Bu faaliyetler yer yer yurt dışında da devam etmiştir. Mehmet Emin Resulzade, Mirza Bala, Abdulvahap Yurtsever bunlardır.

Sure Seyid, “Nahçıvan’da Basın Tarihinden Sayfalar “Şark Kapısı” Gazetesinin İlk Jübilesi (“Şark Kapısı” gazetesinin 1925 Yılındaki Jübile Sayısına İstinaden)”, Cilt 43, Sayı 470, Haziran 2002, s.346-349

1920 yılında Azerbaycan işgal edildikten sonra Nahçıvan’da kurulan ihtilal komitesi bölgede ilk iş olarak yayın organı oluşturmak için bölgede iki gazete çıkarmaya başlamıştır. “Cavanlar Heyatı” adıyla çıkmaya başlayan fakat sonradan “Şark Kapısı” adını alacak gazete çıkarılmaya başlanan iki gazeteden biri olmuştur. 1922 yılında Şark gazetesi adını alan bu gazetenin en önemli tarafı burada gazetecilik kadrosunun yetişmesinde, Nahçıvan’daki ilim ve kültürün yetişmesinde çok önemli bir yeri olması olmuştur. Bu gazetenin ilk jübilesi ise 100. Sayısına ithafen 1925’te özel bir törenle kutlanmıştır. Jübile sayısı, gazetenin geçirdiği evrimi ve gelişimi göstermesi açısından, ayrıca Nahçıvan basın tarihi açısından önemli bir kaynaktır.

Eyüp Akman,” Azerbaycan’da “Folklor Fedaisi” Prof. Mürsel Hekimov ile Bir Sohbet”, Cilt 45, Sayı 493-494, Mayıs-Haziran 2004, s.626-631

Yazar, 2002 yılında Azerbaycan’a doktora tezi çalışması sebebiyle gitmiş, burada Folklor Fedaisi olarak adlandırılan Mürsel Hekimov ile tanışma imkânı bulmuştur. Yararlı olması açısından Hekimov ile yapılan sohbet verilmiştir. Bu sohbet konusu daha çok Sovyet dönemindeki Azerbaycan’da folklorun nasıl olduğu ve rejimin bu konudaki tutumu gibi konular üzerinden olmuştur. Ayrıca Türkiye ve Azerbaycan folklorcuları arası ilişkilerin zayıf olduğuna değinmiş olan Hekimov ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini belirttiği ifade edilmektedir.

Mâni-Şiir

F. N. G., “Türkiye Halkına Alkış”, Cilt 3, Sayı 35, Eylül 1965, s.812-813

Azerbaycan’dan gönderilmiş bir şiirdir. Türkiye Türklerine övgü içerir.

Yavuz Bülent Bakiler, “Karabağ Hasreti”, Cilt 13, Sayı 160, Şubat 1976, s.234

Yazarın ailesinin Karabağ’dan göçüp geldiği gerçeği hatırlanırsa, şairin bu şiiri ile Karabağ’a karşı özlem duyduğunu ve Karabağ’ın içinde bulunduğu durumdan dolayı üzüntü çektiğini görmekteyiz.

Nebi Hazri, “Azerbaycan Türk Şiirinden Örnekler”, Cilt 19, Sayı 219, Mart-Nisan 1981, s.238-239

Azerbaycan Türk şiirine örnek olarak Nebiz Hazri’nin “İste” ve “İkilikde” başlıklı, aşk ve sevgi konularında olan şiirlerine yer verilmiştir.

Yavuz Bülent Bakiler, “Azerbaycan Yüreğimde Bir Şahdamardır”, Cilt 21-22, Sayı 239, Mart 1983, s.167

Azerbaycan’a olan sevgi ve sonsuz bağlılığı daha iyi gösterebilmek için şiir edebi benzetmelerle kuvvetlendirilmiştir. Şiirde Azerbaycan’ın iyi olduğu fakat çok zor dönemlerden geçtiği anlaşılmaktadır.

Dursun Yıldırım, “Ayrılık, Ayrılık, Aman Ayrılık”, Cilt 23, Sayı 258, Ekim 1984, s.636-640

Yazar bu yazıda Sovyet İlimler Akademisi’nin misafiri olarak 1981 yılında Azerbaycan’da, Bakü’de, bulunduğu zaman bu şehrin kendisine hissettirdiklerini anlatmıştır. Yazar, burada yaşayan canlı tarihi görmekte ve çok derin duygular hissetmektedir.

Nebi Hazrî, “Ana Dilim”, Cilt 27, Sayı 301, Mayıs 1988, s.282

Nebi Hazrî’nin “Ana Dilim” adlı şiirine Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış şekilde yer verilmiştir.

Samed Vurgun, “Azerbaycan”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.523-524

Azerbaycan ile ilgili olan, vatan sevgisi ve güzelliğinin anlatıldığı “Azerbaycan” isimli şiire yer verilmiştir.

Bahtiyar Vahabzade, “Azerbaycan Oğluyam”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.566-567

Şiirde Azerbaycanlı olduğu için gurur duyulmakta ve ne yapılsa da özünde olanın değiştirilemeyeceği belirtilmiş, Karabağ ve Nahçıvan’ın Azerbaycan’a ait ve Azerbaycan’ın bir parçası olduğu özellikle belirtilmiştir.

İğdırılıoğlu, “Karabağ Manileri”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.596-597

Karabağ’ın vatan ve Türk yurdu olduğu belirtilen bu şiirin 1980’li yılların sonlarında yaşanan olaylar ile ilgili olarak yazıldığı, düşmanın Karabağ’a gözünü diktiği anlatılmakta ve burada dökülen kanlardan dolayı şair insan haklarının nerede olduğunu da sorgulamıştır.

Abdullah Tüylü, “Azerbaycan Türklerinin Bayatılara Akseden Dramı”, Cilt 29, Sayı 323, Mart 1990, s.185-188

“Bayatı”, Türkiye’de “mânî” olarak bilinen anonim halk edebiyatı nazım şekillerinden olan mâninin Azerbaycan’daki adıdır. Azerbaycan bayatılarında tarih boyunca sevinçleri, hüznleri, aşkları gibi her duyguları yansıtılmıştır. Azerbaycan’a Sovyet tanklarının girerek binlerce insan öldürmesiyle Azerbaycan Türklerinin yaşadıkları duygular da bayatılara yansımıştır.

Ayşe İlker, “Azerbaycan Şehitlerine: Kanla Yeşeren Karanfiller”, Cilt 29, Sayı 328, Ağustos 1990, s.494-495

Bakü katliamının yapıldığı 19 Ocak gecesi Sovyetler Birliği tarafından şehit edilenlere ithafen yazılan şiirdir.

Bahtiyar Vahabzade, “Ana Dili”, Cilt 33, Sayı 354, Ekim 1992, s.600-601

Şair bu şiirde sahip olduğu dilin atalarından kendilerine kaldığı, onların da gelecek nesillere bırakacağı, sahip oldukları dilin vatanları olduğu, tarihlerinin dillerinde saklı olduğu ve onun en kıymetli miras olduğu belirtilmiştir.

Diğer

İ. Kafesoğlu, “Millet Anlayışımız ve Azerbaycan”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.6-9

Millet kavramı pek çok şekilde tanımlanmıştır. Hukuki-siyasi tanıma göre millet, belirli sınırlar içinde yaşayan, resmî dili olan insan topluluğudur. Yani millet olmanın tek şartı belli bir sınır ve resmî bir dildir. Bu tanıma göre ise Türk kültürüne sahip ama Türkiye dışında yaşayan Türkler yabancıdır. Sosyoloji ilmine göre ise millet, duygu ve kültür birliği olan topluluktur. Bu tanıma göre millet kavramı sınır ve engel tanımaz. Bu tanımın özellikle Türkler için anlamı çok büyüktür. Hele ki Türkiye Cumhuriyeti dışında çok sayıda Türk mevcutken. Tarihin çok eski dönemlerinden beri Türk yurdu olan Azerbaycan sınırlar dahilinde olmasa da yabancı değil, Türkiye ile aynı millet kimliğine sahiptir. Önümüzdeki günlerde merkezin emriyle Azerbaycan’ın Rusya’ya ilhakı büyük bir coşkuyla kutlansa da bu duruma inanacak kimse bulunmamaktadır.

Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan’ın Öz Türkçeciliği”, Cilt 4, Sayı 48, Ekim 1966, s.1101-1103

Türk dünyasında son yarım asırdır dilde sadeleşme çabası görülmektedir. Bu hareketler ise Rusya’nın etkisiyle aşılamaz bir durum haline gelmektedir. Bu Türk devletlerinden biri Azerbaycan’dır. Azerbaycan Cumhuriyeti Sovyet idaresi Latin alfabesine geçmiş, daha sonra “öz Türkçecilik” hareketiyle de aslı olmayan, uydurma terimler üretilmiştir. Yürütülen çalışmalar sonucu farklı sahalarda eserler oluşturulmuş ve böylece Türkiye’den getirtilen çeşitli hocalara gerek kalmamıştır. Sadeleştirme bahanesiyle, Rusça kelimelerin bu dile girişinin önü açılmıştır. Azerbaycan aydınları bunu fark edip engellemiş olsalar bile tam olarak önüne geçememişlerdir.

Fuad Köprülü, “Azerbaycan’ın Medeniyet Tarihi Nasıl Yazılabilir?”, Cilt 5, Sayı 56, Haziran 1967, s.607-609

Sadece Türk medeniyetini değil dünya medeniyetini de anlayabilmek için bütün alimlere çok büyük yükümlülükler düşmektedir. Azerbaycan’da bu yükümlülüğün öneminin anlaşıldığı görülmektedir. Bu kanıt ise Türkoloji Kurultayı, Azerbaycan Tetkik ve Tettebbü Cemiyeti ve Edebiyat Cemiyeti’ndeki bazı faaliyetler ve bazı yayınlardır. Ayrıca bunların

yanında Azerbaycan medeniyetinin daha iyi yazılabilmesi için yabancı alimlerin eserlerinin tercümesi, Arap ve Acem kaynaklarının da ortaya çıkarılması gerekmektedir. Yine görmekteyiz ki Azerbaycan gençleri bu konuda üzerlerine düşeni yapmaya başlamışlardır.

Hüseyin Baykara, “Mustafa Kemal Paşa’nın Azerbaycan’ın “İstiklaline” Verdiği Önem”, Cilt 6, Sayı 61, Kasım 1967, s.36-47

Mustafa Kemal, ülkenin kurtuluşuna başladığı süreçte Avrupa’ya karşı elindeki tek komünist rejim tehlikesi olan Rusya, Rusya’nın da Avrupa’ya karşı tek çıkar yolu Mustafa Kemal idi. Azerbaycan’ın ise bağımsızlığına giden yolda böyle zıt bir durum vardı. Bu şartlar içinde 28 Mayıs 1918’de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan 20 aylık bir hürriyetten sonra Sovyet idaresi altında bir cumhuriyet haline gelmiştir. Fakat Mustafa Kemal Azerbaycan’ın Sovyet hâkimiyetinde olan bu istiklaline bile her zaman siyasi bir önem vermiştir. Bu önem Azerbaycan Sovyet elçiliğine bayrak çekilirken Mustafa Kemal’in söylediği nutkundan açık bir şekilde görülmektedir.

Ahmet Caferoğlu, “Başvekilimizin Azerbaycan’ı Ziyareti Dolayısıyla”, Cilt 6, Sayı 62, Aralık 1967, s.83-88

Bu yazı Süleyman Demirel’in Azerbaycan’a yaptığı ziyaret sebebiyle yazılmış ve bu ziyaret ile Azerbaycan halkının ve siyasilerinin manen ihtiyaç duydukları desteğin sağlandığı belirtilir. Aynı zamanda bu yazıda iki ülke arasında çeşitli coğrafik ve saire farklar olmasına rağmen aslında bu iki ülkenin en başından beri dil, din ve kültür birliğinin her zaman olduğuna dikkat çekilmiş, çeşitli gruplar tarafından iki ülkenin arası açılmaya, iki taraf arasında soğukluk yaratılmaya çalışılsa da tarihte birbirlerinin bağımsızlığı için mücadeleler veren bu iki ülkeyi ayırmayı başaramadıkları vurgulanır. Ayrıca Türkiye’de gelişen millî hareketlerin iki tarafı birbirine yakınlaştıracığı ve hatta yakınlaştırmaya başladığı, gerçekleşen ziyaretin de bu durumun bir sonucu olduğu da yazı sonunda belirtilir.

Hüseyin Baykara, “Azerbaycan İstiklalinin 50. Yılı Dolayısıyla”, Cilt 6, Sayı 69, Temmuz 1968, s.659-665

Elli yıl önce 28 Mayıs 1918’de Azerbaycan Cumhuriyeti bir hukuk devleti olarak kurulmuştur. Bu kuruluş Lenin’in hâkimiyeti ele almadan vadettiklerine uygun bir şekilde

gerçekleşmiş, buna göre kendi sınırlarında millî bir cumhuriyetini kurmuştur. Bu vaatler gerçekleşirken aynı zamanda Çarlığın diğer milletleri sömürmesi eleştirilmiş, fakat Sovyet idaresi, kurulduğunda, Çarlık idaresinden daha katı şekilde, sömürme, yok etme, nüfus değiştirme politikasını izlemiştir. İzlenen bu politikaların hiçbiri vadettikleri milletler politikasına uygun olmamıştır.

Yasin Aslan, “Azerbaycan’da Rusça Öğreniminin Teşviği”, Cilt 27, Sayı 303, Temmuz 1988, s.412-416

Sovyetler döneminde Rusçanın milletlerarası bir dil yapılmaya çalışılması sadece Slav kökenlilerin Rusça konuşması şeklinde ilerlemektedir. Sovyetler Birliği’ne dâhil Türk cumhuriyetlerinin basınına incelediğimizde, mesela Azerbaycan, Rusça öğreten okul sayısının artışı, Rusça öğretmenlerin maaş zammı gibi faaliyetlerin varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca Azerbaycan’ın önemli makamlarında olan bazı kişilerin de Sovyetler Birliği’nin bu amacına hizmet eder şekilde davrandığı dikkat çekmektedir.

Türk Kültürü, “Azerbaycan’da Ermenileştirilen Türk Adları”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.277-285

Azerbaycan’da Sovyet idaresi kurulduktan sonra Ermenilere verilen yerlerin isimlerinin Türkçeden Ermeniceye çevrildiği görülmektedir. Eski ve yeni adları verilen bu yerlerin hangi tarihlerde değiştirildikleri de yazıda mevcuttur. Ermenilerin değiştirdikleri Türk yer isimlerinin sayısı ise 381’dir.

Saim Sakaoğlu, “Prof. Dr. Abbas Zamanov’a Selçuk Üniversitesi Tarafından Fahrî Doktorluk Ünvanı Verildi”, Cilt 28, Sayı 321, Ocak 1990, s.36-38

Abbas Zamanov’a fahrî doktorluk unvanı verilmesi için Selçuk Üniversitesin ’de yapılan toplantıda unvan öncesi ve sonrası yapılan konuşmalara, Zamanov’un unvan aldıktan sonra yaptığı konuşmaya yer verilmiştir.

Ziyat Akkoyunlu, “Azerbaycan Hadiselerinin Arap Ülkelerindeki Akisleri”, Cilt 30, Sayı 333, Ocak 1991, s.24-37

Azerbaycan’da son yaşanan kanlı olaylar Türk dünyasında olduğu gibi Arap dünyasında da yankı uyandırmıştır. Yazar, Arap ülkeleri arasında söz sahibi olan Suudi Arabistan’da bu olayın yansımalarını açık bir şekilde ortaya koymuş. Dönemin gazetelerinde konuyu ele alan bir yazı bizzat verilmiştir. Verilen bu yazıda, Azerbaycan’daki olayların daha iyi anlaşılması amacı güdülerek Azerbaycan’ın tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Yazar, bunun yanında Azerbaycan olayları ile ilgili yapılmış haber isimlerini de vermiştir. Haberlerin çokluğu da Azerbaycan’daki olayların yakından takip edildiğini göstermektedir.

Kişi Tanıtan Yazılar

Nizamettin Onk, “Samed Vurgun (1906-1956)”, Cilt 12, Sayı 142-143-144, Ağustos-Eylül-Ekim 1974, s.395-400

Azerbaycan İlimler Akademisi üyesi olan ve gerçek adı Samed Yusifoğlu olan şair, 1906 yılında dünyaya gelmiştir. Şiirlerinde güçlü bir vatan sevgisi hissedilmektedir. O, “Vurgun” adını şiirlerinde kullanmıştır. Yazıda pek çok şiirine yer verilmiştir.

Zeynep Korkmaz, “Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve Mesleki Şahsiyeti”, Cilt 13, Sayı 157, Kasım 1975, s.31-36

Bu yazı Hacettepe Üniversitesi M salonunda yapılmış olan bir konuşmadır. Bu konuşmada 1975’te vefat eden Ahmet Caferoğlu’nun daha çok mesleki yönü ele alınmıştır. Gence’de doğan Caferoğlu, 1917’de Rusya’dan gerçekleşen ihtilal ile Azerbaycan’ın kurtuluşu için mücadeleye girişmiş fakat Azerbaycan, Sovyetler tarafından işgal edilince Türkiye’ye gelmiş ve bundan sonraki hayatına burada devam etmiştir. Pek çok değerli çalışması bulunmaktadır. Bu ilmi faaliyetleri sonucu pek çok bilim kuruluşuna üye olarak kabul edilmiştir. Yazar, Caferoğlu’nun bunun gibi pek çok faaliyetlerinden daha bahsederek onun ölümsüzlüğüne vurgu yapmıştır.

Yasin Aslan, “Azerbaycan’da Vurgun Şair: Semed Vurgun”, Cilt 26, Sayı 289, Mayıs 1987, s.296-299

Yaşamı kısa olan fakat ortaya koyduğu eserlerin değeri olarak çok önemli eserler ortaya koyduğu belirtilen bu yazıda Samed Vurgun’dan ve onun sanat gücünden bahsedilmiştir. Yazar, Vurgun’un şiirlerindeki gücün onun millî kimliğine sıkıca bağlı olmasıyla bağlantılı bulmuştur. Vurgun’un şiirlerinin sadeliği, Azerbaycan’ın her köşesini ve dilini çok iyi bilmesi onun şiirlerini kıymetli yapan özellikler olduğu belirtilmiştir.

Şükrü Elçin, “Koca Kartal Azaplı, Hayatı ve Şiirleri”, Cilt 28, Sayı 318, Ekim 1989, s.601-605

Hala hayatta olan Mikail Azaplı’nın şiirlerinin toplandığı Koca Kartal Azaplı adlı eser şairin hayatı hakkında da bilgiler içerir. 1924 yılında doğan şair çileli bir çocukluk yaşamıştır. Küçük yaşta hapiste yatmak zorunda bırakılan şairin, bu durumdan eğitim hayatı da etkilenir ve bundan sonra öğretmeninin yol göstermesiyle elinde sazıyla aşıklık yapmaya başlar. Hâlâ yaşayan bir âşık olan Azaplı’nın “Kimidir, Ey Vatan, De, Kimden Küsüm? Azerbaycan” başlıklı şiirlerine yazı sonunda yer verilmiştir.

Türk Kültürü, “Prof. Dr. Abbas Zamanov”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.34-35

1911’de Nahçıvan’da doğan Abbas Zamanov, daha çok Mirza Elekber Sabir üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Azerbaycan arasındaki kültürel ve edebi ilişkileri başlatan kimse olan Zamanov’un, Atatürk Üniversitesi’nde beş bin eserlik kitaplığı oluşmuştur. Selçuk Üniversitesi’nin kendisine verdiği fahrî doktorluk diplomasını almak için Türkiye’ye gelmiş, burada bulunduğu süre zarfında çeşitli ziyaretlerde bulunmuştur.

Arasoğlu, “Halil Rıza ve Şiir Dünyası”, Cilt 29, Sayı 323, Mart 1990, s.151-159

Halil Rıza ve diğer Azerbaycan edebiyat ve sanat dünyasına ait olanların ve onların eserlerinin anlaşılabilmesi için Azerbaycan’ın tarihsel süreçte içinde bulunduğu durum ve yaşanmışlıkların da çok önemli olduğunu belirten yazar, Halil Rıza’nın şiirlerine ve şiirlerinde işlediği konulara yer vermiştir.

Muzaffer Akkuş, “Sonsuzluğa Giden Kervan” Abbas Abdulla”, Cilt 33, Sayı 353, Eylül 1992, s.554-562

Azerbaycan Türklerinden olan şair Abbas Abdulla 1940 yılında doğmuştur. Üniversiteyi Bakü’de okuduktan sonra yurt dışında bulunmuş, sonrasında ise Bakü’ye dönerek burada çalışma hayatını devam ettirmiştir. Türkiye’de daha çok “Sonsuzluğa Giden Kervan” adlı eseri tanınmaktadır. Şair, şiirlerinde kullandığı dili “annesinden öğrendiği dil” olarak açıklar. Şiirlerinde ise daha çok ölüm ve hasret temalarına yer verir.

Pervane Abdulhalıgova, “Bilinmeyen Muhacir Azerbaycan Şairi Hamid Dönmez”, Cilt 41, Sayı 449, Eylül 2000, s.519-523

Yazar, Azerbaycan’ın tarihte başına gelen olaylardan dolayı daha çok Azerbaycan şairlerinin muhaceret hayatı yaşadıklarını belirterek, bu yazıda bu kaderi yaşayan şairlerden olan Hamid Dönmez’i ele almaktadır. Gence’de doğan, gençlik yıllarında rejim aleyhtarı faaliyetlerde bulunan Hamid Dönmez, yakalanır ve babası İran vatandaşı olduğu için öldürülemeden İran’a sürülür. Buradan bir şekilde Türkiye’ye gelmeyi başaran şair ömrünün sonuna kadar vatan hasretiyle burada yaşar. Ölmeden önce bir kez de vatanını görme mutluluğunu da yaşar. Türkiye’de yaşadığı müddetçe de şiirlerini yazmaya ve pek çok dergi ve gazetede yayınlamaya devam etmiştir.

Azerbaycan’a Yapılan Seyahatlerle İlgili

Hüseyin Baykara, “Kars Gezi Notları”, Cilt 6, Sayı 64, Şubat 1968, s.215-222

Yazar, gezi amaçlı gittiği Kars’ta Azerbaycan gerillalarıyla karşılaşmış, bu sebeple Azerbaycanlıların yaptığı gerilla savaşlarının birtakım özelliklerinden bahsetmek istemiştir. Yazarın karşılaştığı bu kişi İman Yıldırım Türk’tür ve onun hikâyesini anlatarak gerillacılığın karakteristik özelliklerini anlatmıştır. Yazar Azerbaycan tarihinde çok önemli yeri olan bu gerilla savaşlarının incelenmesi gereken önemli bir konu olduğunu belirtmiştir.

Ahmet Bican Ercilasun, “Türk Alimleri Azerbaycan’da”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.568-575

4-5 Temmuzda Dede Korkut kitabı konulu I. Sovyet-Türk Kolokyumu Bakü’de yapılmıştır. Yazıda ise, bu sebep ile Bakü’ye giden Türk ilim adamlarının Bakü’de gezdikleri, yedikleri, kolokyumdaki oturumların başlıkları ve tebliğler hakkında bilgi verilmiştir. Bakü’ye giden alimler arasında olan yazarın, yazı sonunda heyecanının büyük olduğu ve bu kısa ilmi geziden çok memnun kaldığı anlaşılmaktadır.

Dilgem Şahverdiyev (Çev. İsmet Alpaslan), “Sefer Teesüratı: Muhabbet Dolu Yürek Getirmişem”, Cilt 29, Sayı 326, Haziran 1990, s.357-363

Yazıda yakın bir dönemde Türkiye’de Selçuk Üniversitesi’nden fahrî doktorluk unvanı alan Abbas Zamanov’un Ankara’ya yolculuğu sırasında, herkesin her yolculukta hissettiği, hissedebileceği duygulara ve Zamanov’un Türkiye’ye geldiğinde nasıl karşılandığından bahsedilmiştir. Azerbaycan’da son yaşanan olayların Türkiye’de de oldukça sıkı takip edilmesi Türkiye’de Azerbaycan’a karşı sonsuz bir ilginin olduğunu göstermiş ve bu ziyaret ile yeni fikirler doğurmuştur.

Orhan F. Köprülü, “Türk Tarih Kurumu’nun Azerbaycan Seyahati”, Cilt 33, Sayı 349, Mayıs 1992, s.286-294

Azerbaycan İlimler Akademisi’nin daveti üzerine Türk Tarih Kurumu bilim kurulu üyeleri 1991 Haziran’ında Azerbaycan’a bir haftalık ziyarette bulunmuşlardır. Bu ziyaret esnasında gezilip görülen yerler ve katıldıkları konferanslar hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak ise yazar, ziyaret sonunda gözlemlerine de dayanarak Azerbaycan hakkında kısa bir bilgi vermiştir.

Azerbaycan’ı Tanıtan Yazılar

M. Sadık Aran, “Azerbaycan”, Cilt 1, Sayı 8, Haziran 1963, s.34-39

Yazar bu makalede Azerbaycan’ı tüm özellikleriyle tanıtmaya çalışmıştır. Azerbaycan’ın nüfusu, idari yapısı, topoğrafisi ve iktisadi durumu, petrol miktarı gibi pek çok konuda başlıklar altında bilgi verdiğini görüyoruz.

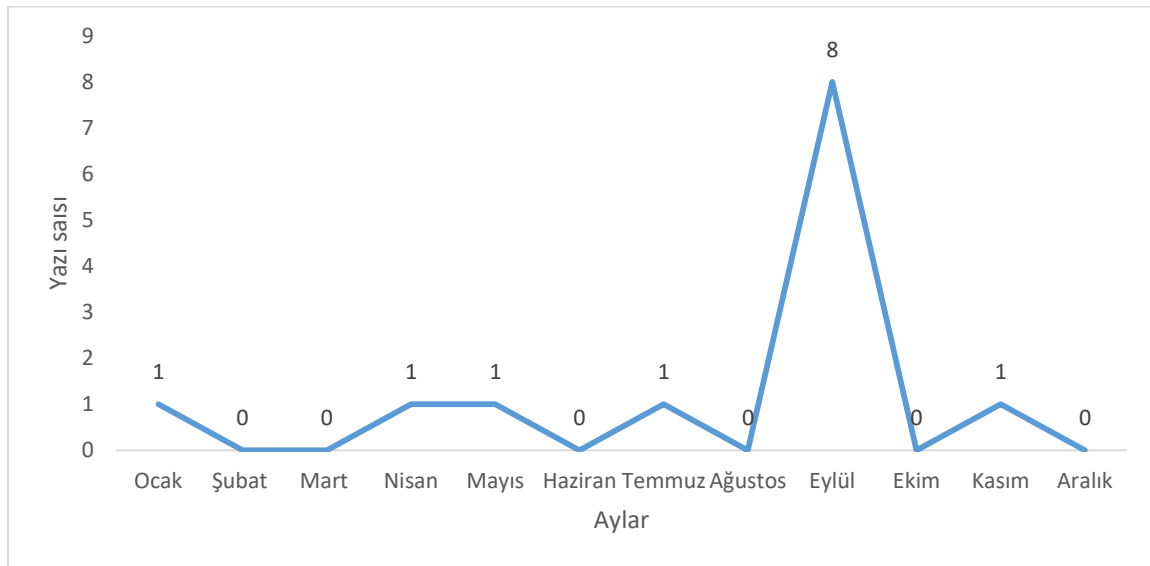
Ahmet Ardel, “Azerbaycan”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.1-5

Makalede Azerbaycan’ın sınırları ve sınır komşularından, büyüklüğünden, yeryüzü şekillerinden, ikliminden, su kaynaklarından, beşerî ve ekonomik hayatından bahsedilmiştir.

Değerlendirme

Sovyet Azerbaycan’ı ile ilgili olan 65 yazı 27 ayrı yılda yazılmıştır. 1963, 1965, 1966, 1969, 1970, 1973, 1974, 1975, 1976, 1983, 1985, 1991, 1999, 2000, 2002 ve 2004’te 1’er, 1964, 1968, 1981, 1984, 1987 ve 1994’te 2’şer, 1992’de 3, 1967’de 4, 1989’da 7, 1990’da 10, 1988’de ise 13 yazı bulunmaktadır. (Şekil 4.11.) Bu yazılardan 56’sı bağımsızlık öncesi, 9’u ise bağımsızlık sonrası yazılmıştır. (Şekil 4.12.) Yazıların içeriğine bakıldığında da konusuna göre yedi başlık altında toplanabildiği görülür. Buna göre Sovyet Azerbaycan’ıyla ilgili pek çok konuda yazı ele alınmıştır. Azerbaycan’ı tanıtan yazı sayısı 2, Azerbaycan ile ilgili seyahat yazıları 4, kişi tanıtan yazılar 8, diğer konulu yazılar 10, Ermeni sorunuyla ilgili yazılar 17, Edebiyat-Kültür-Sanat-Folklor ve mâni-şiir sayısı ise 12’dir. (Şekil 4.13.)

Şekil 4.11’e bakıldığında 1988’e kadar büyük bir artışın olmadığı tabloda 1988’de ani bir artış gözlemlenmektedir. 1988 yılında Sovyet Azerbaycan’ı ile ilgili yayınlanmış makalelerin aylara göre oranı şu şekildedir:

Şekil 4.8. 1988 yılında yazılmış yazıların aylara göre oranı

1988'deki artışın sebebi derginin 305. sayısının “*Azerbaycan*” sayısı olarak çıkmasıdır. Gelişen tarihî olaylara bakıldığında bu sayının çıkma sebebi olarak 1980'li yılların sonuna doğru Azerbaycan-Ermenistan arasında gerginliğin yeniden gündeme gelmesiyle alakalı olduğu görülür. Mihail Gorbaçov'un 1985'te Sovyetler Birliği'nin başına geçmesiyle beraber uyguladığı “açıklık” ve “yeniden yapılanma” politikasından yararlanan Ermenilerin⁶⁹, 1987'nin sonlarında Azerbaycan toprağı olan Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanma talebinde bulunmaları ve gösteriler düzenlemeleri bu gerginliği Karabağ'ın Çardaklı köyünde başlatmış⁷⁰, 28 Şubat 1988'de Sumgayıt'ta ise olaylar doruk noktaya ulaşmıştır. 1988 yılı içinde de iki taraf arasındaki çatışmada ölenlerin sayısı 90'ı aşmıştır.⁷¹ Yaşanan bu olaydan sonra gergin ve endişeli durumun hâlâ devam ettiğini belirten dönemin 23 Mart 1988 tarihli gazetesi, Sumgayıt'ta sokağa çıkma yasağının ve Karabağ'ın kendilerine bağlanma konusunda olumsuz durum olduğunu gören Ermenilerin de gösterilere hâlâ devam ettiğini belirtmiştir.⁷²

Azerbaycan'da yaşanan bu olayların Şekil 4.8.'de de görüldüğü üzere etkisi olmuş, Eylül 1988'de 305. sayı Azerbaycan sayısı olarak çıkarılmıştır. Yazılar içerisinde Azerbaycan halkının derin acısını ifade eden şiirlere de yer verilmiştir. Azerbaycan sayısı içinde bulunan yazıların tamamı Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan olaylarla alakalı olmayıp, Azerbaycan ile ilgili pek çok açıdan da bilgi sahibi olunabilecek şekildedir. Sayıda olan tüm yazılar Azerbaycan-Ermeni sorunuyla ilgili olmasa bile bu bölgeye ve konuya dikkat çekmek amacıyla böyle bir sayının çıkarılması önemlidir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasında meydana gelen Karabağ meselesi ve devamındaki çatışmalar Azerbaycan bağımsızlık hareketinin gelişmesine sebep olmuştur.⁷³ Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesini yürüten Azerbaycan Halk Cephesi'nin bağımsızlık faaliyetleri, Sovyet hükümetinin Ocak 1990'da Bakü'yü işgaliyle sonuçlanmıştır.⁷⁴ Bu sebeple dergide Sovyet Azerbaycan'ına olan ilginin 1990'a kadar devam ettiği görülür.

⁶⁹ Şimşir, B. N. (2011). *Azerbaycan/ Azerbaycan'ın Yeniden Doğuş Sürecinde Türkiye Azerbaycan İlişkileri*, Bilgi Yayınevi, s.90.

⁷⁰ Sariahmetoğlu, N. (2011). *Karabağ*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.13-14

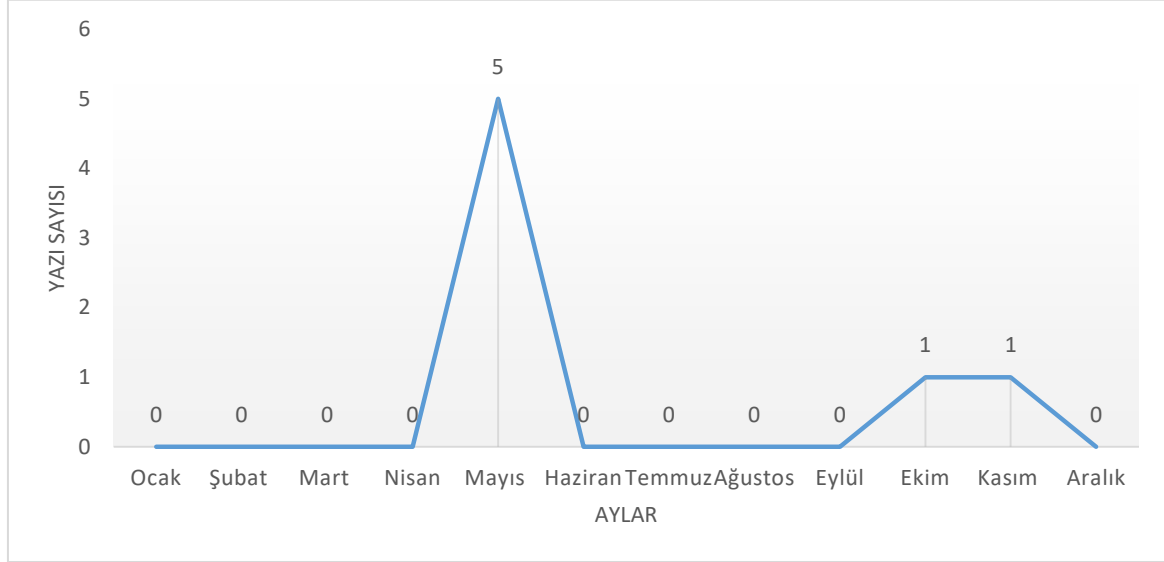
⁷¹ Şimşir, B. N. (2011). a.g.e., s.91.

⁷² Sovyet Ermenileri Kayıyor. (23 Mart 1988). *Hürriyet Gazetesi*, s.10

⁷³ Armaoğlu, F. (2000?). a.g.e., s.936.

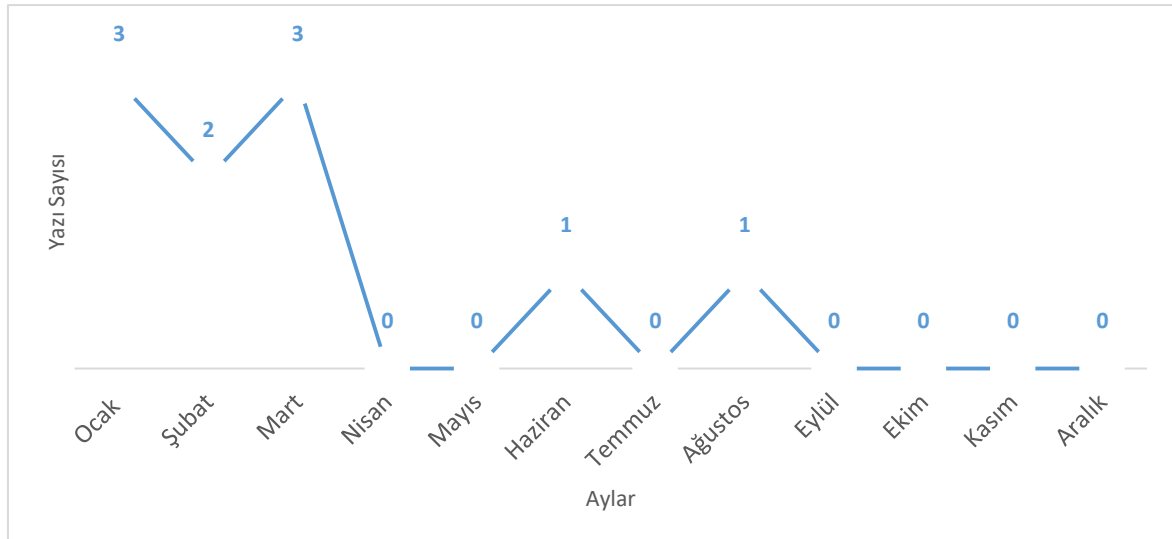
⁷⁴ Şimşir, B. N. (2011). a.g.e., s.91-92

Yaşanan olayların dergideki etkisine bakıldığında, 1989'da da 313. sayı *Azerbaycan-2* adıyla çıkmıştır. (Şekil 4.9.) Bu sayıda Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili bulunan yazı sayısı 5, 1989 yılı içinde ise 7'dir. Yazılar ise genel olarak Azerbaycan'ın içinde bulunduğu durum ve gelişmelerle ilgilidir.

Şekil 4.9. 1989 yılında yazılmış yazıların aylara göre oranı

1990 yılında yayımlanmış yazılara bakıldığında ise durum şu şekildedir:

Şekil 4.10. 1990 yılında yazılmış yazıların aylara göre oranı

Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili en fazla yazı ocak ve mart ayında yazılmıştır. Fakat Şubat 322. sayı ise "*Azerbaycan Kaniyor*" ismiyle çıkmıştır. 322. sayının bu şekilde çıkmasının sebebi

ise Azerbaycan-Ermenistan arasındaki iç savaşı önlemek için bölgeye gönderilen Kızıl Ordu birliklerinin Bakü'ye girmek istemesi üzerine halk ile silahlı askerler arasında çatışmaların meydana gelmesi⁷⁵ ve Bakü'nün Kızıl Ordu tarafından işgali sonucu ise Bakü'nün kan gölüne dönmesidir.⁷⁶ Derginin olaydan hemen sonra çıkan 322. sayısının kapağına bakıldığında ise her zaman kullanılan gök mavisi renkten farklı olarak siyah renkli olduğu dikkat çeker. Sayıdaki yazıların konularına bakıldığında ise yaşanan durum ile ilgili yazıların yanında farklı konularda da yazılar bulunmaktadır. Dergi hem içerik hem de görsel olarak Azerbaycan'ın içinde bulunduğu durumu ortaya koymaya çalışmıştır. Tüm bunlara bakıldığında ise Azerbaycan'da yaşanan bu olaylara derginin tepkisiz kalmadığı, konuyu Türkiye'deki okuyuculara anlatma gayesinde oldukları ve okuyucuların dikkatini bu bölgeye çekmeye çalıştıkları açık bir şekilde görülür. Yine bu durumu en iyi gösteren durumdan biri de Şekil 4.13'te karşımıza çıkan görüntüdür. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazılmış yazıların içeriğini gösteren bu tabloda en fazla yazı yukarıda bahsedilen konularla orantılı olarak Ermeni sorununun işlendiği konular olmuştur. En fazla yazılmış olunan diğer içerik de edebiyat-kültür-sanat-folklor yazılarında ve mâni-şiirde olmuştur. Mâni-şiirlerin içeriğine bakıldığında ise çoğu konuların yaşanan olaylardan dolayı duyulan üzüntü sonucu ortaya çıktığı, halkın acısını anlatan içeriklere sahip olduğu görülür.

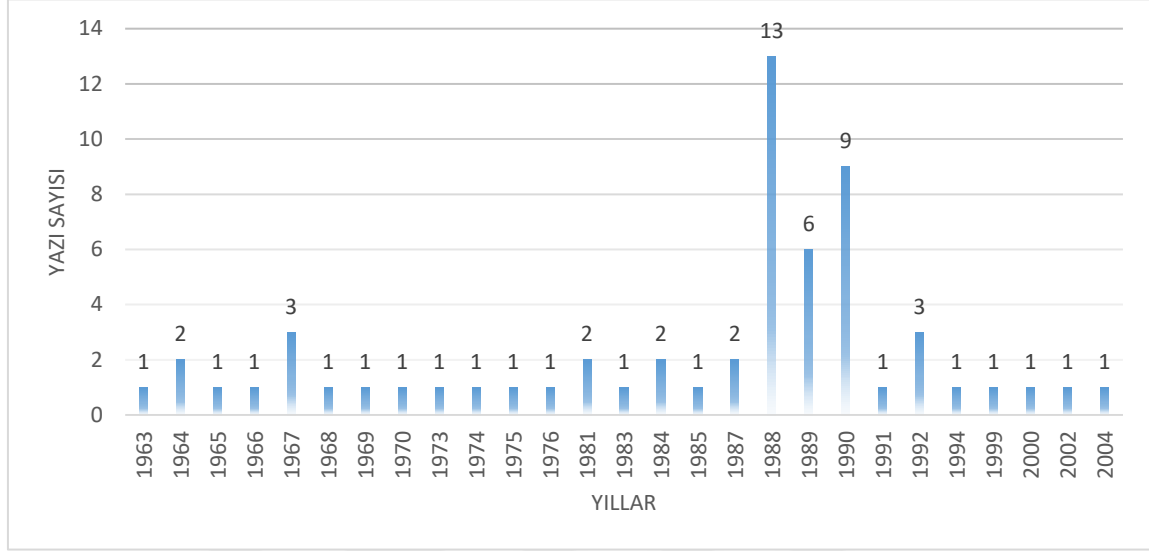
Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti'ne olan ilginin azalmış olduğu dikkat çeker. Karabağ sorununun hâlâ devam etmesine rağmen bundan sonrasında kanlı olayların olmayışı ve Azerbaycan'ın artık bağımsız bir Türk cumhuriyeti oluşunun bu durumda bir etkisi olduğu düşünülebilir. Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yayımlanan yazıların da daha çok kültür-sanat-folklor konuları ile ilgili olduğu dikkat görülür. Sovyet hâkimiyeti altında, demir perde gerisinde bulunan Türk cumhuriyetlerinin bağımsız oluşu Türk Kültürü dergisinde de açıkça kendini göstermiş, yapılan çalışmaların genel olarak kültür üzerine yoğunlaşmasına sebep olmuş olduğu söylenebilir.

Ayrıca derginin “haberler” bölümüne bakıldığında ise Azerbaycan'da yaşanan bu olaylarla ilgili aynı etki bu bölüme yansımamıştır. Haberlerde daha çok yapılmış kültürel faaliyetler

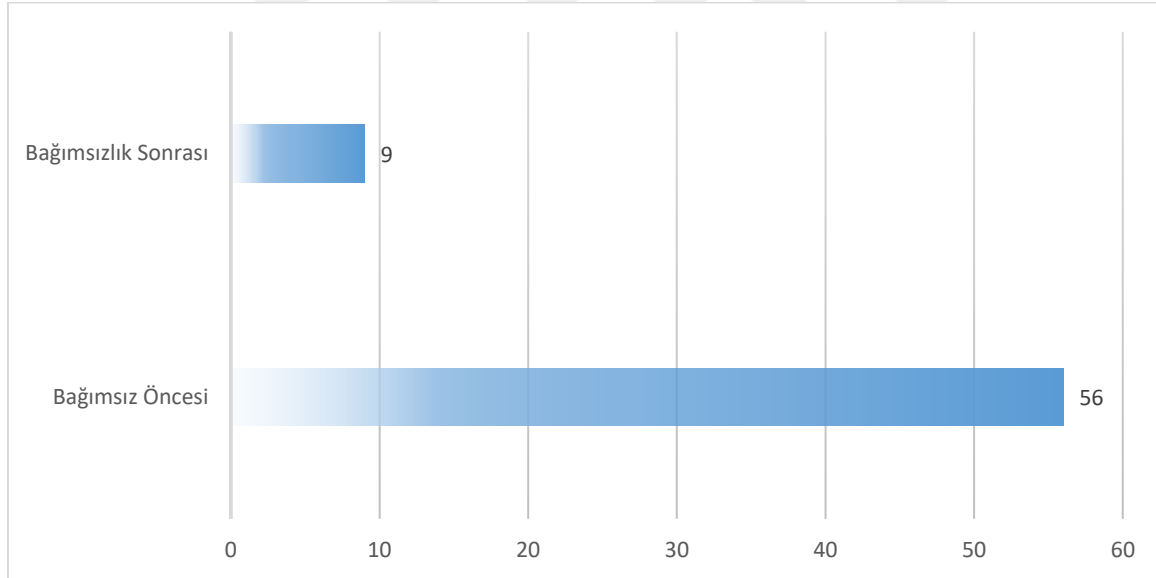
⁷⁵ Kızıl Ordu Bakü'de Kan Döküyor. (20 Ocak 1990). *Tercüman Gazetesi*, s.6

⁷⁶ Sovyet Tankına Azerî Yumruğu!. (21 Ocak 1990), *Tercüman Gazetesi*, s.6; Ayrıca bkz. Bakû Savaş Alanını Andırıyor, (21 Ocak 1990), *Cumhuriyet Gazetesi*, s.14

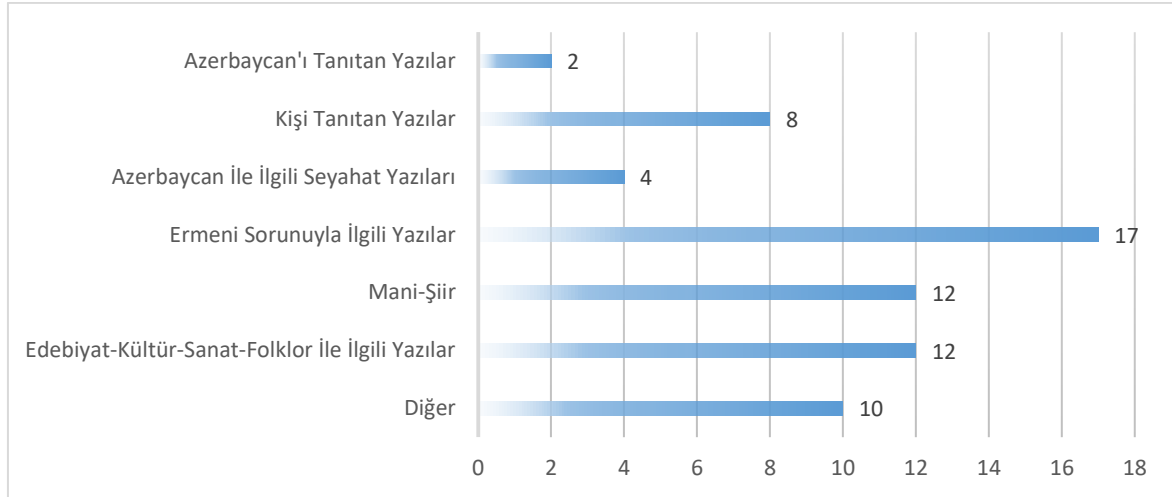
görülürken, 1980'li yılların sonundaki Azerbaycan-Ermenistan sorunları ile ilgili sadece Ocak 1990'da yazı bulunmaktadır.

Şekil 4.11. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.12. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 4.13. Sovyet Azerbaycan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.3.2. Kazakistan

Sovyet Kazakistan'ıyla ilgili toplamda 9 yazı bulunmaktadır. Bu yazılar kültür-sanat, siyasi-sosyal ve diğer konulu yazılar başlıkları altında toplanmıştır.

Kültür-Sanat ile İlgili Yazılar

Hızır Bek Gayretullah, "Kazak Türklerinde Kişi Adları", Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1963, s.13-17

Bu makalede Kazakların yaşadıkları yer ve nüfuslarından, günlük hayatlarından, isim koyma geleneklerinden ve dil özelliklerinden ayrı ayrı bahsedilmiş ve en sona da Kazak kişi isimleri verilip anlamları açıklanmıştır.

Hasan Oraltay, "Altın Elbiseli Adam", Cilt 9, Sayı 100, Şubat 1971, s.303-305

Haziran 1970'de Kazakistan'ın Almatı şehrinde Esik harabelerinde hazine bulunduğu söylentileri haber yapılmış fakat bulunan altın elbisedir. Yazılan makalelerden anlaşıldığına göre bu elbise tamamen altından kaplıdır ve üzerinde geyik, at, keçi gibi hayvanların resimleri vardır. Akıncı olduğu düşünülen bu kişinin on sekiz yaşında olduğu tahmin edilmektedir.

Hasan Oraltay, “Kazak Türklerinin Çadırları”, Cilt 16, Sayı 192, Ekim 1978, s.746-747

Kazak Türklerinde kullanılan çadırlar diğer çadırlardan oldukça farklıdır ve çeşitli boyutlarda mevcuttur. “Kiyiz Üy” (Keçeden ev) denilen bu çadırların dışı beyaz keçe, içi ise çeşitli süs eşyası ile doludur. Bu çadırlar yaz, ilkbahar ve sonbahar aylarında kullanılır, kışın ise bunlar katlanır ve kışlaklardaki evlerinde otururlar.

Osman F. Sertkaya, “Olcas Süleymanov, Ot Yanvary do Aprelya (Ocak’tan Nisan’a Kadar), Şiirler (1959-1989), Alma-Ata, 1989, 272 s.”, Cilt 29, Sayı 326, Haziran 1990, s.334-339

Alma-Ata’da doğan ve Kazak aydını olan Olcas Süleymanov’un eseri tanıtılmıştır. Bundan önce hakkında çok kısa bir bilgi de verilmiştir. Şiirlerinin toplandığı bu eser, ismini eserdeki ilk şiir olan “Ocak’tan Nisan’a Kadar” adlı şiirden almıştır. Yazar, bu şiiri Lenin’e yazmıştır. Ocak Lenin’in öldüğü, Nisan ise doğduğu aydır. Eser Rusça yazılmış ve eser içinde 190’dan fazla şiir bulunmaktadır.

Şükrü Elçin, “Kazakistan Çağdaş Uygur Şiiri Üzerine”, Cilt 35, Sayı 369, Ocak 1994, s.52-57

Yazıda kitabın yazarı olan İrfan Ünver Nasrettinoğlu’nun 1987’de bir davet üzerine Kazakistan’a gittiğini, burada Uygur şairleri ile tanıştığını, Türkiye’ye döndüğünde bu şairlerin biyografi ve şiirlerini çevirerek 1989’da kitap olarak yayınladığını anlatmaktadır. Kitap içerisindeki bazı şiirler de yazıda verilmiştir.

Siyasi-Sosyal Konular ile İlgili Yazılar

Suat Temiz, “17/18 Aralık 1986 Kazakistan Olayları ve Celtoksan Şiiri”, Cilt 30, Sayı 336, Nisan 1991, s.211-220

1989’da Kazakistan’da yaşanan ayaklanma SSCB tarihinde ilk millî ayaklanma olarak tarihe geçer. Yaşanan olaylar Sovyetler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış, ilerleyen süreçte bu konu ile ilgili çalışmalar “Celtoksan (Aralık) Tahkikat Komisyonu” tarafından Muhtar Şahanov önderliğinde yürütülmüştür. Komisyonun oluşturduğu rapor, güvenlik güçlerinin göstericilere karşı kanuna aykırı davranışları açık bir şekilde ortaya koyulmuştur. Pek çok

vahşetin yaşandığını belgeleyen bu raporda güvenlik güçleri tarafından göstericilerden bazılarının beyninin parçalandığı da açıkça belirtilmiştir. Her şeyin açıkça belirtildiği bu raporun oluşturulmasında büyük emeği geçen Şahanov'un da tehdit mektupları aldığı bilinmektedir. Bu gösteriler yapılırken Sovyet güçleri tarafından alınan ve işkence edilen, katliam yapılan olaylar karşısında işkence gören, öldürülen, yaralanan kişilerin anısına “Bilmek”, ve “Celtoksan Yeli” adlı iki manzum şiir kaleme alınmıştır.

Suat Temiz, “Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasındaki Son Zamanlardaki Kardeşlik İlişkileri ve Yaratılmak İstenen Yeni Bir “Fergana Faciası”, Cilt 30, Sayı 341, Eylül 1991, s.525-529

1989'da Özbekistan'da Ahıska ve Özbek Türkleri arasında yaşanan kardeş kavgasının aynı şekilde Kazakistan'da da çıkarılmaya çalışıldığı ve bu olaylarda gizli güçlerin hatta Sovyet resmi makamların rolü olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi ise Türkiye ve Kazakistan arasında son zamanlarda artan kardeşliğe dayalı kültürel ve siyasi ilişkileri bozmak olarak açıklamıştır. Ahıska Türkleri ile Kazak Türkleri arasında dehşet verici bu olay Mayıs 1991'de yaşanmıştır. Çıkarılmaya çalışılan bu olaylar da Kazakistan'daki Ahıska Türkleri ile Kazaklar arasında yaratılmaya çalışılmaktadır. Kazakistan aydınları ise bunun bir oyun olduğunu ve Kazakistan'daki sükûneti bozmak amacıyla yapıldığını, bu sebeple oyuna gelinmemesini ve sorunların masada halledilmesini istemektedir. Yazar ise, Türkiye ve Kazakistan arasında artan ilişkilerden rahatsız olan grupların ortaya çıkardığının gayet açık olduğunu belirtmektedir.

Emin Özdemir, “Sovyet Dönemi Tarih Araştırmaları ve Tarih Öğretiminde Kazakistan'ın Rusya'ya Gönüllü Katılma Meselesi”, Cilt 42, Sayı 453, Ocak 2001, s.60-63

Sovyet yönetimi, birliği oluşturan milletlerin her şekilde bu sisteme bağlanabilmesi için uğraşmış ve bu amaç doğrultusunda tarih araştırmaları ve öğretiminden de yararlanmıştır. Buna en basit örnek Türkistan halklarının Rusya ile birleşmesinin gönüllü bir durum olduğu ve dönemin halklarının Rusya ile birleşmenin ilerici bir hareket olduğu düşüncelerinin ortaya atılmasıdır. Yine Sovyet rejiminin iddia ettiğine göre Kazak ve Kırgızlar bu şekilde Rusya'ya dâhil olmuşlardır. Bu ve buna benzer bilgiler Kazakistan ve diğer milletlerin ders kitaplarında okutularak genç nesillerin Sovyetlere bağlılığı arttırılmaya çalışılmıştır.

Sovyetler tüm bu bilgilerle Rusya'nın tarihten beri işgal hareketlerini meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Diğer

Bilge Ercilasun, "Kazakistan Günlüğü", Cilt 29, Sayı 328, Ağustos 1990, s.483-493

Yazar, Kazakistan'da gerçekleşecek kollokyum için yola çıktıkları Ankara-Moskova-Alma Ata yolculuğunu ve bu sırada dikkatini çekenleri anlatmıştır. Yazar, Moskova'ya geldiğinde sürekli beklenildiğini, insanların yüzlerinin hiç gülmediğini, son dönemlerdeki glasnot ve perestroyka döneminin ülkede kendini belli etmesine rağmen hala baskı ve korkunun hissedildiğini ilk gözlemleri olarak belirtmiştir. Demirperde gerisinde olan ve gelinip gidilemeyen bu yerde olduğuna şaşkın ve büyük heyecan duymaktadır. Yazar ve arkadaşları Alma Ata'da bulundukları zaman Uygur millî bayramının kutlandığı zamana denk geliyorlar ve burada yaşadıkları anlatılıyor. Kazaklar ve burada yaşayan Ahıska Türkleri tarafından büyük bir ilgiyle karşılanan bu grup 8 haziranda başladıkları bu seyahati 15 haziranda geri dönüş ile sonlandırmışlardır.

Değerlendirme

Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili 9 yazı 7 ayrı yılda yazılmıştır. 1963, 1971, 1978, 1994 ve 2001'de 1'er, 1990 ve 1991'de ise 2'ser yazı bulunmaktadır. Bu yazılardan 6'sı bağımsızlık öncesi, 3'ü de bağımsızlık sonrası yazılmıştır. Ayrıca bu yazılardan 3'ü siyasi-sosyal konularla ilgili, 5'i de kültür-edebiyat ile ilgili, 1'i de diğer konulu yazılardır.

Kazakistan'ın Sovyetler birliğinden kopuş sürecine bakıldığında oldukça önemli olaylar yaşanmış olduğu görülür. 1978, 1979 ve 1981 yıllarında çeşitli sebepler ile ayaklanan Kazaklar'da, 1986'da Kazak milliyetçiliğinin zirve noktası olan "Jeltoksan" ayaklanması yaşanmıştır.⁷⁷ Bu olaylardan en önemlisi Kazakları bağımsızlığa götürecek ilk somut adım olması açısından 1986 ayaklanmasıdır.⁷⁸

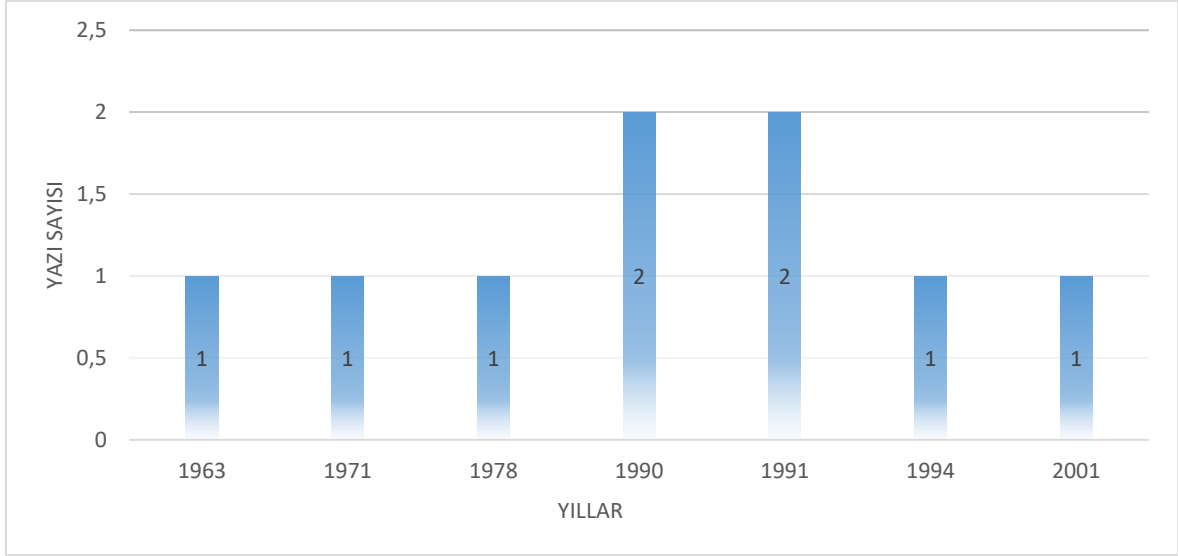
⁷⁷ Başaran, D. (2017). Jeltoksan Ayaklanması ve Bu Ayaklanmanın Kazakistan'ın Bağımsızlığındaki Rolü. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 1(1), s.63

⁷⁸ a.g.m., s.75

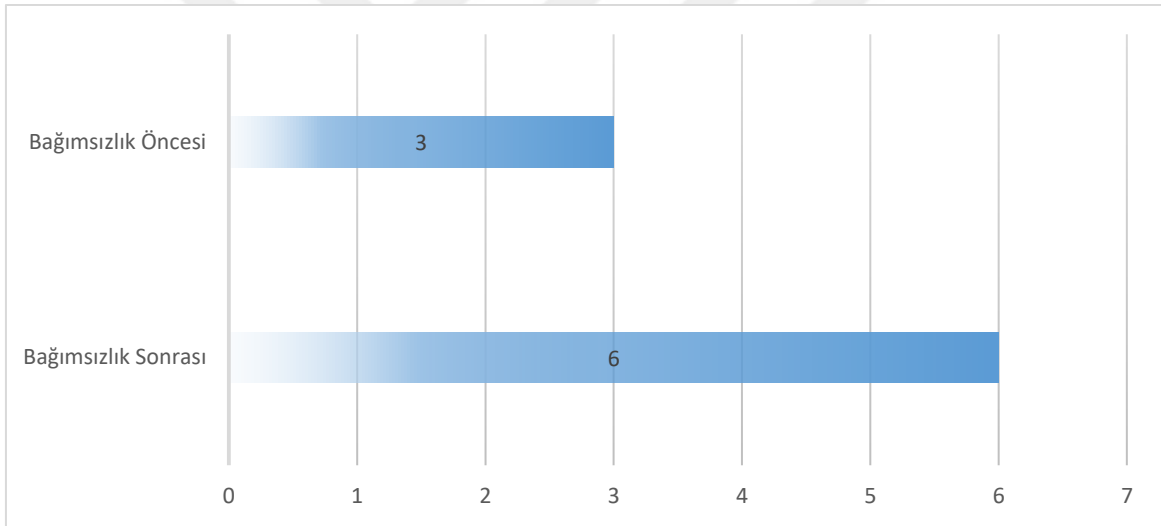
Sovyet Rusya içerisinde olan millî cumhuriyetlerin komünist partilerinin iki sekreterliği olmaktadır. İlk sekreter mevcut millete ait üyelere seçilirken ikinci üye ise azınlık durumunda olan millettten belirlenirdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri bu şekilde devam eden düzen 16 Aralık 1986'da Kazak Komünist Partisi Sekreterliği'nde olan Kazak Türkü Dinmuhammed Kunayev'in görevden alınıp yerine Kolbin'in getirilmesiyle bozulmuştur. Kazakistan'daki Rus idare ve baskısını daha da sağlamlaştırmak istemenin davranışa dönüşmüş şekli olan bu uygulama Kazakistan'da büyük olaylara sebep olmuştur. Kazak gençleri sokaklara dökülerek “*Kazakistan Kazaklarıdır.*” sloganları atmışlardır. Sokaktaki halk ile Rus askerleri arasında yaşanan olaylarda Kazak Türklerinden yaşamını yitirenler olmuştur. Gittikçe büyüyen olayları durdurmak için Rusya bu sekreterliğine yeniden Türk birini getirmiştir. Bu ayaklanma adeta bağımsızlığın ilk adımları olmuştur.⁷⁹ Fakat dergide bu olayların yansıması yazıların olduğu bölümde görülmemiştir. Olay ile ilgili sadece Nisan 1991 yılında yazılmış tek yazı bulunur. “Haberler” kısmında ise ayaklanma ile ilgili haber sadece Mayıs 1988'de yapılmıştır. Bu haberde Türkeli Komitesinin yayınladığı bildiri Türk Kültürü dergisinde yeniden yayımlanmıştır. Bu şekilde gelişmekte olan Kazakistan'daki olayların etkisinin dergide kendini çok göstermemesine sebep olarak 1986 Aralık olaylarının araştırılmasının Sovyetler tarafından yasaklanması ve olayla ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılmasının 1989'a kadar imkân olmaması şeklinde açıklanabilir. Ayaklanma ile ilgili asıl gerçekler ancak 1990'da Kazakistan Parlamentosu Araştırma Komisyonunun raporlarıyla ortaya çıkmaya başlamıştır.⁸⁰ Bu sebeple olayların yansıması dergide görülmemiş olabilir. Nisan 1991 yılında 336. sayıdaki “17/18 Aralık 1986 Kazakistan Olayları ve Ciltoksan Şiiri” adlı yazıda ise edinilen yeni bilgiler ışığında konunun yeniden ele alındığı görülür.

⁷⁹ Gömeç, Y. S. (2020), “Sovyet Rusya Döneminde Kazakistan”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), s.413-414.

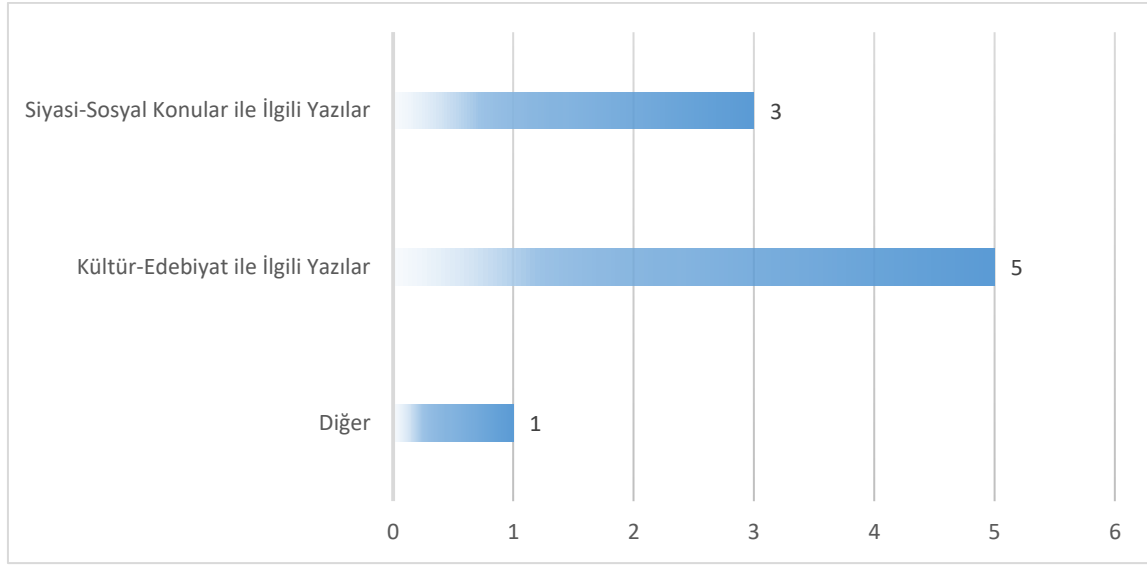
⁸⁰ Kara, A. (2006). *Kazakistan'ın Yeniden Doğuşu 1986 Aralık Olayları*, Ufuk Ötesi Yayınları, s.67-68

Şekil 4.14. Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.15. Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 4.16. Sovyet Kazakistan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.3.3. Kırgızistan

Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazı sayısı 6'dır. Bu 6 yazı Manas Destanı, Kırılan Kılıç romanı ve Cengiz Aytmatov başlıkları altında toplanır. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili verilen yazılar aşağıdadır.

Manas Destanı ile İlgili

Mehmet İsa Aral, "Ekim İhtilalinden Sonra Sovyetler Birliğinde Manas Destanı Üzerinde Oynanan Oyunlar ve Baskılar", Cilt 21-22, Sayı 243, Temmuz 1983, s.475-481

Manas Destanı, Kırgızların tarihine ışık tutan, onların edebiyatında çok önemli yerde olan bir destandır. Millet birliğini sağladığı için özellikle Sovyetler döneminden itibaren bu destana karşı pek çok saldırıda bulunulmuştur. Destan millî birliği sağladığı için Pantürkizm düşüncesine hizmet ettiği iddiasıyla destanın bazı bölümleri çıkartılarak Sovyet ideolojisine uygun bölümler eklenmiştir. Manas Destanı'nın sahnede de Rus baskısıyla karşılaştığı görülmektedir. Bir süre sahnede oynanması yasaklanmış, 1965'de sahneye çıkmış olsa bile orijinal halinden çok uzak kalmıştır. Yazar bunu en büyük edebi cinayet olarak nitelendirmiş, günümüzde dahi Manas Destanı'na karşı Kırgızistan'daki komünist yazarlar tarafından baskının uygulandığını, Sovyet ideolojisine ters gelen davranan kişilerin yok edildiğini ve eserlerin de baskıya maruz kaldığını belirtmiştir.

Hayrettin İvgin, “Manas Destanı Üzerine Türkiye’de ve Çin Halk Cumhuriyeti’nde Yapılan Çalışmalar”, Cilt 26, Sayı 295, Kasım 1987, s.680-689

Manas destanı Kırgızların dini, dili, tarihi, ekonomisi, toplumsal hayatı hakkında bilgi veren çok önemli bir kaynaktır. Destan ile ilgili ilk bilgi 1849 yılında Rus memur tarafından hükümete sunulmuş ve bundan sonraki süreçte Rusya’da keşfedilmiştir. Türkiye’de bu destan ile ilgili ilk bilimsel çalışma Abdülkadir İnan’ındır (1934). Bu konuda daha çok İnan’ın çalışmalar yaptığı görülmekle birlikte, konu ile ilgili Türkiye’de başka çalışmaların olduğu da görülmektedir. Çin’de ise destan ile ilgili araştırmalar 1979’dan itibaren hızlanmıştır. Uygur Özerk Devleti’nin kurduğu Manas Araştırma Grubu Manas destanını Manascı Yusuf Mamay’a derletmiş ve yazıya geçirilerek 1984’te ilk iki cilt yayınlanmıştır. Bunun haricinde Çin’de destanla ilgili pek çok çalışma da devam etmektedir.

Kırılan Kılıç Romanı ile İlgili

Mehmet İsa Aral, “Singan Kılıç” (Kırılan Kılıç) Romanının Tenkide Uğraması ve Romanda Türkistan ile İlgili Gerçekler”, Cilt 21-22, Sayı 247, Kasım 1983, s.759-764

Kırgızistan’da yayınlanan Tölögön Kasımbekov’un Singan Kılıç adlı romanı, içerisinde Kırgız tarihine dayalı gerçeklerin olmasından dolayı baskıcı Sovyet rejimi tarafından düzeltilmesine karar verilmiştir. Romanın kahramanı Kırgız İshak’tır. Romanda İshak’ın Ruslara karşı verdiği mücadele etkili bir şekilde anlatılmış, Rusya’nın ise canice hareketleri açıkça ortaya konmuştur.

Saadettin Koç, Kırılan Kılıç Romanının Dil ve Üslubu”, Cilt 43, Sayı 474, Ekim 2002, s.627-633

Kırılan Kılıç romanı dil, üslup ve konusu itibarı ile Kırgız edebiyatında realist romancılığın en iyi örnekleri arasına girer. Eser, halk arasında unutulmak üzere olunan pek çok kelimeyi romanda kullanarak yeniden Kırgız diline kazandırmış, tarihî sözlerin iyice anlaşılması için uzun açıklamalar yapılmış, fakat tüm bunların yanında da romanın dilini sade tutmaya çalışmıştır. Ayrıca yazar, Türk dilinin cümle özelliklerine göre romanı oluşturmuş, neredeyse Rusçanın cümle yapısından hiç etkilenmemiştir. Romanın üslubu akıcı, her şey

açık ve nettir. Pek çok artıları sebebiyle dünya edebiyatı arasında yer almaya layık bir eserdir.

Cengiz Aytmatov ile İlgili

Bilge Ercilasun, “Cengiz Aytmatov Hakkında Bir İnceleme”, Cilt 29, Sayı 325, Mayıs 1990, s.287-294

1928 yılında Kırgızistan’da doğmuş olan şair dünyaca bilinen bir Kırgız romancısıdır. Mesleği hayvan yetiştirme uzmanı olan Aytmatov’un, şiirlerinde köy ve hayvan tasvirlerinin güçlü olması dikkat çeken bir özelliktir. Küçük yaşlardan itibaren yazmaya başlamış olsa bile, o, edebi çalışmalarının başlangıç tarihi olarak 1952 yılını gösterir. O, çalışmalarını Kırgızca ve Rusça olarak yazmış, fakat tanındıktan sonra daha fazla kişiye ulaşabilmek için eserlerini daha çok Rusça olarak yazmıştır. Sanatkârlığı çok iyi olmakla birlikte bununla orantılı olarak pek çok da ödül aldığı görülür. Eserlerinde kültürel unsurlara yer vermiş, eserleri vasıtasıyla kültürünü tanıtır yayan biri olmuştur. Ayrıca araştırmacı yönü de güçlü olan yazar, Türkoloji alanında önemli çalışmalar yapmıştır.

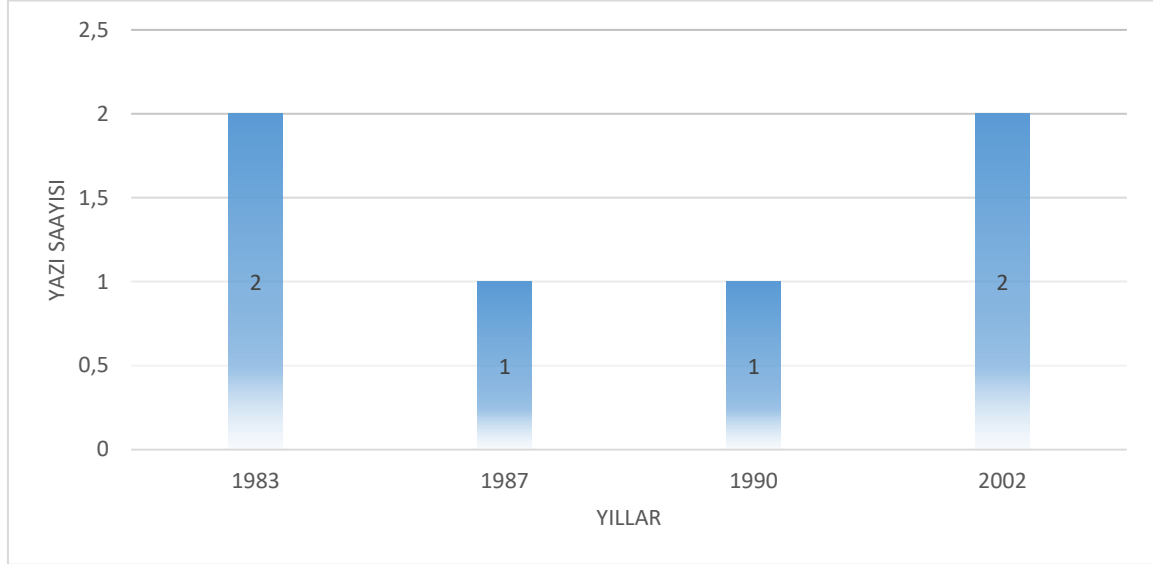
Selami Çakmakçı, “Cengiz Aytmatov’un “Yüzyüze” ve “Beyaz Gemi” Hikâyelerinde Yozlaşma Sorunu”, Cilt 43, Sayı 465, Ocak 2002, s.10-19

Yazıda, Cengiz Aytmatov’un yazmış olduğu “Yüz Yüze” ve “Beyaz Gemi” hikâyelerinde işlediği yozlaşma sorununun daha iyi anlatılması açısından kısa özetlerle kahramanlar tanıtılarak hem yazarın anlatmak istediği hem de karakterlerin yaşadığı yozlaşma sorunu anlatılmıştır.

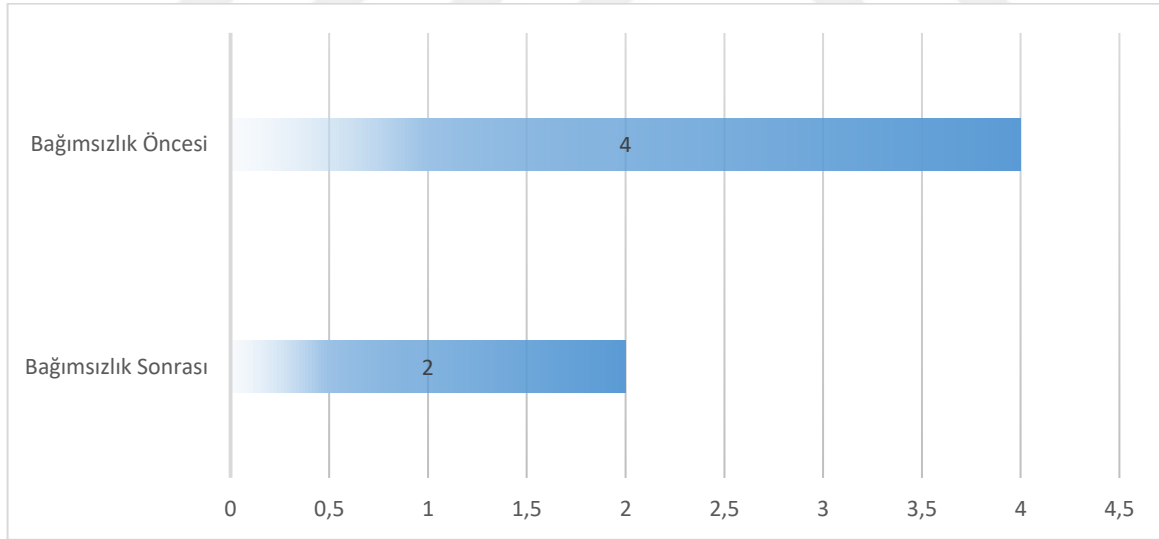
Değerlendirme

Sovyet Kırgızistan’ı ile ilgili yazı sayısı toplamda 6’dır. 4 farklı yılda yazılan bu yazılar 1983 ve 2002’de 2’şer tane, 1987 ve 1990’da ise 1’er tane yazılmıştır. Kırgızistan ile ilgili yazılara 1983 yılına kadar rastlanmamaktadır. Kırgızistan ile ilgili yazılara bakıldığında, diğerlerinden daha farklı bir sonuç görülür. Şöyle ki Sovyet Kırgızistan’ıyla ilgili sadece Kırgız toplumu için oldukça önemli olan eserlerle ilgili yazılar mevcut olup Kırgızistan’ın siyasi hayatı ile ilgili hiçbir bilgi verilmemektedir. Fahir Armaoğlu’nun kitabında

bahsettiğinden anlıyoruz ki, Kırgızistan'ın Sovyetler Birliği'nin en sakin üyelerinden olması bu durumun en önemli sebebi olabilir.⁸¹ Bunu gösteren bir diğer durum “haberler” kısmında da Kırgızistan ile ilgili hiçbir haberin olmayışdır.

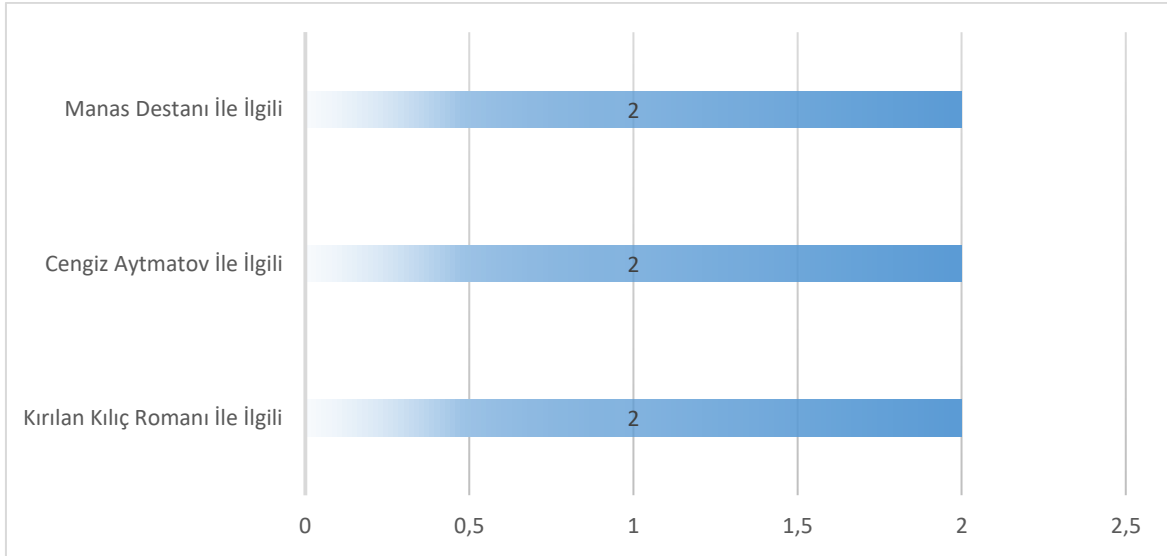

Şekil 4.17. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.18. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

⁸¹ Armaoğlu, F. 2000(?). a.g.e., s.941.

Şekil 4.19. Sovyet Kırgızistan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.3.4. Özbekistan

Sovyet Özbekistan'ı ile ilgili toplamda 4 yazı bulunmaktadır. Yazı sayısının azlığı dolayısıyla bu başlık altında bulunan yazılar konularına göre sınıflandırılmamışlardır.

Murat K. Nurmuhamedov, “Özbekistan’da Türkoloji Araştırmaları”, C 21-22, Sayı 240, Nisan 1983, s.216-220

Yazıda, Özbekistan’daki Türkoloji çalışmaları ile ilgili ilk önemli yayının Özbek Fanlar Akademiyası Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından çıkarıldığını belirterek, bundan sonraki faaliyetlere ve bu konuda yapılmış olan çalışmalara, yapılan Türkoloji kongrelerine yer verilmiştir. Ayrıca Özbekistan Türkologları ile Türkiye Türkologları arasındaki ilmî ilişkinin ilerlediği ve Türkoloji’nin problemlerinin bu ilmî güçlerin birleştirilmesi ile çözülebileceğinin vurgusu yapılmıştır.

Yavuz Bülent Bakiler, “Muhteşem Semerkant”, Cilt 26, Sayı 291, Temmuz 1987, s.410-418

Rehber eşliğinde Semerkant’ta yapılan geziden bahsedilmiştir. Semerkant’ın muhteşem olduğuna defalarca vurgu yapılmıştır. Yer yer yıkılmış olarak gördüğü türbelerin hâinden acı içinde bahseden yazar, yıkılmamış türbeler üzerinde bilimsel araştırmalar yapılması için içten bir dilekte bulunmuştur.

Timur Kocaoğlu, “Özbekistan “Devlet Marşı”nın Değiştirilmesi İsteniyor”, Cilt 28, Sayı 320, Aralık 1989, s.705-709

Sovyet rejimi altındaki Türkler arasında artık Sovyet baskısına karşı büyük bir tepki vardır. Mesela Özbekistan’da “Birlik” adlı halk hareketi çok kısa bir sürede üye sayısını 500 bine çıkarmıştır. Sovyet idaresine karşı oluşan tepkinin iyi bir örneği olan bu “birlik” hareketi Özbekistan’da çeşitli gösteriler düzenlenmiştir. Bu gösterilerden birinin de devlet marşının değiştirilmesi üzerine olduğu dikkat çeker. Gösteride Özbeklerin “millî şuurunu aşağılayan” olarak adlandırılan Özbek devlet marşının değiştirilmesi istenmektedir. 21 Mayıs 1989’da herkesin önünde söylenen bu talep zaten var olan bir istektir. Topluluğun önünde bu isteği dile getiren şair Gülçehre Nurıllayeva yerine geçecek olan kendi yazdığı şiiri de gösteride okumuştur. Mevcut Özbekistan marşı Rus halkına ve Lenin’e vurgu yaparken, yapılmak istenen yeni marş ise Özbek millî değerlerine ve kişilerine vurgu yaptığı dikkat çekmektedir.

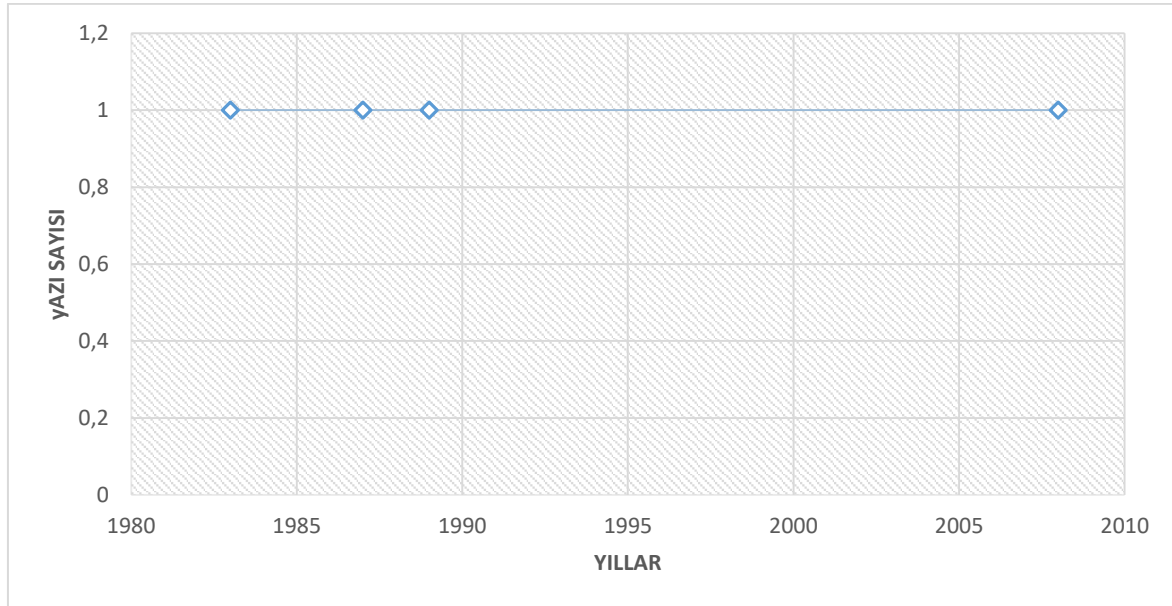
Suayip Karakaş, “İdeolojiye Adanmış Bir Ömür Özbek Şair Hamid Alimcan (Hayatı ve Eserleri Hakkında Bir Araştırma), Yeni Seri Cilt 1, Sayı 2 (Güz) 2008, s.268-313

Sovyet dönemi Özbek hayatının önde gelen şairlerden olan Hamid Alimcan, 1909 yılında dünyaya gelir. Şair, dedesi ve annesinden dinlediği hikâye, masal ve destanların kendisinde şiire ilgi uyandırdığını belirterek, ortaöğrenime devam ettiği yıllarda ilk denemelerini yayınlanmaya başlar. İlk şiir kitabını ise üniversitenin ikinci yılında (1929) Köklem (Bahar) adıyla yayınlr. 1931 yılında üniversiteden mezun olur ve çok aktif olacağı bir hayat sergiler. Mezun olduktan sonra günlük gazete çıkarmaya, dergide çalışmaya devam ederken kitap yayınlamaya, üretmeye de devam etmiştir. Daima Sovyet ideolojisine eserleriyle hizmet etmiş, fakat 1937 yılında milliyetçi burjuva şair olarak yargılanmıştır. Bundan sonra da faaliyetlerine devam edebilen yazarın 1944 yılında hayatını kaybetmiştir. Yazı içerisinde şairin çoğu eseri hakkında ayrıntılı bilgiler bırakılmıştır.

Değerlendirme

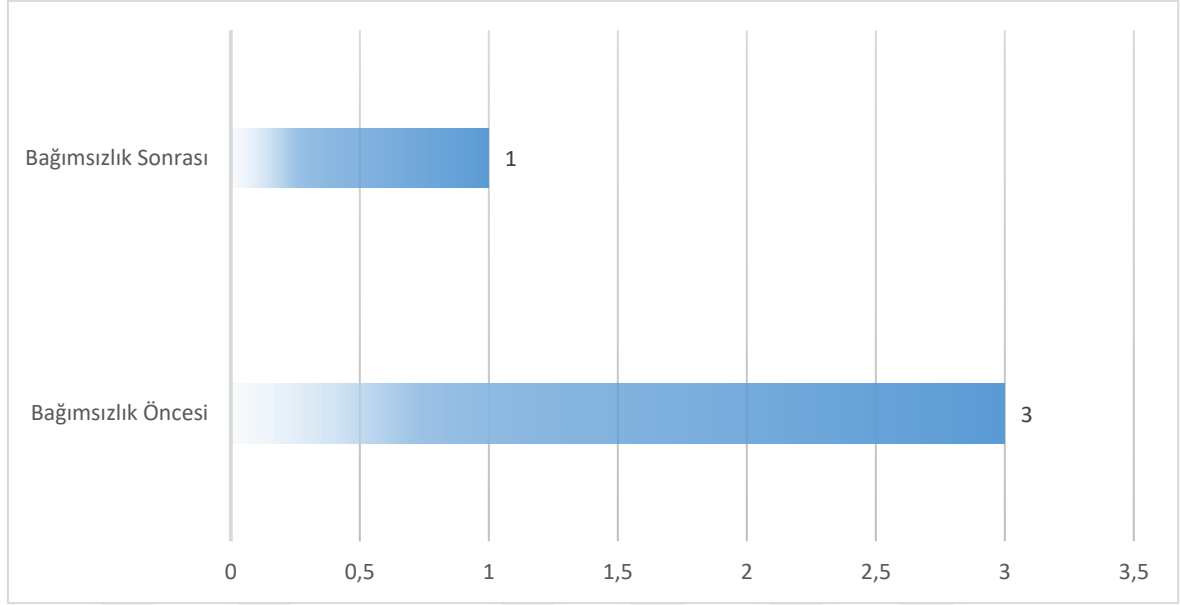
Sovyet Özbekistan’ı ile ilgili dört yazı 1983, 1987, 1989, 2008 yıllarında yazılmıştır. Bu yazıların sadece 1’i bağımsızlık döneminde yazılmış, 3’ü ise bağımsızlık öncesine aittir. (Şekil 4.21.) Bulunan 4 yazı önemli kişi tanıtan, seyahatle ilgili, devlet marşının değiştirilmesiyle ve Türkoloji çalışmalarıyla ilgili yazılardır. “Haberler” kısmında dönemin

Özbekistan’ına bakıldığında ise Ağustos 1989’da Özbekistan ile ilgili iki haber bulunur. Bu haberler 1944 yılında Orta Asya’ya sürülen ve asıl olarak Özbekistan’a yerleştirilen Meshet Türkleri ile Özbekler arasında Mayıs 1989’da yaşanan çarpışmalarla ilgilidir.⁸² Yaşanan bu olaylar Sovyet Özbekistan’ıyla ilgili yazılar kısmında değil de “Haberler” kısmında kendini göstermiş, bu haberlerde ise yaşanan olay ile ilgili açıklayıcı ve güncel bilgiler verilmiştir. Ayrıca 1980’li yılların sonuna doğru esen bağımsızlık rüzgârları Türk cumhuriyetlerinde pek çok talebi beraberinde getirmiştir. Bu taleplerden biri de Özbekistan’da millî marşının değiştirilmesinin istenmesidir. Ve bu konuyla ilgili 1989’da sayı 320’de bulunan “Özbekistan “Devlet Marşı”nın Değiştirilmesi İsteniyor” adlı yazı dikkat çeker.

Şekil 4.20. Sovyet Özbekistan’ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

⁸² Armaoğlu, F. 2000(?). a.g.e., s.941.

Şekil 4.21. Sovyet Özbekistan'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası durumu

4.3.5. Türkmenistan

Türkmenistan ile ilgili yazı sayısı toplamda 5'tir. Bu yazılar Türkmenistan'ı tanıtan ve edebiyatla ilgili olan yazılar şeklinde iki başlık altında gruplandırarak aşağıda verilmiştir.

Türkmenistan'ı Tanıtan Yazılar

Ahmet Caferoğlu, "Türkmenler", Cilt 2, Sayı 20, Haziran 1964, s.23-28

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlere dâhil olan Türkmenistan Aşkabad, Krasnovdsk, Merv, Çarcou ve Taşauz adlı beş esas bölgeye ayrılır. Türkmenistan'da pek çok çeşit millet yaşamakla birlikte çoğunluk Türkmenlere aittir. Türkmenistan dışında Afganistan, İran, Kafkasya'da da Türkmenler yaşamaktadır. Türkmenler Rus hâkimiyetine girene kadar Orta Asya'da söz sahibi olmuşlardır. Rus hâkimiyetine tam olarak girişleri İngiltere'nin Afganistan'ı hâkimiyetine almasıyla Rusya'nın Türkmen bölgelerini işgal etmesi bir olmuş, böylece 1878'de buranın idaresi Rusya'nın eline geçmiştir.

Türkmenlerin folkloru ve halk edebiyatları oldukça zengindir. Bunun yanında Türkmenlerin yaşam biçimlerine bakacak olursak da göçebelik hayat tarzları olmasına rağmen ekin konusunda da iyidirler. Ülkelerinde pamuk, pirinç, buğday bolca yetişmektedir.

Ahmet Ardel, “Türkmenistan”, Cilt 2, Sayı 20, Haziran 1964, s.29-32

Bu makalede Türkmenistan’ın sınırlarından, yüz ölçümünden, tabiat şartlarından, beşerî hayatından ve Türkmenistan’ın bazı bölgelerinin özelliklerinden alt başlıklar halinde bahsedilmiştir.

Edebiyat ile İlgili Yazılar

Ata Atacanov, (Çev. Nazan Kuloğlu), “Kırgız Elinde”, Cilt 26, Sayı 291, Temmuz 1987, s.425-426

Yazarın “Men Size Baryan, (1978)” isimli eserinden olan şiirdir.

Metin Ergun, “Türkmen Şairi Anna Kovusov’un Türkiye Üzerine Şiirleri”, Cilt 30, Sayı 342, Ekim 1991, s.623-628

Çağdaş Türkmen şairinin önde gelen isimlerinden olan Anna Kovusov’un şiirleri pek çok kere Türkmenistan’da basılmıştır. Türkiye ile ilgili olan şiirlerini de Türkiye’ye yaptığı seyahatten sonra yazmıştır. Yazıda bu üç şiire de yer verilmiştir.

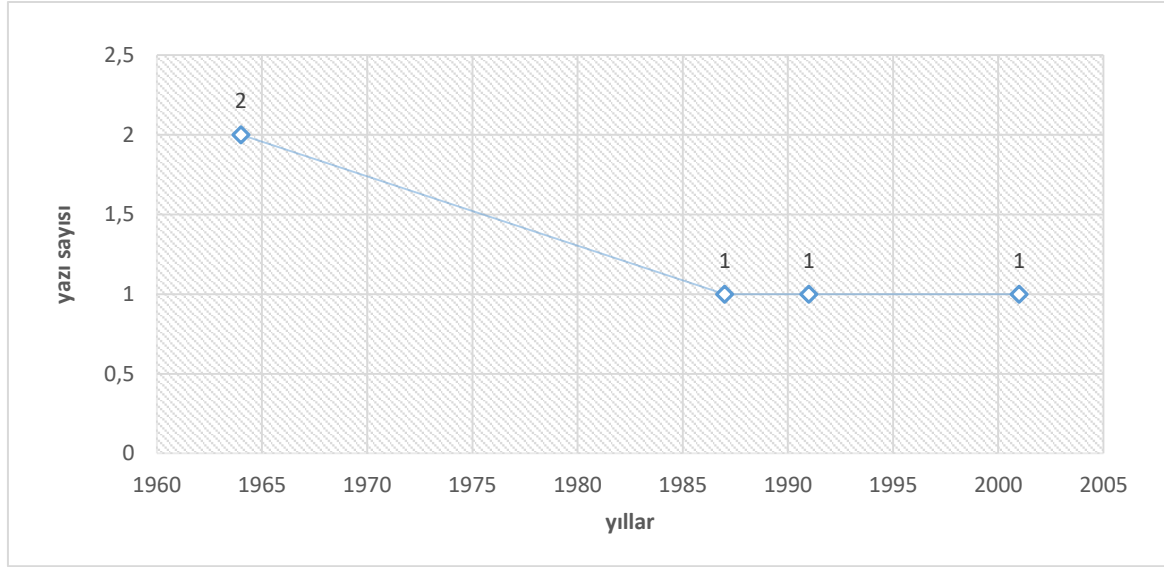
Mehmet Gümüşkılıç, “Türkmen Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhâkemetü’l-Lügateyn Kitabı”, Cilt 42, Sayı 464, Aralık 2001, s.760-764

Muhâkemetü’l-Lügateyn, Türkmen kültürü ve Türk kültürü için çok önemlidir. Bu sebeple bahsi geçen eser Abdulhakim Kulmuhammedov tarafından, Arap harfleri kullanılarak Türkmen Türkçesiyle 1925 yılında Aşkabat’ta 90 sayfa olarak basılmıştır. Bu dönemde Türk dilinin üstünlüğünü savunan böyle bir eserin basılması ve Türkmen Türkçesi’ne aktarılması ise Türk dili, edebiyatı ve kültürü ile uğraşanları teşvik etmiş, onların yolunu aydınlatmıştır.

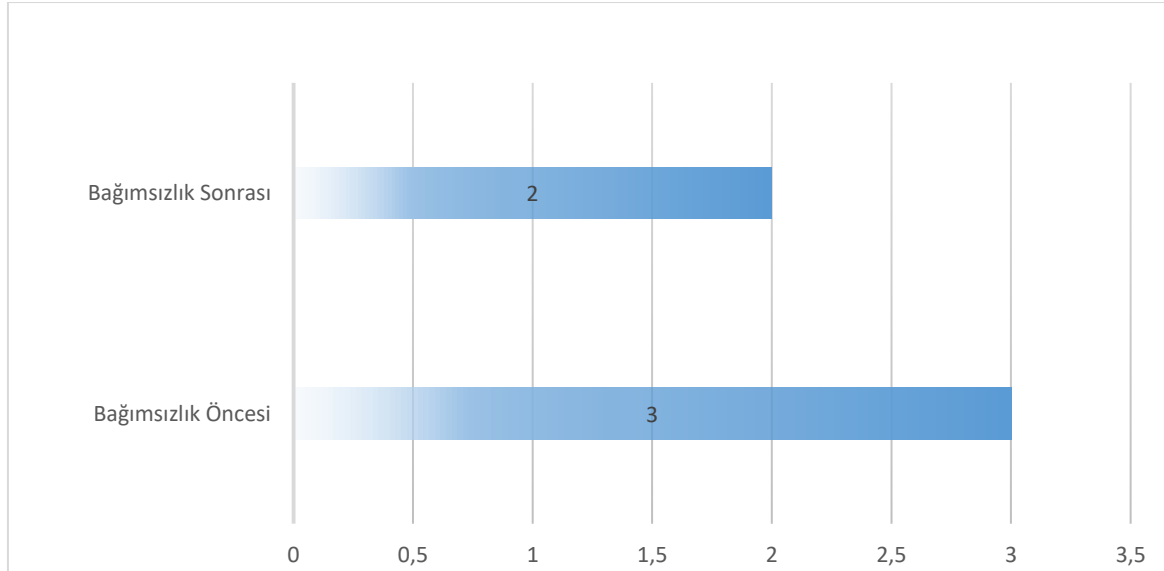
Değerlendirme

Sovyet Türkmenistan’ı ile ilgili olan 5 yazı 1964, 1987, 1991 ve 2001 yıllarında yazılmıştır. En fazla ise 1964’te 2 tane yazılmıştır. Bağımsızlık sonrası yazı sayısı 2, öncesinde ise 3’tür. Yazıların içeriklerine göz atıldığında ise bunlardan 2’si Sovyet Türkmenistan’ı hakkında genel bilgiler vermekte, diğer 3’ü ise Türkmen edebiyatı ile ilgili bilgiler vermektedir.

“Haberler” kısmına bakıldığında ise sadece tek bir haber olduğu görülür. Dönemin kaynaklarına bakıldığında diğer Türk cumhuriyetlerinde olduğu gibi Sovyet Türkmenistan’ında da birtakım hareketlenmeler 1980’li yılların sonunda ortaya çıkmaya başlamıştır.⁸³ Fakat derginin ne yazı ne de “haber” bölümünde bununla ilgili herhangi bir yazı yoktur.

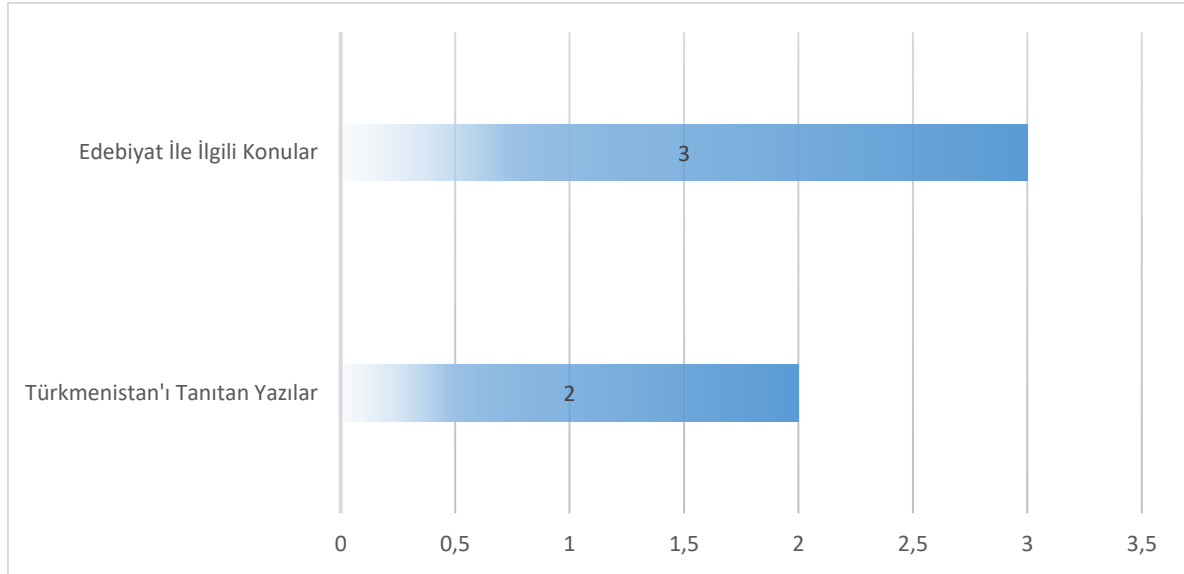

Şekil 4. 22. Sovyet Türkmenistan’ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.23. Sovyet Türkmenistan’ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

⁸³ Armaoğlu, F. (2000(?). a.g.e., s.941.

Şekil 4.24. Sovyet Türkmenistan'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.3.6. Diğer Sovyet Türk Bölgeleri

Sovyetler Birliği içerisinde genel olarak küçük gruplar hâlinde olan ya da otonom cumhuriyetler olarak bulunan diğer Türkler olarak adlandırdığımız Gagauz, Tatar, Sibirya, Erivan, Ahıska ve Kırım Türkleri, Dağıstan ve Çuvaşistan ile ilgili yazılar “Diğer Sovyet Türk Bölgeleri” başlığı altında toplanmıştır. Gagauz, Tatar, Sibirya, Dağıstan, Çuvaşistan, Ahıska ve Erivan Türkleri ile ilgili yazılar, yazı sayısı azlığından dolayı tek grafikte incelenecekken, Kırım yazı sayısının yeterliliğinden dolayı ayrı olarak değerlendirilecektir. Diğer Sovyet Türkleri içerisinde olan Kırım Türkleri hariç, Tatar, Sibirya, Dağıstan ve Çuvaşistan, Gagauz, Erivan ve Ahıska Türkleri ile ilgili yazı sayısı toplamda 13 iken, Kırım Türkleri ile ilgili yazı sayısı 29’dur.

4.3.6.1. Kırım Türkleri

Vatana Dönüş Mücadelesi ile İlgili Yazılar

“Sovyetler Birliği’nde Kırım Türklerine Bazı Hakların Geri Verildiğine Dair Kararname Üzerine”, Cilt 6, Sayı 62, Aralık 1967, s.98-104

1944 yılında Stalin’in emriyle Kırım’dan Orta Asya Türk ülkelerine gönderilen Kırım Türklerinin 5 Eylül 1967 tarihli kararname ile siyasi, medeni ve kültürel hakları geri

verilmiştir. Kararnamede bazı Kırım Tatarlarının Almanya ile iş birliği yapması sonucu bu suçun tüm Kırım Tatarlarına yüklenmiş olduğu belirtilerek yeni neslin üzerinden bahsi geçen suçun kaldırılması gerektiği düşünülerek bu karar alınmıştır. Bundan böyle Kırım Tatarları her türlü sosyal ve siyasi haklardan yararlanabilecektir. Bu haber tüm dünya basınında çıkmış, ayrıca bu haberle ilgili Münih'teki Hürriyet radyosunda özel yayın yapılmıştır.

“Kırım Türklerinin Başına Gelenler”, Cilt 7, Sayı 80, Haziran 1969, s.559-567

Bu yazıya konu Newsweek dergisinin 7 Nisan 1969 tarihli sayısında Kırım Tatarları ve Kırım Tatarlarını savunan generalin başına gelenler ile ilgili bir yazı olmuştur. Bahsi geçen bu yazıda 1944'te sürgün edilen Kırımlıların yaşadığı felaketler anlatılmıştır. Bu yazının tamamı verilmiş ve Türk gazetelerinden de konu ile ilgili haberlere de yer verilmiştir.

“Rusya’da Bir Muhalifin Akıbeti”, Cilt 7, Sayı 81, Temmuz 1969, s.656-661

Yazı 80. sayıda yapılan bir haberin devamı niteliğindedir. Bu yazıda ise Newsweek dergisinin 19 Mayıs 1969 tarihli yazısı ve bunun Türk gazetelerine yansması verilmiştir. Yazıda Kırım Türklerini savunan Ukraynalı emekli General Grigorenko'nun başına gelenler anlatılmıştır.

T.K., “Kırım Türklerinin Yurtlarına Dönüşü Hikâyesi ve Gerçekler”, Cilt 13, Sayı 156, Ekim 1975, s.336-331

Bu yazıda 1944 yılında ülkelerinden kovulmuş olan Kırım Türklerinin geri dönmeleri için çıkan karar doğrultusunda kendi vatanlarına, topraklarına gidenlerin karşılaştıkları muamele ve problemler bir örnek ile anlatılmıştır. Kırım Türklerinden Dugu İsmail ve ailesi kendilerine tanınan hak ile Kırım'a dönmüş fakat Kırım idaresinin kendilerine zulüm etmesi üzerine İnsan Haklarını Koruma Komitesi'ne başvurmuşlardır. Komiteye yazdıkları mektupta açık bir şekilde karşılaştıkları tüm muamele anlatılmış ve komiteden yardım istemişlerdir.

A. Akış- Nadir Devlet, “Yüksek Mühendis A. Grigorenko ile Yapılan Röportaj”, Cilt 13, Sayı 167, Eylül 1976, s.674-677

Kırım mücadelesini destekleyen emekli Sovyet generali Grigorenko, Sovyetler tarafından akıl hastanesine kapatılmıştır. Oğlu ve eşi ise 1975 yılında Sovyetlerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Almanya’ya yerleşen Andrey Grigorenko ile röportaj 24 Haziran 1976’da gerçekleşmiştir. Bu röportajda Grigorenko’nun Kırım mücadelesi ile ilgilendiği ve bu mücadeleyi sürdürmek istediği dikkat çekmektedir. Mustafa Cemiloğlu hakkında kitap yazmak istemesi buna en büyük kanıt olduğu gösterilebilir. Ayrıca Grigorenko’nun verdiği cevaplardan da Rusya içinde KGB baskısı güçlü bir şekilde hissedilmektedir.

Nadir Devlet, “Kırım Türklerinin Kremlin’e Yeni Çağrılar”, Cilt 16, Sayı 192, Ekim 1978, s.743-745

1944’te Özbekistan’a sürülmüş olan Kırım Türkleri vatanlarına dönebilmek için mücadelelerini sürdürmektedirler. Kırım Türkleri, SB Komünist Partisi’ne dilekçe yollamış, bu dilekçede vatanlarına dönmek istedikleri, 1967’de alınan karara uyulmasını istediklerini belirtmişlerdir. İkinci dilekçe ise Kırım’a dönmek için uğraşan ama tüm çabasına rağmen ikamet etmeye izin alamamış olan Musa Mahmut’un üzerine benzin dökerek kendini yakması sonucu gönderilmiştir. Bu durum diğer devletlerin basınında da büyük yankı uyandırmış, bu iki çağrı ile Kırım Türklerinin durumları tüm dünyaya duyurulmuştur. Yazıda Kırım Türklerinin sonuç alıp alamayacakları şüpheli olsa bile onların mücadelesinin devam edeceğinin ve bu uğurda kayıplar da vereceklerinin kesin olduğu belirtilmiştir.

Nadir Devlet, “Kırım Türklerine Yeniden Haksızlık Yapılıyor”, Cilt 17, Sayı 196, Şubat 1979, s.219-221

1944’te vatanlarından sürülen Kırım Türklerinin bulundukları cumhuriyetlerde millî pek çok hakları yoktur. Mesela Özbekistan’da bulunan Kırım Türkleri sahip oldukları şivede eğitim görememektedir. 1967’de kendilerine verilen “vatanlarına geri dönebilme hakkı” da uygulanmamaktadır. Amerikan ve İngiliz basınının yansıttığına göre Mustafa Cemiloğlu Kırım Türklerinin vatanlarına dönmelerini engelleyen bir fermanı protesto ederek SSCB Yüksek Mahkemesine dilekçe yollamış, bu durumun Sovyet anayasasına uymadığını ve Kırımlılara geri dönme imkânının verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu mücadeleye bir

Kırım Türkü daha kendini asarak devam etmiştir. Yazar, Kırım Türklerinde hayranlık uyandıracak mücadelenin varlığına dikkat çekerek hangi kanunun bu acı çektirme hakkını verdiğini sorgulamıştır.

Nadir Devlet, “Kırım Türklerinin Meselesi Birleşmiş Milletlerde Görüşülüyor”, Cilt 20, Sayı 225, Ocak 1982, s.187-188

7 Ekim 1981’de toplanan Birleşmiş Milletler Teşkilatı genel kurulunda, Kırım Türklerinin durumu konu edilmiş, Sovyetlerin Rus olmayan diğer milletlere karşı yaklaşımlarının uluslararası kurallar ile uyuşmadığı ve Kırım Türklerinin yıllardır acı çektiği belirtilmiştir. Kırım Türklerinin durumunu baştan ele alan ve tüm dünyaya duyuran ABD vekili Schifter, bu konunun gizlenmemesini ve incelenmesini de istemiştir. Yazar, bu durumun pek çok kişiye cesaret verebileceğini ve bu desteğin diğer devletlerden de gelmesini beklemektedir.

Nadir Devlet, “Sovyet Rejiminin Eziyetlerine Dayanamayan Mustafa Cemiloğlu Göç Etmek İstiyor”, Cilt 21-22, Sayı 242, Haziran 1983, s.337-347

Mustafa Cemiloğlu’nun 1892’de Sovyet idaresine yazdığı dilekçede Sovyet içerisinde kendisine verilen şartların tahammülü zor olduğunu ve Kırım’a gitmek istediğini, bu da olmazsa ülkeden göç hakkı almak istediğini bildirmiştir. Fakat bundan sonraki süreçte Cemiloğlu haksız ve kanuna aykırı bir şekilde idari gözetim altına alınmıştır. Yazar, yaşananların sebebinin Cemiloğlu’nun her zaman Kırım mücadelelerinde aktif bir görevde bulunması ve bu uğurdaki faaliyetleri olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Ayrıca yazar, Cemiloğlu’nun kaderinin, memleketi olan Kırım’ın acı kaderine benzetmiş ve yaşananlara bakıldığında Sovyetlerin Kırım Türklerinin vatanlarına dönme isteklerine katiyen tahammül edemediğini gösterdiğini belirtmiştir.

Nadir Devlet, “Kırım Türkleri İslam Konferansı Teşkilatına Müracaat Etiler: Sovyet Yöneticilerinin Keyfi Hareketlerinin Yeni Bir Örneği”, Cilt 23, Sayı 252, Nisan 1984, s.240-245

Kırım Türkleri uğradıkları sürgünden itibaren verdikleri mücadelede durmak bilmemişler, şimdi de İslam Konferansı Teşkilatı’na dilekçe yollamışlardır. Bu dilekçede Mustafa Cemiloğlu’nun babasının vefat etmesi üzerinde naaş Kırım’a götürüldüğü sırada askerlerin

kendilerine çıkardığı zorluklar, Kırım’a girmelerine izin verilmemesi, Kırım’a gitmeyi başardıktan sonra ise cenaze merasiminin KGB ve milis başkanlarının gözetiminde gerçekleştiği belirtilerek Rusya’nın keyfi ve kanuna aykırı hareketlerine dikkat çekmeye çalışmışlardır. Yazar, bu durumun Rusya’nın Kırım Tatarlarının ölüsünü bile Kırım’a döndürmemeye kararlı olduğunu göstergesi olduğunu belirtmiştir.

Ahmet Bican Ercilasun, “Kırım, Kırım Türklerindir”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.321-327

18 Mart 1944 gecesı sürgün gerçekleşirken küçücük bir bebek olan Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, Orta Asya’da büyümüş fakat daima Kırım’a dönme yolları aramıştır. Kırım Türklerinin öncüsü olan Kırımoğlu, alınan haberlere göre sonunda 1989 martında Kırım’da satın aldığı eve yerleşmiştir. Diğer Kırım Türklerinin de Kırım’a göçleri yavaş yavaş başlamış, yazarın tabirine göre ise “hak yerini bulmuş, vatan sahipleri dönmeye başlamıştır. Kırım Türkleri bundan sonraki aşama olarak Kırım Muhtar Cumhuriyeti’nin yeniden kurulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Yazar, Sovyet idaresi altındaki her Türk grubunun şu an belli talepleri olduğunu ve bunların dinmeyeceğini hatta daha büyüceğini belirtmiştir. Ayrıca yazının sonunda Kırımoğlu’nun gönderdiği mesaj aynen verilmiştir.

Diğer

Hakkın Dursun Yıldız, “Roman ve Gerçek”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s.42-45

Bu yazıda Kırmılı bir yazar olan Cengiz Dağcı’nın yazdığı “Onlar Da İnsandı” adlı kitabı hakkında bilgi verilmiştir. Kitapta anlatılan olay ve yer gerçektir. Aynı zamanda romanda geçen yerler Cengiz Dağcı’nın doğup büyüdüğü yerlerdir. Kırım köylerinde Sovyet hâkimiyeti altında neler yaşandığı edebi bir dille anlatılmıştır. Bu yazı kitabı okumayanlar için kişiyi kitap hakkında bilgi sahibi yapabilecek durumdadır.

Nadir Devlet, “Helsinki Konferansı Kırım Tatarlarına Ne Getirdi?”, Cilt 14, Sayı 171, Ocak 1977, s.160-163

Temmuz 1975’te Helsinki’de otuz beş ülkenin katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Konferansa katılan bütün devletler ırk, dil, din, cinsiyet farkı gözetmeden insan hakları ve

hürriyetlerine saygı duyulacağına dair belirlenen maddeleri kabul ederek anlaşma yapmışlardır. Yazar, bu yazıda Sovyetlerin konferansa katıldığı halde bu şartlara uymadığını, bunun en büyük kanıtının ise Sovyetler Birliği'ndeki Kırım Türklerinin durumu olduğunu belirtmiştir. Kırım Türklerinin başına gelen ve halen de içinde bulundukları durumu anlatan yazar, Helsinki Konferansı'nın Kırım Türklerine hiçbir yenilik getirmediğini belirtir.

Nadir Devlet, “Lenin Bayrağı” Gazetesinin 25. Yılı ve Kırım Türk Kültürünün Bugünkü Durumu”, Cilt 20, Sayı 235, Kasım 1982, s.837-843

1944'te Almanlar ile iş birliği yaptığı gerekçesi ile vatanlarından sürülen Kırım Türklerine haksızlık yapıldığı, Sovyetler tarafından ancak 1956'da kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren Kırım Türklerine karşı bazı haklar tanınsa bile henüz yeterli değildir. Bu serbesti ile Kırım Türkleri Özbekistan'da Lenin Bayrağı gazetesi, 1976'da ise Yıldız gazetesi ile seslerini az da olsa duyurabilmeye ve kendilerine ait haberler yapabilmeye başlamışlardır. Fakat bunlar Kırım Türklerinin kültürel gelişim ve devamlılıkları için yeterli değil, kendilerine sunulan imkânlar çok kısıtlıdır.

Sevgi Kafalı, “I. Milletlerarası İsmail Gaspıralı Konferansı ve Kırım Tatar Kültür Haftası”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.267-271

13-23 Mart 1991 tarihinde doğumunun 140. yıldönümü sebebiyle İsmail Gaspıralı'yı I. Anma Toplantısı düzenlenmiştir. Konferans ile ilgili ilgi çekici detaylara yer veren yazar, konferansa katılan delegelerden, Türkiye'den giden heyetten, ortaya çıkan bazı anlaşmazlıklardan (bazı tebliğlerin Rusça okunması), okunan tebliğlerden, kültür haftası münasebetiyle de düzenlenen diğer programlardan ve gezilerden bahsedilmiştir.

Sabri Osmanoviç İzidinoviç, “İsmail Gaspıralı ve Kırım Türkleri”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.280-284

Kırım'ın tarihte çok fazla acı çekmiş olduğuna kısaca değinen yazar, bu toplantının bir dönüm noktası olduğunu ve büyük bir mücadelenin kazanıldığını belirtmektedir. Bu toplantı ve sonrasında yapılacak faaliyetlerde Gaspıralı'nın “dilde, fikirde, işte birlik” sloganını

unutmamak gerektiğini de belirten yazar, onun torunları olmayı hak edebilmek gerektiğini de belirtmektedir.

Nadir Devlet, “Dünde ve Bugünde İsmail Beğ Gaspıralı (Doğumunun 140. Yılında)”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.285-289

İsmail Gaspıralı ilk öldüğünde onun haberi çoğu dergide yer almış, hakkında uzun uzun bahsedilmiştir. Fakat bu durumu yaşanan siyasi olayların değiştirdiği görülmektedir. 1917’den sonra yine Gaspıralı hakkında haberler olsa da Gaspıralı ismi Sovyetler tarafından 1930’lu yıllarda yasaklanmış ve 1987’ye kadar da yasak devam etmiştir. Bu dönemde Gaspıralı ismine sadece satır aralarında rastlanır olmuştur. Gaspıralı hakkında bahsetmemek onun Sovyetler içerisindeki Türkler tarafından isminin unutulmasına sebep olmuş olabilir fakat onun Türk toplumunda yerini yeniden alması bundan sonra yapılacak olan faaliyetlere bağlıdır. Yazıda, onun doğumunun 100. yılının değil ama en azından 140. yılının kendi vatanında kutlanmasının verdiği bir memnuniyet durumu hissedilmektedir.

Mesut Çapa, “Anadolu’dan Kırım’a Yardım ve Yusuf Akçura’nın Bir Mektubu”, Cilt 34, Sayı 359, Mart 1993, s.152-159

Rusya içinde Bolşevik ve Menşevik hâkimiyet kavgası Kırım’da da devam etmiş, bu durum Kırım halkının ekonomisini de etkileyerek burada büyük bir açlık başlamasına neden olmuştur. Yazıda öğreniyoruz ki 1922’de dönemin Anadolu yönetim ve halkı duydukları bu açlık felaketine sessiz kalmamış, yardım toplamıştır. Ayrıca Kırım Türklerine yardım yapılması için Yusuf Akçura da özel olarak Hilal-i Ahmer’e başvuruda bulunmuştur. Yazdığı mektupta Müslüman olmayan ve Hilal-i Ahmer’e herhangi bir yardımda bulunmayan Gürcülere bile yardım yapıldığı, Kırım Türklerinin az da olsa Hilal-i Ahmer’e yardımda bulunduğu belirtilerek Kırım’da yaşanan felaket için yardım istemiştir.

Şükrü Elçin, “Bir Hatıra: Kiraz Fidanı Meyve Verince”, Cilt 40, Sayı 440, Aralık 1999, s.768

Yazar 1971’de Kırım’ı ziyarete gitmiştir. Buradaki bir kadın ile arasında geçen kısa bir konuşmadan ibaret olan ve yazarı hüznlendiren bir hikâyedir.

Şiir

Coşkun Ertepinar, “Bir Cemiloğlu Vardı”, Cilt 13, Sayı 162, Nisan 1976, s.352

Yayınlanan 160. Sayıda Mustafa Cemiloğlu’nun açlık grevi sonucu hayatını kaybettiği belirtilmişti. Bu sayıda da Cemiloğlu adına yazılmış şiir mevcuttur. Şiirde onun verdiği mücadeleye değinilmiştir.

Şükrü Elçin, “Bahçesaray Çeşmesi”, Cilt 19, Sayı 221, Temmuz-Ağustos 1981, s.371-372

Kırım’da bulunan Bahçesaray Çeşmesi’nin yazarda uyandırdığı duygulardan ortaya çıkmış bir şiirdir. Şiirden anlaşıldığına göre Kırım’ın içinde bulunduğu durum yazara derin üzüntü yaşatmaktadır.

Timur Kocaoğlu, “Bir Özbek Şairinin Bahçesaray’a Ağıtı”, Cilt 23, Sayı 251, Mart 1984, s.195-196

Özbek şairi olan Abdullah Şer’in Bahçesaray ile ilgili yazdığı şiir 1983 yılında Özbekistan’da çıkan bir dergide yayınlanmıştır. Üç dörtlükten oluşan bu şiirde Kırım’ın boynu bükük duruşu hüznü bir şekilde dile getirilmiştir.

Şükrü Elçin, “Bahçesaray Çeşmesi I”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.328-329

Tarihi şahsiyetlere de yer verilen bu şiirde, Kırım Türklerinin sürgünde bulunmasından duyulan üzüntü hissedilmektedir. Ayrıca Abdülcemil Kırımoğlu’nun yanında bulundurduğu ve okuduğu için Taşkent’te yargılanmasına sebep olan şiir budur.

Şakir Selim, “Bahçesaray”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.330-333

Kırım’ın artık kimsesiz olduğu ve sahiplerinin bulunmadığı anlatılmakla birlikte, Kırım’da yaşanan sürgünden dolayı şairin duyduğu üzüntü açık şekilde görülmektedir.

Şükrü Elçin, “Bahçesaray Çeşmesi”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.319-320

Tarihi şahsiyetlere de yer verilen bu şiirde, Kırım Türklerinin sürgünde bulunmasından duyulan üzüntü hissedilmektedir.

Sürgün ile İlgili Yazılar

Edige Kırımlı, “Kırım’da Topyekûn Tehcir ve Katliam”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.69-78

1944’e kadar Kırım’ın asıl halkı Kırım Türkleri idi. Fakat Rus hâkimiyetinden itibaren bu bölgede sürekli Kırım Türklerine baskı uygulandığı için büyük bir göç hareketi uzun bir süre devam etmiştir. Hatta tarihçilere göre 20. asrın başında Kırım’dan göç eden Türk sayısı bir buçuk milyonu bulmaktadır.

Çarlık rejiminden Sovyet rejimine geçilse bile Kırım’a uygulanan imha ve tehcir hareketi son bulmamış, aksine artarak devam etmiştir. 1921-1922’de Kırım’da suni açlık yaratılmış, 1929-1930’da kolektifleştirme zamanında pek çok kişi sürgün edilmiş, 1931-1933’de yeniden korkunç açlık yaşanmış, 1931-1936’da “sovyetleştirme” için çoğu Müslüman din adamları ve milliyetçilikle suçlanan kişiler buradan sürülmüş ve katledilmiş, 1937-1938’de ise bu toplumun aydın tabakası imha edilmiştir. Son imha hareketi ise 1944’te Kırım Türklerinin Almanlarla iş birliği yaptığı gerekçesi ile gerçekleşmiştir. Sovyetler bu imha hareketini “hak edilmiş ceza” olarak göstermiştir. Rusya boşalan bu yerlere asıl Rus nüfusunu iskân etmiş ve böylece burayı stratejik bir Rus kalesine dönüştürebilmiştir. 1954’te ise burası Ukrayna’ya hediye edilmiştir.

Nadir Devlet, “Kırım Türklerinin Topyekûn Sürgün Edilmesi 40. Yılıını Doldurdu”, Cilt 23, Sayı 254, Haziran 1984, s.384-386

Çarlık döneminden itibaren uygulanan birtakım politikalarla Kırım Türkleri dillerinden, dinlerinden, kültürlerinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Sovyet döneminde ise bunun şiddeti daha da artarak 1944’te yaşanan olaya sebep olmuştur. Rusların baskıcı politikaları II. Dünya Savaşı sırasında Kırım Türklerinin Almanlar tarafında yer almasına sebep olmuştur. Fakat dünya savaşında Almanların yenilmesi ile Kırım Türkleri Sovyetler

tarafından çok sert bir şekilde cezalandırılmış, 18 Mayıs 1944'te sürgün edilmişlerdir. Kendilerine haksızlık yapıldığı ancak 1956-1957'de kabul edilebildi. Fakat buna rağmen hala vatanlarına dönmelerine müsaade edilmeyen Kırım Türkleri bundan sonraki mücadelelerini de bunun için vermeye başladı, fakat hala buna izin verilmemektedir.

Zafer Karatay, “18 Mayıs 1944 Kırım Sürgününü Yaşayanları Tanımak”, Cilt 44, Sayı 485-486, Eylül-Ekim 2003, s.360-366

Yazar, Kırım Türkleri ile ilgili yıllardır yazmasına, onların acılarını tüm dünyaya duyurmaya çalışmasına rağmen 1944 yılı Kırım sürgününü yaşamış biriyle karşılaşp, o acıları yaşayan birinden dinlemeden önce onları aslında hiç anlamadığının farkına varmıştır. Yazar, olayları yaşamış kişilerle yapılan röportajlarla TRT'de belgesel olarak yayınlanan 1944 Kırım sürgününe ait bölümlerin metnini vermiştir.

Kişi Tanıtan Yazılar

A. Battal-Taymas, “Kırımlı Şair Şevki Bektöre ve Eseri”, Cilt 4, Sayı 41, Mart 1966, s.486-492

Yazar, bu yazıyı “Volga Kızıl Akarken” adlı kitabın çıkması ve yazarının 5. ölüm yıldönümü olması üzerine kaleme almıştır. Bektöre, ömrünün 39 yılını Kırım'da, Dağıstan'da, Türkmenistan'da, Taşkent ve civarında, bunların 25 yılını ise zindanlarda, çalışma kampları ve sürgünde geçirmiştir. Bahsi geçen eserde ise burada yaşadıkları anlatılmaktadır.

Değerlendirme

Sovyet dönemi Kırım'ı ile ilgili 29 yazı 19 ayrı yılda yazılmıştır. 1963, 1964, 1966, 1967, 1975, 1977, 1978, 1979, 1981, 1983, 1993, 1999 ve 2003'te 1'er, 1969, 1976 ve 1982'de 2'şer, 1984 ve 1989'da 3'er, 1991'de 4 yazı yazılmıştır. Bunlardan 26'sı bağımsızlık öncesi, 3'ü ise bağımsızlık sonrasında yazılmıştır. Yazıların 11'i vatana dönüş mücadelesi ile ilgili, 3'ü sürgünler ile ilgili, 6'sı şiir, 1'i kişi tanıtan, 8'i diğer konulu yazılardır.

Kırım ile ilgili yazıların, hiç yazılmayan yıllar da olmakla birlikte, yazı sayısı 1984'e kadar 1-2 arasında değişmiştir. 1984-1989 ve 1991 yıllarında ise aslında yazı sayısında çok fazla bir artış bulunmasa bile Kırım'a olan ilginin en fazla bu yıllar olduğu görülür.

Kırım Türkleri 1944 sürgününden sonra uğradıkları eşitsizliklere tepkilerini ilk kez 1956'da toplanan Komünist Partisi'nin 20. kongresinden sonra meydana gelen yumuşama ile göstermeye başlamışlardır.⁸⁴ Bu tarihten itibaren de mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu mücadelelerini Kırım Türkleri Millî Hareketi (KTMH) önderliğinde yürütmüşlerdir. Sovyetlerde meydana gelen değişimler ise bu mücadelelerin 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşmasına katkı sağlamış, vatana dönüş mücadelelerinde önemli bir rol oynamıştır.⁸⁵ Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların içeriğine bakıldığında bu durum açıkça görülmekte, 29 yazıdan 11 'inin vatana dönüş mücadelesi ile ilgili yazılar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Vatana dönüş mücadelesinde Mustafa Cemiloğlu en ön saflarda yer almıştır. Vatana dönüşle ilgili yazılara bakıldığında 4 tanesinin Cemiloğlu ile ilgili yazılar olduğu dikkat çeker. Dönemin gazetelerinde de⁸⁶ takip edilen Kırım Türklerinin vatana dönüş mücadelesi aynı zamanda Türk Kültürü dergisinde de merakla takip edilmiştir. Buna en iyi örnek olarak ise derginin "haberler" kısmına bakıldığında, Kırım Türklerinin bağımsızlık mücadeleleriyle ilgili güncel bilgileri veren pek çok haber olması gösterilebilir. Mesela verilen haberlerde Kırım bağımsızlık mücadelesinin önderi konumunda olan Mustafa Cemiloğlu'nun tutuklanma, serbest kalma ve protesto faaliyet ve durumları ve diğer pek çok güncel olay ve gelişmeyle ilgili detaylar paylaşılmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak Kırım Türkleri ile ilgili gelişme ve problemler Türk Kültürü dergisinin gerek haberler gerekse de yazı kısmında gerekli ilgiyi görmüş olduğu söylenebilir.

Ayrıca bunun yanında yazı içeriklerinde şiir sayısı da azımsanamayacak miktardadır. Sovyet hâkimiyeti altındaki Kırım Türklerinin azınlık durumunun yanında vatanlarından sürülmeleri vatana olan hasreti tetiklemiş, kardeş kişilerde de Kırım Türklerinin sürgün hâli derin üzüntüye sebep olmuştur. Bu derin üzüntü de şiirlerde çok açık bir şekilde ortaya konmuştur.

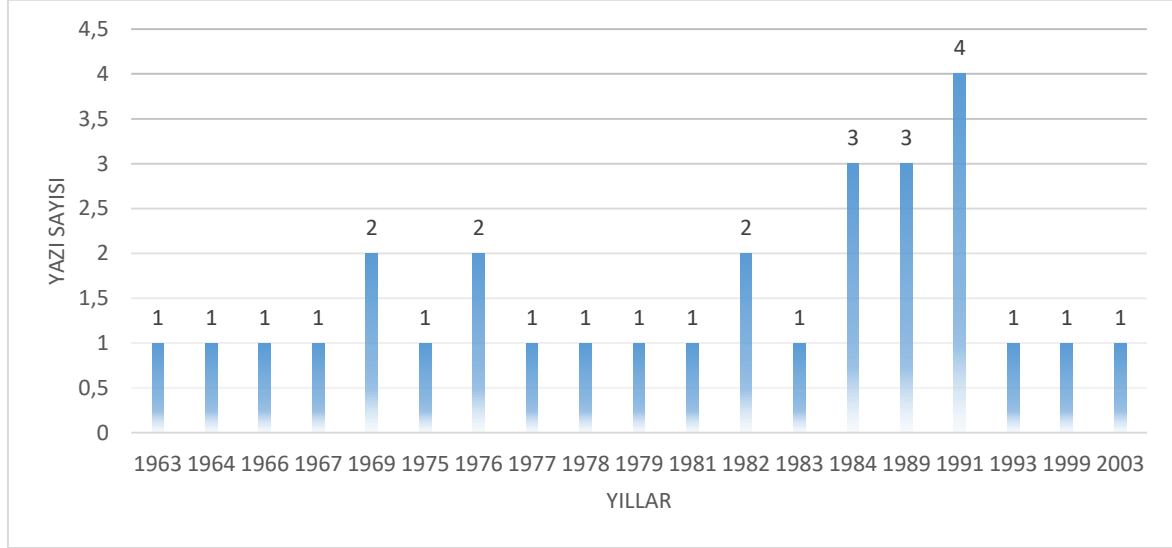
Sovyet Kırım'ı ile ilgili en çok yazı bağımsızlık öncesinde (26) bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen vatana dönüş mücadeleleri bunda oldukça etkili bir unsur olmuştur. Bağımsızlık sonrasında olan yazı ise sadece 3 tanedir. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların yazarlarına

⁸⁴ Özcan, K. (2001). "Kırım Türklerinin Sürgünü ve Vatana Dönüş İçin Mücadele Hareketi (1944-1990)", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.114

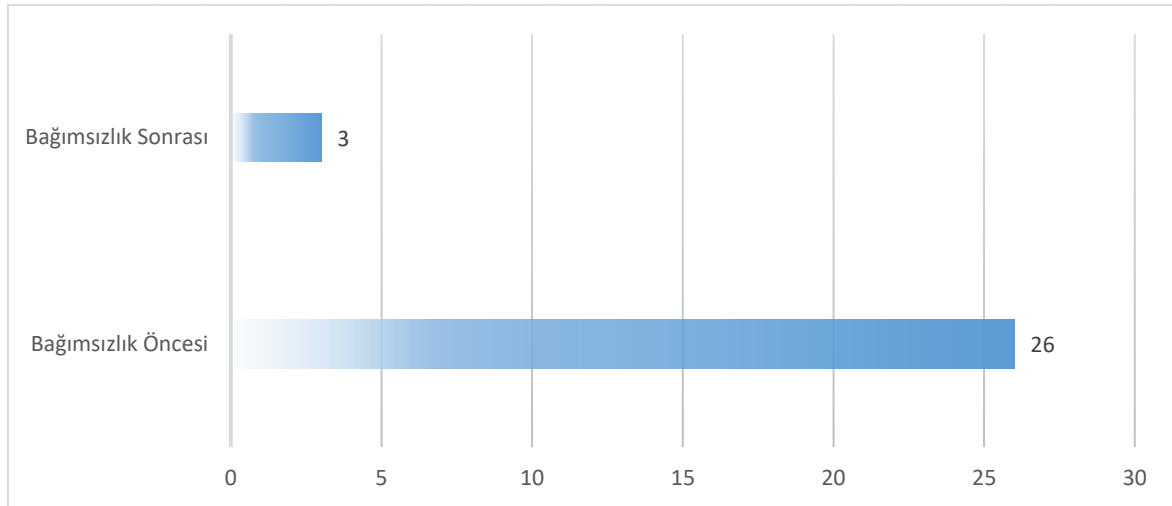
⁸⁵ Özcan, K. (2001). a.g.t., s.191.

⁸⁶ Örneğin, Kırım Türklerinin vatana dönüş mücadelesinin önderi olan Mustafa Cemiloğlu'nun öldüğü haberi dönemin gazetesi olan Tercüman'da büyük bir ilgiyle takip edildiği görülüyor. Bkz: *Tercüman Gazetesi*, (10 Şubat 1976), s.1-7 ve *Tercüman Gazetesi*, (7 Şubat 1976), s.1-7

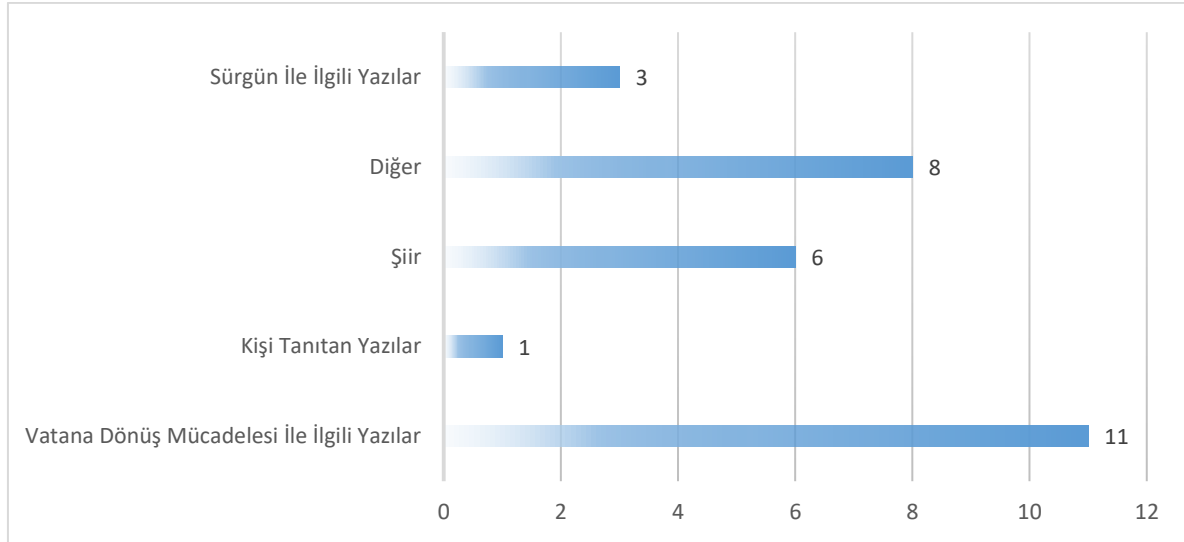
bakıldığında da Nadir Devlet'in özellikle Kırım Türklerinin vatana dönüş mücadeleleriyle oldukça ilgili olduğu görülür. Sovyet dönemi Kırım Türkleri ile ilgili toplam 29 yazıdan 10'u Nadir Devlet tarafından yazılmıştır. Devlet, kaleme aldığı yazılarında daha çok Kırım Türklerinin vatana dönüş mücadeleleriyle ilgilenmiştir.

Şekil 4.25. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.26. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 4.27. Sovyet Kırım'ı ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

4.3.6.2. Tataristan

A. Battal Taymas, “Kazanlı Dilci Cemal-Üd-din Velidi ve Eseri”, Cilt 6, Sayı 65, Mart 1968, s.320-324

Kazan Tatarlarından olan Cemalüddin Velidi Kazan'da 1897'de doğmuştur. Kazan'da öğretmenlik yaparak faaliyet gösteren Cemalüddin Velidi dönemin en önemli Türk-Tatar dilcileridir. Yazmış olduğu “Tatar Tilinin tulu sözlüğü” nün ilk cildi 1927'de yayınlanmıştır. Sözlük, sadece Tatar dili için değil lehçeler için karşılaştırma yapılması açısından önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük bir emek sonucu ortaya çıkmış olduğu anlaşılan bu çalışmada, yazarın, eseri yaklaşık olarak on beş yıl önce yazmaya karar verdiğini ve malzeme toplamaya başladığını belirtmektedir.

4.3.6.3. Sibiry Türkleri

Yusuf Dönmez, “Yakutistan”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.102-107

Dünyadaki esir Türklerin en büyük kısmı Sovyet Rusya'dadır. Bu yazıda da esir bir Türk topluluğu olan Yakutistan anlatılmıştır. Yakutistan insan yaşamı için en elverişsiz bölgelerdendir. İklimi çok soğuktur, ziraat imkânları da çok azdır. Fakat yeraltı kaynakları ve kürk ürünleri açısından zengindir. Bunlar haricinde yazıda Yakutistan'ın sınırları, yüz ölçümü ve doğa şartları ve beşerî durum hakkında bilgi verilmiştir.

Tuncer Gülensoy, “Tuva Türkleri ve Edebiyatları Üzerine”, Cilt 28, Sayı 311, Mart 1989, s.177-180

Yazar, öncelikle Moğolistan’da bulunduğu 1988 yılında, burada karşılaştığı Tuva Türkleri ile ilgili anısını anlatarak başlamıştır. Sovyetler Birliği içerisinde muhtar bir cumhuriyet olan Tuva Cumhuriyeti’nin başkenti Kızıl’dır. Moğolistan’ın kuzey batısında yer alır. Tarihleri hakkında pek bilgi bulunmayan Tuvaların yazıları yoktur. Fakat Sovyet içerisinde önce Latin sonra Kiril alfabesi kullanarak edebiyatları oluşmaya başlamıştır. Yazar, Sovyetlerde bulunduğu sırada Türk kavimleri ile ilgili araştırmalarda bulunur, bu araştırmaların bir bölümünü de Tuva Türkleri ile ilgili temin edebildiği edebi eserler oluşturmaktadır. Yazı sonunda bu edebi eserlerin bir kısmı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Altay Türkleri”, Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.47-50

Türk gruplarından biri olan Altaylar, Altay-Kiji (Oyrat), Telengit’ler, Teleüt’ler, Tuba’lar, Kumandı’lar, Lebed gibi çeşitli kavimlerden oluşmaktadır. Bu Türk boylarının isimlerine bakılacak olunursa Altay Türkleri millî özelliklerini korumuş olduğunu anlaşılır. Sayıları 1955 Alman Ansiklopedisi’ne göre 150.000 civarında iken Rus Ansiklopedisine göre ise 47.700’dür. Altay Türklerinin özelliklerine bakıldığında ise Şamanizm’e hala inanırlar, ren geyikleri beslerler. Kendilerine toplu ad olarak Altay-Kiji deseler bile 24 soya ayrılmaktadırlar.

A. N. Samoyloviç, (Çev. Vahid Zahidoğlu, Selahaddin Bekki), “Altay Türklerinde Kadınlara Özgü Kelimeler”, Cilt 42, Sayı 459, Temmuz 2001, s.388-396

Samoyloviç, bundan önceki yapılan araştırmalarda Altay kadınlarının özel kelime kadrosu ile ilgili yeterli bir çalışma yapılmadığını belirterek yazıya başlar. Kendisi 1927’de yapmış olduğu seyahat ile bilgileri toplar, konu hakkındaki düşünce ve bilgisi oluşur. Konuya girişte özel kelime kadrosunun varlığının sadece Altaylarda olmadığını, diğer Türk kavimlerinde de görüldüğünü belirtmiş olan yazar Altaylarda kadınların özel kelime kadrosunu incelemeye başlar. Altaylarda da sadece kadınların değil erkeklerin de özel kelimeleri bulunduğunu ve yasaklı kelimelerin olduğunu belirten yazar, dipnotta örnek kelimelere yer vermiştir. Buna göre özel kadın kelimelerine “pay” denilmektedir. Kadın bu kelimeleri kullandığı zaman ise “bu yasağı uyguladı” anlamında “payla-“ fiili kullanılır. Bu kelimeler

kadının kocasının akrabalarının isimlerine ve onlara ait nesne isimlerine kadınlar için konulmuş yasak ile ilgilidir. Bu özel kelimeler örneğin, kadının kocasının akrabalarının isimlerini söylemeye çekindiği zaman kendi özel kelimelerini kullanılır ve “pay” adetini yerine getirmiş olur. Yazının devamında kadınların yasak kelimelerin yerine kullandıkları kelimelerden de bahsedilmekte ve örnekler verilmektedir.

Ahmet Caferoğlu, “Sibiry Türkleri”, Cilt 2, Sayı 24, Ekim 1964, s.44-48

Bu yazıda Sibiry Türklerini oluşturan Yakutlar, Karagaslar, Soyonlar (Tuva)’dan ayrı başlıklar altında bahsedilmiş, bahsi geçen bu Türklerin hangi bölgeler arasında yaşadığı, hayat tarzları, dilleri ve nüfusları hakkında bilgiler de verilmiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Abakan Türkleri (Hakas’lar)”, Cilt 3, Sayı 28, Şubat 1965, s.247-251

Sovyet idaresinde Hakas Muhtar eyaleti altında yaşayan Abakan Türkleri, Yenisey, Hakas gibi adlarla da anılmaktadır. Abakan Türkleri pek çok Türk grubundan oluşan türeme bir Türk topluluğudur. Bunlar Sagay Türkleri, Beltir’ler, Kaç’lar, Koybal’lar, Kızıl’lar, Şor’lar, Kamasin’ler, Çolım ve Çat Türkleri’dir.

Abakan Türkleri 17. ve 18. yüzyıllarda Kırgızlardan boşalan Abakan vadisine yerleşmişlerdir. Bunların konuştukları şive Uygur-Oğuz Türkçesindendir. Abakanlar Hristiyan olarak adlandırılrsa da aslında Şamanisttir. Yaptıkları evlenme, gömme gibi ritüelleri tamamen Şamanizm özelliklerine göredir.

4.3.6.4. Dağıstan

Bedreddin Mehmedov, “Kardeşim Kongur”, Cilt 34, Sayı 358, Şubat 1993, s.102-114

Yazar, Türk lehçelerini öğrenen dünyaca ünlü Macar Yazarlar Birliği üyesi İştvan Mandoki Kongur ile 1986’da bir yazarın davetinde tanışmıştır. Kongur’un Kumuk Türklerinden olması ve topraklarına, milletine olan hasret ve özlemi ikisini birbirine yakınlaştırmış, ilişkileri sıkı bir dostluğa dönmüştür. Sık sık Dağıstan’a gelerek kendisini ve ata topraklarını ziyaret eden Kongur’un ölümü yazarı derinden sarsmıştır.

4.3.6.5. Çuvaşistan

Yusuf Dönmez, “Çuvaşistan”, Cilt 2, Sayı 24, Ekim 1964, s.52-54

Bu yazıda Orta İdil’de yaşayan Türk topluluklarından Çuvaşlar anlatılmıştır. Öncelikle Çuvaşistan’ın yüz ölçümü, nüfusu ve ikliminden bahsedilmiştir. Buna göre 1959 sayımına göre Çuvaş nüfusu 1.400.000’dir. Bundan sonrasında Çuvaşların kısaca bir tarihine değinilmiştir. Kazan Hanlığı’na bağlı olarak yaşarken hanlığın Rus hâkimiyetine geçmesiyle bölge üzerinde Rus baskısının başladığı, Rusların burada Ruslaştırma faaliyetlerinde bulunduğu anlatılmıştır. Ayrıca Ruslaştırma belli kısım için başarılı olduğu ve bir kısım Çuvaşların Hristiyan oldukları belirtilmiştir. Bunun haricinde bir kısmı hâlâ Şaman ve Müslümandır. Çuvaşistan ne toprak olarak ne endüstri olarak verimli bir bölge olmamasına rağmen Rusya için askerî önemi olan bir bölgedir.

4.3.6.6. Gagauz Türkleri

Ahmet Bican Ercilasun, “Gagauzlardan Yeni Haberler”, Cilt 28, Sayı 316, Ağustos 1989, s.476-485

Gagauz Türkleri dağınık olmakla birlikte büyük bir kısmı Moldovya’da “Bucak” da yaşamaktadır. Gagauzların ortaya çıkışları ve kökeni hakkında ayrıntılı şekilde bilgi veren yazar, son zamanlardaki Gagauzlarda meydana gelen hareketlenmelerden bahseder. Buna göre yazar, Gagauzların çıkarmış olduğu “Ana Sözü” adlı gazeteden ve içeriğinden ayrıntılı bir şekilde bahseder. Yazar, gazetenin bazı sayıların tamamen muhtariyet konusuna ayrılmış olduğunu, bu konuda yapılan toplantılar olduğunu belirtir. Ayrıca gazetede halk ve folklor edebiyatı da işlenen konulardandır.

Enver Mahmut, “Gagavuz Türkleri”, Cilt 30, Sayı 335, Mart 1991, s.147-154

Gagauzların bir kısmı Moldovya ve Ukrayna Cumhuriyetlerinde bir kısmı da Balkan yarımadasında yaşamaktadır. Moldovya’da yaşayan Gagavuzlar buraya 1812 yılından itibaren yerleşmeye başlamıştır. Oğuz Türklerinden olan ve Hristiyan olan Gagauzlar, bulundukları yerlerde varlıklarını azınlık millet olarak devam ettirmektedir. Gagauzların menşei ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Buna göre Gagauzlar Oğuz Türklerinden, Kıpçak-Kuman Türklerinden, Selçuklu sultanı II. Keykavuz’un evlatlarından ve Oğuz-Kuman-Kıpçak-Peçenek karışmasından meydana geldiklerine ait görüşler bulunmaktadır.

Tüm bunlara rağmen Gagavuz Türklerinin çok zengin bir edebiyat ve folklorunun olduğuna da değinmek gerek. Kullandıkları Türkçe de bazı farklılıklar olmasına rağmen Türkiye Türkçesine büyük benzerlik gösteren bir şiveye sahiplerdir.

4.3.6.7. Erivan Türkleri

M. Fahrettin Kırzioğlu, “İravan/Revan Türkleri”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s. 31-36

Revan ili Rus Çarlığı tarafından 1827’de istilaya uğrayıp 1828’de Türkmençay Antlaşması ile İran’dan alınıyor ve bu dönemden itibaren Ermeniler bu bölgeye yerleştirilmeye başlanıyor. Çarlığın parçalanma sürecinde ise Ermeniler Taşnak hükümetini kurmuşlardır. Böylece Sovyet çatısı altında bir Ermeni devleti oluşmaya başlamıştır. Ermenilerin Revan merkezli kurmuş oldukları bu devlette güncel nüfusun %10’u Türk’tür. Ve bu Türkler Revan’da Azerbaycan Türklüğünü temsil etmektedir. Bu Türk grubunun çoğunluğu Türkmenlerden ve bir kısmı da Kıpçaklardan oluşmaktadır. Ayrıca bölgenin çoğunluğu Türk olduğu gibi dağ, göl ve akarsu isimlerinin de büyük çoğunluğunun Türkçe olması dikkat çeker. Makalede Türk köy isimlerine de yer verilmiştir.

4.3.6.8. Ahıska Türkleri

Kağan Gökalp, “Bir Dava ve Gönül Adamı: Ali Paşa Veyseloğlu”, Cilt 41, Sayı 447, Ağustos 2000, s.430-437

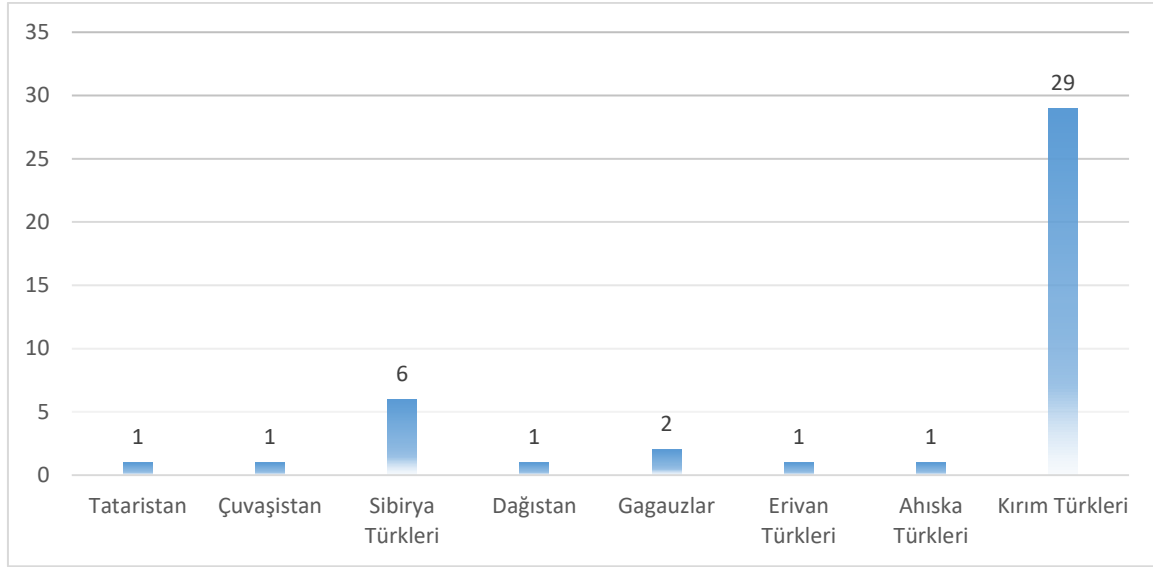
Ali Paşa Veyseloğlu II. Dünya Savaşı sırasında, Sovyet ordusunda Almanlara karşı gösterdiği başarı sebebiyle subaylık rütbesine getirilmiştir. Ahıska Türklerinin sürgün edildiği dönemde Ahıska’da memleketinde olan Ali Paşa, tüm bu sürgün olayına canlı canlı şahit olmuş, kendisi de sürgün edilenler arasında olmuştur. Ahıska Türklerinin hâlâ dağınık bir şekilde pek çok bölgeye yayılmış olması ve yaşamış olduğu bu acılar onun şiirlerinde kendini göstermektedir. Şiirlerinde genel olarak Türklük, hasret, gurbet, çile, ana konuların olduğu dikkat çeker.

Değerlendirme

Kırım Türkleri hariç, diğer Türklerle ilgili toplamda 13 olan bu yazılar, 7 farklı bölgeyi ve bu bölgelerdeki Türkleri tanıtmaya ağırlıklı olduğu görülür. Çok bahsedilmeyen ve göz önünde olmayan bu bölgelerin dergide haklarında bilgiler verilmesi, özellikle demir perde gerisinde bulunan bu Türklerin varlığının unutulmaması ve hatırlatılmaya çalışılması açısından çok önemli bir durumdur. Derginin genellikle küçük gruplar olan bu Türkleri ayrıca ele alarak tanıtımları dikkate değerdir. Verilerden görülmektedir ki en fazla Sibirya Türkleri ile ilgili yazılar yazılarak bu coğrafya içerisinde yaşayan farklı Türk grupları hakkında bilgiler verilmiştir. Derginin önemli yazarlarından olan Abdülkadir İnan, 36. sayıdaki “Gökalp ve Türk Folkloru” adlı makalesinde Zeki Velidi Togan’ın Türk folklorunu ortaya koymada en iyi kaynağın Altay ve Yakut Türkleri olarak gördüğünü belirtmiştir.⁸⁷ Bu görüşe dergi yazarlarının da katıldığını kesin olarak söyleyemesek bile ele alınan bu yazıların aslında aynı görüşe katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Sovyet döneminin Sibirya Türkleri ile ilgili yazılarına bakıldığında büyük bir kısmı daha çok derginin ilk yıllarında yazılmış olduğu görülür.

Diğer Sovyet Türklerine genel çerçevede bakıldığında Kırım dâhil 8 farklı bölge çalışılmış, yazı sayısı ise toplamda 42’dir. Bu sayının 29’u Kırım Türklerine aittir. Bunun sebebinin ise Kırım Türklerinin, mevcut yazılarda görüldüğü üzere, özellikle Sovyet döneminde pek çok acıya maruz kalıp mücadele peşinde olmaları ve buna ek olarak da uzun yıllar boyunca kurulan dinî, kültürel ve coğrafi yakınlıktan dolayı Kırım Türklerine ayrı bir yakınlık duyma olduğu söylenebilir.

⁸⁷ İnan, A. (1965). “Gökalp ve Türk Folkloru”. *Türk Kültürü*, 3(36), s.952

Şekil 4.28. Diğer Sovyet Türk bölgeleri

4.3.7. Sovyet Dönemi Genel Konulu Yazılar

“Sovyet Dönemi Genel Konulu Yazılar” başlığı altında bulunan yazı sayısı toplamda 99’dur. Bu yazılar konularına göre Türk dünyası sorunlarıyla, SB ve sorunlarıyla, Sovyet Türklerinin nüfuslarıyla, SB ve Türkleriyle, edebiyat-sanatla, Sovyet Türklerine uygulanan politikalarla, EMH (Esir Milletler Haftası)-Türkler ilişkisiyle, Türkistan Türkleri, coğrafyası ve ekonomisiyle ilgili ve diğer yazılar adlı 9 başlık altında toplanmıştır.

Türlere Uygulanan Politikalarla İlgili Yazılar

Hanif Altan, “Milli Meselelerde Sovyetlerin Tutumu”, Cilt 1, Sayı.5, Mart 1963, s.31-36

Rusya pek çok milletten oluştuğu için millî meselelere çok önem vermiştir. Fakat Çarlık Rusya ve Sovyet Rusya’nın bu meseleye bakışları oldukça farklıdır. Çarlık Rusya içerisinde bulunan milletlerin tahsil imkânı yoktu ve bu milletlerde okuma yazma oranı en düşük seviyedeydi. Fakat Sovyet döneminde ise yine bu milletlere bakıldığında durumun tam tersi olduğu görülür. Sovyet Rusya propaganda aracı olarak çıkardıkları yayınların daha çok kişiye ulaşması için eğitim ve öğretime oldukça önem vermiş fakat Çarlık Rusya ise bu milletlerin eğitim durumunun yükselmesini bir tehlike olarak görmüştür. Sovyet Rusya hâkimiyetini sağlamlaştırmak için pek çok konuda Sovyet topraklarında olan milletlerin bu taleplerini karşılamıştır. Fakat bundan sonrasında ise verdiklerini yavaş yavaş almaya

başlamıştır. İşte bu siyaset, Sovyetlerde yaşayan 40 küsur milyon Türkü Ruslaştırma siyasetidir.

A. C., “Şekilce Milliyetçi Sovyet Türk Edebiyatı”, Cilt 1, Sayı 6, Nisan 1963, s. 13-17

Yazar kendisinin ifade ettiği şekilde Sovyet Rusyasının “şeklen milliyetçi, konuca sosyalist” bir yapıda içerisindeki halkları idare ettiğini anlatmaktadır. SSCB komünist rejimi içerisine bakıldığında halkların kendi dillerinde yazıp söyleyebilir fakat tüm bunların yanında “Rus birliğini savunmaları” gerektiği görülmektedir. Yazar, bu ideolojilerin halklara daha iyi işleyebilmesi için ise görevlilerin olduğunu ve bunlar aracılığı ile diğer milletlerin “Rus milleti” çatısı altında toplanmalarını ve bunu kabul etmelerinin aşılmasını için çalışıldığını belirtir.

Yusuf Dönmez, “Türk Ülkelerinde Pamuk II”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.41-45

4. sayıda çıkmış olan “Türk Ülkelerinde Pamuk” adlı yazının devamı niteliğindedir. Yazıda Batı ve Doğu Türkistan ve Azerbaycan’daki pamuk üretiminden, bu bölgelere göre yetiştirme şartlarından, Rusya’nın buradaki üretimi nasıl etkilediğinden bahsedilmiştir.

Abdülkadir İnan, “Millî Tarihimiz ve Destanlarımızın Kaderi”, Cilt 1, Sayı 9, Temmuz 1963, s. 32-35

Millî düşünce ve hareketleri Rusya’nın menfaatlerine aykırı gören Sovyet rejimi bu harekete karşı tavrını 1920’lerin başında göstermeye başlamıştır. Millî tarih ve destanların millî duygu ve düşüncüyü uyandırdığının farkında olan Sovyet rejimi diğer milletlerin neşrettiği eserlere hücumlarda bulunmaya başlamıştır. Rusların rahatsız olduğu asıl konu bu milletlerin geçmişte Rusya’ya karşı gerçekleştirmiş ayaklanmaların dile getirilmesi ve bu tarihi olayların destanlaşarak karşılara yeniden çıkmasıdır. Sovyet hükümeti 1948’den itibaren Rus istilasının Türkistan, Kafkasya ve diğer ülkelere huzur, refah getirdiğini kanıtlamaya çalışmıştır.

Yazı sonunda Sovyetler ile Çarlık Rusya’sı bilginlerini karşılaştırdığında Çarlık idaresinin ideolojisi olmadığı için şimdiki dönemin aksine Çarlık bilginlerinin rahatça yazılar yayımlayabildiğini söylemiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Üst” ve “Ast” Vatandaşlar Ülkesi”, Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1963, s. 1-6

Rusya Slav ırkının oluşturacak olduğu bir “üst” tabaka ile, diğer milletlerden oluşan bir “alt” tabaka oluşturmak istiyordu. Rusya’nın pek çok millî unsurdan meydana gelmesi, yazar tarafından “Rusya koleksiyonu” olarak adlandırılmıştır. 1900’lü yılların başından itibaren Rus halkları içindeki çatlaklardan yararlanan Türk milleti toplantılar yaparak, birtakım haklardan yararlanarak hürriyetlerini kazanmaya çalıştılar. Yani “ast” vatandaşlıktan çıkarak millî devletlerini kurmaya çalışmışlardır.

Sovyet rejimi kurulduktan sonra ise Sovyet Rusya “ast yoldaşlarına” millî görünümüne muhtariyet ve cumhuriyetler vermeye başlamış ve aslında hepsi Rusya’nın sınırlarında emir uygulayan devletçikler haline gelmişlerdir. Rusya’daki Türklerin bu “ast” vatandaş olma süresini ise Türklerin kendisi belirleyecek, bunu da zaman gösterecektir.

Abdülkadir İnan, “Sovyet Rusya’nın Sömürgelerine Karşı Yeni Siyaseti”, Cilt 2, Sayı 14, Aralık 1963, s.62-65

Rusya, II. Dünya Savaşı’ndan sonra içerisinde bulunan milletlerin istilasını tarihi bir zorunluluk olduğunu, bu milletlerin isteyerek Rusya’ya bağlandıklarını inandırmaya çalışmaktadır. Buna yönelik olarak Rusya, bu milletlerin Rusya’ya bağlanma yıldönümlerini kutlamaya yönelik törenler yapmaktadır. Hatta 1959’da Orta Asya’nın Rusya’ya katılımının 100. yıl dönümünü kutlamak için Orta Asya cumhuriyetleri ve Sovyetler Birliği İlimler Akademisi toplanmıştır. Burada okunan raporlarda bu milletlerin Rusya himayesini istediği, Rus halkına sevgi besledikleri, Rusların buralara kültür getirdikleri gibi düşünceler ortaya atılmıştır.

Ahmet Caferoğlu, “Hasta Milliyetçilik Anlayışı ve Nefret Yaratma Mektebi”, Cilt 2, Sayı 15, Ocak 1964, s.6-11

Çarlık Rusya’sı içerisindeki milletleri “Rusçuluk” ile bir arada tutmaya çalışırken, Sovyet döneminde ise işçi, emekçi, proletarya gibi terimlerle bu düşünceyi empoze etmeye ve milletleri bir arada tutmaya çalışmıştır. Sovyet rejimi kurulduktan sonra Sovyet kuramcılarına göre millî bağımsızlık ancak Sovyet Cumhuriyeti olunursa kazanılır idi. Bu

her ne kadar bağımsızlık olursa olsun bunun arkasında Sovyet hâkimiyeti olduğu dikkatten kaçmamaktadır.

Sovyet idarecilerine göre bağımsızlık duygusu geçici bir hevestir. Lenin’e göre ise dil, milliyet bütün bunlar burjuva uydurmasıdır. İşte bu noktada yazar neden Rus dilinin Rus olmayan milletlere öğretildiğini sorgulamıştır. Komünist rejim kurulduğunda millî bağımsızlık gibi ifadeler Stalin tarafından kaldırılmış, bunların yerine “nefret yaratma mektebi”nden aldığı yöntemler ile kendi idare sistemine yön vererek hain ilan edilen, Rus olmayan halklar imha edilmiştir. Yazarın belirttiğine göre Stalin’in uyguladığı bu yöntem Timur’u taklit etmesiyle oluşmuştur. Stalin’e göre de tarih bu mektepten başka bir şey değildir.

Abdülkadir İnan, “Büyük Sovyet Ansiklopedileri”, Cilt 2, Sayı 15, Ocak 1964, s.18-19

Büyük Sovyet Ansiklopedisi’nin ilk neşri 1942’de tamamlanmış, 1949’da ise ikinci baskısına başlanmıştır. Fakat iki baskı arasında çok büyük farklar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak Türk ve Türk kültürüne ait maddeler farklıdır. Mesela Kazak Türklerinden olan Baytursunoğlu Ahmet ilk baskıda varken ikinci baskıda yoktur. Bunun gibi daha pek çok isim milliyetçilik suçu ile yargılanıp ismi ansiklopediden çıkarılmıştır. Sovyetlerin 1918-1940 yılları arası tutumu ile sonrası arasında çok fazla fark vardır. İlk dönem Rus hâkimiyeti yerleşene kadar bütün halklara millî açıdan hoşgörölü davranılırken ikinci dönemde ise Sovyetler hâkimiyetini yerleştirdikten sonra buna gerek duymamıştır.

Ahmet Caferoğlu, “Yeni Bir Sovyet Yatırımı”, Cilt 2, Sayı 16, Şubat 1964, s.27-30

Sovyet Rusya kurulduğundan beri Sovyet adamı yetiştirmeye çalışmaktadır ve bunda da hala net bir sonuç alabilmiş değildir. Hatta Sovyetlerin bu çabası Sovyet içerisindeki halk arasında milliyetçilik hareketlerini tetiklemesine sebep olmuştur. Fakat yine Sovyet içindeki milletlerin iç kavgaları bağımsızlık duygularını erteleyerek kendi aralarında çekişme hâlini almış ve aslında yine Sovyetlerin istediği sonuç farklı bir yolla da olsa şimdi değilse bile ilerde gerçekleşebilir. Fakat şimdi bu kesin olarak söylenebilir ki “Sovyet adamı yetiştirme” çabası henüz gerçekleşmemiş, Sovyet milletlerinin bağımsızlık mücadeleleri hâlâ durmamıştır. Denilebilir ki Sovyet adamı yetiştirme konusunda ideolojik bir gerileme yaşanmıştır.

Şerif Baştav, “Millî Eğitimde Tarihin Rolü”, Cilt 2, Sayı 18, Nisan 1964, s.84-89

Tarih, insanların geçmişine bakarak geleceğine yön verebilecekleri en önemli kaynak olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk devrelerinde ele aldığı ilk konu “millî eğitim” olmasına rağmen sonralara doğru bu mesele geri planda kalmıştır. Aynı zamanda tarih, her zaman belli çevrelerin siyasi yönlerine alet edilmiş ve bu çevreler tarafından istedikleri yönde yazılıp çizilmişlerdir. Bunun en büyük örneğini ise Rusya’da görmekteyiz. Rus ilmine göre Slavlar ve Türkler kardeştir, Rusya hâkimiyetinde bulunan diğer milletler Rusya’ya isteyerek katılmışlardır. Bu, tarihi yalancı şahit olarak göstermektir. Yazar, millî ideallerden uzak geçirilen bu yılların yarattığı boşluğun doldurulabileceğini ve millî şuurun güçlenebileceğini belirtmektedir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Eğitim ve Kültür İşlerine Bir Bakış”, Cilt 2, Sayı 18, Nisan 1964, s.137-145

Türkistan’ın Rusya himayesine girmesinin en önemli nedenlerinden biri pek çok açıdan gerileme yaşanması olmuştur. Eğitim de gerileme yaşanan alanlardan biriydi. Bu gerileme ise medreselerde okutulan dünyevi ilimlerin ders programlarından çıkarılmasıyla başlamıştır. Medreselerde verilen eğitim bundan böyle hiç değişmeyen dinî bilgilerden ibaret kalmıştır. İstiladan sonra ise Çarlık Rusya medreselerin yozlaşmış sistemlerini gördüğü için buraları kendi hâline bırakmış, medreselerin etkisinin zamanla ortadan kalkacağını düşünmüştür. Bunun yanında ise bu halklar arasında Rus dili ve kültürünü yaymak için, Türk ve Rus çocukları birlikte okutarak, yatılı okullar açarak onlara fırsatlar sunmaya ve bu kişileri istediği yönde kazanmaya çalışmıştır. Ayrıca Rus-Yerli denilen okullarda Türk dili ve kültürünün gelişmesine engel olmak için ise bu okullarda eğitim Rusça yapılmıştır. Yine Rusya, Kırım, Kazan gibi Türk ülkeleri ile Türkistan’ın bağlantısını kesmeye çalışarak kültürel etkileşim bağı en aza indirmeye çalışmıştır.

Kuzey Türkistan Türklüğü, güneye göre Rus istilasıyla daha önce karşılaşmıştır. Özellikle Kazak Türkleri Rus aydınlarından etkilenecek yenileşme çabaları önce burada görülmeye başlamış daha sonra ise Güney Türkistan’da bu hareketler başlamıştır. Sovyet rejimi, idaresini oturtana kadar Türkistan’da bu hareketlerde, yenileşmede pek çok ilerleme olmuş fakat idare kurulduktan sonra ise yeniden Rus olmayan milletlerin kültür gelişimine engel olmaya başlamışlardır. Çoğu milliyetçi aydın çeşitli suçlarla yargılanıp cezalandırılmıştır.

Sovyet Rusya bundan sonra bu milletleri istediği gibi dönüştürmek için bunların dil ve alfabe meseleleriyle yakından ilgilenmiştir.

Cafer Ahmetoğlu, “Kurutulmak İstenen İstiklal Çeşmeleri”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.26-32

1960 sonrası yıllar Rusya için endişeli yıllar olmuş ve olmaktadır. Sovyet içerisinde kültür ve milliyetçilik hareketleri artmış ve Sovyet rejimi bunun önüne geçememektedir. Sovyetler kurulurken, diğer milletlere geçici vaatler verilerek bunlar himayeye alınmış ancak 1960’lardan sonra özellikle, artık göz ardı edilemeyecek bir hal almıştır. Bu dönemde içerde ve dışarıda yaşadığı bazı problemler Rus olmayan milletlere mücadele için uygun bir koşul oluşturmuştur.

Basmacılık olaylarından sonra belirgin şekilde bağımsızlık isteyen Türk cumhuriyeti Azerbaycan’dır. Rusya Azerbaycan ile dostluğunu geliştirmek için Mayıs 1964’te Azerbaycan’ın Rusya himayesine girmesinin 150. yılını bayram olarak kutlama kararı almıştır.

Rus olmayan milletlerin bağımsızlık duygularını kamçılayan en önemli konulardan biri de din konusudur. Rusya görünürde Kuran’ı kendi bastırır ve dağıtır ama ülke içinde yine camileri kapatır, dinî bayramlar yasaklanır. “İstedğin zaman ayrıl” prensibi anayasa da bile varken, milletlerin buna kalkışmaları bile suçtur. Hür düşünce ve bağımsızlık istediği sadece yasaklanmaz, kökü kurutulmaya çalışılır. Sovyet Rusya, bu şekilde bir tezatlar ülkesidir.

Hakkı Dursun Yıldız, “Komünizm Milletleri Nasıl Ele Geçiriyor?”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.17-21

Komünist rejim milletler üzerindeki hâkimiyetini iki aşamalı olarak sağlar: manevi değerleri yok etmek ve teşkilatlanma ve iktidarı ele geçirmek. İlk aşamanın yerine gelebilmesi için milletleri bir arada tutan dil, edebiyat, tarih, millet gibi kavramların yok edilmesi gerekmektedir. Zaten komünizmin de hareket noktası materyalizmdir. Bundan dolayı ise toplumların daha çok maneviyatına saldırılır.

Bunlardan ikinci aşamada ise Rusya, Çin ve Bulgaristan birbirlerinden biraz daha farklı yollar izlerler. Çin ve Rusya bu aşamayı zihin çelerek, öğrencileri komünist partisine dâhil

ederek, işçi sendikalarını isyana teşvik ederek, muhalefeti susturup ortadan kaldırarak ve iktidarı ihtilal yoluyla ele geçirirken bu durum Bulgaristan'da Rus işgali altında gerçekleşmiştir.

İbrahim Yarkın, “Rus İdaresi Altında Türkistan ve Değişen Görüşler”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.86-94

Türkistan'a sahip olan devletlerin karşılaştığı ana problem bu bölgenin çok eski bir kültüre sahip olmasıydı. Fakat bu kültür düzeyi gittikçe zayıflamış ve Türk ülkelerinde Kazan'ın istilasıyla başlayan Rus ilerleyişi 1884'te tamamlanmıştır. Bu istila hareketlerinin kolaylaşmasında Türk hanlarının birbirleriyle sürekli savaş halinde olması çok önemli bir etken olmuştur. Çarlık istilası tamamlandıktan sonra Rusya, Türklerin elindeki toprakları gasp ederek Rus nüfusuna vermiş ve buradaki Rus nüfusunu arttırmıştır. Ayrıca Türk halkının kültür ve diline de göz dikerek onları Ruslaştırmaya çalışmış ve tüm bunların sonunda Çarlık döneminin sonuna doğru pek çok Türk isyanı meydana gelmiştir.

Sovyet hükümeti diğer milletleri kendi yanına çekmek için onlara Rusya'dan ayrılma hakkı vererek Çarlık Rusya'sını her fırsatta kötülemiş, onun emperyalist, işgalci ve istilacı bir devlet olduğunu söylemiştir. Fakat özellikle 1930'lu yıllardan itibaren ise bu söylem tamamen değişerek “Sovyet vatanperverliği”ni önemsemeye başlamışlardır. Bu sefer de Çarlığın istila ettiği halkları eğer Rusya gibi bir gelişmiş kültür istila etmeseydi bu milletlerin Afganistan ve İran gibi kültürce geri devletler tarafından işgal edileceği yazılmaya başlanmış, önceleri “millî kurtuluş hareketi” olarak nitelendirilen isyanlar daha sonra ise “gerici ayaklanmalar” olarak adlandırılmıştır.

Abdulkadir İnan, “Rus-Sovyet Sömürgelerinde Türk Dili ve Edebiyatı Meseleleri”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.108-113

Millî bütünlük millî bir dil ile sağlandığı için Rusya bu konuda hâkimiyeti altında bulunan Türklerin dil meseleleriyle çok fazla ilgilenmiştir. Onların aynı dil konuşmalarına rağmen tarihi hiçbir bağları olmadığının kanıtlanmaya çalışıldığını, dönemin kitaplarına işlenmiş olduğunu görüyoruz. Ayrıca Türk boyları Rus hâkimiyetine girdiği dönemden itibaren Rus alfabesini kabul etmeleri için baskılar olmaktaydı. Bu istek de Sovyet politikacıları ile gerçekleşmiştir. Şöyle ki, önceki yıllarda Türklerin kültür birikimini sağlayan Arap

harflerinden Latin'e geçirmiş, daha sonra ise Latin'den Kiril'e geçirmişler ve böylece daha az tepki almışlardır. Rusya böylece amacına ulaşmış, Türk lehçeleri arasındaki bağı istediği gibi koparabilmiştir.

Faruk K. Timurtaş, “Dil ve Milliyet”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.126-128

Bir millet olabilmek için dil en önemli şarttır. Dil ayrıca ortak bir kültür sağlamaktadır. Fakat Sovyetler hâkimiyetindeki Türklerin dili sadece lehçe farklılığı olmasına rağmen Sovyet rejimi tarafından onların farklı ayrı milletler olduğu söylenip, her birine ayrı alfabe yaparak Türkler arasındaki bağı koparmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Sovyetler bu Türkleri birbirlerinden uzaklaştırırken hepsini kendine yaklaştırmaktadır.

Nihad Sami Banarlı, “Rusya’da Yasak Edilen Kitap: “Dede Korkut”, Cilt 4, Sayı 39, Ocak 1966, s.272-276

Yazar Türkiye’de Rus eserlerinin herhangi bir yasak olmadan okunmasına karşılık, Rusya’da Türk eserlerinin yayınlanma ve okunma hakkına sahip olmamalarını eleştirmektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında bahsi geçen kitabın basılmasında ve okunmasında bir engel olmamış fakat 1947’den itibaren diğer milletlerin kendi milletleri ile ilgili kahramanları öven, kimlikleriyle gurur duyan bütün hareketler büyük suç sayılmıştır. Dede Korkut ise “politikaya aykırı, zararlı eser” sayıldı. Daha sonrasında ise “yasak kitap” ilan edilerek ortadan kaldırıldı. Dede Korkut kitabı Türk kültürünü temsil eden bir kitap olduğu için bu muameleye maruz kalmıştır.

Bununla birlikte ise Dede Korkut’un en ilmî ve ciddi yayımı Muharrem Ergin’in çalışması ile olmuştur.

Ahmet Salmaslı, “Sen İşit, Sen Duymuş Ol!”, Cilt 5, Sayı 52, Şubat 1967, s.250-254

Sovyet Rusya içerisinde Rus milletine “ağabeylik ve kültür rehberi görevlerinin verilmiş olması gözden kaçmamaktadır. Fakat Rus hâkimiyetindeki Türklerin millî tarihlerine bakıldığında ise bu kültür ağabeyliğine ihtiyaçlarının olmadığı gözle görülür şekilde ortaya çıkmaktadır. Fakat Rusya’ya göre ise bu milletler her zaman Ruslara bu himaye için yalvarmışlardır. Fakat Lincoln’ün de dediği gibi “Hiçbir millet, zor kullanarak, diğer bir milleti idare edecek kadar liyakatli ve kabiliyetli değildir.”

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da İşlenmemiş Toprakların Ziraata Açılmasıyla İlgili Bazı Noktalar”, Cilt 5, Sayı 57, Temmuz 1967, s.675-676

1953 yılında zirai üretimi arttırmak için Kazakistan ve Sibirya’da işlenmemiş toprakların ziraata açılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla, bahsi geçen bu bölgelere iki milyona yakın Rus nüfusu taşınmıştır. Rus nüfusun Kazakistan’a getirilmesinden sonra Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti’nde Kazak Türk nüfusu %29,6 olmuştur.

İbrahim Yarkın, “Sovyet Rejimi Altında, Türkistan’da Rus Göçmeni Yerleştirme ve Nüfus Meseleleri”, Cilt 6, Sayı 63, Ocak 1968, s.183-188

Sovyet Rusya Orta Asya’da işgalini tamamladığında buralara Rus nüfusu taşıyordu. Sovyetler ise hâkimiyetlerini yeni kurduklarından dolayı 1928 yılına kadar beklemiş, hatta bu döneme kadar Çarlığın Türklerden aldığı topraklara yerleştirdiği Rusları buralardan çıkarıp bu toprakları sahiplerine vermişlerdi. Fakat 1928’den sonra bu durum değişmiş, Çarlık Rusya’dan farklı olarak köylü Rus nüfusu değil de işçi Rus nüfusunu arttırmış, getirdiği işçileri sanayi bölgelerine yerleştirmiştir. Çarlık döneminden beri Türk topraklarına Rus nüfusu taşıma siyasetinden dolayı Kazakistan’da Türk nüfusu üstünlüğünü kaybettiği söylenebilir. Aynı şekilde de Güney Türkistan’da da 1928’den sonra özellikle Rus ve Ukraynalı göçmen nüfusu taşınmıştır.

Ayrıca Türkler arasındaki göçebe hayat tarzından dolayı Sovyet rejiminin Türkler arasında yerleşmesine engel olduğu düşünüldüğü için Türklerin ellerindeki topraklara devlet tarafından el konulmuştur. Hayvancılıkla geçinen insanlar ise geçinememiş ve çoğu açlıktan ölmüştür. 1939 sayımında ise Kazaklarda ölen insanların bir milyon olduğu anlaşılmıştır. Aynı şekilde de Güney Türkistan’da da 1928’den sonra özellikle Rus ve Ukraynalı göçmen nüfusu taşınmıştır.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Rusya’nın Sömürme Siyaseti”, Cilt 6, Sayı 69, Temmuz 1968, s.669-673

Sovyet Rusya ülkede hâkimiyetini ilk kurduğunda esas siyasetini tam olarak belli etmemişti. Fakat 1924 yılında önce Batı Türkistan’ı Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan olarak beş ayrı Türk cumhuriyetine bölmüştür. Bundan sonra ise bu topraklara

Rus nüfusu taşınarak buralarda Rus nüfusunu arttırmaya çalışmıştır. Bu politika ülkede hâkimiyet tam olarak aldıktan sonra 1927'den başlayarak sonraki yıllarda ustaca uygulandığı görülmektedir. Aynı zamanda yerleşik yaşamaya zorlanan Türklerin ellerinden hayvanları zorla alınmış ve Kazak Türkleri arasından bu dönem açlık felaketi ve çokça ölümler yaşanmıştır. Ayrıca Sovyet Rusya bu bölgenin yeraltı zenginliklerinden de oldukça faydalanmıştır.

İbrahim Yarkın, “Çarlık Rusya’sı Devrinde ve Sovyet Rejimi Altında Türkistan’da Askerlik Problemleri”, Cilt 6, Sayı 70, Ağustos 1968, s.804-807

Çarlık Rusya’sı Türkistan’da hâkimiyeti sağladıktan sonra bu ülkedeki tedbirlerini her anlamda çok sıkı tutmuştur. Askerlik anlamında ise Türkistan halkının modern silah kullanımlarını öğrenmemeleri ve onlara hazıra alıştırarak toplumsal meselelerinde bir direniş bilinci oluşmaması için Çarlık Rusya’sı bu dönemde Türkistan halkının askere alınması söz konusu bile olmamıştır. Sovyet rejimi geldikten sonra da askerlik konusu Çarlık döneminden farklı olmamış, yine yerli halkı askerlikten uzak tutulmuştur. Kurulan Türk cumhuriyetlerinde en başta en büyüğü tümen olan küçük kıt’alar varken 1935’ten sonra yavaşça bu kıt’alar başındaki kişiler de dağıtılmış, yerlerini Rus kumandanlar almıştır.

Yani Türkistan’daki Türk cumhuriyetlerinin kendi orduları yoktur. Sadece Rus olan ve Türkistanlı olmayan başka milletlerden oluşan, tüm idarenin de Ruslara ait olduğu Sovyet Rusya ordusu bulunmaktadır. Türklerden askere alınanlar ise Türkistan dışında Rus ve başka milletlerin arasına dağıtılmış durumdadır

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Pamuk Ziraatı ve Ülke İktisadiyatındaki Önemi”, Cilt 8, Sayı 89, Mart 1970, s.349-354

Türkistan’da pamuk üretiminin Türkistan ziraatındaki önemi büyüktür. Rusya pamuk ihtiyacını Türkistan’dan Rusya’ya ihraç edilen pamuklarla karşılamaktadır. Belli zamanlarda dünyada meydana gelen kıtlıklar Rusya’nın bu bölgeye yönelmesinde çok büyük etkisi olmuştur. Türkistan, Rusya tarafından istila edildikten sonra bu saha onun için ucuz pamuk üretim sahası haline gelmiştir. Bu sadece Çarlık döneminde değil Sovyet döneminde de bu şekilde devam etmiştir. Rusya’nın iktisadi ve siyasi politikalarına karşı isyanlar yaşanmış olsa da “Sovyetleri dış ülkelerin pamuğuna bağlılıktan kurtarma” sloganı ile

pamuk üretim alanları arttırılmış, halkın ihtiyacını karşılayan buğday, pirinç gibi tahılların ekim alanları azaltılmıştır. Bu sebeple 1931-1933 yılları arası Türkistan’da açlık felaketi yaşanmıştır.

Pamuk ekimi sahası en fazla olan yer ise Özbekistan’dır. Türkistan’da üretilen bu pamuğun sadece %5’i Türkistan dokuma sanayiinde işlenmekte, %95’i ise Rusya’nın çeşitli bölgelerine işlenmek üzere gönderilmektedir. Rusya ise bunları işledikten sonra iyi bir kâr ile buralara satmaktadır.

Ülker Çağatay, “Sömürgeci Kim?”, Cilt 8, Sayı 96, Ekim 1970, s.823-825

Rusya özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere, Hollanda, Fransa gibi devletlerin boşaldığı yerlere yerleşebilmek için sömürülen milletlerin kurtarıcısı rolünü oynamakta ve sömürge alanlarını genişletmeye çalışmaktadır. Rusya eskiden beri sömürgesinde bulunan Türkistan coğrafyasında daha fazla kalabilmek için buralara Rus nüfusu taşımış ve Türkistan milletlerini melezleştirmeye çalışan politikalar takip etmiştir. Aynı zamanda Rusya, Türkistan ekonomisini de Rusya’ya bağlamaya çalışarak Türkistan’ı Rusya’ya mecbur bırakmaya çalışmaktadır. Bu amaçla güttüğü politikalarla Türkistan’ı ciddi bir şekilde ekonomik olarak sömürmektedir. İçte durum bu iken dışta ise Rusya Türkistan Türklerinin beş ayrı devlet olduğunu iddia etmektedir.

Timur Kocaoğlu, “Esir Türk Ülkelerinde Kültür Emperyalizmi ve Milli Uyanış”, Cilt 9, Sayı 101, Mart 1971, s.498-502

Emperyalist ülkeler hâkimiyetleri altına aldıkları milletler için daima gittikleri yerlere medeniyet götördüklerini söylerler. Rusya da bunlardan biridir. Ona göre Türkistan’daki Türkler orta çağda yaşayan göçebe bir kavim iken Rus hâkimiyetinden sonra çağdaş milletler hâline gelmiştir. Rusya bu Türklere siyasi emperyalizmin yanında kültür emperyalizmi de uygulamaktadır. Hâkimiyeti altında bulunan her Türk grubu için ayrı dil, devlet ve tarihler oluşturarak bu dilleri birer Rus şivesi hâline getirmeye çalışmaktadır. Türklerin alfabelerinin önce Latin daha sonra Kiril’e çevrilmesi de Türk birliğinden ve kültüründen kopuş, Rus kültürüne de yaklaşma ve onu benimseme amacını taşımaktadır. Fakat Türk milletlerinde Ceditçi olarak adlandırılan grubun başlattığı uyanış, batılı araştırmacılara göre artarak devam etmektedir.

J. A., “Türkistan’da Sovyet merkezinin Kontrol Vasıtaları”, Cilt 9, Sayı 108, Ekim 1971, s.941-944

Sovyet Rusya Türkistan halkını gerek baskı altında tutmasını sağlayan gerekse kendi ideolojisine uygun yönetmesine yardımcı olan kuruluşları Komünist Partisi teşkilatı, Kızıl Ordu, polis teşkilatı ve devlet idare organlarıdır. Bu kurumlarda genel olarak en üst makamlarda Rus milletine ait kişiler bulunmaktadır. Ve bu kurumların yerel şubeleri de genel olarak merkeze bağlıdır. Hiçbir Türkistan Cumhuriyeti’nde millî bir ordu ve polis teşkilatı bulunmamaktadır. Ayrıca yazar, Sovyet Türk Cumhuriyetlerindeki bakanların Türk olduğu ama yardımcılarının genel olarak Rus olduğunu söyleyerek işlerin kontrolünün asıl bu kişilerin ellerinde bulunduğuna dikkat çekmiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın İktisadi Durumu Hakkında Bazı Bilgiler (I)”, Cilt 10, Sayı 115, Mayıs 1972, s.455-463

Türkistan, Rusya için hem ekonomik olarak her zaman ideal bir bölge olmuştur. Özellikle Türkistan pamuğu Çarlık istilasından sonra Rusya’nın dokuma sanayisi için ucuz ve dış ülkelere döviz ödmeden tedarik edilebilen ham madde haline gelmiş ve Türkistan halkının Çarlık tarafından sömürüldüğü en önemli kaynak haline gelmiştir. Bu durum sadece Çarlık döneminde değil, Sovyet döneminde artarak devam etmiştir. Dönemin verileri de bunu doğrulamaktadır. Sovyetler, buğday, pirinç gibi tahıl ekiminin olduğu arazileri pamuk ekim sahasına dönüştürmüş, bu sebeple 1931-1933 yılları arasında Türkistan’da büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Sovyetler sulama sahasında yenilikler yapıp, makine ve gübreler ile verimi arttıracak yenilikler getirmesini Türkistanlılara yaptığı iyilik ve yardım olarak yansıtmaya çalışmıştır. Bunun haricinde Türkistan’da yetiştirilen yün ve ipek böceğinin de özellikle Sovyet döneminden sonra üretim sahası arttırılmıştır.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Rus İdari Rejimleri”, Cilt 13, Sayı 158, Aralık 1975, s.97-102

Rusya’nın doğuya yayılma siyaseti Türkistan bölgesinin işgali ile sonuçlanmıştır. Bu bölgeyi sömürge hâline getirmek için harbiye bakanlığına bağlamış ve pek çok yetkisi bulunan valiliklerle yönetmiştir. Daha sonra ise Rus hâkimiyetine karşı başlayan isyanlar, Rusya içerisinde rejim değişikliği gibi pek çok olay yaşanmıştır. Rus sömürge bölgelerinin

elden çıkmaması için değişen rejim en başında bu bölgelerde millî hkmetler kurmasına müsaade etmiştir. Sovyet rejimi kurulduktan sonra ise Türkistan Türkleri pek çok kabileye bölünerek her birine ayrı cumhuriyetler kurulmuş ve daha sonradan hepsi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne dahil edilmiştir. Yazar, Türkistan adının Orta Asya yerine kullanılarak unutturulmaya çalışıldığını hatırlatarak aslında Orta Asya'nın Türkistan'a coğrafi olarak denk gelmediğini, fakat Sovyet rejiminin bu kelimeyi tüm dünyaya kabul ettirmeye çalıştığını belirtmiş ve Türkiye'de de bazı yayınlarda bu hatanın yapıldığına dikkat çekerek bir uyarıda bulunmuştur.

Abdülkadir İnan, "Rus Müstemlekesi Türkistan'da Dinle Mücadele", Cilt 13, Sayı 165, Temmuz 1976, s.531-534

Sovyetler kurulduğu andan itibaren devam ettirilen dinle mücadele politikası özellikle Rusya Müslümanlarına karşı Stalin döneminde şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın olduğu dönemde duraklasa da son yıllarda bu mücadeleye yeniden başlanmıştır. Sovyetlerde çıkan dergiler de bu mücadele hakkında açıklayıcı bilgiler vermektedir. Fakat yazar, bir anket sonucunu vererek uygulanan tüm bu siyasetlerin iman gücü karşısında sonuçsuz kaldığına vurgu yapmıştır.

Zeliha Yeşilyurt, "Sovyetlerde Ruslaştırma Politikası ve öldürülen Türk Aydınları", Cilt 13, Sayı 165, Temmuz 1976, s.562-566

Yazıda arlık döneminden itibaren başlayan Sovyet döneminde hat safhaya ulaşan Ruslaştırma politikasından ve halkın kimliği niteliğinde olan Sovyetler tarafından öldürülen Türk aydınlarından bahsedilmiştir. Türklere Kiril alfabesini kabul ettirme hareketi Rusya Türklerinin Ruslaştırılması için takip edilen politikalardan biridir. 1939'da Kiril alfabesini Türklere kabul ettirerek Türkleri dillerinden uzaklaştırmaya ve istediği yönde şekillendirmeye çalışmış fakat tüm bunlardan önce millî bilince sahip Türk aydınlarını temizleme harektına girişmiş ve bu dönemde pek çok Türk aydını hayatını kaybetmiştir. Türk halkı hala hakkını aramaya çalışmaktadır. Bu uğurda Kırım Türklerinin hakkını arayan Grigorenko hapse atılmış, Mustafa Cemiloğlu ise sesini tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Yazar utanç duvarının sadece Berlin'de değil, Rusya Türkleri için her yerde olduğunu belirterek bu duruma karşı tepkisini ortaya koymuştur.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Sovyetler Birliği’nin İdari Kontrol Vasıtaları”, Cilt 13, Sayı 167, Eylül 1976, s.678-682

Sovyetler Birliği, içerisindeki milletlerin eşit haklara sahip ve serbest olduğunu iddia etmekte ise de bu durumun gerçekte bu şekilde olmadığı görülmektedir. Örneğin, birlikten ayrılabilme haklarının anayasada olması fakat gerçekleşmemesi. Yazar, Sovyetler Birliği içerisindeki milletlerden baskı politikasını daha çok Türklere uygulamakta fakat Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna gibi milletlere idare açısından çok fazla baskı kurmamaktadır. Sovyetler bu baskıyı kurarken ise Komünist Parti teşkilatından, Kızıl Ordusundan, Polis teşkilatından ve idare organlarından yararlanmaktadır. Bu kontrol yapılarının çoğunda ya hiç Türk bulunmamakta ya da nadiren yahut gösteriş amaçlı az sayıda bulunmaktadır. Yazar, yazıyı bitirirken bu Rus emperyalizmini daha iyi anlamak için bu teşkilatlanmasını anlamak ve gerçeği bulmak gerekliliğine vurgu yapmıştır.

R.C., “Sovyetler Birliği’nde Tertiplenen “Türkoloji Kongresi (27-29 Eylül 1976)”, Cilt 14, Sayı 170, Aralık 1976, s.84-86

Sovyetler Birliği’nde 27-29 Eylül 1976’da Alma-Ata’da bir Türkoloji kongresi düzenlenmiş, bu yazı da bunun üzerine yazılmıştır. Yazıda öncelikle kongrenin broşüründen verilen tebliğlerin içeriği incelenmiştir. Kongre içeriğine bakıldığında adının “Türkoloji Kongresi” olmasına rağmen sadece Sovyetler içerisindeki Türk milletlerine düzenlenmiş bir kongre olduğu göze çarpmaktadır. Yazarın altını çizdiği nokta da tam olarak burasıdır. Yazar, Sovyetler içerisinde ayrı bir Türkoloji kongresi düzenlenmesinin onları diğer Türk gruplarından ayırmak anlamına geldiğini, batılı Türkologların da bu kongreye çağrılmadığını ve bu hareketlerin tamamen politik olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, dış Türklerin kültür davalarının başka devletlerin siyasi amaçlarına hizmet ettiğini ve Türkiye’de hem bu durum hem de dış Türkler meseleleri üzerinde yeterince araştırma yapılmadığından duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Yazar, Türklükle ilgili her sorunun Türkiye ve dış Türkler tarafından daha fazla araştırılıp incelenmesini ümit ettiğini belirterek yazısını bitirmiştir.

İbrahim Yarkın, “Sovyet Rusya’nın İslam Dini’ne Karşı Siyaseti”, Cilt 14, Sayı 174, Nisan 1977, s.370-374

Sovyet Rusya, hâkimiyeti eline ilk aldığı yıllarda Türkistan halkının dinine bağlılığı çok güçlüydü. Bu sebeple Rusya buna göre şekil alma taktiğini uygulamıştır. Sovyet Rusya özellikle Basmacılık gibi büyük isyan hareketinin başlaması sebebiyle hâkimiyetinin ilk yıllarında din alanında pek çok taviz vermiş fakat Basmacılık hareketini bastırıp her şeyi kontrol altına aldıktan sonra asıl siyasetini bundan sonra başlatabilmiştir. Yazar, Sovyet idaresinin bu siyasetini izlemesine sebep olarak İslam dininin Rusya Türklerini “birleştirici” bir rol oynaması olduğunu, fakat uygulanan bu yoğun siyasete rağmen bile İslam dininin aynı etkisinin hâlâ şiddetle devam ettiğini belirtmiştir.

“Sovyetler Birliği’nde Rus Olmayan Milletler Üzerindeki Baskılar -I-“, Cilt 16, Sayı 185, Mart 1978, s.259-270

Rus olmayan topluluklara yapılan baskıyı dile getirmek için İsviçre’de toplanan bu kongre, bildirisinde gerçek bir barışın ancak tüm milletlerin temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınınca sağlanacağı görüşü yer almaktadır. Kongrede konuşmacılar tarafından farklı konular ele alınmış, Rus baskısı siyasi ve kültürel gibi açılardan anlatılmaya çalışılmıştır.

Kongre dünya devletlerine çağrıda bulunarak bu milletlerin bağımsızlıklarının desteklenmesi gerektiği, bu milletlerin pek çok açıdan Ruslaştırılmaya çalışıldığı ve sömürüldüğü belirtilmiş, Rusya’ya da bu sömürge ve baskı politikasına son vermesi için çağrıda bulunulmuştur. Aynı zamanda Rus hâkimiyetindeki Rus olmayan milletlere de çağrıda bulunularak aralarında iş birliği yapmaları belirtilmiştir.

İbrahim Yarkın, “Sovyet Rusya’nın Boyunduruğu Altında Bulundurduğu Türklerin İktisat ve Kültürleri Üzerinde Sömürgecilik ve Baskı Siyaseti”, Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.328-334

Yazar, milletler meselesinin Sovyetlere göre halledilmesinin esir milletler üzerinde devamlı bir hâkimiyet kurma esasına dayalı olduğunu belirtmiştir. Sovyet Rusya, içerisindeki milletlere ayrılma hakkını anayasada vermesine rağmen ayrılmak isteyenler dış devletlerin ajanı olarak suçlanmıştır. Ayrıca Sovyet bünyesinde bulunan devletler idari organlar

tarafından denetlenmekte ve kontrol edilmektedir. Yazar tüm bu durumu Sovyet emperyalizmi ve sömürgeciliği olarak adlandırmıştır. Çünkü bu konular üzerine araştırma yapan ilim adamlarının emperyalizm ve sömürgecilik yanında bunlardan ayrı olarak Sovyet emperyalizmi ve sömürgeciğinden bahsettiklerini belirtmiştir. Yazar, Hans Kohn'e göre sömürgecilik ve emperyalizmin beş şekilde uygulandığını söyler ve bu beş şekle de uygun Sovyet sömürgeciliği ve emperyalizmine örnek verir. Yazıda Rusya'nın bu sömürge siyasetlerini yürüttüğü Rus liderler tarafından kabul edildiği belirtilmiştir. Yazar, son olarak da Sovyetlere uygulanan baskının Türk boylarını ayrı milletlermiş gibi göstermek, bu boyların her birine edebi dil oluşturmak ve tarihi gerçekleri değiştirerek Türk milletlerinin tarihi gerçeğini parçalamak şeklinde üç aşamalı olduğunu belirtmiştir.

Nadir Devlet, "Taşkent Konferansı: Ruslaştırmanın Yeni Adımı", Cilt 17, Sayı 203-204, Eylül-Ekim 1979, s.300-303

Özbekistan'da düzenlenen ve Sovyet cumhuriyetlerinden bin kadar kişinin katıldığı bu konferansta Rusçanın öğretilmesinde karşılaşılan problemler ve Rusça öğretimini geliştirecek çareler görüşülmüştür. Yazar, bu konferansın Rusya'da Rus olmayan millet nüfusunun en fazla olduğu bölge olan Özbekistan'da toplanmasını çok anlamlı bulmaktadır. Yazıda konferansın amacı Rusçayı yaymak olarak özetlenmiş ve Rusçanın yayılmasına bu kadar gayret edilmesinin sebebinin yönetici konumunda olan Rusların, zaman içinde azınlıkta kalması ihtimali sebebiyle Rus dilini ve hatta kültürünü yaymaya çalışmak olduğu belirtilmiştir.

Uzbek Bayçura, (Çev. Dilek Elçin), "İçtimai-Tarihi Amillerin Alfabeler ve İmlalar Üzerindeki Tesiri", Cilt 20, Sayı 226, Şubat 1982, s.218-225

Alfabe değişikliği milletlerin dillerinde gelişme ve ilerleme sonucu ortaya çıkabileceği gibi bu konudaki değişiklik siyasi de olabilir. Alfabe konusu ile ilgili çıkan tartışmaların asıl sebebi ise dinler ve milletlerarası mücadeledir. Günümüz Rusya topraklarında gelişen Türk-Rus mücadelesi Türklerin yenilgisi ile sonuçlanmış, Rus emperyalizmi Türk topluluklarında her açıdan hissedilmiştir. Çağatayca'nın etkisinde olan Türk lehçelerine sahip topluluklarının dil birliğini bozmak için Rusya, 1920'lerden itibaren aktif faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Toplanan kongrelerde, kullanılan Arap Alfabesinin bu toplulukların dillerinin ses yapısını karşılamada yetersiz kaldığı ve onları daha yüksek Avrupa kültürüne

yakınlaştırmak için Alfabe değişikliğinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Türk temsilciler bunu onaylamasa bile alfabe değişikliği bütün Türk cumhuriyetlerinde gerçekleşmiş, bundan kısa bir süre sonra da 1930'lu yılların sonunda Latin'den Kiril alfabesine geçiş sağlanmıştır. Bu süreçte muhalif olan pek çok kişi ölmüş ya da tutuklanmış, bu sebeple ikinci bir geçiş süreci daha rahat bir şekilde gerçekleşmiştir. Yazar, edebi dilin pek çok yazar, şair ve aydın tarafından oluşmasından dolayı alfabe değişikliğinin çok yıkıcı bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Nadir Devlet, "Ruslaştırmada Kazan Türkleri Örneği", Cilt 21-22, Sayı 237, Ocak 1983, s.29-36

Kazan Türkleri 1552'de Rus hâkimiyetine girdikten itibaren karşı karşıya kaldıkları asimilasyon durumu kendini önce Hristiyanlaştırma şeklinde göstermiştir. 1920'lerden sonra ise alfabeleri Ruslaştırılmış, okullarda Rusça ön plana çıkarılarak ana dilde eğitim ikinci plana atılmış, ana dilde gazete, dergi, kitap yayınlaması kısıtlanmıştır. Bu politikaların hepsi bütün Rusya Türklerine uygulansa da Kazan Türklerinin, Rusya hâkimiyetine çok daha önce girmeleri gibi sebeplerle bu durumdan daha fazla etkilenmiş oldukları görülür. Kazan Türklerini Rus etkisinden kurtaracak olan kendi kültürlerini öğrenmeleri ile sağlanacaktır. Fakat yukarıdan bahsedilen politikalardan dolayı pek çok sayıda Kazan Türkü kendi dilini bile bilmemektedir. Yazar, Rusya Türklerinde Ruslaşmanın en fazla Kazan Türklerinde olduğunu, millî kültürden uzak ve Ruslaşmaya daha yakın bir nesil yetiştiğini belirtmiştir.

Ali Akış, "Milli Tarihimizden İki Yaprak: Rusya'da Bin Dokuz Yüz On Yedideki Şubat ve Ekim İhtilalleri Üzerinden Yetmiş Yıl Geçti", Cilt 26, Sayı 292 Ağustos 1987, s.470-473

23 Şubat 1917'de Rusya'da yaşanan Demokratik Devrim, Rus olan ve olmayan tüm halkın Çar idaresinin baskı ve zulmü sebebiyle yaşanmıştır. Bunun sonucunda Çar tahttan çekilmiş ve Rusya Türkleri 1917 mayısta ilk kurultayı toplamış ve özerk cumhuriyetler kurma yolunda önemli kararlar almışlardır. Fakat Rusya'da çıkan iç savaşta Lenin vaatleri dolayısıyla büyük destek görmüş ve 7 kasımda Bolşevik Devrimi gerçekleşmiştir. Millî devletler kurmaya çalışan Rusya Türkleri ise birer birer yeni rejim idaresi altına girmek zorunda kalmıştır. Bu dönemden itibaren Çarlık döneminden daha şiddetli şekilde asimilasyon başlığı altına girebilecek politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Yazara göre Çarlık Rusya nasıl Hristiyanlığı yaymaya çalıştıysa aynı şekilde Sovyet idaresi de

komünizmi bütün dünyada yaymaya çalışmaktadır ve bundan da hiçbir zaman vazgeçmeyecektir.

Nadir Devlet, “İsmail Gaspıralı Sovyetler Birliğinde Ancak 60 Yıl Sonra Aklanabildi”, Cilt 30, Sayı 339, Temmuz 1991, s.424-429

İsmail Gaspıralı Sovyetler döneminde yasaklı olan isimler arasında yer almış, bu durum 1987’de son bulmuştur. Yasağın devam ettiği dönemlerde bile buna rağmen dış dünya ve Türkiye’de bazı araştırmaların olduğu, Gaspıralı isminin unutulmadığı görülmektedir. Türkiye’de Gaspıralı hakkında çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bir dönem unutulmaya yüz tutmuş fakat şu an Gaspıralı hakkında yapılan çalışmalarda yeniden bir artış başlamıştır. Ayrıca 1987’den sonra da Rusya Türklerinde Gaspıralı ile ilgili yeniden yazılar yazılmaya başlanmıştır.

Çağatay Koçar, “Bağımsızlıktan Önce Türkistan Cumhuriyetlerinde Ahmed Yesevi”, Cilt 34, Sayı 366, Ekim 1993, s.599-607

Sovyet hâkimiyetinde bulunan Türk cumhuriyetlerinde verilen eserlerde Ahmet Yesevi ile ilgili eserlerin azlığı ve Yesevi’ye karşı alınmış bir tavır dikkat çeker. Sovyet Türk cumhuriyetlerinin ansiklopedilerinde yer alan Ahmet Yesevi ile ilgili bilgilerde de Yesevi’nin sert bir şekilde eleştirildiği, bilgilerin yanlışlığı ve yetersizliği görülür. Yazıda bunlara örnek olarak metinler verilmiştir. Ayrıca yine belirtildiği üzere, Ahmet Yesevi hakkında tarafsız yazılar yazarların sert bir şekilde yine eleştirildiği görülmektedir. Fakat Sovyetler Birliği’nde yeniden yapılanma döneminde sahip olunan serbestlik ile Sovyet Türk cumhuriyetlerindeki yazarların bu konuya eğildikleri ve bu konu ile ilgili yanlışları düzeltme çabasına girdikleri ve bağımsızlıktan sonra da Ahmet Yesevi ile ilgili makale ve eserlerde artış olduğu görülür.

Mustafa Alkan, “Sovyetler’de İslam ve Müslümanlar”, Cilt 39, Sayı 418, Şubat 1998, s.76-86

Ruslar Türkleri hâkimiyetleri altına aldıklarında ilk zamanlar buradaki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için din konusunda pek bir yaptırım uygulamamışlardır. Fakat Sovyet döneminde kurulan yapı Marksist ve Ateist ideolojiler üzerine kurulu olduğundan bu

sistemden en çok Müslüman kesim etkilenmiştir. Bu dönemde Müslümanlar dört idari merkezden idare edilmiş, merkez ise Kremlin'e bağlı kalmıştır. Dönemin ilerleyen yıllarında ise Müslümanlar üzerinde çeşitli dinî yasaklar ve dinsizleştirme politikaları uygulanmıştır. Bununla beraber kültür ve geleneklerde de aynı politikalar uygulanarak bu alanlarda tahribat yaratılmaya çalışılmıştır. Tahribat yarattığı doğru fakat 1990'dan sonraki gelişmeler din kültür ve gelenek konusundaki zararların sadece tahribattan ibaret kalıp, tam olarak yok edilemediğini göstermektedir.

Diğer

Abdülkadir İnan, "Atatürk ve Dış Türkler", Cilt 2, Sayı 13, Kasım 1963, s.114-115

Yazar burada Atatürk ile olan anısını anlatmıştır. Bu anıya göre yazar hükümetin mülteci Türkler konusundaki tavrını eleştirmiş, bu tavra cevap olarak Atatürk, Rusya'dan kendilerine sığınanların kardeş olarak kabul edildiğini, Türk milletinin diğer kardeşleri için de hürriyet davalarıyla ilgilendiğini, milliyet davasının öncelikli olarak siyasi bir dava değil bir ideal meselesi olduğunu belirtmiş ve onların öncelikle kültür meseleleriyle ilgilenmelerini, Türkiye Türklerinin Türklük davasını bu şekilde ele aldığını belirtmiştir.

Kemal Lokman, "Mustafa Kemal ve Bağımsızlık Rüzgârı", Cilt 2, Sayı 13, Kasım 1963, s.116-118

Bağımsızlık rüzgarının başlamasında tek etken Mustafa Kemal'in hareketi olmasa bile büyük bir hareket olup pek çok topluluğu da etkilemiştir. Bulundukları yerlerde başka devletlerin hâkimiyetinde olan milletler Mustafa Kemal'in yolundan gitmeye çalışmış ve pek çok ülke bağımsızlığına kavuşmuştur. Rusya hâkimiyetinde bulunan Türk toplulukları da bu rüzgârdan etkilenmeye ve bağımsız olacakları günü beklemeye başlamışlardır.

Nejat Göyünç, "İnsanlık İdeali ve Türkler", Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.6-8

BM, 1948'de Milletlerarası İnsan Hakları Beyannamesi yayınlamışlardır. Buna göre ırk ve inanç farkı olmadan herkes temel insan haklarından eşit olarak faydalanabileceklerdir. Fakat buna rağmen verilen sözlerin tutulmayıp imzalanan anlaşmaların uygulanmadığını belirten yazar, bu durumu 1552'de Kazan'ın düşmesinden sonra bu bölgede Müslüman ve Türk

varlığının nasıl silinmeye çalışıldığını anlatmış ve günümüzde de hala bu davranışın Türklere karşı uygulandığı ifade etmiştir. Burada Kazan örneği ile günümüzde Kıbrıs'ta olan olaylar karşılaştırılarak tarihi olayların dikkate alınması gerektiği, gelecekte yaşanacak tarihi olayların milletlerin insanlık anlayışının sembolü olduğu belirtilmiştir. Yazar bu durumun göz önüne alınmaması ve milletlerin menfaatlerini ön planda tutmamasının esaretteki milletlerin esaretinin devam etmesine sebep olacağını belirtmektedir.

Abdülkadir İnan, “Fuad Köprülü ve Sovyet İlimler Akademisi”, Cilt 7, Sayı 81, Temmuz 1969, s.632-634

Fuaf Köprülü, 5 Kasım 1925'te Sovyet İlimler Akademisi'nin haberleşme üyeliğine kabul edilmiştir. Akademi içinde ise ilim adamlarına karşı var olan baskı Rus olmayan milletlere karşı 1932-1935 yılları arası artmıştır. Özellikle 28 Nisan 1932'de alınan karar direkt Türklerin tarih, dil ve kültürlerini hedef alıyordu. Böyle bir ortamda Köprülü 1948 yılında Komünist Partisinin baskısıyla Akademi üyeliği geri alınmış ve Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nden Köprülü çıkarılmış, yerine Sabahaddin Ali'yi koymuşlardır.

Emel Esin, “Birinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (15-20.X.1973, İstanbul)”, Cilt 12, Sayı 134, Aralık 1973, s.102-105

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. Yıldönümü sebebiyle Türkoloji kongresi İstanbul'da düzenlenmiştir. Yazıda ele alınan konulardan, bölgelerden, kongreye gelen katılımcıların hangi ülkeden geldiklerinden kısaca bahsedilmiştir.

İlhan Çeneli, “Türk Lehçe ve Şiveleri Sözlükleri”, Cilt 13, Sayı 156, Ekim 1975, s.368-371

Bu yazıda Türkiye Türkçesi hariç yirmi bir Türk lehçe ve şivesinin sözlüğe sahip olanlarının son yayınlanan sözlüklerine yer verilmiştir. Bu sözlüklerin basım yer ve yılı ile birlikte, pek çoğunda kelime sayısına da yer verilmiştir. Verilen bilgilere göre henüz Kırım-Tatar Türkçesi ve Sarı Uygur Türkçesi'nin sözlüğü bulunmamaktadır.

Erkin Alptekin, “Sovyetler Birliğinde Uygur Türk Basını”, Cilt 20, Sayı 229, Mayıs 1982, s.439-441

Asıl vatanları Doğu Türkistan olan Uygur Türklerinin Sovyetler Birliği’ndeki sayısı 211 bindir. Başka bir milletin hâkimiyetinde kalan Uygurlar, sahip oldukları millî tüm varlıklarını ve benliklerini korumak, devam ettirebilmek için basın faaliyetlerini ihmal etmemeye çalışmışlardır. Bu amaç doğrultusunda ilk gazete 1918’de Kazakistan’da çıkmıştır. İlk resmî yayın organları ise 1921’de Taşkent’te yayına başlamıştır. Bu yayından sonra Sovyetlerde yaşayan Uygur Türkleri arasında pek çok konuda dergiler yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi ve gazetelerin çıkmasında Moskova’nın desteği zaman zaman farklılık göstermiştir. Ruslar, Çin ile iyi olduklarında hakimiyetindeki Uygur Türklerine baskıyı arttırırken, Çin ile arası bozulduğunda bu topluluğa her türlü yardımı sağlamıştır. Bunun sebebi ise Çin hâkimiyeti altındaki azınlıkları Çin idaresine karşı kıskırtmaktır.

Timur Kocaoğlu, “Çağdaş ve Tarihi Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü”, Cilt 23, Sayı 257, Eylül 1984, s.541-549

Yazar, Çağdaş Türk lehçelerinin karşılaştırmalı olarak sözlüğünü hazırlamaktadır. 1985’te ilk cildini çıkarmayı planladığı sözlük “a” ile başlayan kelimelere ayırmış, diğer harfleri de hazırlamayı düşündüğü diğer ciltlerde toplayacağını belirtmiştir. Ayrıca yazar, bu tarz sözlüklerin tek kişi tarafından yapılacak bir şey olmadığına değinerek bu tarz işlerin belli sayılarda toplanan araştırmacılar tarafından yapılmasının uygunluğuna vurgu yapmıştır.

Ahmet Temir, “Kazan ve Ufa’da Bu Yıl Tertiplenecek İki Büyük Kutlama Töreni”, Cilt 28, Sayı 312, Nisan 1989, s.212-218

1989 Eylül’de Kazan ve Ufa’da iki kutlama olacaktır. Birincisi İdil Bulgarlarının İslamiyet’i kabulünün 1100. yıldönümü, ikincisi ise İç Rusya ve Sibiry Müslümanları Merkez Diniye Nezaretî’nin kuruluşunun 200. yıldönümü. Nezaretin kurulmasının sebebi Kazan Türkleri ile Çarlık arasındaki mücadele dolayısıyla Rusya, Müslüman Türk halkına taviz vermek zorunda kalması ile olmuştur. Bu tavizin verilmesinde Rusya’nın Kırım ve Polonya meseleleriyle uğraşmasının da etkisi büyüktür. Yazıda verilen bu taviz ile Kazan ve Ufa Türklerinin kültürel gelişimlerine etkisine de değinilerek Ufa müftüsü Talat Taceddin ile

1988’de yapılan bir mülakata yer verilmiştir. Müftüye bu törenler için yapılan hazırlıklar, gençlerin dine karşı ilgisi gibi çeşitli sorular sorulmuştur.

Adrian Karatncky (Çev. Mustafa Ercilasun), “Rus Orta Asyasını Birleştiren İslamiyet Değildir.”, Cilt 28, Sayı 319, Kasım 1989, s.686-689

1989 yılı Sovyet ülkesinde sosyal bir krizin olduğunu gösteren bir yıl olmuştur. Bu krizlerin de ortaya çıkardığı millî hareketler Türk kültürünün uzun zamandır baskı altında tutulmasının sonucudur. Yazar, bu millî hareketlerin kaynağının İslamiyet değil Türk kültürü olduğunu, Orta Asya’da İslamiyet unsuru olan camii ve din okullarının varlığı olmasına rağmen, Sovyetlerin uyguladığı politikalarla dinin artık o kadar güçlü olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Sovyet içerisindeki Türk gençlerinin Sovyet idaresinin koyduğu ayrılıkları ortadan kaldırarak Pan-Türkçü bilinçle hareket ettiklerini belirtmiştir. Türk cumhuriyetlerindeki millî hareketlere de değinen yazar onların şu an iyi durumda olmadıklarını (eğitim, sağlık, sosyal) belirterek nüfuslarının fazlalığı dolayısıyla politik güçlerinin fazla olduğu vurgulanmıştır.

Sadık K. Tural, “Ekonomik İlişkilerin Kültür Boyutu veya Rusya-Türkiye Arasındaki İş Birliği”, Cilt 30, Sayı 340, Ağustos 1991, s.468-471

Her sosyo-kültürel yapının kendi özel bir dünyası olduğu ve bu sosyo-kültürel yapının ekonomik ve turistik ilişkiler yahut savaşlar sonucu birbirinden etkilendiği, bu etkilenmenin de daha çok ekonomik zihniyet ve teknoloji üzerinde olduğu belirtilmiştir. Yazar, Türkiye ve Rusya ekonomik ilişkilerine ise zorunlu gözüyle bakmaktadır. Bunun sebebi de kültür ve mekân faktörlerinin yanında Sovyet Rusya içerisinde 70 milyonluk bir Türk nüfusu barındırmasıdır. İki taraf arasındaki iş birliğinde Türk varlığını hesaba katmanın önemli bir unsur olduğuna değinilmiştir.

Süleyman Tülücü, “Vefatının 9. Yıldönümü Münasebetiyle Yusuf Uralgiray (1914-21.6.1986)”, Cilt 37, Sayı 395, Mart 1996, s.175-181

Dobruca’da doğan Yusuf Uralgiray aslında Kırım Türküdür, ataları 1854 yılında Osmanlı-Rus savaşı sonucu bu bölgeye yerleşmişlerdir. O, eğitiminde ilahiyat fakültesini bitirerek Kahire’de Arap dili öğretmenliği ve T.C büyükelçiliğinde Arapça-Türkçe mütercimlik

yapmıştır. Bunun yanında yaşamı boyunca Kırım Türkleri ve Rus hâkimiyeti altındaki diğer Türkler için her zaman mücadele etmeye çalışmış, bu konular hakkında ilmi çalışmalarda bulunmuştur.

Türkistan Türkleri, Coğrafyası ve Ekonomisi ile İlgili Yazılar

Ahmetcan Okay, “Türkistan’ın Tabii Durumuna Genel Bir Bakış”, Cilt 1, Sayı 3, Ocak 1963, s. 45-50

Yazar bu makalede kültür oluşumunun coğrafya ile ilgili olduğunu düşündüğü için, dünya kültür tarihi için de çok önemli olan Türkistan bölgesini ayrıntıyla anlattığını görülür. Yazar, Türkistan bölgesinin sınırlarını belirledikten sonra toprak yapısını, dağlarını, sularını, göllerini, nehirlerini ve iklim özelliklerini anlatmıştır. Yazar makalesinin sonunda haritaya da yer vermiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Sulama Ziraatı Hakkında”, Cilt 1, Sayı 12, Ekim 1963, s.48-56

Arkeolojik kazılardan anlaşıldığına göre Türkistan’da sulama ziraatı çok eskilere dayanır. Bu bölgenin su ile bağlantısı olmadığından bölgede kara iklimi hâkimdir. Bu iklimin özellikleri bu bölgede, sulama yaparak tarım yapma kültürünü geliştirmiştir. Bu sulama için lazım olan su ise daha çok nehirlerden ve küçük dağ ırmaklarından sağlanmaktadır. Çarlık Rusya bu bölgeye ilk hâkim olduğunda, buranın ince işlenmiş sulama sistemine dokunmamış, sadece suların devlete ait olduğunu belirten kanun çıkarmışlardır. Sovyet döneminde ise en başta buranın kendine has sulama sisteminde ekim ve üretim miktarında değişiklik olmaması için herhangi bir farklılık yapmamışlar, sadece ufak değişiklikler yapmışlardır fakat eski sulama sistemlerini düzeltmek için yapılan ilk girişimler bölgenin yapısı bilinmediği için işe yaramamıştır. Sonraki yapılan girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Yapılan her faaliyet merkez için buradaki pamuk üretimini arttırmaya yönelik yapılmaktadır.

Ahmet Ardel, “Batı Türkistan”, Cilt 2, Sayı 15, Ocak 1964, s.38-42

Bu yazıda Batı Türkistan tüm özellikleri ele alınır. Batı Türkistan’ın ikliminden, yüzey şekillerinden, akarsularından, ova ve havzalarından ayrı alt başlıklar altında detaylıca bahsedilir.

Ahmet Ardel, “Batı Türkistan’ın Beşerî ve Ekonomik Hayatına Toplu Bakış II (Bölgenin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası)”, Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.31-35

Bu yazı 15. Sayıdaki “Batı Türkistan” yazısının devamı olup konu olarak bahsi geçen bölgenin beşerî ve ekonomik hayatını incelemiştir. Bu bölgede doğa şartlarından dolayı ortaya çıkmış olan üç tip hayat tarzı (dağlarda hayvancılık, çöllerde göçebelik, toprağı verimli yerlerde ziraatçılık) anlatılmış, daha sonra beşerî ve ekonomik hayatın toplanmış olduğu birkaç vaha ve şehir hakkında bilgiler verilmiştir.

Ahmet Ardel, “Batı Türkistan’ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası III”, Cilt 2, Sayı 24, Ekim 1964, s.49-51

15. ve 23. sayıların devamı niteliğinde olan bu yazıda 23. sayıdaki konunun devamı olarak Fergana havzası işlenmiştir. Fergana’nın coğrafi ve ekonomik özelliklerini anlatan yazar, bölgenin nüfusunun iki milyonun üstünde olduğunu ve daha çok Özbeklerden oluştuğunu belirtmiştir. En önemli şehirleri olan Andican, Kokand, Oş, Hocent gibi şehirler hakkında da kısaca bilgi verilmiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Batı-Türkistan Türkleri”, Cilt 3, Sayı 31, Mayıs 1965, s.454-462

Batı Türkistan denilen bölge Seyhun Irmağı ve Horosan dağları Hindistan arasındaki geniş bölgedir. Asırlardır Türk olan bu coğrafya yavaş yavaş Rus hâkimiyetine girmiştir. Bu hâkimiyet kolay olmamış, Batı Türkistan Türkleri oldukça direnç göstermişlerdir. Sıddık Töre, Polat Han, Yakub Bek, Alimkul gibi isimler bunun en büyük göstergesi olmuştur. Rusya’nın, Çarlık Rusya’dan Sovyet Rusya’ya geçişinde ve geçtikten sonraki süreçte de bu Türk mücadelesinin devam ettiği görülür. Fakat Sovyet rejimi, iktidara geldikten sonra Batı Türkistan’ı Kazaklar, Türkmenler Özbekler ve Kırgızlar gibi çeşitli muhtar eyaletlere ayırmıştır. Yazar, yazının devamında da toplu bilgi vermiş olduğu Batı Türkistan Türkleri

hakkında (Karakalpaklar, Özbekler ve Kırgızlar) ayrı başlıklar altında genel bilgiler verilmiştir.

Kaşgarlı İbrahim Cengiz, “Büyük Türkistan’a Bir Bakış”, Cilt 13, Sayı 158, Aralık 1975, s.106-111

Yazar öncelikle Türkistan kelimesinin üzerinde durmuştur. Yazıda üzerinde durulan bir diğer konu ise “Türkistan” kelimesinin “Doğu Türkistan”ı ifade etmeyerek, sadece Batı Türkistan’ı ifade etmesidir. Yazar bu durumun ortak hareket etmede zorluk çıkardığını belirtmiştir. Bu konu hakkında Türkiye’deki Türkistan Türkleri toplantı düzenleyerek, burada alınan kararlar doğrultusunda Türk grupları belli isimler etrafında toplanarak bağımsızlık mücadelelerini ayrı ayrı sürdürme kararı almışlardır. Yazar daha sonra Büyük Türkistan’ın iklimini, coğrafyasını, dağ, nehir, göl gibi özelliklerini kısaca anlatmıştır.

Talip Yücel, “Batı Türkistan Coğrafyasına Toplu Bakış”, Cilt 26, Sayı 294, Ekim 1987, s.615-624

Batı Türkistan olarak adlandırılan bölge Rusya tarafından Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan olarak beş bölgeye ayrılmıştır. Yazar tarafından “Batı Türkistan çanağı” olarak adlandırılan bölge Kazakistan eşiği, dağlık sahalar ve kenar bölgeler olarak coğrafi bölgelere ayrılmış ve bu üç başlık altında coğrafya tanıtılmıştır.

Türk Dünyası Sorunlarıyla İlgili Yazılar

Ahmet Caferoğlu, “Dış Türkler Kültürünün Korunması Meselesi Üzerine”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.12-16

Yazar burada Sovyetler Birliği’nin bilim, sanat, edebiyatta “Rus kardeşliği” adına yapmak istediklerinden bahsetmiştir. Yazar bu yaptırım sonucu olarak beş yaşındaki bir Kazak çocuğunun Rus kültürüne ait değerlere sahip olmasını eleştirir ve bu durumun Rus kültür hâkimiyeti altına girmekten başka bir şey olmadığını söyler.

Ayrıca Rusların, tarihte Türklere ait olan önemli kişileri Rus edebiyatı sevicisi ya da bu kişilere ilham kaynağı olan kişilerin Rus kökenli kişiler olduğu gibi gerçekliği olmayan

durumları ortaya attığını belirtir. Ayrıca küçücük çocuklara kendi kültürü dışında kültürü öğretmenin yanlışlığı üzerinde de duran yazar, bu ve bu gibi durumlara Rus olan ya da olmayan yazarlar tarafından gelen tepkilere de yer vermiştir.

İsmet Parmaksızoğlu, “Türkiye ve Dış Türkler”, Cilt 6, Sayı 65, Mart 1968, s.305-307

Yazar, dış Türkler kavramının Türkiye dışında bulunan tüm Türkleri kapsadığını, bu durumun Türkleri siyasi olarak bağımlı ve bağımsız devlet olarak ikiye ayırdığının, sadece Türkiye’nin bağımsız olduğu sonucunda da dış Türklerin onlarla ilgilenmesi gerektiği ve onların da Türkiye’den bir beklenti içinde oldukları sonucunu ortaya çıkarır. Dış Türkler tarafından Türkiye’ye büyük bir ilginin olduğunu belirten yazar, Türkiye’nin dış Türklerin kaderleri ile ilgilenmek zorunda olduğunu, bu durumun da Türkiye’yi zorlu bir sürece sokacağını belirtir. Türkiye’nin vazifesinin bunlar haricinde de millî kültürü yaşatmak, korumak ve geliştirmek olduğu, gerçekleştirdiği yeni kültürünü de dış Türklere benimsetmek zorunda olduğu ve iki taraf arasındaki bağlantının ortak kültürden geçtiğine vurgu yapar.

Tekin Erer, “Nerede Türk Varsa Orada Türkiye Vardır”, Cilt 13, Sayı 166, Ağustos 1976, s.606-607

Yazar, Ankara ve İstanbul’daki öğretim üyelerinin beyanname yayınlamaları tüm Türklük ve Müslümanlığa karşı olduklarını yayınlamaları üzerine bu yazıyı yazmıştır. Yazar bu görüşe oldukça karşıdır. Yazar, böyle bir beyanname yayınlayabilenlerin ülke için en büyük tehlike olduğunu belirtmektedir. Yazar tüm Türklerin birleşmesinin imkânsız olduğunu bildiğini fakat, bütün dünya Türklüğünün bağımsız olması gerektiğini belirtmiştir. Yazı sonunda tüm esir Türklerin bağımsızlığına kavuşacağına dair inanç kesin bir dille ifade edilmiştir.

Abdülkadir Yuvalı, “Dış Türkler Gerçeği Nasıl Tanıtılmalı?”, Cilt 24, Sayı 267, Temmuz 1985, s.438-443

Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan, diğer bölgelerde yaşayan Türkler dış Türkler olarak adlandırılır. Başka milletlerin hâkimiyetinde yaşayan bu Türkler Türkiye’yi her zaman kurtuluş kapısı olarak görmüş, Türkiye de bu konuda dış Türklere her zaman yardımcı olmaya çalışmıştır. Fakat diğer milletler hâkimiyetinde azınlık statüsünde bulunan bu Türkler, diğer milletlerin türlü politikalarına maruz kalmaktadırlar. Bu sebeple yazıda,

Türkiye'nin dış Türklere karşı millî kültür politikası uygulaması gerektiği belirtilmiştir. Dış Türkler ile Türkiye arasındaki ilişki baba-oğul ilişkisine benzetilerek aradaki bağ anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu millî kültür meselesini millî bir dava olarak gelecek nesillere taşınmasının önemine vurgu da yapılmıştır.

Timur Kocaoğlu, “Türkistan Kültürünü Öğrenmede Türkistan Lehçelerinin Önemi”, Cilt 27, Sayı 302, Haziran 1988, s.329-334

Türkistan araştırmaları, Türk kültürünü araştırmadaki en önemli bölümlerdendir. Bu bölgenin kapsamlı araştırılması için nasıl ki pek çok yabancı dil bilmek gerekiyorsa en az bunun kadar önemli olan Türkistan lehçelerinin de öğrenilmesi gerektiğidir. Bunun sebebi ise Türk lehçesi ile yazılanları daha doğru kavrayabilmek ve Türkistan'da 19. ve 20. yüzyıldaki değişimlerin daha çok dil meselesi etrafında gelişmesidir. Şöyle ki, Türkistan Türkleri üzerinde uygulanan politikaların gücü ve etkinliğinin artmasında, Türkistan'a hâkim güçlerin bölge halkını asimile etmesinde dil değişikliği en önemli faktör olarak görülmüştür. Türkistan Türklerine uygulanan alfabe değişikliği bunun iyi bir örneğidir. Parçalanmış bu Türkistan kültürünü bir bütün olarak kavrayabilmek için Türkistan lehçelerinin bilinmesi gerekmektedir. Yazıda son olarak tüm uğraşlardan sonra bile bölge halkının Türklük bilincinde oldukları ve bunu her fırsatta dile getirdiklerinin çok rahat bir şekilde söylenilebileceği belirtilmiştir.

Ahmet Bican Ercilasun, “Türk Dünyasının Dil Birliği Meselesi”, Cilt 29, Sayı 331, Kasım 1990, s.647-655

Dil birliği meselesi yazı dilinin bir olmasını gerektiren, konuşma dilinin ise aynı olmasını gerektirmeyen bir meseledir. Yani yazı dili birliğinin sağlandığı bir ülkede farklı ağızlara sahip konuşma dilleri mevcut olabilir. Türk dünyasındaki sorun ise bir ülkedeki yazı dili-konuşma dili farklılığından ziyade Türk halklarının farklı yazı dillerine sahip olmasıdır. Türk halkları arasındaki yazı dili farklılığı ise 13. yüzyılda Oğuz Türklerinin batıya doğru göçmesi sonucu zamanla Batı Türkçesi denilen yazı dili meydana geldi. Azerbaycan'da hanlıklar dönemi başlayana kadar Azerbaycan ile Anadolu Türklerinin kullandıkları yazı dili ortak olmuş fakat bu dönemden sonra ilk farklılaşmalar başlamış, asıl farklılık ise Rusya'nın bölgeyi işgalinden sonra gerçekleşmiştir. Azerbaycan Türkçesinin asıl oluşumu da bu dönemden itibaren gerçekleşmiştir.

Türkistan'daki Türkler arasındaki dil farklılığı ise Rusya'nın işgali ve sonrasında uyguladığı politikalar sebebiyle gerçekleşmiştir. Ruslar her Türk halkının konuşma dillerini yazı dili haline getirmeye çalışmışlar, bu konudaki başarıları ise Çarlık rejiminin yıkılmasından sonra gerçekleştirebilmişlerdir. Sovyetler, uyguladığı bu politikaya ek ve destek olarak alfabe değişikliği yapmıştır. Tüm bunlar Türkçede 20 farklı yazı dili meydana getirmiştir. Türk halkları arasında ortak dilin meydana gelmesini ise siyasi olaylar belirleyecek, siyasi olaylarla birlikte millî şuur ve kültürel temaslar da önemli faktör oynayacaktır. Bu süreçte Türkiye'ye düşen en önemli görev ise Türk dillerine hâkim uzmanlar yetiştirmektir. Gelecekte ortak yazının ne ve nasıl olacağı konusunda da bağımsız olan Türk halkları Türk dilleri arasından, istedikleri takdirde, en gelişmiş olan bir “üst dil” belirleyecek ve “alt diller” uzun bir süre daha varlığını koruyacaktır. Fakat bunlar çok uzun zamanda gerçekleşecek olaylardır.

Ahmet B. Ercilasun, “Türk Dünyasında Alfabe İmla Yazı Dili”, Cilt 29, Sayı 332, Aralık 1990, s.705-713

Türk dünyasındaki alfabe konusu; Türklerin kullanıldığı bilinen ilk alfabe Göktürk alfabesidir. Bunda sonra sırasıyla Uygur, Arap, Latin ve Kiril alfabesi kullanmışlardır. Günümüzde ise Latin, Arap ve Rus alfabesine dayalı 27 farklı alfabe kullanılmakta, bunlardan Sovyetler Birliği'ndeki Türkler 20 farklı Rus kökenli alfabe kullanmaktadırlar. Son dönemlerde Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmelerden dolayı Sovyet Türklerinin meseleleri arasında ortak alfabe konusu olduğu ve Türkiye'nin kullandığı Latin alfabesine geçme istekleri dikkat çekmektedir.

Türk dünyasındaki imla konusu; Göktürk alfabesi 38 harften oluşur ve noktalama işaretleri pek fazla kullanılmazdı. Uygur alfabesi ise 18 harften oluşurdu. Arap alfabesi ise 32 harften oluşurdu ve noktalama işareti genel olarak kullanılmıyordu. Bu durum ise Türkçe kelimelerin okunmasında genellikle zorluk çıkarmıştır. Günümüzde Türklerin kullandığı Latin alfabesi ise Türkçenin fonetiğine oldukça uygundur, sadece çok ufak kusurlar mevcuttur. Fakat Türk halklarının alfabe değişikliği yaparken Türkiye alfabesindeki ufak imla problemleri düzelterek alması bu fonetik problemi halledebilir.

Türklerin yazı dili ise 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili olan “Eski Türkçe” olmuş, bu Türkçe burada kullanılmaya devam edilirken batıda 13. yüzyıldan sonra bir grup Türk boyunun

batıya göçmesiyle Batı Türkçesi oluşmuştur. Oluşan Eski Türkçe ve Batı Türkçesi 19. yüzyıla kadar Türk dünyasında kullanılmış, fakat Türk dünyasının yabancı hâkimiyetlere girmesiyle Türk dilindeki bu bölünme ve farklılık arttırılmıştır. Böylece Türkçede 21 farklı yazı dili meydana getirilmiştir. Son dönemlerde siyasi ortamın elverdiği ölçüde diğer Türklerin birbirleriyle teması artmış ve bu durumun sonucu olarak ortak edebi dil konusu gündeme gelmiştir. Sovyet Türklerinde ve hatta Çin'deki Türklerde son dönemlerde dikkat çeken bir şekilde ortak tarihi eserlere yönelim ve araştırmalar, kongreler ve ortak çalışmalar artmaktadır.

Edebiyat-Sanatla İlgili Yazılar

Mustafa Kayabek, “Türkistan’a Selam”, Cilt 1, Sayı 8 Haziran 1963, s. 25

Yazarın bu şiiri ile Türkistan Türklerine seslendiğini görüyoruz. Bu seslenişte artık uyanmalarını, harekete geçmelerini ve bunun sonucunda umudun olacağını anlattığı bir şiirdir. Yazar Türkistan Türklerinin hasretle özgürlüklerini beklemektedir.

Oktay Aslanapa, “Sovyet ve Çin Esareti Altındaki Memleketlerde Türk Sanat Eserleri”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.118-127

Bu yazıda eski Türk hâkimiyetinin olduğu ama şimdi başka devletlerin hâkimiyet kurduğu topraklarda var olan Türk sanat eserlerinden bahsedilmiştir. Mesela bugün Moğolistan Cumhuriyeti sınırlarında olan Orhun Yazıtları'ndan, Çin idaresi altında olan Tabgaçlardan kalmış olan Budist mabetlerden, Sovyet idaresinde olan Merv şehrindeki Sultan Sencer'in 1157 tarihli türbesinden, yine Sovyet idaresinde olan Buhara'daki Namazgah Camii'den ve daha birkaçından bahsedilmiştir.

Çağatay Koçar, “Çağdaş Türkistan Şiirinde Kardeşlik Temasından Örnekler”, Cilt 21-22, Sayı 240, Nisan 1983, s.221-237

Rus hâkimiyetinin olduğu Türkistan'da, Türk milletleri benliğini Ruslara karşı korumaya çalışmaktadır. Edebiyat ve şiir alanında da süren bu mücadelede Rus hâkimiyeti ve ideolojisini kabul ederek eserler meydana getirenler bir de millî benliğini korumak

gerektiğini savunarak eserler meydana getirenler mevcuttur. Yazıda bu ikinci gruba dahil olan ve kardeşlik temasının bulunduğu şiirlere yer verilmiştir.

Eskender Fazıl, “Birlik”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.337-338

Şiirde, Türk dünyasının karanlığa boğulduğu ve zulümden kurtulmak için çare arandığı, karanlığın ise 1851’de doğan bir güneşin aydınlattığı ve bu güneşin halkı mücadeleye ve birliğe davet ettiğinden bahsedilmiştir. Dünün ve bugünün kara olduğu belirtilen şiirde yarının nasıl olacağı da merak edilmektedir. Fakat onun millî hareketlerde hala ön sırada yanlarında olduğu yazar tarafından hissedildiği görülür.

Zeynelabidin Makas, “Karadeniz ve Hazarötesi Toplumların Ortak Edebi Mahsullerine Dair”, Cilt 36, Sayı 385, Mayıs 1995, s.304-308

Devrimden önce de olmakla birlikte özellikle Sovyet devriminden sonra Sovyet hâkimiyeti içinde olan milletlerin aynı bayrak altında toplanmaları onların birbirleriyle daha fazla ortak yaşam ve paylaşım alanı oluşturmuştur. Bu durum edebi sahada da kendini göstermiş gerek Ruslar Türklere ait bazı kahramanlardan etkilenerek destan, masal, efsane ve hikâyelerinde Türk kahramanlarına yer vermiş gerekse de Türk boyları arasında bu tarz etkileşimler görülmüştür. Pek çok yazılı edebiyat ürünü tercümeler yoluyla halklar arasında yayılmış, mesela Kırgızların anonim halk nameleri beynelmilel bir özellik kazanmıştır. Oluşan bu ortak mahsuller sadece ede alanda değil başka alanlarda da gerçekleşmiştir.

Ramazan Korkmaz, “Cengiz Aytmатов’un Gün Uzar Yüzyıl Olur Adlı Romanında İnsani Öz”, Cilt 37, Sayı 396, Nisan 1996, s.221-228

Bütün sanat eserlerinin ana eksenini insani öz’ün oluşturduğunu belirtilen metinde, Aytmатов’un da insanî özle ilgili görüşlerini karakterler üzerinde yansıttığı ve Sovyet hâkimiyetinin yaşayan halklar üzerinde yaptırımları ve etkilerinin olaylar çerçevesinde gösterildiği, bu sistemden ötürü insanî özü bozulmuş insanları yazarın tarihi olaylardan örnek vererek anlatışına yer verilerek kitap anlatılmaya çalışılmıştır.

Hülya Kasapoğlu “Çengel, Çolpan, Ötkür ve Ata Atacanov’un Şiirlerinde Kelime Dünyası”, Cilt 44, Sayı 487-488, Kasım-Aralık 2003, s.392-401

Yazıda yazarın malzemesinin dil olduğu, onun seçtiği kelimelerin eseri oluşturduğu ve seçilen kelimelerin eseri belirlediği ifade edilir. Bu amaçla yazar, Özbek şairi Çolpan, Uygur şair Ötkür ve Türkmen şair Ata Atacanov’un şiirlerinde kullanılan kelimelerin iç niteliğini incelemiştir. Buna göre yazar, üç şairin şiirlerinin benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Kullanılan kelimelerin çeşit, tür (isim, zamir, sıfat, fiil) ve sayı olarak incelendiği, bunun sonucunda ise şairlerin birbirinden haberi olmasa bile “dil birliği” ne katkı sağlamış olmaları ve üçünün de sade, halk tarafından anlaşılan ve Türkiye Türkçesi ile ortak kelimeleri oldukça sık kullandıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

SB ve Sorunlarıyla İlgili Yazılar

Ahmet Çaferoğlu, “İki Başlı Kartaldan Sovyet Kızıl Bayrağına Kadar”, Cilt 1, Sayı 9, Temmuz 1963, s. 26-31

Çarlık Rusya, çıkan millî akımlara direnerek bu akımları görmezden gelmesine rağmen 1917’de benzeri görülmemiş bir ihtilal yaşamış ve bu ihtilal de en çok yeraltı teşkilatı olan Bolşevikler’in işine yaramıştır. Rusya’da Bolşeviklerin hâkimiyeti ele almasıyla beraber ise değişen tek şey görünürde sınıf hâkimiyeti iken gerçekte ise Rus bayrağında Çar’ın iki başlı kartalı yerine kırmızı renkli çekiç ve oraklı bayrak gelmesi olmuştur. Yazara göre bu durum Rus kültürünün yayılışının hızlanarak devam etmesi anlamına gelmekten başka bir şey değildir.

Yılmaz Öztuna, “Rusya’da Komünizmin Sonu”, Cilt 4, Sayı 39, Ocak 1966, s.277-283

Fransız Michel Gardner, “Sovyet Rusya’da Rejimin Cenkleşmesi” adlı kitap yayınlamıştır. Bu kişi, komünizmin geleceği ile ilgili yaptığı yorumlarının gerçekleşmesi ile meşhurdur. Rusya komünizminin sonu olmasının sebebi, işçi sınıfına vadettiği yüksek standartlı hayatı gerçekleştirememiş olmasıdır. Bu durum nüfusunun %30’u işçi sınıfına ait olan bir ülke için büyük bir problemdir. Ayrıca diğer bir sebep çok milletli yapıya sahip olan Rusya’nın bu milletleri kaynaştıramaması Ruslaştıramamasıdır. Bu sebeple Rusya’nın en çok korktuğu durumlardan biri de hâkimiyetindeki milletlerin bağımsızlık hareketidir. Bu kişiye göre

Sovyetlerde ihtilal kaçınılmazdır ve bu rejim çökmeye mecburdur. Yine kitap yazarına göre Sovyetlerdeki bu rejimin 1970’den sonraki yıllarda yaşama şansı yoktur.

Ali Akış, “Süper Devlet Sovyetler Birliğindeki Çelişkiler”, Cilt 26, Sayı 296, Aralık 1987, s.732-738

Yazıda, Sovyetler Birliği’nde açık bir şekilde görülen çelişkiler olduğu belirterek bunların sebeplerini de messianizme dayanan emperyalizm, alkolizm, gizlilik, kaos ve nüfus potansiyeli başlıkları altında anlatmıştır. Buna göre Sovyetler Birliği istediği başarıya ulaşamamış, tarihin gösterdiği yola bakıldığında Sovyet idaresinin hâkim bulunduğu milletlere özgürlük haklarının kaçınılmaz olduğu ve bunun da yakın olduğu kaçınılmazdır.

Ali Akış, “Tarihin Akışı- Zaman Köprüsü”, Cilt 27, Sayı 297, Ocak 1988, s.26-28

Her devletin de insan ömrü gibi bir süresinin olduğu teorisinin sahibi Rus tarihçi Maşkov’dur. 1910’da yazdığı “Soysuzlaşma Mekanizması” adlı eserde devletlerin ömrünün ortalama 400-480 yıl olduğu, Roma, Altınordu, Bizans ve Osmanlı devletlerinin de bu teoriyi doğruladığı görülmektedir. 1910’da yazılan bu esere göre Rusya’nın 20. yüzyıl sonunda çöküşü kaçınılmazdır. Bu yıkılışa kesinlikle inancı olduğunu anladığımız yazar, Sovyetler yıkıldığında varisleri olarak yerine kurulacak olan Hristiyan-Müslüman devletlerin bu zaman köprüsünde barışçıl bir şekilde yaşamalarını tavsiye etmekte, bunun dünya barışı için önemini vurgulamaktadır.

İbrahim Yarkın, “Türkistan’da Son Yıllardaki Önemli Bazı Problemler”, Cilt 27, Sayı 302, Haziran 1988, s.370-375

Türkistan denilen bölge, günümüzde beş Türk cumhuriyetine bölünmüş ve Sovyet emperyalizmi altında olan bir bölgedir. Sovyetler Birliği’ne dahil Türkistan cumhuriyetlerine bakıldığında bu birlik içindeki asıl görevlerinin Moskova’ya hammadde yetiştirmek olduğu görülmektedir. Bu yeni sömürge sistemi özellikle Türk cumhuriyetleri üzerinde açıkça görülmektedir. Ayrıca Türkistan pamuk üretimi konusunda da Sovyet merkezine çok önemli bir kaynaktır ve aynı sömürü bu alanda da kendini göstermektedir. Türkistan’daki sorunlardan biri de artan Türk nüfusun karşılık Rusya’nın bu bölgeye farklı nüfus taşıyarak bu bölge üzerindeki hâkimiyetini devam ettirmeye çalışmasıdır. Fakat yazıda

Türkistan Türklerinde azımsanamayacak nüfus artışının ise Sovyetler Birliği'nin planlarını gözden geçirme gereği doğurabileceği tahmininde bulunulmuştur.

Yasin Aslan, “Azerbaycan’da ve Diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde İşsizlik”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.303-306

Sovyetler Birliği’nde, özellikle Azerbaycan’da ciddi işsizlik durumu görülmektedir. Bu durum Gorbaçov yönetiminin “açıklık” politikasıyla açık bir şekilde ortaya koyulabilmiştir. Azerbaycan’daki işsizlik sebebiyle genç nüfusun çalışmak için dışarıya gitmesi toplumsal birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu gibi sorunların Sovyet cumhuriyetlerinde varlığı bilinmektedir. 276 milyon olan Sovyet nüfusunda 4.5 milyon işsiz insan bulunmaktadır.

Abdullah Saydam,” Sovyetler Birliği’nin Milliyetler Meselesine Bakışı”, Cilt 29, Sayı 327, Temmuz 1990, s.385-397

Sovyet lideri Gorbaçov, birlik içerisindeki problemlerin çözümü olarak düşündüğü “açıklık ve yeniden inşa” politikaları işe yaramamış, hatta bu dönemde milliyetler meselesi daha da ortaya çıkarak kendini belli etmiştir. Özellikle Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan son olaylar bu meselenin daha da ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Yazıda derin bir şekilde anlatılan bu milletler meselesi, millet ve milliyet kavramlarının reddedildiği bir rejimde ortaya çıkması muhtemel bir sorundur ve Sovyetler Birliği’nin çözülüşü artık gizlenemeyecek bir haldedir.

SB ve Türkleriyle İlgili Araştırma Yazıları

Abdülkadir İnan, “Orta Asya Müslümanları Hakkında İki Makale”, Cilt 2, Sayı 20, Haziran 1964, s.19-22

Sovyet İlimler Akademisi’ne bağlı A. Jdanko, Amerikalı tarihçi Richard Pipes’in “Sovyet Orta Asyası” adlı makalesine bir karşılık olarak “Demagojik Uydurmalar ve Tarihi Gerçekler” aldı bir makale yazmıştır. Bu makale genel olarak Pipes’in makalesinde iddia ettiği bilgilerin gerçek olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Mesela Pipes’e göre Sovyetler İslam dinine baskı siyaseti uyguluyor ama Jdonka’ya göre ise bu durum böyle değil, hatta

bu dini işlere bakan dört ayrı kurum (Bakü’de, Ufa, Taşkent ve Buynak’ta) bulunmaktadır. Jdonka’yu en çok sinirlendiren konulardan biri de Pipes’in Orta Asya’nın Ruslaştırıldığını iddia etmesidir. Orta Asya’da yıldan yıla Rus nüfusunun artmasını Jdanko, bu bölgenin endüstrileşmesi ve topraklarının ekilmesi gibi sebeplerle açıklamaya çalışmıştır. Pipes’e verilen pek çok cevabın gerçekleri gizlemekten ibaret olduğu açıkça görülmektedir.

Ercümen Kuran, “Amerika’da Türk Tarihi ve Kültürü Araştırmaları”, Cilt 3, Sayı 28, Şubat 1965, s.268-272

İkinci Dünya Savaşı’na kadar Türklerle ilgili Amerika’da çok fazla bir çalışma yoktu. Fakat İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Amerika’da Orta Doğu ve Türkiye ile artan ilişkiler sonucu ve bunun yanında eş zamanlı olarak Amerika ve Sovyetler arasında pek çok bakımdan zıtlasmalar olması Türkiye Türkleri ile ilgili yapılan çalışmaları arttırmıştır.

Ayrıca yine bu savaştan sonra Amerika, Sovyetleri daha iyi tanımak için, Sovyet Türkleriyle ilgili de araştırmalar yapmaya, onları dil, din ve sosyal olmak üzere pek çok şekilde incelemeye başlamıştır.

Ahmet Temir, “Rusya, Çin ve Türkler” Adlı Makale Üzerine”, Cilt 4, Sayı 39, Ocak 1966, s.225-231

New York Times gazetesinde yayınlanan bu makale Türklükle ilgili önemli konulara değinmektedir. Makale sahibi, Türk nüfusunu 21 milyon kabul etmektedir. Fakat Rusya’nın diğer milletlerin nüfusunu az göstermeye çalıştığı düşünülürse bu çok da doğru bir sayı olmayacaktır. Aynı durum Doğu Türkistan için de geçerlidir. Panturanizm hakkında ise hayal olduğunu ifade etmiş ancak istenilen şey sadece bu Türk bölgelerinin bağımsız birer devlet olmasıdır. Bu Türk kavimlerinin Rus baskı ve hâkimiyeti altında kalmamasını istemektir. Okuma yazma meselesinde ise Türk milletlerinde cahilliğin ortadan kalktığı savunulmuş fakat Rusya bunu tek millet olan bu Türk boylarının her birine ayrı alfabeler yapıp onları ayırıştırarak yapmış, bu durum cahilliğin ortadan kalkması olarak görünse de esas olan şey bu milletleri kimliklerini unutturarak Ruslaştırmasıdır.

T. B. Irving, (Çev. Ali Şafak), “Milletlerin Esareti: Tatarlar ve Orta Asya Türkleri”, Cilt 13, Sayı 165, Temmuz 1976, s.537-550

Yazının Amerikalı bir Müslüman tarafından yazılması dikkat çekmektedir. Bu yazı Orta Asya Türklerinin Sovyet esareti altında yaşadıkları pek çok yönden anlatılmaya çalışılmıştır. Sovyetlerin baskı metodunun Çarlık ve Fransız tipi olduğunu belirterek yazı içerisinde verilen örneklerle de bu açıdan karşılaştırmalar yapıldığı dikkat çekmektedir. Yazar, Rusya içerisinde Hristiyanlardan sonra en fazla olan grubun Müslüman nüfusu olduğunu ve bu milletlerin birlik sağlamada önlerindeki en büyük engelin Sovyet Rusya olduğunu belirtmiştir. Müslüman nüfusun Ruslaştırılma hareketlerine karşılık onların dinlerine daha fazla sarıldığı, buna karşılık ibadethanelerinin kapatıldığı, Rusya’da ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördükleri, Rus dilinin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı gibi pek çok konular üzerinde durulmuştur. Fakat yazar, tüm bunlara rağmen Rusya’da Türk milliyetçiliğinin hala güçlü kaldığı kanaatine varmıştır. Yazar, bu durumun Sovyet politikalarının şiddetlenerek devam ettiğini, Türklere uygulanan sürgün faaliyetlerinin bunun bir sonucu olduğunu da belirtmiştir.

Yazar, batıda karar alma sisteminin daha çok ABD’ye bağlı olduğunu belirtmiş ve Yahudi düşmanlığını bu şekilde aşmaya çalışan batının İslam için de aynı şeyi yapıp yapılamayacağını merak etmektedir. Aksi takdirde Müslüman Türkler demir perde gerisine terk edilmek demektir. Ayrıca yazar, bölge üzerinde Sovyetlerin istediklerinin çok hızlı bir şekilde gerçekleşmekte olduğuna vurgu yaparak Türklerle ilgili bu sorunlar üzerine çokça düşünülmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Orhan Türkdoğan, “Orta Asya Türk Kültürü Üzerinde Yeni Araştırmalar”, Cilt 19, Sayı 219, Mart-Nisan 1981, s.258-261

Son dönemlerde gerek Batı dünyasında gerekse Sovyetlerde Türk halkları üzerinde yapılan çalışmalar artmaktadır. Orta Asya’da özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türk kültürü üzerinde pek çok Sovyet bilim adamı incelemeler yapmış, bu çalışmalar sonucu Kazakistan’da altın zırh ile kaplı bir alp ve Altay’larda Pazırık yöresinde bulunan ve ilk Türk halısı olduğu düşünülen arkeolojik buluntular ortaya çıkmıştır. Yazar, bu arkeolojik buluntuların bugün yaşayan tüm Türklerin kültürleri göz önüne alındığında bir devamlılık ve benzerlik olduğuna, hatta Sovyet içerisindeki Türklerin, uğradıkları Ruslaştırma

siyasetlerine karşı bile bu durumun devam ettiğine dikkat çeker. Ayrıca Orta Asya’da yapılan bu çalışmaların aynı zamanda Anadolu halkının da kültürel tarihini aydınlattığını belirtmektedir.

Paul A. Goble (Ter. İrfan Erdoğan), “Sovyetler Birliğindeki Orta Asya Araştırmaları: Bibliyografik Rehber”, Cilt 29, Sayı 332, Aralık 1990, s.723-728

Orta Asya çalışmaları hakkında geniş bir açıklama niteliğinde olan bu yazıda öncelikle Orta Asyalı bilim adamlarının Moskova’nın Sovyetlerdeki Müslüman toplumlar üzerinde yaptıkları araştırmalarda rollerinin büyük olduğu, yaptıkları çalışmaların batılı ve diğer araştırmacılar için de kolaylık sağladığı belirtilmektedir. Bu araştırmaların yararı Sovyetlerin İslam ülkelerinde yapacağı faaliyetlere hizmet ederken bu durum sonradan değişmiş ve İslam ülkelerinin kökenlerinin araştırılması ve parçalanmış yapının yeniden birleştirilmesine dönmüştür. Orta Asya araştırmacılarının şu an önemli faaliyetlerinin Orta Asya boylarının araştırılması olduğunu belirten yazar Sovyetlerdeki Orta Asya yayınlarını beş başlık altında incelemiştir.

EMH-Türkler İlişkisi ile İlgili Yazılar

Nevin Okay, “Esir Milletler ve İsmail Gaspıralı”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.12-14

İnsanlık için en baştan beri olan problemlerden biri köleliktir. Gaspıralı, esaret problemini kültür problemiyle açıklamıştır. Ona göre bir milletin kültür seviyesi ile özgürlük derecesi doğru orantılıdır. Fakat makale yazarı Cezayir, Fas gibi ülkelerin bile bağımsız olduğu bu dönemde Türk devletlerinin hala esir olmasını üzüntüyle dile getirmiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Sovyet Rusya İdaresindeki Esir Milletler”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.30-35

Sovyet esaretinde bağımsızlık için en çok tutuşan milletler Türk halklarıdır. Çarlık rejiminden Sovyet rejimine geçişte tek fark esir milletlerin çeşitli isimler alması olmuştur. Azerbaycan, Çuvaşistan, Başkurdistan gibi pek çok özerk cumhuriyet kurulmuştur. Ayrıca bunların yanında Türk olmayıp Rus esiri olan Ukrayna, Ermeni, Gürcü gibi pek çok farklı millet daha bulunmaktadır. Yazıda Rusya’yı oluşturan milletlerin büyük çapta görüntüsü ve haklarında da kısa bilgiler verilmiştir.

“Esir Milletler Haftası”, Cilt 8, Sayı 96, Ekim 1970, s.817-819

Temmuz ayının son haftasını Esir Milletler Haftası olarak kutlamak için Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği tarafından bir program düzenlenmiştir. Programda genel olarak esir Türklerin durumları dile getirilmiştir. Bu yazıda da program içerisinde yapılanlar daha ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

Şerafettin Yücelden, “Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu ve Hürriyetini Kaybetmiş Türkler”, Cilt 8, Sayı 96, Ekim 1970, s.820-822

1954’te kurulan, kısaca TGMFD olarak adlandırılan bu federasyon, Türkiye’deki pek çok Türk derneğinden oluşmakta ve bu Türk göçmen ve mültecilerin temsilcisi konumundadır. Kurulduğundan beri de Türkiye’ye gelmiş olan Türklerin açmış olduğu derneklerin sorunlarını halletmeye çalışmaktadır. Bu çalışmalara hizmet eder şekilde Adana’da 1970’te düzenlenmiş olan Esir Milletler Haftası programına federasyon başkanı da katılmıştır.

Hekimcan Kaynar, “Esir Milletler Haftasının 16. Yılı Münasebetiyle”, Cilt 3, Sayı 168, Ekim 1976, s.728-729

Yazar, çok sayıda Türk’ün hala Çin ve Rusya tarafından esir halde olması dolayısıyla Esir Milletler Haftası’nın Türkistanlılar için ayrı bir anlamı olduğunu belirtmiştir. Önce İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin yayınlanması, daha sonra Esir Milletler Haftası’nın ilan edilmiş olması yazar tarafından ABD’nin Sovyet Rusya gerçeklerini görmesi şeklinde yorumlanmış ve bu durumun umut verici olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, esir Türklerle ilgilenmenin her Türk’ün görevi olduğuna da vurgu yapmıştır.

Sovyet Türklerinin Nüfuslarıyla İlgili Yazılar

R. A. K., “Türklerin Yaşadıkları Yerler ve Sayıları”, Cilt 1, Sayı 5, Mart 1963, s. 6-11

Yazar bu makalede öncelikle Türklerin yaşadıkları yerlere genel bir çerçeve içinde değinmiş ve sonrasında sayılan ülkeleri ayrı ayrı ele alarak daha da detaylı anlatmıştır. Yazı, dünyadaki Türk nüfusunun nerelerde yaşadığı, yaşadığı yerdeki nüfusunun ne kadar olduğu hakkında aydınlatıcı bilgi verir.

İbrahim Yarkın, “Sovyet İstatistiklerine Göre Rusya’da Türkler”, Cilt 16, Sayı 185, Mart 1978, s.280-281

Burada Sovyet dönemi Rus hâkimiyeti altındaki Müslüman ve Türk olan ve farklı dine mensup Türklerin sayıları iki farklı tablo ile gösterilmiştir. Yazar, Kırım Türklerinin sürgün edilmesi sebebinden dolayı nüfuslarının belirlenmesinin imkânsız olduğunu, Rusların Kazan ve Kırım Türklerini *Tatar* adı altında birleştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ve tabloda da Kırım Türkleri değil, Tatar başlığı bulunmaktadır. Bu tabloda 1959 ve 1970 yıllarındaki nüfus verilmiş ve yorum okuyuculara bırakılmıştır.

Nadir Devlet, “Dış Türklerde Büyük Nüfus Artışı (SSCB ve ÇHC’nde Türk Nüfusuna Ait İstatistik Bilgiler)”, Cilt 18, Sayı 209-210, Mart-Nisan 1980, s.129-139

Sovyet Rusya’da 1979’da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre bu yazı oluşturulmuştur. Buna göre Sovyetlerde 208.827.000 olan genel nüfusun 46 milyonu Türk ve Müslümanlardan oluşmaktadır. Çin’de ise 10 milyona yakın Türk ve Müslüman nüfusu vardır. SB’de en fazla nüfus artışı ise Özbeklerde olmuş, Tatarlarda ise nüfus azalması olmuş ve bunun sebebi şehirleşmeye bağlı olarak açıklanmıştır. Yazıda Türk nüfus artışının, millî benlik ve kültürü taşımadıkça, Sovyetler için sorun olmayacağını, bu durumu zaten öngören Sovyetlerin Ruslaştırma faaliyetlerine daha da önem verdiği belirtilmiştir. Çin’deki Türklerin nüfusu ise 10 milyona yaklaşmakta fakat tıpkı Sovyetlerde bulunan Türkler gibi kültürlerinden uzaklaştırılarak Çinileştirilmeye çalışıldıkları görülmektedir.

Yazar, her iki cumhuriyette bulunan Türklerin nüfus artışları dikkate alındığında kendi kimliklerini korudukları müddetçe bulundukları yerlerde önemli rollerde oynayabileceklerini belirtmiştir. Verilen bilgiler yazı sonunda tablolar ile desteklenmiştir.

Abdul Kayyum Kesici, “Sovyetler Birliği’ndeki Türklerin Nüfusu”, Cilt 29, Sayı 324, Nisan 1990, s.226-230

Ocak 1989’da Sovyetler Birliği’nde genel bir nüfus sayımı yapılmıştır. Bu konu ile ilgili bilgi Kazak demograflarından biri olan Makaş Tatimov ile yapılan mülakattan alınmıştır. Tatimov’un verdiği bilgilere göre, onun ifade ettiği şekilde, Sovyetler Birliği’nde “Türkçe konuşan halkların” nüfusu 49.5 milyon olmuştur. Kazakistan’ın nüfusu ise 16 buçuk milyona

yaklaşmakta, Rus ile Kazak ise neredeyse eşit derecede olmakla birlikte çok az bir farkla Kazak nüfusu fazladır. Dünyadaki Kazak nüfusu ise 10 milyona yaklaşmaktadır.

Nadir Devlet, “Sovyetler Birliğinde Türk ve Müslümanların Nüfusu 60 Milyona Yaklaştı”, Cilt 29, Sayı 325, Mayıs 1990, s.265-272

Sovyet ülkesinde Ocak 1989’da gerçekleştirilen sayıma göre genel nüfus 23.5 milyon artarken, bu sayı sonucu Rus nüfusunun diğer milletlere üstünlüğünü kaybetmeye başladığı görülmektedir. Yazar, son on iki yılda genel nüfus artışının azaldığını ama Türklerde nüfus artışının olduğunu gözlemlemekte ve bir sonraki sayımda Rus nüfusunun hâkim nüfus özelliğini yitireceğini bildirmektedir. Öğrenilene göre şu an bile Sovyet ülkesinde her beş kişiden biri muhakkak ya Türk ya da Müslüman’dır. Bunun karşısında ise Avrupa ve Hristiyan kültürüne ait toplulukların nüfusu ise azalmaktadır. Bu durum Sovyetler Birliği’nde pek çok problemi de doğurmaktadır.

Değerlendirme

Sovyet dönemi genel konulu yazılar, 32 ayrı yılda yazılmıştır. 1963’te 14, 1964’te 18, 1969, 1972, 1973, 1977, 1979, 1980, 1981, 1984, 1985, 1993, 1995, 1998 ve 2003 yıllarında 1’er, 1968, 1970’te 4, 1965, 1967, 1971, 1982, 1983, 1996’da 2’şer, 1966, 1975, 1978, 1987, 1988, 1989 ve 1991’de 3’er, 1976’da 7, 1990’da 6 yazı bulunmaktadır. Bu yazılardan 93’ü bağımsızlık öncesi, 6’sı ise bağımsızlık sonrası yazılmıştır. Yazıların içerikleri ise 9 bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan 42’si Rusya Türklerine uygulanan Sovyet politikaları ile, 8’i Türkistan Türkleri, coğrafyası ve ekonomisiyle, 5’i EMH ve Türkler ilişkisiyle, 7’si edebiyat ve sanatla, 7’si SB ve Türkleriyle ilgili olan araştırma yazılarıyla, 5’i Sovyet Türklerinin nüfuslarıyla, 7’si SB ve onun sorunlarıyla, 12’si farklı konuların bulunduğu diğer konulu yazılar ile, 7’si de Türk dünyasının genel sorunlarıyla ilgilidir.

Şekil 4.29.’da görüldüğü gibi en fazla yazı 1963-1964 yıllarında yazılmıştır. 1963 yılı derginin ilk cildine denk gelir. Bu açıdan bakıldığında dergi ilk cildinden itibaren esaret altında bulunan Sovyet Türkleri ve problemleriyle yakından ilgilenmiştir. 1963’teki yazıların içeriğine bakıldığında 14 yazıdan 6’sının Sovyet Türklerine uygulanan siyasi, ekonomik ve millî politikalar hakkında olduğu görülür. Sovyet Türklerine olan bu yoğun ilgi aynı şekilde sonraki yıl da devam etmiştir. 1964’te dergi, bizzat Sovyet Türkleriyle doğrudan

ilgili olan iki özel sayı çıkarmıştır. 19. sayı *Azerbaycan* sayısı, 21. sayı ise *Esir Milletler* sayısı adıyla yayınlanmıştır. Azerbaycan sayısının çıkma sebebi mayısta Azerbaycan'ın Ruslar tarafından ilk işgalinin 150. yıl dönümünün kutlaması için aylar önceden hazırlıklara başlanması ve bu olayın ise Azerbaycan'ın Rusya'ya kendisinin katıldığı şeklinde gösterilmesi olarak belirtilmiştir. Bu duruma dikkat çekmek ve aynı zamanda Azerbaycan Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 28 Mayıs 1918 asıl bayram gününü ve Sovyet Rusya tarafından yeniden işgale uğradığı 27 Nisan 1920 matem gününü anmak adına bu sayı çıkarılmıştır.⁸⁸

1959 yılında Amerika'da temmuzun son haftası Esir Milletler Haftası olarak ilan edilmiştir. Türk Kültürü dergisi ise esaret altında bulunan çok fazla Türk topluluğu bulunmasından ötürü Temmuz sayısı olan 21. sayıyı *Esir Milletler Sayısı* olarak çıkarmıştır. Bu sayı ile birlikte esaret altında bulunan Türklerin problemlerini pek çok yönden incelemeyi amaçlamışlardır. Esir Milletler Haftası ve Sovyet Türkleriyle ilişkisi konulu yazı sayısına bakıldığında toplamda 5 yazı yazılmıştır. (Şekil 4.31.) Bu 5 yazı birbirinden farklı yıllarda yazıldığı için Esir Milletler Haftası'na en başta gösterilen ilginin daha sonrasında görülmediği söylenebilir fakat bu çıkarımda bulunmak esaret altında olan Türkler ile ilgili yıllarca yayın yapıp, özel sayılar yayınlamış olan Türk Kültürü dergisi için çok da haklı bir çıkarım olmayacaktır. Bunun yanında EMH ile ilgili “haberler” bölümünde de iki ayrı başlıkta konu ile ilgili haber yapıldığı görülür.

Sovyet dönemi genel konulu makalelerin büyük bir kısmı bağımsızlık öncesi dönemde yazılmıştır. Bağımsızlık sonrası ise Sovyet dönemine olan ilgi aynı yoğunlukta olmasa bile kısmen devam etmiştir. (Şekil 4.30.) Sovyet dönemi genel konulu yazılarda en çok Sovyet idaresinin Türkler üzerinde uyguladığı kültürel, millî, siyasi, ekonomik politikalarla ilgili bilgiler verilmiştir. Bu yazılarla Sovyet Türklerinin Rus idaresi altında yaşadıkları her türlü baskı ve zorlamalar açık bir şekilde ortaya konmuştur. Dergide ilk başlarda çıkan yazıların konu içerikleri Türklere uygulanan Sovyet politikaları, yer yer de Komünizmin sonunun geleceği, Türklerin elbet bağımsızlıklarına kavuşacaklarına dairken, bu tutum zamanla farklılaşmaya başlar. Şöyle ki Sovyet Türkleri arasında millî uyanışın devam ettiğini belirten yazının ilk kez 1971'de yayınlandığı dikkat çeker. Gerçekten de 1957'de Kruşçev tarafından affedilen Ahıska ve Kırım Türklerinin bundan sonra kendilerine verilen sınırlı haklarla

⁸⁸ T.K.A.E, (1964). “Azerbaycan Sayısı”, *Türk Kültürü*, 2(19), s.1.

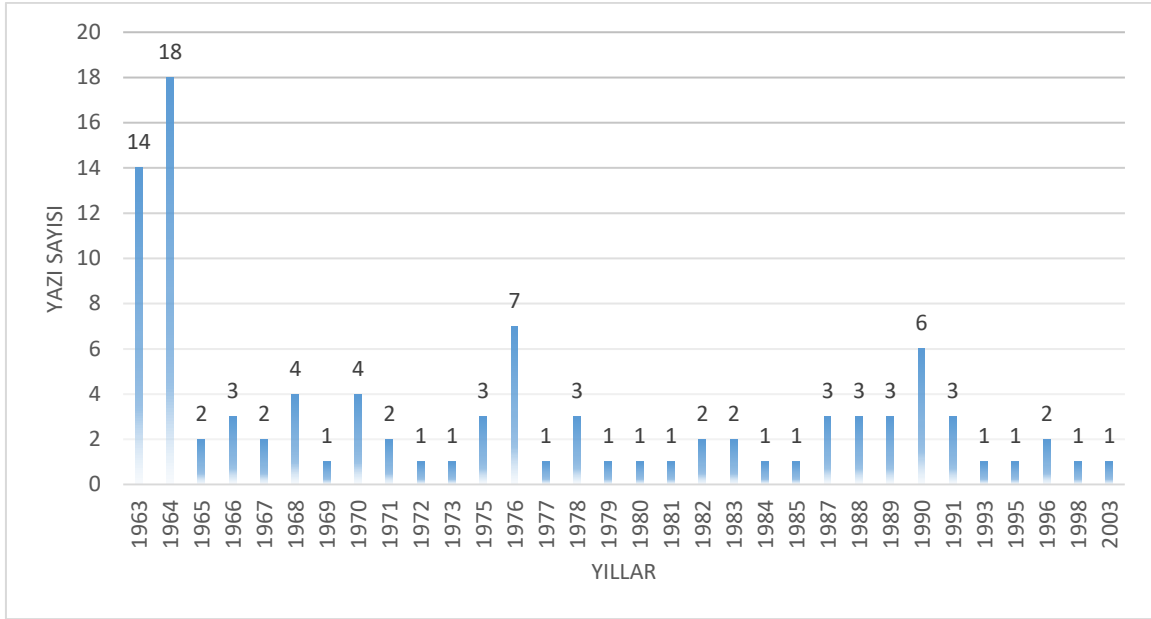
vatanlarına dönme mücadelelerini 1960'lı yıllarda başlatması ve bu mücadelenin zaman içinde millî bir davaya dönüşmesi⁸⁹ bu tutumun farklılaşma sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Sovyetlerde yaşanan bu gelişmeler zaman içinde dergide de hissedilmeye başlanmıştır.

Sovyet Türklerine uygulanan politikalarla ilgili yazılar daha çok 1980'den önce yazılmıştır. 1980'li yılların ortalarından itibaren dergide artık yeni konu türleri de dikkat çekmeye başlar: SB ve sorunları ve de Türk dünyasının genel sorunları. Bizzat SB ile ilgili ilk yazı 1963'te yazılmıştır. Sovyet sisteminin daha iyi anlaşılması için rejim odaklı anlatılan bu yazı aslında Sovyet öncesi ve sonrası olan dönemin ufak bir anlatısı ve farklı rejimlerle var olmuş her iki devletin de birbirinin devamı niteliğinde olduğudur. Bundan sonraki yazı rejim odaklı anlatılan 1966 yılında yazılan "Komünizmin Sonu" adlı makaledir. SB'nin sorunlarıyla ilgili yazılar asıl olarak Sovyetleri yıkılışa götürecek pek çok gelişmelerin yaşandığı bir dönem olma özelliğine sahip olan 1980'li yılların ortalarından itibaren göze çarpmaya başlar. 1980'li yılın ortalarından itibaren göze çarpmaya başlayan bir diğer içerik de Türk dünyasının genel sorunlarıyla ilgili yazılardır. Türk dünyası sorunları ile ilgili olarak ilk yazı 1963'de Rusya hâkimiyeti altındaki Türkleri kültür problemi konusunda ele alan yazıdır. Esas olarak 1980'li yıllardan itibaren artmaya başlayan Türk dünyası sorunları ile ilgili yazılar bu tarihlerden itibaren dış Türkler sorununda ve alfabe-dil konularında yoğunlaşmıştır.

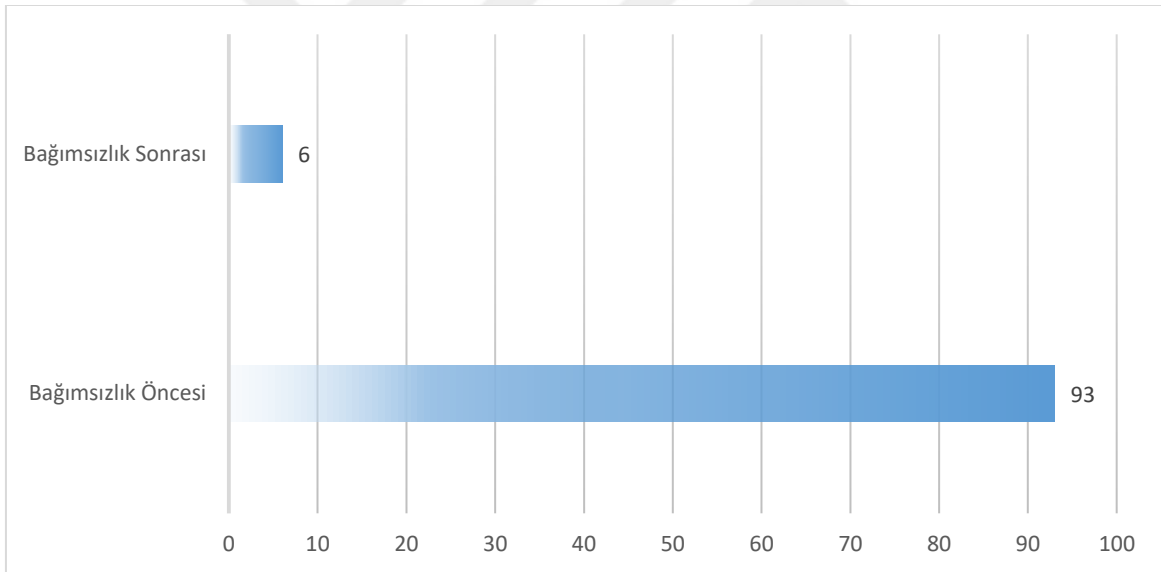
Yine, dergide yazısı bulunan bazı isimlerin nüfus konusuna dikkat çektikleri ve özellikle de bu tarz yazıların genel olarak nüfus sayımları sonrasında çıkmış olduğu görülür. SB içindeki Türklerin nüfusu hakkında bilgi veren yazı sayısı toplamda 5'tir. Sovyet Türklerinin nüfusu hakkında bilgi veren ilk yazı 1963 yılındadır. Bu yazı Türklerin dünya üzerinde nerelerde ve ne kadar nüfusla yaşadıkları hakkında genel bir bilgi verir. Diğer bir yazı ise 1978'de görülür. İbrahim Yarkın'a ait olan bu yazıda sadece en son yapılan nüfus sayımı hakkında bilgi verilmiş fakat yorum yapılmamıştır. Diğer üç yazıdan ikisine sahip olan Nadir Devlet, yazılarında SB'deki artan Türk nüfusuna, bu durumun Türkler açısından önemine ve Sovyet Rusya açısından tehlikesine değindiği görülür.⁹⁰

⁸⁹ Yalçınkaya, A. (1999). *Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliği'nde Moskova-Türkler İlişkileri*, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, s.223-226

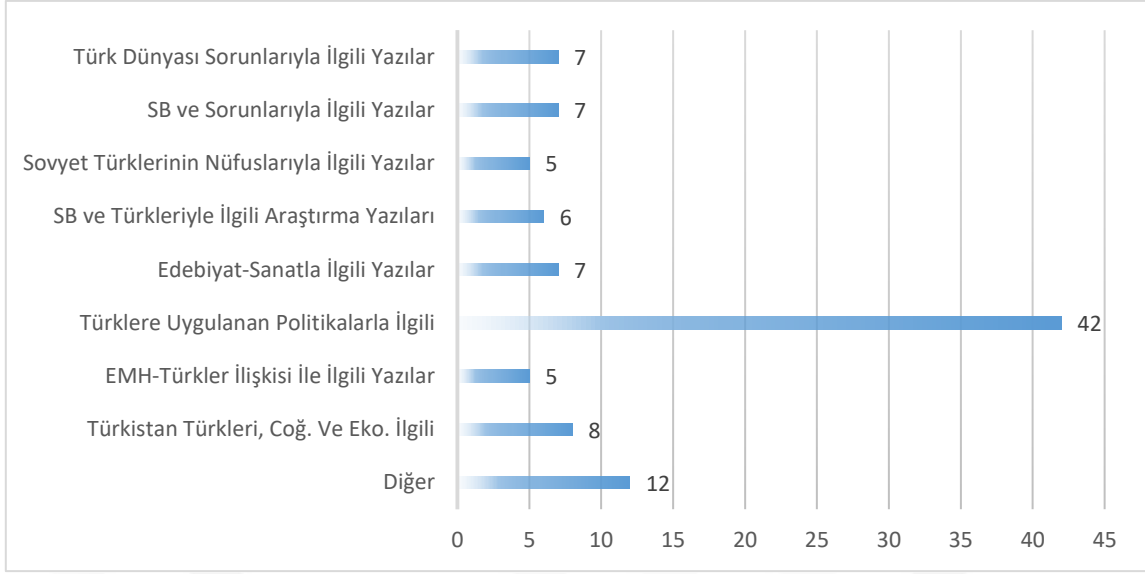
⁹⁰ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Devlet, N. (1989). *Çağdaş Türk Dünyası*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, s.80-83

Şekil 4.29. Sovyet dönemi genel konulu yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 4.30. Sovyet dönemi genel konulu yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 4.31. Sovyet dönemi genel konulu yazıların içeriğini gösteren tablo

5. BAĞIMSIZLIK DEVRİ İLE İLGİLİ YAZILAR

Bağımsızlık sonrası Türk cumhuriyetleriyle ilgili yazılara bakıldığında Sovyet dönemindeki gibi bir sayıyla karşılaşmamaktayız. Bu sebepten ötürü Azerbaycan, yazı sayısının yeterliliğinden dolayı ayrı, diğer Türk cumhuriyetleri ise yazı sayısının az olmasından ötürü toplu grafikte incelenecektir.

5.1. Azerbaycan

Alfabe Konulu Yazılar

Fuad Gasımszade, “Azeri Türkleri “Türk Dünyasındaki Alfabe Birliği Meselesi”ni Nasıl Değerlendiriyorlar? Latin Grafikalı Elifbamızın Berpası”, Cilt 30, Sayı 341, Eylül 1991, s.554-558

Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış olunan bu metin, Fuad Gasımszade’nin “Latin Grafikalı Elifbamızın Berpası” adlı yazısı aynen alınarak oluşturulmuştur. Bu yazıda ideal bir alfabenin hiçbir zaman bulunamayacağını, ancak elverişli alfabelerin olabileceği belirtilerek, Latin alfabesinin de bu tarz bir alfabe olduğuna değinilmiştir. Ayrıca Latin alfabesi taraftarlığının Azerbaycan’da 150 yıl önceden beri olduğu, özellikle Atatürk önderliğinde Türkiye’de alfabenin Latin alfabesi olarak değiştirilmesinin Latin alfabesine karşı olan pek çok Azerbaycan aydınının fikir değiştirmesine vesile olduğu belirtilmiştir. Çağdaş bilim ve teknolojinin de Latin alfabesi ise geliştiğinden bahsedilen bu yazıda, Latin alfabesine sıcak bakıldığı anlaşılmaktadır.

Elövset Zakiroğlu Abdullayev, “Bizler De Birşeyler Anlıyoruz Ama! (“Alfabe Meselesi” Kitabı Üzerine)”, Cilt 30, Sayı 342, Ekim 1991, s.613-617

Bu metin Feryat Musavi E. İsimli kişinin Tebriz’de yayınladığı “Alfabe Meselesi” kitabı hakkında oluşturulmuştur. Metin yazarı, kitabın ana dilinde yayınlanmasından mutluluk duymakla beraber kitap içerisinde uygulanacak tek alfabenin Arap alfabesi olduğu gibi algı yaratmasından ve bazı hakaretlere girişmesinden rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca kitap yazarının Türkiye’nin yanlışına uyulmaması gerektiğini belirtmesi üzerine metin yazarı önce Türkiye’nin Azerbaycan yanlışına uyduğu, çünkü Azerbaycan’ın Türkiye’den daha önce

Latin alfabesini deneyimlediği belirtilmiştir. Yazar, kitap içerisindeki pek çok düşünceye katılmamakla birlikte kitap yazarının tavrını da eleştirmiştir.

Fuad Gasımszade, “Azeri Türkleri “Türk Dünyasındaki Alfabe Birliği Meselesi”ni Nasıl Değerlendiriyorlar? Latin Grafikalı Elifbamızın Berpası II”, Cilt 30, Sayı 344, Aralık 1991, s.747-751

341. sayıdaki yazının devamı olan bu metinde, alfabe tartışmalarında Orhon-Yenisey alfabesine geçme taraftarlarına da karşılık vererek Latin alfabesinin daha uygunluğu belirtilmiştir. Ayrıca metin yazarı Latin alfabesinde çok fazla edebi eser olmadığını savunanlara da karşılık vererek bunun da doğru olmadığını belirtip, Latin alfabesine geçilirse Türkiye ve diğer Türk cumhuriyetlerinde de yazılan eserlere de sahip olunabileceği karşılığını verir. Yine yazar, Latin alfabesine geçmek istemeyenlerin her şeyi bahane yaptığını belirterek (maddi durumun kötülüğü, halkın daha öncelikli şeylere ihtiyacı olduğu, dış ülkelerde yaşayan vatandaşların yazıları okuyamayacağı gibi) aslında bunların asılsız olduğuna vurgu yapar. Yazar, yazının sonunda ise Latin alfabesinin önemini numaralar halinde sıralar.

“Azerbaycan’ın Yeni Alfabesi”, Cilt 33, Sayı 346, Şubat 1992, s.65

Ocak 1992 yılında kabul edilen Azerbaycan’ın yeni alfabesi tek sayfada verilmiştir.

Anar***, (Çev. Ali Erol), “Satır Aralarını Okumak Azerbaycan’daki Alfabe Reformunun Tarihi Üzerine Şahsi Düşünceler”, Cilt 47, Sayı 507-508, Temmuz-Ağustos 2005, s.193-198

Azerbaycan Yazarlar Birliği başkanı Anar, Azerbaycan’ın yeni alfabeye geçmesi konusunda önemli rolleri olan kişidir. Onun babası ise 1939’da Latin’den Kiril alfabesine geçiş sürecine yardımcı olmak zorunda kalan Yazarlar Birliğindendir. Babasının faaliyette bulunduğu bu dönemde yazar, öğrendikleri kadarıyla olanları anlatmaktadır. Stalin’in emriyle babası Kiril alfabesine yardımcı olmak zorunda kalmış ve dönemin şartlarından dolayı itiraz edememiştir. Fakat babası ve babası gibi davrananların asıl amacının yeni alfabeye geçilse bile Azericeyi korumaya ve yaşatmaya çalıştığını belirtmiştir. Fakat yazar, Azerbaycan’daki ilk Latin alfabesine geçiş hata olarak görmekte ve desteklememektedir. Bunun sebebini ise bu tarz kararlar için belli bir birikim ve imkânın olması gerektiğine inandığını bildirir. Fakat

şu an ki Latin alfabesine geçiş için ise aynı şeyleri düşünmemek ve desteklemekle beraber bu geçişin belli bir maddiyat ve diğer sebepler dolayısıyla aşamalı şekilde olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Azerbaycan-Ermenistan Sorunlarıyla İlgili Yazılar

“Lezgi Türklerine Yönelik Ermeni Oyunu”, Cilt 33, Sayı 355, Kasım 1992, s.697-698

Azerbaycan Türkleri ile ayrılmaz bir bütün olan Lezgi Türkleri Azerbaycan’da ve kuzeyindeki sınır bölgelerde ve bir kısmı da Dağıstan sınırı içerisinde yaşarlar. Lezgice’yi konuşan bu halk edebiyat ve bilimde ise Azerbaycan Türkçesini kullanmaktadır. Bu da iki toplumun kaynaştığı anlamına gelmektedir. Fakat her iki tarafta yaşayan Lezgiler zamanda örgütlenmeye başlamışlardır. Kurdukları SADVAL örgütü ise Ermenistan’ın amaçları doğrultusunda kullanılmaya başlanmış ancak bu örgüt Lezgi Türkleri arasında destek bulamamıştır.

Cevat Heyet, “Ya’rab Bu Karanlık Gecenin Yok Mu Sabahı Nur İstiyoruz, Sen Bize Yangın Veriyorsun!”, Cilt 35, Sayı 371, Mart 1994, s.140-144

Cevat Heyet’in dönemin cumhurbaşkanı olan Süleyman Dermirel’e yazmış olduğu bir mektuptur. Azerbaycan’a Ermeni saldırılarının artması üzerine Demirel’den yardım istemek için yazılmıştır. Dünyanın ve dönemin güçlerinin bu duruma tepkisiz kalmasından ötürü ırk ve din kardeşleri olarak nitelendiren Azerbaycan Türklerinin Ermenilerin saldırılarına karşı koyacak güçlerinin olmadığı büyük bir üzüntüyle dile getirilmektedir.

Kültür-Edebiyat Konulu Yazılar

Hamid Nutki, “Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü” Haqqında”, Cilt 36, Sayı 390, Ekim 1995, s.610-618

Bu yazı 1994 yılında Seyfettin Altaylı’nın çıkarmış olduğu “Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü” ile ilgilidir. Yazar, bu sözlüğünün çıkışının 1994 yılının en önemli olaylarından biri olarak değerlendirir. Özellikle sözlüğün sadece kuzey Azerbaycan’ı değil, güney Azerbaycan’ı da kaplaması yazara ayrı bir mutluluk vermiştir. Bunların yanında takıldığı ufak detayları da

belirtmekten geri kalmamıştır. İki cilt halinde yayınlanan bu sözlükte “h” harfinin yarısının birinci ciltte, diğer yarısının da ikinci ciltte olmamasının daha iyi olabileceğini belirterek Azerbaycan alfabesi ile ilgili şahsi görüşlerine de yer vermiş ve metin sonunda bu eserin önemine bir kez daha vurgu yapılmıştır.

Nergiz Melik, “Azerbaycan’dan Mektup: Azerbaycan’da Düğün Merasimi Üzerine”, Cilt 41, Sayı 444, Nisan 2000, s.246-249

Azerbaycan’da çok eskiden beri devam eden düğün merasiminin pek çok adımı ayrıntılarıyla anlatılmış, günümüzde de bu düğün merasiminin aynı şekilde devam ettiği belirtilmiştir.

Diğer

“Azerbaycan’ın Misyonu”, Cilt 33, Sayı 353, Eylül 1992, s.563-564

Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığının Türk tarihinde yeni bir çağın başlangıcı olduğunu belirten yazar, Türk dünyası içinde Azerbaycan nüfusunun Türkiye’den sonra ikinci büyük nüfus olduğunu, jeopolitik durumunun da sağladığı avantajlardan dolayı Azerbaycan’ın misyonun diğer Türk devletlerinden daha önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Azerbaycan’ın tamamen bağımsız ve demokratik bir devlet olması, diğer Türk cumhuriyetlerini de etkileyeceğine dikkat çekilmiştir.

Tuncer Gülensoy, “Nahçıvan’dan Geliyorum...”, Cilt 39, Sayı 422, Haziran 1998, s.321-329

Yazar, Azerbaycan’a bağlı özerk bir bölge olan Nahçıvan’a, Nahçıvan Türkçesi ve Grameri’ni araştırmak projesi için Mayıs 1997 yılında gitmiştir. Nahçıvan’ın da Anadolu kasabalarından farksız olduğunu belirten yazar yer yer de hâlâ Sovyet izlerinin açıkça görüldüğünü belirtmektedir. Bazı toprakların hâlâ kolhozda olması, resmi üniformaların hâlâ Sovyet dönemini anımsatması, binaların Sovyet mimarisinde olması yazarın dikkatini çeken durumlardır. Burada kaldığı süre boyunca gördüklerine ve dikkatini çeken durumlara değinen yazar, yazının sonunda Nahçıvan’ın kısaca tarihine de değinilmiştir.

Değerlendirme:

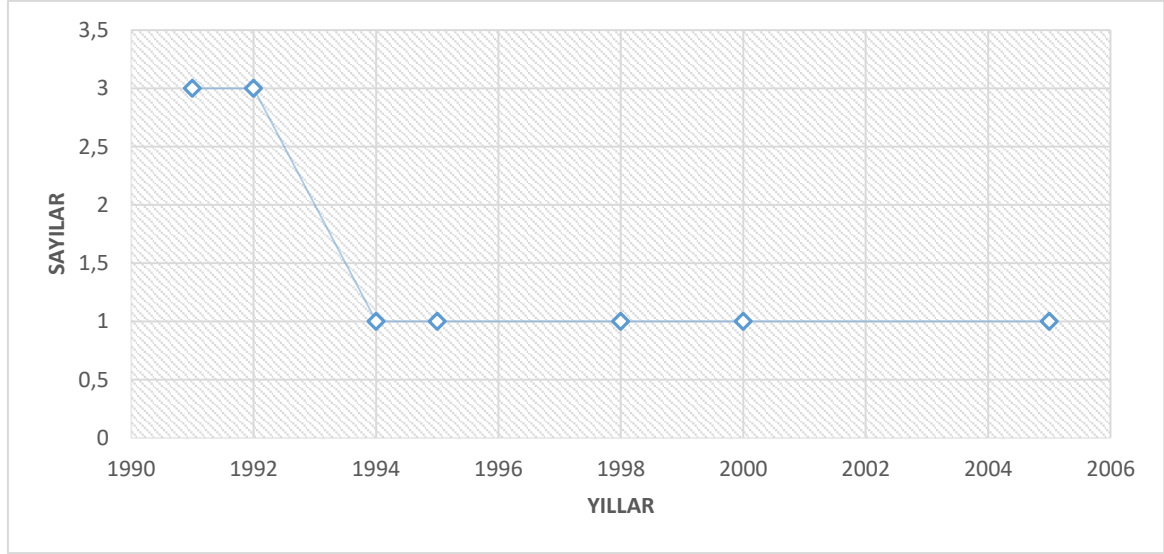
Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığı ile ilgili yazılar 7 farklı yılda yazılmış, sayıları toplamda 11'dir. 1991 ve 1992'de 3'er, 1994, 1995, 1998, 2000 ve 2005'te 1'er yazı yazılmıştır. En fazla yazı ise bağımsızlığın ilk dönemleri olan 1991 ve 1992 yıllarıdır. Bu 11 yazının içeriklerine bakıldığında ise alfabe konulu yazılar 5, kültür-edebiyat ile ilgili, Azerbaycan-Ermenistan sorunlarıyla ilgili ve diğer konulu yazılar ile ilgili 2'şer yazı bulunmaktadır.

Alfabe konulu yazıların daha çok bağımsızlığın ilk yıllarına ait olduğu görülür. Bunun sebebi ise Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanmış olan Türk cumhuriyetlerinin bütün alanda yeniden yapılanma sürecine girmesi ve bunun sonucunda Sovyet döneminde unutturulan değerlerin yeniden diriltilmesi ve ortak dil ve alfabe konularının gündeme gelmesidir.⁹¹ Ve gerçekten de ortak alfabe konusu ağırlıklı olarak işlenmiş olduğu görülür. Dergide verilen yazıların da Latin alfabesi istememenin yanlışlığı ve en uygun alfabenin neden Latin alfabesi olduğu üzerine bilgiler verilmiştir.

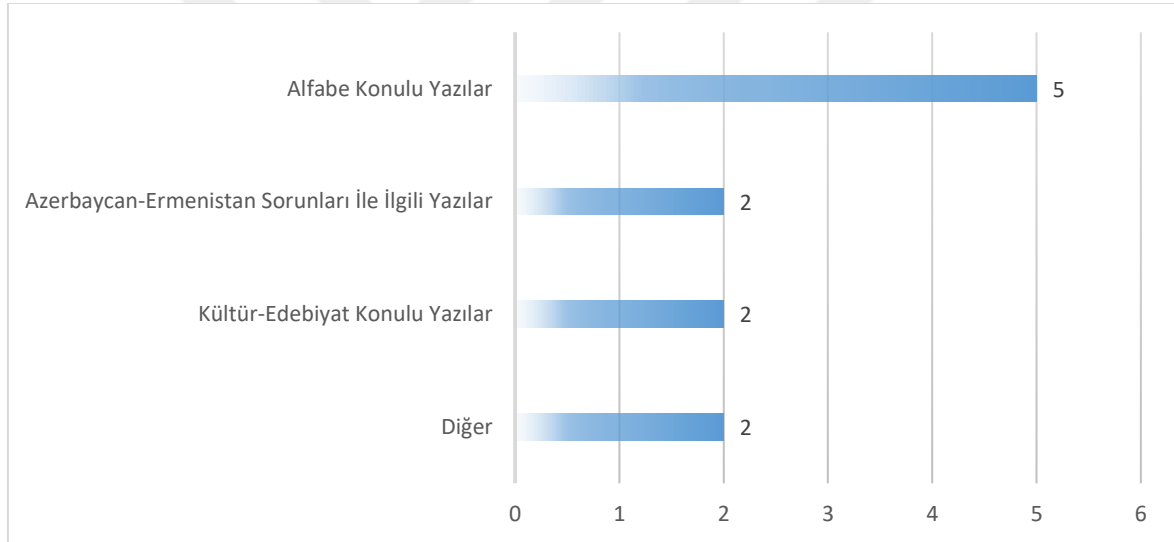
Ayrıca Azerbaycan ve Ermenistan arasında 1980'li yılların sonlarında başlamış ve bağımsızlığın ilk yıllarında da varlığını sürdüren bir Karabağ sorunu bulunmaktadır. Bu sorun Mayıs 1994'te iki taraf arasında ateşkes imzalanana kadar devam etmiştir.⁹² Dergide bu olayın etkisi bundan önceki yaşanan olaylar kadar kendini göstermese de Ermenistan ile ilgili yaşanan sorunlarla ilgili iki yazıda bilgiler bulunmaktadır. Fakat "haberler" kısmına bakıldığında Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan olaylara dair bilgi yoktur.

⁹¹ Abdieva, R. (2014). a.g.m., s.105

⁹² Caferov, N. Aslanlı, A. (2016). "Karabağ Sorununda Ateşkes ve Rusya". *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 53, s.251

Şekil 5.1. Bağımsız Azerbaycan ile ilgili yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 5.2. Bağımsız Azerbaycan ile ilgili yazıların içeriğini gösteren tablo

5.2. Kırgızistan

Çaştegin Turgunbayev, “Kırgızlarda Nevruz Bayramı”, Cilt 39, Sayı 419, Mart 1998, s.167-170

Yazıda bütün Türk topluluklarının ortak bayramı olan ve Kırgız Türkleri çerçevesinde anlatılan Nevruz Bayramı hakkında bilgi verilmektedir. Kırgızlarda çok eskiden beri kutlanan Nevruz bayramı Sovyet döneminde olan yasaklardan dolayı coşkuyla kutlanamamışsa bile özellikle bağımsızlıktan sonra Nevruz günü coşkuyla kutlanmaya başlanmış, hatta bugün Kırgızistan’da devlet tarafından resmî tatil ilan edilmiştir.

Kırgızlarda Nevruz’u kutlama gelenekleri hakkında bilgiler veren bu yazıda aynı zamanda bayramın Kırgız toplumuna manevi açıdan iyi geldiği de belirtilmiştir.

Tuncer Gülensoy, “Kırgızistan’a Özlem”, Cilt 43, Sayı 470, Haziran 2002, s.372

Kırgızistan’a duyulan özlemi barındıran şiirde Kırgız köy adları, öyküsü gibi Kırgızlara ait küçük ayrıntılar bulunmaktadır.

5.3. Özbekistan

Nizameddin Mahmudov, “Özbekistan’ın Devlet Dili”, Cilt 35, Sayı 372, Nisan 1994, s.233-239

Özbek dili, tarihi gelişiminde diğer dillerden etkilenmiş ve etkilemiş fakat Rus hâkimiyeti döneminde, özellikle Sovyet döneminde, Özbek dili Rus dilinin gölgesinde kalmış, kendi ülkesinde ikinci planda bir dil olarak varlığını sürdürmüştür. Sovyet Özbekistan’ında Rus dilinin gelişmesi ve öğrenilmesi için resmi kararlar alınırken Özbek Türkçesi için hiçbir karar alınmamıştır. Sovyetlerin dağılma sürecinde ise Özbek Türkçesinin devlet dili olması meselesi gündeme getirilerek 21 Ekim 1989’da devlet dili kabul edilmiş, bağımsızlıktan sonra ise tüm resmî kurumlarda Özbek dilinin kullanılması devlet memurlarına zorluklar yaratsa bile bu durumu kolaylaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca bağımsızlıktan sonra dildeki Rusça kelimeleri de Türkçeleştirmek için birtakım girişimler de mevcuttur.

Sami Balcı, “Özbek Latin Alfabesinin Problemleri”, Cilt 36, Sayı 389, Eylül 1995, s.552-555

Bağımsızlığına kavuşan her Türk cumhuriyeti gibi Özbekistan da alfabe sorunu yaşamıştır. Arap-Kiril-Latin alfabeleri seçenekleri sonucu Eylül 1993’te de Latin alfabesi kabul edilmiştir. Fakat yazar, kabul edilen alfabeye geçiş sürecinin 2000 yılına kadar uzatılması, harflerin sıralanışının düzensizliği, aynı sesler için iki değişik harf kullanılması, alfabede eksik olan sesli harflerin olması sebepleriyle alfabenin sorunlarını sıralayarak, alfabenin yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Sami Balcı, “Özbek Latin Alfabeti’nin Yeni Problemleri”, Cilt 37, Sayı 404, Aralık 1996, s.717-722

Yazar, 1995 yılında 389. sayıda Özbekistan’da kabul edilen Latin alfabesinin sorunlarına değinmişti. Bu yazıda ise kabulden sonra Özbek alfabesinde birtakım değişiklikler yapıldığını belirten yazar, bu değişiklikleri genel olarak olumsuz ve yetersiz bulmakta, iyi bulduğu yönlerine de değinmektedir. Yazar Türk dünyasında alfabe birliğinin sağlanabilmesi için alfabelerdeki farklılığı eleştirmekte, bu farklılıkların düzeltilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Sami Balcı, “Çağdaş Türk Lehçeleri Edebi Metinlerini Aktarma Esaslarıyla, Türkiye Türkçesi’ne ve Özbek Türkçesi’ne Karşılıklı Edebi Metin Aktarmaları Üzerine”, Cilt 38, Sayı 410, Haziran 1997, s.321-334

Günümüz Türk dünyasında kullanılan Türk dili, 21 yazı dili olarak Türk milletler tarafından kullanılmaktadır. Türk dilleri arasındaki farklar gerek siyasi sebeplerle gerekse diğer sebeplerle değişiklik göstermektedir. Türk devletleri arasındaki edebi eserlerden tam olarak yararlanmak için ise “aktarma” işleminin yapılması gerekir. Yazar bu noktada Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilk kazandığı dönemlerde aktarma işlerine çok duygusal bakılarak ilmî kaidelere göre yapılmadığını, aktarma işlemi esnasında dikkat edilecek pek çok husus olduğunu belirtmektedir. Sonrasında ise Özbek ve Türkiye Türkçesi arasında yapılmış olunan aktarmalar belli başlıklar altında verilmiştir.

Sami Balcı, “Özbekistan Milli Ansiklopedisi”, Cilt 40, Sayı 434, Haziran 1999, s.336-344

Sovyet döneminde Sovyetler Birliği’ni oluşturan her cumhuriyete ait millî ansiklopediler bulunmaktaydı. Fakat bağımsızlıktan sonra Özbekistan 1997’de millî tarihlerini, kültürlerini daha ayrıntılı, ilmî bir şekilde yeniden ele alma kararı almış ve bunun için çalışmalara başlamıştır. Bu ansiklopedinin hazırlanması uzun süreceği için bu boşluğu doldurmak amacıyla Özbekistan Cumhuriyeti Ansiklopedisi hazırlanmış, bu ise 1991-1996 yılları arasında cumhuriyetlerinde olan gelişmeler anlatılmıştır. Bu ansiklopediler Türk tarihi bilgisi öğrenme açısından önemli kaynaklar olacaklardır.

5.4. Kazakistan

Forrest S. Ciesol, (Çev. Mutlu Binark), “Kazakistan Sineması ve Kazakistan “Yeni Dalgası”, Cilt 33, Sayı 348, Nisan 1992, s.225-231

“Yeni dalga” Fransız sinemasında çıkmış yenilikçi bir akımdır. Yazıda yeni çıkacak olan “yeni dalganın” bu sefer Kazakistan’dan çıkacağı belirtilmiştir. Bu düşüncenin sebebi ise Kazak sinema öğrencisinin düşük bütçeyle yapmış olduğu filmin Sovyetler Birliği’nde gişe rekoru kırması olmuştur. Ayrıca bu başarıyı sağlayan kişilerin çok da genç olması, gençlerin yeni dalga özelliklerini taşıdıklarının göstergesi olduğu belirtilmiştir. Bu gençlerin eserleri olan diğer çalışmalarına da yer verilmiştir.

Hâkim Omar, “Kazakistan’da Linguistik Dekolonizasyonunun Aktüel Sorunları ve Dili Canlandırma Yolları”, Cilt 33, Sayı 350, Haziran 1992, s.366-368

Bağımsızlıktan sonra karşılaşılan dil sorunsalıyla ilgili yazılmış bir yazı olduğu dikkat çeker. Yazıda, Kazakistan’ın bağımsızlıktan sonra dilini sadeleştirme ve zenginleştirmeye çalışması gerektiği ve bununla ilgili dikkate değer çalışmaların yapıldığı anlatılarak kendisi de bu amaçla yapılabilecekleri sıralamıştır.

Abdualı Qaydari, “Gelişmiş Ülkeye Gelişmiş Alfabe Gerek”, Cilt 37, Sayı 395, Mart 1996, s.137-147

Yazı, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev’e yazılmış bir mektuptur. Nazarbayev’in çok iyi ilerlediği belirtilerek dil konusunda da gereğinin yapılması gerektiğini, ortak dil oluşturulmaya çalışılan bu dönemde dil tercih meselesinde en doğru kararın Latin alfabesinden yana kullanılarak olacağını belirtmektedir. Kazakistan hariç bağımsız olan diğer Türk cumhuriyetlerinde hatta bağımsız olmamış diğer Türk gruplarında bile bu konunun ele alındığı, hatta ve hatta bazı Türk cumhuriyetlerinin bu kararı uygulamaya başladığını ifade ederek Kazakistan’da bu konunun ele dahi alınmamış olmasını üzüntüyle belirtmektedir. Yazar bu metinde bir dil uzmanı olarak önce Latin alfabesine geçme ile ilgili akla gelen ilk soruları cevaplayıp ardından önerilerde bulunmaktadır.

5.5. Türkmenistan

Karacan Babayev (Çev. Mehmet Kara), “Devlet Dili Olan Türkmenceyi Nasıl Öğrenmeliyiz?”, Cilt 33, Sayı 356, Aralık 1992, s.753-757

Yazıda “durgunluk diye anlatılan Sovyet yıllarında Türk cumhuriyetlerinde kendi dilleri yerine Rusça’nın ön planda olması kendi dillerinin öğrenilmesini ve gerekliliğinin azaldığı belirtilerek sonraki süreçte bununla başa çıkılmaya çalışılsa da istenilen sonucun alınamadığı anlatılmaktadır. Metne göre Türkmence dilini öğretmek için açılan kurslarda hocaların yetersizliği, kitap eksikliği, kişilerin hevesli olmaması gibi sebepler açılan kursların istenilen sonucu sağlayamamaktadır. Buna çözüm olarak Türkmencenin anaokullarından itibaren üniversite sonuna kadar okullarda öğretmek olduğu görülmüştür.

İsa Özkan, “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar”, Cilt 34, Sayı 368, Aralık 1993, s.730-740

Türkmenistan’da halk arasında 360 evliya makamının bulunduğu inancı mevcuttur. Bu makama sahip kişilerin ise genel olarak ya din ve tarikat lideri ya da dinî ve tarihî şahsiyetlere sahip kişiler olduğu dikkat çeker. Yazıda “Şıh Alav”, “Parav Bibi”, “Baba Kanber”, “Ak İşan” gibi evliyaların varlığından ve halkın onlardan olan beklentilerinden ve adak ritüellerinden bahsedilmiştir. Mesela Parav Bibi, kadın ermişlerden biridir. Rivayete göre Parav Bibi karpuz kesmeye hazırlanırken düşmanlar tarafından basılmış, onun da ilenmesi ile karpuz taşa dönmüştür. Parav Bibi’yi ziyaret edenler genellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlardır.

Feyzullah Rahmankulov, “Türkmen Şiirinden Örnekler”, Cilt 42, Sayı 457, Kasım 2001, s.697-704

Türkmen edebiyatının ortaya çıkışından ve tarihî süreçteki gelişiminden ve onu etkileyen unsurlardan kısaca bahseden yazar, bağımsızlık döneminden itibaren Türkiye ve Türkmen ilişkilerinin arttığını, her iki tarafın da birbirini tanımak için girişimlerinin olduğunu belirterek, bu bağlamda Novruz Gurbanmurad’ın şiirlerinden örnekler sunulduğu görülmektedir.

Değerlendirme

Bağımsız diğer Türk cumhuriyetleri olan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile ilgili toplamda 13 yazı vardır. Bunlar arasından en fazla yazıya sahip olan Türk devletinin ise Özbekistan olduğu, en az yazıya sahip olanın ise Kırgızistan olduğu görülür. Makalelerin konu ağırlığına bakıldığında daha çok bağımsızlıktan sonra Türk cumhuriyetlerinin ortak konusu olan dil-alfabe ile ilgili konular olması dikkat çeker. Kırgızistan hakkında bu konular ile ilgili yazı bulunmamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen devletlerden, bağımsızlık sonrası Latin alfabesine geçen devletler sadece Özbekistan ve Türkmenistan olmuş, Kazakistan⁹³ ve Kırgızistan'da ise bu değişiklik yaşanmamıştır. Latin alfabesini Azerbaycan'dan sonra 1993'te Türkmenistan, sonra da aynı tarihte Özbekistan kabul etmiştir.⁹⁴ Bu durumun etkisi de rahatlıkla dergide görülmektedir. Özbekistan ile ilgili yazılara bakıldığında çoğunluğu Sami Balcı'nın kaleminden çıkmış olan yazılardır. Bu yazılar genel olarak alfabe-dil ve millî konulardaki çalışmalar ve sorunlarla ilgilidir. Türkmenistan hakkında yazılan 3 yazıdan sadece 1 tanesinin bu konularla ilgili olduğu görülür. İlgili olan yazıda ise Rusçanın etkisinden sıyrılmak gerekliliği alt konuyken, Türkmencenin nasıl öğrenileceği, en iyi öğrenme şeklinin hangisi olduğu anlatılmaktadır.

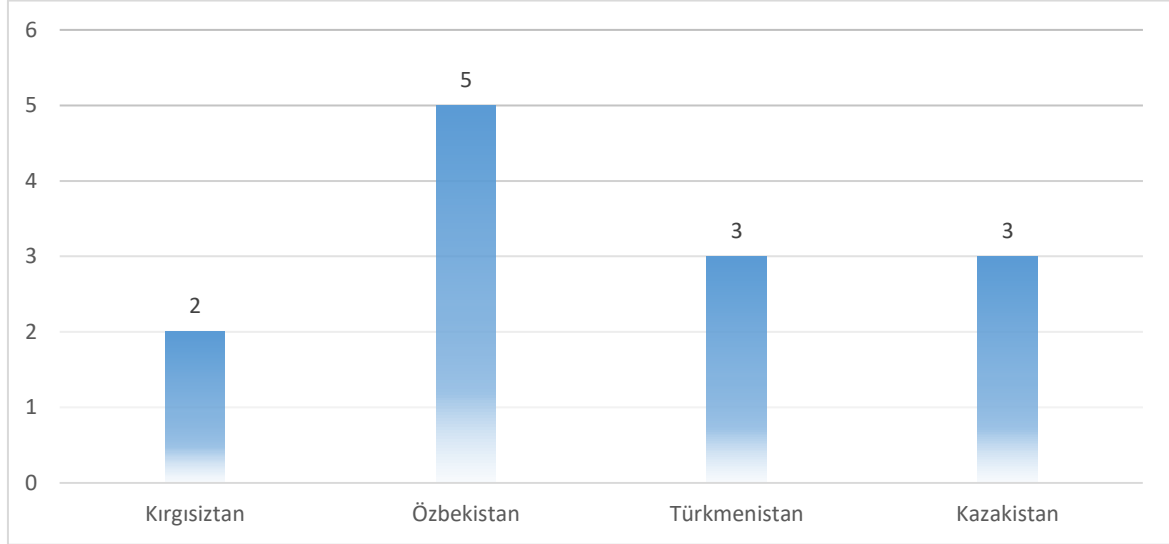
Alfabe konularının en yoğun şekilde tartışıldığı dönemde Kırgızistan hakkında yayımlanmış yazılara bakıldığında bu yazılar alfabe ve dil konularıyla ilgisiz olmakla birlikte 1998 ve 2002 tarihli olan sadece 2 yazı bulunur. Kırgızistan'da alfabe değişikliğinin olmaması⁹⁵ bölgeye olan ilginin azalmasına sebep olmuş olduğu kısmen de olsa söylenebilir. Fakat Latin alfabesini kabul etmeyen diğer devlet olan Kazakistan ile ilgili yazı sayısının ise 4 olduğu, bu yazıdan ikisinin ise dil-alfabe konularıyla ilgili olduğu da dikkat çeker. Bu yazılarda ise alfabe değişikliğinin gerekliliğine ve dil sorunlarına vurgu yapılmıştır.

⁹³ Son yıllarda ise Latin alfabesine geçiş konusunda Kazakistan'da da gelişmeler olmuştur. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Nisan 2017'de vermiş olduğu yönerge ile alfabe değişikliğine gidilmesi için Latin alfabesine geçme sürecini başlatmıştır. Yönerge doğrultusunda bu sürecin 2025 yılında tamamlanması planlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdieva, R. (2017). a.g.m., s.111.

⁹⁴ Abdieva, R. (2017), a.g.m., s.114-115

⁹⁵ Abdieva, R. (2017). a.g.m., s.113

Yani 13 yazıdan 8'i alfabe-dil konularıyla, 5'i ise diğer konularla ilgilidir. Bağımsızlık sonrası dönemin ilk yıllarında daha çok ele alınan konu alfabe-dil konusu olduğu ve bu konunun dergi için önemli bir gelişme olduğu açık bir şekilde görülür.

Şekil 5.3. Bağımsız diğer Türk Cumhuriyetleri

5.6. Diğer Türk Bölgeleri

Bu bölüme dâhil olan ve farklı Türk bölgesinde bulunan Türk gruplarının sayısı toplamda 11'dir. Bunlar: Özbek Türkleri (Tacikistan), Kırım, Tataristan, Başkurdistan, Sibirya Türkleri, Çuvaşistan, Çeçenistan, Dağıstan, Nogay, Gagauz ve Ahıska Türkleridir. Bu bölümde bulunan Türk bölgelerinin yazı sayıları az olduğundan bahsi geçen Türk bölgeleri ayrı ayrı değerlendirilmemiş, tek bir tabloda ele alınmıştır. Diğer Türk bölgeleri ile ilgili olan 20 yazı aşağıda sıralanmıştır:

5.6.1. Özbek Türkleri (Tacikistan)

Yaşar Kalafat, "Tacikistan'da Türk Halk Kültürü", Cilt 44, Sayı 480, Nisan 2003, s.179-192

Yazar, 2002 yılında sempozyum dolayısıyla Tacikistan'da bulunduğu sırada Türk halk kültürünü inceleme, gözlemleme şansına kavuşmuştur. Tacikistan'da Tacik soylu halkların dışında Türk soylu milletlerin de yaşadığı, bu Türklerin diğer Türkler ile benzer ve farklılıkları çok net bir şekilde örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca Tacikistan'daki halk inançlarının da Türk dünyasından farklı olmadığını belirtmiştir. Yazar Tacikistan'daki

Özbek, Özbekistan'daki Tacik nüfusuna değinerek bu birlikteliği kültürel mirasın sağladığına, yine bu kültürel miraslar sonucu Tacik ve Türklerin farklı milletler olmasına rağmen dillerinde ortak kelimelerin bulunduğuna değinmiştir.

5.6.2. Kırım Türkleri

S. Hayri Bolay, “Kırım İntibaları”, Cilt 40, Sayı 439, Kasım 1999, s.649-658

Kutlu Doğum Haftası sebebiyle İlber Ortaylı ile Kırım'a giden kişi olan yazar, buradaki izlenimlerini anlatmaktadır. Toprak mülkiyetinin hala olmayıp kolhoz sisteminin kalkmadığı, üzüm ve şarabıyla meşhur olan Kırım'da iş bilmeyen Ruslar sebebiyle üzüm bağlarının harap edilmiş olduğunu, işsizlik probleminin varlığını ve gençlerin Kırım Türkçesi'ni bilmediğini üzüntüyle belirtmektedir. Ayrıca Türkiye'deki haberlerin ilgiyle takip edildiğini belirten yazar görüp gezdikleri yerler hakkında da bilgiler vermektedir.

İsmail Türkoğlu, “Kırım Tatarlarının Vatana Geri Dönüş Sürecinde (1987-1994) Türk ve Bazı Batı Basını (1)”, Cilt 37, Sayı 395, Mart 1996, s.182-188

Kırım Tatarlarına ilginin başlaması olarak gösterilebilecek tarihi 1980'li yıllar, tam tarih olarak ise 1987 olarak gösteren yazar, bu tarihte Kırım Türklerinin Kızıl Meydan'da yapmış oldukları gösterinin etkisini belirtmiştir. Bu gösterinin sadece Türkiye'de değil dünya basınında da yankı uyandırdığını fakat gösterinin bitmesiyle bölgeye ilginin azaldığını belirtmiştir. 1980'li yılların sonunda Kırım Türklerine ilginin artma sebepleri olarak yine Sovyetlerdeki yönetimin rahatlaması ile birlikte Türkiye'den Kırım'a giden yolların açılması ve bölgeye seyahatlerin artması, 1994'te ise Rusya ve Ukrayna anlaşmazlığının yanında aynı dönemde Demirel'in Ukrayna ve Cemiloğlu ziyareti gerek Batı'da gerek Türkiye'de Kırım Tatarlarına olan ilginin artmasına sebep olmuştur.

Sultan Mahmut Kaşgarlı, “I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu ve Kırım Seyahati”, Cilt 45, Sayı 497-498, Eylül-Ekim 2004, s.742-749

Kırım'da gerçekleştirmiş olan I. Türkoloji Sempozyumu için yazar Kırım'da bulunmuştur. Beş gün süren sempozyumda Türk dünyasından çeşitli isimler katılmış ve Türk dünyasının çeşitli konu ve sorunlarına değinilmiştir. Yazar, bildiriler çeşitli Türk lehçelerinden okunmasına

rağmen hiçbir şekilde tercüman kullanılmamasına dikkat çekmiştir. Beş gün süren sempozyum sonrasında da iki günlük gezi programı vasıtasıyla İsmail Gaspıralı'nın ve Kırım hanlarından bazılarının mezarı ziyaret edilmiş, birkaç şehir daha gezilmiştir. Yazar, bu seyahat sonunda Kırım'ın güzelliği ve stratejik önemini görünce buranın neden Türklerin elinden alınmak istendiğini daha iyi anladığını belirtmiş ve yazının devamında Kırım'ın Rus hâkimiyetine geçişi ve şimdiki döneme kadar yaşananları kısaca anlatmıştır. Günümüzde Kırım Türklerinin vatana dönüş mücadelesinde dönme izni alanların kendi topraklarında yerleşme ve ev yapamaya bile izin alamadığına ise, orada yaşanan bir olayda bizzat şahit olmuştur.

5.6.3. Tataristan

Nadir Devlet, "Tataristan Ayaz İshakiye Yeniden Kavuştu (10.2.1878-22.7.1954)", Cilt 37, Sayı 394, Şubat 1996, s.105-110

Yazar, İshaki'nin her zaman anarşist mi, sosyalist mi, Türkçü mü Tatarcı mı olduğunun hep tartışıldığını, o yüzden onu tanıtırken yazarın çok dikkatli olması gerektiğinin farkında olarak bu satırları ele almış olduğu görülür. Yazar onun ne olduğu hakkındaki birkaç varsayımlara yer vererek asıl cevabı vasiyetindeki mektuptan bir kesite yer verip bunu cevaplamaya çalışır. İshaki, vasiyetinde kendini Türk olarak görmekte ve ömrü boyunca Türk-Tatar halkı için çalıştığını, kabilecilikten yana olmadığını ve her zaman birlik olmak gerektiğini savunduğunu belirtir. İshaki'yi en iyi şekilde kendi cümleleriyle açıklayan yazar, sonrasında onun faaliyetlerinden ve verimli geçen yazarlık hayatından ve devamında ise İshaki'nin 1925'ten sonra Sovyet idaresi tarafından eserlerinin yasaklandığını ve belirtir. Tataristan'ın Ayaz İshaki'ye kavuşması olarak nitelendirdiği olay ise onun ülkesinde yeniden anılmaya ve onunla ilgili eserlerin yeniden yayınlanmaya başlamasıdır. Fakat son zamanlarda bu konuda Sovyet etkisinin yine kendini göstermeye başladığı da belirtilmektedir.

5.6.4. Başkurdistan

Mustafa Öner, “İdil-Ural’dan Bir Şair: Nacar Necmi”, Cilt 37, Sayı 395, Mart 1996, s.171-174

Tatar Başkurt Türklerinden olan Nacar Necmi Başkurdistan’ın bir köyünde dünyaya gelmiştir. Pek çok şiir kitabı olan şairin Türk dünyasında olan son gelişmelerle ilgili yazmış olduğu şiirlerine yazıda yer verilmiştir.

Zinnur Uraksın, “Prof. Dr. Ahmet Zeki Velidi Togan Faaliyetlerinin Çağdaş Başkurt Edebiyatına Yansımaları”, Cilt 46, Sayı 519-520, Kasım-Aralık 2006, s.250-252

Yazar, Zeki Velidi Togan’ın her zaman halkının anılarında millî bir harekât önderi ve bilim adamı olarak hatırlandığını, bir zamanlar yapılan çalışmalarda onun adının geçmesinin çok sıkıntı yaratan bir süreç olduğunu belirtmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen Sovyetlerde olan değişimlerden dolayı ise 1990 ‘da onun doğum yıldönümünün kutlandığı, artık Zeki Velidi Togan ile ilgili ilmi faaliyetlerde serbestliğin kazanılarak ondan özgürce bahsedilebildiği, eserlerinin Başkurt ‘çaya çevrilebildiği belirtilmektedir.

5.6.5. Sibirya Türkleri

Y. İ. Vasiliev, “Dolgan ve Tofa Türkleri”, Cilt 35, Sayı 371, Mart 1994, s.178-179

Sibirya’da yaşayan Türk halklarından olan Tofa ve Dolgan Türkleri, yaşayış ve dil olarak bu bölgede yaşayan Saha Türklerine benzemektedir. Dolgan Türklerinin kullandığı dilin Saha Türklerinin diline benzeyişi bazı araştırmacılar tarafından Dolgan Türklerinin kullandığı dilin Saha Türklerinin bir ağzı olarak adlandırılmasına da sebebiyet vermiştir. Bunların yanında ayrıca dillerindeki eski Türk diline ait kelimelerin varlığı da dikkat çeker. Dolgan ve Tofa Türklerinin nüfusları ise çok azdır. Yine her iki grup da ren geyikçiliği ve avcılık ile geçinmektedirler. İleriki dönemlerde bu halkların da içinde bulunduğu, onların halk edebiyatı ürünleri hakkında bilgi verecek büyük bir çalışma da yapılmaktadır.

Ekrem Arıkoğlu, “Tuva’da Şamanizmin Dünü Bugünü”, Cilt 36, Sayı 385, Mayıs 1995, s.287-292

Yazarın Tuva Şamanlar Derneği başkanı Kenin Lopsan Monguş ile yaptığı konuşma üzerine oluşturulmuş bir soru-cevap metnidir. Bu metinde, yazarın soruları üzerine dernek başkanı kendi tanıtarak neler yaptığından, yazmış olduğu kitabından, 1993 yılında kurmuş oldukları derneğin amacından bahsedilerek yazarın merakı üzerine Tuva’da yaşanan iki din olan Şamanizm ve Budizm, Şamanizm ve diğer dinler, Şamanların tedavi yöntemleri, Şamanizm ve ölüm gibi konularda da sorulan sorular cevaplanmıştır.

Tamara Budegeçi, “Tuva Şamanlarının Dünya Görüşü Hakkında”, Cilt 36, Sayı 390, Ekim 1995, s.636-638

Tuva şamanlarının dünya görüşlerinin tabiatla ilişkili olduğunu belirten yazar, bunu en iyi ifade edebilecek cümleyi kullanır: “Dönen dünyayla Tuva insanının hayatı kaderi birdir.” Onlar için ağaçkakanın tak tak sesleri baharın gelişiye, çekirge ötmesi ekin zamanıdır. Dünya düşüncelerine göre insan ve tabiat benzer olduğu için tabiat unsurlarında da insan özellikleri verip, onlara iyi davranırlarsa iyi, kötü davranırlarsa kötü sonuçlar alacaklarını düşünürler. Tuva şamanları ise insan bedeni ve ruhu, ruh ile evren arasında bağlantıyı kurar ve böylece insanın tabiatla uyum içinde olmasını sağlar.

5.6.6. Çuvaşistan

Mustafa Öner, “Bugünkü Tatar Şiiri İçin Bir Örnek: Rikail Zeydulla”, Cilt 35, Sayı 374, Haziran 1994, s.347-354

Çuvaşistan’da doğmuş Tataristan’da okumuş ve orada çalışan Rikail Zeydulla şairdir ve onun 1993’te çıkarmış olduğu son şiir kitabı ile, Urıs Kışın Ozatı, burada anılmaktadır. Yazar, Rikail Zeydulla’nın son şiir kitabındaki “Kültigin Taşı adlı şiire dikkat çekerek Türk cumhuriyetlerindeki son dönem şair ve yazarlarının kimlik arayışlarında olduklarını ve tarihleri ile barıştıklarını belirtmektedir.

5.6.7. Çeçenistan

Serif Baştav, “Problem Adam Ruslan Hasbolat ve Çeçenler”, Cilt 37, Sayı 403, Kasım 1996, s.658-664

Şu an Rusya Cumhuriyeti İlimler akademisi profesörü olan Ruslan Hasbolat Çeçen Türklerindendir ve Müslümandır. Türkiye’de bulunduğu 1994 yılında bir üniversite yaptığı konuşmasında Rusların haksız olarak Çeçenlerin ülkesine saldırdığını ve Çeçenlerin tarih sahnesinden silinmeye çalışıldığını belirterek bu sorunun çözümü ile ilgili fikirler sunmuştur. Bahsi geçen bu metin verilmeden önce Çeçenlerin tarihi hakkında kısa bir bilgilendirme yapılarak ardından metin aynen verilmiştir. Bu konuşmada da Çeçenlerin Rus askerleriyle neden çatışmaya girdiği, savaşı durdurmak için ne yapılması gerektiği ve kimlerin görüşmeye katılması gerektiği, savaş bittikten sonra düzenin nasıl kurulacağı gibi sorulara cevap verilmiştir.

5.6.8. Dağıstan

R. Şükrüova, Bir Kumuk Türk’ünün Dileği”, Cilt 34, Sayı 358, Şubat 1993, s.115-120

Şair Genceli Nizami’yi anmak üzere 1992 yılı sonu Azerbaycan’a gidilmiş, burada Bedrüddin Mehmedov’un bir isteği üzerine onun sevdiği dostu İ. K. Mandoki ile yapılmış Rusça bir röportajın Kumukça’ya çevrilerek yayınlanmasını istemesi üzerine bu dilek yerine getirilerek, burada da Türkçesine yer verilmiştir. Bu röportajda ise İ. K. Mandoki’nin Macaristan ve Dağıstan halkları arasındaki ilişkisi, Kıpçakların Macaristan’a nasıl geldiği, bildiği Türk lehçeleri, çocuklarının Türkçe bilip bilmediği, Dağıstan’da bulunduğu zaman hissettikleri gibi konular hakkında sorular yöneltilmiştir.

Çetin Pekacar, “Kavimler Kapısı Dağıstan’dan İzlenimler”, Cilt 40, Sayı 432, Nisan 1999, s.210-217

Yazar, yürütülen bir proje kapsamında Kumuk Türkçesinin grameri ve sözlüğü hakkında incelemeler yapmak amacıyla 1998’de Dağıstan’a yaptığı yolculuk sırasında ve sonrasında gördüklerini anlatmaktadır. Kısaca Dağıstan ve Dağıstanlılar ve onların sosyal hayatları, yazarın gezmiş olduğu şehirler, Dağıstan’daki eğitim durumu, basın yayın faaliyetleri, dinî

hayatları ve ekonomileri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca yazar, burada Türkiye’ye bakışı da inceleyerek bu konu hakkında da bilgi vermiştir.

5.6.9. Nogay Türkleri

Dilek Ergöner, “Kafkaslarda Otuz Gün”, Cilt 39, Sayı 417, Ocak 1998, s.52-56

Yazar yapmış olduğu gezide adeta korkarak gittiği ve hakkında çok az şey bildiği Nogay Türkleri arasına gidiyor fakat onların da aslında bizzat Türk olduklarını, yaşadıkları pek çok şeylere rağmen eski kültürlerini devam ettirdiklerini, bölgenin coğrafyasını gördüğünde buradaki savaşların nedenini daha iyi anladığını belirtiyor. Yazar bu seyahatten çok memnun kalmıştır.

5.6.10. Gagauz Türkleri

Ertuğrul Yaman, “Gök Oğuzların Büyük Şairi Stepan (İstemi Han) Kuroğlu ve İki Yeni Şiiri”, Cilt 33, Sayı 345, Ocak 1992, s.53-58

Gagauz Türklerinin önemli bir şairi olan Stepan hakkında kısaca bilgi verildikten sonra yeni yayımlanmış iki şiirine (Canali ve Sağ Salımlık), Türkçe karşılıklarıyla beraber yer verilmiştir. Yazar, her iki şiirin büyük duygular barındırdığını, fakat Canali şiirinin Haydar Baba’ya Selam şiiriyle çok büyük benzerlikler gösterdiğini, her ikisinde de özlem duygusuna oldukça yer verildiğini belirtmiştir. Yazar, şair hakkında güzel temenniler ile yazıyı sonlandırmıştır.

T. K., “Tudorka Arnaut”, Cilt 36, Sayı 382, Şubat 1995, s.98-102

Ukrayna Cumhuriyeti’nde yaşayan fakat aslında Gagauz Türklerinden olan Tudorka Arnaut’un eğitim için Bakü ve Türkiye’ye geldiğinden bahsedilen yazıda, onun halen Türkiye’de eğitim aldığından ve şiir kitabının varlığından bahsedilmiştir. Şiirinden örnekler de yazıda verilmiştir

Ş.H. Akalın, “Gagavuz Türklerinin Yeni Bir Gazetesi: Gagauz Sesi”, C 36, Sayı 385, Mayıs 1995, s.300-303

Gagauz Türkleri günümüzde, ilan ettikleri Gagauzya Cumhuriyeti’nde Moldova Cumhuriyeti’ne bağlı olarak yaşamaktadırlar. 1994’te Gagauz aydın ve şehir yöneticileri “Gagauz Sesi” adlı dergi çıkarmaya başlamışlardır. Haftalık olarak ve Kiril alfabesiyle çıkarılmaya başlanan dergi ilerleyen süreçte Latin alfabesi ile çıkarılmaya çalışılacaktır. Dergide önemli şair ve yazarların şiirlerine ve yazılarına, haftalık haberlere yer verilmektedir.

Vedat Kartalcık “Stepan Stepanoviç Kuroğlu”, Cilt 44, Sayı 479, Mart 2003, s.65-75

Ukrayna’da doğmuş olan Stepan Stepanoviç, Gagauzlar hakkında araştırmalar yapmış olan biridir. Bilimsel pek çok araştırmalarının yanında şiirleri de bulunan yazar, eserlerinde Gagauzların kültürü, tarihi, gelenek ve göreneklerini başarıyla yansıtmıştır. Yazıda şiirlerine de yer verilmiştir.

5.6.11. Ahıska Türkleri

H. Emel Aşa, “Kazakistan’daki Ahıska Türkleri Büyük Şair Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu’nu Andı”, Cilt 42, Sayı 455, Mart 2001, s.142-148

Unesco 1995 yılını Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu’nu tanıtıcı faaliyetlerin yapılacağı yıl olarak ayırmıştır. Bu sebeple pek çok yer Kunanba yoğlu’nu anma faaliyetleri gerçekleşmiştir. Bunlardan biri de Kazakistan’daki Türk büyükelçiliği desteği ile Ahıska Türklerinin düzenledikleri anma toplantısı olmuştur. Bu toplantıda Abay’ın kişiliği, edebi yönü, şiirleri ve eserlerindeki düşünceler ile ilgili konuşmalar yapılmıştır. Yazar, konuşma yapanlardan biridir ve yaptığı konuşma metnini burada da vermiştir.

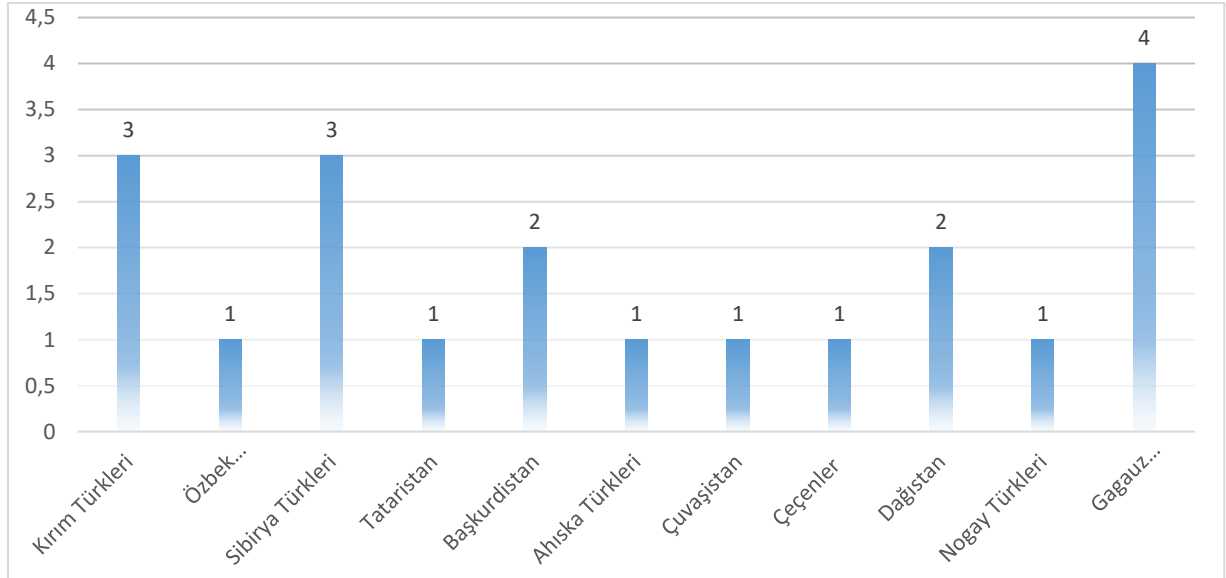
Değerlendirme

Bağımsızlık dönemi diğer Türk bölgeleri ile ilgili yazı sayısı 20’dir. En fazla yazı ise Gagauz, Sibiry ve Kırım Türklerine aittir. Yazıların içeriklerine göz atıldığında ise daha çok yukarıdaki bölgelerle ilgili herhangi bir konu, bölge veya kişi tanıtımlarının yapıldığı

aynı zamanda da seyahat yazılarının ağırlıkta olduğu dikkat çeker. Seyahat yazılarının artma sebebinin özellikle Türkistan coğrafyasında bulunan demir perde gerisinde olmayışlarından dolayı bu Türklere giden yolların açık olmasıdır. Bu durumu yazısında belirten isimlerden biri olan Hasan Ülker'in 1997 yılında 413. sayıdaki yazısında son yıllarda Türk dünyasının kapılarının açıldığını ve tanınmayan pek çok Türk boylarının da artık kendini gösterdiğini belirtir.⁹⁶ Ve gerçekten de bu durumun yansıması dergide de görülmekte, Sovyet dönemi diğer Türklerin sayısı ile bağımsızlık dönemi diğer Türklerin sayısı karşılaştırıldığında bağımsızlık dönemi diğer Türk gruplarının sayısı 11 iken, Sovyet dönemi diğer Türk gruplarının sayısının 6 olduğu dikkat çeker. Bağımsızlık dönemi diğer Türk gruplarında, Sovyet dönemi diğer Türk gruplarına ek olarak Tacikistan'daki Özbek Türklerine, Başkurlara, Çeçenlere, Nogay ve Ahıska Türklerine de yer verilmiştir. Nogay Türklerine ve Tacikistan'daki Özbek Türklerine yer verilme sebebinin buraya seyahat edilmiş olması, Başkurdistan'a yer verilme sebebinin ise bağımsızlık sonrası Başkurdistan edebi sahasında olan gelişmelerin etkili olduğu görülür. Çeçenistan'ın ise durumu diğerlerinden biraz daha farklı olduğu dikkat çeker. 1996'da verilen bu yazının tarihine bakıldığında Rus-Çeçen arasındaki gerilimin⁹⁷ yüksek olduğu bir dönemdir. Yani Bağımsızlık dönemi diğer Türk gruplarına olan ilginin aslında Çeçenistan hariç bağımsızlık sonrası yaşanan gelişmeler ve bu bölgelerin artık demir perde gerisinde olmayışları en büyük etkendir.

⁹⁶ Ülker, H. (1997). "Nogay Atasözlerinden Örnekler". *Türk Kültürü*, 38(413), s.531

⁹⁷ Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz: Sönmez, İ, Aygen, M. (2019). "Çeçen Halkının Kendi Kaderini Belirleme Hakkı", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), s.665-675

Şekil 5.4. Bağımsızlık sonrası diğer Türk bölgeleri

5.7. Bağımsızlık Dönemi Genel Konulu Yazılar

Bağımsızlık dönemi genel konulu yazıların sayısı 18'dir. Bu yazılar Türk dünyasının sorunları, bağımsızlık sonrası olan gelişmeler, bağımsızlık sevinci ve diğer yazılar şeklinde konulara ayrılmak suretiyle değerlendirilmiştir.

Bağımsızlık Sevinci ile İlgili

Polat Kaya, "Türk'ün Toyu", Cilt 33, Sayı 349, Mayıs 1992, s.295-300

Bu şiirde Sovyet Türklerinin bağımsızlığının yazarda büyük bir coşku yarattığı dikkat çeker. Türklerin artık bağımsız olmasından duyduğu sevinç her satırda görülür. Yazar, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığına da değinir fakat aralarına sonradan geleceğine vurgu yapar. Ayrıca bunlardan ders alınması ve aradaki bağların sıkı tutulması gerektiği belirtilir.

Cengiz Aytmatov, "Turan Ülkesi'nin Rönesansı Tomurcuk Açıyor", Cilt 33, Sayı 352, Ağustos 1992, s.486-489

Bu metin, İlesam'ın üstün hizmet edebiyat ödülünü Cengiz Aytmatov'a vermeye layık görmesi üzerine tören sırasında Aytmatov'un yaptığı konuşmadır. Aytmatov, ödül için teşekkür ettikten sonra edebiyatla ilgili bazı meseleler hakkında kısa bir konuşma yapmış,

konuşmanın sonunda da Türk medeniyetinin gelişip ilerleyeceğini belirtip, bağımsızlığa vurgu yaparak “Turan ülkesinin Rönesans’ı tomurcuk açıyor” ifadesini kullanmıştır.

Coşkun Ertepinar, “Türk Dünyası Elele”, Cilt 33, Sayı 356, Aralık 1992, s.740-741

Sovyet hâkimiyetindeki Türk cumhuriyetlerinin bağımsız olmasıyla ilişkili bir mutluluk yaşanmaktadır. Dağın dağa kavuşmayacağı, fakat insanın insana gerçekten kavuşacağı ve kavuştuğu, bundan sonra özlemin dineceği belirtilmiştir.

Bağımsızlık Sonrası Olan Gelişmelerle İlgili

A. B. Ercilasun, “Türk Dünyasında Kültür İlişkilerinde Dil”, Cilt 34, Sayı 365, Eylül 1993, s.513-517

Sovyet Türk cumhuriyetlerinin bağımsız olmasından sonra siyasi, kültürel, iktisadi gibi pek çok alanda ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler aynı zamanda dil, eğitim ve kültür açısından gelişmeye başlamış, hem Türk dünyasında Türkçe eğitim veren okullar açılmış, hem de Türkiye’de Türk lehçeleri dersleri veren bölüm ve kurslar açılmıştır. Bunun yanında karşılıklı öğrenci değişimleri, okullara konuk öğretim üyeleri davetleri başlamıştır. Yazar karşılıklı olarak bu dilleri öğrenmenin herhangi bir yabancı dili öğrenmek gibi zor olmadığını, yani Türk cumhuriyetleri arasında dil probleminin aslında çok büyük bir problem olmadığını belirtmiş. Yazar ayrıca ortak dil mevzusuna da değinerek Türkler arasında öncelikle konuşma dilinde Türkiye Türkçesi’nin ortak dil olmasını çözüm olarak görmekte ve günümüzde de Türkiye’nin cazibe merkezi olduğu belirtilmektedir.

Tuncer Gülensoy, “Sovyetlerdeki Değişimin Türkiye ile Orta Asya Türk Ülkelerine Kültürel Açıdan Etkisi”, Cilt 35, Sayı 370, Şubat 1994, s.88-93

Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkileri özellikle Gorbaçov dönemine kadar şekilcilikten ileriye gidememiştir. Türkiye’de de Sovyet Türkleri ile ilgili gerek dillerini öğrenme gerek kültürel konulardaki araştırmalar yeteri kadar yapılamamıştır. Sovyetler Birliği’nin son zamanlarında uyguladığı “açıklık politikası” ile ilişkiler 1985 yılından itibaren artmaya başlamış, Türkiye ve Türk cumhuriyetleri arasında ilmî toplantılar yapılmaya, Türkiye’ye Türk cumhuriyetlerinden öğrenci ve öğretmen gelerek ders alıp vermeye başlamışlardır. Kültürel ilişkileri güçlendiren bu faaliyetlerin yanında “alfabe birliği” konusu da gündeme

gelmiş, pek çok Türk cumhuriyetinin de bu fikre olumlu baktığı ve bu fikri hayata geçirmek üzere olduğu görülmektedir. Yazar ayrıca bağımsız olan Türk cumhuriyetlerinin yönlerini Türkiye'ye çevirmesinin ve Türkiye'nin de onlara pek çok açıdan yardım etmesinin çok normal olduğunu belirtmiş, yazının sonunda ise Türkiye'nin Türk cumhuriyetlerine olan ilgisinin "Pantürkizm" düşüncesi sonucu değil, ırkî ve tarihî bağlar sonucu olan bir özlem olduğunu vurgulamıştır.

"İstanbul Bildirisi", Cilt 35, Sayı 380, Aralık 1994, s.732-736

Bu zirve toplantısı ilk olarak Ekim 1992'de Ankara'da Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye cumhurbaşkanları arasında yapılmış, ikinci zirve toplantısı ise Ekim 1994'te İstanbul'da gerçekleşmiştir. Türk tarihi için önemli konuların konuşulduğu ve kararların alındığı bu zirve toplantısında alınan kararlar ve görüşülen konular ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Refik Turan, "Tarih Bilinci ve Türk Tarihinde Birleşen Yollar", Cilt 36, Sayı 387, Temmuz 1995, s.385-388

Yazıda tarih bilincinin önemi vurgulanırken aynı zamanda Türk cumhuriyetleriyle de tarih araştırmalarında aynı noktada buluşmanın Türk birliği için birleştirici bir durum olarak görülmektedir. Bu tarih bilincinin Türkiye'de açıkça oluşmuş olduğunu gören yazar tarih bilincinin son zamanlarda diğer Türk gruplarında da oluşmaya başladığını belirterek böyle düşünmesine sebep olan gelişmeleri belirtmiştir. Yazar, tarih bilincinin oluşmasının Türk milletinin geleceği için olumlu bir durumun başlangıcı olarak görmektedir.

Servet Karabağ, "Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri Arasındaki İlişkilerin Siyasi Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi", Cilt 39, Sayı 421, Mayıs 1998, s.274-284

Metin, bağımsızlığını yeni kazanmış Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin siyasi açıdan değerlendirilmesi üzerinedir. Türk cumhuriyetlerinin Sovyet döneminde kapalı ekonomiye sahip olmaları onların dış dünya ile ilişkilerini sınırlandırdığını ve onların dış dünyaya açılışında Türkiye'nin önemli bir rolü olacağı belirtilmektedir. Bunun yanında Türk cumhuriyetlerinin Pazar ekonomisine geçme ve istihdam konularına da yabancı olması durumundan dolayı bu yeni ekonomik sisteme geçme aşamasında Türkiye'ye önemli

görevler düştüğüne dikkat çekilmiştir. Türk cumhuriyetleri ile Türkiye'nin sınırı olmaması bazı zorluklar çıkarsa bile bunların da çözüm yollarının muhakkak olacağını altı çizilmiştir.

Filiz Kılıç, Klasik Şiirimizin Modern Türk Edebiyatlarına Etkisi", Cilt 39, Sayı 423, Temmuz 1998, s.396-407

Yazıda günümüz Türkiye'sinde klasik edebiyatlardan faydalanarak eser verenlerin sayısının artmaya başladığı dönemde, bu durumun Türk Cumhuriyetlerinde de görülüp görülmediği araştırılmıştır. Bu yazının amacı Türk dünyasını birleştiren noktalardan birine daha işaret etmek olduğunu belirten yazar, yapılan araştırmalara göre az ya da çok diğer Türk devletlerinde de klasik şiirin etkisinin kendini hâlâ gösterdiğini belirtmektedir.

Suat İlhan, "Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği", Cilt 39, Sayı 424, Ağustos 1998, s.471-480

Yazar, ilerleyen zamanlarda Kafkasya'nın öneminin artacağını belirterek bu coğrafya sınırlarının daha net belirlenmesi gerektiğini belirtip konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele alma ihtiyacı duymuştur. Bu bölgenin Rusya, Türkiye, İran ve Türk cumhuriyetleri ile komşu olduğunu belirten yazar, aynı zamanda bu bölgenin stratejik konumu ve kaynakları sebebiyle diğer devletlerin de ilgisinin buraya kaydığını belirtir. Bu durumun değişme sebebi olarak ise Sovyetlerin dağılması olarak gösterilmiştir. Soğuk savaş öncesi ve sonrasında diğer bölgelere nazaran en çok Kafkasya'nın jeopolitik öneminin değiştiğini belirten yazar bu duruma açıklık getirir. En sonda ise olabilecek gelişmeleri belirterek önerilerine yer verir.

Mahmut Kaşgarlı, "Türk Dünyasının Kültür İlişkilerindeki Yeni Gelişmeler ve Bu İlişkileri Kuvvetlendirmek İçin Bazı Öneriler", Cilt 42, Sayı 464, Aralık 2001, s.765-768

Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıklarından itibaren kültür ilişkilerinde büyük gelişmeler kaydetmiştir. Ortak yazı ve alfabe konusunda ilerlemeler kaydedilmiş, ortak kültür bağına güçlendirecek pek çok sanatsal faaliyetler meydana getirilmiştir. Türk dünyasında oluşturulan bu bütünlük havası dünya birliği ve barışı için de önem arz etmektedir. Fakat bu birliği Çin hükümetin Pantürkist bir hareket olarak yorumlamakta ve Türklerin yaptığı toplantılarda Türk temsilci göndermeyerek Türk birliğine tepkisini ortaya koymaktadır. Türkler arası ilişkileri daha da güçlendirmek için ise daima kongreler yapılması ve bu tür faaliyetlerin diğer Türk ülkelerinde de olması, Türk dünyası için bir ortak

takvim oluşturulması, Türk dünyasındaki eserlerin karşılıklı olarak aktarılması gibi önlemler alınabilir.

Türk Dünyasının Sorunlarıyla İlgili

Bilal Kırmırlı, “Ziya Gökalp’in “Rusya’daki Türkler Ne Yapmalı?” İsimli Makalesi ve Düşündürdükleri”, Cilt 34, Sayı 366, Ekim 1993, s.580-587

Yazıda öncelikle Rusya’nın Türkistan Türklerini hâkimiyetine alışından kısaca bahsedilerek konuya girilir. Gökalp’in “Rusya’daki Türkler Ne Yapmalı?” isimli yazısı Nisan 1918’de, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya çalıştıkları bir dönemde yayınlanmıştır. Ele alınan bu yazı da yine aynı dönemde ele alınarak Ziya Gökalp’in tavsiyeleri hatırlatılmaya çalışılmıştır. Gökalp, her şeyden önce Rusya’daki Türklerin çok çalışması gerektiğini vurgulayarak, Türkler arasında birlik sağlanması, seçimle mahalli hükümetlerin kurulması, kurulan hükümetlerin ordu kurmaları, umumi hükümetin kurularak dilinin Osmanlı Türkçesi olması, yönetimde idare edenlerin de kurallara uyması gibi tavsiyelerde bulunmuştur. Yazar, 1917’den sonra olan gelişmelerde bu tavsiyelerin ne kadar hayati olduğunu gösterdiğini ve bu kaidelere uyulmadığı için Rusya Türklerinin esaretinin devam ettiğini, günümüzde bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da aslında hâlâ tam olarak bağımsız olamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca Kazaklık, Özbeklik gibi yerel düşüncelerin atılarak bunların yerine Türklük ve Müslümanlık düşüncelerinin oluşturulabileceği belirtilerek, günümüzde bağımsızlığını kazanmış Türk Cumhuriyetlerinin Rusya’ya bağlılıklarının nasıl en aza indirileceği hakkında tavsiyelerde bulunulmuştur. Yazar, Türk cumhuriyetlerinin eline geçmiş olan bu fırsatı tarihten dersler alarak çok iyi bir şekilde değerlendirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Zeynep Korkmaz, “Türk Dilinde Birlik İlkesi ve Dayandığı Temeller”, Cilt 34, Sayı 368, Aralık 1993, s.717-728

Ekim 1993’de “Türk Dilinde Birlik” sempozyumunda yapılmış olan bu konuşmada Türk milletini sonsuza kadar yaşatacak olan “dilde birlik” ilkesinin dayandığı unsurlar, dilin sosyal ve kültürel yönü, dilde birlik ilkesini çökerten girişimlerden ve bunun Türkiye’de yaptığı olumsuz etkilerden uzunca bahsedilmiştir. Türk dünyasında ortak dil mevzusunda ise nasıl ki İngilizce, Almanca gibi diller tek ise Türkçe’nin de tek bir iletişim dili olmasının

olası olduğu, Türkiye'nin tarihî birikimi ile eski Türk dünyasında olduğu gibi yeniden dilde birlik sağlanmanın mümkün olduğu belirtilmiştir.

Sami Balcı, “Türk Dünyası’nda Ortak Türkçe Oluşturulmasıyla İlgili İlkeler, Problemler ve Çözüm Önerileri”, Cilt 37, Sayı 400, Ağustos 1996, s.495-498

Günümüz dünyasında Türkçe 21 farklı şekliyle yazı dili olarak kullanılmaktadır. Türk dünyasında ortak bir Türkçe'nin oluşturulması ile Türk dünyasının birbirini anlamasını sağlayacak ve bu da Türk dünyasında birleşmeyi kolaylaştıracaktır. Fakat dünya Türkleri arasında pek çok alfabe kullanıldığından, öğrenilmesi gereken şive ve lehçelerin eğitimindeki araç gereçlerin ve okulların yetersizliğinden, bilim insanı yetiştirme konusundaki eksiklikten dolayı ortak Türkçe oluşturma konusunda sıkıntı çekilmektedir. Bu bahsi geçen sıkıntılar ise tersine çevrildiğinde olumlu sonuç alınabilmesi muhtemeldir.

Suat İlhan, “Türkî Sözcüğü ve Kişi Adlarındaki Slavca Ekler”, Cilt 38, Sayı 413, Eylül 1997, s.515-517

Türk cumhuriyetlerinin bağımsız olmasıyla birlikte bu cumhuriyetlere nasıl hitap edileceği, sosyal alanda da kullanılan Slavca ekler bir anlam karmaşası yaratmıştır. Türk cumhuriyetlerini ifade etmek için kullanılan Türkî sözü kullanılmakla birlikte çoğu kişi tarafından kabul edilememiştir. Yazar, bu kelimenin kullanılmasının sebebinin Türkiye Türkleri ve diğer Türkleri ayırma gayesi olarak görmektedir. Ayrıca isimlerde sıklıkça kullanılan Slavca eklere de gerek kalmadığı yazar tarafından belirtilmektedir.

Nadir İlhan, “Türk Dilinin Sesleri ve Alfabe Sorunu”, Cilt 42, Sayı 454, Şubat 2001, s.72-76

Türkler tarih boyunca çeşitli sebeplerle alfabelerini millî kimliklerine uydurarak değiştirmişlerdir. Bunlardan Türkiye'nin kabul ettiği Latin kökenli Türk alfabesi var olan 29 harfli alfabeyi kabul etmişlerdir. Fakat bazı ilim insanları bu alfabede Anadolu halk dilinde olan bazı harfleri karşılayan harflerin olmadığını belirtmektedir. Bağımsızlıklarından sonra Latin Alfabesine geçen Türk cumhuriyetlerinde ise Anadolu'da kullanılan ve Türkiye Latin alfabesinde olmaya bu harflerin Türk cumhuriyetlerinin kabul ettiği alfabede olması da dikkat çeker. Çünkü Türkiye alfabesinde olmayan bu harfler dil birliği sağlanmaya çalışılan

bu dönemde yeniden ayrılıklara sebep olacaktır. Bu sebeple Türk cumhuriyetlerinin Türkiye'nin millî kökenli Latin alfabesini temel almaları daha doğru olacaktır.

Saadettin Koç, “Kırgız Yazar Tölögön Kasımbek’in Tarihi Romanlarının Düşündürdükleri ve Türkistan Birliği”, Cilt 43, Sayı 470, Haziran 2002, s.363-371

Tölögön Kasımbek yazmış olduğu Kırılan Kılıç, Kelkel ve Baskın adlı eserini tarihî gerçeklere dayalı bir şekilde meydana getirmiştir. Eserlerinde Rusya'nın Türkistan'ı işgal edişi ve bu işgalin gerçekleşmesini neden olan Türk dünyasının gerçeklerini, bölgede uyguladığı acı ve asimilasyon politikalarını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ruslarla yapılan iş birlikleri sebebiyle Türk hanlıkları yavaş yavaş Rus hâkimiyetine geçmiş, bu durum Sovyet döneminin sonuna kadar devam etmiştir. Şu an bağımsız olan Türk cumhuriyetleri fiilen Rus işgalini sonlandırmıştır fakat yıllardır süren Rus etkisi hala kendini açıkça göstermektedir. Türkistan'daki Rus işgalini kolaylaştıran durumun, yani Türklerin parçalanmış olması durumunun hâlâ geçerli olduğu ve Türk dünyasının tehlikeye açık bir hâlde olduğu görülmekte, bu sebeple kabile anlayışından vazgeçilerek “Türkistan birliği” sağlanmalı, tek bir devlet olunmalıdır.

Diğer

Ahmet Mermer, “Karamanoğlu Mehmed Bey'in Fermanı'ndan Dil Birliği”, Cilt 33, Sayı 355, Kasım 1992, s.672-677

Yazıda, öncelikle Selçuklu Devleti'nin Arapça ve Farsçayı kullanmasının sebepleri olduğu belirtilerek bu durumun Hinduların İngilizce etrafında kültür birliği sağladıkları gibi Türklerin kültür birliğinin başka bir dil üzerinde oluşturulmadığı belirtilmiştir. Mehmet Bey'in Fermanı'nı gelişen kültürel faaliyetlerin sonucu olarak gören yazar, Türk dünyasındaki birliğin hâlâ devam ettiği ve bu durumun da Türkçe'nin gücü ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, Türk dünyasında oluşacak olan bu birlikle, dünyanın Türk rönesansına şahit olacağına vurgu yapmıştır.

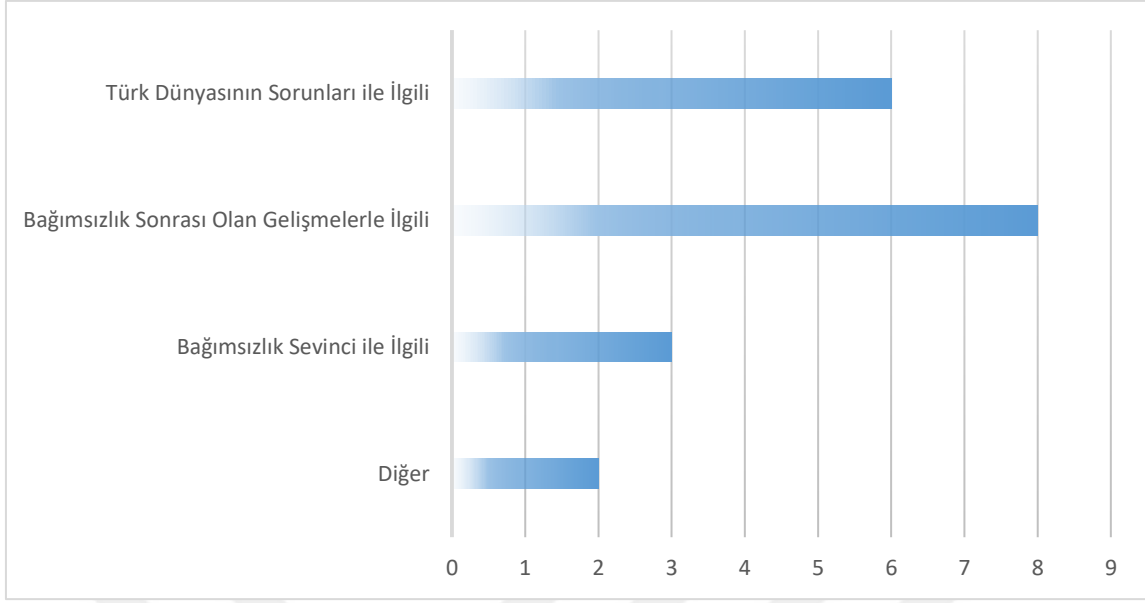
İklil Kurban, “Türk Lehçelerinin Karşılaştırma Yolu ile Öğretilmesi Hakkında”, Cilt 36, Sayı 382, Şubat 1995, s.122-126

Yazar, Türk lehçelerinin karşılaştırma yolu ile hem öğretip hem öğrenilebileceğini belirtmektedir. Kendisi ana dili olan Uygurcadan Türkiye Türkçesini bu şekilde öğrendiğini, yazıda da bu konu hakkında deneyimlerini paylaşacağını belirtmektedir. Yazar, örneklerini daha çok Uygurca kelimelerden vermekle birlikte öğretme ve öğrenme konusunda yapılacakları adım adım anlatmıştır.

Değerlendirme

Bağımsızlık dönemi genel konulu yazılar 1992’de 4, 1993 ve 1998’de 3’er, 1994, 1995 ve 2001’de 2’şer, 1996, 1997 ve 2002’de ise 1’er tanedir. Bu yazılar konularına göre ise Türk dünyası sorunları ile ilgili, bağımsızlık sonrası olan gelişmeler ile ilgili ve bağımsızlık sevinci ile ilgili yazılar ve diğer yazılar olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır. (Şekil 5.5.)

Yazıların yıllarına bakıldığında en fazla yazının bağımsızlığın henüz çok yeni olduğu 1992 yılına denk geldiği görülür. Bu durumun Sovyet Türk cumhuriyetlerinin varlıklarını artık bağımsız şekilde devam ettirmesinin ve bunun yarattığı heyecanın olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ki bu heyecanı bizzat gösteren yazı ve şiirlerin olduğu açıkça görülür. Özellikle sayı 346’daki “Türkün Toyu” ve sayı 356’daki “Türk Dünyası Elele” şiirlerinde bu heyecan çok net bir şekilde ortaya çıkar. Bağımsızlık sonrası yaşanan gelişme ve Türk dünyası sorunları konu olarak büyük bir çoğunluğu almıştır. Bu yazılarda dil, kültür ve alfabe birliği konuları ağırlıklı olarak işlenmiş, yazılarda Türk dünyası sorunları tespit edilerek çözümler sunulmaya çalışılmıştır. Bu yazılarda Türkistan Türklerinin birliğine de ayrıca yer verilmiştir.

Şekil 5.5. Bağımsızlık dönemi genel konulu yazıların içeriğini gösteren tablo

6. DİĞER YAZILAR

“Diğer Yazılar” başlığı altında herhangi bir döneme ait olmayan yazılar bulunur. Konularına göre kendi içlerinde sınıflandırılmış olan yazılar şu başlıklar altında toplanmıştır: Kültür, Tarih, Türkologlar, Toponomi, Eğitim, Milliyetçilik, Etimoloji ve Etnoloji. Bulunan başlıkların tamamı grafiklerle desteklenmemiş, yazı sayısı bu durumda belirleyici faktör olmuştur. Ayrıca Kültür, Tarih ve Türkologlar başlıkları kendi içerisinde değerlendirilirken diğer başlıklar toplu bir şekilde ele alınmıştır. “Diğer Yazılar” başlığı altında bulunan konular en sonda toplu grafikte gösterilmiştir.

6.1. Kültür

Latince’ de “toprağı işlemek” anlamına gelen ve daha pek çok farklı anlamı olan kültür kelimesi “yüksek umumi bilgi” anlamı ile dilimize girmiştir. İbrahim Kafesoğlu “kültür” kelimesini kitabında açıklarken öncelikle kültür tarihçilerinin bu kelimeyi nasıl tanımladıklarına yer vermiş ve bu tanımlardan yola çıkarak kültür kelimesini olabildiğince genelleyip şöyle bir tanımlamada bulunmuştur: “... belirli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar “kültürü meydana getirmektedir.”⁹⁸ Ziya Gökalp ise kültürü (harsı) “yalnız bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî, bedîî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenktar bir mecmuasıdır.” olarak açıklamıştır.⁹⁹ Daha basit ifade ile de kültür, ortak norm ve geleneklerden oluşur.¹⁰⁰ Bu sebeple Sovyet Türklerinin kültürünü oluşturan unsurlarla (gelenek, inanç, dil, edebiyat ve edebiyat ürünleri olan destan, masal, hikâye, atasözleri, vb.) ilgili yazılar bu başlık altında toplanmıştır. Ayrıca konu itibarıyla edebiyat ve dil ile ilgili olan yazılar da bu başlık altındadır. Çünkü kültür, dil ve edebiyat birbirini tamamlar niteliktedir.¹⁰¹ Kültür alanında gerçekleşen tüm gelişmelerin etkisi edebiyatta da kendini gösterir.¹⁰² Hatta bu sebepten dolayı kültür çalışmalarında müracaat edilen ilk kaynak edebiyat alanı olduğu için bu alan kültür çalışmalarında önemli bir yer oluşturur.¹⁰³ Aynı şekilde dil de kültürü oluşturan önemli unsurlardandır. Dil, kültürün oluşmasında ve gelişmesinde oldukça önemli rol oynar.¹⁰⁴ Ayrıca dil, gelecek nesillere edebi ürünlerin

⁹⁸ Kafesoğlu, İ. (2011). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.15-16

⁹⁹ Gökalp, Z. (1966). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları, s.32.

¹⁰⁰ Nalcioğlu, A. U. (2016). “Edebiyat ve Kültür Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), s.707.

¹⁰¹ Nalcioğlu, A. U. (2016). a.g.m., s.705.

¹⁰² Saray, M. (1986). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s.11.

¹⁰³ Nalcioğlu, A. U. (2016). a.g.m., s.708.

¹⁰⁴ Uygur, N. (1984). *Kültür Kuramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.19-20.

ulaşmasını sağlayarak kültürel devamlılığı da büyük oranda gerçekleştirir.¹⁰⁵ Kısaca açıklamış olunan kültür, dil ve edebiyat alanlarının aralarında görüldüğü gibi oldukça sıkı bir bağ vardır. Bu sebeple ayrıca bahsettiğimiz bu kültür unsurlarının kültür çatısı altında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Ayrıca kültür başlığı altında bulunan bu yazılar, bizim belirlediğimiz dönemlere ait olmayıp Sovyet Türkleri çerçevesindeki Türk kültürüyle ilgili olan yazılardan oluşur. Kültür başlığı altında toplanan ve konularına göre 6 bölüme ayrılan bu yazılar toplamda 112'dir. Bunlar:

Edebiyat

Kemal Ortaylı, “Kırım Türklerinin Milli Efsanelerinden Arzı Kız”, Türk Kültürü Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Kasım 1962, s. 46-47

Makalede Kırım'ın millî efsanelerinden olan Arzı Kız efsanesi anlatılmıştır. Bu efsaneyi Kırım'ın Karadeniz kıyısında bulunan kollarında bebek olan bir heykel canlandırmaktadır. Efsaneye göre çok eskiden Kırım'da Arzı Kız adında bir genç kız vardır. Köylerine tüccar olarak gelen Ahmet Ağa adındaki kişi Arzı Kız'ın Yusuf adında bir sevdiği olmasına rağmen kaçıtır. Yusuf, bu olay üzerine intihar ederken Arzı Kız ise Yusuf'u unutamayarak kucağında yeni doğmuş bebeği ile kendini Karadeniz sularına bırakarak yaşamına son verir. İnaniş'a göre ise Arzı Kız hala yaşamaktadır.

Ahmet Temir, “Türk Halk Edebiyatı Örneklerinden Bir Altay Masalı”, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 1962, s. 38-40

Yazar bu makalede Wilhem Radloff'un 19. yüzyılda on yıl boyunca Sibirya ve Türkistan'da gezerek Türk dilleriyle ilgili gözlem ve çıkarımlarını dört cilt halinde yayınladığını söylemiş ve bunlardan ise, bir Altay masalı olan Kurbağa Gelin'in tercümesini yapmıştır.

Hüsrev Hatemi, “Azerbaycan Bayatıları” Cilt 1, Sayı 3, Ocak 1963, s. 36-41

¹⁰⁵ Nalcıoğlu, A. U. (2016). a.g.m., s.707.

Yazar babaannesinden dinlediği bayatıları toplayarak bu yazıyı oluşturmuştur. Yazar babaanesi hakkında onun İstanbul'a geç bir yaşta geldiği için tüm adet ve geleneklerini oradaki gibi devam ettirdiğini belirtmiş ve aynı zamanda bayatının anlamını ve Türkiye'deki karşılığını vererek elli tane bayatıyı dergi okuyucularına sunmuştur.

Abdülkadir İnan, "Milli Destanlarımız Üzerine İnceleme ve Araştırmalar", Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.24-27

Yazar bu makalede Türk destanları üzerine yapılan çalışmaların 19. yüzyılda başladığını ve hangi araştırmacıların ne tür çalışmalar verildiği ile ilgili genel bir anlatım yapılmıştır. Yazar bu konuda yapılan araştırmalar hakkında bilgi de vermektedir. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin bünyesinde olan ulusların destanlarını incelemek için bir enstitü kurulduğunu da yine bu yazıdan öğrenilmektedir.

Mustafa Hakkı Türkekul, "Azerbaycan Mizah Edebiyatına Bir Bakış", Cilt 1, Sayı 9, Temmuz 1963, s. 36-39

Azerbaycan edebiyatında önemli yere sahip olan mizah edebiyatı, 19. yüzyıla kadar halkın sorunlarına ve siyasi davalarına pek fazla yer vermemiştir. Fakat Rusya'da 1900'lü yılların başında yaşanan değişikliklerden istifade eden Azerbaycan münevverleri 1920 yılına kadar hem edebiyatta hem maarif alanında bir uyanma ve gelişme dönemine girerek mizah edebiyatına altın devrini yaşatmışlardır. Bu dönemde millî mücadelede büyük rol oynayan pek çok dergi (Molla Nasreddin, Tuti, Zenbur) çıkarmışlardır. Fakat Sovyet idaresine geçtikten sonra bu dergiler, sansüre uğramaya başladı. Ve yirmi küsur yıldır çıkmakta olan Molla Nasreddin 1929'da kapatıldı. Ve 1952 yılına kadar artık Azerbaycan'da başka dergi çıkmamıştır. Yazar bundan sonra "Kirpi" adlı derginin çıkmaya başladığını ve bu derginin rejim propagandası yaptığını söylemekte ve aynı zamanda bu derginin Azerbaycan'da Sovyet rejiminden önce çıkan dergilere oranla gayet canlılıktan uzak olduğunu söylemiştir.

M. Necmettin Hacıeminoğlu, "Azeri Şairleri ve İstiklal Mücadelesi", Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.33-38

Millet bilincinde olan her toplumda her türlü istila ve haksızlığa karşı ilk öne çıkan kişiler hep şairler olmuştur. Türkler asırlar boyunca esir hayatı yaşamadıkları için destanları kahramanlık üzerinedir. Fakat 18. yüzyıldan itibaren Türk boyları istilaya uğramaya başlamışlardır. Bunlardan biri de günümüzde hala esir olan Azerbaycan'dır. Makale yazarı, Çarlık dönemine ve Sovyet dönemine ait şiirlere yer vererek şairlerin duygu ve düşüncelerini, istilaya uğramış olan halkın duyduğu üzüntüyü göstermiştir.

Mehmet Sadık Aran, “Azerbaycan “Şairler Meclisi”, C 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.39-47

Azerbaycan'da yüzyıllardan beri düzenli bir edebiyat birikiminin olduğu dikkat çekmektedir. Böyle bir bölgede yüksek değerlere sahip fikir adamları ve şairlerin ortaya çıkmaması olanaksızdı (Habibi, Nesimi, Şems Tebrizi, Feleki). Yine tarihi belgelerden anlıyoruz ki bu şairler dönemin devlet saraylarında el üstünde tutulmaktadır. Yine bu şairler çeşitli takma isimlerle “Şairler Meclisi” kurmuş, sultanların huzurunda tartışma yollarıyla, fikir alışverişi ile şiir sanatını geliştirme yollarını aramışlardır.

11. yüzyıl sonu 12. yüzyıl başında Kuzey Kafkasya'da Şirvanşah döneminde “Şairler Meclisi” kurulmuştur. Güney Azerbaycan'da Şah İsmail döneminde de aynı gelenek devam ettirilmiştir. 19. yüzyıl başında bu bölge Rus hâkimiyetine girdikten sonra ise aynı hareket bazı kişiler tarafından devam ettirilmiştir. Ayrıca Karabağ'da kurulan Şairler Meclisi'ne kadın şairlerin de katıldığı görülmektedir.

Rus hâkimiyeti altında tüm kısıtlamalara rağmen devam eden bu hareket ayrıca millî varlıklarını yaşatma konusunda yardımcı olmuştur. Son Şairler Meclisi de 1945 Tebriz'de kurulmuştur. Bu yazının son altı sayfası ise kadın ve erkek şairlerin şiirlerini içermektedir.

Derleyen: Mithat Akaltan, “Azerbaycan Halk Müziğinden Örnekler”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.66-67

Enstitü türlü boyların halk müziğinden derleme çalışmaları yapmaktadır. Örnek olarak ise Azerbaycan'a ait olan “Ay Gız Kimin Gızısan” ve “Elmas” oyun havasını okuyuculara sunmuştur.

Derleyen: Mithat Akaltan, “Türk Halk Müziğinden Örnekler”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.129-132

Bu yazıda Kırım, Kıbrıs, İdil-Ural, Dağıstan, Türkistan-Özbek, Kerkük Türklerine ait müzikler notalarıyla verilmiştir.

Kerim Yund, “Silifke, Irak, Bulgaristan ile Kırım’da Söylenen Atasözleri Arasında Karşılaştırmalar”, Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.115-117

Yazar Irak, Kırım, Silifke ve Bulgaristan’da konuşulan atasözlerinden birbirine benzeyenleri toplayıp karşılaştırma yaparak, atasözlerinin yayılma alanına göre geçirdiği değişimleri göstermeye çalışmıştır. Yazarın çıkardığı sonuçlardan biri “Türkler arasında ne kadar din, coğrafya farklılığı olsa bile dil ve düşünce birliği çok benziyor olması” olduğunu belirterek Türkün ölmezliği ve bölünmezliğine vurgu yapmıştır.

Abdülkadir İnan, “Epo ve Hurafe Motiflerinin Tarih Bakımından Önemi”, Cilt 5, Sayı 53, Mart 1967, s.364-366

Destan, efsane ve hurafeler sadece bir milletin tarihini başlatmaz, aynı zamanda tüm insanlığın gelişim aşamalarını görmemizi sağlar. Bu yazıda da yaşattığımız bazı geleneklerin önemini göstermek için Çin kaynaklarında geçen hikâyelerin bugünkü Altay Türklerindeki geleneklerle karşılaştırılması yapılmıştır.

Altan Araslı, “Kırımlı Muhacir Halk Türküleri ve Destanları”, Cilt 8, Sayı 91, Mayıs 1970, s.478-487

Kırım Türklerinin türkü ve destanlarına yer verilmiş ve bunların hangi yıllarda ve hangi olaylar üzerine oluşturuldukları da belirtilmiştir.

Fikret Türkmen, “Azerbaycan’da Halk Hikayeleri Çalışmaları Hakkında Notlar”, Cilt 11, Sayı 128, Haziran 1973, s.648-651

Halk hikayelerinin Azerbaycan’daki adı “hekat”tır. Bu yazıda da Azerbaycan halk hikayelerine ait çalışmalardan bahsedilmiştir. Bu doğrultuda yapılan ilk çalışma ise 1825 yılında Azerbaycan nağilının Rusça ’ya tercümesiyle olmuştur. En dikkate değer çalışmalar ise 1881 yılından sonra gelişmiş, özellikle 1900’lü yılların ilk dönemlerinde çıkan çeşitli gazete ve dergiler pek çok halk hikâyesi neşretmiştir. 1917 ihtilali ile halk hikâyelerinin

önemi daha da artmıştır. Bundan sonraki yıllarda da Azerbaycan halk hikâyeleri çeşitli kişiler tarafından toplanıp yayımlanmaya devam edilmiştir.

Altan Araslı, “Kazan ve Kırım Türklerinin Folklor ve Musikisi”, Cilt 13, Sayı 156, Ekim 1975, s.337-360

Öncelikle yazar, Türk folklor ve müziği demenin tüm dünya Türklerini kapsadığının ve diğer Türk illerindeki türkü ve bestelerin de Türk ruhunu taşıdığının unutulmaması gerektiğini belirterek bu yazıya başlar. Sonrasında ise yazar, Kazan ve Kırım Türklerine ait musiki ve folkloru alıntılar yaparak anlatmıştır. Ayrıca Kırım ve Tatar Türklerinin müzik aletlerinden ve önemli sanatkarlarından da bahsedilmiştir. Yazar, yazısını bitirirken farklı amaçlara sahip devletlerin istediği şekle sokmak istedikleri milletlerin en büyük özelliğinin verileri hemen almaları olduğunu, kendisinin de Türk musikisine yatırım sağlamak ve dış Türk kültürünü Anadolu’ya taşımak amacı ile bu çalışmayı yaptığını belirtmiş.

Abdülkadir İnan, “Türk Halk Edebiyatı Tetkikleri”, Cilt 14, Sayı 171, Ocak 1977, s.135-146

Yazar öncelikle halk edebiyatı çalışmalarına nasıl başladığını, Zeki Velidi Togan’ın öğütleri ile sadece Başkurt halk ve edebiyatı ile uğraşmanın yanında bütün Türk kavim toplulukları ile ilgilenmeye başladığını anlatmış, Togan’ın öğütleri ile Türklerin halk edebiyatı ve folklorunun bir bütün olduğunu o zaman anladığını belirtmiştir. Yazar, bundan sonra bu sahada çalışmak için Radloff’un eserlerini inceleyerek bu alanda çalışmaya başlamıştır. Yazar bundan sonrasında Türk halk edebiyatı ve folkloru için kaynak olan eser ve rivayetlerden, Türk halk edebiyat ve folklorunun belkemiği diye adlandırdığı destanlardan yararlanmıştır. Rusların Türk edebiyat ve ürünleri hakkındaki görüşlerin öğrenilmesini çok önemli bularak bunu Çarlık dönemi ve sonraki devir olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre Çarlık döneminde Ruslara karşı çok ağır ithamların olduğu Türk edebiyat ve destanlarına karşı bile düşmanlık gösterilmediğini, fakat Sovyet diktatörlüğü devrinde özellikle 1930’dan sonra Türk kültürünü imha hareketlerinin tamamen kendini göstermiş olduğunu belirtmiştir. Yazar yazı sonunda Rusya’nın dağılıp Turan olacağını belirterek buna dair inancını vurgulamıştır.

İmran Babayev-Paşa Efendiyev- (Çev. Ahmet Ali Arslan), “Azerbaycan’da Nasreddin Hoca Fıkraları ile İlgili Çalışmalar”, Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.354-359

Yazıya öncelikle fıkraların tanımı yapılarak, masallardan farkı anlatılarak başlanır. Yazar, Azerbaycan’da fıkraların Behlül ve Nasreddin Hoca adı ile anıldığını fakat en çok beğenilenlerin ise Nasreddin Hoca adına bağlı olan fıkralar olduğunu belirtmiştir. Fıkralar, Azerbaycan’da 13. ya da 14. yüzyılda çıkmaya, 19. yüzyılda da derlenmeye başlanmıştır. Yazar bundan sonrasında bu fıkraların toplanması ve basılan eserler hakkında bilgi vermiş, onun kişiliği ve kim olduğu hakkındaki çalışmalara da yer vermiştir.

İbrahim Yarkın, “Türkistan Kazak Türklerinde Destanlar ve Halk Şairleri”, Cilt 16, Sayı 190, Ağustos 1978, s.624-628

Kazak Türkleri arasında halk türkü ve destanlarının oldukça yaygın olduğu ve bunların halkın hafızası konumunda olup okuma-yazmanın çok düşük olduğu bir toplulukta halkın duygu ve düşüncelerinin dile getirilerek nesiller boyu aktarıldığı görülmektedir. Sözlü olarak gelişen halk edebiyatı, yazılı edebiyata temel olmuş, görülen ilk yazılı halk edebiyatı eserleri de sözlü edebiyat ile bağlantılı olarak gelişmiştir. Sözlü halk edebiyatı 18. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiş, bu dönemde sözlü edebiyatın yazılı olarak ifade edildiği ilk kez ilk halk şairi olarak kabul edilen Buhar Cırav’da görülmüştür. Almacan Azamat Kızı, Muhammet Ötemiş oğlu da halk şairlerindendir. Kazak halk edebiyatının zenginliği Radloff’un da dikkatini çekmiş ve onların söz söyleme ustalıklarına vurgu yapmaktadır. Kazak halk edebiyatı ilk 19. yüzyılda Rus bilginler tarafından yazıya geçirilmeye başlanmış ve onların yaptığı araştırmalara göre Kazak destanlarının temeli Kıpçak, Kerey gibi boyların çağındaki kahramanlık hikâyelerine dayanmaktadır. Bu destanların çoğu ise Kazak Kahramanlarının Kalmuklar ile mücadelesini konu edinmişlerdir. Kazak Türklerinin halk şairleri ise 18. yüzyıldan sonra anonim olmaktan çıkarak belli olmaya başlamıştır.

Çağatay Koçar, “Atasözlerin Özellikleri ve Tanımlanması”, Cilt 21-22, Sayı 245, Eylül 1983, s.609-622

Atasözleri, anonim olarak ortaya çıkan ve asırlar boyunca karşılaşılan ve edinilen tecrübeler sonunda oluşarak gelecek nesillere bir hüküm, tavsiye, öğüt olarak aktarılan sözler bütünüdür. Bu yazıda Türkler arasından Anadolu Türkçesine en yakın şiveye sahip olan Özbek Türkçesindeki atasözleri Anadolu Türkçesi karşılıklarıyla verilmiştir. Hemen hemen çok küçük farklarla aynı anlamlarda kullanılan bu atasözleri iki taraf arasındaki görgü

kurallarının, duygu ve düşüncelerin aynı şekilde devam ettirildiği, atasözlerinin ise bunu göstermede küçük bir örnek olduğu belirtilmiştir.

İlhan Çeneli, “Kumuk Atasözlerinden Örnekler”, Cilt 23, Sayı 252 Nisan 1984, s.263-267

Kumuk Türklerinde kullanılan atasözleri hakkında yazılan en son eser baz alınarak yazı oluşturulmuştur. Kumuk atasözleri ile ilgili olan bu çalışma 1972 yılında basılmıştır. Yazar, bütün Türklerin ortak atasözlerini içeren bir çalışmanın eksikliğine de değinerek gerekli kuruluşların bu eksikliği vakit kaybetmeden tamamlaması gerektiğini belirtir.

İlhan Çeneli, “Yeni Uygur Atasözlerinden Örnekler”, Cilt 23, Sayı 259, Kasım 1984, s.726-730

Yeni Uygur atasözü ve deyimlerini içeren sözlük Alma-Ata’da 1978 yılında basılmıştır. Yazıda yeni Uygur Türkçesinin ülkemizde çok bilinmediği belirtilerek Uygur atasözü ve deyimleri Türkçe karşılıkları ile birlikte verilmiştir.

Hüsrev Hatemi, “Azerbaycan Folklorundan Derlemeler”, Cilt 24, Sayı 271, Kasım 1985, s.431-441

Yazar babaannesinden dinleyerek yazıya aktardığı masal, tekerleme, ağıt, bilmece, bayatı, atasözü ve deyimleri burada paylaşmıştır.

Emine Gürsoy-Naskali, “Kuş Göçleri ve Bir Yakut Masalı”, Cilt 26, Sayı 293, Eylül 1987, s.573-576

Tarih boyunca kuşların göçleri ile ilgili merakın hep olduğunu söyleyen yazar, bu durumun Yakut Türklerinde de olduğunu belirterek kuş göçü ile ilgili bir masal vermiştir. Tarihlendirilemeyen bu masal, kuşların bir yere göç ederken nasıl karar aldıkları ve nasıl göç ettikleri üzerinedir.

Ferhat Tamir, “Dede Korkut Kitabı ve Türk Dünyası”, Cilt 27, Sayı 306, Ekim 1988, s.660-662

Türk kültürünün önemli kaynaklarından biri olan Dede Korkut kitabı daha çok Oğuz Türkleri ile ilgili bilgi verir fakat bu kitap ile Türk dünyası ilişkisi incelendiğinde Dede Korkut ya da Korkut Ata isminin ve kitapta bulunan hikâye ve motiflerin Oğuz dışındaki Türklerde de mevcut olduğu ortaya çıkmaktadır. Yazıda Dede Korkut adının ve hikâyelerinin diğer Türkler arasında da bilinmesine dair örnekler verilmiş, daha çok Oğuz Türkleri arasında bilinen bu kitabın içeriğinin diğer Türk yaşamında da bulunması bu kitabı Türk dünyasının kültür abidelerinden biri yaptığı belirtilmiştir.

Metin Ergun, “Türkmenistan Masalları Üzerinde Araştırmalar”, C.29, Sayı.321, Ocak 1990, s.48-53

1900’lü yılların başında başlayan Türkmenistan folklor çalışmalarının geç başlamasına rağmen gözle görülür ilerleme kaydettiğini belirten yazar, Türkiye’de bu konular ile ilgili pek fazla çalışma olmadığını söylemektedir. Türkmen masalları ihtilalden önce sadece seyyah ve Rus şarkiyatçıların dikkatini çektiğini belirten yazar, 1900’lü yıllarda başlamış olan Türkistan’daki folklor çalışmalarını kronolojik sıra ile vererek yapılmış çalışmalardan bahsetmeye başlar. Bu bilgiler ışığında Türkmenistan masalları ile ilgili ilk eser 1908 yılında, ikinci eser 1911 yılında neşredilmiştir. İhtilalden sonra ilk çalışma 1933 yılında yapılmış, 1940’lardan sonra ise bu alandaki çalışmalar daha sistemli ve çok yönlü bir şekilde incelenmeye başlanmıştır. Yazar, Türkmenistan masallarıyla ilgili araştırmaların sadece makale içinde verilenlerle sınırlı olmadığını belirterek, bunun başka bir makale konusu olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Argunşah, “Gagauz Türklerinin Mânileri”, Cilt 29, Sayı 332, Aralık 1990, s.752-758

Başta Sovyetler Birliği olmak üzere pek çok bölgede yaşamlarını sürdüren Gagauz Türklerinin büyük çoğunluğu Moldova’da yaşamaktadır. Zengin bir folklorla sahip olan Gagauz Türklerinde türkü ve manilerin yerinin başka olduğu ve eğlence, toplantı gibi yerlerde hâlâ devam ettiği vurgulanmıştır. Şekil olarak da Anadolu Türklerindeki farklılıklara değinen yazar hem Bulgaristan hem de Moldova’da yaşayan Gagauz Türklerinin mânilerinden örnek göstermiştir.

Abdurrahman Güzel, “Kırım Türklerinin Esaret Türküleri”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.360-378

1917 yılında Rusya’da yaşanan ihtilal özellikle Rusya’da yaşayan Türkler için çok acı sonuçlar doğurmuştur. Bu eziyet ve sürgünlerden kaçarak Avrupa ülkelerine sığınan Türkler üzerinde pek çok araştırma yapılmıştır. Bahsi geçen bu çalışmalardan yapan R. Lach ve H. Jansky ‘nin Kırım Tatarlarına ait olan derledikleri türkülerin sayısı 150 civarındadır ve bunlar aynı zamanda notaya da geçirilmiştir. Yazar, bu esaret türkü ve notalarından küçük bir kısmına yer vermiştir.

Mustafa Argunşah, “Gagauz Halk Edebiyatında Osmanlı- Türk Kültürünün İzleri”, Cilt 30, Sayı 341, Eylül 1991, s.533-538

Yazıda Gagauz Türk edebiyatı ile Anadolu Türk edebiyatı arasındaki benzerliğe dikkat çekilerek Gagauz halk edebiyatındaki Osmanlı Türk kültür ve edebiyatı izlerinden bahsedilmiştir. Buna göre Gagauz edebiyatında İslamiyet’e ait unsurların bulunması, Osmanlıcaya ait kelimelerin bulunması bu izlerdendir. Ayrıca türkü, masal, mâni, atasözleri, ninni gibi halk edebiyatı ürünlerinde de benzerlikler görülmektedir.

Asif Abbasoğlu, “Ahıska Türklerinin Halk Takvimi”, Cilt 33, Sayı 347, Mart 1992, s.174-176

Yazıda Ahıska Türklerinin ay ve hafta isimlerini nasıl adlandırdıkları, aylara göre bazı inançları oldukları, düğün ve nişan gibi işlerin belli günlerde ve aylarda yapıldığı gibi halk özelliklerine yer verilmiştir.

Ali Berat Alptekin, “Azerbaycan Halk Şiirinde Kafiye”, Cilt 33, Sayı 353, Eylül 1992, s.534-542

Öncelikle metinde Azerbaycan’ın halk şiirinin problemleriyle ilgili herhangi bir çalışma olmaması yazarda rahatsızlık oluşturduğu dikkat çeker. Bunun yanında en çok kullanılan kafiye türü hem Anadolu hem Azerbaycan’da kullanılan kafiye türünün yarattığı problemler, Azerbaycan halk şiirinde karşılaşılan en önemli kusurun kafiye ile ilgili olduğu ve Anadolu ile Azerbaycan halk şiiri problemlerinin hemen hemen aynı olduğu gibi konulardan bahsedilmiştir.

Habiçlanı Magomet (Aktaran. Hasan Ülker), “Karaçay Efsane Kahramanlarına Dair”, Cilt 34, Sayı 363, Temmuz 1993, s.427-434

Yazıda Karaçay efsanelerinin henüz büyük bir kısmının toplanmadığı belirtilerek onların diğer Kafkas halklarının efsanelerinden farkının anlatılanların gerçeğe yaklaştığını belirtir. Yazar, toplanan Karaçay efsanelerinde bulunan erkek ve kadın kahramanlarından bazılarının isimlerine yer verir ve bu isimlerin bazılarının da başka halkların efsanelerinde görüldüğünü belirterek, bu kahraman isimlerini Karaçay-Malkar dili etimolojisine göre inceleyerek bu isimlerin anlamlarını ortaya çıkarmıştır.

Metin Karaörs, “Kırım Tatar Türklerinin Masal ve Efsaneleri Hakkında”, Cilt 35, Sayı 373, Mayıs 1994, s.297-306

Rusça bir kitap olan “Kırım Tatar Türklerinin Masal ve Efsaneleri” nin tanıtımının yapıldığı bu yazıda kitap içerisinde olan Kırım Türklerinin masal ve efsanelerinin isimlerine ve makale yazarı tarafından tercüme edilen kitap önsözüne yer verilmiştir. Kırım Türkleri hakkında ve onların masal ve efsaneleri ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında kısa bir bilgi veren kitap yazarı, bu tarz çalışmaların artması gerektiği, zaman geçtikçe bu malzemelerin kaybolduğunu belirtmektedir. “Ayı Dağı Efsanesi” de metin yazarı tarafından tercüme edilerek burada yer verilmiştir.

Mustafa Cemiloğlu, “Azerbaycan “Dastan”ları Hakkında”, Cilt 35, Sayı 379, Kasım 1994, s.671-694

Yazar Azerbaycan’da, Türkiye’deki “hikâye” nin karşılığı olan “dastan” ile ilgili araştırmaların beş cilt olarak toplandığı, yazıda da beşinci ciltte yer alan eserlerin inceleneceğini belirtir. Beşinci ciltte mevcut olan dastanların sınıflandırılması, anlatım planı, konusu ve mekânları yazar tarafından incelenmiş ve yazar Azerbaycan’da siyasi olaylardan ötürü yeni dastanlarda epizotların ve kullanılan motiflerin değişmiş olduğunu fakat anlatım planı ve özünün bozulmadığını ve halk hikâyesi geleneğinin hâlâ canlılığını koruduğunu belirtmiştir.

Mustafa İsen, “Türk Dünyasında Bir Köprü İsim: Fuzuli”, Cilt 36, Sayı 381, Ocak 1995, s.17-21

Yazıda Türkçenin konuşulduğu yerlerde neden Fuzuli’nin oldukça fazla okunduğu, onu Türk dünyasında köprü durumuna getirenin ne olduğu, onun şiirlerinin özellikleri ele alınarak incelenmiştir. Buna göre Fuzuli’nin yazmış olduğu şiirleri değerli yapan onun kullandığı dilin yanı sıra pek çok dili iyi derecede bilmesi, şiirlerinin lirik olması, şiirlerinde pek çok anlam katlarının olması şeklinde sıralanabilir.

Metin Karaörs, “Kırım Tatar Türklerinde Bir Efsane Kıdırlez”, Cilt 36, Sayı 385, Mayıs 1995, s.313-316

Kıdırlez, Kırım Türklerinde mitolojik bir varlıktır. Yazıda da Kıdırlez efsanesine yer verilmiştir.

Metin Ergun, “Manasçılar-1”, Cilt 36, Sayı 390, Ekim 1995, s.599-609

Manas destanını canlandırarak anlatanlara Manasçı denir. Manasçılar destanı bilip bilmediklerine göre çeşitli sınıflara bölünürler. Çala Manasçı, Çon Manasçı, Üyrönçük Manasçı, Çınıgı Manasçı gibi. Manasçıların Manas destanı haricinde bir şey okuyup söylemesi hoş karşılanmamaktadır. Bu durumun oraya çıkışı 20. yüzyıldır. Bundan öncesinde Manasçıların destan haricinde başka bir halk ürünü mahsul okuduğu görülmemiştir. Ayrıca Manasçılar destanı anlatmaya rüya sonucu başladıklarını iddia eder ve bu rüya sonucu eğer ki anlatmaya başlamazsa kişinin cezalandırıldığına inanırlar. Manasçılıkta çiraklık sistemi esastır ve anlattıkları bölgelere göre de motif ve üslup farklılığı mevcuttur. Manasçılar ile ilgili bilgi sahibi olmaya ancak 19. yüzyıldan itibaren başlanır. Öncesi bilinmemektedir.

Metin Ergun, “Karakalpak Aşık Tarzı Şiir Geleneği Üzerinde Araştırmalar-I”, Cilt 37, Sayı 397, Mayıs 1996, s.275-290

Yazar, Karakalpak Türklerinin âşık türü şiir geleneğini anlatmadan önce aslında bahsedeceği kavram ve geleneklerin aslında bütün Türkler için geçerli olduğunu, yalnız günümüzde araştırmaların boy sistemine göre ayrı ayrı yapıldığını ve bu sebeple konuyu bu şekilde ele aldığını en başta belirtmektedir. Buna göre Anadolu âşıklık tarzına Karakalpak Türklerinde

denk gelenlerden biri olan “cırav” âşık türünün en eski türüdür. Cıravlar kopuzlarla beraber destan ve kahramanlık şiirleri dışında bir şey söylememektedir. “Baksılar” ise Cıravlardan sonra çıkmıştır. Onlar cıravlardan farklı olarak güzelleme tarzı şiirler söylerler. “Kıssahanlar” ise cırav ve baksıdan çok sonra oluşmuştur. Onlar da halk hikâyeleri ve türkülerini sazla beraber okuyan, anlatan, söyleyen kişilerdir. Bunlar haricinde bir de “Kosıkşılar” ve “Halık Şayırları” da vardır. Sopraslı Sıpıra Cırav ve Nurabılla Cırav bahsedilen cıravlardan sadece ikisidir.

Selahaddin Bekki, “Altay Kayçıları ve Topşuur”, Cilt 37, Sayı 398, Haziran 1996, s.376-380

Altay Kayçılık sanatı küçük farklılıklar olmakla birlikte Azerbaycan ve Anadolu’daki âşıklık geleneği ile oldukça benzerdir. Buna göre kahramanlık destanlarına “kay”, destan anlatan âşıklar için “kayçı” demişlerdir. Kayçılar bu destanları söylerken de iki telli olan “topşuur” denilen telli çalgılarını kullanmaktadırlar. Altay Kayçısı küçüklükten itibaren bir usta eşliğinde bu sanatı öğrenmeye başlar. Kayçıların en önemli ve belirgin özellikleri ise seslerinin gür olmasıdır.

Saim Sakaoğlu, “Azerbaycan ve Türkiye Türklerinin Aşık Edebiyatı Nazım Şekilleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Cilt 37, Sayı 399, Temmuz 1996, s.391-396

Azerbaycan ve Türkiye’de gelişen edebiyat hakkındaki bilgilerin daha çok 15. yüzyıldan itibaren kesin olarak görüldüğünü ve her ikisinde de gelişen âşık edebiyatı arasında neredeyse hiçbir fark olmadığını belirten yazar, Azerbaycan ve Anadolu’da gelişen âşık edebiyatı ve nazım şekilleri ile ilgili benzerlik ve var olan farklardan bahsetmiş ve coğrafi yakınlığın edebi yakınlığı da sağladığına vurgu yapmıştır.

Zeynep İsmail, “Şeşendik Sözler”, Cilt 37, Sayı 401, Eylül 1996, s.528-536

Şeşendik sözler, bizden önce yaşayanların, tecrübeleri doğrultusunda vardıkları genel yargılar ve gelecek nesillere bıraktıkları nasihatlerdir. Atasözü ve deyimlere çok benzese de onlardan farklı olarak fıkra ya da şiir şeklinde yahut fıkrayla karışık şiir şeklinde söylendiği görülür. Yazar, şeşendik sözlerin Kazak zekasının keskinliği ve inceliğini yansıtan nasihat ve uyarıda bulunan kalıplaşmış sözler olduğunu, insan yaşamına etki edecek kadar da etkili sözler olduğunu belirtir. Şeşenler 14.-18. yüzyıllarda daha çok beylik, ozanlık gibi vasıfları

olan kişilere denmiştir. Maykı Biy, Güzel Karaşaş Hanım, Töle Biy gibi isimler Kazak tarihinin önde gelen şeşenlerindendir. Şeşendik sözlerin konularına göre şeşendik arnaw, şeşendik daw ve şeşendik tolğaw olarak üçe ayrıldığını belirten yazar, bunları örneklerle kısaca anlatmıştır.

Hasan Ülker, “Nogay Atasözlerinden Örnekler”, Cilt 38, Sayı 413, Eylül 1997, s.531-539

Nogay Türklerinin bulundukları coğrafya Dağıstan bölgesi başta olmak üzere Kırım ve Kuzey Kafkasya’dır. Yazar son dönemlerde çok hareketli olan bu Türk dünyasında, Türkiye’de hakkında neredeyse hiç araştırma yapılmamış olunan Nogay Türklerinin atasözlerinden örnekler vererek Türkiye Türkleri ile arasındaki benzerliğin çok yakın olduğunu belirtmiştir.

Tuncer Gülensoy, “Türk ve Moğollarda Ata Verilen Değer Manas Destanı’nda “Özel Atlar”, Cilt 39, Sayı 420, Nisan 1998, s.213-219

Atlı göçebe toplumlarında atların çok özel yeri olduğu, hatta atlara isimler verildiği belirtilen yazıda Türklerde de aynı durumun geçerli olduğu, atların destan, mitoloji ve efsanelerinde yer aldığı belirtilerek buna Manas destanından at ile ilgili mısralara yer verilmiştir. Ak-bankıl, Too-toru, Kara-ker, Çon-baş gibi isimler de destandaki özel at isimlerinden bazılarıdır.

Mehmet Aça, “Tuva Türklerinin Destancılık Geleneği Hakkında Birkaç Söz”, Cilt 40, Sayı 434, Haziran 1999, s.365-370

Oldukça zengin sözlü edebiyat geleneği olan Tuva Türklerinin destanları daha çok verdikleri mücadele ve kahramanlıklar üzerinedir. Onların destanları, Altay, Saka, Hakas ve Şor destanlarıyla oldukça benzer özellikler göstermektedir. Tuva Türkleri destanlar, hikâye ve masallara tool, anlatıcılarına ise toolçu derler. Destancılık geleneğinin günümüze ulaşmasında toolçuların büyük bir önemi bulunmaktadır. Toolçulara örnek olarak O. Mannay, K. B. Salçak isimleri verilebilir.

Fuzuli Bayat, “Dede Korkut Efsaneleri”, Cilt 40, Sayı 436, Ağustos 1999, s.475-480

Yazıda Dede Korkut efsaneleri kahramanlarının Türk halkları arasında günümüzde hâlâ yaşadığı, bu efsanelerin farklı varyantlarının günümüz Türk dünyasında hâlâ bulunduğu belirtilmektedir.

Levent Doğan, “Kırgız Atasözleri Kırgız Atasözlerinin Sınıflandırılması”, Cilt 41, Sayı 447, Temmuz 2000, s.407-424

Atasözleri, atalarımızın çeşitli tecrübeler sonunda vardıkları hükümlerdir ve bunlar çeşitli şekillerde incelenebilir. Yazıda da konularına, anlamına ve sözcük sayısı özelliklerine göre sınıflandırma yapılmış, ayrıca Kırgız atasözleri ile Türkiye Türkçesindeki atasözlerinin benzerlikleri de karşılaştırılmıştır.

Ahmet Cebeci, “Gagauz Halk Edebiyatında Yer Adları”, Cilt 41, Sayı 451, Kasım 2000, s.678-688

Moldovya’da yaşayan Gagauz Türklerinin yaşadığı bu yer hariç, diğer Gagauz Türklerinin yaşadığı yer adları ile ilgili çalışma yapılmadığına değinen yazar, bu çalışmada Gagauz yer adlarının tarih ve coğrafya ile olan ilişkisinin inceleneceğini belirtir. Bu konu hakkındaki ulaşılabilecek kaynaklara da değinen yazar, Gagauz yer adlarının daha çok mâni ve türkülerde bulunduğunu belirterek, bu mâni ve türkülerden örnekler sunar

Aljira Topalova, “Azerbaycan Edebi Meclisleri”, Cilt 41, Sayı 452, Aralık 2000, s.749-751

Eski Türk edebiyatı dönemine bakıldığında sarayın edebi bir çevre olarak çok etkin olduğu görülür. Bu edebi çevre sadece saray etrafında değil aynı zamanda şehir ve kasabalarda da oluşmakta ve bunlar da yetenekli kişilerin kendini geliştirmesinde önemli rol oynamaktaydı. Şiir yazma sanatını buralarda öğrenen gençler bu alandaki gelişimlerini edebi meclislerde tamamlıyorlardır. 19. yüzyıla kadar gelişerek devam eden bu edebi çevreler zaman içinde adeta bir edebi okula yükselmiştir. Bu durum da Azerbaycan’da yazılan tezkire sayısının artmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda ise Divan-ı Hikmet, Encümenü’ş-şuara, Meclis-i üns’ kurulan divanlardandır. Edebi meclisleri 20. yüzyıl başına kadar varlıklarını korumuştur.

Levent Doğan, “Türk Dünyası Atasözleri”, Cilt 42, Sayı 458, Haziran 2001, s.326-340

Türkler arasında en yaygın Türk halk edebiyatı türlerinden olan atasözlerinin günümüzde de hâlâ geçerli olması onların anlam derinliğinden, tecrübeler sonucu oluşmasından kaynaklanmaktadır. Yazıda, yapılan sınıflandırma ve verilen örneklerle ise Türkiye Türklerinin kullandığı atasözleri ile diğer Türk gruplarının kullandığı atasözleri arasındaki benzerlik ve farklıklar açıkça ortaya çıkmaktadır. Atalarımızın çeşitli konulardaki tecrübeleri sonucu ortaya çıkan kısa ve anlamlı olan bu sözler, o millete ait kültür aynasıdır.

Can Özgür, “Altay Destanı Maaday Kara’da Atlar”, Cilt 42, Sayı 463, Kasım 2001, s.683-696

Maaday Kara destanı Güney Sibirya’da bulunan Altay Türklerinin destanıdır. Destanda at daima ön plandadır ve sahibine daima yol göstericidir. Bu yazıda da Türk destanlarındaki at motifinin çok önemli olduğu belirtilerek bahsi geçen destandaki at ile ilgili sözcükler ve söz grupları incelenmiştir. Destanda at ile ilgili geçen tüm sözcük ve sözcük grupları verilerek ortaya çıkan sayının azımsanamayacak bir sayıda olduğu, bunun da Türk destanlarında at unsurunun gerçekten önemli olduğunun göstergesi olduğu belirtilir.

Rıza Mollov, “Alpamış ile Âşık Garip Arasındaki Paralellik (Âşık Garip Konusunun ve İmajının Gelişimi Üzerine Gözlemler)”, Cilt 43, Sayı 468, Nisan 2002, s.202-213

Romantik bir aşk hikâyesi olan Âşık Garip hikâyesinin pek çok Türk ülkesinde bilinmesi bu hikâyenin kaynağının neresi olduğu hakkında da bir fikir edinilememesine sebep olmaktadır. Pek çok varyantı bulunan bu destan gerçekçi bir aşk hikâyesi olan Aşık Garip ve Şahsenem’in aşkını anlatır. Bu metinde ise Âşık Garip ve Altay destanı Alpamış ile ilgili benzerlikler madde madde anlatılır. Karakterler ve kullanılan motifler arasındaki benzerlikler ayrıntıyla yazıda yer alır.

Nerin Köse, “Seyitbek Destanı’ndaki Müstakil Türler ve İkilemeler”, Cilt 43, Sayı 473, Eylül 2002, s.526-548

Yazar, bir dile ait olan atasözü, deyim, dua gibi yapıların o dil hakkında çok fazla bilgi verdiğini belirtmiş ve Seyitbek Destanı’nda bulunan bu kalıplar ile Kırgız dilinin stilistik özelliklerini ortaya koymuştur. Buna göre yazar, bir dili en iyi bilen kişinin o dile ait

atasözleri ve deyimlerini, cümle kalıplarını en doğru şekilde kullanan olduğunu belirtmiş, bu makalede de Seyitbek Destanı'nda kullanılan atasözlerin, deyimlerin, ikilemelerin, vb. sayılarını incelemiş ve Kırgız Türklerinin yaşadıkları tüm baskılara rağmen dillerini ve değer yargılarını koruyabildikleri sonucuna ulaşmıştır.

Çağrı Özdarendeli, “Kazak Türklerinde Hayvan Masalları”, Cilt 45, Sayı 495-496, Temmuz-Ağustos 2004, s.669-671

Kazak Türklerinde anlatılan en eski türlerden biri olan hayvan masalları olağanüstü, gerçekçi ve hayvan masalları olmak üzere üç gruba ayrılır. Kazak hayvan masallarında diğer hayvanlar da olmakla birlikte özellikle kurt masallarının daha çok olduğu görülmektedir. Kurttan başka kuş çeşitleri de kutsal olarak kabul edilirken bazen de köpek ve at da masallarda kutsal olarak gösterilmiştir.

Mutlu Deveci, “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Mekânın İşlevsel Açıdan İncelenmesi”, Cilt 47, Sayı 503-504, Mart-Nisan 2005, s.109-123

Yazar, Cengiz Aytmatov’un romanlarında kişilerin bulundukları ruh hallerinin mekâna yansıdığını belirterek Aytmatov’un romanlarındaki insan-mekân ilişkisini açık/geniş mekân ve kapalı/dar mekân şeklinde incelemiştir. Açık mekânlar insanı psikolojik olarak rahatlatan, insana huzur veren mekânlarken kapalı mekânlar ise kötü ruhsal değişimler yaşayan insan için mekân dar ve kapalıdır. Bu kavramları Aytmatov’un romanlarından metinler vererek açıklayan yazar, Aytmatov’un insan-mekân ilişkisiyle asıl anlatmak istediğinin insanların psikolojik durumunun aslında mekâna yeni anlamlar kattığı, onu yeniden kurduğu ve insanın mekân ile ayrılmaz bir bütün olduğunu belirtir.

İnanış ve Geleneklerle İlgili

M. Şakir Ülkütaşır, “Çevgan ve Gökbörü”, Cilt 5, Sayı 57, Temmuz 1967, s.663-667

Çevgan ve Gökbörü, Türklerin en eski ve millî atlı oyunlarındandır. Bu oyunlar, bundan önceki yüzyıllarda farklı ülkelere taşınmış ve hâlâ günümüzde farklı milletlerde farklı isimlerle oynanmaktadır. Çevgan Erzurum ve Sivas köylerinde hala oynanmakta iken, Gökbörü özellikle Kazakistan’da hala oynanmaktadır.

Zeki Başar, “Tıbbi ve Mistik Folklor”, Cilt 10, Sayı 111, Ocak 1972, s.175-178

Yazar, yaptığı çalışmasında Erzurum’da var olan ve sadece küçük değişiklikler göstermiş âdet ve geleneklerin aslında yüzyıllar önceki eski Türk âdet ve gelenekleri olduğunu ve farkın sadece isim farklılığı olduğunu belirterek Erzurum’da olan geleneklerin Kazaklarda, Türkmenlerde, Hunlarda da farklı isimlerle var olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye’de yaşayan Kazak Türklerinin oluşturduğu İstanbul’daki Kazak derneği vasıtasıyla yapılan karşılaştırmalarda Kazak Türkleri ile Erzurum’da olan düğün, gebelik ve ölüm ile ilgili konulardaki âdetlerin büyük bir benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Yazı sonunda, bu millî kültür unsurlarının bulunup korunmasının Türk kültürü için çok önemli olduğu belirtilmektedir.

Şükrü Elçin, “Türk Destan, Masal ve Hikayelerinde Atla İlgili İnanışlar”, Cilt 15, Sayı 182, Aralık 1977, s.107-110

Yazıda Türk destan, hikâye ve masallarında atlara konuşmak, sevmek, tehlikeleri hissetmek gibi insani pek çok özellikler katıldığı, atların konuşarak sahibine akıl ve tavsiye vererek onları tehlikelerden koruduğu belirtilip, bu durumlara örnek olacak alıntılar yaparak gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca verilen örneklerin bazılarının farklı rivayetlerine de yer verilmiştir. Yazı sonunda ise yazar, bu gibi çalışmaların halihazırda tartışmalı olan konuların açıklığa kavuşması açısından yararlı olacağını belirtmiştir.

A. İdilboylu, “Kazan Türklerinde Bayramlar ve Bir Aile Kitaplığı”, Cilt 16, Sayı 183, Ocak 1978, s.158-161

Yazar, ailesinin artık var olmayışından dolayı bayramı onlar olmadan geçirmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple de annesinden kendisine yadigâr kalan aile kitaplığına göz atarak yaşadığı o duyguları, yalnız geçirdiği bayrama karşılık aklına gelen eski bayramları hatırlamış ve bunları satırlara dökmüştür. Yazarın babası imam, annesi ise kadınlara eğitim vermektedir. Bu kitap ve risaleler ile ruhunu arındırdığını belirten yazar, bunun gerici bulunabilmesine karşılık açıklama yaparak, Müslümanlığı seçen Kazan Türklerinin kendilerini bu şekilde koruduklarını belirterek annesinin de buna hizmet ettiğini belirtmiş ve bu kitapların döküntü değil bir milleti ayakta tutan belgeler olduğuna dair açıklama yapma gerekliliğini duyduğunu görüyoruz.

Layık Altınmakas, “Kazak Türklerinin Gelenekleri ve İslamiyet’in Etkisi”, Cilt 23, Sayı 250, Şubat 1984, s.118-130

İslamiyet’ten önce Türk boyları pek çok dinin etkisi altına girmiş fakat İslamiyet hariç diğer dinleri benimseyen Türk topluluklarının kimliklerini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. İslamiyet’i benimseyen Türklerin yaşadığı olumlu değişimleri örneklendirmek isteyen yazar, Kazak Türklerini ele almıştır. Buna göre mezarların üzerinde mum yakma âdeti, fal bakma âdeti, su ve ağaç kültü, başına çevirme adeti (hastalığı, belayı üzerine alma) gibi inanışlar Kazaklar döneminde olan fakat İslamiyet’ten sonra artık hemen hemen kullanılmayan âdetler hâline gelmişlerdir.

Rıza Gönüllü, “Türklerde Kalın Adeti”, Cilt 28, Sayı 317, Eylül 1989, s.565-567

Babanın oğluna evlenebilmesi için verdiği para olan “kalın”, Türk evlenme hukukunun en önemli simgelerindendir. Kalın geleneği Kazak, Altay, Afganistan ve Türkiye Türkleri arasında hâlâ canlılığını korumaktadır.

Ufuk Tavkul, “Karaçay- Malkar Türklerinde Eski İnançlar”, Cilt 29, Sayı 325, Mayıs 1990, s.313-320

Eski inançlarından hala izler bulunan Karaçay- Malkar Türklerinin inançlarının bir tür Şamanizm ile alakalı olduğu bilgisini verir. İslamiyet ile tanışmaları henüz 18. yüzyıl sonlarından itibaren olduğu için eski inançlarına dair izler bulunmaktadır. Teyri, Şıbıla, Tabu, Gori ve benzeri gibi isimlendirdikleri doğa üstü güçlere sahip varlıklar yaşamlarında bulunmaktadır. Bunlar haricinde de yapmaktan sakındıkları, yaparlarsa kötü bir şey olacağına dair inançlarının bulunduğu pek çok inançları da vardır.

Hasan Ülker, “Karaçay-Malkar Türklerinde 12 Hayvanlı Türk Takvim ve Yeni Yıl”, Cilt 30, Sayı 339, Temmuz 1991, s.447-453

Türkler tarafından tarih boyunca kullanılmış olan 12 hayvanlı Türk takvimi günümüzde de bazı Türkler arasında kullanıldığı görülmektedir. Kuzey Kafkasya Türklerinden olan Karaçay-Malkar Türklerinin kullandığı takvimde 12 hayvan yılı vardır ve bu yıllar da 12 aya, bir hafta da yedi güne ayrılmaktadır. Ayrıca onlar için yılbaşı 22 Mart olarak kabul

edilmiş, böylece hem yeni yılı hem de baharı kutlamışlardır. Yaz aylarını törenlerle kutlarken kış aylarına çektikleri zorlukları belirten çeşitli isimler takmışlardır, “çile ayları” bunlardan biridir. Karaçay-Malkar Türklerinin ne zamandan beri bu takvimi kullandıkları konusu ise henüz aydınlığa kavuşmamıştır.

Harun Güngör, “Yunan-Bulgar Kilise Mücadeleleri ve Gagauzlar”, Cilt 32, Sayı 344, Aralık 1991, s.730-734

Karadeniz’in kuzeyinden Balkan Yarımadası’na inen Türklerden olan Gagauzlar, bölgeye geldikten sonra buraya hâkim devlet konumunda olan Bizans tarafından zaman içerisinde Hristiyanlaştırılmışlardır. Osmanlı döneminde Hristiyan kiliselerinde gittikçe Rum etkisinin artması Yunan-Bulgar arasında bir çekişme başlatmış, dini nitelikte olan Ortodoks ve Katolik çatışmaları zamanla millî bir boyuta evrilmiş ve bu çekişme Rumların kültürel etkisine karşılık olarak Bulgarların kendi kiliselerini kurmasını tetiklemiştir. Neticede kendi kilisesini kurmayı başaran Bulgarlar, bundan sonra da Gagauzları etki sahasına almaya başlamıştır. Bu olaylar yaşanırken Gagauzların kendilerine ait millî bir alfabe ve kiliselerinin olmayışı, onların her iki kültürün baskısı altında kalmasına ve kültürel olarak gelişmemelerine sebep olmuştur.

Hasan Ülker, “Karaçay-Malkar Türklerinde Ağaç Kültü”, Cilt 30, Sayı 344, Aralık 1991, s.735-742

Türk mitolojisinde “ağaç kültü” önemli bir yer tutar. Bu durum aynı şekilde Karaçay-Malkar Türkleri için de geçerlidir. Onlar da ağacın ilahi gücü olduğuna ve kendilerine yardım edeceğine inanıp ağaca dualar ederek dilekte bulunmuşlardır. Büyük bir saygı duydukları bu çam ağacına “Cangız Terek” (Yalnız Ağaç) adını vermişlerdir. Metin yazarı, Karaçay-Malkar Türklerindeki bu kültürün Türkiye’de yaşayan Karaçay-Malkar Türklerinde de olup olmadığı konusunda araştırma yapmış, buna göre bu kültürden sadece “ağacı kutsal sayma” düşüncesinin kaldığını ve Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde de bu inanışın varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir.

Ahsen Turan, “Hayat Ağacı”, Cilt 33, Sayı 353, Eylül 1992, s.542-553

Pek çok kültürde var olan ağacı kutsal sayma kültürü Türklerde de vardır. Hayat ağacı adını alan bu kültürün özellikleri Türk boylarındaki çeşitli inanışlara yer verilerek Türklerdeki hayat ağacı kültürü çeşitli yönleriyle açıklanmıştır.

Hüsamettin Yıldırım, “Kırgız Türklerinde “Umay Ana” İnanışı”, Cilt 33, Sayı 356, Aralık 1992, s.758-763

Kırgız Türklerinde Umay Ana’nın varlığı çok eskilere dayanır. Umay Ana, kadın tanrıçadır ve çocukların koruyucusu konumundadır. Günümüzde ise inanış tamamen var olmasa bile varlığı hala görülmektedir. Hikâyelere göre bazı dağ ve kayalarda Umay Ananın izleri görülmektedir. Ayrıca günümüzde Eski Türk tanrıçası Umay’ı pekiştiren inançların da var olduğu bilinmektedir.

Özkul Çobanoğlu, “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, Cilt 34, Sayı 361, Mayıs 1993, s.288-298

Türklerin suya karşı göstermiş oldukları inanç ve bağlılıklarının anlatıldığı bu yazıda, öncelikle İslam öncesi Türklerde görülen su kültüründen, daha sonra ise Sibirya Şamanist kültüründeki su kültüründen bahsedilmiştir. (Saha) Yakut ve Altay Türkleri, İslamiyet’i kabul eden diğer Türklere oranla su kültü varlığını daha çok koruyup yaşatabilmiştir. Radloff’un Saha şamanları arasında Yaratılış Efsanesi’ni derlemiştir. Buna göre Yaratılış efsanesinde her şeyin sudan ibaret olduğu, yer ve göğün, güneş ve ayın olmadığı belirtilmektedir. Onlara göre her ırmağın, gölün bir ruhu vardır. İslamiyet’in kabulünden sonra ise Türklerin pek çok inancını geride bıraktığı fakat günümüzde hâlâ bile farklı şekillerde izlerinin olduğu görülmektedir.

Ali Berat Alptekin, “Manas Destanındaki Gelenek ve Göreneklerle ilgili Hususlar”, Cilt 34, Sayı 363, Temmuz 1993, s.435-444

Manas destanında olan çocuğa isim verme, evlenen çiftin çocuğunun olmaması durumunda yapılanlar, yas âdeti, toy ziyafetleri, ava gitme faaliyeti, aile ilişkisi, ant içme, rüya motifi, yayla ve yaylacılık gibi yazıda belirtilen daha pek çok gelenek ve görenek destanda olduğu

gibi günümüz Türk milletlerinde de devam etmektedir ve Manas destanı da Türk destanlarının bir parçasıdır.

S. Gömeç, “Oğuz Tamgalarının Bazı Kazak Türk Tamgalarıyla Karşılaştırılması”, Cilt 36, Sayı 383, Mart 1995, s.166-167

Türkler sahip oldukları tüm varlıklara tamgasını vurarak âdeta o varlıklar üzerindeki hâkimiyetlerini belirtmişlerdir. Önceden tüm Türk boylarında olan bu gelenek Türkiye’de unutulmak üzereyken diğer Türk devletlerinde varlığını koruduğu söylenebilir. Yazıda da 15. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Kazak Türklerinin tamgalarıyla 10. yüzyılda şekillenen Oğuz Türklerinin tamgaları arasındaki benzerliğe dikkat çekilerek, hangi zaman diliminde olunursa olunsun Türklerin her zaman aynı şekilde düşünüp hissettiğine vurgu yapılmıştır.

Eşref Buharalı, “Türklerde Koyun Küreği Falına Bakma Adeti”, Cilt 36, Sayı 385, Mayıs 1995, s.275-278

Koyun küreğine bakma âdetinin Türklerde çok eski zamanlardan beri var olduğu belirtilen yazıda Türk hükümdarlarının bu şekilde fallarına baktırdığına ve falda çıkana inandıklarına, bu durumun 1800’lü yıllarda da Türkler arasında görüldüğü, Manas destanında da bu durum var olduğu belirtilmiştir

Ali Rıza Gönüllü, “Türk Halk İnançlarında Demir Motifi”, Cilt 37, Sayı 402, Ekim 1996, s.634-640

Yazar, Türklerde demirin dünya hâkimiyetinin sembolü olduğunu ve günümüzde de demirle ilgili çeşitli halk inançlarının devam ettiğini belirterek yazıda bu inançlar üzerinde durulmuştur. Demirle ilgili halk inançları beş başlık altına toplanarak örneklerle açıklanmıştır. Bu başlıklar demirin güç ve kuvvet sembolü olarak, yemin sembolü olarak, meteoroloji folklorunda koruma sembolü olarak, dilek sembolü olarak ve tedavi sembolü olarak kullanıldığı şeklindedir. Türk halk inançları içinde demirin varlığını hâlâ devam ettirmesi geçmişten günümüze bir Türk kültür birliği olduğunun göstergesi olduğu belirtilmiştir.

Murat Penciev, “Lebablı (Çarcov) Türkmenlerin Toy Dessurları (Düğün, Örf ve Adetleri) Ona Değişli (Ait) Adetleri”, Cilt 37, Sayı 404, Aralık 1996, s.749-756

Lebap Türkmenlerinde doğan çocuğa peygamber yaşına gelene kadar yapılan örf ve âdetler sırasıyla anlatılmıştır. Yapılan tüm kutlamaların isminin tamamı bunlar olmamakla birlikte “ad kutlaması, beşik toyu, diş ve saç kutlaması, sünnet kutlaması, evlendirmek, peygamber yaş düğünü” bunlardan bazılarıdır. Mesela “ad kutlaması” çocuğa isim koymak için akraba ve yakın çevreyle sabah saatlerinde yapılan kutlamadır. Çocuğun kulağına önce ezan okunur ve ismini güvenilir bir kişi yahut dedesi kulağına fısıldar.

Ali Rıza Gönüllü, “Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi”, Cilt 38, Sayı 407, Mart 1997, s.187-192

Nevruz Türk milletinin önemli bayramlarından. Türklerin Ergenekon’dan çıktığı gün olan 21 Mart aynı zamanda Nevruz bayramı olarak da kutlanmaya başlanmış ve günümüzde hala devam etmektedir. Nevruz bayramı Türk hayatının her yerinde kendi göstermekte, çeşitli inançların varlığı görülmektedir. Nevruz Türklerde bereket, şifa, dilek ve koruma sembolü olarak görülmüştür. Yazıda bu durumlara Türk dünyasının çeşitli yerlerinden örnekler de verilmiştir.

Levent Doğan, “Emir Timur’un Öğütleri”, Cilt 39, Sayı 417, Ocak 1998, s.57-60

Emir Timur Maverâünnehir’de millî birliği sağlayarak kurduğu devletin uzun ömürlü olması için birtakım ilkeler edinmiş ve öğütlemiştir. O kurduğu devlet düzeninde her zaman idarecilerin halkını adaletle yönetmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca o, kurduğu devlet düzeninde olduğu bölgeyi ilim ve irfan merkezi yaparak kendisinden sonra devam edecek olan siyasi yapıların da bu temel üzerine devletler kurmasına vesile olmuştur. Onun bilim, edebiyat ve sanatı geliştirecek davranışları kendisinden sonra da devam ettirilmiştir. Türkistan’da önceden var olan rejimin değişmesi ile birlikte artık Emir Timur hak ettiği değeri zaman içinde kazanacaktır.

Yaşar Kalafat, “Karapapak Türklerinde Halk İnançları”, Cilt 40, Sayı 431, Mart 1999, s.160-164

Yazar, yazıyı bu bilgilerin kaynağı olan Hüseyin İsmail Hekimoğlu’na ithaf etmektedir. Yazıda öncelikle, Hüseyin İsmail Hekimoğlu’nun hayatından ve eserlerinden kısaca bahsetmekte, bu girişten sonra konuya girmektedir. Buna göre Oğuz Türklerinden olan

Karapapak Türkleri daha çok Azerbaycan, Gürcistan, Dağıstan ve Türkiye’de yaşamaktadır. Karapapak Türklerinde halk inançlarının hâlâ canlı olduğu görülmekte, gök ile ilgili inançlar, dağ-kaya kültünün varlığı ve diğer birtakım inanışlar da varlığını korumaktadır. Karapapak Türklerinde ağaç kültünün ise daha canlı bir şekilde yaşadığı görülmektedir.

Yaşar Kalafat, “Baksicilik ve Kazakistan’da Türk Halk İnançları”, Cilt 41, Sayı 441, Ocak 2000, s.49-55

Almatı’nın Tolgar bölgesi Baksi bölgesidir. Tolgar dağı ve Tolgar çayı Baksilerin faaliyet gösterdiği yerdir. Buradan alınan su ve otlar kişilerin şifasında kullanılırdı. Fakat SSCB yönetimi Sovyet propagandasını yapmayı reddetmesi üzerine Baksilerin faaliyet alanını yıkmışlardır. Ayrıca baksilik, baksi olan anne ve babadan çocuklara geçmektedir. Bunun yanında Kazakistan’da diplomalı ve bir muayenesi olan pek çok baksi bulunmaktadır. Yazar Kazakistan’da bulunduğu süre boyunca baksicilikle ilgili olan ve diğer inançlarla ilgili pek çok halk inancını toplamış ve bunlara yazıda yer vermiştir.

Kadir Kadirzade, Çocukların Doğulması ile Bağlı Adetler, İnançlar ve Türk Halkları Arasında Etnik Elekaler”, Cilt 41, Sayı 451, Kasım 2000, s.668-675

Yeni doğan çocukların kötü ruhlardan korunması için Türk halkları içinde var olan, yaşayan bazı inanç ve âdetlerden bahsedilmiştir. Mesela çocukların kötü ruhlardan korunması için Azerbaycan’da göz boncuğu, Altay ve Sibirya Türklerinde çeşitli ağaçlardan yararlanılması ve ayrıca kulak, boğaz ve göz hastalıklarında anne sütünden yararlanılması gibi var olan çeşitli inançlar örneklerle açıklanmıştır.

Kadir Kadirzade, “Azerbaycan Türklerinde Eski Din Adetleri ve Diğer Türk Halkları ile Etnik Paralellere Dair”, Cilt 42, Sayı 454, Şubat 2001, s.81-88

Azerbaycan Türklerindeki dinî inançlara değinen yazar, bu inançların hangi eski Türklerde görüldüğünü açıklamaktadır. Yazar bu bilgilerin dayanağını, burada yapılan ilmî kazılar sonrasında varılan sonuçlardan almaktadır ve bu bölge üzerinde yapılan hint-aricilik nazariyesinin artık son bulduğu belirtir. Bu nazariyeye hizmet eden araştırmacıların da tarih boyunca Türklere bağlı olan tüm medeniyeti hint-arilere ait olduğunu iddia ettiklerine fakat yapılan araştırmaların ise bunun tersini söylediğine de vurgu yapar.

Ali Akar, “Kazak Edebiyatında Nevruz”, Cilt 42, Sayı 457, Mayıs 2001, s.293-298

Nevruz bayramı Türkçenin konuşulduğu her yerde etkisi göstermiş ve Türkçenin konuşulduğu her yerde de Nevruz’dan izler görmek mümkün olmuştur. Yazıda ise Nevruz kültürünün Kazak Türk edebiyatına yansısı incelenmiştir. Buna göre Nevruzu baharın gelişi olarak kutlayan Türklerde soğukların bitmesi bereket ve bolluğun gelmesi anlamına geldiği için bayram büyük coşku uyandırmış, eğlence ve ziyafetlerle kutlanmıştır. Bu sebeple Kazak Türklerinin nevruz ile ilgili sözlü edebiyatı çok gelişmiştir, çok fazla dua, dilek, tekerleme ve bilmece vardır. Yazı içerisinde bunlar örnekler ile verilmiştir.

Ercan Alkaya, “Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları”, Cilt 42, Sayı 459, Temmuz 2001, s.442-448

Oğuz kağan destanında isim verme kişilerin yaptıkları işlere göre, Dede Korkut hikâyelerinde ise kahramanlık göstermesi, önemli bir iş yapması ile gerçekleşirdi. Yakut Türklerinde de hemen hemen aynı şekilde olur, çocuğa öncelikle iğreti isim verilir, sonrasında da çocuğun kahramanlık yapması beklenirdi. Günümüzde Altay’ın kuzeyinde Yenisey Irmağı kıyılarında yaşayan Türklerde de çocuk doğduktan birkaç gün sonra verilen ziyafette, orada bulunan en yaşlı kişi çocuğa isim verirdi. Günümüz Tatarların hâlâ devam ettirdiği isim verme geleneklerinden biri de “çakmak adı” denilen ad verme geleneğidir. Tabi bu isim vermeyi etkileyen unsurlardan biri de dinî inançlar olmuştur.

Mehmet Kanar, “Yesevîye Tarikatı ve Orta Asya’da İslam’ın Yayılışındaki Rolü”, Cilt 42, Sayı 461, Eylül 2001, s.518-526

Yesevi Orta Asya’da yaşamış mutasavvıflardan biri, Yesevilik ise Orta Asya’daki tasavvufi topluluklardan biridir. Yesevilik Orta Asya’da İslam’ın korunması ve yayılmasını sağlarken, mutasavvıflar da halkın yol göstericileri ve İslam’ın uygulayıcıları olmuşlardır. 20. yüzyıla kadar Orta Asya’da düzen devam ederken bölgede Bolşevik hâkimiyetinin kurulması ve bu hâkimiyetin Müslümanlar ile mücadele şeklini alması Orta Asya ve Kafkaslar’da Rusya’ya karşı bir direniş oluşmasına ve bu direniş sonucu Sovyet Rusya Müslümanları beş kadılık merkeziyle idare etmeye başlamıştır. Fakat bu idare merkezleri rejim yanlısıyken, tarikatlar her zaman halkın yanında yer almış, Orta Asya milletlerini Rus kültürü ve etkisi altından koruyan, dinî idare merkezleri değil tarikatlar olmuştur. Tüm bu bilgilerden sonra ise Hoca

Ahmet Yesevi'den bahsetmek gerekir. Ahmet Yesevi, Kazakistan'ın Çimkent şehrinde doğmuştur. Belli bir süre sonra İslam merkezi olan Buhara'ya gitmiş ve buradaki faaliyetlerinden sonra şeyhlik makamına ulaşarak Yesevilik diye bilinen tarikatını kurmuştur. O, kendi düşüncelerini Türk kavimleri arasında yaymak için Türklerin halk edebiyatlarından yararlanmış, sade bir dil kullanmıştır. Tüm düşüncelerini ise Dîvân-i Hikmet adlı kitabında toplamıştır. Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra da Hoca Ahmet Yesevi'ye verilen önem daha da artmıştır. Onun türbesi ise Emir Timur tarafından yapılmış, şimdi ise Türk ustalar tarafından restorasyonu yapılmıştır. Ayrıca Türkiye tarafından türbenin yanına Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi açılmıştır.

Ruhi Ersoy, “Gagavuz Türklerinin Düğün Adetleri Üzerine Bir Araştırma”, Cilt 42, Sayı 461, Eylül 2001, s.561-570

Farklı bir dinden olan Gagavuz Türklerinde gelenek ve göreneklerin nasıl geliştiğinin merakı yazarı bu araştırmaya götürmüştür. Yazar, Gagavuzlardaki düğün âdetlerini tanışmadan itibaren düğün sonrası yapılan uygulamalara kadar her adımı anlatmış, çoğu uygulama aynı olsa da bölgesel farklılıklardan dolayı düğün adetlerinde de farklılığın ortaya çıktığını belirtmektedir.

Mehmet Aça, “Kazak Türklerinin Destanlarında Çay”, Cilt 42, Sayı 464, Aralık 2001, s.745-752

Türkiye’de günlük hayatın bir parçası olan çayın Kazak Türklerinde nasıl algılandığı anlatılmaktadır. Kazak Türklerinde çay kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için çay ile ilgili düşünceler destanlardan örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre çay, zenginlik ve hâkim olma, hükmetme göstergesidir. Konuk ağırlanırken kımızın yanında çayın varlığı da önemli bir ayrıntıdır.

Levent Doğan, Sedef Bayraktar, “Türk Kültüründe ve Atasözlerinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar”, Cilt 43, Sayı 468, Nisan 2002, s.229-252

Türklerin hayatında pek çok hayvan olmasına rağmen en önemli hayvanın at olduğunun pek çok göstergesi vardır. Yazarın belirttiğine göre Türklerdeki hayvanlara karşı bakış dört guruba ayrılabilir. Buna göre efsanevi hayvanlar, korkulan hayvanlar, faydalı

hayvanlar ve aşığılan hayvanlar. At efsanevi hayvan kategorisine girerken, ayı ve kurt korkulan, at, koyun, deve faydalı, eşek ve köpek de aşığılan hayvan kategorisine girmektedir.

Nerin Köse, “Kazakların Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Pratikleri Hakkında”, Cilt 43, Sayı 475-476, Kasım-Aralık 2002, s.677-686

Halkın bazı hastalıkları atalarından gördüğü gibi tedavi etmesi olarak tanımlayabileceğimiz halk hekimliği, geliştiği toplumla büyük bir alaka gösterir. Toplumların inançları, yaşam tarzları, dünya görüşleri hastalıkların çözümüne geliştirdikleri yöntemleri doğrudan etkilediği gözlemlenmiştir. Bu bilgiler ışığında bakıldığında yukarıda bahsi geçen durumların Kazak Türklerinin halk hekimliğini şekillendirdiği görülür. Kazak Türklerinde halk hekimliği incelendiğinde Şaman ve İslam dinlerinin ve hayat tarzlarının etkisi görülmektedir. Yazıda bu durum örnekler verilerek açıklanmıştır.

Yazı ve Konuşma Dili ile İlgili

Ahmet Temir, “Türk Dilinin Tarihi, Bugünü ve Geleceği I”, Cilt 4, Sayı 40, Şubat 1966, s.355-364

Bu yazıda öncelikle Türk dilinin tarihi gelişiminden bahsedilmiştir. Yazar burada Türk dilinin gelişimini İslamiyet’ten önceki devir, geçiş devri ve yeni devir olarak üçe ayırmıştır. Daha sonrasında ise Türk dilinin bugünkü durumundan ve lehçelerinden bahsetmiştir. Buna göre ise Güney grubu (Anadolu Türkçesi ve yöresi), merkez ve Doğu grubu (Batı Türkistan ve Uyurca), Kuzey grubu (Tatarca, Başkurtça, vb.), Doğu Sibiry ve Altay lehçeleri (Sayan Abakan, Tom) olarak ayrılmaktadır. Yazar, yazı dilleri konusunda ise, Rus hâkimiyetine kadar olan dönemi anlattıktan sonra 1917 sonrası bu Türk halklarının yazı dillerinde yaşadıkları değişiklikleri anlatmıştır. Fakat bu değişikliklerin öncesinde ve sonrasında da sadece Türkiye’de değil, Rusya Türklerinde de edebi eserler meydana getirilmiş, pek çok araştırmalar yapılmıştır. Coğrafi ayrılıktan ziyade davasının kültür davası” olduğunu belirten yazar, dil ile ilgili yapılacak herhangi bir yenilikte Türkiye dışındaki Türklerin çalışmalarından da faydalanılması gerektiği, yoksa dilde sadeleşme veya birleşme işlerinin iyi bir şekilde sonuçlanmayacağını belirtmiştir.

Abdülkadir İnan, “Türk Yazı Dili Tarihinden Notlar”, Cilt 5, Sayı 57, Temmuz 1967, s.653-659

Türklerin bilinen ilk yazı dili Orhun Yazıtları’dır. Fakat bu dil, o dönem için tüm Türk boylarında konuşulduğu anlamına gelmemektedir. İlk yazı dili, farklı Türk boyları dönemlerinde farklı milletlerle etkileşimde bulundukça değişip gelişmeye başlamıştır. Makale içerisinde Türk yazı dilinin değişim ve gelişimi Türk tarih sırasına göre verilmiştir.

Saadet Çağatay, “Dilimiz Üzerine Düşünceler”, Cilt 16, Sayı 183, Ocak 1978, s.145-153

Yazıda Talat Tekin’in Türk Dili dergisinde yayınlanmış olan “Pantürkizm Ülküsü ve Dilde Birlik İddiası” adlı yazısında iddia edilen bazı görüşlerin gerçeğini açıklamak üzere yazıldığı belirtilmiştir. Tekin, bu yazısını ise M. Kaplan’ın “Dilde Aşırılık ve İtidale Dair” adlı yazısına cevap olarak yazmıştır. Kaplan’ın yazısında Türk dilinin bir bütün olduğu, var olan lehçe farklılıklarının Rusya tarafından büyütülerek yeni dil oluşturulduğu anlatılmaktadır. Tekin buna cevap olarak ise yazısında bu “birlik” durumunun temel dayanağının doğru mu yanlış mı olduğunu, Anadolu ve Asya Türklüğü arasında en az bin yıllık kültürel ayrılık olduğu ve Gaspıralı’nın “dilde, fikirde, işte birlik” hareketinin başarısızlıkla sonuçlandığını yazmıştır. Yazar ise başarısızlık ile sonuçlandığı söylenen bu konu üzerinde durmuş, Gaspıralı’nın gazetesinin Türkistan’ın pek çok Türk bölgesinde okunduğunu anlatmıştır. Yazar, yazının en sonunda lehçe farklılıklarının Anadolu’ya yerleşmeye başlamadan önce de olduğunu fakat bu yer değiştirme ile farklılıkların arttığını belirtip, gazete ve dergi makaleleri ile bu gibi önemli konuların açıklanmaya çalışılmaması gerektiğini belirterek yazı sahibine bir eleştiride bulunulmuştur.

T.K.E., “Tebriz Üniversitesinde Azerbaycan Türkçesi ve Edebi Dil Üzerine Araştırmalar Semineri”, Cilt 26, Sayı 294, Ekim 1987, s.594-614

18 Haziran 1987’de düzenlenen bu konferansın amacından kısaca bahsedildikten sonra Cevat Heyet’in bildirisi olduğu gibi verilmiştir. Bu metne göre Azerbaycan Türkçesi Oğuz, Kıpçak, Uygur gibi pek çok lehçelerden oluşmuştur. Bu durum onun dil zenginliğine katkı sağlayan sebeplerdendir. Orta Türkçe devrinde (10-16. asır) oluşmaya başlayan Azerbaycan Türkçesi Yeni Türkçe devrinde (16-20. asır) artık gelişmiştir. Bu bölgenin Türkleşmesinde ve Türkçenin gelişmesinde tarihin erken devirlerinden itibaren Türklerin (Sakalar, Hazarlar,

Oğuzlar, Kıpçaklar, vs.) buralarda hâkimiyet kurması etkili olmuştur. Ayrıca Azerbaycan'ın edebi Türkçesinin oluşumu üç devreye ayrılarak ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bir olan Azerbaycan dilinin 19. yüzyılda Azerbaycan'ın kuzeyinin Rusya hâkimiyetine girmesi ile Azerbaycan'ın kuzey ve güneyinde konuşulan dilin farklılaşmaya başladığından ve her iki sahada olan faaliyetlerden kısaca bahsedilmiş, yakın yüzyıla pek fazla değinilmemiştir.

Hamit Nutki, “Umum Azerbaycan Türkçesi- Yazı Dili- Bedî Türkçe”, Cilt 26, Sayı 295, Kasım 1987, s.668-679

Aynı diller belli şartlarda farklı biçimlerde konuşulabilirler. Bu durum, lehçe ve şive farklılıklarını ortaya çıkarır. Lehçeler daha çok günlük ve kişisel konuşmalarda kullanılırken, ilmî, edebi hayatta ortak dil, yani umum Azerbaycan Türkçesi, kullanılır. Bu ortak dil doğal bir şekilde oluşabilirken aynı zamanda kurul veya heyetin bir programı ile de oluşturulabilir. Oluşturulan bu umum halk dili yazıya geçirilene kadar ağızdan ağıza asırlarca taşınır. Umum halk dili hangi lehçe üzerinde gelişirse diğer lehçeler de umum halk diline benzemeye başlar, hatta zamanla kaybolur. Umum halk diline paralel olarak gelişen yazı dili, bedî dil ile bir paralellik göstermeyebilir. Fakat dil, dil sanatçıların emekleri ile gelişim gösterdiği için bedî eserler her zaman umum halk dilinin desteği olmuştur. Bedî eserler veren Fuzulî, Nesimî gibi sanatçıların eserlerinin güzelliğini anlamayanlar dillerinin güzelliğini de anlayamaz. Fuzulî'nin eserlerinin Türkiye ve K. Azerbaycan'dan önce Tebriz'de basılması da bedî eserlerin güzelliğinin burada daha önce anlaşıldığı anlamına gelmektedir.

Gulamuddin Pahta, “Türkistan Türklerinin Tarihinde Değişen İmla- Yazıları” ve Buna Tesir Eden Esas Gerçekler”, Cilt 27, Sayı 302, Haziran 1988, s.335-345

Türkler, İslamiyet'ten önce Uygur alfabesini yazı dili olarak kullanırken bu durum İslamiyet'in kabulünden sonra değişmiş ve Arap alfabesi tüm Türklerde yaklaşık bin sene boyunca kullanılmıştır. Fakat bu bölgenin Rus ve Çin hâkimiyeti altında kalmasından dolayı Türkistan Türklerinin alfabeleri devletlerin politikaları sebebiyle pek çok kere değiştirilmiştir. Alfabe değişikliği tarihlerine bakıldığında bu durum Çin-Sovyet arası ilişkilerin değişmesiyle paralellik göstermektedir. Ayrıca bunların yanında Sovyet Türklerinin alfabeleri Latin alfabesi olarak değiştirildiğinde Türkiye'nin de Latin'e geçmesi Sovyetleri endişelendirmiş ve 1930'lu yılların sonunda Türk cumhuriyetlerinin alfabeleri

Kiril'e dönüştürülmüştür. Doğu Türkistan Türklerine belli aralıklarla alfabe değişikliği yapılmış olsa da uzun uğraşlar sonucunda bir şekilde Doğu Türkistan Türkleri 1960 yılından beri Arap alfabesini kullanmaktadır. Sovyet Türkleri ise hala Kiril alfabesini kullanmakta; aynı dile, dine, ırka, kültüre sahip olan bu milletler birbirlerinin eser ve yayınlarından bihaber kalmaktadır.

Yunus Memmedov, (Aktaran. Arasoğlu), “Ses ve Anlam Bilimi İtibariyle Farklılaşma”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.296-302

Türk şivelerinde ses ve anlam biliminin usulü ile kelime türetildiğinde kelime anlamları artmakta ve farklı manalar ifade etmeye başlamaktadır. Türkçe'nin en eski devirlerinden itibaren var olan bu durum Türkçe'nin anlam yönünden zenginleşmesini sağlamıştır. Bu farklılaşma Azerbaycan Türkçesi'nde sözün ilk manasından bağımsızlaşarak bambaşka bir anlama gelmesi şeklinde ve farklılaştıktan sonra oluşan sözcüklerin diğer kısmının ses değiştirmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum araştırmacılar tarafından daha çok, söz türetmenin bir şekli olarak açıklanmıştır. Fono-semantik farklılaşma sadece Azerbaycan Türkçesi sözcüklerinde değil dışarıdan alınan yabancı sözcüklerde de gerçekleşmiştir.

A. B. Ercilasun, “Türk Dilinin Dünü Bugünü ve Geleceği”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.4-15

8. yüzyıldan itibaren takip edebildiğimiz Türk dili 13. yüzyıl'a kadar tek bir yazı dili olarak kullanılmıştır. 13. yüzyıldan itibaren çok fazla değişmeden devam eden Türk dili, Eski Türkçe'nin devamı olarak Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi (Kuzey-Doğu Türkçesi) Türkistan'da 20. asrın başlarına kadar kullanılmıştır. 13. yüzyılda ayrıca yeni bir Türk yazı dili İran, Azerbaycan ve Anadolu civarında gelişmeye başlamıştır. Bu bölgede Batı Türkçesi dediğimiz yeni yazı dili oluşmuştur. 20. yüzyılda ise her iki Türkçe için yeni dönem başlamaktadır. Kuzey-Doğu Türkçesi Rus ve Çin hâkimiyeti altına girer. Türkler arasında Çağatay dili kullanılırken Rus politikaları ile Türk lehçeleri yazı dili haline getirilmiş ve Kuzey-Doğu Türkçesinde 14 ayrı edebi dil oluşturulmuştur. Ayrıca Ruslar, bu dilleri Rusçaya da yaklaştırmaya çalışmışlardır. Batı Türkçesi ise Osmanlı ve Azeri Türkçesi olarak iki yönde gelişmiştir. Aralarında neredeyse hiçbir fark bulunmayan bu iki lehçe Azerbaycan'ın Rus hâkimiyetine girmesiyle Rus politikalarıyla birbirinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Osmanlı Türkçesi ise Servet-i fûnun'dan itibaren sadeleşmeye başlamış ve

şimdiki modern Türkiye Türkçesi oluşmuştur. Türk dilinin bugünkü durumu ise çok iyi değildir, Türk halkları arasındaki bağlantı kopmuş ve dilleri parçalanmış, dillerine pek çok yabancı kelime girmiştir. Türk dilinin istediğimiz yönde şekillenmesi için ise millî değerlerin öğretilmesi, araştırmacılar yetiştirilmesi ve Türk kültürünü dünyaya tanıtacak faaliyetler yapmak gibi işlerle mümkündür.

A. B. Ercilasun, “Türk Dilinin Dünü Bugünü ve Geleceği”, Cilt 34, Sayı 362, Haziran 1993, s.321-332

Türk dilinin ilk yazılı metinleri 8. yüzyılda görülmeye başlanır ve Türkçemiz 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili olarak gelir. Bu yüzyılda değişimin yaşanmasının sebebi ise Türklerin bir kısmının Batıya kaymaları ve burada medeniyet dili olan Arapça ve Farsça’yı kullanmaya başlamalarıdır. Batı Türkçesi olarak adlandırılan bu Türkçe Azerbaycan ve Osmanlı Türkçesi olarak gelişmiştir. En başlarda aralarında çok az farklılıklar bulunurken bölgenin hanlıklara, sonrasında Rusya hâkimiyetine girmesiyle iki taraf arasındaki fark büyümüş, iki Türkçe birbirinden uzaklaşmıştır. Osmanlı Türkçesinde ise Tanzimat ile beraber sadeleşme çalışmaları başlamış, “yeni lisan” hareketleriyle sadeleşip gelişmeye elverişli hale getirilmeye başlanmıştır. Fakat yazar, Türkçe’nin 1950’lerden sonra bozulduğunu, öz Türkçe adına çoğu kelimeler atılarak kelime açısından fakir bırakıldığı için edebi gelişmelerin yaşanamayacağını belirtmiştir.

Kuzey Doğu Türkçesi ise daha çok Rus ve Çin hâkimiyeti altında olan Türklerin kullandığı Türkçedir. Türkî adı verilen Türkçeyi 18. asrın sonuna kadar kullanan Türklerin, Rus hâkimiyetinden itibaren kabile lehçelerinin kullanımına teşvik edildiği, hatta ilerleyen zamanda lehçelerin yazı dili haline getirildiği görülmüştür. Ruslar uyguladığı bu politika ile Kuzey Doğu Türkçesi’nden 14 edebi dil meydana getirmiştir. Bu durum her Türk boyunca ayrı ve güçlü bir edebiyatın gelişmesine yol açsa da zamanla kendi dillerinin önceliğinin yerini Rusça almıştır.

Türkiye Türkçesi’ndeki bu durum ve diğer Türklerin içinde bulunduğu durumdan ötürü Türkçenin geleceğinin olumsuz olduğundan bahseden yazar, meselenin sadece bir dil meselesi değil, kültür meselesi de olduğunu belirterek bu gidişatı düzeltebilmek için önce Türkiye’den başlamak gerektiğini belirtip tavsiyelerde bulunmuştur.

Ertuğrul Yaman, “Bir Ulu Çınarın Dalları”, Cilt 35, Sayı 378, Ekim 1994, s.614-620

Yazıda “Türk dili” bir ulu çınara ve lehçeleri de onun dallarına benzetilmiş ve bu terim en geniş anlamıyla kullanılarak diğer Türk cumhuriyetlerinin kullandığı, konuştuğu Türkçenin ayrı bir dil değil, sadece Türkçenin ayrı dalları olduğu belirtilmiştir. Yazar 12. yüzyıla kadar Türklerin aynı yazı dilini kullandığını, bu dönemden itibaren Türklerin ikinci yazı dili olan Batı Türkçesini kullanmaya başladıklarını belirtmiştir. İlk yazı dili olan Doğu Türkçesi ise 20. yüzyıldan itibaren siyasi sebeplerle ayrılarak, aslında lehçe olmasına rağmen her birine “dil” denildiğini, bazı şartlardan dolayı Batı Türkçesinin de çeşitli kollara ayrıldığını fakat sonuca bakıldığında Türk dillerinin birbirine hâlâ çok yakın olduğu ve siyasi hiçbir uğraşın Türk lehçeleri arasındaki bu bölünmeleri kesin olarak sağlayamadığı belirtilmektedir. Bu durum ise yazıda, Türk dilinin temelini sağlamlığı ile ilişkilendirilir.

Diğer

Abdülkadir İnan, “Gökalp ve Türk Folkloru”, Cilt 3, Sayı 36, Ekim 1965, s.952-954

Türkiye’de Türk sahasında yapılan çalışmalarda Türklerin folklor verilerine dayanarak çalışmalar yapan ilk kişi Ziya Gökalp olmuştur. Özellikle “Türk Türesi” ve “Türk Medeniyeti Tarihi” adlı eserleri Türklerin folklor verilerine dayanarak hazırlanmıştır. Gökalp, yaptığı çalışmalarda Türk toplumunu çeşitli yönlerden incelerken daha çok Altay ve Yakut Türklerine ait bilgileri kullanmıştır. Daha çok Yakutlara ait bilgiler kullanmış çünkü Gökalp’e göre eski Türk dinî hala onlarda yaşamaktadır. Bahsi geçen eserlerin çok önemli olduğunu belirten yazar, bu eserlerin eğer neşredilecekse açıklama gerektiren kısımların atlanmaması, muhakkak açıklama yapılması gerektiğini de belirtmektedir.

Altan Deliorman, “Türk Basın Tarihi”, Cilt 4, Sayı 43, Mayıs 1966, s.616-619

Öncelikle basın ve basın tarihi kelimeleri üzerinde bilgi verilen yazıda Türkiye sınırları içinde ve sınırları dışında kalan Türk ülkelerinin basın tarihleri hakkında kısa ve genel bilgiler verilmiş, hepsinin de kendine has özellikleri olduğu belirtilmiştir. Türk basının araştırılarak doğru sonuca ulaşma işleminin sadece Türk topraklarıyla sınırlı kalmayıp bu sınırlar dışında da çıkmış olan Türk basınlarını araştırmasıyla en doğru sonucunun ortaya çıkacağı belirtilmiştir.

Şükrü Kaya Seferoğlu, “Kültür Birliğimiz”, Cilt 21-22, Sayı 246, Ekim 1983, s.671-677

Millet, aynı dili, kültürü paylaşan, ortak geçmişi olan topluluklardır. Anadolu dışında da Türk milletine dâhil olan çok sayıda Türk bulunmaktadır. Fakat ilmî sahada Türklerin yaratmış olduğu boşluk, kötü niyetli devletler tarafından istedikleri doğrultuda doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu boşluk sebebiyledir ki Gagauz Türklerine bir Slav Bulgarcası oluşturulmuştur. Aynı durum Sovyet Türkleri için de olmuştur. Dış Türklere, onların kültürel hareketlerine ve kimliklerine ilmî açıdan sessiz kalmak gerçeğin zamanla örtbas edilmesine sebep olur.

Ahmet Temir, “Almanya’da Türkler (Ekim-Kasım 1985 Almanya Seyahati Raporu)”, Cilt 25, Sayı 274, Şubat 1986, s.107-115

Yazar, Almanya’da düzenlenen “Türkler ve Almanlar” isimli seminerde Almanya’daki Türklerin durumunu daha iyi anlatabilmek için “Çarlık devri Rusya’sından misallerle Hristiyan muhit içinde Türklerde kültür benliği problemi” isimli makalesinin özetini sunmuştur. Almanya’daki Türkler ile Çarlık Rusya’sı hâkimiyetindeki Türklerin menşe, dil, din durumuyla ilgili karşılaştırma yapılmıştır.

Feyyaz Sağlam, “Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Kültürü’nde Azerbaycan”, Cilt 30, Sayı 342, Ekim 1991, s.629-635

Batı Trakya Türklerinin diğer Türk ülkeleriyle ilgili ilişkilerine bakıldığında daha çok Türkiye ile münasebet kurdukları, diğer Türk cumhuriyetleriyle çok fazla bir ilişki kat edemedikleri görülmektedir. Bu duruma bölgeler arası uzaklık ve alfabe farklılıklarının sebep olduğu söylenebilir. Fakat buna rağmen Batı Trakya Türk kültüründe Azerbaycan’ın yerinin araştırılması gerektiğini düşünen yazar bu konuyu çeşitli başlıklar altında incelemiştir. Batı Trakya Türklerinin Türkçe yayınlarında, edebiyatlarında ve muhaceretteki Batı Trakya Türklerinin basınında şeklinde ayrı başlıklarla Azerbaycan ile ilgili ele alınmış konu ve haberlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Mesela burada çıkan gazetede Azeri-Ermeni meseleleriyle ve Yuvamız adlı dergide önemli şairler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Batı Trakya Türklerinde Azerbaycan’a karşı ilgi bugüne kadar olmuşsa bile iki taraf arasında doğrudan bir ilişki olmamış, fakat bu ilişkilerin sağlanması ise iki tarafa da katkıda bulunacaktır.

Ali Haydar Bayat, “Anadolu Türk Kültür ve Sanatında Azerbaycan’ın Yeri”, Cilt 33, Sayı 347, Mart 1992, s.147-159

Türkiye Selçukluları döneminden itibaren Anadolu ve Azerbaycan arasında kültürel etkileşimin varlığı, önemli kişilerin bir yerden diğerine göçü dikkat çeker. Bu durum beylikler döneminde de devam eder ve ilim ve sanat adamlarının Anadolu’ya göçü devam eder. Osmanlı döneminde ise Azerbaycan’dan Anadolu’ya göç özellikle 1500’lü yıllardan sonra artmış, 18. yüzyılda azalsa bile devam etmiştir. Tüm bu bilgilerden Anadolu Türk kültürünün gelişiminde Azerbaycan’ın büyük bir katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

Nadejda N. Kurpeşko, “Şor Folklorudu”, Cilt 33, Sayı 349, Mayıs 1992, s.301-307

Şorlar on yedi boya ayrılmaktadır. Hikâye, masal ve şarkıları ilk defa 19. yüzyılın ikinci yarısında derlenmiştir. Ruslar tarafından Hristiyanlaştırılmalarına rağmen toplum içerisinde kamlar, varlıklarını her zaman sürdürmüştür. Fakat Şorlar Rus dilini daha çok konuşurlar, anadilini konuşan kişilerin azlığı ise dikkat çeker. Genel olarak merkezden uzakta yaşayan Şor Türklerinde eskisi gibi avlanma, balık tutma, tarım ve hayvancılık devam etse de günümüz Şor hayatı Rus hayatına çok benzemektedir. Kayıkla ya da uçakla ulaşım olan bu bölgede teknolojik aletlerin kullanıldığı söylenemez. 1980’li yılların sonlarına doğru Rusya yönetiminde olan rahatlama dolayısıyla Rus fakültesinde Şor kolu açılmasıyla öğrenciler eğitim görmeye başlamıştır. Yazar, okula başlayacak çocuklar için de kitap yazmış, 1992’de çıkacağı haberini yapmaktadır. Yine yönetimde olan rahatlamadan dolayı Şorların iki bayramlarını da haziran ve ağustosta kutlamaya başladıkları, eğlence sırasında kopuz eşliğinde hikâyeler anlatıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca kişinin kim olduğunu bulması için folkloru bakılması gerektiği belirtilerek folklorun önemine değinilmektedir.

Nadir Devlet, “Diasporadaki Tatarlar ve Tukay (Doğumunun 110. Yılında)”, Cilt 38, Sayı 406, Şubat 1997, s.88-97

Sovyet içerisindeki Tatarlar Sovyet hakimiyeti döneminde Tukay ile ilgili tamamen olmasa da önemli kısıtlamalar yaşamışlar, bu kısıtlamalar 1992’den itibaren son bulmuştur. Yazıda ise asıl ele alınan konu Sovyet dışında yaşayan Tatarların Tukay’a karşı tutumları, hâkimiyeti altında bulundukları devletlerin de bu duruma karşı tutumu olmuştur. Yazıda diasporadaki Tatarların genel olarak anti-Sovyet ülkelerde bulunmalarından dolayı Tukay’ı

ve onun şiirlerini istedikleri şekilde andıklarını, hatta Tukay'ın doğum ve ölüm tarihlerinin olduğu nisan ayında Tukay Kiçesi (Gecesi) olarak kutlamanın bir gelenek hâline geldiği belirtilmiştir. Diasporadaki Tatarlar arasında Tukay'ın varlığını koruyabilme sebebi ise Tatarların kültürel değerlerini taşıyıcı konumda olması, dilinin basit oluşu, her yaşa hitap edebilmesi ve pek çok konuyla ilgili fikrinin olması gibi sebepler etkili olmuştur. Japonya, Finlandiya, Türkiye gibi pek çok yerde yaşayan Tatarlar Tukay ile ilgili makaleler, eserler yazarak onu anmaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların en çoğu Türkiye'dedir ve özellikle Türk cumhuriyetlerin bağımsız olması gibi bir gelişme bu konudaki çalışmaların artmasını sağlamıştır.

Şiir

M. Fahrettin Kırzioğlu, “Ahıska’lı 14 Halk Şairimizden Birer Parça”, Cilt 4, Sayı 47, Eylül 1966, s.1012-1026

Osmanlı hâkimiyetinde olan Ahıska, 1828’de Rus istilasına uğramıştır. Rusya’nın bu şehir yakıp yıkmasıyla buradan sınır bölgelere pek çok göç olmuştur. Bu göçen aileler dillerinde saz şairlerinin deyişlerini de götürmüşlerdir. Makale yazarı Posof ilçesinde bulunduğu zaman burada köyleri dolaşarak halk şairlerinin deyişlerini derlemiştir. Bunun sonucunda 14 halk şairinin kısaca hayatlarıyla beraber şiirlerine de yer verilmiştir.

Mehmet Kaplan, “Bahçesaray Çeşmesi”, Cilt 19, Sayı 223-224, Kasım-Aralık 1981, s.89-101

Yazıda, 221. sayıda yayınlanmış Şükrü Elçin’in şiiri olan “Bahçesaray Çeşmesi” detaylıca ele alınmıştır. Bahçesaray hakkında detaylıca bilgi verilmiş, şiirde geçen isimlerin, yerlerin açıklaması yapılmış ve Elçin’in ne söylemek istediği mısraların tek tek ele alınmasıyla incelenmiştir.

Ali Akbaş, “Şair Ahmet Cevat’ın Aziz Hatırasına-Göygöl”, Cilt 29, Sayı 325, Mayıs 1990, s.284-286

Şiir, Azerbaycan şairlerinden Ahmet Cevat’a ithaf edilmiştir. Göygöl ise Azerbaycan’da bir göldür. Şiirde İslami ve millî özellikler kendini göstermektedir.

Muhsin İlyas Subaşı, “Bir Yanık Türküyüm Ben”, Cilt 33, Sayı 347, Mart 1992, s.162

Türk dünyası için önemli şehir, nehir ve deniz isimlerinin olduğu şiirde derin bir üzüntü hissedilmektedir. Kullanılan ifadeler ve yapılan benzetmeler Türk dünyasının içinde bulunduğu durum hakkında bilgi verdiği ve Türk dünyasının içinde bulunduğu durumunun yazara üzüntü oluşturduğu söylenebilir.

Yunus Zeyrek, “Ben Ahıska’yım”, Cilt 33, Sayı 347, Mart 1992, s.177

Şiirde Ahıska Türklerinin özgür ve hür yaşarken, direnmelerine rağmen Rus hâkimiyetine girdikleri ve yurtlarından sürüldükleri anlatılmış, son dörtlükte ise seslerini duyurmak istedikleri anlaşılmaktadır.

Mutlu Deveci, “M. İsmail’in Şiirlerinde Vatan Temi”, Cilt 41, Sayı 448, Ağustos 2000, s.506-510

Bakü’de dünyaya gelmiş olan şairin vatan sevgisi sadece Azerbaycan ile sınırlı kalmayıp tüm Türk dünyasını içine almıştır. Onun şiirlerinde vatanın sadece doğulan toprak olmadığı, Türklerin Orta Asya’dan itibaren millî bir şuurla bağlandıkları her yerin aslında vatan olduğu belirtilmiştir.

Maddi Kültür

Murtaza Bulutay, “Kazak Sofrasından Bir Görünüş”, Cilt 28, Sayı 315, Temmuz 1989, s.440-443

Kazak Türklerinin yemekleri onların hayatlarına (göçebelik, hayvancılık, savaşçılık) uygun olarak şekillenmiştir. Kazak Türklerinin bu hayat tarzları göz önüne alındığında yemekleri, ev ve kır yemekleri olarak ikiye ayrılabilir. Ayrıca belli başlı yemeklerinin de süt ve süt ürünleri olması hayvancılık ile ilgilenmeleriyle doğrudan bağlantılı olduğu dikkat çeker. Yerleşik hayata da geçmeleriyle yemek kültürü şekillenen Kazakların yemekleri belli kategoriler altında ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır.

Vilayet Muhtaroglu, “Türkistan’da Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi (Rus Kaynaklarına Göre)”, Cilt 34, Sayı 365, Eylül 1993, s.520-529

Türkistan Türklerinin kutsal yerlerinden sayılan Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi Kazakistan Cumhuriyeti’nin Türkistan şehrinde bulunur. 14. yüzyılın sonlarında Emir Timur’un emriyle bu külliye inşa edilir. Rus kaynaklarında ise Hoca Ahmet Yesevi adı ilk kez 1856 yılında geçer. Türkistan’da Rus istilasının gerçekleşmeye başladığı bu dönemden itibaren külliye ile ilgili kaynaklar da artmaya başlamakta, cahil ve medeniyetsiz zannedilen bu Türk şehirlerinin zengin bir kültüre ve medeniyete sahip oldukları Ruslar tarafından açık bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Bu araştırmaların Sovyet döneminde de devam ettiği fakat Sovyet döneminde Hoca Ahmet Yesevi’nin fikir ve düşünceleri Sovyet ideolojisi için zararlı olduğundan görmezden geldiği, onun felsefî ve dinî yönü üzerinde durulmayıp daha çok ilmî yönü üzerinde durulduğu belirtilmiştir. Ayrıca yazar, külliyeden Orta Asya mimarisinin geleneksel örneği olarak bahsedilirken Ahmet Yesevi ile ilgili herhangi bir bilgi verilmediğini de eklemektedir.

Baybars Gülensoy, “Türk Dünyası “Giyim-Kuşamı” Üzerine”, Cilt 37, Sayı 393, Ocak 1996, s.23-28

Tarih boyunca insanlar coğrafi şartların getirdiği ihtiyaçlara göre giyinmişlerdir. Yapılan araştırmalar ve bulunan tarihi kalıntılar da Türklerin giyimlerinin çok renkli olduğunu, düğme, pul, boncuk, madeni para gibi eşyalarla kıyafetlerin süslendiği görülmektedir. Bu bilgiler de yapılan araştırma ve kazılar, halı ve kilimlerdeki motif desenleri, kaya ve duvar resimleri ve minyatür gibi eserlerin incelenmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Esra Karabacak, “Manas Destanında Giyim ve Kuşam”, Cilt 37, Sayı 404, Aralık 1996, s.765-768

Eski Türk kavimlerinin giyim ve kuşamları hakkında da bize pek çok önemli bilgiler veren Manas destanında hem eski Türk giyimiyle ilgili önemli detaylar öğrenilmekte hem de kıyafetlere yüklenen derin anlam ortaya çıkmaktadır. Mesela “dostluğun bohçadaki elbiseye benzetilmesi” nin dostluğun değeri, gizliliği ve her zaman yanında olduğu gibi anlamlar çıkarılabilir. Ayrıca elbisenin koruyucu olarak görüldüğü, giyim ve kuşamın ganimet olarak da görüldüğü açık bir şekilde görülmektedir.

Sami Balcı, “Özbek Türkleri’nin Milli Giyimleri I- Milli Baş Giyimi: ”Döppei”, Cilt 38, Sayı 415, Kasım 1997, s.677-686

Özbek Türkleri evrensel giysileri giymeye 19. yüzyılda başlamışlardır. Evrensel giyimin yanında her millete ait millî giyim de vardır ve bu yazıda da Özbek Türklerinin millî baş giyimi olan “döppei” anlatılır. Döppinin giyiliş sebebi, ilk ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı, şekli ve türleri, Özbek Türkleri arasında döppinin yeri ve önemi, Sovyet döneminde Özbek Türkleri arasında döppinin yeri gibi sorular bu metinde bulunacak cevaplardandır.

Değerlendirme

Kültür ile ilgili 112 yazı 35 farklı yılda yazılmıştır. 1965, 1970, 1972, 1973, 1975, 1981, 1985, 1986, 2004 ve 2005 yıllarında 1’er; 1962, 1977, 1983, 1988, ve 1998 yıllarında 2’şer; 1963, 1966, 1967, 1984, 1987, 1989, 1994 ve 1999’da 3’er; 1978, 1997 ve 2002’de 4’er; 1964, 1990, 1993 ve 1995’de 5’er; 1991, 1992 ve 2000’de 6’şar, 1996 ve 2001’de de 8 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların 50’si bağımsızlık öncesi dönemde yazılmışken, 62’si ise bağımsızlık sonrası dönemde yazılmıştır. Yazıların konu içeriklerine bakıldığında ise edebiyat, dil, şiir, maddi kültür, inanış ve geleneklerle ilgili ve diğer yazılar şeklinde sınıflandırılma yapılabilmektedir.

Şekil 6.1’e bakıldığında derginin çıkmaya başladığı dönem boyunca kültür konusuna olan ilginin hep olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat özellikle Sovyetlerin yıkılışına doğru giden süreçte ve bağımsızlığın ilk 11 yılında bu alana olan ilginin hâlâ devam ettiği görülür. Bu durum kültür konulu yazıların yıl tablosunda (Şekil 6.1.) daha açık şekilde kendini gösterir. Yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası tablosuna bakıldığında (Şekil 6.2.) arada çok büyük bir farkın olmadığı, Türk kültürü konusuna olan ilgi son dönemlerde daha da artmakla birlikte, bu ilginin zaten mevcut olduğu sonucu karşımıza çıkar. Yazıların sayısına bakıldığında artışın 1990’dan itibaren artmaya başladığı ve en fazla yazı sayılarına 1991, 1992, 1996, 2000 ve 2001 yıllarında ulaşıldığı açıkça görülür. Yıl grafiğinde bağımsızlık öncesi dönemdeki yazı sayısı genellikle 1-2 arasında değişmektedir. Bu durum özellikle 1990 yılından itibaren değişmeye başlamış ve kültür konulu yazılar 2001’e kadar aralıksız olarak ve bazı yıllarda da artarak çıkmaya devam etmiştir. Özellikle 1992, 1996 ve 2001 yıllarında yazı sayısındaki artışın diğer yıllara oranla çok daha fazla olduğu görülür. Dergide, bu artışa sebep olacak herhangi bir güncel durumun yansıması, haberler kısmı da dâhil olmak

üzere, görülmemektedir. O zaman bu artışa sebep olarak Türk dünyasında yaşanan değişimleri işaret etmek yanlış olmayacaktır. Hasan Ülker'in 1997 yılında 413. sayıdaki yazısında belirttiği gibi Türk dünyasının kapılarının açılması¹⁰⁶ ve özellikle demir perde gerisinde yaşayan Türk gruplarının hepsinin olmasa bile bir kısmının özgürlüğe kavuşması Türk dünyasında kültür birliğini tam anlamıyla sağlamanın önündeki en büyük engelin kalkmış olduğu algısını ortaya çıkarmıştır. Bu durum özellikle bağımsızlık sonrası dönemde yayınlanan yazılarda açıkça görülmektedir.

Kültür ile ilgili yazılara bakıldığında inanış ve geleneklerle ilgili yazıların sayısı 31, Türk dünyasının ortak değerleri olan edebiyat ve destan, masal, efsane, atasözleri gibi halk edebiyatı ürünlerini içeren yazı sayısı ise edebiyat başlığı altında 52'dir. Türklerin ortak değerlerinden olan edebiyat-edebiyat ürünleri, inanış ve geleneklerle ilgili yazılar özellikle çoğunluktadır. Bu konu ile ilgili Ali Berat Alptekin eserinde, 300 milyon Türk'ü birbirine bağlayanın dil, din, gelenek ve görenekler olduğunu¹⁰⁷ belirtmiştir. Yine bu konu ile ilgili Türkleri birbirine bağlayan en önemli unsurlardan biri olan "dil" ile ilgili olan yazılar da dikkat çeker. Dil ile ilgili yazılara bakıldığında 1980'li yıllara kadar 1966, 1967 ve 1978 yıllarında yazılmış sadece üç yazı bulunur. Bu üç yazıdan ikisi genel Türk dilinden ve gelişiminden bahseder. Fakat 1987'den itibaren dil ile ilgili yazıların genel Türk dilinin durum ve geleceğinden bahsetmeye başladığı, 1980'li yılların sonlarından itibaren alfabe tartışmalarına şahit olan Azerbaycan'ın¹⁰⁸ dili ve gelişimi hakkında yazılar yazıldığı göze çarpar. Ortak alfabe çalışmalarının olduğu bağımsızlık sonrası dönemde ise 1994'te kullanılan Türk lehçelerinin dil olmadığına ve "aynı kökten" olduğuna vurgu yapılan 378. sayıdaki "Bir Ulu Çınarın Dalları" adlı yazının varlığı dikkat çeker.

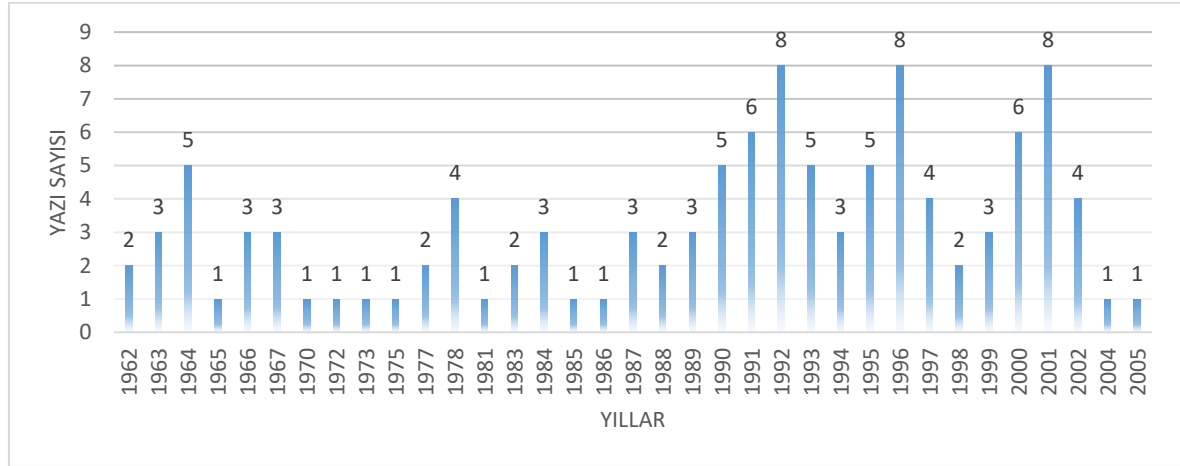
Dergide bağımsızlık öncesindeki bazı yazılarda nasıl ki kültürel birlikten söz edilmişse (örn: Kerim Yund, 26. sayı, Zeki Başar, 111. sayı, Çağatay Koçar, 245. sayı, Ferhat Tamir, 306. sayı, Rıza Gönüllü, 317. sayı) bağımsızlık sonrası dönemde de Türkler arasındaki kültürel birliği vurgulayan yazı sayısı, özellikle 2001'e kadar artarak devam etmiştir. 381. sayıda bulunan "Türk Dünyasında Bir Köprü İsim: Fuzuli", 397. sayıda bulunan "Karakalpak Aşık Tarzı Şiir Geleneği Üzerinde Araştırmalar", 402. sayıda bulunan "Türk Halk İnançlarında

¹⁰⁶ Ülker, H. (1997). a.g.m., s.531

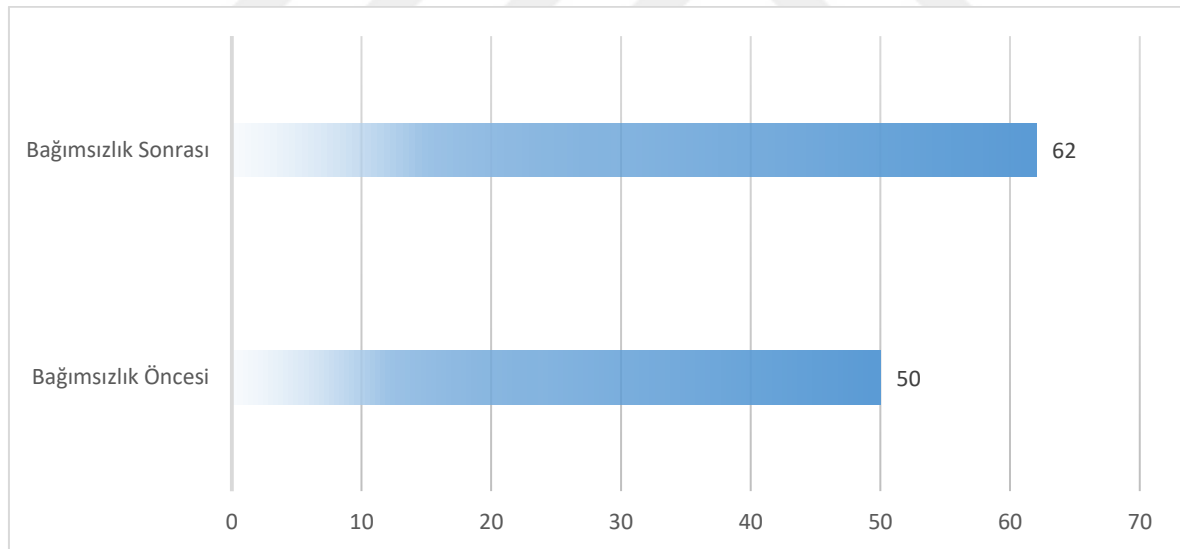
¹⁰⁷ Alptekin, A. B. (2011). *Halk Bilimi Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları, s.279.

¹⁰⁸ Ergun, A. (2010). "Azerbaycan'da Bir Ulusal Kimlik Meselesi Olarak Alfabe Değişiklikleri". *Bilgi*, S.54, s.152

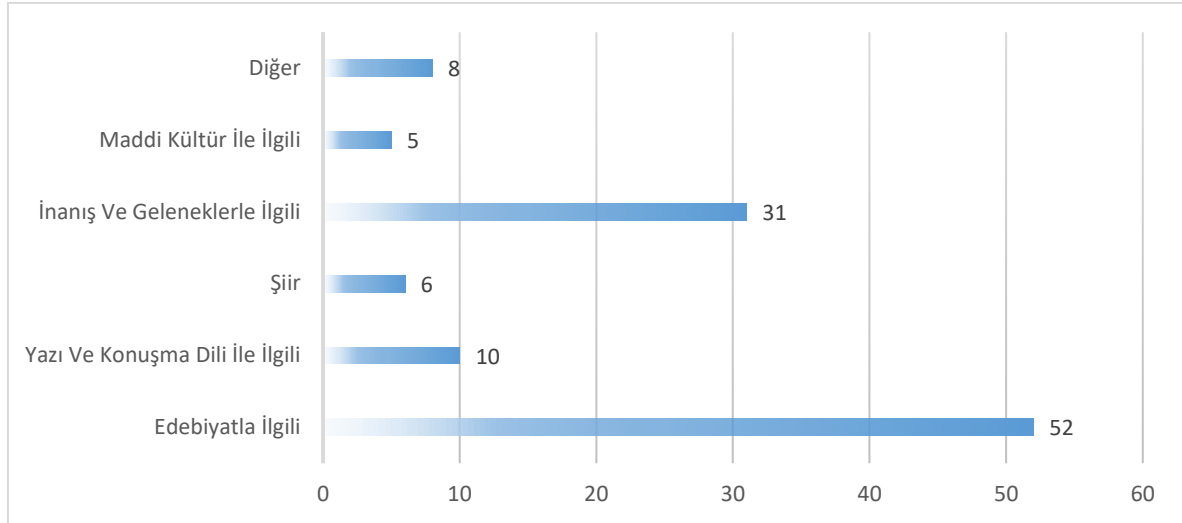
Demir Motifi”, 407. sayıda bulunan “Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi” ve 447. sayıda bulunan “Kırgız Atasözleri, Kırgız Atasözlerinin Sınıflandırılması” isimli yazılarda Türk dünyasını birleştiren ortak değerler ortaya çıkarılmaya çalışılarak dil ve kültür birliğine açıkça değinilmiştir.

Şekil 6.1. Kültür konulu yazıların yıllara göre dağılımı

Şekil 6.2. Kültür konulu yazıların bağımsızlık öncesi ve sonrası oranı

Şekil 6.3. Kültür konulu yazıların içeriğini gösteren tablo

6.2. Tarih

Tarih başlığı altında değerlendirilen bu yazılarda genel olarak tanıtılan grupların bir bütün olarak tarihinin anlatıldığı ya da belli bir konunun tarihi gelişiminin anlatıldığı yazılar bulunur. Bu yazıların yukarıdaki bölümlerde değerlendirilmemesinin sebebi sadece bir döneme ait olmayışlarındandır. “Diğer Yazılar” başlığı içinde bulunan bu yazıların “Tarih” alt başlığı altındaki sayısı ise 20’dir. Bunlar;

Tanıtma yazıları

Ahmet Caferoğlu, “Kumuk Türkleri”, Cilt 2, Sayı 17, Mart 1964, s.9-12

Kumuklar bugün Dağıstan Sovyet Cumhuriyeti içerisinde. Kumuk Türkleri Oğuz-Kıpçak Türk boylarının karışmasından meydana gelmiştir. Kumuklar 1813 yılına kadar Şahmal’lık sistemi ile yaşamışlar, sonrasında Rus hâkimiyetine girmek zorunda kalmışlardır. Kumukların Rus kültürüne “adat” olarak girdiği yasaları, örf ve âdetleri vardır. Bu adat sayesinde kültürlerini Rus tehlikesine karşı muhafaza edebilmişlerdir. Kumukların zengin bir halk edebiyatları olması ile birlikte bugünkü anlayışla klasik bir edebiyatları İrçi Kazak ile birlikte (XIX. yüzyıl) başlamıştır. Kumuk şivesi ise Kıpçak-Kuman dili içerisinde.

Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan Türkleri”, Cilt 5, Sayı 54, Nisan 1967, s.412-420

Azerbaycan denilen bölgenin güneyi İran, kuzeyi ise Sovyetler Birliği'ne dahildir. Kuzey Azerbaycan denilen bölgenin Azeri nüfusu ise dört milyondan fazladır. Bu bölge 5. yüzyıldan itibaren Türk göçlerine uğrayan bir bölge olmuş, 7. yüzyılda Hazar idaresine giren Azerbaycan'da sırasıyla Arap, Selçuklu, İldenizliler, Şirvanşahlar, Harezm, Moğol ve Timurlular hâkimiyet kurmuştur. Şehir Moğollar hâkimiyetindeyken ağır tahribata uğramış, ekonomi merkezi olan şehirler büyük zararlar görmüştür. Fakat bundan sonra Azerbaycan Akkoyunlu-Karakoyunlu mücadelesine sahne olmuş, bu durumdan ise Şah İsmail yararlanarak bu bölgeyi hâkimiyetine almış ve burada birlik sağlamıştır. Şah İsmail'den sonra buranın birliği yeniden bozulmuş ve artık 19. yüzyılın sonuna doğru Rus hâkimiyeti altına girmiş, Azerbaycan ve Kafkasya milletleri tek bir idare sistemine bağlanmıştır. Ruslaştırma siyaseti güden Rusya ise hiçbir zaman emellerine ulaşamamış hatta buna karşılık pek çok milliyetçi aydın yetişmiştir.

Bunun yanında Azerbaycan'ın halk ve klasik edebiyatı da oldukça zengindir. Çok eski devirlerden beri Dede Korkut, Köroğlu gibi eserlerin varlığını koruması ve bundan sonraki devirlerde ortaya konulan eserler bunun en güzel örneğidir.

Ahmet Caferoğlu, "Kazak Türkleri", Cilt 3, Sayı 29, Mart 1965, s.302-306

Uzun bir tarihleri olan Kazaklar, 18. yüzyıla kadar birlik içinde yaşamış, bu yüzyılda Cüz'lere bölünerek üç gruba ayrılmışlardır. Onların bu durumu ise Rus istilasını kolaylaştırmış ve bölgede Çarlık, sonrasında Sovyet hâkimiyeti sağlanmıştır. Sovyet hâkimiyeti altındaki Türk gruplarından en kalabalık olanları Kazaklardır. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde 1959'da yapılan nüfus sayımına göre üç buçuk milyondan fazla nüfusu bulunmaktadır.

Bulundukları coğrafya yeraltı kaynakları açısından zengin olduğu için buradaki göçebe yaşam yerleşik yaşama doğru dönmeye başlamıştır. Ayrıca Kazakların zengin bir edebiyatları vardır. Edebiyatlarında masal, hikâye ve destanlar büyük yer tutmaktadır. Bunlarda yiğit halk kahramanları bolca yer alır. 19. yüzyılda başlayan kalkınma hareketleri Kazakları da etkilemiş ve Abay Kunanbay, Çokan Velihan gibi kişiler kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Dil olarak ise Kıpçak dil grubu içinde olan Kazak Türkçesi gelişimini Batı Türk şivesi etrafında göstermiştir.

Ahmet Caferoğlu, “Kafkasya Türkleri”, Cilt 4, Sayı 38, Aralık 1965, s.172-178

Bu yazıda bugüne kadar varlıklarını koruyabilen Türk boy ve kavimlerden ayrı başlıklar altında bahsedilmiştir. Yazıda anlatılan bu boy ve kavimler Nogay Türkleri, Kundur’lar, Karaçaylı’lar, Balkar’lar’dır. Yazı içerisinde bu kavimlerin bilinen tarihlerinden, isimlerinden, kökeninden, yayıldıkları sahalardan, sayılarından, edebiyat ve dillerinden bahsedilmiştir.

Fahrettin Kırzioğlu, “Ahıska Bölgesi ve Türklük”, Cilt 8, Sayı 87, Ocak 1970, s.203-206

Tarihte “Ak-Eska”, “Ak-Sıka” olarak ifade edilen Ahıska, Selçuklu hâkimiyetinden itibaren buraya Eski Kıpçak boy ve oymakları yerleşmiştir. Bu bölgede I. Sargis tarafından kurulan “Atabekler”in başkenti Ahıska idi ve Atabekler sülalesinin kullandıkları dil Kıpçak Türkçesi olduğu için Türkiye sınırları içerisinde olan Kars ve Artvin’de Kuman-Kıpçak ağzının hâlâ konuşulduğu görülmektedir. Ahıska bölgesi 1578 Çıldır Savaşı ile hâkimiyet altına alınmıştır.

Ahıska bölgesinde Rus saldırıları ise 1807-1812 Osmanlı-Rus savaşları sırasında olmuş, Ahıska’ya başarısız bir baskın düzenlemişlerdir. Rusların Ahıska’yı ele geçirişleri ise 1829’da Osmanlı Devleti ile yapılan Edirne Anlaşması ile olmuş, Türklerin buradan resmi ayrılışları ise Moskova Anlaşması ise 16 Mart 1921 tarihinde olmuştur.

Tarık Kutlu, “Şimali Kafkasya’da Çeçenler”, Cilt 10, Sayı 113, Mart 1972, s.295-302

Kuzey Kafkasya’nın yerli gruplarından biri olan Çeçenlerin menşei hakkında pek çok farklı görüş olmakla birlikte Cücen’ler’in devamı oldukları zannedilmektedir. Komşuları tarafından farklı isimlerle anılan Çeçenler kendi içlerinde de pek çok farklı kollara ayrılmaktadır. Dinleri ise özellikle 8. ve 10. yüzyıldan sonra tamamen İslamiyet olduğu söylenebilir.

Çeçenlerin bölgede Ruslarla ilk karşılaşmaları 1781’de olmuş, bundan sonraki Rus baskısı sebebiyle Kuzey Kafkasya’da kanlı istiklal savaşları “İmamlar Devri” adıyla Şeyh Mansur önderliğinde başlamıştır. Büyük bir cesaretle Ruslarla mücadele eden Şeyh Mansur, 1791’de

Ruslar tarafından esir edilmiş, 1794'te de idam edilmiştir. Fakat o ölse bile bölgedeki istiklal arzusu hiç dinmemiş, onun yerine geçen pek çok kişi önderliğinde mücadele devam etmiştir.

İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, “Türk-Gürcü Savaşında En Büyük Milli Kahramanımız: Y. Mühendis Osman Server Atabek (1886-1962), Cilt 11, Sayı 126, Nisan 1973, s.424-431

Atabekler ailesinden olan Osman Server, 1886'da Ahıska'da doğmuştur. O, 1917'de millî teşkilatlar kurarak buradaki Türklerin öncüsü olarak, bu teşkilatın silahlanmasını sağlayarak halktan yardımcı güç oluşturmuş, ihtiyaçları dahi kendi parasıyla karşılamaktan çekinmemiştir. Kendisi bu hareketlerle Gürcü ve Ermenilere karşı koymaya çalışmıştır. Atabek, 1921 yılında ise Moskova Antlaşması'na göre ailesiyle Türkiye'ye gelmiştir. Türk-Gürcü mücadelesinde önemli bir yeri olan Atabek 1962'de hayatını kaybetmiştir.

İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, “Tarih Boyunca Türk Ordusunu Meydana Getiren Türk Devleti, Beylik ve Hanedanları”, Cilt 11, Sayı 130-131-132, Ağustos-Eylül-Ekim 1973, s.883-933

Bu yazıda uzun ve kısa ömürlü olan Türk devlet, beylik ve hanlıkların kuruluş ve yıkılış tarihleri ve sebepleri, kurulan idari yapının sınırları kısaca anlatılmış, daha sonrasında ise Anadolu'da kurulan Türk devletinin hukuki esaslarından bahsedilmiştir.

Abdülkadir İnan, “Tuva Türkleri”, Cilt 13, Sayı 166, Ağustos 1976, s.594-597

Bu yazıda Türk halklarından biri olan Tuva Türkleri anlatılmıştır. Yaşadıkları şimdiki dönem hakkında genel bilgiler verilmiş, ardından kısaca tarihine de değinilmiştir. N. K. Katanov'un Tuva'ların dil ve halk edebiyatı üzerine yaptığı çalışmadan bahsederek gerçek ilim adamlarının bu Türkleri atlamamaları gerektiği, Türk dilinin hâlâ yaşayan şivelerinden biri olan Tuvaca'nın incelenmesi gerektiği öğüdünde bulunmuştur.

Alexandre de Bennigsen, Çev: Kemal Aytaç, “Çarlık ve Sovyet Hakimiyeti Altındaki Türkler”, Cilt 24, Sayı 270, Ekim 1985, s.330-343

Yazı içerisinde Rus hâkimiyeti altındaki Türkler Kazan, Kırım Tatarları, Kazak stepleri ve Türkistan şeklinde anlatılmıştır. Bahsi geçen başlıklar altında yaşayan Türklerin Rus

hâkimiyetine giriş, Rus hâkimiyeti dönemi ve şimdiki durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu Türkler hakkında genel bilgiler veren yazar gelecekle ilgili olarak 1944'te Özbekistan'a sürülen Kırım Türkleri ile ilgili onların Türkistan halkı ile karışacaklarının kesin olduğunu, Kazan Tatarları ile ilgili Rus asimilasyonuna çok açık oldukları için günümüz tatar toplumunun bir dönüm noktasında bulunduğunu belirtmiş, Kazak ülkesinde ise Rus politikaları neticesinde Kazak nüfusunun azlığına, Türkistan'ın ise Rusya'nın tüm politikalarına rağmen Türklüğünü koruduğu ve koruyacağına dair tahminler yürütmüş olması dikkat çekicidir.

Osman Baybek, "Nogay Türkleri", Cilt 25, Sayı 275, Mart 1986, s.160-165

Yazıda Nogay Türklerinin kökeni, özellikleri, kurdukları hanlık ve dağılışımdan bahsedilmiş, yazının amacı ise araştırmacıları bu gibi çalışmalarla pek çalışılmamış konulara yönlendirmek olarak belirtilmiştir.

Ahmet Bican Ercilasun, "Meshet Türkleri Hakkında", Cilt 28, Sayı 315, Temmuz 1989, s.389-390

Meshet Türkleri Türkiye'de Artvin, Ardahan ve Kars bölgelerinde yaşayan Türklerin Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki ismidir. Yani ırk olarak Türk'türler. 11. yüzyılda Ortodoks olduğu bilinen Meshet Türklerinin ataları olan Kıpçak Türkleri o dönemde Gürcü krallığına paralı askerlik yapmışlardır. 16. yüzyılda Osmanlı idaresine girmiş, 1625'te Müslüman olmuşlardır. Meshet Türkleri 1944'te hiçbir bahane yokken tıpkı Kırım Türkleri gibi vatanlarından kovulmuşlardır. Günümüzde ise Meshet Türkleri ile Özbekistan Türkleri arasında bir tartışma başlamıştır. Yazar bunu "kardeşlerin kavgası" olarak nitelendirmektedir.

S. Tural- Z. Yüksel, "Kırımlı Türkleri Hatırlarken", Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.258-266

Kırım'da İsmail Gaspıralı münasebetiyle Türk ilim adamlarının da katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantı verileriyle Kırım'ın dramını hatırlayan yazar, Kırım tarihinden genel olarak bahsetmiştir. Kırım'ın tarih boyunca gerek jeopolitik konumunun gerekse iklim ve verimli topraklarıyla daima dikkat çektiğini belirten yazar, buranın ta Göktürkler

döneminden itibaren Türk hâkimiyetinde olduğunu belirtmekte ve sonrasında Kırım'daki Türk tarihinden şimdiki dönemlerine kadar anlatmıştır. Kırım'ın Rusya hâkimiyetinden itibaren yaşadıkları bahtsız olaylara ve son dönemlerdeki mücadelelerine değinmiş, her ne olursa olsun Kırım Türklerinin çaresiz fakat ümit dolu olduğunu belirtmiştir.

V. I. Filolenko (Çev. Dr. Hacali Necefoğlu, Ali Haydar Bayat), Kırımçak Etüdleri", Cilt 33, Sayı 352, Ağustos 1992, s.474-485

Sovyetler Birliği'nde yaşayan küçük gruplardan olan Kırımçaklar'ın Kırım'daki varlığı çok öncelere dayanmaktadır. Kırımçak isminin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle beraber Kırımçak adına ilk olarak 1818'de Çar'a verilen bir dilekçede rastlanır. Haklarında çok az çalışma yapılmış olduğunu söyleyen yazar Kırımçakların aslında Yahudi olduğunu, fakat zaman içinde dinlerini koruyarak Hazar, Kıpçak ve diğer Türk grupları tarafından asimile edildiklerini belirtmektedir. Ayrıca yaşam tarzları, giyim ve kuşamları Kırım Tatarları ile benzerlik gösterse de farklılıklar da bulunduğu belirtilmektedir. Yazar, Kırımçakların Türk ile Yahudilerin kaynaşması sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Ayrıca, son yıllarda, özellikle savaş döneminde sayılarının çok azaldığı da ifade edilmektedir. Asıl yerleşim yerleri Kırım olmakla birlikte dilleri Kırım Tatarcasıdır.

Jelobtov F. Fedotoviç, "Saha Yeri ve Saha Türkleri", Cilt 33, Sayı 356, Aralık 1992, s.742-752

Rusların Yakut diye adlandırdığı fakat kendilerini her zaman Saha olarak adlandıran Saha Türklerinin etnik temeli her ne kadar tartışmalı olsa da onların atalarını iki Türk boyu olan Tölös aşireti ve Kıpçaklar oluşturmaktadır. Bazı bilim adamlarına göre de onların etnik kökeni beş farklı dönemden oluşur. Coğrafya olarak Asya'nın en kuzeyinde yaşamakta olan Saha Türklerinin kültürel gelişimleri durgunluk göstermesine rağmen kültür bünyesinde Güney Sibirya ve Asya kültürünü barındırmaktadır. Saha Türkleri, eski hayatlarının ansiklopedisi niteliğinde olan Olonho destanına sahiptir. Sözlü halk edebiyatı ürünü olan bu destan bir kahramanlık destanıdır. Saha Türkleri eski Türk dini ve Şamanizm geleneklerini günümüze kadar yaşatmışlardır. Kullandıkları Saha Türkçesi Türk gramer yapısına uygun olmakla birlikte ise Moğolca ve özellikle Rus hâkimiyetinden sonra Rusça kelimelerin varlığı görülür. 1600'lü yıllardan beri Rusya hâkimiyetinde olan Saha Türkleri 1922'de

Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adı altında yönetilmeye başlanmış, 1990'da da Yakut-Saha Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuştur.

Mustafa Kalkan, "Türk-Moğol Kavimleri Arasında Tatarlar ve Menşei Meselesi", Cilt 37, Sayı 393, Ocak 1996, s.11-18

Bugünkü Moğolistan'da yaşamış olan Tatarların kökeni hakkında bir Türk boyu oldukları, Moğolların ataları oldukları veya Türk ve Moğol'dan ayrı bir ırk oldukları şeklinde üç farklı tanım ortaya atılmış fakat hâlâ kesin olarak bilinmemektedir. Fakat onların zaman içinde Türkleşmiş Asya kökenli boylardan oluştuğu söylenebilir. Moğolların Tatarlara üç kez öldürücü darbe vurmaları onların ana yurtlarından batı yönünde İdil, Ural, Kama ve Macar ülkelerine kaymalarına sebep olmuştur. Bundan sonraki süreçte ise Altın Ordu hâkimiyetine girmişler, bu hâkimiyet altında bulunan Türklerin çokluğu sebebiyle büyük kısmı Türkleşerek yaşamını devam ettirmişlerdir. Dünyanın pek çok bölgesinde dağınık olarak yaşamakta olan Tatarların şu an Sovyet ülkesindeki nüfusu yedi milyon olarak gösterilmektedir. Sovyet cumhuriyeti olarak Tataristan adı altında siyasi yapıları mevcuttur. Kazan şehri ise önemli bir ticaret merkezi arasında yer almaktadır.

Tuncer Gülensoy, "Karayim Türkleri ve Aleksander Dubinski", Cilt 37, Sayı 394, Şubat 1996, s.110-112

Karayim Türkleri Hazarların soyundan gelmektedir. Musevi dinine mensup olduklarından Yahudi zannedilmişlerse de sadece Müslümanlığı kabul etmemiş diğer Türk boylarındandır. Karayim Türkleri Kırım ve Polonya'da yaşamaktadır ve Kırım'da yaşayanlar Bahçesaray ve Gözleve'de yaşayıp, Türkçe yerine Rusça konuşurken Polonya'da yaşayanlar dillerini koruyabilmişlerdir. Polonya Karaimlerinden çok fazla Türkoloji sahasında hizmet eden kişi yetişmiştir, Aleksander Dubinski de bunlardandır. Türkoloji sahasında pek çok önemli eser meydana getirmiştir. Çalışmaları daha çok Kıpçak Türkçesi, Karayim ve Litvanya-Polonya Tatarlarının dili, edebiyatı ve etnografyası üzerinedir.

İ. Kayabalı, C. Arslanoğlu, “Ahıska-Posof-Ardahan Bölgesinde Gürcülerle Mücadele”, Cilt 11, Sayı 126, Nisan 1973, s.468-473

Güney Batı Kafkasya’sına dâhil olan bu bölgede Gürcü istilasına karşı çıkarak 1919’lu yıllarda harekete başlayan Osman Server Atabek, yine aynı dönemde Yunus Nadi’nin gazetesinde takma isimle “Cenubu Garbi Kafkasya” adlı üç tane makale yayınlamıştır. Atabek bu yazısında Cenubu Garbi Kafkasya’nın hangi bölgeleri kapsadığına açıklık getirerek buranın nüfusu ve dinî kimliğinden bahseder ve bura halkının Ermeni ve Gürcülere yem olmaması için verilen mücadeleler anlatılır.

İğdırlioğlu, “Tarihte Azeri- Ermeni Münasebetleri Üzerine”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.559-565

Azeri-Ermeni ilişkilerini 7. yüzyıla kadar indirmek mümkündür. Bu ilişkilerin gelişmesinde ve Azeriler ile Ermeniler arasında kültürel yakınlaşmanın olmasında Ermenilerin sonradan kabul ettiği “aşharabarca” dili etkili olmuştur. Hatta o kadar ki Ermeni aşıklarının Türkçe şiirler yazıp meclislerde okudukları bilinmektedir. Ayrıca Ermeni dilinde olan Türk atasözü ve deyimler de oldukça fazladır. Yakın tarihe bakıldığında Azerbaycan’da Ermenice eğitim yapan okulların artması, Azerbaycan radyosunda Ermenice yayına yer verilmesi gibi özellikler Azerbaycan dostluğunu gösterirken, Ermenistan’da ise Türk nüfusunun ve okullarının azaltılmaya çalışılması, Türkçe yayın saatlerinin kısaltılması söz konusudur. Son olan olaylarda ise Ermenilerin mücadelesi Azerilere karşı değil Ruslara karşıdır. Nabız yoklama niteliğinde olan bu olaylar sonucu Karabağ Ruslar tarafından Azerilere bırakılmasaydı Ruslar, büyük bir problem ile karşı karşıya kalmış olacaktırlar.

İsmail Otar, “Rusların Kırım Türkleri ve Yetimlerine Karşı Muameleleri”, Cilt 44, Sayı 485-486, Eylül-Ekim 2003, s.347-359

1783’de Kırım Rus hâkimiyetine girdikten sonra buradaki Türkler çeşitli bahanelerle daima kırma, imha yoluna gidilmiştir. Ruslar, bunları yaparken de kadın, çocuk ve yaşlı ayrımı yapmadan bu faaliyetleri devam ettirmiştir. Açlık yıllarında bölge halkını aç bırakarak, en kötü şartlar altında Kırım Türklerini sürgün ederek bölge halkının her kesimini acımadan

yok etmeye çalışmıştır. Dönemde yaşamış olan, görgü şahitlerinin de belirttiğine göre öldürülenler arasında pek çok küçük çocuk ve kadının da olduğu, hatta çocukların iğnelerle öldürüldüğü ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bunların yanında kültürel anlamda da onları dillerinden, dinlerinden, gelenek ve göreneklerinden de ayırmak için imha hareketlerine girişilmiştir. Yazar, “neden böyle oldu?” sorusuna Yavuz Sultan Selim’in vasiyetine uyulmaması olduğu cevabını bulur. Yavuz Sultan Selim Kırım hanlarının Osmanlı’nın her seferine katılmamasını, yoksa Kırım’ın zayıflayacağı ve Moskova ile uğraşamayacağı gerçeğini görmesi üzerine bu vasiyette bulunduğu ve uyulmadığında ise sonucun bu şekilde Kırım aleyhine sonuçlandığı cevabına varır.

Değerlendirme

Tarih ile ilgili yazıların büyük bir kısmı (17) ele alınan Türk gruplarını tanıtmaya yazıları olduğu görülür. Ele alınan bu Türk grupları ile ilgili yazıların birkaçı yaşanan güncel olaylar sonucu ele alınmıştır. Buna örnek olarak 1988’de Azerbaycan ve Ermeniler ile ilgili yazının varlığı gösterilebilir. Bu tarihlere baktığımızda iki taraf arasında gergin olayların yaşandığı dikkat çeker. Zaten bahsedilen yazıda da güncel soruna değindiği görülür. Örneğin, Meshet Türkleri ile ilgili yazı Özbek ve Meshet Türkleri çatışmasının yaşandığı yılda, 1989 yılında yayınlanmıştır.¹⁰⁹

Bu başlık altında olan 20 yazıdan 17’sinin tanıtmaya yazısı, 15’inin ise bağımsızlık öncesi döneme ait olması daha önce de üzerinde durulduğu gibi Türk gruplarını tanıtmaya gayesi ile olduğu ve yaşanan olayların da bu tarz makale yazımlarının artmasına etken olduğu söylenebilir.

6.3. Türkologlar

Türkoloji Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Türklük bilimi” olarak geçer.¹¹⁰ Türk uygarlığının gelişmesine katkı sağlaması için kurulan Türkoloji¹¹¹ yahut Türklük bilimi 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Türklük bilincinin yükselmeye başladığı bir dönemde gelişim

¹⁰⁹ Meshet-Özbek Türk çatışması ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Devrisheva, K. (2019). “Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları”, *Belgi Dergisi*, 2(17), s.1170-1187; Wimburs, S. E. Wixman, R. (1987). (Çev.Eşref Özbilen), “Sovyet Orta Asya’sında Yeni Bir Seda: Mesketiya Türkleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (49), s.151-170.

¹¹⁰ <https://sozluk.gov.tr> Erişim tarihi:25.04.2021

¹¹¹ Kalafat, Y. (2012). “Türklük Bilimi-HalkBilim- Ortak Türkçe”, 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s.27

göstermiştir.¹¹² Türk dünyası için bir geçiş dönemi olan ve aslında Türkler için “varlık mücadelesi” verilen bu dönem, Türkolojiye Türklüğü korumak gibi bir vazife üstlendirmiştir.¹¹³ Türkoloji alanının ehli olan Türkologlar¹¹⁴, TKD için de oldukça önemli olmuştur. Aşağıda da Sovyet Türkleri çerçevesinde konu ile ilgili çalışmalar yapmış Türkologlarla ilgili 15 yazı bulunmaktadır.

Şerif Baştav, “Türk Kültürüne Hizmet Eden Macarlar Armin Vâmbery (1832-1913), Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.118-122

Vambery, özellikle Türk sahasında önemli çalışmaları olan bir Türkologtur. O, çalışmalarında Macarların kökeninin Fin-Ugor’dan gelmediğini, Türk asıllı olduğunu ispata çalışmıştır. Bunun sebebinin o dönemde bu görüşün yaygın olması olarak açıklayabiliriz. Kendisi Hive, Buhara ve Semerkand’a gitmiş, eserlerinin önemli bölümünü bu yerlere yaptığı seyahatlerden topladığı bilgilerle meydana getirmiştir.

H.B. Paksoy, “Türkbilimci Ebubekir Ahmedcan Divay”, Cilt 28, Sayı 309, Ocak 1989, s.49-54

Çarlık döneminde Petersburg’da bulunan Genelkurmay Başkanlığı altında Asya bölümü çalışmaları yapılmaktaydı. Burada bulunan subaylar askerî eğitim dışında Asya dili ve kültürü üzerine de donanımlı olarak yetiştirilmekteydi. Asya’ya harekât olduğunda ise bu askerlerin yanına “Doğu Bilimleri” uzmanları danışmanlık eder, harekât öyle gerçekleştirdi. Başkurt Türkü olan ve Türklük bilimlerinde önemli çalışmalar yapan Ebubekir Ahmedcan Divay da Doğu Bilimlerinde okumuştur. 1876-1877’de bu okulu bitirerek Türkistan Askeri Valiliği’ne atanmıştır. O, atanmış olduğu görevleri boyunca çok önemli çalışmalarda bulunmuş, 1915 ve 1923’te Türklük bilimine verdiği emekler kutlanmıştır. Divay, çok sayıda Türk destanını ozanlardan toplamış ve bu destanların kaybolmasına izin vermemiş, ayrıca bu gibi pek çok çalışması da onun Türk alimi diye adlandırılmasına vesile olmuştur. 1923’ten 1933’e, yani öldüğü yıla kadar olan son on yılı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

¹¹² Öner, M. (2015). “Türk Dünyası ve Türkoloji”, *Aydın Türklük Bilgisi*, 1(1), s.88

¹¹³ Kalafat, Y. (2012). a.g.m., s.28-29

¹¹⁴ Kalafat, Y. (2012). a.g.m., s.30

Metin Ekici, “Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov (1862-1922) Ve Eserleri”, Cilt 39, Sayı 423, Temmuz 1998, s.409-424

Bir Türk boyuna mensup olan Nikolay Feodoroviç Katanov, yaşadığı süre boyunca Türk ve Türk dili ve kültürü hakkında pek çok çalışma yapmıştır. Bu yazıda da değerli faaliyet ve çalışmalarına, ayrıca onun hakkında yapılan çalışmalara yıl yıl yer verilmiştir.

Şerif Baştav, “Macar Türkoloğu Gyula Nemeth (1890-1976)”, Cilt 14, Sayı 173, Mart 1977, s.296-300

Nemeth, Türk sahasında önemli çalışmalarda bulunmuş biridir. Kırım Tatarları, Kafkasya’daki Balkar ve Kumuk gibi Türk gruplarının dillerini araştırmak için bizzat buralarda bulunmuştur. Onun çalışma sahası sadece buralarla sınırlı kalmamıştır. Çok geniş bir alanda ve çok fazla çalışmaları olduğu için yazıda onun çalışmalarına değil, araştırma sahalarına yer verilmiştir. Yazar, Nemeth’in çalışmalarının övgüye değer ilmî çalışmalar olduğunu belirtmiştir.

Abdurrahman Güzel, “Avusturyalı Türkolog Prof. Dr. Herbert Jansky”, Cilt 16, Sayı 185, Mart 1978, s.298-302

Önemli Türkologlardan olan Herbert Jansky’in hayatının ve çalışmalarının anlatıldığı bir yazıdır. Onun çalışmaları Türk dili ve edebiyatı, tarihi ve Türk halk edebiyatı olarak üçe ayrılmış ve çalışmaları ayrıntıyla verilmiştir.

Şerif Baştav, “Ankara’da Türkolog Bir Büyükelçi”, Cilt 35, Sayı 378, Ekim 1994, s.582-587

Ankara’da büyükelçi olmasının yanında aynı zamanda bir Türkolog da olan Istvan Vasary, Türkoloji sahasında pek çok çalışma yapmış, Doğu Avrupa’da yaşayan Türk kavimleri, Orta Volga boyu Türkleri Altın Ordu hanlıkları gibi pek çok alanda çalışmalar yapmıştır. Yazı içerisinde de çalışmalarına genişçe yer verilmiştir.

Muslihiddin Karakurt, “Türklerin Dostları: Armin Vambéry”, Cilt 8, Sayı 88, Şubat 1970, s.276-279

Önemli Türkologlardan biri olan Vambéry, Orta Asya Türk lehçeleri ile yakından ilgilenmiş, araştırmalarını bu alanda yoğunlaştırmış, yaptığı araştırmalarla da Türk dili ve kültürünü ilim dünyasına tanıtmıştır.

Danuza Chmielowska, Aleksander Dubinski, “Profesör Włodzimierz Zajaczkowski’nin Hayatı ve Çalışmaları”, Cilt 21-22, Sayı 242, Haziran 1983, s.357-360

Yazıda şark dilleri hakkında önemli araştırmalar yapan Włodzimierz Zajaczkowski akademik hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. En önemli eserlerinin de verildiği bu yazıda Włodzimierz Zajaczkowski’nin daha çok Gagauzlar, Karaylar, Kırım Tatarları, Bulgaristan Türklüğü ile ilgili çalışmalar yapmış olduğu anlaşılr.

Osman F. Sertkaya, “Türkolojiye Hizmet Edenler: Matthias Alexander Castren (2 Aralık 1813- 7 Mayıs 1852)”, Cilt 26, Sayı 289, Mayıs 1987, s.269-278

Yazar, Finlandiya doğumlu olan Castren’in çok yönlü bir araştırmacı olduğunu söyleyerek Uralist, Türkolog, Mongolist ve Altayist başlıkları altında çalışmalarından bahsetmiştir. Castren Türk tarihi açısından bakıldığında önemli bir Türkologtur. Rusya ve Sibirya’da ilmî geziler sonucu önemli eserler meydana getirmiştir. Sibirya’daki araştırmaları sonucu “Kuzey Seyahatleri ve Araştırmalar” adlı eseri ortaya koymuş olduğu çalışmalardan biridir.

Osman Fikri Sertkaya, “Hocam Prof. Dr. Muharrem Ergin’in Ardından”, Cilt 36, Sayı 383, Mart 1995, s.137-143

Muharrem Ergin’in vefatının ardından kaleme alınan bu yazıda onun hayatı anlatılmıştır. Onun çalışmalarından da genişçe bahsedilen bu yazıda Şecere-i Terakime ve Azeri Türkçesi isimli eserlerinin konu dâhilinde olduğunu belirtmek gerekir.

V. Zahidoğlu-S. Bekki, “A.N. Samoyloviç (1880-1938) ve Çalışmaları Hakkında”, Cilt 42, Sayı 459, Temmuz 2001, s.385-387

A. Nikolayeviç Samoyloviç, Türkoloji alanında çok önemli çalışmalar yapmıştır. Onun çalışmalarının en önemli özelliği ise Türk gruplarının yaşadığı en yerlere giderek görüp duyduklarını eserlerinde kullanması olmuştur. Onun, özellikle etno-lengüistik çalışmaları dikkat çekmektedir.

Yunus Zeyrek, “Kırzioğlu M. Fahrettin”, Cilt 44, Sayı 480, Nisan 2003, s.129-178

Kars’ın en eski ailelerine mensup olan Fahrettin Kırzioğlu, savaş ortamının olduğu yılda 1917’de dünyaya gelmiştir. Çeşitli araştırmalar yapmış bir bilim adamı olan Kırzioğlu, daha çok Kars ve çevresi, Artvin, Rize, Diyarbakır gibi bölgelerde araştırmalarda bulunmuştur. Araştırma konumuz dışında eserler vermesine rağmen yapmış olduğu bazı çalışmalar da araştırma sahamız içine girmektedir. Özellikle konumuz dâhilinde olan Kafkas bölgesi ile ilgili araştırmalarının da varlığı az da olsa görülmektedir. Yazıda onun tüm çalışmaları alt başlıklar hariç toplam 7 başlık altında toplanmıştır.

Güray Kırpık, “Sosyal Alan Bilimlerinin Usta Kaleminden Ahmet Temir’in Kısa Biyografisi ve Orta Asya Türk Tarihi Üzerine Düşünceleri”, Cilt 46, Sayı 519-520, Temmuz-Ağustos 2006, s.222-232

Ahmet Temir bugünkü Tataristan Cumhuriyeti sınırları içerisinde 1912’de dünyaya gelmiştir. Sovyetler birliğinde okuldan uzaklaştırılmasıyla 1929’da Türkiye’ye kaçmış ve eğitimine burada devam etmiştir. Buradan da Almanya’ya eğitim için gitmiş, burada Laszlo Rasonyi gibi pek çok önemli isimden dersler almıştır. Temir hayatı boyunca pek çok önemli çalışma ortaya koymuştur. Bu yazı içerisinde de onun bütün çalışmalarına ve kendisiyle yapılan bir söyleşiye yer verilmiştir.

Osman Fikri Sertkaya, “Doğumunun 311. Yıldönümünün 240. Yıldönümünde Philipp Johann Von Tabbert- Strahlenberg (1676-1747)”, Cilt 26, Sayı 285, Ocak 1987, s.16-27

İsveç ordusunda yer alan Philipp Johann, İsveç-Rus savaşı sırasında Rus ordusuna esir düşer. Rus hükümeti tarafından Batı Sibirya’ya sürülen Philipp Johann, buranın haritasını çıkararak dikkat çekmeyi başarır. Rusya hizmetinde olan Messerschmidt ile yolları kesişen Philipp Johann, Rusya tarafından bu kişinin yardımcısı olarak seçilir ve 1722’de esareti bitene kadar Messerschmidt ile çalışır. Burada tutmuş olduğu notları ise “Asya ve Avrupa’nın Doğu ve Kuzey Bölümü” adıyla yayınlar. Eserde Ural-Altay kavimlerinin konuştukları şiveleri tasnif eder, şivelere ait kelimelerin karşılaştırması yapılır, Kalmukça-Moğolca sözlüğe yer verilir ve Yenisey kitabeleri fotoğraflanır. Yazıda onun bu tasniflerinden dolayı Ural-Altay araştırmalarının öncüsü olduğu belirtilmiştir. Yine yazıda onun Türkoloji’ye hizmet eden diğer çalışmalarından da bahsedilmiştir.

Ali Akış, “Bir Bilginin Ardından”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.39-42

Kazan Türklerinin lideri Ayaz İshaki İdilli'nin kızı olan Saadet Çağatay, 1906 yılında dünyaya gelmiştir. Çocukluğunun denk geldiği Rusya halklarının bağımsızlığını kazanma uğraşları ve sonucu hüsrana olan dönemde Ayaz İshaki aktif olarak faaliyette bulunmuştur. Babası tarafından Almanya götürülen Saadet Çağatay, burada Türkoloji bölümünü bitiriyor, aynı zamanda babasının çıkarmakta olduğu “Millî Yol” dergisine makaleler yazıyor. II. Dünya Savaşı çıkınca Türkiye'ye dönen Saadet Çağatay çalışmalarını burada sürdürmüştür. Yazar, onun Türk-Tatar halkının mücadelesine katkı sağlayan önemli işler yaptığını belirtmiştir.

Değerlendirme

Türklük bilimi ile uğraşan ilim insanları ve onların çalışmaları hakkında bilgi veren ve bu yazılarda tanıtılan Türkologlara bakıldığında bunlardan çoğu Türk olmakla birlikte kendi kökenini araştırırken Türklük bilimine de oldukça fayda sağlayan¹¹⁵ yabancı isimlere yer verilmiş, onların hayatları ve yaptıkları çalışmaları da tanıtılmıştır. Macar, Polonya, Alman, vb. kökenli isimlerin hayatları ve yaptıkları çalışmalar ortaya konmuştur. Bunlardan sayı 88'de “Türk dostu” olarak nitelendirilen Armin Vambery tanıtılan diğer isimlerden farklı olarak, hakkında iki yazının olması dikkat çeker.

6.4. Yer İsimleri (Toponomi)

Metin Karaörs, “Kırım’da Türkçe Yer Adları”, Cilt 34, Sayı 367, Kasım 1993, s.684-693

Kırım'ın coğrafyasından ve burada yaşıyan Türkler için ne anlam ifade ettiği belirtilen yazıda burada hâkim gücün değişmesiyle yer isimlerinin değişmesinden bahsedilmiştir. Toponomi bilimi çerçevesinde bakıldığında ise Kırım'a verilen yer isimlerinin Türklerdeki renkleri yön olarak kullanma geleneğine uygun olduğu görülmektedir. Kırım yer isimlerinden buranın bir Türk yurdu olduğunun anlaşıldığını belirten yazar Kırım yer isimlerini sıralamıştır.

¹¹⁵ Öner, M. (2015). a.g.m., 1(1), s.89

Fedora Arnaut, “Basarabya Topraklarında Tatar Yer Adları”, Cilt 36, Sayı 386, Haziran 1995, s.373-377

Basarabya toprakları günümüz Moldova Cumhuriyeti’nde yaşayan Gagauz Türklerinin yaşadığı topraklarıdır. Yazıda, buradaki yer isimlerinin Gagauzlardan önce burada yaşamış Nogay ve Tatarlara ait olduğunu yazılan kitaplar, yapılmış araştırmalar ve gösterilen örnek yer adlarıyla kanıtlamaya çalışmıştır.

B. E. Budagov. (Aktaran. Emrullah Güney), “Coğrafi Toponimi”, Cilt 37, Sayı 398, Haziran 1996, s.355-370

Coğrafi yer isimlerinin kaynağını araştıran toponomi tarihsel olaylarla ve dilcilik bilimiyle yakından ilgilidir. Her coğrafi ad milletlerin tarihî anıtı olmaktadır. Buna göre Azerbaycan ele alındığında bazı araştırmalar tersini gösterse de toponomi çalışmaları doğrultusunda Nahçıvan’daki yer adlarının %67’si Azerbaycan dilindedir. Geri kalan yüzdelik dilim ise Ermeni, Arap ve Fars dilindedir. Ayrıca coğrafi adların oluşumunda, mesela Azerbaycan’da, Türk topluluklarındaki han, rütbe isimlerinde, coğrafi koşullar etkili olmuştur. Coğrafi adların anlam ve kökenini belirlemek zor olsa da bunlar belirlendiğinde o bölge ile ilgili pek çok bilgi elde edilmiş olur. Bu sebeple yazar, coğrafi adların dokunulmaz olması gerektiğini belirtir. Bu coğrafi adlarının isim değiştirilme olayının Azerbaycan’da hükümet eliyle yapıldığına değinen yazar bu duruma acilen yasak gelmesi gerektiğini ifade eder. Dede Korkut destanına da dikkat çeken yazar buradaki yer adlarının tarihî hazine olduğuna vurgu yapar. Tüm bunlardan sonra ise “Bakü” adının ne anlama geldiği hakkında bilgi verir. Ona göre “rüzgârlı belde” anlamı yanlışır. Bakü’nün “Divan-ı Lügatit Türk” adlı eserde defalarda tepe anlamında kullanıldığını, doğrusunun da bu olduğunu belirtmektedir.

Levent Doğan, “Kırgızistan’ın Üç Büyük Şehri’nin İsimleri Üzerine”, Cilt 39, Sayı 426, Ekim 1998, s.630-636

Yer isimleri o bölge ve yerin daha iyi anlaşılmasına ve tanınmasına yardımcı olan kelimelerdir. Türkler de tarih boyunca bulundukları yerlerde bulundukları yerlere anlamlı isimler vermişlerdir. Verilen bu isimler ise bir takım fonetik değişim ve gelişimlere uğramışlardır. Yazar buna örnek olarak da Bişkek, Oş, Celal-Abad isimlerini ele almıştır. Yazar, Kırgızistan’da bulunduğu süre zarfında yer isimleri dikkatini çekmiş, araştırdığı

üzere gördüğü sonuç bu isimlerle ilgili bir takım efsane ve rivayetlerin var olduğu ve de isimlerde birtakım değişimler olduğu üzerinedir. Mesela yapılan araştırmalar sonucunda yazar, Bişkek isminin aslında kımız yapılırken karıştırma işini yapan sopaya verilen isimden geldiğini belirtir.

Alaeddin Mehmedoğlu, Hatice A. Aliyeva, “Yer Adları “Tarihin Ayna”sıdır”, Cilt 40, Sayı 437, Eylül 1999, s.552-558

Türklerin çok eski çağlardan beri çok geniş coğrafyaya yayıldığı ve yayıldıkları yer isimlerinin günümüz için tarihî ayna olduğuna vurgu yapan yazar, şimdilerde kasıtlı veya kasıtsız bu yer isimlerinin değiştirildiğini, yer isimlerinin değiştirilmesinin herhangi bir bilimsel esasa dayanmadığını, özellikle Sovyet döneminde bu durumun çok fazla yapılan bir durum olduğu belirtmektedir. Özellikle 1935’ten itibaren Ermenistan’daki Türkçe yer isimlerinin Ermenileştirilmeye başlandığı görülmektedir. Bu durumun aynı şekilde Gürcistan’da da olduğu, hatta Bulgaristan’daki Türklere de aynı politikalar uygulandığı görülmektedir. Türkiye’de de bu tarz faaliyetlerin yapıldığını fakat önceki isimlerin Türkçeye uygun şekilde telaffuzunun korunduğunu belirtirken aynı işlemin yapıldığı Sovyet ülkelerinde ve Bulgaristan’da böyle bir duruma dikkat edilmeyerek herhangi bir bilimsel esastan uzak olduğu belirtilmiştir.

6.5. Etimoloji

Ç. İ. Ceferov, “Bazı Damga ve İşaretlerin Etimolojik İzahı”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.588-595

Yazıda Azerbaycan halkının menşeyinin Arslar olabileceği tahmini doğrultusunda Arsların etimolojik yapısını açıklayacak olan görüşler ve Arslar hakkında önemli kaynak olabilecek Gobustan dağları ve buradaki kayaların üzerinde olan işaret ve damgalar hakkında bilgi verilmiştir. Yazar, verdiği bilgiler doğrultusunda damga ve işaretlerin okunuşlarının Arslar’ı kesin bir Türk kavmi yapmakta olduğunu ve Azerbaycan, Özbek, Oğuz, Çuvaş gibi kavimlerin menşeyinin Arslara dayandığını belirtmiştir.

Metin Karaörs, Şamil Cemşidov, “Azerbaycan” Sözü’nün Menşe ve Manası Hakkında”, Cilt 35, Sayı 370, Şubat 1994, s.113-119

Azerbaycan sözü’nün meşesine bakıldığında birbirinden farklı çok fazla yorum olduğu dikkat çeker. “Azerbaycan” sözü tarihin farklı dönemlerinde farklı şekillerde yazılmış ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu sözün tarihi şahsiyetler adından türediği yahut sun’i tepenin adından türediği ve farklı anlamlara geldiği belirtilmiştir. “Azerbaycan” sözü’nün incelenmesinin daha çok Sovyet döneminde arttığı, bu dönemde daha çok R. Gurban ve Y. V. Çemenzeminli’nin araştırmalarının olduğu fakat onların araştırma sonuçlarının gerçeği açık bir şekilde yansıtmadığı belirtilmiştir. Yazara göre “Azerbaycan”ın ilk eski şekli “Atarpatakan” şeklindedir. Yazar bu kelimenin ne manaya geldiği hakkında açıklama yapar ve yine bu kelimenin de Türk isimleri gibi pek çok anlama gelebildiğini ifade ederek şimdiki anlamının “odlar yurdu” olduğu belirtir.

6.6. Eğitim

A. Battal Taymas, “Usul-ü Kadim”, Cilt 4, Sayı 40, Şubat 1966, s.403-410

Orta İdil bölgesindeki Usul-ü Kadim üç devrede anlatılabilir: Rus istilası öncesi olan eski devir, istiladan sonraki ön devir, Rus ihtilali sonucu olan devir. Orta İdil bölgesinde olan Bulgar Türkleri Müslümanlığı 9. yüzyılda artık kabul etmiştir. Bu dönemde burada “sıbyan mektepleri” bulunmaktadır. Fakat burada Kazan Hanlığı kurulduktan sonra eğitim ve kültür faaliyetlerinin nasıl olduğu pek bilinmemektedir. Çünkü Ruslar Kazan’ı istila ederken bütün medrese, arşivler, kitaplıklar gibi kıymetli her şeyi yakıp yıkmışlardır. Rus istilasından sonra ise bura halkı üzerinde güvensizlik ve siyasi baskılar sürekli olduğu için böyle bir ortamda kültür ve eğitim işleriyle ilgilenememiş, sadece korunmaya, hayatta kalmaya çalışmışlardır. 18. yüzyıl sonunda bu Türklerin Türkistan’da eğitim yolu açılmıştır. Fakat buradaki eğitim ise tamamen skolastik eğitimden ibaret ve yıllardır değişmeden kullanılan kitap ve bilgilerden ibarettir. Fakat bu eğitim kültürel olarak Türkleri geliştirmese de millî kültür ve kimliklerinin korunmasında en önemli araç olmuştur. Bu devir 20. yüzyılın başlarından itibaren yerini Usul-ü Cedit hareketine bırakmıştır.

6.7. Milliyetçilik

Ahmet Caferoğlu, “Atatürk ve Şark Milliyetçiliği Davası”, Cilt 3, Sayı 25, Kasım 1964, s.14-17

Atatürk için dava, sadece Anadolu davası değildi. Onun için asıl dava şark milletlerinin davası idi. O, Osmanlı Devleti içerisindeki milletlerin kıpırdanışını gördükçe Rusya hâkimiyetindeki Türklerden de aynı hareketi beklemişti. Keza 1905 yılı Rusya ihtilalinden sonra Rusya Türkleri mücadelelerine başlamış, Atatürk de onları yakından takip etmiştir. Atatürk’ün şark milliyetçiliği ilkesi esir milletlere müstakil bir devlet hukuku ile yaşama hakkı vermektedir.

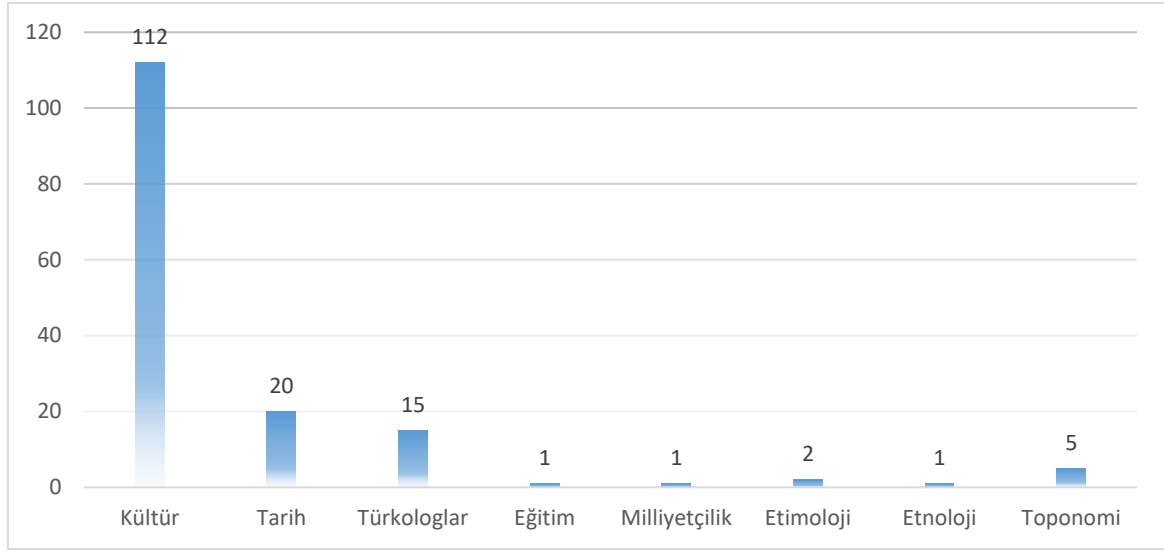
6.8. Etnoloji

Claude Cahen, (Çev. Harun Güngör), “Gagauzların Kökeni ile İlgili Tartışmalı Husular”, Cilt 42, Sayı 457, Mayıs 2001, s.299-301

Yazar, Hristiyan Türkler olduğu belirtilen Gagauzların kökeni konusunda hâlâ kesin bir sonuca ulaşamadığı, eldeki veriler ile varılan sonuca göre Gagauzların orta çağdan sonra ortaya çıktıklarının kesin olduğu fakat bu konu hakkındaki araştırmaların devam ettiğini belirtmektedir.

Değerlendirme

Yer İsimleri (Toponomi), Etimoloji, Eğitim, Milliyetçilik ve Etnoloji başlıklarının bir arada ele alındığı bu kısımda dikkat çeken en önemli başlıklardan biri yazı sayısı ile doğru orantılı olarak Toponomi başlığıdır. Toponomi konusundaki 5 yazıdan 2’si Ermenistan idaresindeki toprakların Azerbaycan Türklerine ait olduğuyla ilgilidir ve bu gerçek toponomi bilimiyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Toplamda yazıların 3’ü genel olarak tarihin çok uzun dönemlerinden beri üzerinde yaşadıkları toprakların Türklere ait olduğunu toponomi bilimi çerçevesinde açıklamaya çalışır. Yine etimoloji açısından ele alınan 2 yazı da Azerbaycan ile ilgilidir. Etnoloji başlığında araştırmacılar arasında Gagauzların tartışmalı olan kökeni hakkında bilgi verilir. Milliyetçilikte Atatürk’ün diğer Türklerin millî davaları konusundaki şahsi düşüncelerinin ne olduğuna yer verilirken eğitim başlığında ise Türklerin klasik eğitimi olan medrese eğitimlerinin devreleri hakkında bilgi verilir.

Şekil 6.4. “Diğer Yazılar” başlığı altında bulunan yazıların oranı

7. HABERLER

Derginin sonunda bulunan “Haberler” bölümünde Türk dünyası ile güncel haberler, gerçekleştirilen sempozyum, kongre, vs. gibi faaliyet haberleri, bibliyografya başlığı altında kitap tanıtım ve değerlendirmeleri, Türk dünyası ile ilgili yayın yapan dergiler, kayıplar başlığı altında hayattan ayrılan ve değerli çalışma ve faaliyetlerde bulunmuş kişilerin tanıtıldığı yazılar bulunur. Bu tarz haberlerin dergi sonunda değil de yazıların olduğu sayfa aralarında olmasından ötürü bu durumu belirtmek amacıyla “*Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler*” ve bağımsızlıktan itibaren olan haberler “*Bağımsızlık Dönemi Haberleri*” başlığı altında verilmiştir.

7.1. Türk Dünyası ile İlgili Güncel Haberler

Sovyet Türkleri ile ilgili haberlerin 40’ı bağımsızlık öncesine, 7’si ise bağımsızlık sonrasına ait olmak üzere sayısı toplamda 47’dir. 3247

Sovyet Dönemi

U. Tamyanlı, “R. Nuriyev (Nuri Oğlu) (Dahi Bir Bale Sanatkarının Hürriyeti Seçişİ)”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 53-54

Bu haber bir Başkurt Türkü olan SSCB sınırları içerisinde dünyaya gelen ünlü bir dansçı olan Rudolf Nuriyev’i anlatmaktadır. Bu yılda haber olarak yer verilmesinin sebebi ise, Sovyet rejiminin tek tip düşünce oluşturmak amacı ile var olan bir teşkilata Nuriyev’in de girmesini istemesi üzerine olumsuz cevap vermesiyle dergi üyelerinin dikkatini çektiğini söyleyebiliriz.

(Gazetelerden), “Esir Milletler Haftası’nın Türkiye’de de Yapılması İsteniyor”, Cilt 1, Sayı 6, Nisan 1963, s.57

ABD’de ilan edilen bu haftanın Türkiye’de de yapılması istenmiştir.

İ. Yarkın, “Türkmenistan’da “Toy”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.54

Türkmenistan’da “Leninizm” adlı kolhozun idarecisi toy yaptığı için eleştirilmiştir. Yazar ise bu durumu tüm Sovyet baskısına rağmen halkın kendi örf ve adetlerini koruduğunun göstergesi olduğunu belirtmektedir.

İ. Yarkın, “Sovyet Esaretindeki Türklerle İlgili Bir Rapor”, Cilt 2, Sayı 16, Şubat 1964, s.53-57

New York’da “İslam ve Komünizm” isimli bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda R. Pipes tarafından “Sovyetler Birliğindeki Müslümanlar” isimli rapor sunulmuştur. Bu raporda 1897 nüfus sayımına göre Rusya İmparatorluğu’nda azınlıkta olan Rus milletinin olduğundan, Rus himayesindeki Müslümanların çoğunluğunun Türk olduğundan, Türk bölgelerinin Rus hâkimiyetine geçtikten sonra Rusya’nın onların kültürlerine davranış biçiminden, Türk grupları içerisindeki Ceditçilik hareketlerinden, Sovyetlerin 1920’den itibaren Müslümanlara uyguladıkları siyasetten, alfabe değişikliği gibi, bahsedilmiştir.

H. Altan, “Bir Törene Hazırlık”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.91

Bu dönemde Azerbaycan’ın Rusya’ya katılmasının 150. yılı dolayısıyla Azerbaycan basınında bununla ilgili yapılacak törenler hakkında yazılar vardır. Mesela, “halkımız Rus halkına feda olsun.” gibi. Haberde “tarihin değiştirilerek oluşturulduğu bu sözde bayramın tüm Türk milleti için matem olduğu” ifade edilmiştir.

B. Kemaloğlu, “Azerbaycan Gecesi”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.91-93

Azerbaycanlıların İstanbul’da Azerbaycan Kültürünü Tanıtma Derneği ve Azerbaycan Yardımlaşma Derneği adında iki derneği vardır. Bu iki dernek Azeri kültürünün merkezliğini yapmaktadır. En son 9 Nisan 1964’te büyük Azerbaycan gecesi yapılmış, Azerbaycan’ın geleneksel oyunları oynanmıştır.

E. Merçil, “Semerkant’ın Atlattığı Tehlike”, Cilt 2, Sayı 20, Haziran 1964, s.52-53

Bir aydan beri sürekli yağan yağmurlar sebebi ile Özbekistan’da bulunan Semerkant şehri büyük bir su baskını tehlikesi altında kalmıştır.

T.K. “Azerbaycan Gençlik Derneği”, Cilt 2, Sayı 20, Haziran 1964, s.53

Önceki sayıda Azerbaycanlıların iki derneği olduğu hakkında bilgi verimiştir. Bu sayıda iki derneğe ek olarak birde İstanbul’da “Azerbaycan Gençlik Derneği” olmakla birlikte dernek sayısının toplamda üç olduğu belirtilmiştir.

T.K.A.E, “Esir Milletler Haftası Anıldı”, Cilt 2, Sayı 22, Ağustos 1964, s.131-132

Amerika’da 1959 Temmuzundan beri kutlanmakta olan Esir milletler Haftası Türkler için önemli bir yere sahiptir. Esir Milletler Haftası listesinde Türklerin adının fazla olması, bu meselenin insanlık idealinin yanında Türkler için millî bir dava haline getirmektedir.

“Z. V. Togan, Kazak-Türk Edebiyatına Dair Makalem Benimki Olmaktan Çıkmıştır”, Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.129-130

Habere göre Togan, “Philologicae Turcicae Fundamenta” kitabının II. cildine Kazak Türk edebiyatına dair makale yazmış fakat yazı kurulunun bu makaleyi Sovyet siyasetine göre düzeltmeye çalışmasına büyük tepki göstermiştir. Bu yazı ile de yapılan değişikliklerden sonra bahsi geçen makalenin artık kendisinin olmadığını duyurmuştur.

A. F. Karamanlıoğlu, “İstanbul’da Bir Azerbaycan Filmi: Köroğlu”, Cilt 3, Sayı 30, Nisan 1965, s.404

Azerbaycan Gençlik ve Kültür Derneği tarafından “Köroğlu” filmi düzenlenmiştir. Konuşmalar Azerbaycan Türkçesi olmuş olsa bile izleyiciler kısa bir süre sonra alışabilmiştir. Bütün yönleriyle mükemmel bir gösteri olmasa bile gayet yararlı bir iş olmuştur.

N. Binark, “Hürriyeti Seven Dahi Sanatkâr Nureyev (Nurioğlu)”, Cilt 3, Sayı 33, Temmuz 1965, s.610-611

Başkurt Türkü olan Nuriyev’in isminin duyulması Sovyetler tarafından 1961’de Sovyet Kirov tiyatrosu ile Paris’e gönderilip yine Sovyet tarafından geri çağırılması üzerine Nuriyev’in geri dönmemesi ile olmuştur. Bahsedilen bu haber 4. sayıda yer almaktadır. Bu sayıda yer almasının sebebi ise dönemin batı gazete ve dergilerinde Nuriyev’in isminin sıklıkla geçmesidir. Haberde bu gazete ve dergi isimlerine yer verilmiştir.

N. Binark, “Kazan Kültür ve Yardımlaşma Derneği Gecesi”, Cilt 4, Sayı 41, Mart 1966, s.497-499

1965’de kurulan “Kazan Kültür ve Yardımlaşma Derneği”, Kazan Türklerinin maddi ve manevi yönlerini canlandırmak amacı ile kurulmuştur. Dernek Millî Folklor gecesi düzenlemiştir. Bu haberle gecenin akışı detaylı bir şekilde geceye ait fotoğraflarla aktarılmıştır.

İbrahim Gacaoğlu, “Genosid’in 22. Yıldönümü Münasebetiyle Batı Avrupa İslam Cemiyeti’nin Bildirisi”, Cilt 4, Sayı 42, Nisan 1966, s.559-560

Genosid bir milleti toptan imha hareketidir. Sovyetler Birliği’nde 1943’de Karaçay, Balkar ve Kalmuklar’ın, 1944’te ise Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi genosid olarak tanımlanır. Burada sürgün yollarında binlerce insan telef olmuştur. 1957’de ise bu milletlerden Kırım Tatarları hariç, ülkelerine dönebilmelerine karar verilmiştir. Bu cemiyet ise bu kararın tüm sürgün edilenler için uygulanmasını, eski haklarının verilmesini istemektedir.

Talat Tekin, “Burlingame’de Kazanlı “Yeşler Tügereği” (Gençler Kulübü)”, Cilt 5, Sayı 54, Nisan 1967, s.455-456

San Francisco’nun Burlingame şehrinde Kazanlı Tatarlar “Yeşler Tügereği (Gençler Kulübü)” adıyla bir kulüp kurmuşlardır. Bunun amacı ise çeşitli eğlenceler düzenlenerek bu yabancı şehirde Kazanlı gençleri bir arada tutmaktır. Bu amaçla ise Amerika’da ilk defa Tatarca bir “Namus Bekçisi” adlı piyes düzenlemişlerdir. Haberde piyesten bir fotoğraf da bulunmaktadır.

Süleyman Arısoy, “Sanatçı Ressam İbrahim Safî”, Cilt 6, Sayı 68, Haziran 1968, s.589-593

Bu haberde dünyaca tanınan Türk ressam İbrahim Safî tanıtılmıştır. Safî, Nahçıvan’ın bir köyünde 1898 yılında doğmuştur. Haberde, sanatçının kişiliğinden, sanat anlayışı ve tekniğinden bahsedilmiştir.

T.K., “Taşkent’te Kırım Türklerinden On Bir Kişi Aleyhinde Dava Açıldı”, Cilt 7, Sayı 83, Eylül 1969, s.871

Taşkent’te, 1 Temmuz’da Kırım Türklerinin temsilcisi olan on bir kişi aleyhinde dava açılmıştır. Bu dava sürecinde yaşananlarla ilgili güncel bilgi verilmiştir.

Nadir Devlet, “1970 Kazan Türkleri Şenliği”, Cilt 8, Sayı 93, Temmuz 1970, s.627-628 (Kazan

Kazan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği 30 Mayıs 1970’de bir şenlik düzenlemiştir. Bu şenlik dans gösterisi ile başlamış, devamında çeşitli millî şarkılar söylenmiştir. Gösterilerden sonra ise Kazan yemek kültürüne örnek olması amacıyla yemekler dağıtılmıştır. Böylece Kazan Türkleri bu etkinlik sayesinde kültürlerini tanıtmış, birlik havası bir nebze de olsa yaratılmıştır.

“Dede Korkut Filmi”, Cilt 13, Sayı 161, Mart 1976, s.314

Azerbaycan’da Dede Korkut hikâyelerinden film yapılmıştır. Bu haberde de filmde oynayan kişilerin ve senaryo yazarının ismi verilmiştir.

“Haberler”, Cilt 13, Sayı 162, Nisan 1976, s.384

14 Şubat 1976 günü Ankara’da Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği Üyeleri Cemiloğlu’nun ölümü üzerine bir protesto yürüyüşü yapmışlar ve Atatürk heykeline bir çelenk koymuşlardır.

“Kazakistan’dan Haber”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.243

Kazakistan’da bir çocuk, adam ve kurdu anlatan “Kurt Kanı” adlı bir film çekildiği ve bu filmin Taşkent festivalinde gösterime girdiği bilgisi verilmiştir.

“Haber”, Cilt 16, Sayı 183, Ocak 1978, s.185

Mustafa Cemiloğlu’nun cezaevinden tahliye edildiği bildirilmiştir.

Nadir Devlet, “Sovyetler Birliği’ndeki Türkler’den Çağrı”, Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.382

İçerisinde pek çok farklı dine, ırka sahip millet barındıran Rusya’da, bu milletlere uyguladıkları baskılar sonucu başta Rus, Ukrayna ve Yahudi aydınları yürüyüşler düzenleyerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na başvurmuşlar ve bu baskıların son bulmasını talep etmişlerdir. Sovyetlerde ise bu baskılara ilk protesto hareketi Kırım Türkleri tarafından olmuştur. Mustafa Cemiloğlu ve A. Grigorenko önderliğinde yürütülen protesto hareketleri Rusya tarafından cezalandırmalarla sonuçlansa da Kırım Türkleri daima seslerini duyurmaya çalışmaktadır.

“Haber” Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.382

Haberde sadece Muhammed Ayaz İshaki’nin yüzüncü doğum yıldönümü dolayısıyla adına bir armağan hazırlandığı ve 12 Mart 1978 Pazar günü Hacı Bayram Camii’nde mevlit okutturulduğu bilgisi verilmiştir.

“Haber” Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.382

Türkmenistan’da 4 bin yıllık bir piramit bulunduğu ve piramitin Orta Asya’nın “Karakurum” çölünde yapılan arkeolojik kazı sonucunda ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Emrullah Agi, “Yüzüncü Doğum Yılı Münasebetiyle Muhammed Ayaz İshaki’yi Anma Töreni (23 Şubat 1878- 22 Temmuz 1954)”, Cilt 16, Sayı 187, Mayıs 1978, s.440

Kazan Türklerinin Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile İdil-Ural Türk Kültürü Derneği üyeleri Ayaz İshaki’nin doğumunun yüzüncü yıl dönümünü, doğum gününe en yakın pazar gününde, Edirnekapı Şehitliğinde küçük bir merasim düzenleyerek anmışlardır.

Nadir Devlet, “Mustafa Cemiloğlu Tekrar Tevkif Edildi”, Cilt 17, Sayı 197, Mart 1979, s.318-319

Kırım Türk mücadelesinin canlı örneği olan Mustafa Cemiloğlu, Sovyet içerisinde pek çok engel, tutuklama ve sürgünler ile karşılaşarak Kırım Türklerinin mücadelesini istediği ölçüde sürdürememektedir. Bu sebeple Sovyet vatandaşlığından ayrılmak istediğini belirten Cemiloğlu tekrar tutuklanmıştır. Haberde Cemiloğlu’nun hayatından ve mücadelesinden de kısaca bahsedilmiştir.

“Ali Akiş’in 10 Ekim 1982 tarihinde Lucerne’de Avrupa İnsan Hakları Konferansında Yaptığı Konuşmanın Metni”, Cilt 23, Sayı 249, Ocak 1984, s.72

Akiş, yaptığı konuşmasında öncelikle Sovyet halkları ile ilgili konuşma yapan kişilere teşekkürlerini sunarak kendisi de Rusya’nın Volga tatarlarını kendilerine tehdit olarak gördüğü için özellikle Volga Tatarlarına Ruslaştırma politikası uyguladığına kısaca değinmiştir. Kısa olan bu konuşmada ayrıca insan hakları ve bağımsızlık ile ilgili tüm sorunların çözülebilmesi için mesihçiliğin, ön yargı ve terörün bitmesi gerektiğini de belirtmiştir.

Türkeli Komitesi, “Kazak Türk Genci Rıskulbek Affedilsin”, Cilt 27, Sayı 301, Mayıs 1988, s.319-320

Aralık 1986’da Kazakistan’da, Kazak Türk öğrencilerinin başlatmış olduğu millî bir ayaklanma yaşanmıştır. Ayaklanmanın sebebi Kazakistan Komünist Partisi’nin genel sekreteri olan Kazak Ahmetoğlu Konay’ın görevden alınarak yerine Rus Kolbinn’in getirilmesi olmuştur. Bu ayaklanma sebebiyle ise ayaklanmaya katılan ve mimarlık öğrencisi olan Rıskulbek’e ölüm cezası verilmiştir. Diğer pek çok öğrenci ise hapis cezasına

çarptırılmıştır. Türkeli Komitesinin bildirisi aynen verilen bu haberde insan hakları savunucusu olan dernek ve kurumların bu cezaya ilgisiz kalmamaları istenmektedir. Bu hususta Polonya “Hürriyet ve Barış Teşkilatı”nın bu duruma sessiz kalmamasından dolayı teşkilata teşekkürlerini sunmuşlardır

Batı Almanya’daki Kırım Tatar Cemiyeti İdare Heyeti, “Sürgünün 44. Yılında Kırım Türkleri hala Vatan Kırım’a Döndürülmüyorlar”, Cilt 27, Sayı 303, Temmuz 1988, s.443-444

1944’te vatanlarından sürülen Kırım Türkleri, bu tarihten itibaren tüm uğraşlarına rağmen Kırım’a dönüş için izin alamamış, bu konudaki mücadelelerini hâlâ devam ettirmektedirler. Sovyet idaresi bu meselenin halli için 1987’de bir “Devlet Komisyonu” kurmuş fakat meselenin çözümü için hâlâ bir sonuca varılamamıştır. Habere göre bu durum, Kırım Türklerini sürgün yerlerinde eritmeye çalışmaktan başka bir şekilde açıklanamamaktadır.

A. B. Ercilasun, “Azerbaycan, Türkistan ve Rumeli’den Tarihi Ziyaret”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.376-377

Mayıs ayında çeşitli sempozyum ve toplantı gibi faaliyetlerin olması Türkiye’ye diğer Türk ülkelerinden alimler akın etti. I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu, IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri gibi faaliyetler ve Azerbaycan Kültür Derneği’nin daveti ile gelen Azerbaycan heyeti Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Ahmet B. Ercilasun, “Sovyetler Birliği’nde Nüfus Sayımı”, Cilt 28, Sayı 315, Temmuz 1989, s.445-446

Bakü’de çıkan Komünist gazetesinde yayınlanan Sovyetlerdeki nüfus sayımı sonuçları aktarılmıştır. Buna göre Türk cumhuriyetlerinde en fazla artış Tacikistan’da görülürken en az artış ise Kırgızistan’da görülmektedir.

“Özbekistan’daki Olaylar ve Özbek-Meshet-Kırım Türklerinin Ortak Bildirisi”, Cilt 28, Sayı 316, Ağustos 1989, s.508-509

Fergana Vilayetinde ortaya çıkan ve büyüyen olaylar dolayısıyla Özbek, Kırım ve Meshet Türkleri ortak bildiri yayınlamıştır. Aynen verilen bu bildiri metninde kardeş olduğu vurgulanarak haksız yere çıkan olayların bu şekilde büyütülmemesi ve bir an önce son bulması istenmektedir.

“Türkistan’daki Son Olayların Gerçek Yüzü”, Cilt 28, Sayı 316, Ağustos 1989, s.509-510

Haberde Özbekistan’da meydana gelen olayların Sovyetlerin yansıttığı gibi Özbek-Meshet çatışması olmadığı, Sovyetler tarafından planlı olduğu belirtilmiş ve Sovyet Türk cumhuriyetlerinde bilinçli bir direnişin oluşmaya başladığına vurgu yapılmıştır. Kazakistan ise, bu olayların Sovyet yönetiminin 70 yıllık sömürü idaresinin sonucu olduğunu düşünmektedir.

Türk Kültürü, “Dergimiz Gagauz Basınında”, Cilt 28, Sayı 319, Kasım 1989, s.701-702

Moldovya Sosyalist Cumhuriyeti’nde Gagauzların çıkardığı Ana Sözü gazetesinin 1989 tarihli 18. sayısında Ahmet Bican Ercilasun’un mektubu yayınlanmış ve Türk Kültürü dergisinden bahsedilmiştir. Bahsi geçen bu gazetede Türk dünyasından haberler de bulunmaktadır. Ayrıca alınan habere göre de Moldovya yöneticilerinin aldığı karara göre Bucak bölgesinde Gagauzlar muhtar bir bölge oluşturacak nüfusa ulaşmışlardır.

Leyla Karahan, “Türk Dünyasından Haberler, (Karabağ Hakkında Karar, Azerbaycan’da Camiler Açılıyor), Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.60-61

Kasım 1989’da Sovyetler Birliği Parlamentosunun verdiği karara göre Ermenilerin hoşnutsuzlukla karşıladığı Dağlık Karabağ bölgesine özel bir statü kararı verilmiştir. Belirtilene göre Ermeniler yine saldırılara başlamışlardır. Yine Azerbaycan ile ilgili olarak Azerbaycan’da on dokuz şehirde camii açılmasına “İslam’ın Sesi” adlı gazete çıkarılmasına karar verilmiştir.

Leyla Karahan, “Türk Dünyasından Haberler, (Kırım Türklerinin Vatana Dönüş Mücadelesi)”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.61

Kırım Türkleri ile ilgili olarak Kırım Türklerinin hâlâ vatana dönüş için mücadelelerini sürdürdükleri ve protestolarda bulundukları belirtilmektedir.

Hüseyin Ayan, “Neriman Nerimanof Mükâfâtı”, Cilt 29, Sayı 329, Eylül 1990, s.574-575

Azerbaycan’ın edebiyat, sanat ve mimarlık alanında oluşturduğu Neriman Nerimanof Mükâfâtı, 25 Mayıs 1990 günü oturumunda Ali Yavuz Akpınar’a verilmiştir. Haberde Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin güçlendirilmesinde çok önemli bir adım olarak görülen bu durumdan dolayı Neriman Nerimanof ve Ali Yavuz Akpınar hakkında bilgiler de verilerek bu ödülün Akpınar’a verilmesinin isabetli bir karar olduğu belirtilmiştir.

Saim Sakaoğlu, “Alma Ata’daki Bir Konser ve Bir Müzenin Düşündürdükleri”, Cilt 29, Sayı 330, Ekim 1990, s.635-637

III. Sovyet-Türk Kolokyumu’na katılan yazar, onu en çok etkileyen Musiki okulu öğrenci ve öğretmenlerinin kendileri için hazırladığı konser ve Musiki aletleri müzesi olduğunu belirterek kendisini etkileyen bu iki durumu anlatmıştır.

Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler

“Kara Haber, Mustafa Cemiloğlu (1943-1976)”, Cilt 13, Sayı 160, Şubat 1976, s.194

Mustafa Cemiloğlu, 1965’te komünist teşkilatlara katılmamak suçuyla tutuklanmış, 1966’da ise asker kaçağı iddiasıyla yargılanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Sovyetler Birliği’ndeki Kırım Türklerinin haklarını korumak için başlattığı açlık grevinde 29 haftada 30 kiloya düşerek Sibiryâ çalışma kampında hayatını kaybetmiştir.

Bağımsızlık Dönemi Haberleri

“İran Ermenistan’a Silah Sevk ediyor”, Cilt 33, Sayı 347, Mart 1992, s.189

İran’dan Ermenistan’a yapılan silah sevkiyatının SSCB’nin çözülme sürecinin başlamasından beri yapıldığı ve hâlâ devam ettiği belirtilen yazıda İran’ın amacının Kuzey Azerbaycan’ı sorunlar içerisinde bırakarak millî uyanışın Güney Azerbaycan’a ulaşmasını engellemek olduğu şeklinde açıklanmıştır.

“Azerbaycan Dünya Kütüphanesi”, Cilt 33, Sayı 350, Haziran 1992, s.379

Azerbaycan dili ve edebiyatı kürsüsü müdürü “Azerbaycan Dünyası Kütüphanesi” adından bir kütüphane kurmuş, bu girişiminden dolayı dergi tarafından tebrik edilmektedir.

Edige Mağavin, “Antalya’daki Türk Dünyası Kurultayının Kazakistan’daki Yankıları”, Cilt 34, Sayı 364, Ağustos 1993, s.496-502 (kazakistan

Verilen haberde Antalya’da mart ayında toplanan kurultayın Kazak halkı tarafından Türklerin son bin yıllık tarihinin en önemli olayı olduğu ve dönüm noktası olarak değerlendirildiği görülür. Kurultay toplanacağı haberi alındığında Kazak aydınların yaşadığı sevinç, kurultay henüz toplanmadan hakkında yazılan makalelerden ve bu haberin tüm kazak halkına duyurulmasından bahsedilmiştir. Ayrıca Kurultayın gerçekleştiği anda da yapılan sohbetler eş zamanlı olarak Kazak halkına duyurulmuştur. Kurultay sonrasında da bu heyecan ve sevinç devam etmiştir.

Tuncer Gülensoy, “F. Sümer’in Oğuzlar’ı Azeri Türkçesi’nde Yayınlandı”, Cilt 35, Sayı 374, Haziran 1994, s.381

Ramiz Esger tarafından Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine aktarılmış olunan “Oğuzlar” kitabının haberi yapılmıştır. Eserin önsözü ise Azeri tarihçi Kâmil Veliyev tarafından yazılmıştır.

“Ayaz İshaki İdilli (1878-1954), Ölümünün 40. Yıldönümünde Mezarı Başında Yapılan Bir Törenle Anıldı.”, Cilt 35, Sayı 377, Eylül 1994, s.575

İdil-Ural Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği ile Kazan Türkleri ve Dayanışma Derneği’nin beraber düzenlediği törenle Ayaz İshaki mezarı başında anılmıştır.

Metin Karaörs, “Kurmangazi Sağırbayoğlu (Sayırbayulı Kurmangazi)”, Cilt 41, Sayı 442, Şubat 2000, s.116-118

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 75. Yıldönümü sebebiyle Kazak Devlet Kurmangazi Akademik Halk Çalgı Aletleri Orkestrası Kayseri Üniversitesinde Ekim 1998’de konser vermiştir. Konserden önce verilen panelde de Türk müziğinin temsilcisi olan Kurmangazi Sayırbayoğlu’dan kısaca bahsedilerek onu tanımanın Türk dünyasını tanımak anlamına geldiği belirtilmiştir.

Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler

“Bakü’nün Resmi Dili Türkçe Oldu”, Cilt 33, Sayı 356, Aralık 1992, s.752

Turan Ajansı’nın haberine göre Azerbaycan’da resmî dil “Azari dili”nden Türkçe olarak değiştirilmiştir.

Değerlendirme

Türk Kültürü dergisi, hemen her sayının içinde haberler bölümünün de olduğu Türk dünyası hakkında güncel bilgilerin paylaşıldığı bölüme de sahiptir. Yukarıda verilen haberlerde görüldüğü üzere Türk dünyası ile ilgili siyasi, sosyal, kültürel konulu tüm gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Türk dünyasında yaşanan birtakım olayların akisleri dergide hissedilmiş ve özellikle Azerbaycan ve Kırım’da yaşanan dönemin güncel olayları haberler bölümünde de verilerek önemle takip edilmiştir. Kırım ile ilgili ilk haber Kırım’ın vatana dönüş mücadelesinin yaşandığı dönemde olmuş, 1976’da Mustafa Cemiloğlu’nun çıkan ölüm haberi üzerine yapılmıştır. Ve bundan sonra da yaşanan gelişmeler takip edilmeye devam edilmiştir. Azerbaycan ile ilgili haberler genel olarak sosyal ve kültürel alandaki gelişmelerle ilgili olarak yapılmış, 1980’li yıllarda Azerbaycan-Ermenistan arasında yaşanan olaylar haberler kısmında yer almamıştır. Bu olaylar ile ilgili ilk ve tek haber ise,

sonuç niteliği taşıyan bir haber olarak 1990'da verilmiştir. Fakat Özbek-Meshet Türkleri çatışmasının yaşandığı 1989 yılında bu olay ile yapılmış haberlerin olduğu görülür. Kazakistan'da 1986'da yaşanan Jeltoksan Ayaklanması ile ilgili ise sadece tek bir haber bulunmaktadır.

Kısacası, Türk dünyası ile ilgili meydana gelen olaylar bilimsel olarak incelemenin haricinde haberler bölümünde de okuyucuya aktarılmıştır. Yaşanan olayların makalelere ayrılan bölüme yansıdığı yoğunlukta bir yansıma söz konusu olmamıştır. Yine de Sovyet Türkleri ile ilgili oldukça aktif bir şekilde haberler bölümünde bilgiler verildiği gözlemlenirken bu durum 1990'lı yıllarda oldukça azalmış ve 2000 yılından itibaren ise Sovyet Türkleri ile ilgili haberlerin artık verilmediği görülür.

7.2. Sempozyum, Kongre, Seminer, Konferans, Kurultay Haberleri:

Türk Kültürü dergisi, bulunduğu dönemde toplanan sempozyum, kongre, kurultay, konferans, vb. haberleri ile de ilgilenmiş, okuyucularına bu alanda da güncel haberler vermeye ve içeriği elden geldiğince zenginleştirmeye çalışmıştır. Gerçekleştirilen bu faaliyetlerle ilgili bilgiler okuyuculara çok kısa bir süre sonra aktarılmıştır. Özellikle Türk cumhuriyetleri bağımsızlık sonrası Türkiye ile sıcak ilişkilerde bulunmuş ve pek çok konuda bir araya gelmeye çalışmışlardır.¹¹⁶ Gerçekleştirilen faaliyetler ise bu çalışmada bağımsızlık öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölüme ayrılmış, bu bölümlerde ise bazı haberlerin makaleler bölümünde yer almasından dolayı “*Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler*” şeklinde alt başlık altında incelenmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen bu faaliyetlerle ilgili haberler konumuz ile ilgili olarak Sovyetler Birliği'ndeki Türklerle alakalı olan folklor, dil, tarih, edebiyat, vb. konularıyla ilgilidir. Bu faaliyetler içerisinde yukarıda bahsettiğimiz konular ile ilgili tek bir yazı bile varsa burada yer verilmiştir. Bağımsızlık dönemi öncesi konumuz çerçevesi içerisinde 36 haber varken, bağımsızlık sonrası ise 16 haber vardır.

¹¹⁶ İnternet: Ercilasun, K. (2021). “Türk Cumhuriyetlerinde Ortak Tarih Arayışı”. MİSAK- Milli Strateji Araştırma Kurulu. Web: <https://millidusunce.com/misak/turk-cumhuriyetlerinde-ortak-tarih-arayisi/> adresinden 05.08.2021'de alınmıştır.

Bağımsızlık Öncesi

- Şükrü Elçin, “Altaistik Kongresi”, Cilt 8, Sayı 94, Ağustos 1970, s.746-748
- Akdes N. Kurat, “28. Milletlerarası Oryantalistler Kongresi”, Cilt 9, Sayı 103, Mayıs 1971, s.643-645
- Emel Esin, “Bu Yıl Türkiye’de toplanacak XVI. Daimî Milletlerarası Altaistler Konferansına Doğru”, Cilt 11, Sayı 128, Haziran 1973, s.652-654
- Umay Günay, “Türkiye Aşıklar Bayramı, Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri”, Cilt 13, Sayı 157, Kasım 1975, s.61-64
- Abdurrahman Güzel, “I. Milli Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978, İstanbul)”, Cilt 16, Sayı 185, Mart 1978, s.311-314
- Abdurrahman Güzel, “Doğumunun 100. Yıldönümü Münasebetiyle Atatürk’e İthaf Edilen IV. Milli Türkoloji Kongresi”, Cilt 19, Sayı 222, Eylül-Ekim 1981, s.463-469
- Abdurrahman Güzel, “VII. Tuna Ülkeleri Folklor Festivali ve Folklor Kongresi (Kecskemet, 22-28 Temmuz 1981)”, Cilt 20, Sayı 226, Şubat 1982, s.249-254
- Abdurrahman Güzel, “IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (20-25 Eylül 1982, İstanbul)”, Cilt 20, Sayı 236, Aralık 1982, s.898-911
- Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1983, Eskişehir)”, Cilt 21-22, Sayı 243, Temmuz 1983, s.492-493
- “V. Milli Türkoloji Kongresi (26-30 Eylül 1983, İstanbul)”, Cilt 21-22, Sayı 246, Ekim 1983, s.678-684
- Nadir Devlet, “27. Milletlerarası Daimî Altayistler Konferansı”, Cilt 23, Sayı 256, Ağustos 1984, s.524-525
- Abdulkadir Donuk, “Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu (20-22 Mayıs 1985, Ankara)”, Cilt 24, Sayı 266, Haziran 1985, s.419-425
- Abdurrahman Güzel, “II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1985, Eskişehir)”, Cilt 24, Sayı 267, Temmuz 1985, s.489-491
- Timur Kocaoğlu, “28. Altayistler Konferansı (8-14 Temmuz 1985, Venedik)”, Cilt 24, Sayı 269, Eylül 1985, s.617-622
- “III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (23-28 Haziran, İzmir 1986)”, Cilt 25, Sayı 280, Ağustos 1986, s.518-523
- “Dünya’da Türkler Sempozyumu (27-29 Nisan 1987, Ankara Üniversitesi)”, Cilt 26, Sayı 289, Mayıs 1987, s.322-323

- Nadir Devlet, “Orta Asya İkinci Avrupa Semineri (7-10 Nisan 1987)”, Cilt 26, Sayı 291, Temmuz 1987, s.439-443
- İrfan Ünver Nasrattınoğlu, “III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri”, Cilt 26, Sayı 291, Temmuz 1987, s.444-447
- Çelenklioğlu, “VIII. Milli Türkoloji Kongresi”, Cilt 26, Sayı 294, Ekim 1987, s.638-642
- Cezmi Eraslan, “I. Milletlerarası Türkistan Kültür ve Tarih Semineri (6-8 Nisan 1988, İstanbul)”, Cilt 27, Sayı 302, Haziran 1988, s.379-384
- Nadir Devlet, “3. Milletlerarası Orta Asya Konferansı (Wisconsin/Madison)”, Cilt 27, Sayı 304, Ağustos 1988, s.510-513
- “Altıncı Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 19-23 Eylül 1988”, Cilt 27, Sayı 307, Kasım 1988, s.742-744
- “Uluslararası Türk Dili Kongresi, 26 Eylül-3 Ekim 1988 ve Şehriyar’ın ölümü”, Cilt 27, Sayı 307, Kasım 1988, s.744-747
- Türk Kültürü, “Türk Ocakları Merkez Heyeti II. Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları İlmi kongresi”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.317-318
- Nadir Devlet, “Geleneksel Topluluklarda Sovyet Antropolojisi” Kolokiyumu, 6-18 Mart 1989 Paris”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.378-380
- Türk Kültürü, “IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.381
- Saim Sakaoğlu, “PIAC’ın 32. Kongresi Oslo’da Toplandı”, Cilt 28, Sayı 319, Kasım 1989, s.699-701
- Türk Kültürü, “I. Milletlerarası Büyük Azerbaycan Kongresi Yapıldı”, Cilt 29, Sayı 327, Temmuz 1990, s.441-444
- Ferhat Tamir, “Kültür Bakanlığı I. Türk Dil Kurultayı”, Cilt 29, Sayı 331, Kasım 1990, s.698-699
- Saim Sakaoğlu, “Çeşitli Türk Toplulukları Arasında Dil ve Kültür Bağ Sempozyumu” Lefkoşa’da Toplandı”, Cilt 29, Sayı 332, Aralık 1990, s.759-763
- Saim Sakaoğlu, “PIAC’ın 33. Kongresi Budapeşte’de Toplandı”, Cilt 30, Sayı 334, Şubat 1991, s.122-125
- “Doğumunun (850). Yıldönümünde Azerbaycan Şairi Genceli Nizami Sempozyumu (4-5 Mayıs 1991)”, Cilt 30, Sayı 337-338, Mayıs-Haziran 1991, s.389

Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler

- Abdurrahman Güzel, “II. Milletlerarası Folklor Kongresi (22-28 Haziran 1981 Bursa)” Cilt 19, Sayı 220, Mayıs-Haziran 1981, s.336-341
- “Dr. Osman F. Sertkaya’nın Dede Korkut Kollokyumunu Açış Konuşması”, “Birinci Sovyet-Türk Kollokyumu Programı”, “Kollokyumun Sonuç Bildirisi”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.576-581
- “Fırat Üniversitesi Rektörü Prof Dr. Arif Çağlar’ın II. Türk-Sovyet Kollokyumunu Açış Konuşması”, “Türkiyat Araştırma Merkezi Müdürü ve II. Türk-Sovyet Kollokyumu Başkanı Prof. Dr. Mertol Tulum’un Açış Konuşması“, “II. Türk-Sovyet Kollokyumu (Edebi Dil Olarak Türkçe, Türkçe’nin Doğuşu Ve Gelişmesi, 25-31 Ekim 1989, Elazığ)”, Cilt 28, Sayı 320, Aralık 1989, s.739-741
- “Üçüncü Sovyet Türk Kollokyumu Yapıldı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi Müdürü ve Türk Heyeti Başkanı Prof Dr. Mertol Tulum’un Konuşması”, ”Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu adına TDK Yürütme Kurulu Üyesi Doç. Dr. Osman Fikri Sertkaya’nın Konuşması”, “Kollokyum Bildirileri”, “III. Sovyet-Türk Kollokyumu Sonuç Bildirisi”, Cilt 29, Sayı 328, Ağustos 1990, s.474-482

Bağımsızlık sonrası

- Saim Sakaoğlu, “Pıac’ın 34. Kongresi Berlin’de Toplandı”, Cilt 30, Sayı 342, Ekim 1991, s.636-639
- Türk Kültürü, “Sürekli Türk Dili Kurultayı (4-8 Mayıs 1992) ve Sürekli Türk Dili Kurultayı Sonuç Bildirisi”, Cilt 33, Sayı 350, Haziran 1992, s.378
- “III. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi (25-29 Eylül 1993)”, Cilt 34, Sayı 367, Kasım 1993, s.694-699
- “Abd’de III. Türk Dünyası Konferansı”, Cilt 35, Sayı 369, Ocak 1994, s.58-59
- Nalan Türkmen, Hamburg-Berlin Milletlerarası Halı Kongresi’nin (7.ICOC) Düşündürdükleri, Cilt 35, Sayı 378, Ekim 1994, s.634-639
- İrfan Ünver Nasrattınoğlu, “I. Uluslararası Gagoğuz Kültürü Sempozyumu Yapıldı”, Cilt 35, Sayı 379, Kasım 1994, s.699-701
- Hasan Avni Yüksel, “II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Yapıldı”, Cilt 36, Sayı 381, Ocak 1995, s.54-58

- “Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İş birliği Kurultayı (24-26 Mart 1996) Komisyon Raporları Eğitim-Öğretim Komisyonu Raporu, Kültür, Bilim ve Teknoloji Komisyon Raporu, İktisadi, Ticari ve Mali İlişkiler Komisyonu Raporu, Toplum Yönetimi ve Hukuk Komisyonu Raporu, Uluslararası İlişkiler Ve İletişim Komisyonu Raporu”, Cilt 37, Sayı 397, Mayıs 1996, s.291-308
- “Emir Temür Paneli”, Cilt 38, Sayı 405, Ocak 1997, s.1-35
- Hüseyin Avni Yüksel, “IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Yapıldı”, Cilt 40, Sayı 429, Ocak 1999, s.49-51
- M. Akif Erdoğan, “Birinci Uluslararası Azerbaycan Tanıtımı Sempozyumu 3-5 Aralık 1998 Tarihleri Arasında İran’ın Şerefhane Kasabasında Yapıldı”, Cilt 40, Sayı 436, Ağustos 1999, s.507-509
- “V. Avrasya İslâm Şûrası Teşkilatı Toplantısı Sonuç Bildirgesi (19 Nisan 2002-Gazimağusa)”, Cilt 43, Sayı 469, Mayıs 2002, s.315-320
- Dilek Birlik Herkmen, “Savaş Çocukları: Öksüzler ve Yetimler” Konulu Uluslararası sempozyum düzenlendi”, Cilt 44, Sayı 477-478, Ocak-Şubat 2003, s.59-64

Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler

- “Kültür Bakanlığı Sürekli Türk Dili Kurultayı Yazı Dili Komisyonu Raporu (4-8 Mayıs 1992)”, Cilt 33, Sayı 350, Haziran 1992, s.321-323
- Türk Kültürü, “Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İş birliği Kurultayı-Sonuç Bildirisi”, Cilt 34, Sayı 360, Nisan 1993, s.193-215
- “II. Türk Devlet Ve Toplulukları Kardeşlik, Dostluk Ve İş Birliği Kurultayı’nda Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Konuşmaları, II. Türk Devlet Ve Toplulukları Kardeşlik, Dostluk Ve İş Birliği Kurultayı, II. Türk Devlet Ve Toplulukları Kardeşlik, Dostluk Ve İş Birliği Kurultayı sonuç bildirisi, Toplum Ve Yönetimi Komisyonu Raporu, Maliye Ve Ekonomi Komisyonu Raporu, Kültür, Bilim Ve Teknoloji Komisyonu Raporu, Eğitim ve Öğretim Komisyonu Raporu, Uluslararası İlişkiler Komisyonu Raporu”, Cilt 35, Sayı 380, Aralık 1994, s.705-731

Değerlendirme

Türk Kültürü dergisi pek çok konuda gerçekleşmiş olan bu bilimsel toplantıları yahut bilgi şölenlerini okuyucularıyla paylaşma ve bilgilendirme gayesi gütmüştür. Yukarıda verilen haberler de bunu açık şekilde ortaya koyar. Tüm bunların yanında Türk Kültürü dergisinin yapılan Sovyet-Türk Kolokyumlarını çok önemli gördüğü anlaşılmaktadır. Bağımsızlık öncesinde olan ve yazılar içerisinde yer verilen sempozyum, kongre ve seminerler ile ilgili dört yazıdan üçünün Sovyet-Türk kolokyumuna ait olduğu dikkat çeker. Bu kolokyum haberlerinin yazılar içerisinde verilmesi bahsi geçen bu kolokyum haberlerinin ön plana çıkarılmak ve daha geniş olacak şekilde her detayının anlatılmak istendiği sonucunu ortaya çıkarabilir. Yine bu kolokyumların gerçekleşme tarihlerine bakıldığında bağımsızlığın hemen öncesinde olan dönemler olduğu görülür.

7.3. Kayıplar

Türk dünyası için önemli işler yapmış, çalışma ve faaliyette bulunmuş, eserler ortaya koymuş kişilerin hayattan ayrılmaları üzerine “kayıplar” başlığı altında hayatlarından ve çalışmalarından bahseden yazılarla onların dünyadan ayrıldıklarının okuyuculara duyurulduğu bölümdür. Sovyet Türkleri ile ilgili çalışmalar yapmış ve faaliyetlerde bulunmuş kişilerin hayattan ayrıldığı haberinin verildiği bu yazılar toplamda 31’dir.

- Z. Hızal, “Ali Han Kantemir”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s.53
- B. Batırhan, “Aytek Namitok”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s.53-54
- T.K., “Gerhard von Mende (25.12.1904)”, Cilt 1, Sayı 15, Ocak 1964, s.43-44
- ***, “Mustafa Zihni Hızal (1919-1964)”, Cilt 2, Sayı 18, Nisan 1964, s.167-168
- Akış, “Medine Selihmet (1897-1964)”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.159
- Akış, “Hamit Reşid (Eylül 1912-30.08.1964)”, Cilt 2, Sayı 24, Ekim 1964, s.65-66
- T.K., “Ramazan Traho (5.6.1914-8.7.1964)”, Cilt 2, Sayı 24, Ekim 1964, s.66-67
- Serpil Vekiloğlu, “Mustafa Vekiloğlu 1896-1.XI.1965”, Cilt 4, Sayı 39, Ocak 1966, s.284-286
- Saadet Çağatay, “A. Oktay (Abdülvahap İshakoğlu) 10.II.1904-12.VI.1968,” Cilt 6, Sayı.69, Temmuz 1968, s.674-676
- İbrahim Yarkın, “Osman Kocaoğlu 1878-1968”, Cilt 6, Sayı.70, Ağustos 1968, s.810-812

- T.K., “Kadircan Kafilı (1903-22.I.1969)”, Cilt 7, Sayı.76, Şubat 1969, s.304-306
- T.K.A.E., “Abdullah Battal-Taymas 1883-1969)”, Cilt 7, Sayı.79, Mayıs 1969, s.517-520
- İbrahim Yarkın, “Türkistan’ın Büyük Mücahidi Şir Muhammed Bek (1889-10.3.1970)”, Cilt 8, Sayı 91, Mayıs 1970, s.495-499
- T.K., “Zeki Velidi Togan 1891-1970”, Cilt 8, Sayı.94, Ağustos 1970, s.743
- T.K.A.E., “Akdes N. Kurat 1903-1971”, Cilt 9, Sayı 108, Ekim 1971, s.945-949
- T.K., “Mehmet Sadık Aran’ın Ardından”, Cilt 10, Sayı 112, Şubat 1972, s.267-270
- T.K., Ahmet Caferoğlu (17 Nisan 1899-1975), Cilt 13, Sayı 146, Aralık 1974, s.116-118
- İbrahim Yarkın, “Tevekkül Babür (1882-1976)”, Cilt 13, Sayı 166, Ağustos 1976, s.629-630
- Nuri Yüce, “Gyula Nemeth (2.11.1890-14-12.1976)”, Cilt 14, Sayı 173, Mart 1977, s.308-311
- Ali Alkış, “Hatip Halidi (1893-1978)”, Cilt 16, Sayı 186, Nisan 1978, s.383-384
- İbrahim Yarkın, “Ahmetcan Okay (1900-1981)”, Cilt 19, Sayı 223-224, Kasım-Aralık 1981, s.122-123
- Edebiyat ve İnce San’at (Azerbaycan, 25.11.1983) Gazetesinden, “Hamid Araslı,”, Cilt 23, Sayı 249, Ocak 1984, s.70-71
- Nadir Devlet, “Prof. Tamurbek Devletşin (1904-1983)”, Cilt 23, Sayı 250, Şubat 1984, s.131-139
- Saadet Çağatay İshaki (Eşi), “Prof. Dr. Tahir Çağatay”, Cilt 24, Sayı 261, Ocak 1984, s.55-58
- Nadir Devlet, “Türklüğün Büyük Kaybı Prof. Dr. Alexandre A. Bennigsen”, Cilt 27, Sayı 304, Ağustos 1988, s.506-509
- T.K.A.E., “Abdülkadir Salgır’ın Ardından”, Cilt 28, Sayı 310, Şubat 1989, s.117-122
- N. Hazar, “Dr. Alazan Baycan (1913-1989) Vefat Etti”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.60
- Hasan Avni Yüksel, “Dr. Zygmunt Abrahamowich (1923-13.12.1990)”, Cilt 30, Sayı 340, Ağustos 1991, s.514-515
- İbrahim Yarkın, “Salih Erkinkol (1906- 13.12.1974)”, Cilt 13, Sayı 150-151-152, Nisan-Mayıs-Haziran 1975, s.250-251

Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler

- Müjgan Üçer, Ölümünün Üçüncü Yılında Dr. Emel Esin’i Anarken”, Cilt 29, Sayı 322, Şubat 1990, s.123-125

Emel Esin’in hayatından ve çalışmalarından kısaca bahsedilmiştir. 1914’te İstanbul’da doğmuştur. Yaşamında Sovyet Rusya’daki Türk cumhuriyetlerini gezebilme fırsatı yakalamış, bu seyahatinden sonra “Türkistan Seyahatnamesi” adlı ilk kitabını 1959’da yazmıştır. Bundan sonraki çalışmaları Türk kültür ve sanatı üzerine olmuş, pek çok makale yazıp, tebliğler sunmuştur. O ölmeden önce tüm varlığının kültür ve sanata harcanması için gerekli işlemleri gerçekleştirmiş ve kendisinden geriye bir de vasiyetname bırakmıştır. Yazıda vasiyetnameye ait bir parça yazı da verilmiştir.

- Şükrü K. Seferoğlu, “Hocam Abdülmecit Doğru”, Cilt 33, Sayı 354, Ekim 1992, s.602-609

Yazar, Tıp profesörü olan ama aynı zamanda dağcılık da yapan Abdülmecit Doğru’nun öğrencisidir. 1992 yılında hocasının vefatı üzerine bu satırları yazmaktadır. Doğru’nun hayatı ve çalışmalarının anlatıldığı bu yazıda onun pek çok çalışma ve faaliyetine, vermiş olduğu tebliğlerin konularına değinmiştir. Onun ciddi anlamda önemli bir Azeriolog ve Kafkasolog olduğunu da belirtmiştir. Hocasının vefatını anıları üzerinde anlatan yazar, hocası ile bir ortak noktasının da Güneydoğu Anadolu’nun Türklüğü konusu olduğunu belirtmiş ve son dönemlerde bölgedeki gelişmelerden bahsetmiştir.

7.4. Kitap Tanıtımları

Dergi içerisinde genel olarak Türk dünyası ile ilgili yayınlarla ilgili kitap tanıtımlarının yapıldığı da görülür. Sovyet Türkleri ile ilgili tanıtılan 177 kitap aşağıda verilmektedir:

- İnan, “P.W. Denisov, Religiozniye veroniya Çuvaş (Çuvaşların Dini İnançları)”, Cilt 1, Sayı 1, 1962 Kasım, s.55-58
- İnan, “Abdullah Battal Taymas, Ben Bir Işık Arıyordum”, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1962, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s.55-57
- Orhonlu, “Şerafeddin Erel, Dağıstan ve Dağıstanlılar”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.55-57

- A.Temir, “Prof. Dr. Gerhard von Mende, Nationalitaet und İdeologie, (Milliyet ve İdeoloji)”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.57-58
- M. N. Hacıeminoğlu, “Bulag Başı, Gullar Makanı (Güller Ülkesi)”, Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1963, s.57-58
- Gönül Özgünel, “Milletlerarası 1. Türk Sanatları Kongresi, Ankara 19-24 Ekim 1959 Kongreye Sunulan Tebliğler”, TTK, Ankara 1962”, Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1963, s.59-61
- Temir, “Baymirza Hayit, Sowjetrussische Orientpolitik am Beispiel Turkestans (Türkistan Misalinde Sovyet Rusya’nın Doğu Siyaseti)”, Cilt 2, Sayı 14, Kasım 1963, s.86-87
- Göksan, “Ali Alkış, İdil-Ural Davası ve Sovyet Emperyalizmi, Ankara 1963”, Cilt 2, Sayı 15, Ocak 1964, s.55-56
- H. İnalçık, “İskender Akçura, Genocide Behind The Iron-Curtain(Demir-perde Gesisinde Milletlerin Toptan Yok Edilmesi), 1963”, Cilt 2, Sayı 16, Şubat 1964, s.58-60
- İnan, “Trudı Kirgizskoy Arheologo -etnografiçeskoy Ekspedistsii II (Kırgızistan Arkeoloji ve Etnografya ilmi Seferi Çalışmaları II), 1959, Cilt 2, Sayı 16, Şubat 1964, s.60-63
- İ. Yarkın, “Hug Seton-Watson, The New Imperialism (Yeni Emperyalizm), London 1963”, Cilt 2, Sayı 17, s.56-58, Mart 1964, s.56-58
- “Kısa Bir Azerbaycan Bibliyografyası”, C.2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.68-75
- F. Timurtaş, “Mustafa Hakkı Türkekul, Azerbaycan Türk Şairi Hüseyin Cavid. İstanbul 1963”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.95-97
- İ. Yarkın, “Baymirza Hayit, Modern Türkistan Tarihinin bazı Problemleri “Some problems of Modern Türkistan History, Düsseldorf 1963”, Cilt 2, Sayı 20, Haziran 1964, s.55-57
- Akış, “İsfendiyar İşgay, Vicdan İsyanı, Hürriyet, Hürriyet ve Cehennemden Kutulganlar”, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.162
- İnan, “S. Ş. Gadjiyeva, Kumiki, İstoriko-etnografiçeskoye issledovaniye, Cilt 2, Sayı 21, Temmuz 1964, s.162-165
- İ. Yarkın, “Geoffrey Wheeler, Racial Problems in Soviet Muslim Asia (Sovyetlerin Müslüman Asyasında Irk Problemleri)”, Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.51-53
- İ. A, “Sovyet Rejimi Altında Türkistan’da İslamın Durumu hakkında yabancılardan yazdıkları”, Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.132-135

- Temir, “Ilse Laude-Cirtaus, Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten (Türk Lehçelerinde Renk Bildiren Sözlerin Kullanılışı)”, Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.135-136
- İ. Yarkın, “Michael Ryvkin, Russia in Central Asia. (How Soviet Colonial policy operates and what it portends) (Rusya Orta Asya’da. Sovyet Sömürgecilik Siyasetinin Çalışma tarzı ve onun geleceğe ait belirtileri)”, Cilt 3, Sayı 28, Şubat 1965, s.281-286
- N. Binark, “Kerim Yayıcı, Anadolu, Kafkas, Azerbaycan’a Armağan”, Cilt 3, Sayı 30, Nisan 1965, s.410-411
- Salgır, “Wheeler Geoffrey, Racial Problems in Soviet Muslim Asia (Sovyet Müslüman Asya’da Irk Problemleri)”, Cilt 3, Sayı 33, Temmuz 1965, s.615
- İ. Yarkın, “Rolf İtaliander, Die Herausforderung des Islam (İslamın Meydan Okuması)”, Cilt 3, Sayı 33, Temmuz 1965, s.616-619
- Battal-Taymas, “Alexandre Bennigsen, Chantal Lemerrier Quelquejay, LA Presse et le mouvement national chez les musulmans de Russie avant 1920 (Rusya Müslümanlarında Basın)”, Cilt 3, Sayı 33, Temmuz 1965, s.620-621
- İ. Yarkın, “Dr. Baymirza Hayit, Soviet Russian Colonialism and Imperialism in Turkestan, as an Example of the Soviet Type of Colonialism of an Islamic People in Asia (Müslüman millet üzerinde Sovyet tipi sömürgeciliğe bir örnek olarak, Sovyet Rusya’nın Türkistan’daki sömürgeciliği ve Emperyalizmi)”, Cilt 3, Sayı 35, Eylül 1965, s.866-870
- Ahmet Ardel, “Pierre George, L’U.R.S.S (L’Union des Republiques Socialites Sovietiques), Cilt 3, Sayı 36, Ekim 1965, s.1004-1008
- ***, ”Sovyet Rusya’da Bugünkü İslamiyet (Islam today in the Soviet Unicon)”, Cilt 4, Sayı 38, Aralık 1965, s.201-204
- Temir, “Nicholas Poppe, Bashkir Manual, Descriptive Grammer und Texts with A Bashkir-English Glossary, 1964”, Cilt 4, Sayı 41, Mart 1966, s.500-502
- Erdoğan Merçil, “Doç. Dr. Bahriye Üçok, İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Ank 1965”, Cilt 4, Sayı 43, Mayıs 1966, s.645-646
- İbrahim Yarkın, “Dr. Baymirza Hayit “Die Türkvölker in der SU seit 1917 (Sovyetler Birliği’ndeki Türk Kavimleri 1917’den Bu Yana) 1966,” Cilt 5, Sayı 54, Nisan 1967, s.457-459
- İ. Yarkın, “Edward Dennis Sokol, The Revolt of 1916 in Russian Central Asia, Mariland 1953”, Cilt 5, Sayı 55, Mayıs 1967, s.548-552

- Hakkı Dursun Yıldız, “Cengiz Dağcı, O Topraklar Bizimdir, İst. 1966,” C.5, Sayı 58, Ağustos 1967, s.809-812
- O. Öztürk, “Dr. Şevket el- Müfti, Ebatıra ve Ebtal fi Tarih’il-Kuvkas (Kafkas Tarihinde Kahramanlar) Kudüs, 1962-1963”, Cilt 5, Sayı 60, Ekim 1967, s.930-932
- İ. Yarkın, “Caroe OLAF, Soviet Empire, the Turks of Central Asia and Stalinism (Sovyet İmparatorluğu, Orta Asya Türkleri ve Stalinizm), New York 1967”, Cilt 5, Sayı 60, Ekim 1967, s.932-933
- Seyfullah Esin, “Dr. Fethi Tevetoğlu, Benim Gördüğüm Bugünkü Rusya. Ankara 1968.”, Cilt 6, Sayı 70, Ağustos 1967, s.815-820
- Naile Binark, “Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1968”, Cilt 6, Sayı 71, Eylül 1968, s.882-885
- İbrahim Yarkın, “Edward Allworth, Uzbek Literary Politics (Özbek Edebiyat Siyaseti) London-The Hague-Paris 1964”, Cilt 7, Sayı 75, Ocak 1969, s.253-254
- İbrahim Yarkın, “Baymirza Hayit, Die Wirtschaftsprobleme Turkestan, Elin Beitrag zur Wirtschaftskunde Turkestans mit einem Rückblick auf ihre Jüngste Vergangenheit (Türkistan’ın İktisadi Problemleri, Yakın Mazisine Bir Bakışla Birlikte Türkistan’ın İktisadiyatıyla İlgili Bilgiler) Ankara 1968”, Cilt 7, Sayı 76, Şubat 1969, s.307-309
- Nevzat Gözaydın, “Hasan Gasimov, Bayatılar. Bakı 1960”, Cilt 8, Sayı 87, 1970, s.227-228
- Orhan F. Köprülü, “Mehmet Turgut, Taşkent’e Doğru Rusya Notları, Ankara 1969”, Cilt 8, Sayı 88, Şubat 1970, s.283-285
- Mehmet Saray, “Alton S. Donnely, The Russian Conquest of Bashkiria 1552-1740. New Haven and London 1968”, Cilt 8, Sayı 88, Şubat 1970, s.285-289
- Abdülkadir İnan, “Türk Kültürünü İlgilendiren Makale ve Eserlerin Bibliyografyası İçin Bazı Rusça Kaynaklar,” Cilt 8, Sayı 88, Şubat 1970, s.289-292
- Akdes Nimet Kurat, “Oçerkii istorii Povoljiya i Priural’ya (İdil Boyu ve Ural Çevresi Tarihine Ait Taslaklar), Kazan 1969”, Cilt 9, Sayı 108, Ekim 1971, s.956-957
- Hüseyin Ayan, “Türkçede fiilin Zaman ve Sıyga Kategorisi Meselesi (Türk Dillerinde Zaman ve Şekil Kategoryası Meselesine Dair Müşaverenin Materyalleri), Bakü 1968, Ruhullah Ahundof”, Cilt 10, Sayı 109, Kasım 1971, s.66-68
- Hakimoğlu, “M. A. Saydaşeva, Lenin ve Tataristan’da Sosyalistik Kuruluş, Moskova 1970”, Cilt 10, Sayı 110, Aralık 1971, s.143-144

- Ahmet Bican Ercilasun, “Muharrem Ergin, Azeri Türkçesi, İstanbul 1971”, Cilt 10, Sayı 113, Mart 1972, s.335-336
- İ. Yarkın, “Baymirza Hayit, Turkestan zwischen Russland und China (Rusya ve Çin Arasında Türkistan), Amsterdam 1971”, Cilt 10, Sayı 119, Eylül 1972, s.1217-1218
- İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, “Azerbaycan Bibliyografyası “(1919 yılından Sonra Türkiye’de Yayınlanan Türkçe Eserler), Cilt 13, Sayı 156, Ekim 1975, s.372-378
- İbrahim Yarkın, “Edward Allworth, (Sovyet Orta Asyasında Milliyet Problemi) The Nationality Question in Sovyet Central Asia”, Cilt 13, Sayı 161, Mart 1976, s.308-310
- İlhan Çeneli, “C. Bekirov, Tatar Folkloru, “Okıtuvcı” Neşriyatı, Taşkent 1975,” C 13, Sayı 165, Temmuz 1976, s.575-576
- “Enstitümüzün Yayınladığı “Türk Dünyası El Kitabı”nın Konuları”, Cilt 13, Sayı 166, Ağustos 1976, s.577-581
- Sadık Kemal Tural, “Hüseyin Baykara, Azerbaycan İstiklal Mücadeleleri Tarihi, İstanbul 1975”, Cilt 13, Sayı 166, Ağustos 1976, s.632-634
- “Enstitümüzün Yayınladığı “Türk Dünyası El Kitabı”nın Konuları”, Cilt 13, Sayı 167, Eylül 1976, s.641-645
- Turgut Günay, “M. Engin, F. Agi, N. Devlet, Kazak ve Tatar Türkleri, İstanbul 1976”, Cilt 13, Sayı 167, Eylül 1976, s.715-717
- Turgut Günay, “Nabi Hazri, Seçilmiş Şiirler- Azeri Türkçesi ile, (Haz. Yavuz Akpınar), Ötüken Yayınevi, İst, 1976”, Cilt 15(?), Sayı 169, s.60-63, 1976.
- Turgut Günay, “Atsız Armağanı (Haz:Erol Güngör, M. N. Hacıeminoğlu, Mustafa Kafalı, Osman F. Sertkaya), İstanbul 1976”, Cilt 14(?), Sayı 170, s.123-124
- İlhan Çeneli, “Koblandı Batır (Kazak Halkının Batırlık Eposı), Moskova 1975”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.255
- İlhan Çeneli, “V. V. Reşetova, Russko-uzbekskiy Slovar (Rusça-Özbekçe Sözlük), Taşkent 1971”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.255
- İlhan Çeneli, “M. B. İmamutdinoviç, “Sıralanmış Sözler Va Aytıvlar”, Daguçpedgiz 1972, Mahaçkala”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.256
- İlhan Çeneli, “Uzbek Tili Va Adabiyati”, Özbekistan SSR Fanlar Akademiyasi, A. S. Puşkin Namidagi Til va Adabiyat İnstitutı Yayımları”, Cilt 14, Sayı 172, Şubat 1977, s.256
- Osman F. Sertkaya, “E. İ. Fazılov, Hodjendi, Latafat-name (Kniga o Krasote), Taşkent 1976”, Cilt 14, Sayı 174, Nisan 1977, s.378-379

- Nevzat Gözaydın, “Materialia Turcica, Herausgeber: Hermann Vary, Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, Band 1, (1975)”, Cilt 14, Sayı 175, Mayıs 1977, s.450-452
- Saide Arslanbek, “Hungaro-Turcicac Studies in Honour of Julius Nemeth, Budapest 1976”, Cilt 14, Sayı 175, Mayıs 1977, s.455-457
- İlhan Çeneli, “Grammatika Nogayskogo Yazıka (Nogay Dilinin Grameri), Çerkessk 1973”, Cilt 14, Sayı 178, Ağustos 1977, s.642
- Çelenklioğlu, “Hayrullah Kazım, Çağdaş Azerbaycan Şiirinden Seçmeler”, Cilt 16, Sayı 188, Haziran 1978, s.510-512
- İlhan Çeneli, “Z. Z. Bammatov, Kumıksko-Russkiy Slovar (Kumukça-Rusça Sözlük), Moskova 1969”, Cilt 16, Sayı 189, Temmuz 1978, s.574
- Temir, “B. Scherner, Arabische und Neupersische Lehnwörter im Tschuwaschischen. Versuch Einer Chronologie Ihrer Lautveränderungen (Çuvaşçaya geçen Arapça ve Farsça Kelimeler. Bunların Ses değişimleri kronolojisi üzerine bir deneme)”, Cilt 16, Sayı 194, Aralık 1978, s.126-127
- Nadir Devlet, “Alan Fisher, Kırım Tatarları, (The Crimean Tatars)”, Cilt 17, Sayı 197, Mart 1979, s.309-312
- Ahmet B. Ercilasun, “A.Şekür Turan, Türkistan Bibliyografyası”, Cilt 17, Sayı 200-201-202, Haziran-Temmuz-Ağustos 1979, s.441
- İlhan Çeneli, “N. A. Baskakov, Nogaysko-russkiy slovar (Nogayşa-Orısşa Sözlük), Moskova 1963”, Cilt 17, Sayı 203-204, Eylül-Ekim 1979, s.311-312
- İlhan Çeneli, “Tattibayeve, M. J., Nemisçe-Kazakşa Sözlük, Almatı 1977”, Cilt 17, Sayı 203-204, Eylül-Ekim 1979, s.312
- İlhan Çeneli, “H. Mahmudov ve G.G. Musabayev, Kazahsko-russkiy slovar, Alma-Ata 1954”, Cilt 17, Sayı 203-204, s.312, 1979.
- İlhan Çeneli, “B.N. Shnitnikov, Kazakh- English Dictionary, The Hauge 1966”, Cilt 17, Sayı 203-204, Eylül-Ekim 1979, s.312
- İlhan Çeneli, “Russko-kazahskiy slovar”, Cilt 17, Sayı 203-204, Eylül-Ekim 1979, s.312
- Yıldırım, “Elizabeth E. Bacon (Çev. Tansu Say), Esir Orta Asya, İstanbul 1979”, Cilt 17, Sayı 205-206, Kasım-Aralık 1979, s.63-64
- Dursun Yıldırım, “Azerbaycan Mehebbet Destanları: Tertip Edenler: M.H. Tahmasıb, Tahmasıb Ferzeliyev, İsrail Abbasov, Nureddin Seyidov; Redaktörü: Tahmasıb Ferzeliyev, Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Nizami Adına Edebiyat İnstitutı,

- Baku 1979”, Cilt 18, Sayı 211-212-213-214, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 1980, s.254-258
- Şükrü Elçin, “İlse Laude-Cirtaustas, Chrestomathy of Modern Literary Uzbek (Modern Özbek Edebiyatı Derlemesi) 1980”, Cilt 19, Sayı 219, Mart-Nisan 1981, s.281-282
 - Nicholas Poppe, “A Bibliography of publicationa from 1924 to 1977 (N. Poppe’nin 1924-1977 Arasındaki Neşriyatının Bibliyografyası)”, Cilt 20, Sayı 229, Mayıs 1982, s.456-458
 - İlhan Çeneli, “Kırım-Tatar Türkçesi’nde Yayınlanmış Eserlerin Bibliyografyası (1957-1979)”, Cilt 21-22, Sayı 247, Kasım 1983, s.778-782
 - Süleyman Tülücü, “Serge A. Zenkovsky, Rusya’da Pan Türkizm ve Müslümanlık”, Cilt 23, Sayı 251, Mart 1984, s.206-208
 - Emel Esin, “Japonya’da (Tokyo ve Kyoto) Toplanan XXXI.ci Asya ve Şimali Afrika’da İnsani İlimler Kongresi (31 Ağustos- 7 Eylül 1983)”, Cilt 23, Sayı 253, Mayıs 1984, s.330-333
 - Münir Atalar, “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Kitaplığı Yazmalar Bölümü’nde Mevcut Bulunan Tarih Çalışmalarının Listesi (Doktora ve Doçentlik)”, Cilt 23, Sayı 249, Ocak 1984, s.74-79
 - Münir Atalar, “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı’nda Mevcut Bulunan Tarih Çalışmalarının Listesi (Doktora ve Doçentlik Tezleri)”, Cilt 23, Sayı 257, Eylül 1984, s.597-601
 - Ahmet B. Ercilasun, “Dr. Cevad Hey’et, Seyri der-tarih-i zebân ve lehcehâ-yı Türkî, Tahran, 1366 (1987), (Türk Dilinin ve Şivelerinin Tarihinde Bir Gezinti)”, Cilt 26, Sayı 295, Kasım 1987, s.695-697
 - Metin Ergün, “Özbek Türklerinin Atasözlerine Dair Bir Eser, Taşkent Bediiy Edebiyat Neşriyatı, Taşkent 1965”, Cilt 26, Sayı 295, Kasım 1987, s.697-706
 - Rıdvan Öztürk, “Azerbaycan Masalları, Aktaran Sabir Sabih, Denetleyen Ramiz Asker, Bakü 1982”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.605-608
 - Bilgehan A. Gökdağ, “Ali Kafkasyalı, Koca Kartal Azaplı, Ankara 1988”, Cilt 27, Sayı 305, Eylül 1988, s.608-609
 - Hüseyin Ayan, “Yrd. Doç. Dr. Yavuz Akpınar, Komediler (Temsilat), Mirza Fethali Ahunzade, İzmir Ege Üniversitesi Basımevi, 1988.”, Cilt 27, Sayı 308, Aralık 1988, s.808

- İsmet Cemiloğlu, “Yunis Memmedov, Azerbaycan Dilinde Sözlerin Leksik- Semantik İnkişafı, Bakı 1987”, Cilt 28, Sayı 313, Mayıs 1989, s.313-316
- Tuncer Gülensoy, “Kazak Tilining Tüsindirne Sözdigi” Üzerine Birkaç Söz”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.373
- Hüseyin Ayan, “Musa Türkistani, Uluğ Türkistan Faciası (Said Şaid Bey’in Mukaddimesiyle), Medine-i Münevvere, 2c. (1.c 1979, 2.c 1981)”, Cilt 28, Sayı 314, Haziran 1989, s.374-375
- Leyla Karahan, “Ferhat Tamir, Baköl’den Kazak Türkçesi Metinleri, Gramer-Metin-Sözlük, Ankara 1989”, Cilt 28, Sayı 317, Eylül 1989, s.568-570
- İsmet Cemiloğlu, “Azerbaycan İlim Neşriyatının 1989 Yılında Yayımladığı Eserler”, Cilt 28, Sayı 317, Eylül 1989, s.570-574
- Tuncer Gülensoy, “Kacıbekov Erden Zada-Ulı, Semantika Tyurkskogo Slova, Alma-Ata 1988”, Cilt 28, Sayı 318, Ekim 1989, s.636-637
- Tuncer Gülensoy, “Azeri Şairi Musa Yagub’un İki Şiir Kitabı Üzerine”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.63
- Hüseyin Ayan, “Yakub Hoca, Til Yoruğu (Sarf), Taif (Suudi Arabistan) 1987”, Cilt 29, Sayı 322, Şubat 1990, s.126-127
- Nadir Devlet, “Tadeusz Swietochowski (Çev: Nuray Mert), Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycan 1905-1920, İstanbul 1988”, Cilt 29, Sayı 324, Nisan 1990, s.246-248
- Metin Ergün, “T. Alpısbayev, Kazak Halık Edebiyatı-Ertegiler, 2 cilt, Almatı 1988”, Cilt 29, Sayı 326, Haziran 1990, s.375-377
- Tuncer Gülensoy, “L.R. Kızlasov, İstoriya Yujnoy Sibiri v Srednie Veka, Moskva 1984”, Cilt 29, Sayı 329, Eylül 1990, s.571
- İsmail Doğan, “H. E. Hesensov, Müasir Azerbaycan Dilinin Leksikası, Bakı 1988”, Cilt 29, Sayı 331, Kasım 1990, s.700-703
- Bilgehan Atsız Gökdağ, “Ahmet B. Ercilasun, Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara 1989”, Cilt 30, Sayı 333, Ocak 1991, s.61-63
- Bilgehan Atsız Gökdağ, “Türk Dillerinin Tarihi ve Dialektoligiyası Problemleri (Elmi Eserlerin Mövzu Mecmuesi), Bakü 1986”, Cilt 30, Sayı 335, Mart 1991, s.187-188
- Yakup Karasoy, “Muhammed Salih, Şeybaniynâme, Taşkent 1989”, Cilt 30, Sayı 335, Mart 1991, s.189-191

- Tuncer Gülensoy, “Garabağ Tarihi Üzerinde Mühim Bir Eser”, Cilt 30, Sayı 336, Nisan 1991, s.254-255
- Ertuğrul Yaman, “Kazaktın Ultlık Tağamdarı” (Kazakların Milli Yemekleri) Sadık Kasımov, “Kaynar” Baspası, Almatı 1977”, Cilt 30, Sayı 342, Ekim 1991, s.640-643
- Yusuf Gedikli, “Dr. Cevat Heyet, “Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış”, Tahran 1369 (1990)”, Cilt 32, Sayı 344, Aralık 1991, s.758-759
- Ahmet Temir, “Yusuf Akçura. Türk Büyükları Dizisi, Ankara 1897”, Cilt 32, Sayı 344, Aralık 1991, s.759-761
- Kenan Acar, “Mıyzamhan, C.İ; Halık Oyındarı (Halık Oynı Onın Terbiyelik Mâni) Ölgıy-1982”, Cilt 32, Sayı 344, Aralık 1991, s.761-764
- Bilgehan Atsız Gökdağ, “Türk Dillerine Dair Etimoloji ve Tarihi-Morfoloji Tedgigler (Elmi Eserlerin Tematik Mecmuesi), Azerbaycan Dövlət Üniversitesi, Bakü 1987”, Cilt 33, Sayı 345, Ocak 1992, s.62-63
- Hüseyin Ayan, “Gyula Remeth, Kamuk ve Balkar Lehçeler Sözlüğü, Ankara 1990”, Cilt 33, Sayı.348, Nisan 1992, s.62
- Sahabettin Şimşir, “Mirza Bala Mehmetzade, Milli Azerbaycan Hareketi”, Cilt 33, Sayı 350, Haziran 1992, s.380-382
- Haluk Akalın, “Kırğızdar- Sancıra, Tarih, Muras, Salt (Kırğızlar, Şecere, Tarih, Miras, Gelenek), Tüzgön (Düzenleyen) Keneş Cusupov, Bişkek 1991”, Cilt 33, Sayı 351, Temmuz 1992, s.445-447
- İsmet Cemiloğlu, “Türkiye Dışındaki Türkler Bibliyografyası” Hakkında”, Cilt 33, Sayı 352, Ağustos 1992, s.505-506
- Sebahattin Şimşir, “Ahmet Arslan, Dar Geçit (Azerbaycan’ın Demokrasi Yolundaki Çilesi), Yeni Düşünce Yayınları, Washintong 1991”, Cilt 34, Sayı 358, Şubat 1993, s.126-127
- Mehmet Kara, “Sadık Kasımanov, Kazakların Milli Yemekleri (Latin Harflerine ve Türkiye Türkçesine Aktaran: Ertuğrul Yaman), Ankara 1992”, Cilt 34, Sayı 362, Mayıs 1993, s.379
- Emine Gürsoy-Naskali, “Kumuk Ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü, Kültürü Bakanlığı Yayınları 1229, Türk Dünyası Dizisi 12, Ankara 1990”, Cilt 34, Sayı 362, Mayıs 1993, s.380
- Müjgan Üçer, “Azerbaycan’ın Yiğit Evladı” AliBey Hüseyinzade (Prof. Dr. Hüseyinzade Ali Turan) ve Türkiye’de Yayınladığı Eserleri, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat,

- Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını İstanbul 1992”, Cilt 34, Sayı 363, Temmuz 1993, s.445-446
- Güliden Sağol, “Himmet Biray, Mahtumkulu Divanı, Ankara 1992”, Cilt 34, Sayı 363, Temmuz 1993, s.447
 - Güliden Sağol, “Devlet, Nadir, Çağdaş Türkiler, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Ek Cilt, Çağ Yayınları Umumi Neşriyat”, Cilt 34, Sayı 367, Kasım 1993, s.700-702
 - Mustafa Öner, “Dr. Metin Erkaya, Özbekçeyi Öğreniyoruz (Özbekçeni Örgenemiz), İstanbul 1992”, Cilt 35, Sayı 371, Mart 1994, s.189-190
 - Sebahattin Şimşir, “Abülfez Elçibey, Bu Menim Taleyimdir (Tertib Edenler: Becan İbrahimoglu, Adalat Tahrirzade) Baku 1991”, Cilt 35, Sayı 371, Mart 1994, s.190-192
 - İbrahim Karaer, “Türk Dünyasını Aydınlatan Devlet Arşivleri Yayınları”, Cilt 35, Sayı 375, Temmuz 1994, s.438-446
 - Tuncer Gülensoy, “Türk Dünyası’ndan Yeni Basılan Üç Sözlük (1. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, 2. Tatarca-Rusça Uku-Ukıtı Sözlüğü, 3. Başkurt Tilining Sözlüğü)”, Cilt 35, Sayı 375, Temmuz 1994, s.447-448
 - Şükrü Elçin, “Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatı, Haz: Metin Akar, Fahrünnisa Bilecik, Sebahat Deniz, 1994”, Cilt 35, Sayı 378, Ekim 1994, s.640
 - Kemal Özcan, “Baymirza Hayit’in Eserleri ve Faaliyetleri hakkında Bildirilen Fikirler (Batı Avrupa, ABD ve Şark)”, Cilt 36, Sayı 381, Ocak 1995, s.59-61
 - Tuncer Gülensoy, “Doç. Dr. Zeyneş İsmail, Ali Abbas Çınar, “Abay”, Cilt 36, Sayı 389, Eylül 1995, s.572
 - Güliden Sağol, “Wilhelm Radloff: Manas Destanı: Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi”, C.36, Sayı.392, Aralık 1995, s.763-765
 - Saim Sakaoğlu, “Ali Berat Alptekin, Yesevi Ocağı’nda 210 Gün, Elâzığ 1996”, Cilt 37, Sayı 396, Nisan 1996, s.243-244
 - Mesut Şen, “Emine Gürsoy-Naskali, Haz. Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995”, Cilt 37, Sayı 396, Nisan 1996, s.248-251
 - Emine Kırıcı, “Prof. Dr. Umay Günay Armağanı”, Cilt 38, Sayı 409, Nisan 1997, s.317-319
 - Sebahaddin Şimşir, “Doç. Dr. Hakan Kırımlı, Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1996”, Cilt 38, Sayı 410, Haziran 1997, s.381-382

- Dilek Koçar, “Dr. Mehmet Kılıç, Türkmen Folkloru (Türkçe Açıklamalı Türkmen Atasözleri), Bursa 1996”, Cilt 38, Sayı 410, Haziran 1997, s.383-384
- Tuncer Gülensoy, “Türk Dünyası (Nüfus *Sosyal Yapı *Dil *Edebiyat)”, Cilt 38, Sayı 412, Ağustos 1997, s.511-512,
- Necati Demir, “Yavuz Akpınar, Azeri Edebiyatı Araştırmaları”, Cilt 38, Sayı 415, Kasım 1997, s.701-703
- Filiz Çolak, “Mehmet Emin Resulzade, Azerbaycan Problemi, Ankara 1996, Çev: Perihan Mete-Sebahattin Şimşir”, Cilt 38, Sayı 416, Aralık 1997, s.767-768
- Zeynep Bozdemir, “Cafer Seydahmet Kırımer, Gaspıralı İsmail Bey, Yay. Haz. Ramazan Bakkal, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul”, Cilt 39, Sayı 418, Şubat 1998, s.127-128
- Sebahattin Şimşir, “Dr. Alaeddin Yalçinkaya, Sömürgecilik& Panislamizm Işığında Türkistan (1856’dan Günümüze), İstanbul 1997”, Cilt 39, Sayı 419, Mart 1998, s.189-190
- Nesrin Sarıahmetoğlu, “Yesai Hasan-Celalyan, Kratkaya İstoriya Stranı Albanskoy (1702-1722), Bakü 1989”, Cilt 39, Sayı 419, Mart 1998, s.191-192
- Nurgül Yıldız, “Emine Gürsoy Naskali ve Yrd Doç. Dr. Gülden Sağol, 18.-19. Yüzyıl Türkmen Şiiri Antolojisi, Yesevi Yayıncılık, 1995”, Cilt 39, Sayı 420, Nisan 1998, s.253-254
- Müjgan Üçer, “Feyzullah Budak’ın Yeni Kitabı: Kırgızistan, Dünü, Bugünü, Yarını, Ankara 1997”, Cilt 39, Sayı 422, Haziran 1998, s.379-381
- Özlem Kazan, “Yaş Türkistan 1929-1930, Baş yazarı: Mustafa Çokayoğlu, Cilt:1, Sayı:1-13, Tıpkı Basım, Ankara, Ayaz Tahir Türkistan İdil Ural Vakfı, 1997.” Cilt 39, Sayı 422, Haziran 1998, s.382-384
- Arzu Erdoğan Öztürk, “Ertuğrul Yaman-Nizameddin Mahmud, Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Türkiye Türkçesi- Özbek Türkçesi Karşılıklar Klavuzu”, Ankara 1998”, Cilt 39, Sayı 424, Ağustos 1998, s.511
- Y. E. Tükenmez, “Yaşar Kalafat, Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Irak’ta Eski Türk Dini İzleri- Dini Folklorik Tabakalaşma”, Ankara 1998, Cilt 39, Sayı 427, Kasım 1998, s.703-704
- Sebahattin Şimşir, “Baymirza Hayit, Basmacılar Türkistan Millî Mücadele Tarihi (1917-1934), Anka 1997, Cilt 40, Sayı 429, Ocak 1999, s.55-56

- Sadık Tural, “Tarihten Destana Akan Duyarlılık, Ankara 1998”, Cilt 40, Sayı 429, Ocak 1999, s.57-62
- Türk Kültürü, “Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı” İsimli Esere Dair”, Cilt 40, Sayı 429, Ocak 1999, s.63-64
- Sebahattin Şimşir, “Şelale Hesenov, Muhaciret İrsimizden Sehifeler”, Cilt 40, Sayı 434, Haziran 1999, s.375-376
- Halil Fikret, “Basında Dış Türkler Bibliyografyası”, Cilt 40, Sayı 435, Temmuz 1999, s.443-446
- Esra Karabacak, “Nadejda N. Kurpeşko Tannagaşeva ve Doç. Dr. Şükrü Haluk Akalın, Şor Sözlüğü”, Cilt 41, Sayı 441, Ocak 2000, s.64
- Aylin Koç, “Erdal Şahin, Yurt Konulu Tatar Cırları (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)”, Cilt 41, Sayı 442, Şubat 2000, s.121-122
- Halil Çeltik, “Anadolu-Orta Asya Edebi İlişkileri”, Cilt 41, Sayı 442, Şubat 2000, s.125-127
- Nadir Devlet, “Moshe Gammer, Muslim Resistance to the tsar (Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan)”, Cilt 41, Sayı 444, Nisan 2000, s.254-256
- Eyüp Bacanlı, “Altayca- Türkçe Sözlük”, Cilt 41, Sayı 448, Ağustos 2000, s.511-512
- Filiz Çolak, “Zeki V. Togan, Hatıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Ülkelerinin Varlık ve Kültür Mücadeleleri”, Cilt 41, Sayı 451, Kasım 2000, s.703-704
- Şeref Yılmaz, “Yard. Doç. Dr. Volkan Coşkun Özbek Türkçesi Grameri”, C.42, Sayı.456, Nisan 2001, s.254-256
- Metin Ekici, “Ege Üniversitesi, Türk Dünyaları Araştırma Enstitüsü, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi IV, İzmir 200”, Cilt 42, Sayı 458, Haziran 2001, s.383-384
- Metin Ekici, “Altay Destanları Er Samır, Ak Tayçı, Kökin Erkey, Altay Buuçay, Malçı Mergen, Kozın Erkeş, Közüyke. Haz: İbrahim Dilek”, Cilt 43, Sayı 470, Haziran 2002, s.376-377
- Emine Gürsoy, “Abdulahap Kara, Türkistan Ateşi, Mustafa Çokay’ın Hayatı, İstanbul 2002”, Cilt 44, Sayı 477-478, Ocak-Şubat 2003, s.41-44
- Aziz Ayva, “Karl Reicher, Türk Boylarının Destanları (İç Kapakta Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı), Ankara 2002”, Cilt 44, Sayı 477-478, Ocak-Şubat 2003, s.50-54
- Nail Tan, “Nizami Ceferov, Azerbaycanşünaslığa Giriş”, Cilt 44, Sayı 485-486, Eylül-Ekim 2003, s.379-381

- Leyla Karahan, “Dr. Semra Alyılmaz, Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar, Hayatı, Sanatı, Şiirleri”, Cilt 45, Sayı 493-494, Mayıs-Haziran 2004, s.632-634
- Yasemin Bulut, “Zeki Velidi Togan, Başkurtların Tarihi, Türksoy Yayınları, Ankara 2003”, Cilt 45, Sayı 495-496, Temmuz-Ağustos 2004, s.687-690
- Hayrullah Kâhya, “Necef, Ekber N, /Ahmet Anna Berdiyev, Hazar Ötesi Türkmenleri, İstanbul 2003”, Cilt 45, Sayı 495-496, Temmuz-Ağustos 2004, s.698-701
- İhsan Kalenderoğlu, “İsa Özkan, Bengü İzler, Ankara 2007”, Yeni Seri Cilt 1, Sayı 2 (Güz) 2008, s.356-359

Yazıların Olduğu Bölümde Verilenler

- Zeki V. Togan, “Fundamenta” Kitabının İkinci Cildi Hakkında (Philologiae Turcicae Fundamenta, tom: II Wiesbaden, 1964)”, Cilt 4, Sayı 47, Eylül 1966, s.1066-1071

Türk filolojisinin Temelleri kitabının ikinci cildi, Türk kavimlerinin edebiyat tarihine ayrılmıştır. Makalelerin eski Türkler, Osmanlı ve Rusya Türkleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Zeki Velidi Togan, öncelikle buradaki Türk edebiyatıyla ilgili olan makalelerin ismini vermiş, sonrasında ise bu makalelerde verilen bilgiler hakkında yorumda bulunmuştur. Aynı zamanda Fundamenta içerisindeki hata ve eksikliklere de değinmiş, örneğin Caferoğlu’nun “Karahanlılar Devri Edebiyatı” adlı makalesinin çok belli bir şekilde eksik ve hatalı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca en göze çarpan eksikliklerden birinin siyasi sebeplerden dolayı Rusya Türklerinin Sovyetler döneminde oluşturulan edebiyatlarından bahsedilmemesi olduğunu, yine Türk kavimleri arasındaki etkileşimden bilinçli şekilde bahsedilmediğini belirten yazar, bu eserin tarafsız bir şekilde ele alınsaydı çok daha değerli olacağını ifade etmektedir. Yaşanılan dönemi “hür dünya” olarak adlandıran yazar, hür dünyada yazılmış bir eserin Sovyet’e toz kondurmamak için Sovyet dönemi edebiyatına ait makalelerin bulunmaması gibi bir durumun olmaması gerektiğini de belirtmektedir.

- Gotthard Jaschke, “Azerbaycan ile İlgili Almanca Eserler Üzerine”, Cilt 7, Sayı 80, Haziran 1969, s.568-571

Azerbaycan ile ilgili değerli bilgiler paylaşılan Almanca eserlerden biri Friedrich von Bodenstedt’in yazdığı “Kafkasya Milletleri ve Bunların Rusya’ya Karşı Hürriyet Mücadeleleri”dir. Yazar bu eseri Kafkasya’daki seyahati sırasında gördüklerinden ve

edindiği bilgilerden oluşturmuştur. Esere göre İstanbul Türkçesi ile Kafkasya Türklerinin dili arasında inanılmaz bir benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca eserde belirtilene göre bölgede Rusya'ya karşı güdülen düşmanlıktan ötürü Sünni-Şiiilik tartışması bile çok azdır. R. Von Erekert'in "Kafkasya ve Onun Halkları" adlı eserde ise Azerbaycan'da konuşulan Türkçenin mükemmel olduğu ve bu Türkçenin farklı isimlerle adlandırılmasının yanlış olduğu belirtilmektedir. Yazı içerisinde bunlardan başka Karl Foy'un "Azeri Türkçesi Üzerine Etüdler ve Güney Türkçesinin Tavsifi", M. Rickli'nin "Kafkasya ve Ermenistan'ın Tabiat ve Medeniyetine Ait Resimler", Georg Buschan'ın "Resimli Halkiyatçılık" isimli başka Almanca eserler de mevcuttur.

- Hasan Avni Yüksel, "Türk Halklarının İnançlarına Göre Cenaze Töreni Adetleri", Cilt 33, Sayı 349, Mayıs 1992, s.311-316

Edward Tryjarski'nin yazmış olduğu ve yeni çıkan bu kitabı tanıtmak amacıyla kaleme alınmış bir yazıdır. Yazar Tryjarski'nin yaklaşık on yıldır yazdığı, 1991 yılında ise satışa koyduğu bu eserin büyük bir boşluğu doldurduğunu belirtmektedir. Kitabı iç ve dış açıdan da inceleyen yazar, kitabı daha iyi açıklayabilmek için de kitaptan bazı bölümlere yer vermiştir. Ayrıca yazar, bu araştırmanın tüm Türk dünyasını ele alarak tamamlanmış olmasının dikkat çeken bir özellik olduğunu, kısa süre içinde de Türkçeye kazandırılması gerektiğini belirtmektedir.

- İbrahim Karaer, "Türk Dünyasını Aydınlatan Eserler", Cilt 33, Sayı 354, Ekim 1992, s.633-637

Yazar, bağımsızlığını yeni kazanmış Türk cumhuriyetlerine kardeşim denildiğini fakat onların dilinin, ekonomisinin bilinmediğini eleştirerek her iki tarafın ilişkilerini geliştirilmesi için öncelikle bu eksikliklerin tamamlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu eksiklikleri tamamlama ile ilgili ilk adımın Türk Ocağı'nın açtığı kursla başladığını, Türk cumhuriyetleriyle ilgili eserlerin çıkarılmasının ise bu yolda atılmış bir adım olduğunu belirterek bu malum eserler hakkında bilgiler verilmiştir.

- Cemal Kurnaz, "Çavuşoğlu, Çelebioğlu ve İpekten Armağanları", Cilt 35, Sayı 378, Ekim 1994, s.627-631

Mehmet Çavuşoğlu, Haluk İpekten ve Âmil Çelebioğlu isimli ilim adamlarının kaybı üzerine onların değerini ve önemini bilen araştırmacılar tarafından Armağan'lar hazırlanmıştır. Dergilerin onlara ithafen çıkarmış oldukları sayılarda yer alan makalelerin isim listesi verilmiştir. Bunlar içinde çalışmamız dâhilinde olan yazılarla ilgili çalışmaların da mevcut olduğu görülmektedir.

- Harun Güngör, “Uraanghay-Sahalar”, Cilt 36, Sayı 385, Mayıs 1995, s.293-299

Yakut tarihçi Gavril Vasilyeviç Ksenofontov'un 1937 yılında yazmış olduğu ancak 1993 yılında basılabilen iki ciltlik “Uraanghay-Sahalar” adlı eseri tanıtılmaktadır. Yazar, kitabın içeriği ile ilgili bilgileri verdikten sonra Yakutların gelenek ve göreneklerinin Anadolu ile çok benzer olduğunu belirtmiş, bu konu hakkında geniş örneklerle yer vermiştir. Ayrıca Yakut Şamanizm'inin de kuzey ve güney olarak ikiye ayrıldığı, bunların “ak” ve “kara” Şamanizm'i olarak nitelendirildiğini de belirtir. Bu yazıda dikkatini çeken konulara değinen yazar, eserin Türkçeye kazandırılmasının önemini vurgulamaktadır.

- Rahile Şükürova, “Bir Ömrün Sevinci”, Cilt 38, Sayı 406, Şubat 1997, s.82-87

Bakü'de doğmuş ve büyümüş olan Azerbaycan şairi Seyavuş Aliyev'in öldükten sonra “Bir Günümün Sevinci” adlı kitabı 1995'te yayınlanmıştır. Metin yazarı ise, kitap yazarının aslında bir gününü değil bir ömrünü ifade ettiğini belirterek herkesin ömrünün bir kitap gibi olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple yazar, şairin şiirlerini okudukça onun ömrü hakkında çıkarımlarda bulunmaktadır.

- Ahmet Bican Ercilasun, “Söz Başı”, Cilt 39, Sayı 427, Kasım 1998, s.653-655

Ahmet Bican Ercilasun, “Türk Dünyası Üzerine İncelemeler” adlı kitabını oluşturan makalelerin konularından, hangi düşünceler ile ele alındığından bahsetmiş ve bu makalelerin genel olarak hangi yıl aralığında yazıldığına değinmiştir. Yazar, kitapta Türk dünyası ile ilgili pek çok konu hakkında makale olduğunu, Türk dünyasına her zaman bir bütün olarak baktığını ve konuların da bir bütünlük oluşturmaları açısından yazdığı makalelerini tek bir kitapta topladığını belirtmiştir. Yazar, zamanında kendisinin ortaya attığı öncü olarak nitelendirilebilecek düşüncelerinin, şu an taraftarı olmasının ve bunları dile getiren ilk kişi olmanın haklı gururunu yaşamaktadır.

- Yaşar Aydemir, “Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Sahasında 1998 Yılına Kadar Tamamlanmış Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri”, Cilt 39, Sayı 428, Aralık 1998, s.743-760

Gazi Üniversitesi’nde 1998 yılına kadar tamamlanmış akademik tez çalışmalarının bibliyografyası verilmiştir. Yazar bu çalışmayı yapmasının sebebinin üniversitelerde yapılan çalışmaların sadece yapılan üniversiteler ile sınırlı kaldığını, araştırmacıların farklı üniversitelerdeki araştırmalardan habersiz olduklarını belirterek bu tarz çalışmanın bahsi geçen sorunu bir nebze olsun azaltacağını ummaktadır. Yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının ayrı ayrı verildiği tezler içerisinde Kırgız, Kazak, Karakalpak, Özbek Çuvaş ve diğer Türk lehçeleri ile ilgili tezler olduğu, bu lehçelerin çeşitli şekillerde incelendiği çalışmalar görülmektedir.

- Hasan Avni Yüksel, “Karaim Çalışmaları”, Cilt 41, Sayı 443, Mart 2000, s.188-192

Karaylar, dünya üzerindeki Türkler arasında haklarında en az çalışma yapılmış olan Türklerden biridir. Türkçe konuşan ve Türk olan Karayların yaşadıkları bölge Polonya başta olmak üzere Rusya, Kırım, Litvanya, Kahire gibi bölgelerde küçük gruplar halinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Karaylar üzerinde yapılmış önemli çalışmalardan ufak çaplı bahseden yazar, esas olarak Aleksander Dubinsk’nin “Caraimica” adlı eserini bu çalışmada ele alır. 1953-1993 yılları arasında yayınlanmış yazılardan oluşan ve Karaimlerin geçmişleri ve şimdileri ile ilgili önemli bilgiler veren bu eser 1994’te yayınlanmıştır. Yazarı bu alanda başarılı kılan özelliklerinden birinin Karaimce konuşup yazabilmesi olduğunu belirten yazar, eserin içeriği ile ilgili daha geniş bir bilgi de verir.

- Mehmet Aça, “Türk Dünyası Destancılık Geleneği İncelemelerinde Yeni Bir Sayfa Daha: “Başkurt Halk Destanları”, Cilt 41, Sayı 445, Mayıs 2000, s.291-295

Başkurt halk destanları ile ilgili eserlerin az olduğuna vurgu yapan yazar, bu boşluğu dolduracak nitelikte, Başkurt halk destanlarını geniş çaplı bir şekilde ele alan yeni bir eserden bahsetmektedir. Gaynilislam İbrahimov- Metin Ergun’un çıkardıkları “Başkurt Halk Destanları” adlı eserin içeriğinden detaylı şekilde bahsedilmiş ve titizlikle çalışılmış olunan bu eserin pek çok yeni çalışmaya yol göstereceği ifade edilmiştir.

- Nail Tan, “Türkiye’de Gagauz Halk Kültürü, Tarihi, Dili ve Edebiyatı Üzerine Yapılan Yayınlar Toplu Bir bakış”, Cilt 41, Sayı 452, Kasım 2000, s.761-768

Hristiyan Türkler olan Gagauz Türkleri ile ilgili çalışmalar Türkiye’de daha çok 1930’lu yıllarda başlamış ve bu durum Sovyetlerin dağılmasından itibaren büyük bir artış göstermiştir. Türkiye’de ve dünyada bu konu ile ilgili önemli çalışma yapanlara kısaca değinen yazar, Türkiye’de 2000 yılına kadar yapılmış olan çalışmalara ayrıntılı bir şekilde, Kitaplar-tezler ve makaleler başlıkları altında yer verilmiştir.

- Rahile Şükürova, “Bir Ömrün Sevinci”, Cilt 42, Sayı 457, Mayıs 2001, s.275-281

Bakü’de doğmuş ve büyümüş olan Azerbaycan şairi Seyavuş Aliyev’in öldükten sonra “Bir Günümün Sevinci” adlı kitabı 1995’te yayınlanmıştır. Metin yazarı ise, kitap yazarının aslında bir gününü değil bir ömrünü ifade ettiğini belirterek herkesin ömrünün bir kitap gibi olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple yazar, şairin şiirlerini okudukça onun ömrü hakkında çıkarımlarda bulunmaktadır.

Değerlendirme

Türk Kültürü dergisinin kitap tanıtımlarının olduğu bir bölüme sahip olması, dergi yönetiminin kaynak konusuna önem verdiğini açıkça gösterir. Tanıtılan kitapların sadece ismi verilmemiş, aynı zamanda içerik hakkında da okuyucuya bilgi sunulmuş, bazen de içerik hakkında yorum ve eleştiri yapılmıştır. Ayrıca dergi sadece Türkçe eserler değil yabancı kaynak tanıtımları ve değerlendirmelerine de sahiptir.

7.5. Dergi Tanıtımları

Dergide Türk dünyası hakkında çalışmalar yapan dergi tanıtımları da bulunur. Dergi tanıtımları yapılırken genellikle tanıtılan dergide ele alınan sayıların içindeki makale isimleri de verilmiştir. Fakat bazı dönemler dergilerin sadece ismi verilmiş, içeriği hakkında bilgi verilmemiştir. Bu sebeple içinde bizzat Sovyet Türkleri ile ilgili yazılara sahip olan dergiler bu çalışmaya dahil edilmiştir. Bu yazıların sayıları ise toplamda 55’tir. Bu yazılardan 10’u “dergiler” bölümü haricinde bulunur. Aşağıda Sovyet Türkleri ile ilgili yayınlar yapmış olan dergilerin isimleri bulunmaktadır. Bunlar:

- Ş. Baştav, “Dergiler: Belleten”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.63.
- F. K. Timurtaş, “Dergiler: Türk Yurdu”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s.62-63.
- Temir, “Dergiler: Dergi”, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 1962, s.60.
- Temir, “Dergiler: Dergi”, Cilt 1, Sayı 5, Mart 1963, s.63.
- M. Ergin, “Dergiler: Dergi”, Cilt 1, Sayı 6, Nisan 1963, s.61-62
- Kemalöğlu, “Dergiler: Dergi”, Cilt 2, Sayı 14, Aralık 1963, s.92-94
- Temir, “Dergiler: Dergi”, Cilt 1, Sayı 11, Eylül 1963, s.60-62
- Temir, Dergiler: Problems of the peoples of the USSR”, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 1962, s.60-61.
- Temir, “Dergiler: Problems of the peoples of the USSR”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.61-62.
- Temir, “Dergiler: Problems of the peoples of the USSR”, Cilt 2, Sayı 14, Aralık 1963, s.94-95.
- Temir, “Dergiler: Problems of the peoples of the USSR”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.109-110.
- Deliorman, “Dergiler: Problems of the peoples of the USSR”, Cilt 4, Sayı 42, Nisan 1966, s.568-570
- Temir, “Dergiler: East Turkic Review”, Cilt 1, Sayı 3, Ocak 1963, s. 61.
- Temir, “Dergiler: East Turkic Review”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 61.
- Temir, “Dergiler: Emel”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 58.
- Temir, “Dergiler: Azerbaycan”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 58-59.
- Temir, “Dergiler: Mücahit”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s. 59.
- Temir, “Dergiler: Caucasian Review”, Cilt 1, Sayı 4, Şubat 1963, s.62.
- İ. Yarkın, “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 1, Sayı 5, Mart 1963, s.63.
- İ. Yarkın, “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 2, Sayı 19, Mayıs 1964, s.108-109.
- İ. Yarkın, “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 1, Sayı 12, Ekim 1963, s.62-63
- T.K. “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.60-61.
- İ. Yarkın, “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 3, Sayı 27, Ocak 1965, s.223-225.
- İ. Yarkın, “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 3, Sayı 31, Mayıs 1965, s.498-499.
- İ. Yarkın, “Dergiler: Milli Türkistan”, Cilt 4, Sayı 39, Ocak 1966, s.290-292.
- Ş. Baştav, “Dergiler: İslam Ansiklopesi”, Cilt 1, Sayı 7, Mayıs 1963, s.63.
- Temir, “Dergiler: Problems Sovietiques” Cilt 1, Sayı 10, Ağustos 1963, s.62-63

- Faruk Yaşar, “Dergiler: İş ve Düşünce”, Cilt 2, Sayı 16, Şubat 1964, s.67.
- Ş. Elçin, “Dergiler: Türk Etnografya Dergisi”, Cilt 2, Sayı 17, Mart 1964, s.61.
- N. Kamay, “Dergiler: Birleşik Kafkasya”, Cilt 2, Sayı 23, Eylül 1964, s.60.
- M. Terekboylu, “Dergiler: Birleşik Kafkasya”, Cilt 3, Sayı 30, Nisan 1965, s.411-417.
- M. Terekboylu, “Dergiler: Birleşik Kafkasya”, Cilt 3, Sayı 35, Eylül 1965, s.872-879.
- A. Salgır, “Dergiler: Cahiers du Monde Russe et Sovietique (Rus ve Rus Dünyasına Ait Vesikalar)”, Cilt 3, Sayı 26, Aralık 1964, s.137-138
- Salgır, “Dergiler: Die Welt des İslams (İslam Dünyası)”, Cilt 3, Sayı 32, Haziran 1965, s.557-558
- İ. Yarkin, “Dergiler: Foreign Affairs Dergisi”, Cilt 4, Sayı 43, Mayıs 1966, s.651-654.
- N. Binark, “Dergiler: Türk Dünyası”, Cilt 4, Sayı 47, Eylül 1966, s.1086-187.
- Naile Binark, “Dergiler: Kazan”, Cilt 9, Sayı 100, Şubat 1971, s.416-418.
- Saide Arslanbek, “Dergiler: Kazan”, Cilt 13, Sayı 168, Ekim 1976, s.794-795.
- Sevim Üngün, “Dergiler: Türkiyat Mecmuası”, Cilt 10, Sayı 111, Ocak 1972, s.193-195.
- Özcan Mert, “Dergiler: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi”, Cilt 11, Sayı 123, Ocak 1973, s.185-187
- Saim Sakaoğlu, “Journal of American Folklore (1888-1973)’da Neşredilen Türk Dünyası ile İlgili Yazılar” Cilt 12, Sayı 136-137-138, Şubat-Mart-Nisan 1974, s.292-29
- A. Şekür, Turan, “Dergiler: Yaş Türkistan”, Cilt 15, Sayı 177, Temmuz 1977, s.581-583
- Özkan İzgi, “Dergiler: Acta Asiatica”, Cilt 16, Sayı 193, Kasım 1978, s.61-64
- Şükrü Elçin, “Dergiler: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi”, Cilt 35, Sayı 378, Ekim 1994, s.640
- Tuncer Gülensoy, “Dergiler: Molla Nasreddin Dergisi”, Cilt 40, Sayı 436, Ağustos 1999, s.512

Yazıların Olduğu Bölümünde Verilenler

- Sadık K. Tural, “Türk Kültürü Araştırmaları Bibliyografyası”, Cilt 16, Sayı 193, Kasım 1978, s.48-55

Yazıda öncelikle Türkolojinin anlamı ve nasıl ortaya çıktığı anlatıldıktan sonra Türkiye’nin bu alandaki faaliyetlerinden ve bu alanda çıkan dergilerden bahsedilmiştir. Türk Kültürünü

Araştırma Enstitüsü'nün amaç ve gayeleri de açıklanmış, sonrasında ise sekiz cilt olan Türk Kültürü Araştırmaları bibliyografyası verilmiştir.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler I”, Cilt 26, Sayı 296 Aralık 1987, s.723-731

Yazar Türkçü dernekler ve dergiler üzerine bu zamana kadar kayda değer bir araştırmanın bulunmadığı belirtmiş ve bu konuda değerli olabilecek üç eserin isimlerine yer vermiştir. Hem bu konudaki açığı kapatmak hem de bu alanda çalışacak olanlara yardımcı olmak için yazar, Türkçü dergileri incelediği bir seri başlatmıştır. Bu seride Türkçü dergileri tanıtmaktadır. Yazar Türkçü olarak adlandırdığı 62 dergiden “Türk Yurdu” dergisini tanıtmak ile başlar. Bazı dergi yazarlarının ve makale isimlerinin de olduğu bu tanıtımda konumuz ile ilgili yazılar da bulunmaktadır.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler II”, Cilt 27, Sayı 298, Şubat 1988, s.84-91

Serinin devamı olan bu yazıda Türk Yurdu dergisi tanıtılmaya devam edilmektedir. Belli ciltlerde yazan isimlere ve bazı makalelere yer verilmiştir. Çalışma konumuz ile ilgili makaleler (Rusya'daki Müslümanlar, Akçuraoğlu Yusuf) de mevcuttur.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler III”, Cilt 27, Sayı 299, Mart 1988, s.146-155

Türkçü dergileri tanıtan bu serinin üçüncü yazısında Türk Yurdu dergisinin 1924-1931 yılları arasındaki II. seri yayın dönemi tanıtılmıştır. Tanıtılan ciltlerde yazı yazmış kişi isimleri ve önemli olduğu düşünülen makaleler (Kırgızlar ve Memleketleri, Bütün Türklerde Yüksek bir Türk Dilinin Vücuda Gelmesi Mümkün müdür? Muâsır Azerbaycan Edebiyatı, Rusya'daki Türk Cumhuriyetleri v.b) örnek olarak verilmiştir.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler IV”, Cilt 27, Sayı 300, Nisan 1988, s.233-239

Türk Yurdu dergisinin tanıtımına devam edilen bu yazıda çalışmamız çerçevesinde Abdülkadir İnan, Ayaz İshaki, Abdullah Taymas'a ait yazılar da bulunmaktadır.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler VII”, Cilt 27, Sayı 304, Ağustos 1988, s.499-505

Serinin bu yazısında ise Atsız Mecmua tanıtılmıştır. Mecmuanın nasıl ve kim tarafından çıkarıldığı, yazı kadrosunda bulunan isimler ve yazılmış örnek yazılara yer verilmiştir. Örnek verilen yazılar içinde konumuz ile ilgili “Türkmen ve Özbek Musikileri”, “Sovyet Ülkelerinde Yaşayan Türk Kavimlerine Dair İstatistik Malûmat” gibi konularda yazılmış makaleler de bulunmaktadır.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler VIII”, Cilt 27, Sayı 306, Ekim 1988, s.648-653

Bu yazıda Atsız’ın ikinci dergisi olan Orhun dergisi tanıtılmıştır. Derginin 9. sayısında konumuz ile ilgili bir yazı bulunmaktadır.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler IX”, Cilt 27, Sayı 308, Aralık 1988, s.792-799

Seri olarak devam ettirilen bu yazının konusu da yine Atsız’ın çıkarmış olduğu dergilerden olan Orkun ve Ötüken dergileri tanıtılmıştır. Konu ile alakalı olarak ise Orkun dergisinde çıkmış olan “Kuzey Kafkasya İstiklal Mücadelelerinde Karaçaylılar” isimli makale bulunmaktadır.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler XI”, Cilt 28, Sayı 318, Ekim 1989, s.626-629

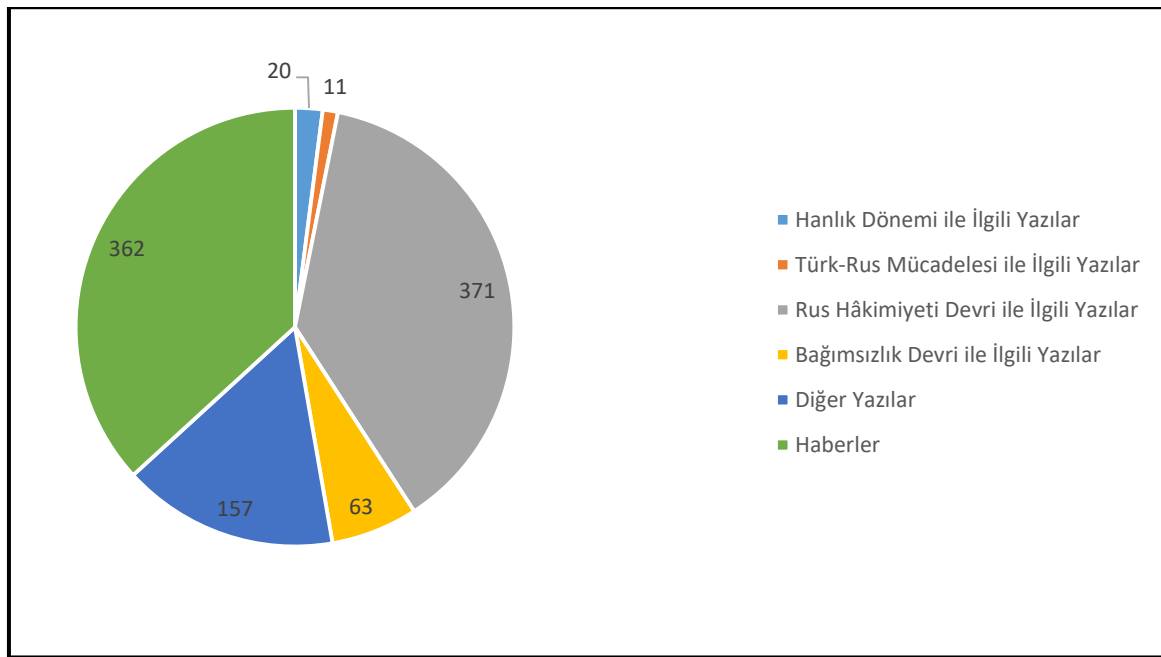
Yaş Türkistan Dergisi, Sovyet emperyalizmiyle savaşan, Sovyet aleyhtarı olan ve Avrupa ülkelerinde çıkan dergilerden en çok bilinenidir. 1929 yılında Mustafa Çokayoğlu önderliğinde Arap harfleri ile çıkmaya başlamıştır. Dergide Türkistan davası ve Türk dünyasını ilgilendiren çoğu konularla ilgili makalelere rastlanmaktadır.

- Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler XII”, Cilt 29, Sayı 321, Ocak 1990, s.24-31

Rıza Nur’un çıkarmış olduğu dergilerinin tanıtıldığı bu yazıda Tanrıdağ dergisinde yazıları olan makale yazarı isimleri verilmiş ve dergide çıkmış yazılara örnek olarak verilen yazılardan da konumuz dâhilinde olan “Kırım Türkleri” ve “Kafkasya Türkleri” isimli makalelerin olduğu görülür.

8. SONUÇ

Türk Kültürü dergisinde 1962-2008 yılları arasında çıkan yazılar tarandı ve incelendi. Yapılan inceleme sonucu altı başlık altında toplanan yazılar çeşitli ölçütlere göre değerlendirildi. Makale yazıları, haberler, kitap ve dergi tanıtımları olan bu yazıların sayısı toplamda 984'tür. Bu veriler görsel olarak verildiğinde şöyle bir tablo karşımıza çıkar:

Şekil 8.1. Çalışmanın içeriğini gösteren tablo

Dergide dış Türklerden olan Sovyet hâkimiyetindeki Türklerle ilgili yazıların, haberler haricinde, daha çok Rus hâkimiyeti devri ile ilgili olduğu dikkat çeker. Rus hâkimiyeti devrinden önce Sovyet Türklerinin hanlık dönemleri ve Rusya ile girmiş oldukları mücadele konularıyla ilgili verilere bakıldığında Sovyet Türklerinin Rus istilasından önceki dönemine çok fazla bir ilginin olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Rus hâkimiyeti başladıktan sonra Çarlık dönemine olan ilginin yanında sosyal ve kültürel hareket olarak başlayan daha sonra bağımsızlık sürecine dönüşen Ceditçilik hareketlerine de konu olarak ağırlık verilmiştir. Önemli sosyal ve kültürel faaliyet gerçekleştirilen ve siyasi hareketlere varan gelişmelerin yaşandığı Ceditçilik hareketinin, özellikle Rusya Türklerinin Sovyet esareti altında olduğu dönemde oldukça sık işlenmiş olması bir hayli anlamlı görünmektedir. Rusya Türklerinin esaret dönemlerine asıl ilginin Sovyet esareti altında

oldukları dönemde olması gibi Ceditçilik konusuna da ilgi ve alaka daha çok Sovyet döneminde olmuş, bu ilginin Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığından sonra azaldığı görülmüştür.

Rusya Türklerinin Sovyet esareti altındaki durumları hakkında bilgiler veren yazılar önemli sayıdadır. Özellikle Sovyet Dönemi Genel Konulu Yazılar bölümünde geniş zaman perspektifinden baktığımızda dergideki söylem farklılığı, makalelerdeki konu değişimleri belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dergi çıkmaya başladığı 1962 yılından 1980'li yıllara kadar, yani yıkılma emarelerinin belirgin şekilde görülmediği dönemler, daha çok Rusya Türklerine uygulanan Sovyet politikalarından bahseden yazılar ele almışlardır. Fakat 1980'li yıllardan itibaren, yani Sovyetler Birliği içerisindeki hareketlenmeler dikkat çekici hâle gelmeye başladıktan sonra Sovyetler Birliği ve onun sorunlarıyla ilgili ve de Türk dünyası problemleriyle ilgili konular ele alınmaya başlanmıştır. 1980'li yılların sonlarına doğru ise bu konuların yanında Türk gruplarında meydana gelen birtakım hareketlenmeler ve bu hareketlenmelerin zaman içinde millî bir davaya dönüşmeye başlaması sebebiyle dil ve alfabe meselelerine de yer verilmeye başlanmıştır. Rusya içerisindeki gruplarda millî hareketlerin görülmeye başlanması dergide de işlenen konuların değişmesini ve Sovyetler Birliği'nin yıkılacağı umudunun zaman içinde güçlenmesini sağlamıştır. Ayrıca Sovyet esareti altındaki küçük Türk gruplarının ele alınışında bağımsızlık devri öncesi ve sonrası durumuna bakıldığında bağımsızlık devri sonrası tanıtılan küçük Türk gruplarının daha fazla olduğu dikkat çeker. Sovyet içerisindeki küçük Türk gruplarına ilgi zaten var olmakla birlikte bağımsızlık sonrası demir perdenin artık ortadan kalkması durumunun da dergide kendini göstermiş olduğu, daha küçük ve farklı Türk grupların varlığının görülmeye başlandığı söylenebilir.

Bağımsızlık Devri ile ilgili yazılara bakıldığında bağımsızlık öncesi dönem kadar ele alınmadığı, hatta bağımsızlık öncesi dönemine oranla çok daha az işlenmiş olduğu sonucu ortaya çıkar. Bağımsız Türk cumhuriyetlerine olan ilgi azalmakla birlikte, ele alınan yazılarda asıl konu Türk dünyası birliği ve sorunları, alfabe-dil ve iş birliği gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bağımsızlık sonrası dönemde Türk dünyası arasında birlik çalışmalarının istenilen şekilde ilerlememesinden dolayı ele alınan yazılar zamanla azalmıştır.

Diğer Yazılar bölümüne bakıldığında “Kültür” konulu yazıların önemli miktarda olduğu dikkat çeker. Türk dünyasını her yönden incelemeyi hedefleyen Türk Kültürü dergisi, bu yayının kültür temelli olacağını derginin ilk yazısı olan “*Amacımız ve Yolumuz*” adlı başyazıda belirttiği gibi yapılan bu çalışma sonucu “Kültür” konusuna zaten var olan bir ilgi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat bu ilgi özellikle Sovyet dönemi sonuna doğru daha da artmış ve bağımsızlık dönemi ile birlikte bir süre daha devam etmiştir. Türk dünyasının ortak değerleri olan inançlar, gelenekler ve halk ürünleri işlenmiş, özellikle bağımsızlık sonrasında kültürel birliğe vurgu yapan yazılar ele alınmıştır. Türk dünyasının folklor ve edebiyatının bir olduğu, bunların ortaya çıkması için çalışmaların artması gerektiğini belirten çalışmalarda artış görülmüştür.

Dergide akademik yazıların yanında Türk dünyasından güncel bilgilerin verildiği “haberler” bölümü de bulunmaktadır. Verilen haberlerde dönemin yaşanan olayları verilmekle birlikte bu durumun sürekli olduğu söylenemez. Hatta bazı güncel olayların “haberler” bölümüne yansması hiç görülmemiştir. Bunun haricinde sempozyum ve kongre haberleri de verilmiş, özellikle 1980’li yılların sonlarından itibaren gerçekleştirilen faaliyetler (sempozyum, kongre, kurultay, kolokyum, vb.) dergi tarafından oldukça önemsenmiştir. “Haberler” bölümünde verilen bu faaliyetler özellikle 1980’li yılların sonlarından itibaren makalelerin bulunduğu bölümde verilmeye başlanmıştır. Bu haberler daha çok Sovyet-Türk Kolokyumu, Dede Korkut Kolokyumu gibi Sovyetler Birliği ve Türkleri ile ilişkide bulunulabilen faaliyetlerdir. Bağımsızlık sonrası ise bağımsızlığını kazanmış olan Türk Cumhuriyetleri ile gerçekleştirilen iş birliği, dil ve yazı kurultayları yazılar içerisinde verilmiştir. Sovyetler Birliği’nin yıllardır araya koyduğu mesafelerin bir anda kapanmaya başlaması gibi büyük bir gelişmenin dergi tarafında da yoğun bir heyecana sebep olduğu görülür. Büyük gelişmelerin habercisi olan bu faaliyetlere okuyucuların dikkatini çekmek istediği ve bu konulara daha ayrıntılı değinmek için yazıların olduğu bölümde ve daha fazla sayfalarda yer verilmiş verilmiştir. Yine “haberler” bölümünde okuyucularına Türk dünyası olay ve faaliyetleri hakkında bilgiler veren dergi, “kayıplar” başlığı altında yakın zamanda hayattan ayrılmış, Türk dünyası için önemli isimlerin hayatları ve çalışmaları hakkında bilgi veren yazılar bulundururken, Türk dünyası ile ilgili yakın zamanda ortaya konmuş çalışmalar hakkında da tanıtıcı yazılar yayınlamıştır. Akademik yazıların yanında bibliyografik açıdan da önemli bir kaynak olan Türk Kültürü dergisi 1962’den 2006’ya kadar aylık yayınına devam ettirmiştir. Ayrıca derginin yazılar haricinde Türk dünyası ile ilgili haberler

bölümünün olması okuyucuya Türk dünyasını pek çok yönden takip etme imkânı da sunmuştur. Bu sebeple derginin aslında bir gazete görevi gördüğü de söylenebilir.

Dergide ileriye gören yazıların olduğu da oldukça dikkat çekicidir. Sovyetler Birliği ve politikalarından en çok bahseden isimlerden biri olan Ahmet Caferoğlu, 1963'teki yazısında SB'nin hiçbir zaman devlet olamadığının altını çizmiş ve tarihin tekerrür edeceğine ve Türklerin bağımsızlıklarını kazanacaklarına inanmıştır. Timur Kocaoğlu ise 1971'deki yazısında Ceditçilerin başlattığı hareketin bitmediğini ve artarak devam ettiğini belirtmiştir. Ali Akış ise 1987'de milletlerin özgürlük haklarının kaçınılmaz olduğunu ve bunun oldukça yakın olduğunu belirtmiştir. Oldukça gerçekçi tahminler olan bu görüşler zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Bu durum ise Türk Kültürü dergisinde bulunan yazıların önemini daha da arttırmıştır.

Sonuç olarak dergi, 1962-2008 yıllarında yayın hayatı boyunca dış Türkler bağlamında Sovyet Türklerine olan ilgisini devam ettirmiştir. Rusya Türklerinin Ceditçilik hareketi ve faaliyetleri, Sovyet rejimi altında bulunan Türklere uygulanan çeşitli politikalar, Azerbaycan'ın 1980'li yılların sonlarından itibaren Ermenistan ile yaşadığı sorunlar, Kırım Türklerinin özellikle 1970'li yıllardan itibaren vatana dönme konusundaki çabaları ve Sovyet esareti altındaki Türklerin bağımsızlık mücadeleleri özellikle bağımsızlık öncesi dönemde üzerinde durulan konular olmuştur. Bağımsızlıkla birlikte Türk dünyasında temenni edilen kültür, dil-alfabe ve iş birliği konuları Rusya Türkleri bağlamında bilhassa işlenen konulardandır. Bu tür yazılar bağımsızlıktan sonra daha da artmış fakat Türk dünyasında istenilen birlik tam olarak sağlanamamış, bu tür söylemler de 2008 yılına kadar azalarak devam etmiştir. Böylece Türk dünyasını bir bütün olarak ele alıp yayınlar yapma hedefi olan Türk Kültürü dergisi, bu hedefini tam olarak 2006'ya kadar 44 yıl boyunca sürdürmüştür. 2006'da yeniden yapılanma sürecine giren dergi, bir yıl aradan sonra 2008 yılında *Türk Kültürü Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* adı ile yayın hayatına devam etmeye başlamıştır.

KAYNAKLAR

- Abbasoğlu, A. (1992). “Ahıska Türklerinin Halk Takvimi”. *Türk Kültürü*, 33(347), s.174-176
- Abd’de III. Türk Dünyası Konferansı, (1994). *Türk Kültürü*, 35(369), s.58-59
- Abdieva, R. (2017). “Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetlerinin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Ortak Alfabe Çalışmaları”. *Uluslararası Türk Lehçe ve Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s.184-119
- Abdulhaligova, P. (2000). “Bilinmeyen Muhacir Azerbaycan Şairi Hamid Dönmez”. *Türk Kültürü*, 41(449), s.519-523
- Abdullayev, E. Z. (1991). “Bizler De Birşeyler Anlıyoruz Ama! (“Alfabe Meselesi” Kitabı Üzerine)”. *Türk Kültürü*, 30(342), s.613-617
- Acar, K. (1991). “Mıyzamhan, C.İ; Halık Oyındarı (Halık Oynı Onın Terbiyelik Mâni) Ölgü-1982”. *Türk Kültürü*, 32(344), s.761-764
- Aça, M. (1999). “Tuva Türklerinin Destancılık Geleneği Hakkında Birkaç Söz”. *Türk Kültürü*, 40(434), s.365-370
- Aça, M. (2000). “Türk Dünyası Destancılık Geleneği İncelemelerinde Yeni Bir Sayfa Daha: “Başkurt Halk Destanları”. *Türk Kültürü*, 41(445), s.291-295
- Aça, M. (2001). “Kazak Türklerinin Destanlarında Çay”. *Türk Kültürü*, 42(464), s.745-752
- Agay, H. (1978). “Ayaz İshaki’nin Kısa Hayat Hikayesi”, *Türk Kültürü*, 16(188), s.468-470
- Agi, E. (1978). “Yüzüncü Doğum Yılı Münasebetiyle Muhammed Ayaz İshaki’yi Anma Töreni (23 Şubat 1878- 22 Temmuz 1954)”. *Türk Kültürü*, 16(187), s.440
- Ağır, O. (2019). “Dünya Siyasetini Etkileyen Devrimlerin Uluslararası Sonuçları: 1917 Bolşevik Devrimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s.325-342
- Ahmetoğlu, C. (1964). “Kurutulmak İstenen İstiklal Çeşmeleri”, *Türk Kültürü*, 2(19), s.26-32
- Aka, İ. (1999). “1920-1930 Yılları Arasında Azerbaycanlıların Yurt Dışındaki Basın Yayın Faaliyetleri”, *Türk Kültürü*, 40(431), s.139-143
- Akalın, H. (1992). “Kırgızdar- Sancıra, Tarih, Muras, Salt (Kırgızlar, Şecere, Tarih, Miras, Gelenek), Tüzgön (Düzenleyen) Keneş Cusupov, Bişkek 1991”, *Türk Kültürü*, 33(351), s.445-447
- Akalın, Ş. H. (1995). “Gagavuz Türklerinin Yeni Bir Gazetesi: Gagauz Sesi”, *Türk Kültürü*, 36(385), s.300-303

- Akaltan, M. (Derleyen). (1964). “Azerbaycan Halk Müziğinden Örnekler”. *Türk Kültürü*, 2(19), s.66-67
- Akaltan, M. (Derleyen). (1964). “Türk Halk Müziğinden Örnekler”, *Türk Kültürü*, 2(21), s.129-132
- Akar, A. (2001). “Kazak Edebiyatında Nevruz”, *Türk Kültürü*, 42(457), s.293-298
- Akbaş, A. (1990). “Şair Ahmet Cevat’ın Aziz Hatırasına-Göygöl”, *Türk Kültürü*, 29(325), s.284-286
- Akçura, Y. (1977). “Sadri Maksudi”, *Türk Kültürü*, 14(176), s.497-499
- Akder, N. (1971). “Bir Neslin Dramı” Üzerinde Düşünceler: I”. *Türk Kültürü*, 9(99), s.194-218
- Akış, A. (1964). “Hamit Reşid (Eylül 1912-30.08.1964)”, *Türk Kültürü*, 2(24), s.65-66
- Akış, A. (1964). “İsfendiyar İşgay, Vicdan İsyanı, Hürriyet, Hürriyet ve Cehennemden Kutulganlar”. *Türk Kültürü*, 2(21), s.162
- Akış, A. (1964). “Medine Selihmet (1897-1964)”, *Türk Kültürü*, 2(21), s.159
- Akış, A. (1987). “Milli Tarihimizden İki Yaprak: Rusya’da Bin Dokuz Yüz On Yedideki Şubat ve Ekim İhtilalleri Üzerinden Yetmiş Yıl Geçti”, *Türk Kültürü*, 26(292), s.470-473
- Akış, A. (1987). “Süper Devlet Sovyetler Birliğindeki Çelişkiler”, *Türk Kültürü*, 26(296), s.732-738
- Akış, A. (1988). “Tarihin Akışı- Zaman Köprüsü”, *Türk Kültürü*, 27(297), s.26-28
- Akış, A. (1990). “Bir Bilginin Ardından”, *Türk Kültürü*, 29(321), s.39-42
- Akış, A., Devlet, N. (1976). “Yüksek Mühendis A. Grigorenko ile Yapılan Röportaj”. *Türk Kültürü*, 13(167), s.674-677
- Akış’ın 10 Ekim 1982 tarihinde Lucerne’de Avrupa İnsan Hakları Konferansında Yaptığı Konuşmanın Metni, (1984). *Türk Kültürü*, 23(249), s.72
- Akkoyunlu, Z. (1991) “Azerbaycan Hadiselerinin Arap Ülkelerindeki Akisleri”, *Türk Kültürü*, 30(333), s.24-37
- Akkuş, M. (1992). “Sonsuzluğa giden Kervan” Abbas Abdulla”, *Türk Kültürü*, 33(353), s.554-562
- Akman, E. (2004).” Azerbaycan’da “Folklor Fedaisi” Prof. Mürsel Hekimov ile Bir Sohbet”. *Türk Kültürü*, 45(493-494), s.626-631
- Akyol, Taha. (1993). “Cedidcilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, s.211-213
- Alkan, M. (1998). “Sovyetler ’de İslam ve Müslümanlar”, *Türk Kültürü*, 39(418), s.76-86

- Alkaya, E. (2001). "Türklerde Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları". *Türk Kültürü*, 42(459), s.442-448
- Alkış, A. (1978). "Hatip Halidi (1893-1978)". *Türk Kültürü*, 16(186), s.383-384
- Alpargu, M. (1992). "Bir Özbek Hanı Ubeydullah Han". *Türk Kültürü*, 33(346), s.109-115
- Alptekin, A. B. (1992). "Azerbaycan Halk Şiirinde Kafiye". *Türk Kültürü*, 33(353), s.534-542
- Alptekin, A. B. (1993). "Manas Destanındaki Gelenek ve Göreneklerle ilgili Hususlar". *Türk Kültürü*, 34(363), s.435-444
- Alptekin, A. B. (2011). Halk Bilimi Araştırmaları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, E. (1982). "Sovyetler Birliğinde Uygur Türk Basını", *Türk Kültürü*, 20(229), s.439-441
- Altan, H. (1963). "Milli Meselelerde Sovyetlerin Tutumu". *Türk Kültürü*, 1(5), s.31-36
- Altan, H. (1964). "Bir Törene Hazırlık". *Türk Kültürü*, 2(19), s.91
- Altay, H. (1988). "Mağcan Cumabayoğlu". *Türk Kültürü*, 27(306), s.697-700
- Altıncı Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 19-23 Eylül 1988". (1988). *Türk Kültürü*, 27(307), s.742-744
- Altınmakas, L. (1984). "Kazak Türklerinin Gelenekleri ve İslamiyet'in Etkisi". *Türk Kültürü*, 23(250), s.118-130
- Anar. (2005). "Satır Aralarını Okumak Azerbaycan'daki Alfabe Reformunun Tarihi Üzerine Şahsi Düşünceler" (Çev. Ali Erol). *Türk Kültürü*, 47(507-508), s.193-198
- Aral, M. İ. (1983). "Ekim İhtilalinden Sonra Sovyetler Birliğinde Manas Destanı Üzerinde Oynanan Oyunlar ve Baskılar". *Türk Kültürü*, 21-22(243), s.475-481
- Aral, M. İ. (1983). "Singan Kılıç" (Kırılan Kılıç) Romanının Tenkide Uğraması ve Romanda Türkistan ile İlgili Gerçekler". *Türk Kültürü*, 21-22(247), s.759-764
- Aran, M. S. (1963). "Azerbaycan". *Türk Kültürü*, 1(8), s.34-39
- Aran, M. S. (1964). "Azerbaycan "Şairler Meclisi". *Türk Kültürü*, 2(19), s.39-47
- Araslı, A. (1970). "Kırımli Muhacir Halk Türküleri ve Destanları". *Türk Kültürü*, 8(91), s.478-487
- Araslı, A. (1971). "Bakü'deki Kız Kalesi Efsanesi ve Bunu Destanlaştıran Büyük Azeri Şairi Cafer Cabbarlı". *Türk Kültürü*, 9(101), s.483-497
- Araslı, A. (1975). "Kazan ve Kırım Türklerinin Folklor ve Musikisi". *Türk Kültürü*, 13(156), s.337-360

- Arasoğlu. (1990). “Halil Rıza ve Şiir Dünyası”. *Türk Kültürü*, 29(323), s.151-159
- Arat, R. (1964). “Abdullah Tukay (1886-1913)”. *Türk Kültürü*, 2(19), s.76-81
- Ardel, A. (1964). “Azerbaycan”. *Türk Kültürü*, 2(19), s.1-5
- Ardel, A. (1964). “Batı Türkistan’ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası III”. *Türk Kültürü*, 2(24), s.49-51
- Ardel, A. (1964). “Batı Türkistan’ın Beşerî ve Ekonomik Hayatına Toplu Bakış II (Bölgenin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası)”. *Türk Kültürü*, 2(23), s.31-35
- Ardel, A. (1964). “Batı Türkistan”. *Türk Kültürü*, 2(15), s.38-42
- Ardel, A. (1964). “Türkmenistan”. *Türk Kültürü*, 2(20), s.29-32
- Ardel, A. (1965). “Pierre George, L’U.R.S.S (L’Union des Republiques Socialites Sovietiques)”. *Türk Kültürü*, (36), s.1004-1008
- Argunşah, M. (1990). “Gagauz Türklerinin Manileri”. *Türk Kültürü*, 29(332), s.752-758
- Argunşah, M. (1991) “Gagauz Halk Edebiyatında Osmanlı- Türk Kültürünün İzleri”. *Türk Kültürü*, 30(341), s.533-538
- Arıkoğlu, E. (1995). “Tuva’da Şamanizmin Dünü Bugünü”. *Türk Kültürü*, 36(385), s.287-292
- Arısoy, S. (1968). “Sanatçı Ressam İbrahim Saf’i”. *Türk Kültürü*, 6(68), s.589-593
- Arısoy, S. (1973). “Ressam İbrahim Safi’nin Sanat Görüşü”. *Türk Kültürü*, 11(124), s.213-218
- Armaoğlu, F. (1988). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2000). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arnaut, F. (1995). “Basarabya Topraklarında Tatar Yer Adları”. *Türk Kültürü*, 36(386), s.373-377
- Arsal, S. M. (1977). “Dostum Yusuf Akçura”. *Türk Kültürü*, 14(174), s.346-354
- Arslanbek, S. (1976). “Dergiler: Kazan”. *Türk Kültürü*, 13(168), s.794-795
- Arslanbek, S. (1977). “Hungaro-Turcicac Studies in Honour of Julius Nemeth, Budapest 1976”. *Türk Kültürü*, 14(175), s.455-457
- Arslanbek, S. (1977). “Prof. Abdülkadir İnan’dan Birkaç Hatıra”. *Türk Kültürü*, 14(172), Şubat 1977, s.216-218
- Aslan, H. (1982). “Doğumunun Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle Hüseyin Cavid: Izdıraplı Dönemin Çilekeş Şairi”. *Türk Kültürü*, 20(232), s.625-634

- Aslan, M. (1984). “Azeri Edebiyatı: Semender Kuşu” (Çev. İbrahim Bozyel). *Türk Kültürü*, 23(249), s.57-63
- Aslan, Y. (1987). “Azerbaycan’da Vurgun Şair: Semed Vurgun”. *Türk Kültürü*, 26(289), s.296-299
- Aslan, Y. (1988). “Azerbaycan Aydınlarının Dağlık Karabağ Üzerindeki Ermeni Taleplerine Reaksiyonu”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.552-558
- Aslan, Y. (1988). “Azerbaycan’da Rusça Öğreniminin Teşviği”. *Türk Kültürü*, 27(303), s.412-416
- Aslan, Y. (1989). “Azerbaycan’da ve Diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde İşsizlik”. *Türk Kültürü*, 28(313), s.303-306
- Aslan, Y. (1994). “Bugünkü Ermenistan Arazisinde Türklerin Çıkarılması Meselesi”. *Türk Kültürü*, 35(372), s.193-200
- Aslanapa, O. (1964). “Sovyet ve Çin Esareti Altındaki Memleketlerde Türk Sanat Eserleri”. *Türk Kültürü*, 2(21), s.118-127
- Aslanapa, O. (1965). “Kırım’da Türk Eserleri ve Mimar Sinan’ın Yaptığı Cami”. *Türk Kültürü*, 3(28), s.229-240
- Aslanapa, O. (1988). “Kuzey Azerbaycan’da Türk Eserleri”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.525-546
- Aşa, H. E. (2001). “Kazakistan’daki Ahıska Türkleri Büyük Şair Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu’nu Andı”. *Türk Kültürü*, 42(455), s.142-148
- Aşa, H. E. (1998). “Abay (İbrahim) Kunanbayoğlu’nun Edebi Çehresi”. *Türk Kültürü*, 39(428), s.761-768
- Atacanov, A. (1987). “Kırgız Elinde” (Çev. Nazan Kuloğlu). *Türk Kültürü*, 26(291), s.425-426
- Atalar, M. (1984). “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Kitaplığı Yazmalar Bölümü’nde Mevcut Bulunan Tarih Çalışmalarının Listesi (Doktora ve Doçentlik)”. *Türk Kültürü*, 23(249), s.74-79
- Atalar, M. (1984). “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı’nda Mevcut Bulunan Tarih Çalışmalarının Listesi (Doktora ve Doçentlik Tezleri)”. *Türk Kültürü*, 23(257), s.597-601
- Ateş, A. (1963). “Mirza Fethali Ahund-Zade (Mirza Fetalı Ahundof) Doğumunun 150. Yıl dönümü Münasebetiyle”. *Türk Kültürü*, 1(4), s. 10-14
- Ayan, H. (1971). “Türkçede fiilin Zaman ve Sıyga Kategorisi Meselesi (Türk Dillerinde Zaman ve Şekil Kategorisi Meselesine Dair Müşaverenin Materyalleri), Bakü 1968, Ruhullah Ahundof”. *Türk Kültürü*, 10(109), s.66-68

- Ayan, H. (1988). “Yrd. Doç. Dr. Yavuz Akpınar, Komediler (Temsilat), Mirza Fethali Ahunzade, İzmir Ege Üniversitesi Basımevi, 1988.”. *Türk Kültürü*, 27(308), s.808
- Ayan, H. (1989). “Musa Türkistani, Uluğ Türkistan Faciası (Said Şaid Bey’in Mukaddimesiyle), Medine-i Münevvere, 2c. (1.c 1979, 2.c 1981)”. *Türk Kültürü*, 28(314), s.374-375
- Ayan, H. (1990). “Neriman Nerimanof Mükâfâtı”. *Türk Kültürü*, 29(329), s.574-575
- Ayan, H. (1990). “Yakub Hoca, Til Yoruğu (Sarf), Taif (Suudi Arabistan) 1987”. *Türk Kültürü*, 29(322), s.126-127
- Ayan, H. (1992). “Gyula Remeth, Kamuk ve Balkar Lehçeler Sözlüğü, Ankara 1990”. *Türk Kültürü*, 33(348), s.62
- Ayaz İshaki İdilli (1878-1954) "Ölümünün 40. Yıldönümünde Mezarı Başında Yapılan Bir Törenle Anıldı.”. (1994). *Türk Kültürü*, 35(377), s.575
- Ayda, R. M. (Nakleden). (1967). “Sadri Maksudi’ye Dair Üç Fıkra”. *Türk Kültürü*, 5(53), s.338-339
- Aydemir, Yaşar. (1998). “Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Sahasında 1998 Yılına Kadar Tamamlanmış Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri”. *Türk Kültürü*, 39(428), s.743-760
- Aygen, M. (2019). “Çeçen Halkının Kendi Kaderini Belirleme Hakkı”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), s.665-675
- Ayhün, E. A. (2008). *Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytmatov, C. (1992). “Turan Ülkesi’nin Rönesansı Tomurcuk Açıyor”. *Türk Kültürü*, 33(352), s.486-489
- Ayva, A. ((2003). “Karl Reicher, Türk Boylarının Destanları (İç Kapakta Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı), Ankara 2002”. *Türk Kültürü*, 44(477-478), s.50-54
- Azerbaycan Dünya Kütüphanesi. (1992). *Türk Kültürü*, 33(350), s.379
- Azerbaycan Halk Cephesi’nin Programı. (1989). *Türk Kültürü*, 28(319), s.658-668
- Azerbaycan’daki Katliam Hakkında Öğretim Üye ve Görevlilerinin Bildirisi. (1990). *Türk Kültürü*, 29(322), s.66-67
- Azerbaycan’ın Misyonu. (1992). *Türk Kültürü*, 33(353), s.563-564
- Azerbaycan’ın Yeni Alfabeti. (1992). *Türk Kültürü*, 33(346), s.65
- Azman, Y. (1965). “Büyük Türkmen Şairi Mahtum Kulu Pırağı”. *Türk Kültürü*, 3(29), s.307-310
- Azman, Y. (1966). “Türkmen Şairi Seydi (Seyitnazar)”. *Türk Kültürü*, 4(48), s.1135-1138

- Babayev, İ., Efendiye P. (1978). “Azerbaycan’da Nasreddin Hoca Fıkraları ile İlgili Çalışmalar”. (Çev. Ahmet Ali Arslan). *Türk Kültürü*, 16(186), s.354-359
- Babayev, K. (1992). “Devlet Dili Olan Türkmenceyi Nasıl Öğrenmeliyiz?”. (Çev. Mehmet Kara). *Türk Kültürü*, 33(356), s.753-757
- Bacanlı, E. (2000). “Altayca- Türkçe Sözlük”. *Türk Kültürü*, 41(448), s.511-512
- Bakiler, Y. B. (1976). “Karabağ Hasreti”. *Türk Kültürü*, 13(160), s.234
- Bakiler, Y. B. (1983). “Azerbaycan Yüreğimde Bir Şahdamardır”. *Türk Kültürü*, 21-22(239), s.167
- Bakiler, Y. B. (1987). “Muhteşem Semerkant”. *Türk Kültürü*, 26(291), s.410-418
- Baku’nün Resmi Dili Türkçe Oldu. (1992). *Türk Kültürü*, 33(356), s.752
- Balcı, S. (1995). “Özbek Latin Alfabesinin Problemleri”. *Türk Kültürü*, 36(389), s.552-555
- Balcı, S. (1996). “Özbek Latin Alfabesi’nin Yeni Problemleri”. *Türk Kültürü*, 37(404), s.717-722
- Balcı, S. (1996). “Türk Dünyası’nda Ortak Türkçe Oluşturulmasıyla İlgili İlkeler, Problemler ve Çözüm Önerileri”. *Türk Kültürü*, 37(400), s.495-498
- Balcı, S. (1997). “Çağdaş Türk Lehçeleri Edebi Metinlerini Aktarma Esaslarıyla, Türkiye Türkçesi’ne ve Özbek Türkçesi’ne Karşılıklı Edebi Metin Aktarmaları Üzerine”. *Türk Kültürü*, 38(410), s.321-334
- Balcı, S. (1997). “Özbek Türkleri’nin Milli Giyimleri I- Milli Baş Giyimi:”Döppi”. *Türk Kültürü*, 38(415), s.677-686
- Balcı, S. (1999). “Özbekistan Milli Ansiklopedisi”. *Türk Kültürü*, 40(434), s.336-344
- Balcıoğlu, M. (1991). “Teşkilat-ı Mahsusa Belgelerine Göre Bolşevik İhtilali Sırasında Kırım Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesi”. *Türk Kültürü*, 30(343), s.687-695
- Balcıoğlu, M. (1992). “Bolşevik İhtilali Sırasında Teşkilat-ı Mahsusa’nın Rusya’daki Faaliyetleri”. *Türk Kültürü*, 33(347), s.137-146
- Banarlı, N. S. (1966). “Rusya’da Yasak Edilen Kitap: “Dede Korkut”. *Türk Kültürü*, 4(39), s.272-276
- Başar, Z. (1972). “Tıbbi ve Mistik Folklor”. *Türk Kültürü*, 10(111), s.175-178
- Başaran, D. (2017). “Jeltoksan Ayaklanması ve Bu Ayaklanmanın Kazakistan’ın Bağımsızlığındaki Rolü”. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s.57-88
- Baştaş, Ş. (1963). “Dergiler: Belleten”. *Türk Kültürü*, 1(7), s.63
- Baştaş, Ş. (1963). “Dergiler: İslam Ansiklopesi”. *Türk Kültürü*, 1(7), s.63.

- Baştav, Ş. (1964). “Milli Eğitimde Tarihin Rolü”. *Türk Kültürü*, 2(18), s.84-89
- Baştav, Ş. (1964). “Türk Kültürüne Hizmet Eden Macarlar Armin Vâmbery (1832-1913)”. *Türk Kültürü*, 3(26), s.118-122
- Baştav, Ş. (1977). “Macar Türkoloğu Gyula Nemeth (1890-1976)”. *Türk Kültürü*, 14(173), s.296-300
- Baştav, Ş. (1994). “Ankara’da Türkolog Bir Büyükelçi”. *Türk Kültürü*, 35(378), s.582-587
- Baştav, Ş. (1996). “Problem Adam Ruslan Hasbolat ve Çeçenler”. *Türk Kültürü*, 37(403), s.658-664
- Batı Almanya’daki Kırım Tatar Cemiyeti İdare Heyeti, “Sürgünün 44. Yılında Kırım Türkleri hala Vatan Kırım’a Döndürülmüyorlar. (1988). *Türk Kültürü*, 27(.303), s.443-444
- Batırhan, B. (1963). “Aytek Namitok”, *Türk Kültürü*, 1(11), s.53-54
- Bavbek, O. (1986). “Nogay Türkleri”. *Türk Kültürü*, 25(275), s.160-165
- Bayat, A. H. (1992). “Anadolu Türk Kültür ve Sanatında Azerbaycan’ın Yeri”. *Türk Kültürü*, 33(347), s.147-159
- Bayat, A. H. (1996). “Kendi Notlarına Göre Hüseyinzade Ali Turan’ın Hayat Hikayesi”. *Türk Kültürü*, 37(404), s.733-738
- Bayat, F. (1999). “Dede Korkut Efsaneleri”. *Türk Kültürü*, 40(436), s.475-480
- Bayçura, U. (1982). “İçtimai-Tarihi Amillerin Alfabeler ve İmlalar Üzerindeki Tesiri”. (Çev. Dilek Elçin). *Türk Kültürü*, C.20(226), s.218-225
- Baykara, H. (1964). “1905 ve 1917 Rus İnkılapları Arasında Azerbaycan’da Basın”. *Türk Kültürü*, 2(21), s.114-117
- Baykara, H. (1964). “Azerbaycan Rönesansını Yapanlardan Abaskulu Ağa Bakıhanlı (1794-1847)”. *Türk Kültürü*, C.3(26), s.90-97
- Baykara, H. (1964). “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunda, İstiklal Savaşında Türkiye Ordusunda Azerbaycan Askeri Kıt’aları”. *Türk Kültürü*, 2(22), s.72-74
- Baykara, H. (1964). “Çarlık Rusya’sının Azerbaycan’da Yaptığı İstila Savaşları”. *Türk Kültürü*, 2(19), s.17-25
- Baykara, H. (1965). “Azerbaycan Cumhuriyetinin İki Askeri Zaferi”. *Türk Kültürü*, 3(35), s.828-833
- Baykara, H. (1967). “Mustafa Kemal Paşa’nın Azerbaycan’ın “İstiklaline” Verdiği Önem”. *Türk Kültürü*, 6(61), s.36-47
- Baykara, H. (1968). “Azerbaycan İstiklalinin 50. Yılı Dolayisiyle”. *Türk Kültürü*, 6(69), Temmuz 1968, s.659-665

- Baykara, H. (1968). “Kars Gezi Notları”. *Türk Kültürü*, 6(64), s.215-222
- Baykara, H. (1969) “Kafkasya’da Ermenilerin Durumu ve Ermesitan’a Sessizce İlhak Edilen Azerbaycan Toprakları”. *Türk Kültürü*, 7(84), s.924-931
- Baykara, H. (1969). “Azerbaycan İstiklali Dramı”. *Türk Kültürü*, 7(79), s.481-493
- Baykara, H. (1970). “Azerbaycan’da Ermeni Baskısı ve Nahçıvan Meselesi”. *Türk Kültürü*, 8(92), s.560-564
- Baykara, H. (1971). “Azerbaycan İstiklal Mücadelesinin İktisadi Temeli”. *Türk Kültürü*, 9(103), s.598-609
- Bekki, S. (1996). “Altay Kayçıları ve Topşuur”. *Türk Kültürü*, 37(398), s.376-380
- Bennigsen, A. (1985). “Çarlık ve Sovyet Hakimiyeti Altındaki Türkler”. (Çev. Kemal Aytaç). *Türk Kültürü*, 24(270), s.330-343
- Beydilli, K. (2008). “Rusya: Tarih”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, s.253-265
- Binark, N. (1965). “Hürriyeti Seven Dahi Sanatkâr Nureyev (Nurioğlu)”. *Türk Kültürü*, 3(33), s.610-611
- Binark, N. (1965). “Kerim Yayıncı, Anadolu, Kafkas, Azerbaycan’a Armağan”. *Türk Kültürü*, 3(30), s.410-411
- Binark, N. (1966). “Dergiler: Türk Dünyası”. *Türk Kültürü*, 4(47), s.1086-187
- Binark, N. (1966). “Kazan Kültür ve Yardımlaşma Derneği Gecesi”. *Türk Kültürü*, 4(41), s.497-499
- Binark, N. (1968). “Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1968”. *Türk Kültürü*, 6(71), s.882-885
- Binark, N. (1968). “Tarihin Meşhur Türk Kadınlarından Kazan Melikesi Süyüm-Bike”. *Türk Kültürü*, 6(64), s.227-233
- Binark, N. (1971). “Dergiler: Kazan”. *Türk Kültürü*, 9(100), s.416-418.
- Bir Rus Parti Kongresinde Boğazları Müdafaa. (1967). *Türk Kültürü*, 5(53), s.328
- Bolay, S. H. (1999). “Kırım İntibaları”. *Türk Kültürü*, 40(439), s.649-658
- Bozdemir, Z. (1998). “Cafer Seydahmet Kırimer, Gaspıralı İsmail Bey, Yay. Haz. Ramazan Bakkal, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul”. *Türk Kültürü*, 39(418), s.127-128
- Budagov, B. E. (1996). “Coğrafi Toponimi”. (Aktaran. Emrullah Güney). *Türk Kültürü*, 37(398), s.355-370
- Budakov B. (1994). “Ermenistan’ın Azerbaycan Menşeli Coğrafi Adları Hakkında” (Çev. Emrullah Güney). *Türk Kültürü*, 35(377), s.560-566

- Budegeçi, T. (1995). "Tuva Şamanlarının Dünya Görüşü Hakkında". *Türk Kültürü*, 36(390), s.636-638
- Buharalı, E. (1995). "Türklerde Koyun Küreği Falına Bakma Adeti". *Türk Kültürü*, 36(385), s.275-278
- Bulut, Y. (2004). "Zeki Velidi Togan, Başkurtların Tarihi, Türksoy Yayınları, Ankara 2003". *Türk Kültürü*, 45(495-496), s.687-690
- Bulutay, M. (1989). "Kazak Sofrasından Bir Görünüş". *Türk Kültürü*, 28(315), s.440-443
- C.A. (1963). "Şekilce Milliyetçi Sovyet Türk Edebiyatı". *Türk Kültürü*, 1(6), s. 13-17
- Caferoğlu, A. (1963). "Azerbaycan'ın Mizah Şairi Ali Ekber "Sabir" (1862-1911) Doğumunun 100. Yılı Münasebetiyle". *Türk Kültürü*, 1(3), s. 8-14
- Caferoğlu, A. (1963). "Dış Türkler Kültürünün Korunması Meselesi Üzerine". *Türk Kültürü*, 1(7), s.12-16
- Caferoğlu, A. (1963). "İki Başlı Kartaldan Sovyet Kızıl Bayrağına Kadar". *Türk Kültürü*, 1(9), s. 26-31
- Caferoğlu, A. (1963). "Üst" Ve "Ast" Vatandaşlar Ülkesi". *Türk Kültürü*, 1(10), s. 1-6
- Caferoğlu, A. (1963). "Yaşasın Şehriyar-ı Hürriyet". *Türk Kültürü*, 1(4), s. 5-7
- Caferoğlu, A. (1964). "Altay Türkleri". *Türk Kültürü*, 2(23), s.47-50
- Caferoğlu, A. (1964). "Atatürk ve Şark Milliyetçiliği Davası". *Türk Kültürü*, 3(25), s.14-17
- Caferoğlu, A. (1964). "Azerbaycan'da Maarif Hareketleri". *Türk Kültürü*, 2(18), s.130-137
- Caferoğlu, A. (1964). "Hasta Milliyetçilik Anlayışı ve Nefret Yaratma Mektebi". *Türk Kültürü*, 2(15), s.6-11
- Caferoğlu, A. (1964). "Kumuk Türkleri". *Türk Kültürü*, 2(17), s.9-12
- Caferoğlu, A. (1964). "Sibirya Türkleri". *Türk Kültürü*, 2(24), s.44-48
- Caferoğlu, A. (1964). "Sovyet Rusya İdaresindeki Esir Milletler". *Türk Kültürü*, 2(21), s.30-35
- Caferoğlu, A. (1964). "Tarihin İlk Türk Cumhuriyeti Azerbaycan". *Türk Kültürü*, 2(19), s.10-16
- Caferoğlu, A. (1964). "Türkmenler". *Türk Kültürü*, 2(20), s.23-28
- Caferoğlu, A. (1964). "Yeni Bir Sovyet Yatırımı". *Türk Kültürü*, 2(16), s.27-30
- Caferoğlu, A. (1964). "Ziya Gökalp'in Azerbaycan Türklüğü Üzerindeki Tesiri". *Türk Kültürü*, 2(24), s.10-15
- Caferoğlu, A. (1965). "Abakan Türkleri (Hakas'lar)". *Türk Kültürü*, 3(28), s.247-251

- Caferoğlu, A. (1965). “Batı-Türkistan Türkleri”. *Türk Kültürü*, 3(31), s.454-462
- Caferoğlu, A. (1965). “Batı-Türkistan Türkleri”. *Türk Kültürü*, 3(31), s.454-462
- Caferoğlu, A. (1965). “Kafkasya Türkleri”. *Türk Kültürü*, 4(38), s.172-178
- Caferoğlu, A. (1965). “Kazak Türkleri”. *Türk Kültürü*, 3(29), s.302-306
- Caferoğlu, A. (1965). “Sağol Mustafa Kemal”. *Türk Kültürü*, 4(37), 80-83
- Caferoğlu, A. (1965). “Türk-İslam Ordusu”. *Türk Kültürü*, 3(35), s.839-843
- Caferoğlu, A. (1966). “Azerbaycan’ın Öz Türkçeciliği”. *Türk Kültürü*, 4(48), s.1101-1103
- Caferoğlu, A. (1967). “Azerbaycan Türkleri”. *Türk Kültürü*, 5(54), s.412-420
- Caferoğlu, A. (1967). “Başvekilimizin Azerbaycan’ı Ziyareti Dolayısıyla”. *Türk Kültürü*, 6(62), s.83-88
- Caferoğlu, A. (1967). “Sadri Maksudi Arsal’ın Aziz Hatırasına”. *Türk Kültürü*, 5(53), s.309-312
- Caferov, N. Aslanlı, A. (2016). “Karabağ Sorununda Ateşkes ve Rusya”. *Ermeni Araştırmaları*, (53), s.239-260
- Cahen, C. (2001). “Gagauzların Kökeni ile İlgili Tartışmalı Husular”, (Çev.Harun Güngör) *Türk Kültürü*, 42(457), s.299-301
- Cebeci, A. (2000). “Gagauz Halk Edebiyatında Yer Adları”, *Türk Kültürü*, 41(451), s.678-688
- Ceferov, Ç. İ. (1988). “Bazı Damga ve İşaretlerin Etimolojik İzahı”, *Türk Kültürü*, 27(305), s.588-595
- Cemiloğlu, İ. (1989). “Azerbaycan İlim Neşriyatının 1989 Yılında Yayımladığı Eserler”. *Türk Kültürü*, 28(317), s.570-574
- Cemiloğlu, İ. (1989). “Yunis Memmedov, Azerbaycan Dilinde Sözlerin Leksik- Semantik İnkişafı, Bakı 1987”. *Türk Kültürü*, 28(313), s.313-316
- Cemiloğlu, İ. (1992). “Türkiye Dışındaki Türkler Bibliyografyası” Hakkında”. *Türk Kültürü*, 33(352), s.505-506
- Cemiloğlu, M. (1994). “Azerbaycan “Dastan”ları Hakkında”. *Türk Kültürü*, 35(379), s.671-694
- Cengiz, K. İ. (1975). “Büyük Türkistan’a Bir Bakış”. *Türk Kültürü*, 13(158), s.106-111
- Chmielowska, D. Dubinski, A. (1983). “Profesör Włodzimierz Zajaczkowski’nin Hayatı ve Çalışmaları”. *Türk Kültürü*, 21-22(242), s.357-360

- Ciesol, F. C. (1992). “Kazakistan Sineması ve Kazakistan “Yeni Dalgası” (Çev. Mutlu Binark). *Türk Kültürü*, 33(348), s.225-231
- Çağatay, S. (1968). “A. Oktay (Abdülvahap İshakoğlu) 10.II.1904-12.VI.1968,”. *Türk Kültürü*, 6(69), s.674-676
- Çağatay, S. (1977). “Abdülkadir İnan (29.XI.1998-1.X.1976)”. *Türk Kültürü*, 14(171), s.147-152
- Çağatay, S. (1978). “Dilimiz Üzerine Düşünceler”. *Türk Kültürü*, 16(183), s.145-153
- Çağatay, S. (1979). “Çar Devrinde Hristiyanlık Yoluyla Ruslaştırma”. *Türk Kültürü*, 17(196), s.239-245
- Çağatay, S. (1986). “Fatih Emirhan (1886.13.1- 9.III.1926)”. *Türk Kültürü*, 25(279), s.430-435
- Çağatay, S. (1987). “Müftü Rızaeddin Bin Fahreddin (12.1.1859- 14.IV.1936)”. *Türk Kültürü*, 26(291), s.427-438
- Çağatay, Ü. (1970). “Sömürgeci Kim?”. *Türk Kültürü*, 8(96), s.823-825
- Çağatay, Ü. (1971). “Hokand ve Alaşorda Milli Muhtariyetleri ve Mustafa Çokayoğlu”. *Türk Kültürü*, 9(100), s.381-385
- Çakmakçı, S. (2002). “Cengiz Aytmatov’un “Yüzyüze” ve “Beyaz Gemi” Hikayelerinde Yozlaşma Sorunu “. *Türk Kültürü*, 43(465), s.10-19
- Çapa, M. (1993). “Anadolu’dan Kırım’a Yardım ve Yusuf Akçura’nın Bir Mektubu”. *Türk Kültürü*, 34(359), s.152-159
- Çapa, M. (1993). “Yusuf Akçura’nın Rusya Seyahati ve Türk Esirleri”. *Türk Kültürü*, 34(366), s.608-622
- Çapraz, H. (2011). “Çarlık Rusyası’nın Türkistan’da Hâkimiyet Kurması”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), s.51-78.
- Çelenklioglu, (1978). “Hayrullah Kazım, Çağdaş Azerbaycan Şiirinden Seçmeler”. *Türk Kültürü*, 16(188), s.510-512
- Çelenklioglu, (1987). “VIII. Milli Türkoloji Kongresi”. *Türk Kültürü*, 26(294), s.638-642
- Çeltik, H. (2000). “Anadolu-Orta Asya Edebi İlişkileri”. *Türk Kültürü*, 41(442), s.125-127
- Çeneli, İ. (1975). “Türk Lehçe ve Şiveleri Sözlükleri”. *Türk Kültürü*, 13(156), s.368-371
- Çeneli, İ. (1976). “C. Bekirov, Tatar Folkloru, “Okıtuvcı” Neşriyatı, Taşkent 1975,”. *Türk Kültürü*, 13(165), s.575-576
- Çeneli, İ. (1977). “Grammatika Nogayskogo Yazıka (Nogay Dilinin Grameri), Çerkessk 1973”. *Türk Kültürü*, 14(178), s.642

- Çeneli, İ. (1977). “Koblandı Batır (Kazak Halkının Batırlık Eposı), Moskova 1975”. *Türk Kültürü*, 14(172), s.255
- Çeneli, İ. (1977). “M. B. İmamutdinoviç, “Sıngan Sözler Va Aytıvlar”, Daguçpedgiz 1972, Mahaçkala”. *Türk Kültürü*, 14(172), s.256
- Çeneli, İ. (1977). “Uzbek Tili Va Adabiyatı”, Özbekistan SSR Fanlar Akademiyası, A. S. Puşkin Namidagi Til va Adabiyat İnstitutı Yayını”. *Türk Kültürü*, 14(172), s.256
- Çeneli, İ. (1977). “V. V. Reşetova, Russko-uzbekskiy Slovar (Rusça-Özbekçe Sözlük), Taşkent 1971”. *Türk Kültürü*, 14(172), s.255
- Çeneli, İ. (1978). “Z. Z. Bammatov, Kumıksko-Russkiy Slovar (Kumukça-Rusça Sözlük), Moskova 1969”. *Türk Kültürü*, 16(189), s.574
- Çeneli, İ. (1979). “B.N. Shnitnikov, Kazakh- English Dictionary, The Hauge 1966”. *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.312
- Çeneli, İ. (1979). “H. Mahmudov ve G.G. Musabayev, Kazahsko-russkiy slovar, Alma-Ata 1954”. *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.312
- Çeneli, İ. (1979). “N. A. Baskakov, Nogaysko-russkiy slovar (Nogayşa-Orısşa Sözlük), Moskova 1963”. *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.311-312
- Çeneli, İ. (1979). “Russko-kazahskiy slovar”, *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.312
- Çeneli, İ. (1979). “Tattibayeve, M. J., Nemisçe-Kazakşa Sözlük, Almatı 1977”. *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.312
- Çeneli, İ. (1983). “Kırım-Tatar Türkçesi’nde Yayınlanmış Eserlerin Bibliyografyası (1957-1979)”. *Türk Kültürü*, 21-22(247), s.778-782
- Çeneli, İ. (1984). “Kumuk Atasözlerinden Örnekler”. *Türk Kültürü*, 23(252), s.263-267
- Çeneli, İ. (1984). “Yeni Uygur Atasözlerinden Örnekler”. *Türk Kültürü*, 23(259), s.726-730
- Çengel, H. K. (2003). “Çolpan, Ötkür ve Ata Atacanov’un Şiirlerinde Kelime Dünyası”. *Türk Kültürü*, 44(487-488), s.392-401
- Çobanoğlu, Ö. (1993). “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”. *Türk Kültürü*, 34(361), s.288- 298
- Çolak, F. (1997). “Mehmet Emin Resulzade, Azerbaycan Problemi, Ankara 1996, (Çev. Perihan Mete-Sebahattin Şimşir)”. *Türk Kültürü*, 38(416), s.767-768
- Çolak, F. (2000). “Zeki V. Togan, Hatıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Ülkelerinin Varlık ve Kültür Mücadeleleri”. *Türk Kültürü*, 41(451), s.703-704
- D.B.O. (1967). “Sovyet Rusya’nın Kafkasya’da Yarattığı İsrail: Ermenistan”. *Türk Kültürü*, 5(59), s.856-862
- Dede Korkut Filmi. (1976). *Türk Kültürü*, 13(161), s.314

- Deliorman, A. (1966). “Dergiler: Problems of the peoples of the USSR”. *Türk Kültürü*, 3(42), s.568-570
- Deliorman, A. (1966). “Türk Basın Tarihi”. *Türk Kültürü*, 4(43), s.616-619
- Deliorman, A. (1968). “İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi”. *Türk Kültürü*, 6(69), s.653-658
- Demir, N. (1997). “Yavuz Akpınar, Azeri Edebiyatı Araştırmaları”. *Türk Kültürü*, 38(415), s.701-703
- Deveci, M. (2000). “M. İsmail’in Şiirlerinde Vatan Temi”. *Türk Kültürü*, 41(448), s.506-510
- Deveci, M. (2005). “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Mekânın İşlevsel Açıdan İncelenmesi”. *Türk Kültürü*, 47(503-504), s.109-123
- Devlet, N. (1970). “1970 Kazan Türkleri Şenliği”. *Türk Kültürü*, 8(93), s.627-628
- Devlet, N. (1977). “Helsinki Konferansı Kırım Tatarlarına Ne Getirdi?”. *Türk Kültürü*, 14(171), s.160-163
- Devlet, N. (1978). “Kırım Türklerinin Kremlin’e Yeni Çağrılar”. *Türk Kültürü*, 16(192), s.743-745
- Devlet, N. (1978). “Sovyetler Birliği’ndeki Türkler’den Çağrı”. *Türk Kültürü*, 16(186), s.382
- Devlet, N. (1979). “Kırım Türklerine Yeniden Haksızlık Yapılıyor”. *Türk Kültürü*, 17(196), s.219-221
- Devlet, N. (1979). “Alan Fisher, Kırım Tatarları, (The Crimean Tatars)”. *Türk Kültürü*, 17(197), s.309-312
- Devlet, N. (1979). “Mustafa Cemiloğlu Tekrar Tevkif Edildi”. *Türk Kültürü*, 17(197), s.318-319
- Devlet, N. (1979). “Taşkent Konferansı: Ruslaştırmanın Yeni Adımı”. *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.300-303
- Devlet, N. (1980). “Dış Türklerde Büyük Nüfus Artışı (SSCB ve ÇHC’nde Türk Nüfusuna Ait İstatistik Bilgiler)”. *Türk Kültürü*, 18(209-210), s.129-139
- Devlet, N. (1982). “Kırım Türklerinin Meselesi Birleşmiş Milletlerde Görüşülüyor”. *Türk Kültürü*, 20(225), s.187-188
- Devlet, N. (1982). “Lenin Bayrağı” Gazetesinin 25. Yılı ve Kırım Türk Kültürünün Bugünkü Durumu”. *Türk Kültürü*, 20(235), s.837-843
- Devlet, N. (1983). “Ruslaştırmada Kazan Türkleri Örneği”. *Türk Kültürü*, 21-22(237), s.29-36

- Devlet, N. (1983). "Sovyet Rejiminin Eziyetlerine Dayanamayan Mustafa Cemiloğlu Göç Etmek İstiyor". *Türk Kültürü*, 21-22(242), s.337-347
- Devlet, N. (1984). "27. Milletlerarası Daimî Altayistler Konferansı". *Türk Kültürü*, 23(256), s.524-525
- Devlet, N. (1984). "Kırım Türkleri İslam Konferansı Teşkilatına Müracaat Ettiler: Sovyet Yöneticilerinin Keyfi Hareketlerinin Yeni Bir Örneği". *Türk Kültürü*, 23(252), s.240-245
- Devlet, N. (1984). "Kırım Türklerinin Topyekûn Sürgün Edilmesi 40. Yılını Doldurdu", 23(254), s.384-386
- Devlet, N. (1984). "Prof. Tamurbek Devletşin (1904-1983)". *Türk Kültürü*, 23(250), s.131-139
- Devlet, N. (1986). "Abdullah Tukay Ateist Mi İdi?". *Türk Kültürü*, 25(277), s.320-326
- Devlet, N. (1987). "Orta Asya İkinci Avrupa Semineri (7-10 Nisan 1987)". *Türk Kültürü*, 26(291), s.439-443
- Devlet, N. (1988). "3. Milletlerarası Orta Asya Konferansı (Wisconsin/Madison)". *Türk Kültürü*, 27(304), s.510-513
- Devlet, N. (1988). "Türklüğün Büyük Kaybı Prof. Dr. Alexandre A. Bennigsen". *Türk Kültürü*, 27(304), s.506-509
- Devlet, N. (1989). "Geleneksel Topluluklarda Sovyet Antropolojisi" Kolokyumu, 6-18 Mart 1989 Paris". *Türk Kültürü*, 28(314), s.378-380
- Devlet, N. (1989). "Karabağ Olaylarının Ardındaki Gerçek". *Türk Kültürü*, 28(313), s.257-268
- Devlet, N. (1990). "Sovyetler Birliğinde Türk ve Müslümanların Nüfusu 60 Milyona Yaklaştı". *Türk Kültürü*, 29(325), s.265-272
- Devlet, N. (1990). "Tadeusz Swietochowski (Çev: Nuray Mert), Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycan 1905-1920, İstanbul 1988". *Türk Kültürü*, 29(324), s.246-248
- Devlet, N. (1991). "Dünde ve Bugünde İsmail Beğ Gaspıralı (Doğumunun 140. Yılında)". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.285-289
- Devlet, N. (1991). "İsmail Gaspıralı Sovyetler Birliğinde Ancak 60 Yıl Sonra Aklanabildi". *Türk Kültürü*, 30(339), s.424-429
- Devlet, N. (1996). "İsmail Gaspıralı Dönemi ve Ruslarla Uzlaşma". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (2), s.403-408
- Devlet, N. (1996). "Tataristan Ayaz İshakiye Yeniden Kavuştu (10.2.1878-22.7.1954)". *Türk Kültürü*, 37(394), s.105-110

- Devlet, N. (1997). "Diasporadaki Tatarlar ve Tukay (Doğumunun 110. Yılında)". *Türk Kültürü*, 38(406), s.88-97
- Devlet, N. (2000). "Moshe Gammer, Muslim Resistance to the tsar (Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan)". *Türk Kültürü*, 41(444), s.254-256
- Devrisheva, K. (2019). "Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları". *Belgi Dergisi*, 2(17), s.1170-1187
- Diriöz, M. (1977). "Seyyid Ebülkasım Nebati". *Türk Kültürü*, 14(173), s.302-307
- Dogan, İ. (1990). "H. E. Hesensov, Müasir Azerbaycan Dilinin Leksikası, Bakı 1988". *Türk Kültürü*, 29(331), s.700-703
- Doğan, L. (1998). "Emir Timur'un Öğütleri". *Türk Kültürü*, 39(417), s.57-60
- Doğan, L. (1998). "Kırgızistan'ın Üç Büyük Şehri'nin İsimleri Üzerine". *Türk Kültürü*, 39(426), s.630-636
- Doğan, L. (2000). "Kırgız Atasözleri Kırgız Atasözlerinin Sınıflandırılması". *Türk Kültürü*, 41(447), s.407-424
- Doğan, L. (2001). "Gurbani". *Türk Kültürü*, 42(456), s.239-243
- Doğan, L. (2001). "Türk Dünyası Atasözleri". *Türk Kültürü*, 42(458), s.326-340
- Doğan, L. Bayraktar, S. (2002). "Türk Kültüründe ve Atasözlerinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar". *Türk Kültürü*, 43(468), s.229-252
- Doğan, O. (1997). "Abay (İbrahim) Kumanbayoğlu'nun Tarihi Kişiliği ve Devri (10 Ağustos 1845- 6 Temmuz 1904)". *Türk Kültürü*, 38(413), s.547-550
- Doğumunun (850). Yıldönümünde Azerbaycan Şairi Genceli Nizami Sempozyumu (4-5 Mayıs 1991). (1991). *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.389
- Donuk, A. (1985). "Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu (20-22 Mayıs 1985, Ankara)". *Türk Kültürü*, 24(266), s.419-425
- Dönmez, Y. (1963). "Türk Ülkelerinde Pamuk II". *Türk Kültürü*, 1(7), s.41-45
- Dönmez, Y. (1964). "Çuvaşistan". *Türk Kültürü*, 2(24), s.52-54
- Dönmez, Y. (1964). "Yakutistan". *Türk Kültürü*, 2(21), s.102-107
- Dünya'da Türkler Sempozyumu (27-29 Nisan 1987, Ankara Üniversitesi)". (1987). *Türk Kültürü*, 26(289), s.322-323
- Edebiyat ve İnce San'at (Azerbaycan, 25.11.1983) Gazetesinden, (1984). "Hamid Araslı,". *Türk Kültürü*, 23(249), s.70-71
- Efendiyev, E. (1989). "Hakikat Bizimledir". *Türk Kültürü*, 28(313), s.272-276

- Ekici, M. (1998). “Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov (1862-1922) ve Eserleri”. *Türk Kültürü*, 39(423), s.409-424
- Ekici, M. (2001). “Ege Üniversitesi, Türk Dünyaları Araştırma Enstitüsü, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi IV, İzmir 200”. *Türk Kültürü*, 42(458), s.383-384
- Ekici, M. (2002). “Altay Destanları Er Samır, Ak Tayçı, Kökin Erkey, Altay Buuçay, Malçı Mergen, Kozın Erkeş, Közüke. Haz: İbrahim Dilek”. *Türk Kültürü*, 43(470), s.376-377
- Ekici, Y. (2017). “Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), s.265-275
- Elçin, Ş. (1964). “Dergiler: Türk Etnografya Dergisi”. *Türk Kültürü*, 2(17), s.61.
- Elçin, Ş. (1970). “Altaistik Kongresi”. *Türk Kültürü*, 8(94), s.746-748
- Elçin, Ş. (1977). “Türk Destan, Masal ve Hikayelerinde Atla İlgili İnanışlar”. *Türk Kültürü*, 15(182), s.107-110
- Elçin, Ş. (1981). “Bahçesaray Çeşmesi”. *Türk Kültürü*, 19(221), s.371-372
- Elçin, Ş. (1981). “İlse Laude-Cirtaustas, Chrestomathy of Modern Literary Uzbek (Modern Özbek Edebiyatı Derlemesi) 1980”. *Türk Kültürü*, 19(219), s.281-282
- Elçin, Ş. (1989). “Bahçesaray Çeşmesi I”. *Türk Kültürü*, 28(314), s.328-329
- Elçin, Ş. (1989). “Koca Kartal Azaplı, Hayatı ve Şiirleri”. *Türk Kültürü*, 28(318), s.601-605
- Elçin, Ş. (1991). “Bahçesaray Çeşmesi”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.319-320
- Elçin, Ş. (1991). “İsmail Gaspıralı, Eğitim ve Öğretim Problemleri”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.275-279
- Elçin, Ş. (1994). “Dergiler: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi”. *Türk Kültürü*, 35(378), s.640.
- Elçin, Ş. (1994). “Kazakistan Çağdaş Uygur Şiiri Üzerine”. *Türk Kültürü*, 35(369), s.52-57
- Elçin, Ş. (1994). “Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatı, Haz: Metin Akar, Fahrünnisa Bilecik, Sebahat Deniz, 1994”. *Türk Kültürü*, 35(378), s.640
- Elçin, Ş. (1999). “Bir Hatıra: Kiraz Fidanı Meyve Verince”. *Türk Kültürü*, 40(440), s.768
- El-İdrisi, A. (1987). “Musa Carullah Efendi Bigi”. *Türk Kültürü*, 26(288), s. 240-246
- Emir Temür Paneli. (1997). *Türk Kültürü*, 38(405), s.1-35
- Enstitümüzün Yayınladığı “Türk Dünyası El Kitabı”nın Konuları. (1976). *Türk Kültürü*, 13(166), s. 577-581

- Enstitümüzün Yayınladığı “Türk Dünyası El Kitabı”nın Konuları. (1976). *Türk Kültürü*, 13(167), s.641-645
- Eraslan, C. (1988). “I. Milletlerarası Türkistan Kültür ve Tarih Semineri (6-8 Nisan 1988, İstanbul)”. *Türk Kültürü*, 27(302), s.379-384
- Ercilasun, A. B. (1993). “Türk Dünyasında Kültür İlişkilerinde Dil”. *Türk Kültürü*, 34(365), s.513-517
- Ercilasun, A. B. (1972). “Muharrem Ergin, Azeri Türkçesi, İstanbul 1971”. *Türk Kültürü*, 10(113), s.335-336
- Ercilasun, A. B. (1979). “A. Şekür Turan, Türkistan Bibliyografyası”. *Türk Kültürü*, 17(200-201-202), s.441
- Ercilasun, A. B. (1987). “Dr. Cevad Hey’et, Seyri der-tarih-i zebân ve lehcehâ-yı Türkî, Tahran, 1366 (1987), (Türk Dilinin ve Şivelerinin Tarihinde Bir Gezinti)”. *Türk Kültürü*, 26(295), s.695-697
- Ercilasun, A. B. (1988). “Türk Alimleri Azerbaycan’da”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.568-575
- Ercilasun, A. B. (1989). “Azerbaycan, Türkistan ve Rumeli’den Tarihi Ziyaret”. *Türk Kültürü*, 28(314), s.376-377
- Ercilasun, A. B. (1989). “Gagauzlardan Yeni Haberler”. *Türk Kültürü*, 28(316), s.476-485
- Ercilasun, A. B. (1989). “Kırım, Kırım Türklerininindir”. *Türk Kültürü*, 28(314), s.321-327
- Ercilasun, A. B. (1989). “Meshet Türkleri Hakkında”. *Türk Kültürü*, 28(315), s.389-390
- Ercilasun, A. B. (1989). “Sovyetler Birliği’nde Nüfus Sayımı”. *Türk Kültürü*, 28(315), s.445-446
- Ercilasun, A. B. (1990). “Türk Dilinin Dünyu Bugünü ve Geleceği”. *Türk Kültürü*, 29(321), s.4-15
- Ercilasun, A. B. (1990). “Türk Dünyasında Alfabe İmla Yazı Dili”. *Türk Kültürü*, 29(332), s.705-713
- Ercilasun, A. B. (1990). “Türk Dünyasının Dil Birliği Meselesi”. *Türk Kültürü*, 29(331), s.647-655
- Ercilasun, A. B. (1991). “İsmail Gaspiralı’nın Fikirleri”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.329-336
- Ercilasun, A. B. (1993). “Türk Dilinin Dünyu Bugünü ve Geleceği”. *Türk Kültürü*, 34(362), s.321-332
- Ercilasun, A. B. (1998). “Söz Başı”. *Türk Kültürü*, 39(427), s.653-655
- Ercilasun, A. B. (2017). “Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü”, *Yeniçağ Gazetesi*. s.10.

- Ercilasun, A. B. Kengerli, M. (Derleyen) (1989). "Sovyetlerde Ermeni Lobisi". *Türk Kültürü*, 28(313), s.286-295
- Ercilasun, B. (1990). "Cengiz Aytmatov Hakkında Bir İnceleme". *Türk Kültürü*, 29(325), s.287-294
- Ercilasun, B. (1990). "Kazakistan Günlüğü". *Türk Kültürü*, 29(328), s.483-493
- Ercilasun, B. (1992). "1908-1920 Yılları Arasında İdil-Ural Aydınlarının Türkiye'deki Faaliyetleri". *Türk Kültürü*, 33(356), s.719-725
- Erdoğan, M. A. (1999). "Birinci Uluslararası Azerbaycan Tanıtımı Sempozyumu 3-5 Aralık 1998 Tarihleri Arasında İran'ın Şerefhane Kasabasında Yapıldı". *Türk Kültürü*, 40(436), s.507-509
- Erdoğan, M. A. (2001). "Kâtip Çelebi'nin Cihannuması'nda Azerbaycan". *Türk Kültürü*, 42(455), s.155-166
- Erer, T. (1976). "Nerede Türk Varsa Orada Türkiye Vardır". *Türk Kültürü*, 13(166), s.606-607
- Ergin, M. (1963). "Dergiler: Dergi", *Türk Kültürü Dergisi*. *Türk Kültürü*, 1(6), s.61-62
- Ergin, M. (1965). "Reşid Rahmeti Arat (1900-1964)". *Türk Kültürü*, 3(27), s.143-158
- Ergönenç, D. (1998). "Kafkaslarda Otuz Gün". *Türk Kültürü*, 39(417), s.52-56
- Ergun, A. (2010). "Azerbaycan'da Bir Ulusal Kimlik Meselesi Olarak Alfabe Değişiklikleri". *Bilig*, (54), s.139-160.
- Ergun, M. (1990). "Türkmenistan Masalları Üzerinde Araştırmalar". *Türk Kültürü*, 29(321), s.48-53
- Ergun, M. (1991). "Türkmen Şairi Anna Kovusov'un Türkiye Üzerine Şiirleri". *Türk Kültürü*, 30(342), s.623-628
- Ergun, M. (1995). "Manasçılar-1". *Türk Kültürü*, 36(390), s.599-609
- Ergun, M. (1996). "Karakalpak Aşık Tarzı Şiir Geleneği Üzerinde Araştırmalar-I". *Türk Kültürü*, 37(397), s.275-290
- Ergün, M. (1987). "Özbek Türklerinin Atasözlerine Dair Bir Eser, Taşkent Bediyy Edebiyat Neşriyatı, Taşkent 1965". *Türk Kültürü*, 26(295), s.697-706
- Ergün, M. (1990). "T. Alpısbayev, Kazak Halık Edebiyatı-Ertegiler, 2 cilt, Almatı 1988". *Türk Kültürü*, 29(326), s.375-377
- Erol, A. (2004). "Azerbaycan'da Eğitim Sisteminde Milli Sınırların Teşkilinde İlk Adım". *Türk Kültürü*, 45(495-496), s.653-661
- Ersoy, R. (2001). "Gagavuz Türklerinin Düğün Adetleri Üzerine Bir Araştırma". *Türk Kültürü*, 42(461), s.561-570

- Ertem, İ. (1991). “Dedem, İsmail Gaspıralı”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.325-328
- Ertepinar, C. (1976). “Bir Cemiloğlu Vardı”. *Türk Kültürü*, 13(162), s.352
- Ertepinar, C. (1992). “Türk Dünyası Elele”. *Türk Kültürü*, 33(356), s.740-741
- Esin, E. (1973). “Birinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (15-20.X.1973, İstanbul)”. *Türk Kültürü*, 12(134), s.102-105
- Esin, E. (19739). “Bu Yıl Türkiye’de toplanacak XVI. Daimî Milletlerarası Altaistler Konferansına Doğru”. *Türk Kültürü*, 11(128), s.652-654
- Esin, E. (1979). “Yusuf Akçura Hakkında Bilinmeyen Kaynaklar ve F. Georgeon’un Araştırması”. *Türk Kültürü*, 17(200-201-202), s.428-437
- Esin, E. (1984). “Japonya’da (Tokyo ve Kyoto) Toplanan XXXI.ci Asya ve Şimali Afrika’da İnsani İlimler Kongresi (31 Ağustos- 7 Eylül 1983)”. *Türk Kültürü*, 23(253), s.330-333
- Esin, S. (1967). “Dr. Fethi Tevetoğlu, Benim Gördüğüm Bugünkü Rusya. Ankara 1968.”. *Türk Kültürü*, 6(70), s.815-820
- Esir Milletler Haftası. (1970), *Türk Kültürü*, 8(96), s.817-819
- F. N. G. (1965). “Türkiye Halkına Alkış”. *Türk Kültürü*, 3(35), s.812-813
- Fazıl, E. (1991). “Birlik”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.337-338
- Fedotoviç, J. F. (1992). “Saha Yeri ve Saha Türkleri”. *Türk Kültürü*, 33(356), s.742-752
- Fırat Üniversitesi Rektörü Prof Dr. Arif Çağlar’ın II. Türk-Sovyet Kollokyumunu Açış Konuşması”, “Türkiyat Araştırma Merkezi Müdürü ve II. Türk-Sovyet Kollokyumu Başkanı Prof. Dr. Mertol Tulum’un Açış Konuşması“, “II. Türk-Sovyet Kollokyumu (Edebi Dil Olarak Türkçe, Türkçe’nin Doğuşu Ve Gelişmesi, 25-31 Ekim 1989, Elazığ)”. (1989). *Türk Kültürü*, 28(320), s.739-741
- Fikret, H. (1999). “Basında Dış Türkler Bibliyografyası”. *Türk Kültürü*, 40(435), s.443-446
- Filolenko, V. I. (1992). "Kırımçak Etüdleri", (Çev. Dr. Hacali Necefoğlu, Ali Haydar Bayat)”. *Türk Kültürü*, 33(352), s.474-485
- Gacaoğlu, İ. (1966). “Genosid’in 22. Yıldönümü Münasebetiyle Batı Avrupa İslam Cemiyeti’nin Bildirisi”. *Türk Kültürü*, 4(42), s.559-560
- Gasımsade, F. (1991). “Azeri Türkleri “Türk Dünyasındaki Alfabe Birliği Meselesi”ni Nasıl Değerlendiriyorlar? Latin Grafikalı Elifbamızın Berpası II”. *Türk Kültürü*, 30(344), s.747-751
- Gasımsade, F. (1991). “Azeri Türkleri “Türk Dünyasındaki Alfabe Birliği Meselesi”ni Nasıl Değerlendiriyorlar? Latin Grafikalı Elifbamızın Berpası”. 30(341), s.554-558
- Gaspıralı, İ. (1993). “Kırım”. *Türk Kültürü*, 34(357), s.9-10

- Gayretullah, H. B. (1963). “Kazak Türklerinde Kişi Adları”. *Türk Kültürü*, 1(10), s.13-17
- Gazetelerden. (1963). “Esir Milletler Haftası’nın Türkiye’de de Yapılması İsteniyor”. *Türk Kültürü*, 1(6), s.57
- Gedikli, Y. (19919). “Dr. Cevat Heyet, “Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış”, Tahran 1369 (1990)”. *Türk Kültürü*, 32(344), s.758-759
- Goble, P. A. (1990). “Sovyetler Birliğindeki Orta Asya Araştırmaları: Bibliyografik Rehber” (Çev. İrfan Erdoğan). *Türk Kültürü*, 29(332), s.723-728
- Gökalp, K. (2000). “Bir Dava ve Gönül Adamı: Ali Paşa Veyselöğlu”. *Türk Kültürü*, 41(447), s.430-437
- Gökalp, Z. (1966). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları
- Gökçe, C. (1964). “Kafkasya İstiklal Savaşları Üzerine Notlar”. *Türk Kültürü*, 2(23), s.44-46
- Gökdağ, B. A. (1988). “Ali Kafkasyalı, Koca Kartal Azaplı, Ankara 1988”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.608-609
- Gökdağ, B. A. (1991). “Ahmet B. Ercilasun, Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara 1989”. *Türk Kültürü*, 30(333), s.61-63
- Gökdağ, B. A. (1991). “Türk Dillerinin Tarihi ve Dialektoligiyası Problemleri (Elmi Eserlerin Mövzu Mecmuesi), Bakü 1986”. *Türk Kültürü*, 30(335), s.187-188
- Gökdağ, B. A. (1992). “Türk Dillerine Dair Etimoloji ve Tarihi-Morfoloji Tedgigler (Elmi Eserlerin Tematik Mecmuesi), Azerbaycan Devlet Üniversitesi, Bakü 1987”. *Türk Kültürü*, 33(345), s.62-63
- Göksan, A. (1964). “Ali Alkış, İdil-Ural Davası ve Sovyet Emperyalizmi, Ankara 1963”. *Türk Kültürü*, 2(15), s.55-56
- Göksan, A. (1964). “Gaspıralı İsmail Bey Ölümünün 50. Yıldönümü Dolayısıyla”. *Türk Kültürü*, 2(23), s.23-30
- Göksan, A. (1964). “Gaspıralı İsmail Bey ve Usulü Ceditçiliği”. *Türk Kültürü*, 2(18), s.126-129
- Gömeç, S. (1995). “Oğuz Tamgalarının Bazı Kazak Türk Tamgalarıyla Karşılaştırılması”. *Türk Kültürü*, 36(383), s.166-167
- Gömeç, S. (1999). Rusya Türklerinin Bağımsızlık Hareketlerine Bir Bakış. *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı*. 1(2), s.139-155
- Gömeç, S. (2020). “Sovyet Rusya Döneminde Kazakistan”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), s.405-420
- Gönüllü, A. R. (1996). “Türk Halk İnançlarında Demir Motifi”. *Türk Kültürü*, 37(402), s.634-640

- Gönüllü, A. R. (1997). “Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi”. *Türk Kültürü*, 38(407), s.187-192
- Gönüllü, R. (1989). “Türklerde Kalın Adeti”. *Türk Kültürü*, 28(317), s.565-567
- Göyünç, N. (1964). “İnsanlık İdeali ve Türkler”. *Türk Kültürü*, 2(21), s.6-8
- Gözaydın, N. (1970). “Hasan Gasımov, Bayatılar. Bakı 1960”. *Türk Kültürü*, 8(87), s.227-228
- Gözaydın, N. (1977). “Materialia Turcica, Herausgeber: Hermann Vary, Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, Band 1, (1975)”. *Türk Kültürü*, 14(175), s.450-452
- Gözler, H. F. (1968). “Ali Suavi’yi Tanımalıyız”. *Türk Kültürü*, 6(64), s.236-247
- Gülensoy, B. (1996) “Türk Dünyası “Giyim-Kuşamı” Üzerine”. *Türk Kültürü*, 37(393), s.23-28
- Gülensoy, T. (1989). “Kacıbekov Erden Zada-Ulı, Semantika Tyurkskogo Slova, Alma-Ata 1988”. *Türk Kültürü*, 28(318), s.636-637
- Gülensoy, T. (1989). “Kazak Tilining Tüsindirme Sözdigi” Üzerine Birkaç Söz”. *Türk Kültürü*, 28(314), s.373
- Gülensoy, T. (1989). “Tuva Türkleri ve Edebiyatları Üzerine”. *Türk Kültürü*, 28(311), s.177-180
- Gülensoy, T. (1990). “Azeri Şairi Musa Yagub’un İki Şiir Kitabı Üzerine”. *Türk Kültürü*, 29(321), s.63
- Gülensoy, T. (1990). “L.R. Kızlasov, İstoriya Yujnoy Sibiri v Srednie Veka, Moskva 1984”. *Türk Kültürü*, 29(329), s.571
- Gülensoy, T. (1991). “İsmail Gaspıralı ve Anadolu Türklüğü”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.321-324
- Gülensoy, T. (1991). “Garabağ Tarihi Üzerinde Mühim Bir Eser”. *Türk Kültürü*, 30(336), s.254-255
- Gülensoy, T. (1994). “F. Sümer’in Oğuzlar’ı Azeri Türkçesi’nde Yayınlandı”. *Türk Kültürü*, 35(374), s.381
- Gülensoy, T. (1994). “Sovyetlerdeki Değişimin Türkiye ile Orta Asya Türk Ülkelerine Kültürel Açından Etkisi”. *Türk Kültürü*, 35(370), s.88-93
- Gülensoy, T. (1994). “Türk Dünyası’ndan Yeni Basılan Üç Sözlük (1. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, 2. Tatarca-Rusça Uku-Ukıtı Sözlüğü, 3. Başkurt Tilining Sözlüğü)”. *Türk Kültürü*, 35(375), s.447-448
- Gülensoy, T. (1995). “Doç. Dr. Zeyneş İsmail, Ali Abbas Çınar, “Abay”. *Türk Kültürü*, 36(389), s.572

- Gülensoy, T. (1996). “Karayim Türkleri ve Aleksander Dubinski”. *Türk Kültürü*, 37(394), s.110-112
- Gülensoy, T. (1997). “Türk Dünyası (Nüfus *Sosyal Yapı *Dil *Edebiyat)”. *Türk Kültürü*, 38(412), s.511-512
- Gülensoy, T. (1998). “Nahçıvan’dan Geliyorum...”. *Türk Kültürü*, 39(422), s.321-329
- Gülensoy, T. (1998). “Türk ve Moğollarda Ata Verilen Değer Manas Destanı’nda “Özel Atlar”. *Türk Kültürü*, 39(420), s.213-219
- Gülensoy, T. (1999). “Dergiler: Molla Nasreddin Dergisi”. *Türk Kültürü*, 40(436), s.512.
- Gülensoy, T. (2002). “Kırgızistan’a Özlem”. *Türk Kültürü*, 43(470), s.372
- Gümüşkılıç, M. (2001). “Türkmen Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhâkemetü’l-Lügateyn Kitabı”. *Türk Kültürü*, 42(464), s.760-764
- Günay, T. (1976). “Atsız Armağanı (Haz. Erol Güngör, M. N. Hacıeminoğlu, Mustafa Kafalı, Osman F. Sertkaya), İstanbul 1976”. *Türk Kültürü*, 14(?) (170), s.123-124
- Günay, T. (1976). “M. Engin, F. Agi, N. Devlet, Kazak ve Tatar Türkleri, İstanbul 1976”. *Türk Kültürü*, 13(167), s.715-717
- Günay, T. (1976). “Nabi Hazri, Seçilmiş Şiirler- Azeri Türkçesi ile, (Haz: Yavuz Akpınar), Ötüken Yayınevi, İst, 1976”. *Türk Kültürü*, 15(?) (169), s.60-63
- Günay, U. (1975). “Türkiye Aşıklar Bayramı, Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri”. *Türk Kültürü*, 13(157), s.61-64
- Gündüz, A. (2005). “1917 İhtilalinin Türk Dünyasındaki Yansımaları”. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 6(1), s.1-12
- Güngör, H. (1991). “Yunan-Bulgar Kilise Mücadeleleri ve Gagauzlar”. *Türk Kültürü*, 32(344), s.730-734
- Güngör, H. (1995). “Uraanghay-Sahalar”. *Türk Kültürü*, 36(385), s.293-299
- Gürsoy, E. (2003). “Abdulahap Kara, Türkistan Ateşi, Mustafa Çokay’ın Hayatı, İstanbul 2002”. *Türk Kültürü*, 44(477-478), s.41-44
- Güzel, A. (1978). “Avusturyalı Türkolog Prof. Dr. Herbert Jansky”. *Türk Kültürü*, 16(185), s.298-302
- Güzel, A. (1978). “I. Milli Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978, İstanbul)”. *Türk Kültürü*, 16(185), s.311-314
- Güzel, A. (1981). “Doğumunun 100. Yıldönümü Münasebetiyle Atatürk’e İthaf Edilen IV. Milli Türkoloji Kongresi”. *Türk Kültürü*, 19(222), s.463-469
- Güzel, A. (1981). “II. Milletlerarası Folklor Kongresi (22-28 Haziran 1981 Bursa)”. *Türk Kültürü*, 19(220), s.336-341

- Güzel, A. (1982). "IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (20-25 Eylül 1982, İstanbul)". *Türk Kültürü*, 20(236), s.898-911
- Güzel, A. (1982). "VII. Tuna Ülkeleri Folklor Festivali ve Folklor Kongresi (Kecskemet, 22-28 Temmuz 1981)". *Türk Kültürü*, 20(226), s.249-254
- Güzel, A. (1985). "II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1985, Eskişehir)". *Türk Kültürü*, 24(267), s.489-491
- Güzel, A. (1991). "Kırım Türklerinin Esaret Türküleri". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.360-378
- Haber. (1978). *Türk Kültürü*, 16(183), s.185
- Haber. (1978). *Türk Kültürü*, 16(186), s.382
- Haber. (1978). *Türk Kültürü*, 16(186), s.382
- Haberler. (1976). *Türk Kültürü*, 13(162), s.384
- Haberler: Enstitü Çalışmaları Hakkında, *Türk Kültürü*, 5(56), s.627-628
- Hacıeminoğlu, M. N. (1963). "Bulag Başı, Gullar Makanı (Güller Ülkesi)". *Türk Kültürü*, 1(10), s.57-58
- Hacıeminoğlu, M. N. (1964). "Azeri Şairleri ve İstiklal Mücadelesi". *Türk Kültürü*, 2(19), s.33-38
- Hakimoğlu, A. (1971). "M. A. Saydaşeva, Lenin ve Tataristan'da Sosyalistik Kuruluş, Moskova 1970". *Türk Kültürü*, 10(110), s.143-144
- Hatemi, H. (1963). "Azerbaycan Bayatıları". *Türk Kültürü*, 1(3), s. 36-41
- Hatemi, H. (1985). "Azerbaycan Folklorundan Derlemeler". *Türk Kültürü*, 24(271), s.431-441
- Hayıt, B. (1990). "Saïd Ahmed Hoca Siddikî (1864-1927)". *Türk Kültürü*, 29(322), s.109-113
- Haytmetov, A. (1997). "Çağatay Edebiyatında Kul Ubeydi" (Çev. Çağrı Özdarendeli). *Türk Kültürü*, 38(413), s.543-546
- Hazar, N. (1990). "Dr. Alazan Baycan (1913-1989) Vefat Etti". *Türk Kültürü*, 29(321), s.60
- Hazbiyeviç, S. (1991). "İsmail (Bey) Gaspıralı, Pantürkizm ve Polonya ile Münasebeti". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.316-318
- Hazri, N. (1981). "Azerbaycan Türk Şiirinden Örnekler". *Türk Kültürü*, 19(219), s.238-239
- Hazri, N. (1981). "Dede Gorgut" Destanıyla Elegedar Azerbaycan'da Araştırmalar". *Türk Kültürü*, 19(220), s.324-330
- Hazri, N. (1988). "Ana Dilim (Şiir)". *Türk Kültürü*, 27(301), s.282

- Herkmen, D. B. (2003). “Savaş Çocukları: Öksüzler ve Yetimler” Konulu Uluslararası sempozyum düzenlendi”. *Türk Kültürü*, 44(477-478), s.59-64
- Heyet, C. (1988). “Oğuzname veya “Mecma’Ul Emsâl-i Mehmed Ali”. *Türk Kültürü*, 27(307), s.716-721
- Heyet, C. (1994). “Ya’rab Bu Karanlık Gecenin Yok Mu Sabahı Nur İstiyoruz, Sen Bize Yangın Veriyorsun!”. *Türk Kültürü*, 35(371), s.140-144
- Hızal, Z. (1963). “Ali Han Kantemir”. *Türk Kültürü*, 1(11), s.53
- I. A. (1964). “Sovyet Rejimi Altında Türkistan’da İslamın Durumu Hakkında Yabancıların Yazdıkları”. *Türk Kültürü*, 3(26), s.132-135
- I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1983, Eskişehir). (1983). *Türk Kültürü*, 21-22(243), s.492-493
- İğdırhoğlu, (1988) “Tarihte Azeri- Ermeni Münasebetleri Üzerine”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.559-565
- İğdırhoğlu, (1988). “Karabağ Manileri”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.596-597
- İğdırhoğlu, (1988). “Karabağ’da Talan Var”. *Türk Kültürü*, 27(300), s.207-212
- II. Türk Devlet Ve Toplulukları Kardeşlik, Dostluk ve İş Birliği Kurultayı’nda Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Konuşmaları, II. Türk Devlet ve Toplulukları Kardeşlik, Dostluk ve İş Birliği Kurultayı, II. Türk Devlet ve Toplulukları Kardeşlik, Dostluk ve İş Birliği Kurultayı sonuç bildirisi, Toplum ve Yönetimi Komisyonu Raporu, Maliye ve Ekonomi Komisyonu Raporu, Kültür, Bilim ve Teknoloji Komisyonu Raporu, Eğitim ve Öğretim Komisyonu Raporu, Uluslararası İlişkiler Komisyonu Raporu”. (1994). *Türk Kültürü*, 35(380), s.705-731
- III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (23-28 Haziran, İzmir 1986)”. (1986). *Türk Kültürü*, 25(280), s.518-523
- III. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi (25-29 Eylül 1993)”. (1993). *Türk Kültürü*, 34(367), s.694-699
- Irving, T. B. (1976). “Milletlerin Esareti: Tatarlar ve Orta Asya Türkleri”, (Çev: Ali Şafak). *Türk Kültürü*, 13(165), s.537-550
- Işıkkay, S. (1977). “Abdülkadir İnan”. *Türk Kültürü*, 14(172), s.219
- Ivgin, H. (1987). “Manas Destanı Üzerine Türkiye’de ve Çin Halk Cumhuriyeti’nde Yapılan Çalışmalar”. *Türk Kültürü*, 26(295), s.680-689
- İzidinoviç, S. O. (1991). “İsmail Gaspıralı ve Kırım Türkleri”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.280-284
- İdilboylu, A. (1978). “Kazan Türklerinde Bayramlar ve Bir Aile Kitaplığı”. *Türk Kültürü*, 16(183), s.158-161

- İlhan, N. (2001). "Türk Dilinin Sesleri ve Alfabe Sorunu". *Türk Kültürü*, 42(454), s.72-76
- İlhan, S. (1997). "Türkî Sözcüğü ve Kişi Adlarındaki Slavca Ekler". *Türk Kültürü*, 38(413), s.515-517
- İlhan, S. (1998). "Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği". *Türk Kültürü*, 39(424), s.471-480
- İlker, A. (1990). "Azerbaycan Şehitlerine: Kanla Yeşeren Karanfiller". *Türk Kültürü*, 29(328), s.494-495
- İnalcık, H. (1964). "İskender Akçura, Genocide Behind The Iron-Curtain (Demir-perde Gesisinde Milletlerin Toptan Yok Edilmesi), 1963". *Türk Kültürü*, 2(16), s.58-60
- İnalcık, H. (1964). "Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi". *Türk Kültürü*, 2(21), s.61-68
- İnalcık, H. (1965). "Cafer Seydahmet Kırimer (1889- 4 Nisan 1960)". *Türk Kültürü*, 3(31), s.473-478
- İnan, A. (1962). "P.W. Denisov, Religiozniye veroniya Çuvaş (Çuvaşların Dini İnançları)". *Türk Kültürü*, 1(1), s.55-58
- İnan, A. (1963). "Abdullah Battal Taymas, Ben Bir Işık Arıyordum", Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1962". *Türk Kültürü*, 1(4), s.55-57
- İnan, A. (1963). "Atatürk ve Dış Türkler". *Türk Kültürü*, 2(13), s.114-115
- İnan, A. (1963). "Dağıstanlı Mehmet Efendi Osmanoglu ve Eseri Dogumunun 120. Yil donumu Munasebetiyle". *Türk Kültürü*, 1(10), s.32-35
- İnan, A. (1963). "Dukcu İsan İsyani", *Türk Kültürü*, 1(11), s. 10-13
- İnan, A. (1963). "Milli Destanlarımız Uzerine Inceleme ve Arastirmalar". *Türk Kültürü*, 1(7), s.24-27
- İnan, A. (1963). "Milli Tarihimiz ve Destanlarımızın Kaderi". *Türk Kültürü*, 1(9), s. 32-35
- İnan, A. (1963). "Sovyet Rusya'nın Sömurgelerine Karşı Yeni Siyaseti". *Türk Kültürü*, 2(14), s.62-65
- İnan, A. (1963). "Türkistan'da 1916 Yılındaki Ayaklanma". *Türk Kültürü*, 1(12), s. 26-30
- İnan, A. (1964). "Büyük Sovyet Ansiklopedileri". *Türk Kültürü*, 2(15), s.18-19
- İnan, A. (1964). "Orta Asya Müslümanları Hakkında İki Makale". *Türk Kültürü*, 2(20), s.19-22
- İnan, A. (1964). "Rus-Sovyet Sömurgelerinde Türk Dili ve Edebiyatı Meseleleri". *Türk Kültürü*, 2(21), s.108-113
- İnan, A. (1964). "S. Ş. Gadjiyeva, Kumiki, İstoriko-etnografiçeskoje issledovaniye". *Türk Kültürü*, 2(21), s.162-165

- İnan, A. (1964). “Trudı Kirgizskoy Arheologo -etnografiçeskoy Ekspeditsii II (Kırgızistan Arkeoloji ve Etnografya ilmi Seferi Çalışmaları II), 1959”. *Türk Kültürü*, 2(16), s.60-63
- İnan, A. (1965). “Gökalp ve Türk Folkloru”. *Türk Kültürü*, 3(36), s.952-954
- İnan, A. (1967). “Epope ve Hurafe Motiflerinin Tarih Bakımından Önemi”. *Türk Kültürü*, 5(53), s.364-366
- İnan, A. (1967). “Türk Yazı Dili Tarihinden Notlar”. *Türk Kültürü*, 5(57), s.653-659
- İnan, A. (1969). “Fuad Köprülü ve Sovyet İlimler Akademisi”. *Türk Kültürü*, 7(81), s.632-634
- İnan, A. (1970). “Türk Kültürünü İlgilendiren Makale ve Eserlerin Bibliyografyası İçin Bazı Rusça Kaynaklar,”. *Türk Kültürü*, 8(88), s.289-292
- İnan, A. (1976). “Rus Müstemlekesi Türkistan’da Dinle Mücadele”. *Türk Kültürü*, 13(165), s.531-534
- İnan, A. (1976). “Tuva Türkleri”. *Türk Kültürü*, 13(166), s.594-597
- İnan, A. (1977). “Türk Halk Edebiyatı Tetkikleri”. *Türk Kültürü*, 14(171), s.135-146
- İnternet: Ercilasun, K. (2021). “Türk Cumhuriyetlerinde Ortak Tarih Arayışı”. MİSAK-Milli Strateji Araştırma Kurulu. Web: <https://millidusunce.com/misak/turk-cumhuriyetlerinde-ortak-tarih-arayisi/> adresinden 05.08.2021’de alındı.
- İnternet: Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr> adresinden 04.05.2021 tarihinde alındı.
- İnternet: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: <http://www.tkaed.org> adresinden 01.05.2021 tarihinde alındı.
- İnternet: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: <http://www.turkkulturu.org.tr/baskanlarimiz.asp#:~:text=TKAE%20%2F%20Türk%20Kültürünü%20Araştırma%20Enstitüsü&text=Türk%20Kültürünü%20Araştırma%20Enstitüsü%2C%20Dr> adresinden 01.05.2021 tarihinde alındı.
- İnternet: Yıldırım, S. Egamberdiyev, M. (2021). “Türkistan’ın İşgali ve Sovyetleştirilmesi Sürecinde Ermeniler ve Bölgede Yaptıkları Katliamlar”. *Belleten*, 85(302), s.227-277. <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/3650/tur> adresinden 04.03.2021 tarihinde alındı.
- İran Ermenistan’a Silah Sevk ediyor”. (1992). *Türk Kültürü*, 33(347), s.189
- İsen, M. (1995). “Türk Dünyasında Bir Köprü İsim: Fuzuli”. *Türk Kültürü*, 36(381), s.17-21
- İshaki, Ç. (Eşi), (1984). “Prof. Dr. Tahir Çağatay”. *Türk Kültürü*, 24(261), s.55-58
- İshaki, M. A. (1982). “İle Doğru (İlge Taba)”. *Türk Kültürü*, 20(228), s.390-393

- İsmail, Z. (1996). “Şeşendik Sözlər”. *Türk Kültürü*, 37(401), s.528-536
- İstanbul Bildirisi. (1994). *Türk Kültürü*, 35(380), s.732-736
- İzgi, Ö. (1978). “Dergiler: Acta Asiatica”. *Türk Kültürü*, 16(193), s.61-64.
- J. A. (1971). “Türkistan’da Sovyet merkezinin Kontrol Vasıtaları”. *Türk Kültürü*, 9(108), s.941-944
- Jaschke, G. (1969). “Azerbaycan ile İlgili Almanca Eserler Üzerine”. *Türk Kültürü*, 7(80), s.568-571
- Joldasbekov, M. (1997). “Mustafa Çokay Hakkında” (Çev. Meryem Kırımlı). *Türk Kültürü*, 38(407), s.176-183
- Kabaklı, A. (1990). “Dinamo’dan Ermeni Zulmü”. *Türk Kültürü*, 29(323), s.149-150
- Kadirzade, K. (2000). “Çocukların Doğulması ile Bağlı Adetler, İnançlar ve Türk Halkları Arasında Etnik Elekalər”. *Türk Kültürü*, 41(451), s.668-675
- Kadirzade, K. (2001). “Azerbaycan Türklerinde Eski Din Adetleri ve Diğer Türk Halkları ile Etnik Paralellere Dair”. *Türk Kültürü*, 42(454), s.81-88
- Kafalı, M. (1991). “İsmail Gaspıralı’nın Yayımcılığı ve Gazeteciliği”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.302-307
- Kafalı, S. (1991). “I. Milletlerarası İsmail Gaspıralı Konferansı ve Kırım Tatar Kültür Haftası”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.267-271
- Kafalı, S. (1991). “İsmail Bey Gaspıralı’nın Fikir Dünyası ve Batı Türklüğü”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.290-301
- Kafesoğlu, İ. (1964). “Millet Anlayışımız ve Azerbaycan”. *Türk Kültürü*, 2(19), s.6-9
- Kafesoğlu, İ. (2011). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Kâhya, H. (2004). “Necef, Ekber N, /Ahmet Anna Berdiyev, Hazar Ötesi Türkmenleri, İstanbul 2003”. *Türk Kültürü*, 45(495-496), s.698-701
- Kalafat, Y. (1999). “Karapapak Türklerinde Halk İnançları”. *Türk Kültürü*, 40(431), s.160-164
- Kalafat, Y. (2000). “Baksicilik ve Kazakistan’da Türk Halk İnançları”. *Türk Kültürü*, 41(441), s.49-55
- Kalafat, Y. (2003). “Tacikistan’da Türk Halk Kültürü”. *Türk Kültürü*, 44(480), s.179-192
- Kalafat, Y. (2012). “Türklük Bilimi-Halk Bilim- Ortak Türkçe”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), s.25-32
- Kalaycıoğlu, Ş. (1978). “Doğumunun 100. Yılında Ayaz İshaki’nin Unutulmuş Bir Yazısı”. *Türk Kültürü*, 16(186), s.349-353

- Kalenderoğlu, İ. (2008). “İsa Özkan, Bengü İzler, Ankara 2007”. *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1(2) s.356-359
- Kalkan, M. (1996). “Türk-Moğol Kavimleri Arasında Tatarlar ve Menşei Meselesi”. *Türk Kültürü*, 37(393), s.11-18
- Kamay, N. (1964). “Dergiler: Birleşik Kafkasya”. *Türk Kültürü*, 2(23), s.60.
- Kanar, M. (2001). “Yesevîye Tarikatı ve Orta Asya’da İslam’ın Yayılışındaki Rolü”. *Türk Kültürü*, 42(461), s.518-526
- Kanlıdere, A. (2002). “Dini Reformculuktan Seküler Reformculuğa: Islahçı ve Ceditçilerin Zihni Serüveni”. *XIV. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, Cilt: II, Kısım: II, s.1339-1344
- Kaplan, M. (1977). “Gaspıralı İsmail’in Avrupa Medeniyeti, Sosyalizm ve İslamiyet Hakkındaki Eseri”. *Türk Kültürü*, 14(180), s.716-731
- Kaplan, M. (1981). “Bahçesaray Çeşmesi”. *Türk Kültürü*, 19(223-224), s.89-101
- Kara Haber: Mustafa Cemiloğlu (1943-1976). (1976). *Türk Kültürü*, 13(160), s.194
- Kara, A. (2006). *Kazakistan'ın Yeniden Doğuşu 1986 Aralık Olayları*. İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları.
- Kara, A. (2012). *Turgut Özal ve Türk Dünyası*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kara, M. (1993). “Sadık Kasımanov, Kazakların Milli Yemekleri (Latin Harflerine ve Türkiye Türkçesine Aktaran: Ertuğrul Yaman), Ankara 1992”. *Türk Kültürü*, 34(362), s.379
- Karabacak, E. (1996). “Manas Destanında Giyim ve Kuşam”. *Türk Kültürü*, 37(404), s.765-768
- Karabacak, E. (2000). “Nadejda N. Kurpeşko Tannagaşeva ve Doç. Dr. Şükrü Haluk Akalın, Şor Sözlüğü”. *Türk Kültürü*, 41(441), s.64
- Karabağ, S. (1998). “Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri Arasındaki İlişkilerin Siyasi Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi”. *Türk Kültürü*, 39(421), s.274-284
- Karaçaylı, Y. N. (1964). “Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti”. *Türk Kültürü*, 2(21), s.79-85
- Karaer, İ. (1992). “Türk Dünyasını Aydınlatan Eserler”. *Türk Kültürü*, 33(354), s.633-637
- Karaer, İ. (1994). “Türk Dünyasını Aydınlatan Devlet Arşivleri Yayınları”. *Türk Kültürü*, 35(375), s.438-446
- Karahan, İ. (1989). “Ferhat Tamir, Baköl’den Kazak Türkçesi Metinleri, Gramer-Metin-Sözlük, Ankara 1989”. *Türk Kültürü*, 28(317), s.568-570

- Karahan, L. (1990). “Türk Dünyasından Haberler, (Karabağ Hakkında Karar, Azerbaycan’da Camiler Açılıyor)”. *Türk Kültürü*, 29(321), s.60-61
- Karahan, L. (1990). “Türk Dünyasından Haberler, (Kırım Türklerinin Vatana Dönüş Mücadelesi)”. *Türk Kültürü*, 29. (321), s.61
- Karahan, L. (2004). “Dr. Semra Alyılmaz, Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar, Hayatı, Sanatı, Şiirleri”. *Türk Kültürü*, 45(493-494), s.632-634
- Karakaş, Ş. İdeolojiye Adanmış Bir Ömür Özbek Şair Hamid Alimcan (Hayatı ve Eserleri Hakkında Bir Araştırma), Yeni Seri Cilt 1, Sayı.2 (Güz) 2008, s.268-313
- Karakurt, M. (1970). “Türklerin Dostları: Armin Vambéry”. *Türk Kültürü*, 8(88), s.276-279
- Karamanlıoğlu, A. F. (1965). “İstanbul’da Bir Azerbaycan Filmi: Köroğlu”. *Türk Kültürü*, 3(30), s.404
- Karaörs, M. (1963). “Kırım’da Türkçe Yer Adları”. *Türk Kültürü*, 34(367), s.684-693
- Karaörs, M. (1994). “Kırım Tatar Türklerinin Masal ve Efsaneleri Hakkında”. *Türk Kültürü*, 35(373), s.297-306
- Karaörs, M. (1995). “Kırım Tatar Türklerinde Bir Efsane Kıdırlez”. *Türk Kültürü*, 36(385), s.313-316
- Karaörs, M. (2000). “Kurmangazi Sağırbayoğlu (Sayırbayulı Kurmangazi)”. *Türk Kültürü*, 41(442), s.116-118
- Karaörs, M. Cemşidov, Ş. (1994). “Azerbaycan” Sözüünün Menşe ve Manası Hakkında”. *Türk Kültürü*, 35(370), s.113-119
- Karasoy, Y. (1991). “Muhammed Salih, Şeybaniynâme, Taşkent 1989”. *Türk Kültürü*, 30(335), s.189-191
- Karatay, Z. (2003). “18 Mayıs 1944 Kırım Sürgününü Yaşayanları Tanımak”. *Türk Kültürü*, 44(485-486), s.360-366
- Karatncky, A. (1989). “Rus Orta Asyasını Birleştiren İslamiyet Değildir”. (Çev. Mustafa Ercilasun). *Türk Kültürü*, 28(319), s.686-689
- Kardaş, K. (2015). “AltınOrda Devleti'nin Siyasi Tarihi. (1241-1502)”. Erzurum: Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- Kartalcık, V. (2003). “Stepan Stepanoviç Kuroğlu”. *Türk Kültürü*, 44(479), s.65-75
- Kaşgarlı, M. (2001). “Türk Dünyasının Kültür İlişkilerindeki Yeni Gelişmeler ve Bu İlişkileri Kuvvetlendirmek İçin Bazı Öneriler”. *Türk Kültürü*, 42(464), s.765-768
- Kaşgarlı, S. M. (2004). “I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu ve Kırım Seyahati”. *Türk Kültürü*, 45(497-498), s.742-749
- Kaya, D. (1998). “Çora Batır Destanı”. *Türk Kültürü*, 39(425), s.555-559

- Kaya, P. (1992). "Türk'ün Toyu". *Türk Kültürü*, 33(349), s.295-300
- Kayabalı, İ, Arslanoğlu, C. (1973). "Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde Türk-Rus Savaşları". *Türk Kültürü*, 11(126), s.387-388
- Kayabalı, İ, Arslanoğlu, C. (1973). "Büyük Türk Mücahidi Şeyh Şamil'in Kafkasya'da Rus Ordularıyla Mücadelesi ve Dargo Meydan Savaşları". *Türk Kültürü*, 11(126), s.389-398
- Kayabalı, İ, Arslanoğlu, C. (1973). "Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinde Türk-Rus Savaşları". *Türk Kültürü*, 11(126), s.387-388
- Kayabalı, İ. Arslanoğlu, C. (1973). "1828'de Moskofların Yakıp Yıkarak Ele Geçirdiği Ahıska Üzerine Halk Değişlerimizden". *Türk Kültürü*, 11(126), s.416-423
- Kayabalı, İ. Arslanoğlu, C. (1973). "Ahıska-Posof-Ardahan Bölgesinde Gürcülerle Mücadele". *Türk Kültürü*, 11(126), s.468-473
- Kayabalı, İ. Arslanoğlu, C. (1973). "Tarih Boyunca Türk Ordusunu Meydana Getiren Türk Devleti, Beylik ve Hanedanları". *Türk Kültürü*, 11(130-131-132), s.883-933
- Kayabalı, İ. Arslanoğlu, C. (1973). "Türk-Gürcü Savaşında En Büyük Milli Kahramanımız: Y. Mühendis Osman Server Atabek (1886-1962)". *Türk Kültürü*, 11(126), s.424-431
- Kayabek, M. (1963). "Türkistan'a Selam". *Türk Kültürü*, 1(8), s. 25
- Kaymaz, Z. (1989). "Mirze Elekber Sabir ve Hophopnamesi". *Türk Kültürü*, 28(313), s.307-312
- Kaynar, H. (1976). "Esir Milletler Haftasının 16. Yılı Münasebetiyle". *Türk Kültürü*, 13(168), s.728-729
- Kazakistan'dan Haber. (1977). *Türk Kültürü*, 14(172), s.243
- Kazan, Ö. (1998). "Yaş Türkistan 1929-1930, Baş yazarı: Mustafa Çokayoğlu, Cilt:1, Sayı:1-13, Tıpkı Basım, Ankara, Ayaz Tahir Türkistan İdil Ural Vakfı, 1997.". *Türk Kültürü*, 39(422), s.382-384
- Kemaloğlu, B. (1963). "Dergiler: Dergi", *Türk Kültürü*, 2(14), s.92-94
- Kemaloğlu, B. (1964). "Azerbaycan Gecesi". *Türk Kültürü*, 2(19), s.91-93
- Kesici, A. K. (1990). "Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin Nüfusu". *Türk Kültürü*, 29(324), s.226-230
- Kılıç, F. (1998). "Klasik Şiirimizin Modern Türk Edebiyatlarına Etkisi". *Türk Kültürü*, 39(423), s.396-407
- Kılıç, R. (1998). "Osmanlı- Özbek Siyasi İlişkileri (1530-1555)". *Türk Kültürü*, 40(437), s.523-534

- Kılıç, R. (2001). "XVI. Asrın İkinci Yarısına Doğru Rusların Türk İllerinde Kazan ve Astarhan'ı İşgal Etmeleri". *Türk Kültürü*, 42(454), s.90-96
- Kılıçoğlu, M. E. (2019). "Çarlık Rusyasında Ceditçilik/Yeni Usul Hareketleri". *Journal of Awareness*, 4(1), s.65-90
- Kırcı, E. (1997). "Prof. Dr. Umay Günay Armağanı". *Türk Kültürü*, 38(409), s.317-319
- Kırım Türklerinin Başına Gelenler. (1969). *Türk Kültürü*, 7(80), s.559-567
- Kırım'dan: Soğuksu Türküsü (1977). *Türk Kültürü*, 15(181), s.42
- Kırmal, E. (1964). "Kırım'da Topyekûn Tehcir ve Katliam". *Türk Kültürü*, 2(21), s.69-78
- Kırımlı, B. (1993). "Ziya Gökalp'in "Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?" İsimli Makalesi ve Düşündürdükleri". *Türk Kültürü*, 34(366), s.580-587
- Kırımlı, H. (1991). "İsmail Bey Gaspiralı Yaş Tatarlar ve "Tilde Birlik" Meselesi". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.385-388
- Kırpık, G. (2006). "Sosyal Alan Bilimlerinin Usta Kalemlerinden Ahmet Temir'in Kısa Biyografisi ve Orta Asya Türk Tarihi Üzerine Düşünceleri". *Türk Kültürü*, 46(519-520), s.222-232
- Kırzioğlu, F. (1970). "Ahıska Bölgesi ve Türklük". *Türk Kültürü*, 8(87), s.203-206
- Kırzioğlu, M. F. (1963). "İravan/Revan Türkleri". *Türk Kültürü*, 1(11), s. 31-36
- Kırzioğlu, M. F. (1966). "Ahıska'lı 14 Halk Şairimizden Birer Parça". *Türk Kültürü*, 4(47), s.1012-1026
- Kısa Bir Azerbaycan Bibliyografyası. (1964). *Türk Kültürü*, 2(19), s.68-75
- Kocaoğlu, T. (1971). "Esir Türk Ülkelerinde Kültür Emperyalizmi ve Milli Uyanış". *Türk Kültürü*, 9(101), s.498-502
- Kocaoğlu, T. (1984). "Bir Özbek Şairinin Bahçesaray'a Ağıtı". *Türk Kültürü*, 23(251), s.195-196
- Kocaoğlu, T. (1984). "Çağdaş ve Tarihi Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü". *Türk Kültürü*, 23(257), s.541-549
- Kocaoğlu, T. (1985). "28. Altayistler Konferansı (8-14 Temmuz 1985, Venedik)". *Türk Kültürü*, 24(269), s.617-622
- Kocaoğlu, T. (1985). "Türkoloji'de Unutulmuş Eserler: II Türkistanlı Dilci Said'in Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Grameri". *Türk Kültürü*, 24(266), s.396-405
- Kocaoğlu, T. (1988). "Türkistan Kültürünü Öğrenmede Türkistan Lehçelerinin Önemi". *Türk Kültürü*, 27(302), s.329-334
- Kocaoğlu, T. (1989). "Özbekistan "Devlet Marşı'nın Değiştirilmesi İsteniyor". *Türk Kültürü*, 28(320), s.705-709

- Koç, A. (2000). “Erdal Şahin, Yurt Konulu Tatar Cırları (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)”. *Türk Kültürü*, 41(442), s.121-122
- Koç, S. (2002). “Kırgız Yazar Tölögön Kasimbek’in Tarihi Romanlarının Düşündürdükleri ve Türkistan Birliği”. *Türk Kültürü*, 43(470), s.363-371
- Koç, S. (2002). “Kırılan Kılıç Romanının Dil ve Üslubu”. *Türk Kültürü*, 43(474), s.627-633
- Koçar, Ç. (1983). “Atasözlerin Özellikleri ve Tanımlanması”. *Türk Kültürü*, 21-22(245), s.609-622
- Koçar, Ç. (1983). “Çağdaş Türkistan Şiirinde Kardeşlik Temasından Örnekler”. *Türk Kültürü*, 21-22(240), s.221-237
- Koçar, Ç. (1985). “Türkistan’da Ceditçilik Hareketinin Başlaması”. *Türk Kültürü*, 24(269), s.582-589
- Koçar, Ç. (1993). “Bağımsızlıktan Önce Türkistan Cumhuriyetlerinde Ahmed Yesevi”. *Türk Kültürü*, 34(366), s.599-607
- Koçar, D. (1997). “Dr. Mehmet Kılıç, Türkmen Folkloru (Türkçe Açıklamalı Türkmen Atasözleri), Bursa 1996”. *Türk Kültürü*, 38(410), s.383-384
- Konukçu, E. (1988). “Çardaklı’dan Yüksek Sovyet Prezidyumuna”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.517-522
- Korkmaz, R. (1996). “Cengiz Aytmatov’un Gün Uzar Yüzyıl Olur Adlı Romanında İnsani Öz”. *Türk Kültürü*, C.37(396), s.221-228
- Korkmaz, Z. (1975). “Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve Mesleki Şahsiyeti”. *Türk Kültürü*, 13(157), s.31-36
- Korkmaz, Z. (1993). “Türk Dilinde Birlik İlkesi ve Dayandığı Temeller”. *Türk Kültürü*, 34(368), s.717-728
- Koşay, H. Z. (1967). “Sadri Maksudi Arsal’ın Hizmetleri ve Milet Anlayışı”. *Türk Kültürü*, 5(53), s.313-320
- Köprülü, F. (1967). “Azerbaycan’ın Medeniyet Tarihi Nasıl Yazılabilir?”. *Türk Kültürü*, 5(56), s.607-609
- Köprülü, F. (1986). “Abdullah Tukay”. *Türk Kültürü*, 25(277), s.299-308
- Köprülü, M. F. (1974). “Abdal Valih”. *Türk Kültürü*, 13(146), s.86-87
- Köprülü, O. F. (1970). “Mehmet Turgut, Taşkent’e Doğru Rusya Notları, Ankara 1969”. *Türk Kültürü*, 8(88), s.283-285
- Köprülü, O. F. (1992). “Türk Tarih Kurumu’nun Azerbaycan Seyahati”. *Türk Kültürü*, 33(349), s.286-294

- Köse, N. (2002). “Kazakların Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Pratikleri Hakkında”. *Türk Kültürü*, 43(475-476), s.677-686
- Köse, N. (2002). “Seyitbek Destanı’ndaki Müstakil Türler ve İkilemeler”. *Türk Kültürü*, 43(473), s.526-548
- Kuran, E. (1965). “Amerika’da Türk Tarihi ve Kültürü Araştırmaları”. *Türk Kültürü*, 3(28), s.268-272
- Kurat, A. N. (1948). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurat, A. N. (1971). “28. Milletlerarası Oryantalistler Kongresi”. *Türk Kültürü*, 9(103), s.643-645
- Kurat, A. N. (1971). “Oçerkii istorii Povoljiya i Priural’ya (İdil Boyu ve Ural Çevresi Tarihine Ait Taslaklar), Kazan 1969”. *Türk Kültürü*, 9(108), s.956-957
- Kurban, İ. (1995). “Türk Lehçelerinin Karşılaştırma Yolu ile Öğretilmesi Hakkında”. *Türk Kültürü*, 36(382), s.122-126
- Kurban, K. (1993). “Magcan Cumabay Yüz Yaşında (1893-1938)”. *Türk Kültürü*, 34(359), s.182-187
- Kurnaz, C. (1994). “Çavuşoğlu, Çelebioğlu ve İpekten Armağanları”. *Türk Kültürü*, 35(378), s.627-631
- Kurpeşko, N. N. (1992). “Şor Folklorudu”. *Türk Kültürü*, 33(349), s.301-307
- Kutlu, T. (1972). “Şimali Kafkasya’da Çeçenler”. *Türk Kültürü*, 10(113), s.295-302
- Kuzucu, S. (2010). “II. Katerina Dönemi Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kırım”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (185), s.107-118
- Kültür Bakanlığı Sürekli Türk Dili Kurultayı Yazı Dili Komisyonu Raporu (4-8 Mayıs 1992)”. (1992). *Türk Kültürü*, 33(350), s.321-323
- Lezgi Türklerine Yönelik Ermeni Oyunu. (1992). *Türk Kültürü*, 33(355), s.697-698
- Lokman, K. (1963). “Mustafa Kemal ve Bağımsızlık Rüzgârı”. *Türk Kültürü*, 2(13), s.116-118
- Magomet H. (1993). “Karaçay Efsane Kahramanlarına Dair” (Aktaran. Hasan Ülker). *Türk Kültürü*, 34(363), s.427-434
- Mağavin, E. (1993). “Antalya’daki Türk Dünyası Kurultayının Kazakistan’daki Yankıları”. *Türk Kültürü*, 34(364), s.496-502
- Mahmudov, N. (1994). “Özbekistan’ın Devlet Dili”. *Türk Kültürü*, 35(372), s.233-239
- Mahmut, E. (1991). “Gagavuz Türkleri”. *Türk Kültürü*, 30(335), s.147-154
- Makas, Z. (1986). “Pund İnkılabı”. *Türk Kültürü*, 25(278), s.388-389

- Makas, Z. (1995). “Karadeniz ve Hazarötesi Toplamların Ortak Edebi Mahsullerine Dair”. *Türk Kültürü*, 36(385), s.304-308
- Mehmedoğlu, A. (1999). “Türk Dünyasının Ölmez Şairi Hüseyin Cavid ve Onun “Peygamber” Eseri”. *Türk Kültürü*, 40(432), s.218-224
- Mehmedoğlu, A. Aliyeva, H. A. (1999). “Yer Adları “Tarihin Ayna”sıdır”. *Türk Kültürü*, 40(437), s.552-558
- Mehmedov, B. (1993). “Kardeşim Kongur”. *Türk Kültürü*, 34(358), s.102-114
- Melik, N. (2000). “Azerbaycan’dan Mektup: Azerbaycan’da Düğün Merasimi Üzerine”. *Türk Kültürü*, 41(444), s.246-249
- Memmedov, Y. (1989). “Ses ve Anlam Bilimi İtibariyle Farklılaşma” (Aktaran. Arasoğlu). *Türk Kültürü*, 28(313), s.296-302
- Merçil, E. (1964). “Semerkant’ın Atlattığı Tehlike”. *Türk Kültürü*, 2(20), s.52-53
- Merçil, E. (1966). “Doç. Dr. Bahriye Üçok, İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Ank 1965”. *Türk Kültürü*, 4(43), s.645-646
- Mermer, A. (1992). “Karamanoğlu Mehmed Bey’in Fermanı’ndan Dil Birliği”. *Türk Kültürü*, 33(355), s.672-677
- Mert, Ö. (1973). “Dergiler: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi”. *Türk Kültürü*, 11(123), s.185-187
- Mert, Ö. (1981). “Amerikalı İki Seyyahın XIX. Yüzyıl Türkistan’ı ile İlgili Eserleri”. *Türk Kültürü*, 19(218), s.185-213
- Mollov, R. (2002). “Alpamış ile Âşık Garip Arasındaki Paralellik (Âşık Garip Konusunun ve İmajının Gelişimi Üzerine Gözlemler)”. *Türk Kültürü*, 43(468), s.202-213
- Muhtar, A. (1965). “Hayes Turkes? – Ermeniler Tarafından Yapılan Türk Katliamının 60. Yıldönümü Müsabetiyle-“. *Türk Kültürü*, 2(32), s.529-534
- Muhtaroglu, V. (1991). “Türk Alimlerinin Araştırmalarına Göre Gaspıralı İsmail Bey”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.355-359
- Muhtaroglu, V. (1993). “Türkistan’da Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi (Rus Kaynaklarına Göre)”. *Türk Kültürü*, 34(365), s.520-529
- Mustafa Zihni Hızal (1919-1964). (1964). *Türk Kültürü*, 2(18), s.167-168
- Mustafayev. B. (2012). “Kafkaslarda Müslüman-Türk Soykırımı (1905-1920)”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII(1), s.533-561
- Nalcioğlu, A. U. (2016). “Edebiyat ve Kültür üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), s.701-710
- Naskali, E. G. (1987). “Kuş Göçleri ve Bir Yakut Masalı”. *Türk Kültürü*, 26(293), s.573-576

- Naskali, E. G. (1993). “Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü, Kültürü Bakanlığı Yayınları 1229, Türk Dünyası Dizisi 12, Ankara 1990”. *Türk Kültürü*, 34(362), s.380
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1987). “III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri”. *Türk Kültürü*, 26(291), s.444-447
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1992). “Görkemli Türkmen Ozanı Memmedveli Kemine”. *Türk Kültürü*, 33(354), s.615-620
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1994). “I. Uluslararası Gagoğuz Kültürü Sempozyumu Yapıldı”. *Türk Kültürü*, 35(379), s.699-701
- Nevruz, Y. (1981). “Karaçayca Bir El Yazması Mecmua ve Yusuf Haçır’ın Dini Manzumeleri”. *Türk Kültürü*, 19(218), s.164-184
- Nurmuhammedov, M. K. (1983). “Özbekistan’da Türkoloji Araştırmaları”. *Türk Kültürü*, 21-22(240), s.216-220
- Nutki, H. (1987). “Umum Azerbaycan Türkçesi- Yazı Dili- Bediî Türkçe”. *Türk Kültürü*, 26(295), s.668-679
- Nutki, H. (1995). “Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü” Haqqında”. *Türk Kültürü*, 36(390), s.610-618
- Okay, A. (1963). “Türkistan’ın Tabii Durumuna Genel Bir Bakış”. *Türk Kültürü*, 1(3), s. 45-50
- Okay, N. (1964). “Esir Milletler ve İsmail Gaspıralı”. *Türk Kültürü*, 2(21), s.12-14
- Omar, H. (1992). “Kazakistan’da Linguistik Dekolonizasyonunun Aktüel Sorunları ve Dili Canlandırma Yolları”. *Türk Kültürü*, 33(350), s.366-368
- Onk, N. (1988). “Aras Boyu Şairlerimiz: Aşık Alhas”. *Türk Kültürü*, 27(303), s.428-435
- Onk, N. (1973). “Aras Boyu Ozonlarından Revanlı Aşık Alhas”. *Türk Kültürü*, 11(124), s. 219-222
- Onk, N. (1973). “Aras Boyu Ozonlarından Revanlı Aşık Alhas”. *Türk Kültürü*, 11(124), s. 219-222
- Onk, N. (1974). “Göğçe’li Aşık Elesker (1821-1926)”. *Türk Kültürü*, 12(136-137-138), s.235-242
- Onk, N. (1974). “Samed Vurgun (1906-1956)”. *Türk Kültürü*, 12(142-143-144), s.395-400
- Onk, N. (1988). “Aras Boyu Şairlerimiz: Aşık Alhas”. *Türk Kültürü*, 27(303), s.428-435
- Oraltay, H. (1971). “Altın Elbiseli Adam”. *Türk Kültürü*, 9(100), s.303-305
- Oraltay, H. (1978). “Kazak Türklerinin Çadırları”. *Türk Kültürü*, 16(192), s.746-747
- Orhonlu, C. (1963). “Şerafeddin Erel, Dağıstan ve Dağıstanlılar”. *Türk Kültürü*, 1(7), s.55-57

- Ortaylı, K. (1962). “Kırım Türklerinin Milli Efsanelerinden Arzı Kız”. *Türk Kültürü*, 1(1), s. 46-47
- Otar, İ. (2003). “Rusların Kırım Türkleri ve Yetimlerine Karşı Muameleleri”. *Türk Kültürü*, 44(485-486), s.347-359
- Öktem, A. N. (1968). “Osman Kocaoğlu’nun Ardından”. *Türk Kültürü*, 6(71), s.876-879
- Öner, M. (1994). “Bugünkü Tatar Şiiri İçin Bir Örnek: Rikail Zeydulla”. *Türk Kültürü*, 35(374), s.347-354
- Öner, M. (1994). “Dr. Metin Erkaya, Özbekçeyi Öğreniyoruz (Özbekçeni Örgenemiz), İstanbul 1992”. *Türk Kültürü*, 35(371), s.189-190
- Öner, M. (1996). “İdil-Ural’dan Bir Şair: Nacar Necmi”. *Türk Kültürü*, C.37(395), s.171-174
- Öner, M. (2015). “Türk Dünyası ve Türkoloji”. *Aydın Türklük Bilgisi*, 1(1). s.87-93
- Özbekistan’daki Olaylar ve Özbek-Meshet-Kırım Türklerinin Ortak Bildirisi. (1989). *Türk Kültürü*, 28(316), s.508-509
- Özcan, K. (1995). “Baymirza Hayit’in Eserleri ve Faaliyetleri hakkında Bildirilen Fikirler (Batı Avrupa, ABD ve Şark)”. *Türk Kültürü*, 36(381), s.59-61
- Özcan, K. (2001). “Kırım Türklerinin Sürgünü ve Vatana Dönüş İçin Mücadele Hareketi (1944-1990)”. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
- Özdarendeli, Ç. (2004). “Kazak Türklerinde Hayvan Masalları”. *Türk Kültürü*, 45(495-496), s.669-671
- Özdemir, E. (2001). “Sovyet Dönemi Tarih Araştırmaları ve Tarih Öğretiminde Kazakistan’ın Rusya’ya Gönüllü Katılma Meselesi”. *Türk Kültürü*, 42(453), s.60-63
- Özdemir, S. (1967). “Sadri Maksudi Arsal”. *Türk Kültürü*, 5(53), s.306-308
- Özgunel, G. (1963). “Milletlerarası 1. Türk Sanatları Kongresi, Ankara 19-24 Ekim 1959 Kongreye Sunulan Tebliğler”, TTK, Ankara 1962”. *Türk Kültürü*, 1(10), s.59-61
- Özgür, C. (2001). “Altay Destanı Maaday Kara’da Atlar”. *Türk Kültürü*, 42(463), s.683-696
- Özkan, F. (1989). “Tatar Şairi Abdullah Tukay’ın Azerbaycan’daki Ermeni Mezalimi ile İlgili Bir Hikayesi: Doğma Ay!”. *Türk Kültürü*, 28(309), s.55-61
- Özkan, F. (1996). “Ömrünün Baharında Vefat Eden Büyük Bir Şair: Abdullah Tukay”. *Türk Kültürü*, 37(395), s.148-158
- Özkan, İ. (1993). “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar”. *Türk Kültürü*, 34(368), s.730-740
- Özkan, İ. (2007). *Bengü İzler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Öztekten, Ö. (2000). “Şeyhzade Babiç (Öldürülmesinin 80. Yılında) (1895-1919)”. *Türk Kültürü*, 41(444), s.239-243
- Öztuna, Y. (1966). “Rusya’da Komünizmin Sonu”. *Türk Kültürü*, 4(39), s.277-283
- Öztürk, A. E. (1998). “Ertuğrul Yaman-Nizameddin Mahmud, Özbek Türkçesi- Türkiye Türkçesi Türkiye Türkçesi- Özbek Türkçesi Karşılıklar Klavuzu”, Ankara 1998”. *Türk Kültürü*, 39(424), s.511
- Öztürk, O. (1967). “Dr. Şevket el- Müfti, Ebatıra ve Ebtal fi Tarih’il-Kuvkas (Kafkas Tarihinde Kahramanlar) Kudüs, 1962-1963”. *Türk Kültürü*, 5(60), s.930-932
- Öztürk, R. (1988). “Azerbaycan Masalları, Aktaran Sabir Sabih, Denetleyen Ramiz Asker, Bakü 1982”. *Türk Kültürü*, 27(305), s.605-608
- Pahta, G. (1988). “Türkistan Türklerinin Tarihinde Değişen İmla- Yazıları” Ve Buna Tesir Eden Esas Gerçekler”. *Türk Kültürü*, 27(302), s.335-345
- Paksoy, H. B. (1989). “Türkbilimci Ebubekir Ahmedcan Divay”. *Türk Kültürü*, 28(309), s.49-54
- Parmaksızoğlu, İ. (1968). “Türkiye ve Dış Türkler”. *Türk Kültürü*, 6(65), s.305-307
- Pekacar, Ç. (1999). “Kavimler Kapısı Dağıstan’dan İzlenimler”. *Türk Kültürü*, 40(432), s.210-217
- Penciev, M. (1996). “Lebablı (Çarcov) Türkmenlerin Toy Dessurları (Düğün, Örf ve Adetleri) Ona Değişli (Ait) Adetleri”. *Türk Kültürü*, 37(404), s.749-756
- Poppe, N. (1982). “A Bibliography of publicationa from 1924 to 1977 (N. Poppe’nin 1924-1977 Arasındaki Neşriyatının Bibliyografyası)”. *Türk Kültürü*, 20(229), s.456-458
- Poray, R. (1967). “Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal”. *Türk Kültürü*, 5(53), s.299-300
- Qaydari, A. (1996). “Gelişmiş Ülkeye Gelişmiş Alfabe Gerek”. *Türk Kültürü*, 37(395), s.137-147
- R. A. K. (1963). “Türklerin Yaşadıkları Yerler ve Sayıları”. *Türk Kültürü*, 1(5), s. 6-11
- R. C. (1976). “Sovyetler Birliği’nde Tertiplenen “Türkoloji Kongresi (27-29 Eylül 1976)”. *Türk Kültürü*, 14(170), s.84-86
- Radloff, W. (1983). “Kazak Türklerinde Koyunculuk hakkında Notlar” (Çev. Ahmet Temir). *Türk Kültürü*, 21-22(240), s.238-241
- Radova, O. (1995). “19. Yüzyılda Gagauzların Etno-Demografik Gelişmeleri Problemine Dair”. *Türk Kültürü*, 36(389), s.556-565
- Rahim, A. (1999). “Tatarları Öğrenme İlmi Cemiyetinin “Haberci” Mecmuası, No: 8/1928”. *Türk Kültürü*, 40(432), s.227-233
- Rahmankulov, F. (2001). “Türkmen Şiirinden Örnekler”. *Türk Kültürü*, 42(457), s.697-704

- Resulzade M. E. (1992). "Azerbaycan Türkleri- Yüz Sene Moskof Elinde". *Türk Kültürü*, 33(350), s.374-377
- Rusya'da Bir Muhalifin Akıbeti. (1969). *Türk Kültürü*, 7(81), s.656-661
- Sadri Maksudi'nin Siyasi Hayatından Bir Safha. (1967). *Türk Kültürü*, 5(53), s.326-327
- Sağlam, F. (1991). "Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Kültürü'nde Azerbaycan". *Türk Kültürü*, 30(342), s.629-635
- Sağol, G. (1993). "Devlet, Nadir, Çağdaş Türkiler, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Ek Cilt, Çağ Yayınları Umumi Neşriyat". *Türk Kültürü*, 34(367), s.700-702
- Sağol, G. (1993). "Himmet Biray, Mahtumkulu Divanı, Ankara 1992". *Türk Kültürü*, 34(363), s.447
- Sağol, G. "Wilhelm Radloff: Manas Destanı: Kızıl Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi". *Türk Kültürü*, 36(392), Aralık 1995, s.763-765
- Sahverdiyev, D. (1990). "Sefer Teesüratı: Muhabbet Dolu Yürek Getirmişem". (Çev. İsmet Alpaslan). *Türk Kültürü*, 29(326), s.357-363
- Sakaoğlu, S. (1974). "Journal of American Folklore (1888-1973)'da Nüshredilen Türk Dünyası ile İlgili Yazılar". *Türk Kültürü*, 12(136-137-138), s.292-295
- Sakaoğlu, S. (1989). "PIAC'ın 32. Kongresi Oslo'da Toplandı". *Türk Kültürü*, 28(319), s.699-701
- Sakaoğlu, S. (1990). "Alma Ata'daki Bir Konser ve Bir Müzenin Düşündürdükleri". *Türk Kültürü*, 29(330), s.635-637
- Sakaoğlu, S. (1990). "Çeşitli Türk Toplamları Arasında Dil ve Kültür Bağı Sempozyumu" Lefkoşa'da Toplandı". *Türk Kültürü*, 29(332), s.759-763
- Sakaoğlu, S. (1990). "Prof. Dr. Abbas Zamanov'a Selçuk Üniversitesi Tarafından Fihri Doktorluk Ünvanı Verildi". *Türk Kültürü*, 28(321), s.36-38
- Sakaoğlu, S. (1991). "PIAC'ın 34. Kongresi Berlin'de Toplandı". *Türk Kültürü*, 30(342), s.636-639
- Sakaoğlu, S. (1991). "PIAC'ın 33. Kongresi Budapeşte'de Toplandı". *Türk Kültürü*, 30(334), s.122-125
- Sakaoğlu, S. (1996). "Ali Berat Alptekin, Yesevi Ocağı'nda 210 Gün, Elazığ 1996". *Türk Kültürü*, 37(396), s.243-244
- Sakaoğlu, S. (1996). "Azerbaycan ve Türkiye Türklerinin Aşık Edebiyatı Nazım Şekilleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Türk Kültürü*, 37(399), s.391-396
- Salgır, A. (1964). "Dergiler: Cahiers du Monde Russe et Sovietique (Rus ve Rus Dünyasına Ait Vesikalar)". *Türk Kültürü*, 3(26), s.137-138

- Salgır, A. (1965). "Dergiler: Die Welt des İslams (İslam Dünyası)". *Türk Kültürü*, 3(32), s.557-558
- Salgır, A. (1965). "Wheeler Geoffrey, Racial Problems in Soviet Muslim Asia (Sovyet Müslüman Asya'da Irk Problemleri)". *Türk Kültürü*, 3(33), s.615
- Salmalı, A. (1967). "Sen İşt, Sen Duymuş Ol!". *Türk Kültürü*, 5(52), s.250-254
- Samoyloviç, A. N. (2001). "Altay Türklerinde Kadınlara Özgü Kelimeler". (Çev. Vahid Zahidoğlu, Selahaddin Bekki). *Türk Kültürü*, 42(459), s.388-396
- Saray, M. (1970). "Alton S. Donnely, The Russian Conquest of Bashkiria 1552-1740. New Haven and London 1968". *Türk Kültürü*, 8(88), s.285-289
- Saray, M. (1979). "100. Yıldönümünde Türkmenlerin 1879 Gök-tepe Zaferi ve Düşündürdükleri". *Türk Kültürü*, 17(203-204), s.249-260
- Saray, M. (1979). "XIX. Asırda Türkmenlerde Demokrasi Anlayışı ve Parlamento". *Türk Kültürü*, 17(197), s.257-263
- Saray, M. (1982). "Türkmenlerde Çapul Meselesi ve Bunun Doğurduğu Problemler". *Türk Kültürü*, 20(236), s.888-892
- Saray, M. (1986). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Saray, M. (1987). "Türkiye Dışındaki Türklerin Basın Hayatı (XIX. Asır)". *Türk Kültürü*, 26(287), s.129-137
- Saray, M. (1988). "Azerbaycan'da Neler Oluyor?". *Türk Kültürü*, 27(305), s.547-551
- Saray, M. (1991). "Astarhan Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, s.505
- Saray, M. (1991). "Gaspıralı'nın Türk Dünyasında Verdiği Dil ve Kültür Birliği Mücadelesi". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.308-315
- Sarıahmetoğlu, N. (1998). "Yesai Hasan-Celalyan, Kratkaya İstoriya Stranı Albanskoy (1702-1722), Bakü 1989". *Türk Kültürü*, 39(419), s.191-192
- Sarkady, A. (1998). "Adam Miskiyeviç ve Kırım Soneleri" (Çev. N. Sarkady). *Türk Kültürü*, 39(425), s.570-573
- Saydam, A. (1990). "Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), s.243-261
- Saydam, A. (1990). "Sovyetler Birliği'nin Milliyetler Meselesine Bakışı". *Türk Kültürü*, 29(327), s.385-397
- Schmiede, H. A. (1969). "Büyük Azeri Şair Molla Penah Vakıf'ın Dili". *Türk Kültürü*, 7(79), s.494-498
- Sefercioğlu, N., Binark, İ. (1975). "Azerbaycan Bibliyografyası (1919 yılından Sonra Türkiye'de Yayınlanan Türkçe Eserler)". *Türk Kültürü*, 13(156), s.372-378

- Seferoğlu, Ş. K. (1983). “Kültür Birliğimiz”. *Türk Kültürü*, 21-22(246), s.671-677
- Seferoğlu, Ş. K. (1992). “Hocam Abdulmecit Doğru”. *Türk Kültürü*, 33(354), s.602-609
- Selim, Ş. (1989). “Bahçesaray”. *Türk Kültürü*, 28(314), s.330-333
- Sen, M. (1996). “Emine Gürsoy-Naskali, Haz. Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, Ankara 1995”. *Türk Kültürü*, 37(396), s.248-251
- Sertkaya, O. F. (1977). “E. İ. Fazılov, Hodjendi, Latafat-name (Kniga o Krasote), Taşkent 1976”. *Türk Kültürü*, 14(174), s.378-379
- Sertkaya, O. F. (1987). “Doğumunun 311. Yıldönümünün 240. Yıldönümünde Philipp Johann Von Tabbert- Strahlenberg (1676-1747)”. *Türk Kültürü*, 26(285), s.16-27
- Sertkaya, O. F. (1987). “Türkolojiye Hizmet Edenler: Matthias Alexander Castren (2 Aralık 1813- 7 Mayıs 1852)”. *Türk Kültürü*, 26(289), s.269-278
- Sertkaya, O. F. (1990). “Olcas Süleymanov, Ot Yanvarya do Aprelya (Ocak’tan Nisan’a Kadar), Şiirler (1959-1989), Alma-Ata, 1989, 272 s.”. *Türk Kültürü*, 29(326), s.334-339
- Sertkaya, O. F. (1995). “Hocam Prof. Dr. Muharrem Ergin’in Ardından”. *Türk Kültürü*, 36(383), s.137-143
- Seyid, Sure. (2002). “Nahçıvan’da Basın Tarihinden Sayfalar “Şark Kapısı” Gazetesinin İlk Jübilesi (“Şark Kapısı” gazetesinin 1925 Yılındaki Jübile Sayısına İstinaden)”. *Türk Kültürü*, 43(470), s.346-349
- Somuncuoğlu, B. T. (2008). “Türkistan’da İki Rus Eğitimci: Vladimir Petroviç Nalivkin ve Nikolay Petroviç Ostroumov”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1(2), s.314-321
- Somuncuoğlu, B. T. (2014). Çarlık Rusyası Dönemi Türkistan’ında İslam ve Modernleşme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182), s.227-240
- Sovyet Rusya’da Bugünkü İslamiyet (Islam today in the Soviet Union)”. (1965). *Türk Kültürü*, 4(38), s.201-204
- Sovyetler Birliği’nde Kırım Türklerine Bazı Hakların Geri Verildiğine Dair Kararname Üzerine. (1967). *Türk Kültürü*, 6(62), s.98-104
- Sovyetler Birliği’nde Rus Olmayan Milletler Üzerindeki Baskılar -I-. (1978). *Türk Kültürü*, 16(185), s.259-270
- Subaşı, M. İ. (1992). “Bir Yanık Türküyüm Ben”. *Türk Kültürü*, 33(347), s.162
- Şimşir, S. (1992). “Mirza Bala Mehmetzade, Milli Azerbaycan Hareketi”. *Türk Kültürü*, 33(350), s.380-382
- Şimşir, S. (1993). “Ahmet Arslan, Dar Geçit (Azerbaycan’ın Demokrasi Yolundaki Çilesi), Yeni Düşünce Yayınları, Washintong 1991”, *Türk Kültürü*, 34(358), s.126-127

- Şimşir, S. (1994). “Abülfez Elçibey, Bu Menim Taleyimdir (Tertib Edenler: Becan İbrahimoglu, Adalat Tahrirzade) Baku 1991”. *Türk Kültürü*, 35(371), s.190-192
- Şimşir, S. (1997). “Doç. Dr. Hakan Kırımlı, Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1996”. *Türk Kültürü*, 38(410), s.381-382
- Şimşir, S. (1998). “Dr. Alaeddin Yalçinkaya, Sömürgecilik& Panislamizm Işığında Türkistan (1856’dan Günümüze), İstanbul 1997”. *Türk Kültürü*, 39(419), s.189-190
- Şimşir, S. (1999). “Baymirza Hayit, Basmacılar Türkistan Millî Mücadele Tarihi (1917-1934), Ankara 1997”. *Türk Kültürü*, 40(429), s.55-56
- Şimşir, S. (1999). “Şelale Hesenov, Muhaciret İrsimizden Schifeler”. *Türk Kültürü*, 40(434), s.375-376
- Şükürova, R. (1993). "Bir Kumuk Türk'ünün Dileği". *Türk Kültürü*, 34(358), s.115-120
- Şükürova, R. (1997). “Bir Ömrün Sevinci”. *Türk Kültürü*, 38(406), s.82-87
- Şükürova, R. (2001). “Bir Ömrün Sevinci”. *Türk Kültürü*, 42(457), s.275-281
- T, A. (1971). “Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Şeyh Şamil (1798(?)-17.II.1871)”. *Türk Kültürü*, 9(101), s.481-482
- T. K. (1995). “Tudorka Arnaut”. *Türk Kültürü*, 36(382), s.98-102
- T.K. (1964). “Ramazan Traho (5.6.1914-8.7.1964)”. *Türk Kültürü*, 2(24), s.66-67
- T.K. (1964). “Azerbaycan Gençlik Derneği”. *Türk Kültürü*, 2(20), s.53
- T.K. (1964). “Dergiler: Milli Türkistan”. *Türk Kültürü*, 2(23), s.60-61
- T.K. (1964). “Gerhard von Mende (25.12.1904)”. *Türk Kültürü*, 1(15), s.43-44
- T.K. (1969). “Kadircan Kaflı (1903-22.I.1969)”. *Türk Kültürü*, 7(76), s.304-306
- T.K. (1969). “Taşkent’te Kırım Türklerinden On Bir Kişi Aleyhinde Dava Açıldı”. *Türk Kültürü*, 7(83), s.871
- T.K. (1970). “Zeki Velidi Togan 1891-1970”. *Türk Kültürü*, 8(94), s.743
- T.K. (1972). “Mehmet Sadık Aran’ın Ardından”. *Türk Kültürü*, 10(112), s.267-270
- T.K. (1974). “Ahmet Caferoğlu (17 Nisan 1899-1975)”. *Türk Kültürü*, 13(146), s.116-118
- T.K. (1975). “Kırım Türklerinin Yurtlarına Dönüşü Hikayesi ve Gerçekler”. *Türk Kültürü*, 13(156), s.336-331
- Tahir, M. (1970). “Abdullah Kari (Minglibay Hayrullahlıoğlu) (1886-28.I.1920)”. *Türk Kültürü*, 8(88), s.280
- Tamir, F. (1987). “Safahat’ta Türkistan”. *Türk Kültürü*, 26(294), s.634-637

- Tamir, F. (1988). “Dede Korkut Kitabı ve Türk Dünyası”. *Türk Kültürü*, 27(306), s.660-662
- Tamir, F. (1990). “Kültür Bakanlığı I. Türk Dil Kurultayı”. *Türk Kültürü*, 29(331), s.698-699
- Tamir, T. (1990). “Ayaz İshaki’nin “Türk Dünyasında Ortak Yazı Dili” Konusunu İnceleyen Bir Yazısı”. *Türk Kültürü*, 29(331), s.656-671
- Tamyanlı, U. (1963). “R. Nuriyev (Nuri Oğlu) (Dahi Bir Bale Sanatkarının Hürriyeti Seçşi)”. *Türk Kültürü*, 1(4), s. 53-54
- Tan, N. (2000). “Türkiye’de Gagauz Halk Kültürü, Tarihi, Dili ve Edebiyatı Üzerine Yapılan Yayınlarla Toplu Bir Bakış”. *Türk Kültürü*, 41(452), s.761-768
- Tan, N. (2003). "Nizami Ceferov, Azerbaycanşünaslığa Giriş". *Türk Kültürü*, 44(485-486), s.379-381
- Tansel, F. (1971). “Kırım Hanı IV. Mehmet Giray’ın Elimize Geçen Bir Koşması”. *Türk Kültürü*, 10(109), s.45-47
- Tansü, Y. E. (1997). “XVI. Yüzyılda Türk Dünyasının Siyasi Durumuna Bir Bakış”. *Türk Kültürü*, 38(414), s.594-602
- Tanyu, H. (1976). “Prof. Dr. Abdülkadir İnan (1889-1976)”. *Türk Kültürü*, 15(?) (169), s.10-13
- Tavkul, U. (1990). “Karaçay- Malkar Türklerinde Eski İnançlar”. *Türk Kültürü*, 29(325), s.313-320
- Taymas, A. B. (1963). "Kazanlı Şair Abdullah Tukay Üzerine (Ölümünün 50. Yıldönümü Üzerine)". *Türk Kültürü*, 1(9), s. 40-47
- Taymas, A. B. (1964). “Türk Dünyasında Usulü Cedid Hareketi”. *Türk Kültürü*, 2(18), s.119-125
- Taymas, A. B. (1965). “10 Yıl Kötürüm Halde Çalışmış Olan Kazanlı Bir Muharrir Fatih Emirhan (1885-1926) Doğumunun 80. Yılı Dolayısıyla”. *Türk Kültürü*, 3(29), s.319-324
- Taymas, A. B. (1965). “Alexandre Bennigsen, Chantal Lemerrier Quelquejay, LA Presse et le mouvement national chez les musulmans de Russie avant 1920 (Rusya Müslümanlarında Basın)”. *Türk Kültürü*, 3(33), s.620-621
- Taymas, A. B. (1965). “Kazan’ın Müdafaası”. *Türk Kültürü*, 3(35), s.834-838
- Taymas, A. B. (1965). “Yusuf Akçura-Ölümünün 30. Yıldönümü Dolayısıyla Kısa Notlar”. *Türk Kültürü*, 3(36), s.997-999
- Taymas, A. B. (1966). “Kırımlı Şair Şevki Bektöre ve Eseri”. *Türk Kültürü*, 4(41), s.486-492
- Taymas, A. B. (1966). “Usul-ü Kadim”. *Türk Kültürü*, 4(40), s.403-410

- Taymas, A. B. (1968). "Ben Onu Gördüm (İsmail Gaspiralı Hakkında Notlar)". *Türk Kültürü*, 6(69), s.649-652
- Taymas, A. B. (1968). "Kazanlı Dilci Cemal-Üd-din Velidi ve Eseri". *Türk Kültürü*, 6(65), s.320-324
- Tekin, F. (2000). "Muhammed Rıza Âgehî ve "Ta'vizü'l-âşikîn" Divanı". *Türk Kültürü*, 41(446), s.370-375
- Tekin, T. (1967). "Burlingame'de Kazanlı "Yeşler Tügereği" (Gençler Kulübü)". *Türk Kültürü*, 5(54), s.455-456
- Tekiner, S. (1987). "50. Ve 60. Yılların Azerbaycan Sovyet Edebiyatında Yönetime Ters Düşen Bazı Gelişmeler Üzerine". *Türk Kültürü*, 26(288), s.224-235
- Temir, A. (1962). "Dergiler: Dergi", *Türk Kültürü*, 1(2), s.60.
- Temir, A. (1962). "Dergiler: Problems of the peoples of the USSR". *Türk Kültürü*, 1(2), s.60-61
- Temir, A. (1962). "Türk Halk Edebiyatı Örnekleri'nden Bir Altay Masalı". *Türk Kültürü*, 1(2), s. 38-40
- Temir, A. (1963). "Baymirza Hayit, Sowjetrussische Orientpolitik am Beispiel Turkestans (Türkistan Misalinde Sovyet Rusya'nın Doğu Siyaseti)". *Türk Kültürü*, 2(14), s.86-87
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Problems of the peoples of the USSR". *Türk Kültürü*, 1(7), s.61-62
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Azerbaycan". *Türk Kültürü*, 1(4,) s. 58-59
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Caucasian Review". *Türk Kültürü*, 1(4), s.62
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Dergi", *Türk Kültürü*, 1(5), s.63
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Dergi". *Türk Kültürü*, 1(11), s.60-62
- Temir, A. (1963). "Dergiler: East Turkic Review". *Türk Kültürü*, 1(3), s. 61
- Temir, A. (1963). "Dergiler: East Turkic Review". *Türk Kültürü*, 1(4), s. 61
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Emel". *Türk Kültürü*, 1(4), s. 58
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Mücahit". *Türk Kültürü*, 1(4), s. 59
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Problems of the peoples of the USSR". *Türk Kültürü*, 2(14), s.94-95
- Temir, A. (1963). "Dergiler: Problems Sovietiques". *Türk Kültürü*, 1(10), s.62-63
- Temir, A. (1963). "Prof. Dr. Gerhard von Mende, Nationalitaet und İdeologie, (Milliyet ve İdeoloji)". *Türk Kültürü*, 1(7), s.57-58

- Temir, A. (1964). "Dergiler: Problems of the peoples of the USSR". *Türk Kültürü*, 2(19), s.109-110
- Temir, A. (1964). "Ilse Laude-Cırtaus, Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten (Türk Lehçelerinde Renk Bildiren Sözlerin Kullanılışı)". *Türk Kültürü*, 3(26), s.135-136
- Temir, A. (1964). "Rus İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Genişlemesi". *Türk Kültürü*, 2(21), s.22-29
- Temir, A. (1965). "Abdullah Tukay (1886-1913)". *Türk Kültürü*, 3(31), s.469-472
- Temir, A. (1966). "Nicholas Poppe, Bashkir Manual, Descriptive Grammer und Texts with A Bashkir-English Glossary, 1964". *Türk Kültürü*, 4(41), s.500-502
- Temir, A. (1966). "Rusya, Çin ve Türkler" Adlı Makale Üzerine". *Türk Kültürü*, 4(39), s.225-231
- Temir, A. (1966). "Türk Dilinin Tarihi, Bugünü ve Geleceği I". *Türk Kültürü*, 4(40), s.355-364
- Temir, A. (1978). "B. Scherner, Arabische und Neupersische Lehnwörter im Tschuwaschischen. Versuch Einer Chronologie Ihrer Lautveränderungen (Çuvaşçaya geçen Arapça ve Farsça Kelimeler. Bunların Ses değişimleri kronolojisi üzerine bir deneme)". *Türk Kültürü*, 16(194), s.126-127
- Temir, A. (1986). "Almanya'da Türkler (Ekim-Kasım 1985 Almanya Seyahati Raporu)". *Türk Kültürü*, 25(274), s.107-115
- Temir, A. (1989). "Kazan ve Ufa'da Bu Yıl Tertiplenecek İki Büyük Kutlama Töreni". *Türk Kültürü*, 28(312), s.212-218
- Temir, A. (1991). "Yusuf Akçura. Türk Büyükleri Dizisi, Ankara 1897". *Türk Kültürü*, 32(344), s.759-761
- Temiz, S. (1991). "17/18 Aralık 1986 Kazakistan Olayları ve Celtoksan Şiiri". *Türk Kültürü*, 30(336), s.211-220
- Temiz, S. (1991). "Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasındaki Son Zamanlardaki Kardeşlik İlişkileri ve Yaratılmak İstenen Yeni Bir "Fergana Faciası". *Türk Kültürü*, 30(341), s.525-529
- Terekboyu, M. (1965). "Dergiler: Birleşik Kafkasya". *Türk Kültürü*, 3(30), s.411-417.
- Terekboyu, M. (1965). "Dergiler: Birleşik Kafkasya". *Türk Kültürü*, 3(35), s.872-879.
- Tevetoğlu, F. (1967). "Mustafa Suphi'nin Bakü'de Kurduğu: Türkiye Komünist Partisi (I)". *Türk Kültürü*, 5(53), s.355-363
- Tevetoğlu, F. (1987). "Türkçü Dergiler I". *Türk Kültürü*, 26(296), s.723-731
- Tevetoğlu, F. (1988). "Türkçü Dergiler II". *Türk Kültürü*, 27(298), s.84-91

- Tevetoğlu, F. (1988). "Türkçü Dergiler III". *Türk Kültürü*, 27(299), s.146-155
- Tevetoğlu, F. (1988). "Türkçü Dergiler IV". *Türk Kültürü*, 27(300), s.233-239
- Tevetoğlu, F. (1988). "Türkçü Dergiler IX". *Türk Kültürü*, 27(308), s.792-799
- Tevetoğlu, F. (1988). "Türkçü Dergiler VII". *Türk Kültürü*, 27(304), s.499-505
- Tevetoğlu, F. (1988). "Türkçü Dergiler VIII". *Türk Kültürü*, 27(306), s.648-653
- Tevetoğlu, F. (1989). "Türkçü Dergiler XI". *Türk Kültürü*, 28(318), s.626-629
- Tevetoğlu, F. (1990). "Türkçü Dergiler XII". *Türk Kültürü*, 29(321), s.24-31
- Timurtaş, F. (1964). "Mustafa Hakkı Türkeku, Azerbaycan Türk Şairi Hüseyin Cavid. İstanbul 1963". *Türk Kültürü*, 2(19), s.95-97
- Timurtaş, F. K. (1963). "Dergiler: Türk Yurdu". *Türk Kültürü*, 1(11), s.62-63
- Timurtaş, F. K. (1964). "Dil ve Milliyet". *Türk Kültürü*, 2(21), s.126-128
- TKAE, (1989). "Azerbaycan'da Ermenileştirilen Türk Adları". *Türk Kültürü*, 28(313), s.277-285
- TKAE, (1990). "Prof. Dr. Abbas Zamanov". *Türk Kültürü*, 29, Sayı.321, s.34-35
- TKAE. (1962). "Amacımız ve Yolumuz". *Türk Kültürü*, 1(1), s.5-13
- TKAE. (1964). "Azerbaycan Sayısı". *Türk Kültürü*, 2(19), s.1
- TKAE. (1964). "Esir Milletler Haftası Anıldı". *Türk Kültürü*, 2(22), s.131-132
- TKAE. (1969). "Abdullah Battal-Taymas 1883-1969". *Türk Kültürü*, 7(79), s.517-520
- TKAE. (1971). "Akdes N. Kurat 1903-1971". *Türk Kültürü*, 9(108), s.945-949
- TKAE. (1987). "Tebriiz Üniversitesinde Azerbaycan Türkçesi ve Edebi Dil Üzerine Araştırmalar Semineri". *Türk Kültürü*, 26(294), s.594-614
- TKAE. (1988). "Mağcan Cumabayoğlu Hakkında". *Türk Kültürü*, 27(307), s.695-696
- TKAE. (1989). "Abdülkadir Salgır'ın Ardından". *Türk Kültürü*, 28(310), s.117-122
- TKAE. (1990). "Azerbaycan Kanıyor". *Türk Kültürü*, 29(322), s.65-66
- Togan, Z. V. (1964). "Kazak-Türk Edebiyatına Dair Makalem Benimki Olmaktan Çıkmıştır". *Türk Kültürü*, 3(26), s.129-130
- Togan, Z. V. (1966). "Fundamenta" Kitabının İkinci Cildi Hakkında (Philologiae Turcicae Fundamenta, tom: II Wiesbaden, 1964)". *Türk Kültürü*, 4(47), s.1066-1071
- Tolkun, S. (2001). "Meşreb (1640-1711) (17. Yüzyıl sonu 18. Yüzyıl Başı Mutasavvuf Şair)". *Türk Kültürü*, 42(454), s.110-115

- Tolkun, S. (2002). "Çağatay Edebiyatının Az Bilinen Hiciv Şairi Turdı". *Türk Kültürü*, 43(469), s.263-267
- Topalova, A. (2000). "Azerbaycan Edebi Meclisleri". *Türk Kültürü*, 41(452), s.749-751
- Tural, S. (1999). "Tarihten Destana Akan Duyarlılık, Ankara 1998". *Türk Kültürü*, 40(429), s.57-62
- Tural, S. K. (1976). "Hüseyin Baykara, Azerbaycan İstiklal Mücadeleleri Tarihi, İstanbul 1975". *Türk Kültürü*, 13(166), s.632-634
- Tural, S. K. (1978). "Türk Kültürü Araştırmaları Bibliyografyası". *Türk Kültürü*, 16(193), s.48-55
- Tural, S. K. (1991). "Ekonomik İlişkilerin Kültür Boyutu veya Rusya-Türkiye Arasındaki İş Birliği". *Türk Kültürü*, 30(340), s.468-471
- Tural, S. K. (1991). "Gaspıralı İsmail Bey'in Osmanlı Türkiyesine Tesirleri". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.339-346
- Tural, S. Yüksel, Z. (1991). "Kırımli Türkleri Hatırlarken". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.258-266
- Turan, A. (1992). "Hayat Ağacı". *Türk Kültürü*, 33(353), s.542-553
- Turan, A. Ş. (1977). "Dergiler: Yaş Türkistan". *Türk Kültürü*, 15(177), s.581-583
- Turan, R. (1995). "Tarih Bilinci ve Türk Tarihinde Birleşen Yollar". *Türk Kültürü*, 36(387), s.385-388
- Turgunbayev, C. (1998). "Kırgızlarda Nevruz Bayramı". *Türk Kültürü*, 39(419), s.167-170
- Tükenmez, Y. E. (1998). "Yaşar Kalafat, Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Irak'ta Eski Türk Dini İzleri- Dini Folklorik Tabakalaşma, Ankara 1998". *Türk Kültürü*, 39(427), s.703-704
- Tülücü, S. (1984). "Serge A. Zenkovsky, Rusya'da Pan Türkizm ve Müslümanlık". *Türk Kültürü*, 23(251), s.206-208
- Tülücü, S. (1996). "Vefatının 9. Yıldönümü Münasebetiyle Yusuf Uralgiray (1914-21.6.1986)". *Türk Kültürü*, 37(395), s.175-181
- Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İş birliği Kurultayı (24-26 Mart 1996) Komisyon Raporları Eğitim-Öğretim Komisyonu Raporu, Kültür, Bilim ve Teknoloji Komisyon Raporu, İktisadi, Ticari ve Mali İlişkiler Komisyonu Raporu, Toplum Yönetimi ve Hukuk Komisyonu Raporu, Uluslararası İlişkiler ve İletişim Komisyonu Raporu". (1996). *Türk Kültürü*, 37(397), s.291-308
- Türk Kültürü, (1989). "IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri". *Türk Kültürü*, 28(314), s.381

- Türk Kültürü, (1990). "I. Milletlerarası Büyük Azerbaycan Kongresi Yapıldı". *Türk Kültürü*, 29(327), s.441-444
- Türk Kültürü, (1999). "Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı" İsimli Esere Dair". *Türk Kültürü*, 40(429), s.63-64
- Türk Kültürü. (1989). "Dergimiz Gagauz Basınında". *Türk Kültürü*, 28(319), s.701-702
- Türk Kültürü. (1989). "Türk Ocakları Merkez Heyeti II. Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları İlmi kongresi". *Türk Kültürü*, 28(313), s.317-318
- Türk Kültürü. (1992). "Sürekli Türk Dili Kurultayı (4-8 Mayıs 1992) ve Sürekli Türk Dili Kurultayı Sonuç Bildirisi". *Türk Kültürü*, 33(350), s.378
- Türk Kültürü. (1993). "Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İş birliği Kurultayı-Sonuç Bildirisi". *Türk Kültürü*, 34(360), s.193-215
- Türkdoğan, O. (1981). "Orta Asya Türk Kültürü Üzerinde Yeni Araştırmalar". *Türk Kültürü*, 19(219), s.258-261
- Türkecul, M. H. (1963). "Azerbaycan Mizah Edebiyatına Bir Bakış". *Türk Kültürü*, 1(9), s. 36-39
- Türkecul, M. H. (1964). "İlk Azerbaycan Operası Nasıl Yaratıldı?". *Türk Kültürü*, 2(19), s.48-53
- Türkeli Komitesi, (1988). "Kazak Türk Genci Rıskulbek Affedilsin". *Türk Kültürü*, 27(301), s.319-320
- Türkistan'daki Son Olayların Gerçek Yüzü. (1989). *Türk Kültürü*, 28(316), s.509-510
- Türkmen, F. (1973). "Azerbaycan'da Halk Hikayeleri Çalışmaları Hakkında Notlar". *Türk Kültürü*, 11(128), s.648-651
- Türkmen, N. (1994). "Hamburg-Berlin Milletlerarası Halı Kongresi'nin (7.ICOC) Düşündürdükleri". *Türk Kültürü*, 35(378), s.634-639
- Türkoğlu, (1996). "Kırım Tatarlarının Vatana Geri Dönüş Sürecinde (1987-1994) Türk ve Bazı Batı Basını (1)". *Türk Kültürü*, 37(395), s.182-188
- Türkoğlu, İ. (2002). "Kazan Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, s.136-138
- Tüylü, A. (1990). "Azerbaycan Türklerinin Bayatılara Akseden Dramı". *Türk Kültürü*, 29(323), s.185-188
- Uluslararası Türk Dili Kongresi, 26 Eylül-3 Ekim 1988 ve Şehriyar'ın ölümü". (1988). *Türk Kültürü*, 27(307), s.744-747
- Uraksın, Z. (2006). "Prof. Dr. Ahmet Zeki Velidi Togan Faaliyetlerinin Çağdaş Başkurt Edebiyatına Yansımaları". *Türk Kültürü*, 46(519-520), s.250-252
- Uygur, N. (1984). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Üçer, (1990). Ölümünün Üçüncü Yılında Dr. Emel Esin'i Anarken". *Türk Kültürü*, 29(322), s.123-125
- Üçer, M. (1993). "Azerbaycan'ın Yiğit Evladı" AliBey Hüseyinzade (Prof. Dr. Hüseyinzade Ali Turan) ve Türkiye'de Yayınladığı Eserleri, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını İstanbul 1992". *Türk Kültürü*, 34(363), s.445-446
- Üçer, M. (1998). "Feyzullah Budak'ın Yeni Kitabı: Kırgızistan, Dünyü, Bugünü, Yarını, Ankara 1997". *Türk Kültürü*, 39(422), s.379-381
- Üçüncü Sovyet Türk Kollokyumu Yapıldı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi Müdürü ve Türk Heyeti Başkanı Prof Dr. Mertol Tulum'un Konuşması", "Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu adına TDK Yürütme Kurulu Üyesi Doç. Dr. Osman Fikri Sertkaya'nın Konuşması", "Kollokyum Bildirileri", "III. Sovyet-Türk Kollokyumu Sonuç Bildirisi". (1990). *Türk Kültürü*, 29(328), s.474-482
- Ülker, H. (1991). "Karaçay-Malkar Türklerinde 12 Hayvanlı Türk Takvim ve Yeni Yıl". *Türk Kültürü*, 30(339), s.447-453
- Ülker, H. (1991). "Karaçay-Malkar Türklerinde Ağaç Kültü". *Türk Kültürü*, 30(344), Aralık 1991, s.735-742
- Ülker, H. (1997). "Nogay Atasözlerinden Örnekler". *Türk Kültürü*, 38(413), s.531-539
- Ülküsal, M. (1991). "Büyük Düşünür ve Öğretmen Gaspıralı İsmail Bey". *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.347-354
- Ülkütaşır, M. Ş. (1967). "Çevgan ve Gökbörü". *Türk Kültürü*, 5(57), s.663-667
- Üngün, S. (1972). "Dergiler: Türkiyat Mecmuası". *Türk Kültürü*, 10(111), s.193-195
- V. Avrasya İslâm Şûrası Teşkilatı Toplantısı Sonuç Bildirgesi (19 Nisan 2002-Gazimağusa)". (2002). *Türk Kültürü*, 43(469), s.315-320
- V. Milli Türkoloji Kongresi (26-30 Eylül 1983, İstanbul). (1983). *Türk Kültürü*, 21-22(246), s.678-684
- Vahabzade, B. (1988). "Azerbaycan Oğluyam". *Türk Kültürü*, 27(305), s.566-567
- Vahabzade, B. (1992). "Ana Dili". *Türk Kültürü*, 33(354), s.600-601
- Vahapzade, B. (1989). "Birliği Elden Vermiyelim Temkinli Olalım". *Türk Kültürü*, 28(313), s.269-271
- Vasiliev, İ. Y. (1994). "Dolgan ve Tofa Türkleri". *Türk Kültürü*, 35(371), s.178-179
- Vekiloğlu, S. (1966). "Mustafa Vekiloğlu 1896-1.XI.1965". *Türk Kültürü*, 4(39), s.284-286
- Veliyev, K. (1990). "Halça Ozanı". *Türk Kültürü*, 29(321), s.54-55

- Vernadsky, G. (2009). *Rusya Tarihi*. (Çev. Mızrak, D. Mızrak, E. Ç.). İstanbul: Selenge Yayınları,
- Vurgun, S. (1988). "Azerbaycan". *Türk Kültürü*, 27(305), s.523-524
- Wimburs, S. E. Wixman, R. (1987). Sovyet Orta Asyası'nda Yeni Bir Seda: Mesketiya Türkleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (49) s.151-170.
- Yakubaskas, A. (1991). "Gaspıralı ve Vilnyus" (Çev. M. Halil Leylak). *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.272-274
- Yalçinkaya, A. (1999). *Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliği'nde Moskova Türkler İlişkileri*. İstanbul: Simurg (Dağıtım)
- Yaman, E. (1991). "Kazaktın Ultık Tağamdarı" (Kazakların Milli Yemekleri) Sadık Kasımov, "Kaynar" Baspası, Almatı 1977". *Türk Kültürü*, 30(342), s.640-643
- Yaman, E. (1992). "Gök Oğuzların Büyük Şairi Stepan (İstemi Han) Kuroğlu ve İki Yeni Şiiri". *Türk Kültürü*, 33(345), s.53-58
- Yaman, E. (1994). "Bir Ulu Çınarın Dalları". *Türk Kültürü*, 35(378), s.614-620
- Yarkın, İ. (1963). "Dergiler: Milli Türkistan". *Türk Kültürü*, 1(12), s.62-63
- Yarkın, İ. (1963). "Dergiler: Milli Türkistan". *Türk Kültürü*, 1(5), s.63
- Yarkın, İ. (1963). "Türkistan'ın Hürriyet Şairi Çolpan". *Türk Kültürü*, 1(5), s. 37-41
- Yarkın, İ. (1963). "Türkistan'ın Sulama Ziraatı Hakkında". *Türk Kültürü*, 1(12), s.48-56
- Yarkın, İ. (1963). "Türkmenistan'da "Toy". *Türk Kültürü*, 1(7), s.54
- Yarkın, İ. (1964). "Baymirza Hayit, Modern Türkistan Tarihinin bazı Problemleri "Some problems of Modern Türkistan History, Düsseldorf 1963". *Türk Kültürü*, 2(20), s.55-57
- Yarkın, İ. (1964). "Dergiler: Milli Türkistan". *Türk Kültürü*, 2(19), s.108-109.
- Yarkın, İ. (1964). "Geoffrey Wheeler, Racial Problems in Soviet Muslim Asia (Sovyetlerin Müslüman Asyasında Irk Problemleri)". *Türk Kültürü*, 2(23), s.51-53
- Yarkın, İ. (1964). "Hug Seton-Watson, The New Imperialism (Yeni Emperyalizm), London 1963". *Türk Kültürü*, 2(17), s.56-58, s.56-58
- Yarkın, İ. (1964). "Muhtar Türkistan ve Alaş Orda Hükümetleri ile Basmacılık Hareketi Hakkında". *Türk Kültürü*, 2(23), s.36-43
- Yarkın, İ. (1964). "Rus İdaresi Altında Türkistan ve Değişen Görüşler". *Türk Kültürü*, 2(21), s.86-94
- Yarkın, İ. (1964). "Sovyet Esaretindeki Türklerle İlgili Bir Rapor". *Türk Kültürü*, 2(16), s.53-57

- Yarkın, İ. (1964). “Türkistan’ın Eğitim ve Kültür İşlerine Bir Bakış”. *Türk Kültürü*, 2(18), s.137-145
- Yarkın, İ. (1965). “Dergiler: Milli Türkistan”. *Türk Kültürü*, 3(27), s.223-225.
- Yarkın, İ. (1965). “Dergiler: Milli Türkistan”. *Türk Kültürü*, 3(31), s.498-499
- Yarkın, İ. (1965). “Dr. Baymirza Hayit, Soviet Russian Colonialism and Imperialism in Turkestan, as an Example of the Soviet Type of Colonialism of an Islamic People in Asia (Müslüman millet üzerinde Sovyet tipi sömürgeciliğe bir örnek olarak, Sovyet Rusya’nın Türkistan’daki sömürgeciliği ve Emperyalizmi)”. *Türk Kültürü*, 3(35), s.866-870
- Yarkın, İ. (1965). “Michael Ryvkin, Russia in Central Asia. (How Soviet Colonial policy operates and what it portends) (Rusya Orta Asya’da. Sovyet Sömürgecilik Siyasetinin Çalışma tarzı ve onun geleceğe ait belirtileri)”. *Türk Kültürü*, 3(28), s.281-286
- Yarkın, İ. (1965). “Rolf İtaliander, Die Herausforderung des Islam (İslamın Meydan Okuması)”. *Türk Kültürü*, 3(33), s.616-619
- Yarkın, İ. (1965). “Türkistan’ın Milliyetçi Şairi Elbek”. *Türk Kültürü*, 3(32), s.543-547
- Yarkın, İ. (1966). “Dergiler: Foreign Affairs Dergisi”. *Türk Kültürü*, 4(43), s.651-654.
- Yarkın, İ. (1966). “Dergiler: Milli Türkistan”. *Türk Kültürü*, 4(39), s.290-292
- Yarkın, İ. (1966). “Türkistan’da Uyanış- Milli Hareketler ve Münevver Kari”. *Türk Kültürü*, 4(46), s.910-917
- Yarkın, İ. (1967). “Caroe OLAF, Soviet Empire, the Turks of Central Asia and Stalinism (Sovyet İmparatorluğu, Orta Asya Türkleri ve Stalinizm), New York 1967”. *Türk Kültürü*, 5(60), s.932-933
- Yarkın, İ. (1967). “Dr. Baymirza Hayit “Die Türkvölker in der SU seit 1917 (Sovyetler Birliği’ndeki Türk Kavimleri 1917’den Bu Yana) 1966,”. *Türk Kültürü*, 5(54), s.457-459
- Yarkın, İ. (1967). “Edward Dennis Sokol, The Revolt of 1916 in Russian Central Asia, Mariland 1953”. *Türk Kültürü*, 5(55), s.548-552
- Yarkın, İ. (1967). “Türkistan’da İşlenmemiş Toprakların Ziraata Açılmasıyla İlgili Bazı Noktalar”. *Türk Kültürü*, 5(57), s.675-676
- Yarkın, İ. (1967). “Türkistan’ın Cedidçi Devri Simalarından İdealist Öğretmen ve Teşkilatçı İshan Hoca Hani”. *Türk Kültürü*, 5(58), s.773-777
- Yarkın, İ. (1968). “Çarlık Rusyası Devrinde ve Sovyet Rejimi Altında Türkistan’da Askerlik Problemleri”. *Türk Kültürü*, 6(70), s.804-807
- Yarkın, İ. (1968). “Osman Kocaoğlu 1878-1968”. *Türk Kültürü*, 6(70), s.810-812

- Yarkın, İ. (1968). “Sovyet Rejimi Altında, Türkistan’da Rus Göçmeni Yerleştirme ve Nüfus Meseleleri”. *Türk Kültürü*, 6(63), s.183-188
- Yarkın, İ. (1968). “Türkistan’da Rusya’nın Sömürme Siyaseti”. *Türk Kültürü*, 6(69), s.669-673
- Yarkın, İ. (1969). “Baymirza Hayit, Die Wirtschaftsprobleme Turkestan, Elin Beitrag zur Wirtschaftskunde Turkestans mit einem Rückblick auf ihre Jüngste Vergangenheit (Türkistan’ın İktisadi Problemleri, Yakın Mazisine Bir Bakışla Birlikte Türkistan’ın İktisadiyatıyla İlgili Bilgiler) Ankara 1968”. *Türk Kültürü*, 7(76), s.307-309
- Yarkın, İ. (1969). “Buhara Hanlığı’nın Sovyet Rusya Tarafından Ortadan Kaldırılması ve Buhara Halk Cumhuriyeti’nin Kuruluşu”. *Türk Kültürü*, 7(76), s.297-303
- Yarkın, İ. (1969). “Edward Allworth, Uzbek Literary Politics (Özbek Edebiyat Siyaseti) London-The Hague-Paris 1964”. *Türk Kültürü*, 7(75), s.253-254
- Yarkın, İ. (1969). “Türkistan’da Çarlık Rusyasının Baskı ve Sömürge İdaresine Karşı İsyanlar I”. *Türk Kültürü*, 7(84), s.932-935
- Yarkın, İ. (1970). “Türkistan’da Çarlık Rusyası’nın Baskı ve Sömürme İdaresine Karşı İsyanlar II”. *Türk Kültürü*, 8(87), s.215-221
- Yarkın, İ. (1970). “Türkistan’da Pamuk Ziraatı ve Ülke İktisadiyatındaki Önemi”. *Türk Kültürü*, 8(89), s.349-354
- Yarkın, İ. (1970). “Türkistan’ın Büyük Mücahidi Şir Muhammed Bek (1889-10.3.1970)”. *Türk Kültürü*, 8(91), s.495-499
- Yarkın, İ. (1970). “Türkistan’ın Cedidcilik Devri Rehberlerinden, Edib ve Siyaset Adamı Mahmud Hoca Behbudi (1874-1919)”. *Türk Kültürü*, 8(90), s.410-414
- Yarkın, İ. (1970). “Türkistan’ın Milliyetçi Şairi Çolpan’ın Vatani Şiirleri”. *Türk Kültürü*, 8(95), s.801-805
- Yarkın, İ. (1971). “Hive Hanlığı’nın Ortadan Kaldırılarak, Harezmi Halk Cumhuriyetinin Kuruluşu ve Sonunda Sovyetler Birliğine İlhakı”. *Türk Kültürü*, 9(99), s.237-245
- Yarkın, İ. (1971). “Türkistan’ın Milliyetçi Edebi Simalarından Abdullah Kadiri (Culkunbay) (1894-1939)”. *Türk Kültürü*, 9(100), s.386-389
- Yarkın, İ. (1972). “Baymirza Hayit, Turkestan zwischen Russland und China (Rusya ve Çin Arasında Türkistan), Amsterdam 1971”. *Türk Kültürü*, 10(119), s.1217-1218
- Yarkın, İ. (1972). “Türkistan’ın İktisadi Durumu Hakkında Bazı Bilgiler (I)”. *Türk Kültürü*, 10(115), s.455-463
- Yarkın, İ. (1973). “Buhara Halk Cumhuriyeti ve Bunun Ortadan Kaldırılarak Sovyetler Birliğine İlhakı”. *Türk Kültürü*, 11(124), s.242-253
- Yarkın, İ. (1973). “Türkistan’ın Milliyetçi Şairi Çolpan’ın Belcivan Adlı Ağıt Şiiri”. *Türk Kültürü*, 11(123), s.162-166

- Yarkın, İ. (1974). “Türkistan’da Kazak Türklerinde Uyanış ve İlk Fikir Adamları”. *Türk Kültürü*, 12(135), s.200-203
- Yarkın, İ. (1975). “Türkistan’da Rus İdari Rejimleri”. *Türk Kültürü*, 13(158), s.97-102
- Yarkın, İ. (1975). “Türkistan’ın Cedidçi Fikir Adamı, Yazar ve Şair Abdurrauf Fitret”. *Türk Kültürü*, 13(147-148-149), s.183-186
- Yarkın, İ. (1975). “Türkistan’ın Milliyetçi Şairlerinden Birkaç Şiir”. *Türk Kültürü*, 13(157), s.31-36
- Yarkın, İ. (1975). “Salih Erkinkol (1906- 13.12.1974)”. *Türk Kültürü*, 13(150-151-152), s.250-251
- Yarkın, İ. (1976). “Edward Allworth, (Sovyet Orta Asyasında Milliyet Problemi) The Nationality Question in Sovyet Central Asia”. *Türk Kültürü*, 13(161), s.308-310
- Yarkın, İ. (1976). “Tevekkül Babür (1882-1976)”. *Türk Kültürü*, 13(166), s.629-630
- Yarkın, İ. (1976). “Türkistan’da Sovyetler Birliği’nin İdari Kontrol Vasıtaları”. *Türk Kültürü*, 13(167), s.678-682
- Yarkın, İ. (1977). “19 uncu Yüzyılın İkinci Yarısında Buhara’da Islahatçı Fikir Adamı Ahmed Daniş”. *Türk Kültürü*, 15(181), s.43-46
- Yarkın, İ. (1977). “Sovyet Rusya’nın İslam Dini’ne Karşı Siyaseti”. *Türk Kültürü*, 14(174), s.370-374
- Yarkın, İ. (1978). “Sovyet İstatistiklerine Göre Rusya’da Türkler”. *Türk Kültürü*, 16(185), Mart 1978, s.280-281
- Yarkın, İ. (1978). “Sovyet Rusya’nın Boyunduruğu Altında Bulundurduğu Türklerin İktisat ve Kültürleri Üzerinde Sömürgecilik V-ve Baskı Siyaseti”. *Türk Kültürü*, 16(186), s.328-334
- Yarkın, İ. (1978). “Türkistan Kazak Türklerinde Destanlar ve Halk Şairleri”. *Türk Kültürü*, 16(190), s.624-628
- Yarkın, İ. (1981). “Ahmetcan Okay (1900-1981)”. *Türk Kültürü*, 19(223-224), s.122-123
- Yarkın, İ. (1984). “Türkistanlı Cedidçi Şair Avez Otaroglu (1884-1919)”. *Türk Kültürü*, 23(252), s.250-252
- Yarkın, İ. (1988). “Türkistan’da Son Yıllardaki Önemli Bazı Problemler”. *Türk Kültürü*, 27(302), s.370-375
- Yarkın, İ. (1988). “Türkistanlı Cedidçi (Yenilikçi) Şair Avez Otaroglu (1884-1919)”. *Türk Kültürü*, 27(306), s.644-647
- Yarullina, R. (1997). “Reformcu Tukay ve İshaki’nin Eserlerinde Millet Kaderi Meselesinin Yansımaları”, (Ter. Özkan Öztekten). *Türk Kültürü*, 38(409), s.306-312

- Yaşar, A. F. (1964). “Dergiler: İş ve Düşünce”. *Türk Kültürü*, 2(16), s.67.
- Yelok, S. V. Abdırashidov, Z. (2018). “Çarlık Rusyası'nda Bir Kırımlı'nın Mücadelesi”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), s.171-189
- Yeşilot, O. (2008). “Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(36), s.187-199
- Yeşilyurt, Z. (1976). “Sovyetlerde Ruslaştırma Politikası ve Öldürülen Türk Aydınları”. *Türk Kültürü*, 13(165), s.562-566
- Yetişgin, M. (2006). “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), s.671-702
- Yıldırım, D. (1979). “Elizabeth E. Bacon (Terc: Tansu Say), Esir Orta Asya, İstanbul 1979”. *Türk Kültürü*, 17(205-206), s.63-64
- Yıldırım, D. (1980). “Azerbaycan Mehebbet Destanları: Tertip Edenler: M.H. Tahmasib, Tahmasib Ferzeliyev, İsmail Abbasov, Nureddin Seyidov; Redaktörü: Tahmasib Ferzeliyev, Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Nizami Adına Edebiyat İnstitutu, Baku 1979”. *Türk Kültürü*, 18(211-212-213-214), s.254-258
- Yıldırım, D. (1981). “Çuvaşlı Şair İvanov ve “Narspi”si”. *Türk Kültürü*, 19(220), s.331-335
- Yıldırım, D. (1984). “Ayrılık, Ayrılık, Aman Ayrılık”. *Türk Kültürü*, 23(258), s.636-640
- Yıldırım, D. (1988). “Şair “Kan Yaddaşı”/ Şiir Can Yaddaşı”. *Türk Kültürü*, 27(297), s.12-25
- Yıldırım, H. (1992). “Kırgız Türklerinde “Umay Ana” İnancı”. *Türk Kültürü*, 33(356), s.758-763
- Yıldız, H. D. (1963). “Roman ve Gerçek”. *Türk Kültürü*, 1(11), s.42-45
- Yıldız, H. D. (1964). “Komünizm Milletleri Nasıl Ele Geçiriyor?”. *Türk Kültürü*, 2(21) s.17-21
- Yıldız, H. D. (1967). “Cengiz Dağcı, O Topraklar Bizimdir, İst. 1966”. *Türk Kültürü*, 5(58), s.809-812
- Yıldız, N. (1998). “Emine Gürsoy Naskali ve Yrd Doç. Dr. Gülten Sağol, 18.-19. Yüzyıl Türkmen Şiiri Antolojisi, Yesevi Yayıncılık, 1995”. *Türk Kültürü*, 39(420), s.253-254
- Yılmaz, S. (2002). “Muhammed Rıza Agehi'nin “Gülşen-i Devlet” Aldı Eserinde Geçen Karakalpaklarla İlgili Bölümlerin Tercümesi”. *Türk Kültürü*, 43(472), s.496-505
- Yılmaz, Ş. (2001). “Yard. Doç. Dr. Volkan Coşkun Özbek Türkçesi Grameri”. 42(456), s.254-256
- Yund, K. (1964). “Silifke, Irak, Bulgaristan ile Kırım'da Söylenen Atasözleri Arasında Karşılaştırmalar”. *Türk Kültürü*, 3(26), s.115-117

- Yuvalı, A. (1985). “Dış Türkler Gerçeği Nasıl Tanıtılmalı?”. *Türk Kültürü*, 24(267), s.438-443
- Yüce, N. (1977). “Gyula Nemeth (2.11.1890-14-12.1976)”. *Türk Kültürü*, 14(173), s.308-311
- Yücel, T. (1987). “Batı Türkistan Coğrafyasına Toplu Bakış”. *Türk Kültürü*, 26(294), s.615-624
- Yücelden, Ş. (1970). “Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu ve Hürriyetini Kaybetmiş Türkler”. *Türk Kültürü*, 8(96), s.820-822
- Yüksel, H. A. (1991). “Dr. Zygmunt Abrahamowich (1923-13.12.1990)”. *Türk Kültürü*, 30(340), s.514-515
- Yüksel, H. A. (1992). “Türk Halklarının İnançlarına Göre Cenaze Töreni Adetleri”. *Türk Kültürü*, 33(349), s.311-316
- Yüksel, H. A. (1995). “II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Yapıldı”. *Türk Kültürü*, 36(381), s.54-58
- Yüksel, H. A. (1999). “IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Yapıldı”. *Türk Kültürü*, 40(429), s.49-51
- Yüksel, H. A. (2000). “Karaim Çalışmaları”. *Türk Kültürü*, 41(443), s.188-192
- Yüksel, Z. (1991). “Gaspıralı İsmail Bey’in Anadolu Türklüğü’ne Tesirleri”. *Türk Kültürü*, 30(337-338), s.379-384
- Zahidoğlu, V. Bekki, S. (2001). “A.N. Samoyloviç (1880-1938) ve Çalışmaları Hakkında”. *Türk Kültürü*, 42(459), s.385-387
- Zeyrek, Y. (1992). “Ben Ahıska’yım”. *Türk Kültürü*, 33(347), s.177
- Zeyrek, Y. (2003). “Kırzıoğlu M. Fahrettin”. *Türk Kültürü*, 44(480), s.129-178
- Zülfikar, H. (1968). “Abdullah Tukay (1886-1913)”. *Türk Kültürü*, 6(66), s.374-385

Gazeteler

Cumhuriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi

Tercüman gazetesi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DEMİRÖZ, Damla

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi	2017
Lise	75. Yıl Ç.P.L	2013

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
-	-	-

Yabancı Dil

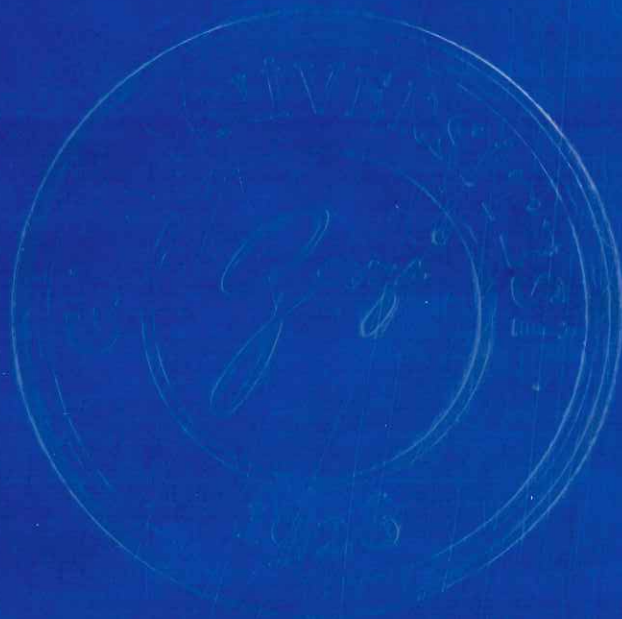
İngilizce

Yayınlar

Demiröz, D. “Türk Kültürü Dergisi’nde Sovyet Türklerinin Ceditçilik Hareketi (1962-2008)”, *I. Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 28-29 Mayıs 2021.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

Gemili olmak aygucalıktır

